

พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

The Dynamics of Interactions and Ethnic Maintenance of Lanta Islanders

in Krabi Province.

โดย

นางสาวอาภรณ์ อุกฤษณ์

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจากอาจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัยและรองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ ดวงจันทร์ ประธานและกรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บันลือ ถิ่นพังงา ประธานกรรมการสอบคุณุณิพนธ์ ศาสตราจารย์อำนวย ยัสโยธา กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมภพ อินทรสุวรรณ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้วและคณะกรรมการตรวจรับผลการวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ที่กรุณาสละเวลาอ่านตรวจแก้ต้นฉบับ และให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์สุริวงษ์ พงศ์ไพฑูรย์ ศาสตราจารย์พิเศษศรีศักร วัลลิโภดม ศาสตราจารย์ ดร.วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน ศาสตราจารย์ ดร.คัลลาส ดี. แอนเดอร์สัน รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา นุ่นสุข และครูบาอาจารย์ทุกท่าน ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ วิธีคิด และเป็นเทียนส่องทางสายวัฒนธรรมให้ผู้วิจัยเดินมาจนถึงวันนี้

ขอนมัสการขอบพระคุณ พระมหาจิต ภูมิบุรี และพระครูภาวนา สมาธิคุณ พระคุณเจ้าผู้แบ่งปันข้าวกันบาตรเป็นอาหารมื้อเที่ยงแก่เพื่อนนิสิตปริญญาเอกวัฒนธรรมศึกษารุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ขณะที่ศึกษาอยู่ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ขอขอบพระคุณญาติมิตรชาวเกาะลันตาและผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ที่ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นและให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย นิลอาธิ อาจารย์กลิ่น คงเหมือนเพชร และอาจารย์มาริษา ไหวพริบ ผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และการแปลเอกสารประกอบการจัดทำคุณุณิพนธ์ คุณรัตนา ทองย้อยและสถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้อนุเคราะห์แผนที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรีบังอร สุวรรณพานิชและครอบครัว เพื่อนร่วมงานผู้ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำรูปเล่มคุณุณิพนธ์ อาจารย์ ดร.อุทิศ ตั้งขจรตัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์กุลทลีย์ ไวยะวณิช และนิสิตปริญญาเอกวัฒนธรรมศึกษารุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 อาจารย์นงนภัสส์และคุณมุลลิตพิงศ์ มากชูจิต ประธานสภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เพื่อนเก่าชาวสงขลาที่ให้ความช่วยเหลือ ดูแลและเป็นกำลังใจให้กันเสมอมา

ขอขอบพระคุณคุณแม่สุชาดา อุกฤษณ์ และญาติพี่น้องทุกคนที่เป็นกำลังใจในการศึกษา และทำคุณุณิพนธ์ในครั้งนี้

ท้ายที่สุดขอขอบคุณสถาบันการพลศึกษา ที่สนับสนุนทุนการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ผู้สนับสนุนทุนในการทำคุณุณิพนธ์

คุณค่าทั้งปวงที่ได้จากคุณุณิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตาแด่บิดามารดา บุรพจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอน และญาติมิตรผู้มีพระคุณทุกท่าน รวมทั้งผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

อาภรณ์ อุกฤษณ์

บทคัดย่อ

ชื่อคุณิพนธ์ : พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกะลันตา จังหวัดกระบี่

ชื่อ-สกุล ผู้ทำคุณิพนธ์ : นางสาวอาภรณ์ อุกฤษณ์

อาจารย์ที่ปรึกษาคุณิพนธ์ : อาจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย และ รองศาสตราจารย์ไพบุลย์ ดวงจันทร์

ปริญญาและสาขาวิชา : ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

ปีที่สำเร็จการศึกษา : 2554

งานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตา จังหวัดกระบี่ ภายใต้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์อันประกอบด้วย ชาวละ ชวามุสลิม ชาวจีน และชาวไทย ผ่านยุคสมัยของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตั้งแต่ยุคการตั้งถิ่นฐาน จนกระทั่งถึงยุคการท่องเที่ยวและยุคหลังภัยพิบัติสึนามิ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเทคนิควิธีทางมานุษยวิทยาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการเข้าไปอาศัยในชุมชนเพื่อสัมผัสอย่างไม่เป็นทางการ และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า เกะลันตาเป็นแหล่งอพยพหลบภัยทางธรรมชาติและทางการเมืองของผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์หลายยุคสมัย เอกสารเก่าของทางราชการได้บันทึกเรื่องราวความไร้ระเบียบที่เกิดจากการเข้ามาพักอาศัยของผู้คนเหล่านี้ จำเป็นต้องใช้กฎหมายในการจัดระเบียบ ความไร้ระเบียบนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เกิดสิ่งใหม่ ๆ ระบบใหม่ ๆ ที่ยอมรับได้จนกว่าจะมีความขัดแย้งและสร้างสิ่งใหม่ขึ้นอย่างเป็นพลวัต ข้อมูลจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ในลักษณะพิเศษที่เป็นปัจจัยเชื่อมโยงให้ชาวเกะลันตายุ่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรมแก่กัน การให้ลูกเป็นเกลอกัน การพึ่งพาหมอดำแ่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยน แบ่งปันเสื้อผ้า อาหารและของใช้ จำเป็น การเข้าร่วมงานประเพณีซึ่งกันและกัน การศึกษาในโรงเรียนเดียวกันและการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน ตลอดจนสำนึกร่วมในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชาวเกะลันตา แต่นโยบายรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามส่งผลให้วัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามารอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิมทำให้เกิดชนชั้นทางสังคม ขณะเดียวกันความแตกต่างด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างธำรงอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนสืบมาและยังคงสำนึกว่าตนเองเป็นชาวละ ชาวจีน ชวามุสลิม หรือชาวไทย อย่างไรก็ตาม เหตุปัจจัยจากความแตกต่างด้านการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ จำนวนประชากร และการเข้ามาของสื่อวัฒนธรรมในยุคท่องเที่ยว รวมทั้งการ

เข้ามาให้ความช่วยเหลือขององค์กรต่างๆ ในยุคหลังภัยพิบัติสึนามิส่งผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา แม้โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมและการ จัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ จะส่งเสริมให้ชาวเกาะลันตาเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายชุมชน คนเกาะเดียวกัน มีการสร้างพิพธิภักซ์ชุมชนเพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวเกาะลันตา และบางชุมชน ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งเป็นชุมชนเข้มแข็ง แต่โดยภาพรวมสังคมวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่บริบทใหม่ที่มีลักษณะเป็นปัจเจกมากขึ้น ชาวเกาะลันตาจึงต้องตั้งรับและปรับตัว ให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อไป

Abstract

Dissertation : The Dynamics of Interactions and Ethnic Maintenance of Lanta Islanders
in Krabi Province.

Student's Name : Miss Arporn Ukrit

Advisory Committee : Dr. Narumon Arunotai

Assoc.Pro.Piboon Doungchan

Degree and Program : Doctor of Philosophy in Cultural Studies

Academic Year : 2011

The objective of the research was to study the dynamics of interactions and ethnic maintenance of Lanta Islanders in the context of multi-ethnic communities, including Sea-gypsies, Muslim Thai, Chinese Thai and Siamese Thai. The research investigated local history of Lanta Island since the early settlement era until the tourism and tsunami era by using qualitative research method and anthropological approach through participant observation and in-depth interviews. Lanta became a shelter for various groups of people who fled from natural disasters and from politics crisis. Lanta old documents recorded disorder and disruption from intermingling of peoples. It became necessary to use the law in order to reach social agreement and order. This may be a part of dialectics, that is, there was conflict or confusion which gave rise to movement or change. Data about local history indicated special relationships that built harmony among Lanta Islanders, namely economic cooperation, cross-cultural marriage, sharing the same midwives, child adoption, creating social bonds between children, exchanging and occasionally sharing food, clothes and other necessities, joining in each other's traditional ceremonies, and integrating cultural features. The sense of belonging to common Lanta identity was also created by attending the same school and sharing of local history. The policy to unite the nation and to create Thai identity under Phibulsongkhram's rule resulted in the domination of "centralized culture" over "local cultures" and resulted in a more hierarchical society. At the same time, ethnic groups on Lanta Island still maintain their own traditions. However, the coming of media culture in the tourism era and the assistance from many organizations and institutions after the tsunami disaster gradually brought changes into Lanta Island. Although the project of "The Indigenous Livelihood Restoration and Sustainable Ecology for Lanta Island" facilitated the strengthening of Lanta

Islanders common identity through creating an inter-ethnic island network and a community museum, yet new wave of changes are rapidly coming into Lanta. The Islanders will have to be prepared to face these new challenges in order to maintain their physical and cultural survival.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
คำถามหลักในการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	7
คำสำคัญ	9
ข้อตกลงเบื้องต้น	11
ระเบียบวิธีวิจัย	11
2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์.....	22
แนวคิดทฤษฎีด้านการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์	27
แนวคิดทฤษฎีด้านการธำรงชาติพันธุ์	30
แนวคิดทฤษฎีประกอบการศึกษาวิเคราะห์.....	33
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา	41
3 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติเครือญาติสายตระกูลต่างๆ	72
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตา.....	72
พื้นที่ทางวัฒนธรรมและศูนย์รวมชุมชน	91
ประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตา.....	97
4 วิเคราะห์พลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา	123
ระบบนิเวศวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา	124
การปฏิสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของรัฐ	126
การปฏิสัมพันธ์ด้านเครือญาติ	144
การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม	147
วิเคราะห์สรุปพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา	168
การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคการท่องเที่ยว.....	172
การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับการเปลี่ยนแปลงหลังภัยพิบัติสึนามิ.....	175
การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม ฯ.....	178

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5	วิเคราะห์อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์..... 185
	อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตา.....186
	อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเล..... 189
	อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมุสลิม 206
	อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน 223
	อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทย.....236
	วิเคราะห์สรุปอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยน และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ 246
6	บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 254
	บทย่อ..... 254
	สรุปผล และอภิปรายผล 255
	ข้อค้นพบ 262
	ข้อเสนอแนะ 273
	บรรณานุกรม 275
	นุกลานุกรม 286
	ภาคผนวก (ภาพประกอบ) 293
	ประวัติของผู้วิจัย 320

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
1	แผนที่คาบสมุทรมาเลย์ สำรวจโดยชาวอาหรับ ศตวรรษที่ 15 แสดงตำแหน่งที่ตั้งเกาะลันตา 3 แห่ง 62
2	แผนที่เกาะภูเก็ต เกาะยาว และเกาะลันตา ฟังเกดะห์ 63
3	แผนที่สยาม ดันรัตนโกสินทร์ (ภาคใต้ฝั่งอันดามัน) 64
4	แผนที่สยาม ดันรัตนโกสินทร์ (ภาคใต้ฝั่งอันดามัน) แสดงตำแหน่งที่ตั้ง เกาะลันตา..... 65
5	แผนที่แสดงเส้นทางอพยพของชาวเล ชาวมุสลิม และชาวจีนสู่เกาะลันตา..... 66
6	แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้ง อำเภอเกาะลันตาจังหวัดกระบี่ 67
7	ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงที่ตั้งอำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ 68
8	ระวางแผนที่ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา 69
9	แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาและชุมชนที่เกี่ยวข้อง..... 70
10	แผนผังชุมชนเมืองเก่าศรีราชา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่..... 71
12	ภาพถ่ายแสดงการปฏิสัมพันธ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของชาวเกาะลันตา (ภาคผนวก) 293

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การปฏิสัมพันธ์เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการร่วมพบปะสังสรรค์เพื่อรวมพลังกันต่อสู้กับภัยธรรมชาติ สร้างภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและร่วมแรงร่วมใจกันแสวงหาปัจจัยสี่เพื่อความอยู่รอดร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังพัฒนา หรือสังคมระดับชุมชน ตำบล หมู่บ้าน หรือแม้กระทั่งสังคมชนเผ่า การศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมต่าง ๆ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจโดยเฉพาะในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ดังที่พบเห็นในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งมีทั้งกลุ่มสังคมที่มีความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากความแตกต่างด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านศาสนาความเชื่อ ด้านการเมืองการปกครอง หรือปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีการปรับตัวเพื่อความสมานฉันท์ท่ามกลางความแตกต่าง

นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ให้ความสนใจศึกษาปรากฏการณ์เหล่านี้ในมุมมองที่แตกต่างกัน สำหรับนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมสนใจศึกษาพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในลักษณะองค์รวม (holistic view) ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่แสดงออกในรูปของพฤติกรรม ด้านศาสนาความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในรูปแบบของระบบนิเวศวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับปัจจัยพื้นฐาน เช่น การสร้างที่พักอาศัย การแต่งกาย การทำมาหากิน และการรักษาโรค

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันทั้งในระดับปัจเจกและกว้างออกไปในระดับสังคม นอกจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยแล้วยังเป็นโอกาสในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันเป็นหัวใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยมีหลักคิดว่า หากปราศจากความเข้าใจซึ่งกันและกันแล้วย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ทางการเมือง การปกครอง และทางเศรษฐกิจตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ ประเวศ วะสี (2546 : 22,39) ได้ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเชิงบวกว่า “ทำให้เกิดความสอดคล้องเกิดความงาม ทำให้อยู่รอด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกันจะทำให้เกิดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประชาชนจะนำไปสู่มิตรภาพระหว่างคนต่างเผ่าพันธุ์จะส่งเสริมสันติภาพ เพราะประชาชนมีความโน้มเอียงที่จะเป็นมิตรกันอยู่แล้ว” ขณะที่อมรา พงศาพิชญ์ (2534 : 130) นักมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มองว่า มนุษย์ต่างชาติพันธุ์สามารถพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอด แต่จะหลีกเลี่ยง

ความขัดแย้งไม่ได้ ดังนั้นการปรับตัวเพื่อลดความขัดแย้งจึงส่งผลให้บางกลุ่มมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้นบางกลุ่มมีอำนาจลดลง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในชุมชนเดียวกันจึงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองการปกครองและผู้นำของแต่ละกลุ่มด้วย ในทำนองเดียวกันการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (cultural interaction) ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ก็มีทั้งที่สอดคล้องและขัดแย้ง(cultural conflict) กันหลายรูปแบบ ส่งผลต่อกระบวนการทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป เช่น มีการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural intergration) และการปรับตัวทางวัฒนธรรม (cultural adaptation) (อมรา พงศาพิชญ์. 2547 : 16)

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” เดียวกันในฐานะ“คนใน” ที่ผ่านประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องดังที่ ศรีศักร วัลลิโกดม (2552 : 7-8) ได้แบ่งพื้นที่ทางวัฒนธรรมไว้ 3 ระดับ ได้แก่ระดับที่มีขอบเขตกว้างเรียกว่า “ภูมิวัฒนธรรม” (cultural landscape) ระดับกลาง เป็นระดับท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมือง เรียกว่า “นิเวศวัฒนธรรม” (cultural ecology) และระดับเล็กเป็นระดับชุมชนบ้านเดียวกันที่ทำให้แลเห็นคนและวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชนเรียกว่า “ชีวิตวัฒนธรรม” (cultural life)

จากการที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ในท่ามกลางพลวัตการปฏิสัมพันธ์ที่สืบเนื่องกันเป็นระยะเวลานาน จึงอาจจะมีการแลกเปลี่ยน การหิบบั้ม การผสมผสาน และการกลืนกลายทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากเดิม ขณะเดียวกันการปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์และต้องการธำรงอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนไว้ ดังนั้นการศึกษาการปฏิสัมพันธ์จึงไม่ควรละเลยที่จะศึกษาในประเด็นของการปรับเปลี่ยนการธำรงอัตลักษณ์ และพรมแดนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มควบคู่กันไปด้วย

ชุมชนเกาะลันตาเป็นชุมชนหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็กที่สามารถศึกษาในลักษณะองค์รวมได้ครอบคลุมทุกด้านและเป็นสังคมเมืองเก่าซึ่งในอดีตมีผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยร่วมกัน ผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้

อำเภอเกาะลันตาเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 8 อำเภอ ที่อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดกระบี่ ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลอันดามันทางภาคใต้ของไทย แบ่งการปกครอง เป็น 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ ตำบลศาลาด่าน ตำบลเกาะลันตาน้อย ตำบลเกาะกลาง และตำบลคลองยาง

สภาพแวดล้อมบนเกาะลันตาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าไม้เบญจพรรณ เป็นที่พักพิงของสัตว์ป่า มีแหล่งน้ำจืดทั้งจากแหล่งน้ำใต้ดินและน้ำตกที่ไหลลงมาจากต้นน้ำบนภูเขาสูงใหญ่ที่วางทับซ้อนเชื่อมต่อกับที่ราบชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าชายเลนบางช่วงมีหาดทรายและอ่าวจอดเรือที่สามารถกำบังคลื่นลมได้ดี

สภาพที่ตั้งของเกาะลันตาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมาลายูมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมที่สำคัญ คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในอดีตชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวลันตาเป็นแหล่งอาหารทะเลที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย ชายฝั่งด้านตะวันออกของเกาะเป็นป่าชายเลนที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ในอดีตเป็นแหล่งผลิตถ่านไม้โกงกางเป็นสินค้าหลักที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อส่งออกไปขายที่ปีนังและสิงคโปร์ นอกจากนี้ยังมีชันและน้ำมันยางเป็นสินค้าที่หารายได้ให้กับท้องถิ่น เช่นกัน

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวเกาะลันตาจึงเป็นศูนย์รวมของประชากรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันถึง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวเลอุรักลาไว ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทย

ชาวเลอุรักลาไว เรียกตัวเองสั้น ๆ ว่า “ลาไว” ชาวเลมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์เรียกพวกเขาว่า “โอรังลอนดา” คนทั่วไปเรียกว่า “ชาวเล” พวกเขาไม่ชอบให้เรียกว่า “ชาวน้ำ” ปัจจุบันบางกลุ่มเรียกกันว่า “ชาวไทยใหม่” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยเรือเป็นบ้านเกิด เป็นยานพาหนะสำหรับออกไปล่าสัตว์ทะเลเป็นอาหารเพื่อยังชีพและเป็นเรือนค้าย นับถือวิญญาณบรรพบุรุษ มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเองไม่ทราบแน่ชัดว่าในอดีตบรรพบุรุษของพวกเขาคือใครมาจากไหน และจะเป็นกลุ่มเดียวกับโอรังลอนดาที่เรียกกันในอดีตหรือไม่ สันนิษฐานกันว่าเมื่อประมาณ 500-600 ปีที่ผ่านมา ชาวเลอุรักลาไวเคยมีถิ่นฐานร่อนเร่อยู่ในน่านน้ำไม่ไกลจากบริเวณเทือกเขา “มูญงฉีรีย”¹ ในรัฐเกดะห์หรือไทรบุรีซึ่งในอดีตอยู่ในเขตการปกครองของสยาม (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 :13) แล้วเข้ามาแวะพักอาศัยในน่านน้ำไทยตลอดแนวชายฝั่งทะเลอันดามันในช่วงฤดูมรสุม เพื่อหลบพายุลมฝน หลบภัยจากการสู้รบ เสาะหาแหล่งอาหารและน้ำจืดสำหรับยังชีพ นับตั้งแต่เกาะหลีเป๊ะ เกาะอาดัง ขึ้นมาจนถึงเกาะลันตาและเกาะภูเก็ต

ชาวมุสลิม ชาวบ้านเรียกกันเองว่า “คนแขก” เดิมคือกลุ่มมลายู-สยาม กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทย เนื่องจากเป็นกลุ่มชนมลายูที่เคยอาศัยในเขตครอบครองของสยามทางภาคใต้ ตั้งแต่เขตจังหวัดสตูล

¹ เทือกเขาที่กล่าวถึงในบทเพลง “ลาจัง” ที่ใช้ในพิธีลอยเรือ ซึ่งชาวเลเชื่อว่าเป็นถิ่นฐานเดิมที่พวกเขาจะต้องส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไปพร้อมกับเรือลาจัง

ไปจนถึงรัฐกลันตัน ปะลิส และรัฐเกดะห์ (ไทรบุรี) และอพยพหลบหนีการถูกเกณฑ์เป็นทหารตำรวจ เข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหมู่เกาะชายฝั่งทะเลอันดามัน จากการที่นับถือศาสนาอิสลามจึงเรียกว่า “ชาวมุสลิม” หรือ “ชาวไทยมุสลิม” (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 23)

ชาวจีน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่เดินทางหลบหนีความวุ่นวายจากการสู้รบในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่มาพักอาศัยที่เกาะปีนัง ต่อจากนั้นประมาณ 200-150 ปี ที่ผ่านมามีได้เดินทางโดยขบวนเรือเปิด (เรือแล่นใบขนาดเล็กกว่าเรือสำเภา) จากปีนังเข้ามาทำไร่จับปลาเพื่อทำปลาเค็มและปลาแห้ง นำกลับไปขายที่ปีนัง สิงคโปร์และนำสินค้าจำเป็นกลับมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าพื้นเมืองของชาวเลและชาวไทยมุสลิม ต่อมาจึงเลือกทำเลบริเวณตลาดศรีราชา เพื่อแวะพักอาศัยชั่วคราวขณะเข้ามาติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือรอลมมรสุมเปลี่ยนทิศทาง จนกระทั่งมีการแต่งงานกับคนในท้องถิ่นต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวเล ชาวมุสลิม หรือลูกหลานชาวจีนด้วยกันที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนบ้างแล้วจึงมีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 24) ปัจจุบันเรียกลูกหลานชาวจีนว่า “ชาวไทยเชื้อสายจีน”

ชาวไทย ในอดีตหมายถึงกลุ่มคนไทยซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในประเทศไทย เรียกวม ๆ กันว่า “ชาวสยาม” ปัจจุบันเรียกว่า “ชาวไทยพุทธ” ในช่วงแรก ๆ มีชาวไทยหรือชาวสยาม เดินทางจากแผ่นดินใหญ่เข้ามาพักอาศัยเพื่อทำการประมงและหาของป่าบริเวณหมู่เกาะลันตาบ้างไม่มากนัก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2444 เกาะลันตาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอมีการสร้างสถานที่ราชการและโรงเรียนประชาบาลขึ้นหลังหนึ่ง ประชากรชาวไทยพุทธ หรือชาวสยามในยุคนั้น ได้แก่ กลุ่มข้าราชการประจำอำเภอ ด้านศุลกากร ตำรวจ และข้าราชการครู ฯลฯ ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสยามได้โยกย้ายผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาปฏิบัติราชการ มีการแต่งงานกับคนในท้องถิ่นแล้วตั้งถิ่นฐานถาวรบนเกาะบ้าง พากลับไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นบ้าง ด้วยเหตุที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัยของข้าราชการ และเป็นสถานที่ราชการนี้เอง ชาวเลจึงเรียกว่า “ป่าไทรราชา” หมายถึงหาดของเจ้านาย อันเป็นที่มาของชื่อ “ถนนศรีราชา” หรือ “ตลาดศรีราชา”

การอพยพโยกย้ายและการเข้าไปตั้งถิ่นฐานของชนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมบนเกาะลันตาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ช่วงที่เกาะลันตารุ่งเรืองที่สุดในอดีตมีชนต่างถิ่นเข้าไปทำธุรกิจการประมง ชาวจีนเปลี่ยนมาใช้เรือใบสามเส้านำสินค้าที่จำเป็นจากเกาะปีนังและสิงคโปร์เข้ามาขายและรับซื้อ ถ่านไม้โกงกาง เปลือกไม้แสมสำหรับซ่อมใบเรือและสินค้าพื้นเมือง จนกระทั่งมีการตัดถนนบนแผ่นดินใหญ่และปรับเปลี่ยนเส้นทางการค้าไปใช้ทางบก ประกอบกับเหตุผลอีกหลายประการ เกาะลันตาก็ซบเซาลงไปอีกตลาดศรีราชากลายเป็นเมืองที่เงียบเหงาไร้ผู้คนสัญจร แม้ธุรกิจท่องเที่ยวจะเข้ามาพร้อมกับนักธุรกิจและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ประมาณปี พ.ศ. 2528 พลิกฟื้นให้ฟากตะวันตกของเกาะลันตา หรือ “หลังเกาะ” พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วขณะที่ฟาก

ฝั่งตะวันออก โดยเฉพาะบริเวณตลาดศรีราชาอาจจะมีผลกระทบบ้างแต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนเมืองเก่า

หลังภัยพิบัติ “สึนามิ” เกาะลันตาเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งอันเป็นผลสืบเนื่องจากการที่กลุ่มบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือและบริหารจัดการทั้งในรูปแบบของโครงการเร่งด่วนและโครงการฟื้นฟูระยะยาว

สาเหตุที่เลือกเกาะลันตาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้นอกจากในอดีตเกาะลันตาเป็นดินแดนใหม่ที่บรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกัน และมีประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้ายและการเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันอย่างน่าสนใจดังกล่าวแล้ว ในช่วงที่ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2532 : 1-294) เคยเข้าไปพักอาศัยในชุมชนชาวเลและชาวมุสลิมบ้านห้วยแหลมกลาง ชุมชนชาวเลบ้านสังกาอู๋ และชุมชนชาวจีนในตลาดศรีราชาจนสนิทสนมคุ้นเคยเป็นที่ไว้วางใจทำให้ทราบแหล่งข้อมูล และสามารถตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูลได้จากสมาชิกในท้องถิ่นทุกกลุ่ม รวมทั้งได้เข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพิธีลอยเรือของชาวเลที่อาศัยอยู่ตลอดแนวชายฝั่งทะเลอันดามันของไทยมาตั้งแต่เด็ก โดยเฉพาะช่วงที่เข้าไปศึกษาสังคมวัฒนธรรมของชาวเลอย่างใกล้ชิด ได้พบเห็นวิถีชีวิตของชาวเลที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำให้เกิดประเด็นความคิดใหม่ว่าชาวเลไม่ได้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวในพื้นที่ทางสังคมที่พวกเขาดำรงอยู่ จึงควรจะศึกษาเพิ่มเติมเพื่อขยายผลในประเด็นเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ของชาวเลกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบนเกาะลันตา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ถึง 4 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มต่างมีอัตลักษณ์และพื้นที่ที่เป็นพรมแดนทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ทั้งนี้จากการสำรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่พบบางงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาวจีนและชาวไทยบนเกาะลันตาเลย มีงานวิจัยเกี่ยวกับชาวไทยมุสลิมเพียง 2 เรื่อง นอกจากนั้นจะเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในแง่มุมต่าง ๆ แต่ยังไม่เคยมีการศึกษาชาวเลเกาะลันตาในประเด็นของการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันและการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ นับตั้งแต่บ้านทุ่งหยีเพ็ง ซึ่งอยู่ในเขตตำบลลาดาด่าน เลียบชายฝั่งทะเลลงไปทางทิศใต้บริเวณบ้านเจ้าหลี่ บ้านศรีราชา บ้านห้วยแหลมใกล้ จนถึงบ้านห้วยแหลมกลาง บ้านห้วยแหลมสุด (บ้านสังกาอู๋) และบ้านเกาะป่อ ตำบลเกาะลันตาใหญ่

ในงานวิจัยเรื่อง “พลวัตการปฏิสัมพันธ์ และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา” ฉบับนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ตระกูลต่าง ๆ ระบบนิเวศวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่สัมพันธ์กับพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรง

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตา และเหตุปัจจัยที่เป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้ชาวเกะลันตามีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้อัตลักษณ์ที่หลากหลาย รวมถึงผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงหลังภัยพิบัติสึนามิ ที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ และบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกะลันตาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการสานต่องานพิพิธภัณฑสถานชาวเกะลันตาและห้องสมุดลันตาศึกษาภายในพิพิธภัณฑสถานและประยุกต์ใช้สำหรับพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ที่มีลักษณะโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ใกล้เคียงกับชาวเกะลันตา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติสายตระกูลต่าง ๆ ระบบนิเวศวัฒนธรรม และเหตุปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้ชาวเกะลันตามีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย ตลอดจนผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงหลังภัยพิบัติสึนามิ ที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกะลันตา
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตาที่เป็นผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยว และการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ ภายใต้การสนับสนุนและความร่วมมือของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และมูลนิธิชุมชนไทย

คำถามหลักในการวิจัย

1. ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมชาวเกะลันตามีพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร มีปัจจัยอะไรเป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้สังคมชาวเกะลันตาคำรงอยู่ได้อย่างสันติ
2. ธุรกิจท่องเที่ยวและภัยพิบัติสึนามิมีผลกระทบต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกะลันตาหรือไม่ อย่างไร
3. ผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนภายใต้การสนับสนุนของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และภาคีความร่วมมือของมูลนิธิชุมชนไทย ที่สืบเนื่องจากภัยพิบัติสึนามิ โดยมีเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายความเป็น “ชุมชนคนเกะเดียวกัน” ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกะลันตาและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเกาะลันตา และประวัติศาสตร์ยุคต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตาไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้
2. ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ การเอื้อประโยชน์ และการบรรเทาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกาะลันตาในปัจจุบัน โดยใช้บทเรียนจากอดีต
3. นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการสานต่องานพิพิธภัณฑ์ ชุมชนชาวเกาะลันตาและห้องสมุดลันตาศึกษาภายในพิพิธภัณฑ์ (ตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม ของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตา)
4. นำองค์ความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่แก่เยาวชนชาวเกาะลันตาทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และปลูกจิตสำนึกรักถิ่น
5. ได้ข้อมูลพื้นฐานที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปเป็นกรณีศึกษา และประยุกต์ใช้สำหรับพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน
6. ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับติดตามงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลของกระทรวงวัฒนธรรม ตามที่ได้รับมติเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี
7. ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สามารถนำไปประกอบการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของเกาะลันตา หรือจัดทำคู่มือประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกาะลันตา และจัดทำแผนภาพเวลา ประวัติศาสตร์เกาะลันตา

ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1.1 เนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เน้นเรื่องราวเกี่ยวกับการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอยู่อาศัยบนเกาะลันตาในอดีต ตลอดจนเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นบนเกาะลันตาในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะพื้นที่ปากตะวันออกของเกาะบริเวณพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้

1.1.2 เนื้อหาด้านการปฏิสัมพันธ์ ศึกษากระบวนการนิเวศวัฒนธรรมซึ่งเป็นเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบของโครงสร้างและพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม เครือญาติ การปกครองของรัฐชาติและด้านวัฒนธรรมโดยให้ความสำคัญทั้งในระดับปัจเจก และกลุ่มสังคม

1.1.3 เนื้อหาด้านชาติพันธุ์ธำรง จะศึกษาเฉพาะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์

แหล่งข้อมูลด้านเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยุคแรกเริ่ม จนกระทั่งถึงยุคก่อตั้งอำเภอ ศึกษาจากแผนที่โบราณและเอกสารเก่าของทางราชการอำเภอเกาะลันตาช่วงหลังจากได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเกาะลันตาแล้ว ประมาณปี พ.ศ.2446-2478 หลังจากนั้นเป็นข้อมูลที่ได้จากบุคคล จากเอกสาร งานวิจัย ภาพถ่าย แผนที่ และจากความทรงจำของผู้วิจัยที่เคยไปพักอาศัยในชุมชนเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับข้อมูลบุคคลได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้รู้ที่อาศัยอยู่บนเกาะลันตา และจากบุคคลภายนอกชุมชนซึ่งเคยตั้งถิ่นฐานและเคยไปมาหาสู่ทำธุรกิจร่วมกัน หรือมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติรวมถึงชาวจีนบนเกาะปำซึ่งมีสายสัมพันธ์กับชาวเกาะลันตาทั้งทางเศรษฐกิจ ทางเครือญาติที่สืบทอดทางสายโลหิตและการแต่งงาน ตลอดจนชาวอินโดนีเซียแถบชายฝั่งทะเลเมืองมาคัสซาร์ (Makassar) ประเทศสหพันธรัฐอินโดนีเซีย เพื่อสืบหาที่มาของชื่อและรูปแบบเรือปราช็หรือ “ปราชูล้าง” ที่ใช้ในพิธีลอยเรือ อันเป็นร่องรอยที่บ่งบอกถึงเส้นทางการอพยพของชาวเลอุรักลาไว

ส่วนข้อมูลด้านนิเวศวัฒนธรรมได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ประกอบกับการศึกษาสภาพแวดล้อมบริเวณพื้นที่โดยรอบเกาะลันตา รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และประสบการณ์ที่เคยเข้าไปพักอาศัยในชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลภาคสนามช่วงที่ทำวิจัยเกี่ยวกับประเพณีลอยเรือของชาวเล และการเข้าร่วมดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนภายใต้การสนับสนุนและความร่วมมือของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และมูลนิธิชุมชนไทที่สืบเนื่องจากภัยพิบัติสึนามิ

1.2 ขอบเขตด้านเวลา

1.2.1 ขอบเขตด้านเวลาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะศึกษาย้อนยุคกลับไปเท่าที่จะหาหลักฐานได้จนถึงปัจจุบัน

1.2.2 ขอบเขตด้านเวลาเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ จะศึกษาสืบย้อนกลับไปประมาณ 200-100 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กันจนถึงปัจจุบัน

1.2.3 ขอบเขตด้านเวลาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ธำรง ศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา ที่ดำเนินไปควบคู่กับการปฏิสัมพันธ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

1.3.1 ขอบเขตพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเกาะลันตา ทั้งเกาะลันตาใหญ่และเกาะลันตาน้อย แต่จะให้ความสำคัญกับพื้นที่ปากตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ ซึ่งมีตลาดศรีราชาเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ตั้งอำเภอเกาะลันตาในอดีต

1.3.2 ขอบเขตพื้นที่ด้านการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ชายฝั่ง ตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ (หน้าเกาะ) ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย นับตั้งแต่บ้านทุ่งหยีเพ็ง ตำบลศาลาด่าน เลียบชายฝั่งทะเลลงมาทางทิศใต้ เขตตำบลเกาะลันตาใหญ่ จนถึงบ้านสังกาฮู และเกาะปอ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน และประชากรหญิงและชาย (ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์ และพิสมัย ขนบดี. 2550 : 30,33) ดังนี้

บ้านทุ่งหยีเพ็ง (หมู่ 4) ตำบลศาลาด่าน มีประชากร 149 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 358 คน ผู้ชาย 367 คน รวมจำนวนประชากร 725 คน

บ้านเจ๊ะหลี (หมู่ 3) ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีประชากร 240 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 429 คน ผู้ชาย 479 คน รวมจำนวนประชากร 908 คน

บ้านศรีราชา (หมู่ 2) ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีประชากร 42 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 62 คน ผู้ชาย 59 คน รวมจำนวนประชากร 121 คน

บ้านหัวแหลม (หมู่ 1) ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีประชากร 163 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 315 คน ผู้ชาย 287 คน รวมจำนวนประชากร 602 คน

บ้านสังกาฮู (หมู่ 7) ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีประชากร 85 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 205 คน ผู้ชาย 200 คน รวมจำนวนประชากร 405 คน

บ้านเกาะปอ (หมู่ 4) ตำบลเกาะลันตาใหญ่ มีประชากร 80 ครัวเรือน เป็นผู้หญิงจำนวน 242 คน ผู้ชาย 217 คน รวมจำนวนประชากร 459 คน

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญตามระยะทางโดยมีตลาดศรีราชาเป็นศูนย์กลางแต่อาจจะเชื่อมโยงถึงการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการศึกษาซึ่งอาศัยบริเวณพื้นที่โดยรอบเกาะลันตาใหญ่ และเกาะลันตาน้อยด้วยเช่น บ้านบ่อเหิน บ้านศาลาด่าน (ตำบลศาลาด่าน) และบ้านदैเหล็ง บ้านคลองยาง (ตำบลเกาะลันตาน้อย) เป็นต้น

นิยามคำสำคัญ

การศึกษาเรื่อง “พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา” จะศึกษาภายใต้กรอบความหมายของคำสำคัญตามคำนิยามของผู้วิจัยเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ชาวเกาะลันตา(Lanta Islanders) ในที่นี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ในช่วงประมาณ 500 -150 ปีที่แล้ว และสืบทอดลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน รวม 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่

ชาวเล กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทางฝั่งทะเลอันดามัน ทางภาคใต้ของไทยมี 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ชาวเลกลุ่มมอแกน แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มมอแกนเกาะ(มอแกนปูเลา) และมอแกนบก (มอแกนตามับ) และชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์ (อากรณ อุกฤษณ์. 2532 : 15-16) ชาวเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาเป็นกลุ่มชาวเลอุรักลาไวย์ มีชาวเลมอแกนปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก

ชาวมุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาอิสลาม วรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (Wanni, W. 2010 : 163-168) แบ่งชาวมุสลิมทางภาคใต้ของไทยเป็นกลุ่มมลายูมุสลิมและไทยมุสลิม กลุ่มมุสลิมทางฝั่งตะวันตก ได้แก่ กลุ่มสตูล พังงา กระบี่ ภูเก็ต เป็นกลุ่มชาวไทยมุสลิม ซึ่งมีประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายประชากรมาจากฝั่งอันดามัน จึงให้ชื่อว่า “ไทยมุสลิมฝั่งอันดามัน”

แต่เนื่องจากกลุ่มมุสลิมเกาะลันตาเป็นกลุ่มที่เคยอาศัยในรัฐมลายูซึ่งเป็นเขตครอบครองของสยามทางภาคใต้ ตั้งแต่จังหวัดสตูลไปจนถึงรัฐกลันตัน ปะลิส และรัฐเกะห์ (ไทรบุรี) จึงจัดเป็นกลุ่มมลายู-สยาม

ชาวจีน กลุ่มชาวจีนบนเกาะลันตาส่วนใหญ่เป็นจีนฮกเกี้ยน ที่อพยพผ่านมาทางปีนัง เช่นเดียวกับชาวจีนฮกเกี้ยนกลุ่มอื่น ๆ ในหัวเมืองตะวันตกตั้งแต่สตูล ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต และระนอง

ชาวไทย เป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ มีทั้งที่เข้ามาค้าขายทำมาหากิน และข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ประจำหน่วยงานราชการบนเกาะลันตา

ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์กันด้วยท่าทีของ “คนใน” และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในระบบสังคมเดียวกัน ด้วยท่าทีของ “คนนอก” ขณะเดียวกันหลังจากที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นเวลานาน ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ได้สร้างอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่าง และต่างเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ของเกาะลันตา บางโอกาสทุกกลุ่มจึงแสดงท่าทีของความเป็น “คนใน” ในฐานะเป็นชาวเกาะลันตาด้วยกัน

ด้วยคำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มบนเกาะลันตามีหลายคำและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อความสะดวก และเป็นที่เข้าใจกันร่วมกัน จึงขอใช้คำเรียกสั้น ๆ โดยเรียกชาวเลอุรักลาไวย์ว่า “ชาวเล” เรียกชาวไทยมุสลิม หรือชาวมลายู-สยามว่า “ชาวมุสลิม” เรียกชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนว่า “ชาวจีน” และชาวสยามหรือชาวไทยพุทธว่า “ชาวไทย”

การปฏิสัมพันธ์ (interaction) ในที่นี้หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาในลักษณะเป็นประชาสังคมที่มีบริเวณที่อยู่อาศัยแบบการดำรงชีวิตร่วมกัน มีการกระทำทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันทั้งภายในกลุ่มชาติพันธุ์

ที่มีวัฒนธรรมเดียวกันและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมต่างกันเป็นระยะเวลายาวนานต่อเนื่องกัน มีการสื่อความหมายกันด้วยระบบสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อถ่ายทอดความคิดความเข้าใจกัน และการกระทำเหล่านั้นจะมีผลกระทบต่อกันซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการปรับตัวการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรม หรือเกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมได้

พลวัตการปฏิสัมพันธ์ (interaction dynamics) ในที่นี้หมายถึง กระบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงด้านการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาอย่างต่อเนื่อง โดยมีวิถีและพลังบางอย่างอยู่เบื้องหลังการขับเคลื่อนนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือมีความขัดแย้งแตกต่างกันไปหลายทิศทางก็ได้ ในช่วงของการศึกษากระบวนการอาจมีลักษณะหนึ่งแต่หลังจากศึกษาผ่านไปแล้วลักษณะดังกล่าวก็อาจเปลี่ยนไปอีกลักษณะหนึ่งก็ได้

ชาติพันธุ์ธำรง หรือการธำรงชาติพันธุ์ (ethnic maintenance) ในที่นี้หมายถึงการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการแสดงออกถึงการธำรงรักษาอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนที่มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นที่อาศัยอยู่บนเกาะลันตาดูด้วยกัน และมีการปฏิสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นชาวเกาะเดียวกัน

ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา จึงไม่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้กับการศึกษา หรือการทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมอื่นที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่อาจจะนำไปเทียบเคียงหรือปรับใช้เป็นแนวทางการศึกษาเปรียบเทียบได้

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมเชิงชาติพันธุ์วรรณาในการศึกษาทำความเข้าใจแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมวัฒนธรรมขนบประเพณีและวิถีชีวิตของกลุ่มคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมบนเกาะลันตาเพื่อค้นหาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสื่อผสมเชื่อมโยงให้เกิดพลวัตการปฏิสัมพันธ์ และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา

ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้และสามารถค้นหาคำตอบที่ต้องการทราบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาค้นคว้าภาคเอกสาร (documentary research) โดยเลือกศึกษาค้นคว้าข้อมูลประเภทบทความ สารคดี ตำรา ภาพถ่าย จดหมายเหตุ เอกสารเก่าของทางราชการ แผนที่โบราณและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field research) โดยการเข้าไปอาศัยในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา และใช้วิธีการหลากหลายในการเก็บข้อมูล ได้แก่

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ (participant observation)

2.2 การสัมภาษณ์ข้อมูลแวดล้อมทั่วไป ด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ (informal interviews) โดยไม่เจาะจงผู้ให้ข้อมูล

2.3 การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก (indepth interviews) ด้วยวิธีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ โดยเจาะจงเฉพาะผู้ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

2.4 การเสวนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยวิธีการจับกลุ่มคุยกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการเพื่อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นบนเกาะลันตาในอดีต

2.5 การศึกษาข้อมูลภาคสนามข้ามพรมแดนเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ด้วยการเดินทางไปสัมภาษณ์ชาวจีนในรัฐปีนัง ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ที่เคยเดินทางมาติดต่อค้าขายกับชาวเกาะลันตาและลูกหลานชาวเกาะลันตาที่พ่อหรือแม่แต่งงานแล้วย้ายถิ่นฐานไปอยู่ปีนัง รวมทั้งชาวไทยที่อาศัยในรัฐเกดะห์ ซึ่งเคยเป็นถิ่นฐานของชาวเลอุรักลาไว์ก่อนอพยพเข้ามาในเขตประเทศไทยเพื่อตรวจสอบเส้นทางการอพยพโยกย้าย การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในรัฐเกดะห์

3. ระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานตามตารางต่อไปนี้

กิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงาน		ปีที่					
		1	2	3	4	5	6
1.	ศึกษาภาคทฤษฎี	→					
2.	จัดทำเค้าโครงวิจัย		→				
3.	ทบทวนวรรณกรรม กรอบคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง			→			
4.	ศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม				→		
5.	เรียบเรียง จัดระบบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล					→	
6.	ตรวจสอบข้อมูล และเขียนรายงานการวิจัยในรูปความเรียงเชิงคุณภาพและจัดทำรูปเล่มเพื่อนำเสนอ						→

4. วิธีการศึกษาและการเข้าถึงแหล่งข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เวลา 6 ปี ในช่วงปีแรกเป็นการศึกษาภาคทฤษฎีและใช้เวลาบางส่วนในการสำรวจข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจนได้ข้อมูลที่น่าสนใจในระดับหนึ่งจึงออกสำรวจพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยเข้าไปในชุมชนเพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนและเก็บข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ ระยะเวลาแรกเป็นการทักทายพูดคุยและสอบถามข้อมูลทั่วไปจากสมาชิกชาวเกาะลันตา ทุกกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่เจาะจงผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความไว้วางใจแก่สมาชิกในชุมชน และสำรวจความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มที่ต้องการศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในจัดทำเค้าโครง

ในช่วงปีที่ 2 ปีที่ 3 และปีที่ 4 เริ่มจัดทำเค้าโครงและทบทวนวรรณกรรม กรอบแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม หลังจากนั้นจึงเข้าไปฝังตัวอยู่ในชุมชนจนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและเป็นที่ยอมรับทั้งในฐานะที่เป็น “คนนอก” (outsider) หรือเป็นผู้วิจัยที่มาจากภายนอก และในฐานะ “คนใน” (insider) หรือเป็นหลานตาซึ่งเป็นญาติกับชาวจีนกลุ่มที่เป็นกรณีศึกษา หลายครัวเรือน และเป็นหลานยายที่มีสายสัมพันธ์อันดีญาติและมิตรกับบรรพบุรุษของชาวเล ชาวมุสลิมและชาวไทย กลุ่มที่เป็นกรณีศึกษา

การเก็บข้อมูลช่วงแรกมีการพูดคุยกับสมาชิกทุกกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่จำกัดจำนวนและไม่เจาะจงผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อซักถามข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไปอย่างไม่เป็นทางการ

(informal interviews) และสอบถามรายชื่อผู้สูงอายุที่มีความทรงจำดี สามารถเล่าเรื่องราวในอดีตได้ เพื่อเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (key informants) สำหรับสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interviews) ตอบข้อซักถาม และให้ข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องราวที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยจนกว่าจะได้ข้อมูลอื่นตัวในระดับที่สามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ได้ ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ได้รวบรวมรายชื่อบุคลากรผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีการบันทึกจำนวน 80 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปที่ไม่ได้ระบุไว้ในบุคลากรอีกเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการสังเกตขณะพูดคุยและเข้าร่วมเหตุการณ์ (participant observation) ในโอกาสต่าง ๆ ด้วย

ปีที่ 5 และปีที่ 6 นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง จัดระบบและวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากนั้นตรวจสอบข้อมูล เขียนรายงานการวิจัยในรูปความเรียงเชิงคุณภาพและจัดทำรูปเล่มเพื่อนำเสนอ

จากการที่เกะลังตามมีลักษณะของความเป็น “ท้องถิ่น” และ “ชุมชน” ตามความหมายที่ ศรีสักร วัลลิโภดม (2550 : 3) อธิบายว่า

ท้องถิ่น คือชุมชนทางจินตนาการ เพราะเน้นพื้นที่ผืนใหญ่ที่มีคนหลายกลุ่มหลายเหล่าอยู่ร่วมกัน ทั้งในด้านพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ทรัพยากร ส่วนชุมชนระดับหมู่บ้านขนาดเล็ก ๆ คือชุมชนที่เป็นจริง มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันทางระบบเครือญาติ พี่น้อง ผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งทางสายเลือดและการแต่งงาน ในแต่ละชุมชนหมู่บ้านต่างเลือกตัวแทนที่ได้รับยกย่องเหมาะสมด้านต่าง ๆ รวมกันเป็นองค์กรทางธรรมชาติในการจัดการความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์

วิธีการศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลังตา” ในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในระดับท้องถิ่นและชุมชน โดยเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงภูมิหลังและวิถีการดำรงชีวิตในภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกันบนเกาะลังตาในอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันอย่างเป็นพลวัต ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งคำบอกเล่าที่ถ่ายทอดจากปากสู่ปากจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูก รุ่นหลานและรุ่นต่อ ๆ มา จะสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวเกาะลังตาในการเลือกสรรแหล่งที่อยู่อาศัยด้วยวิธีการเดินทางผจญภัยอพยพโยกย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาดินแดนใหม่ที่ปลอดภัย มีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์สำหรับประทังชีวิตเพื่อความอยู่รอด และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต และแน่นอนว่าแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่เหมาะสม ปลอดภัย และอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกาะลังตา จะเป็นที่ต้องการของผู้คนหลากหลายกลุ่ม การเริ่มต้นชีวิตใหม่ในแหล่งที่อยู่ใหม่

การบุกเบิกสร้างสรรค์สังคมใหม่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยต่างวาระกัน จึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและภาวะแวดล้อมทางสังคม ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนในการกำหนดให้เป็นไปด้วย

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าว ธิดา สาระยา (2539 : 114-178) ได้อธิบายไว้โดยสังเขปว่าเป็นกระบวนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นสำนึกและการแสดงออกของกลุ่มคนในสังคมท้องถิ่น ซึ่งจะสะท้อนทัศนคติของกลุ่มคนเกี่ยวกับอดีตของตนเอง ทำให้รู้ถึงสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ทัศนคติ ความคิดของคนมากกว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นตัวแทนแห่งอดีตของกลุ่มคนและเป็นพื้นฐานแห่งเอกลักษณ์ และเนื่องจากพัฒนาการทางความคิดของกลุ่มคนสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันจึงต้องอาศัยหลักฐานจากข้อมูลท้องถิ่นทั้งที่เป็นเอกสารลายลักษณ์อักษร โบราณสถาน และจารีตบอกล่าของท้องถิ่นนั้นข้อมูลและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงของสังคมพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับสังคมเมือง จารีตบอกล่าของสังคมหนึ่ง สมัยหนึ่งอาจถูกตีความเสียใหม่ตามความเข้าใจของชาวบ้านที่เปลี่ยนไป ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการทางความคิดและการแสดงออกของสังคมที่ชัดเจนสืบเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (living history) เคลื่อนไหวตลอดเวลา ผ่านกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีส่วนร่วมในสิ่งที่เกิดขึ้น จนกระทั่งมีการประสมประสานทางความคิดที่เป็นพื้นฐานในการสร้างเอกลักษณ์ของสังคมขึ้นมา

ส่วนขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกะลังตา เป็นการเลือกศึกษาตามแนวคิดของสุเทพ สุนทรเกสัช (2548 : 68,76) ที่ว่าควรจะศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียว หรือกลุ่มเดียว เมืองขนาดเล็กหรือขนาดปานกลาง หรือไม่ก็เป็นอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ใหญ่เกินไปกว่าจังหวัดหรือมณฑล ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะต้องแปลความหมายของหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้และงานภาคสนามจะเป็นประโยชน์อย่างมาก หากนำมาใช้ควบคู่กับการศึกษาโบราณสถาน และเอกสารที่มีอยู่ในห้องสมุดของทางราชการและเอกชน

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกะลังตา ซึ่งเป็นอำเภอเล็กๆ อำเภอหนึ่งในจังหวัดกระบี่ เพื่อสืบย้อนเรื่องราวและวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลังตาในด้านทัศนคติของกลุ่มคนเกี่ยวกับอดีตของตนเอง ปฏิกริยาต่อภาวะแวดล้อม หรือระบบนิเวศวัฒนธรรม และเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนพัฒนาการทางความคิดของกลุ่มคนที่เกิดขึ้นสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต

ทั้งจากคำบอกเล่าจากบันทึกของผู้คนในชุมชน และหลักฐานทางวัตถุ เช่น ภาพถ่ายในอดีต วัตถุโบราณ แผนที่โบราณ และเอกสารเก่าของทางราชการ

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โบแอส (Boas, 1940 : 262) ที่อธิบายถึงการศึกษาวัฒนธรรม หรือพฤติกรรมของมนุษย์ว่าจำเป็นต้องศึกษาย้อนหลังไปถึงช่วงเวลาในอดีตทุกยุคสมัยที่มนุษย์ได้ผ่านขั้นตอนมาและได้ทิ้งร่องรอยของการกระทำของตนเองไว้ยังสืบย้อนหลังได้ ในระยะเวลาไกลจากปัจจุบันมากเท่าไร ยิ่งเข้าใจปัจจุบันได้มากเท่านั้น และหากเข้าใจปัจจุบันได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการในอนาคตได้ รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางการเมืองของ ลีช (Leach, 2004 : 282-283) ที่ว่าจำเป็นต้องคำนึงถึง “มิติด้านเวลา” ด้วยเพราะวิธีการศึกษาเชิงโครงสร้างหน้าที่ในระบบสังคมปิดและหยุดนิ่ง ไม่คำนึงถึงมิติเวลาและมองว่าสังคมมีความมั่นคงนั้น ทำให้มองไม่เห็นความขัดแย้ง ความกดดันและการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสังคมจะไม่อยู่ในสภาพสมดุล เขาเห็นว่าจำเป็นต้องมี “ตัวแบบ” (model) ใหม่ ซึ่งจะต้องรวมการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เข้าไว้ด้วยเพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่มองข้ามไม่ได้ และเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมใน 3 ระดับ คือพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่ได้จากการสังเกต พฤติกรรมที่เป็นบรรทัดฐานและพฤติกรรมตามอุดมคติที่ได้จากคำบอกเล่าของเจ้าของพฤติกรรม

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์เกาะลันตา เพื่อสืบย้อนกลับไปหาร่องรอยของการอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งกระบวนการในการปฏิสัมพันธ์และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาจากแผนที่โบราณ เอกสารเก่าของทางราชการ และใช้เทคนิควิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (oral history) หรือมุขปาฐะ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์เฉพาะ (historical particularism) ซึ่งอมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 26) ระบุว่าเพิ่งเริ่มจะทำได้ในประเทศไทยเมื่อประมาณ 20 ปีมานี้เอง

การศึกษาประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเหล่านี้ ทำให้เกิดความเข้าใจท้องถิ่นมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อนำทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) และทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) มาเป็นแนวทางในการศึกษาความเป็นมาของชุมชนเกาะลันตาอย่างเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548 : 91) ได้อธิบายว่า เป็นการเคลื่อนไหวที่อาจเกิดขึ้นได้ในหลาย ๆ ทิศทางและบางครั้งอาจขัดแย้งกันเอง ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ช่วยให้นักวิจัย มองความคิดและประเด็นต่าง ๆ อย่างไม่ตายตัว เพราะสามารถเข้าใจได้ว่าชีวิตทางสังคมนั้นเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในช่วงที่ทำการศึกษากระบวนการอาจมีลักษณะหนึ่ง หลังจากศึกษาผ่านไปแล้วลักษณะดังกล่าวก็อาจเปลี่ยนไปอีกแล้ว

การศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ชาวเกาะลันตาอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงไม่ได้คาดหวังว่าการปฏิสัมพันธ์จะดำเนินไปอย่างสงบราบรื่นแต่จะมองว่า ในความไร้ระเบียบ ความโกลาหล ความขัดแย้ง และความกดดัน ที่เกิดขึ้น พวกเขาจะมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร เพื่อให้หลุดพ้นจากสถานการณ์ เช่นนั้น

วิธีการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเริ่มขึ้นหลังจากที่เข้าไปอาศัยในชุมชนระยะหนึ่ง จนเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้านแล้วจึงจับกลุ่มพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเจาะจงเลือกสมาชิกวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่มีความทรงจำดีสามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตที่ประสบกับตัวเองหรือถ่ายทอดจากบรรพบุรุษได้ ในรูปแบบที่เรียบง่ายและบรรยายากเป็นกันเอง เพื่อระดมความคิด พื้นความทรงจำเกี่ยวกับวิถีชีวิต และย้อนลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นบนเกาะลันตาในอดีต

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ การปฏิสัมพันธ์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาจะพูดคุยซักถาม และประมวลจากทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่พบปะในช่วงที่อาศัยในชุมชน และจากผู้ให้ข้อมูลนอกชุมชนที่เคยอาศัยบนเกาะลันตา รวมทั้งการสังเกตขณะมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ โดยอาศัยแนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประมวลไว้ในบทที่ 2 เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิเคราะห์

ในช่วงที่เก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยไม่ได้อยู่ในชุมชนตลอดเวลา แต่จะเดินทางเข้า-ออก เพื่อกลับออกมาทบทวน และเว้นระยะห่างของการพูดคุยเพื่อลดภาวะความจำเจที่อาจจะสร้างความเบื่อหน่ายให้กับทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อความเที่ยงตรงของการให้ข้อมูลด้วย โอกาสนี้ผู้วิจัยจะใช้เวลาค้นคว้าข้อมูลเอกสารเพิ่มเติมในส่วนที่ต้องการและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามที่ได้เพื่อนำมาแยกแยะ จัดระเบียบและเรียบเรียง สำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไป

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้เดินทางข้ามพรมแดนไปสำรวจและสัมภาษณ์ชาวปีนังที่เคยเข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวเกาะลันตา และลูกหลานชาวเกาะลันตาที่พ่อหรือแม่แต่งงานแล้วย้ายถิ่นไปอาศัยในรัฐปีนัง ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย 3 ครั้ง ในช่วงเดือนเมษายน ปีพ.ศ. 2549, 2550 และ 2552 เพื่อศึกษาถึงเส้นทางการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสัมภาษณ์ชาวไทยที่อาศัยในรัฐเกดะห์ ซึ่งเคยเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ก่อนอพยพเข้ามาในเขตประเทศไทย

ผู้วิจัยยังได้เดินทางไปยังเมืองมากัสซาร์ทางตอนใต้ของเกาะสุลาเวสี (Sulawesi) ประเทศสหพันธรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งเดิมมีชื่อเป็นภาษาโปรตุเกสว่า เซเลเบส (Celebes) และเคยเป็นนิคมของ

ชาวดัตช์ ก่อนประกาศเอกราชระหว่างวันที่ 24 มีนาคม-เมษายน พ.ศ.2551 เพื่อศึกษารูปแบบเรือโบราณของอินโดนีเซียและตรวจสอบเส้นทางการอพยพโยกย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

หลังจากได้ข้อมูลภาคสนามตามที่ต้องการแล้วเป็นช่วงของการทบทวน แยกแยะข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ในแต่ละบท และเรียบเรียงจัดลำดับข้อมูลเพื่อดำเนินการวิเคราะห์ จัดทำรายงานผลการวิจัยในรูปของความเรียงเชิงคุณภาพ บางโอกาสอาจจะเข้าไปในชุมชนบ้างเพื่อร่วมพิธีกรรมสำคัญ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจน และเก็บรายละเอียดของข้อมูลบางส่วนที่ตกหล่น เพื่อเติมเต็มให้กับงานวิจัย และจัดทำรูปเล่มเพื่อนำเสนอ ซึ่งแล้วเสร็จในปีที่ 6

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แม้ว่าตัวผู้วิจัยเองจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำหน้าที่ศึกษาข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต ตรวจสอบข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก็ได้พัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามและแนวการตรวจสอบข้อมูลดังนี้

5.1 แนวคำถาม (guideline questions) มีการจัดเตรียมคำถามที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพูดคุย สัมภาษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดกว้าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นได้เมื่อเข้าไปสู่สถานการณ์จริงในชุมชน โดยแบ่งเป็นประเด็นหรือกลุ่มคำถามดังต่อไปนี้

5.1.1 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น หลักฐานและคำบอกเล่าเกี่ยวกับการอพยพโยกย้าย การตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศวัฒนธรรม สถานที่และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต

5.1.2 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชาวเกาะลันตาในอดีตที่ส่งผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการจัดระเบียบทางสังคม

5.1.3 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวเกาะลันตา เช่น ประวัติสายตระกูลต่าง ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งงานภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

5.1.4 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ เช่น คำถามเกี่ยวกับการแบ่งแรงงาน การพึ่งพาอาศัยกันในการทำมาหากิน การแลกเปลี่ยนผลผลิต เป็นต้น

5.1.5 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เช่น การเข้าร่วมประเพณีข้ามกลุ่มวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา การสืบหาวัฒนธรรมร่วมที่มีความคล้ายคลึงกันท่ามกลางความหลากหลาย หรือการหยิบยืมวัฒนธรรมกัน เป็นต้น

5.1.6 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ด้านภาษาและการศึกษา เช่น คำถามเกี่ยวกับภาษาที่ชาวเกาะลันตาใช้ในการปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ คำถามเกี่ยวกับการศึกษา ทั้งนอกระบบและในระบบตั้งแต่คิดว่ารัฐเข้ามามีบทบาทหน้าอย่างไร ชุมชนมีบทบาทหน้าอย่างไร ทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีการเรียนหนังสือร่วมห้องเรียน หรือร่วมโรงเรียนเดียวกันหรือไม่มีการทำกิจกรรมด้านการเรียนรู้ร่วมกันหรือไม่อย่างไร ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาหรือไม่อย่างไร

5.1.7 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเกาะลันตากับทางราชการ ในฐานะประชาชนภายใต้การปกครองของรัฐบาล

5.1.8 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับรายละเอียดของการดำเนินงาน โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืน ที่สืบเนื่องจากภัยพิบัติสึนามิและผลการดำเนินงานโครงการที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ต่อชาวเกาะลันตา

5.1.9 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่ม เช่น ดำเนินความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ภาษา อาหาร การแต่งกาย รูปแบบของยานพาหนะและที่พักอาศัย และการแสดงพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

5.1.10 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา

ทั้งนี้ข้อมูลบางอย่างที่นำมาเสนอ เป็นเรื่องราวจากความทรงจำของผู้วิจัย และคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตาในอดีต

5.2 เครื่องมือตรวจสอบ

ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา (triangulation technique) เช่น ศึกษาเรื่องเดียวกันโดยใช้ทั้งวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการตรวจสอบจากเอกสารที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือในกรณีที่ไม่น่าไว้วางใจจะตรวจสอบซ้ำหลายครั้ง จากผู้ให้ข้อมูลหลายคน เพื่อความหนักแน่นของข้อมูล

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาแยกแยะ จัดระบบ ลำดับความสำคัญ และตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งเพื่อความถูกต้องชัดเจน แล้วเรียบเรียงในรูปแบบของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

สำหรับข้อมูลด้านเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ จะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์ และจัดทำแผนผังเครือญาติเพื่อให้เป็นรูปธรรมเข้าใจง่ายและสะดวกต่อการศึกษาวิเคราะห์ หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วมาสังเคราะห์และวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ประมวลไว้ในบทที่ 2 มาประกอบการตีความเพื่อให้ความหมาย และวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และประเด็นคำถามที่ได้วางไว้

ทั้งนี้เพื่อลดอคติที่อาจจะเกิดขึ้น แม้ผู้วิจัยจะเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างเจาะลึกในฐานะ “คนใน” แต่จะวิเคราะห์ตีความข้อมูลในฐานะ “คนนอก” และเพื่อความชัดเจนและเที่ยงตรงในบางช่วงตอนที่เป็นหลักฐานสำคัญ ผู้วิจัยจะนำเสนอคำบอกเล่า ความคิดเห็น ความรู้สึกรู้สีก การตีความ หรือการให้ความหมายสิ่งต่าง ๆ ของตัวผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ด้วยการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการหีบยกคำพูด ของผู้ถูกวิจัยมาอ้างอิง ภายใต้รหัสคำพูด (เครื่องหมายอัญประกาศ) หากข้อความเกิน 3 บรรทัด จะย่อหน้าทั้งด้านซ้ายและขวามือ โดยไม่ใช่เครื่องหมายอัญประกาศ

7. วิธีการนำเสนอข้อมูล

งานวิจัยนี้จะนำเสนอในลักษณะของการพรรณนา ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งเป็น 6 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

ส่วนแรก กล่าวถึงความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย คำถามหลักในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขอบเขตของการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้นและคำสำคัญ

ส่วนที่สอง กล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย ระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย วิธีการศึกษาและการเข้าถึงแหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือตรวจสอบ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และวิธีการนำเสนอข้อมูล

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 5 ประเด็น ประเด็นแรก เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ประเด็นที่สอง แนวคิดทฤษฎีด้านการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic interaction) ประเด็นที่สาม แนวคิดทฤษฎีด้านการธำรงชาติพันธุ์ (ethnic maintenance) ซึ่งสัมพันธ์กับพรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic boundary) และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ (ethnic change) ประเด็นที่สี่ เป็นแนวคิดทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน (exchange theory) การให้ของขวัญและการตอบแทน แนวคิดทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน (symbiosis) และแนวคิดทฤษฎี

เกี่ยวกับระยะทางสังคม (l'espace social) ประเด็นสุดท้าย เป็นผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา ได้แก่ ตัวอย่างผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทางฝั่งทะเลอันดามัน และผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์และการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อื่น หลังจากนั้น เป็นบทสรุปกรอบคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งที่เลือกศึกษา

บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ

บทนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรก เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ พลวัตด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ทางวัฒนธรรม และศูนย์รวมชุมชนของชาวเกาะลันตา ประเด็นที่ 2 เป็นประวัติเครือญาติ และตัวอย่างแผนผังเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตา ที่บ่งบอกถึงความเป็นมา การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการสร้างสายสัมพันธ์ด้วยการยกลูกให้เป็นลูกยก หรือลูกบุญธรรมทั้งในกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์

บทที่ 4 วิเคราะห์พลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา

เบื้องต้นกล่าวถึงระบบนิเวศวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ต่อจากนั้นวิเคราะห์ถึงโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของรัฐ ปฏิสัมพันธ์ด้านเครือญาติ และปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ด้านการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญและการตอบแทน ปฏิสัมพันธ์ด้านภาษาและการศึกษา ปฏิสัมพันธ์ด้านศาสนา ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม ปฏิสัมพันธ์ด้านดนตรี บทเพลงและการแสดงพื้นบ้าน ต่อจากนั้นวิเคราะห์พลวัตการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกับระยะทางสังคม อคติทางชาติพันธุ์ ปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคท่องเที่ยว ปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับการเปลี่ยนแปลงหลังเหตุการณ์สึนามิ และปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเกาะลันตา

บทที่ 5 วิเคราะห์อัตลักษณ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเล ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยบนเกาะลันตา ด้านตำนานความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหาร ขานพาทนะ ที่ปักอาศัย และการแสดงพื้นบ้าน ตลอดจนผลกระทบจากการท่องเที่ยวและโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเกาะลันตาหลังเหตุการณ์สึนามิ

บทที่ 6 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสุดท้ายของคุษณินพนธ์เป็นการสรุปรวบยอดเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจภาพรวมของงานวิจัย ประกอบด้วยสาระสำคัญของ บทย่อ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตาเป็นการศึกษาวิจัยทางด้านชาติพันธุ์วิทยาที่เน้นการศึกษาข้อมูลภาคสนามควบคู่กับการศึกษาค้นคว้าภาคเอกสารเพื่อสืบย้อนถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทบทวนแนวคิดทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประเด็นแรกเป็นแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ประเด็นที่สอง เป็นแนวคิดทฤษฎีด้านการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic interaction) ประเด็นที่สาม แนวคิดทฤษฎีด้านการธำรงชาติพันธุ์ (ethnic maintenance) ซึ่งสัมพันธ์กับพรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic boundary) และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ (ethnic change) ประเด็นที่สี่ เป็นแนวคิดทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์ ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน (exchange theory) การให้ของขวัญ และการตอบแทน (gift and return gift theory) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน (symbiosis) และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระยะทางสังคม (l'espace social) ประเด็นสุดท้าย เป็นผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา ได้แก่ ตัวอย่างผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทางฝั่งทะเลอันดามัน ผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์และการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อื่น ๆ และสรุปกรอบคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งที่เลือกศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การศึกษาการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาซึ่งมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ควรศึกษาความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อความชัดเจนและเข้าใจตรงกัน ดังเช่น สุเทพ สุนทรเกสัช (2548 ก : 15-17) ได้อธิบายที่มาของคำว่า “ethnic” ในภาษาอังกฤษตามพจนานุกรม อ็อกซ์ฟอร์ด (Compact Oxford Dictionary) ว่ามาจากคำ “ethnikos” เป็นภาษากรีก หมายถึง คนนอกศาสนา ทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงคำ ๆ นี้ เป็นคุณศัพท์ในภาษากรีกมีความหมายชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นชาติหรือประชาชาติ จนกระทั่งต่อมาความหมายดังกล่าว ค่อยหายไป มีการนิยามคำนี้ตามความหมายที่สองของพจนานุกรมดังกล่าวในความหมายที่เกี่ยวกับ “เชื้อชาติ” ที่มีความหมายบนพื้นฐานความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับคำว่า “ประชาชาติ” และ “ชาติพันธุ์” ที่เกี่ยวกับการสืบเชื้อสาย หรือกลุ่มชนที่อยู่ในอาณาบริเวณ อาณาจักร หรือรัฐ โดยเฉพาะคำว่า “ethnos” และ

“ethnic” เป็นความคิดเกี่ยวกับลักษณะแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา และความเป็นต่างชาติ จนกระทั่งต่อมา มีการยกเลิกการใช้คำว่า “เชื้อชาติ” ใน ค.ศ.1935 (พ.ศ.2478) เปลี่ยนมาใช้คำว่า

“ชาติพันธุ์” (ethnic) และกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) ซึ่งเบอร์นาร์ด (Bernard, 1972 : 3) ได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีสถาบันความเชื่อเดียวกัน มีภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ และภาษาเหมือนกัน สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้สืบทอดทางชีวภาพหรือมีมาแต่กำเนิดแต่เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการพื้นฐานจากประสบการณ์ของกลุ่ม” ขณะที่ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2549 : 2) อธิบายว่า

ชาติพันธุ์ ที่ทรงพลังที่สุดคือ “ชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึงผลึกที่เกิดจากเป้าหมายอันเนื่องมาจากทุนสังคม ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาของบรรพชนและภูมิปัญญาที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างเป็นนวัตกรรมหรือประดิษฐ์กรรมใหม่ แล้วผ่องถ่ายสู่ชุมชนด้วยการปฏิบัติซ้ำ พิสูจน์ซ้ำ และคัดสรรเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่พลวัตอยู่ตลอดเวลา ชาติพันธุ์เก่าได้แตกหน่อเป็นชาติพันธุ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นตามทฤษฎีใหม่เห็นว่าบุคคลเดิวย่อมมีหลายชาติพันธุ์

แนวคิดด้านชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม สำหรับบาร์ท (Barth, 1969 : 14) มองว่าลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่างเป็นเพียงการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมเท่านั้น แต่ละฝ่ายไม่นับว่าเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน จึงควรให้ความสำคัญเฉพาะลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น การแต่งกาย ภาษา ที่พักอาศัย วิถีชีวิต และค่านิยมพื้นฐานที่เข้ากันได้ เช่น มาตรฐานทางศีลธรรม จริยธรรม ความดีงาม ซึ่งสมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ตัดสินหรือให้คุณค่า

ผู้วิจัยสนใจที่จะนำประเด็นเหล่านี้มาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา ตามกรอบแนวคิดด้านชาติพันธุ์วิทยา (ethnology) ซึ่งศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มมนุษย์ชาติที่เรียกว่า มานุษยวิทยาวัฒนธรรม อันเป็นวิธีการของนักมานุษยวิทยาที่ต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มคน หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทุกเรื่อง การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาอาจจะมีการศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural comparison) เพื่อทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมในองค์กรวมโดยอาศัยมุมมองด้านการแพร่กระจายของวัฒนธรรมและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนในรูปของระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ระบบครอบครัว เครือญาติ ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ และวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตามากกว่าจะเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมใดเจริญกว่ากัน

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องนำมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ของคำว่าอัตลักษณ์ (identity) ไว้ใกล้เคียงกัน เช่น ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547 : 32-36) อธิบายว่าเป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่าเราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร และเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก ขณะที่ บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์ (2539-2540 : 59-60) ได้เสนอแนวคิดว่าการเข้าถึง “อัตลักษณ์” (identity) ของกลุ่มชนใด ๆ ได้นั้นอาจมีมุมมองให้พิจารณาอย่างหลากหลายตามลักษณะปัจจัยและบริบทที่แตกต่างกัน ตามข้อจำกัดของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ เราอาจต้องก้าวเข้าสู่เขตวัฒนธรรม (culture area) หรือ “อาณาบริเวณทางวัฒนธรรม” ในปริภูมิพลของกลุ่มชนที่เราศึกษาซึ่งในบางครั้งเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนและมีระดับความตื้นลึกในหลายระดับ ความสับสนนี้เอื้อประโยชน์ทางการวิเคราะห์ในเรื่องการก่อรูปของตัวตน อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546 : 25) ได้นำเสนอแนวคิดของนักวิชาการสายปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (symbolic interactionism) เช่น คูลีย์ (Cooley) มาอธิบายว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เขาเชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลาย ๆ คน ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวเราตัวเขาเรียกว่า “ตัวตน” หรือ อัตลักษณ์ ในทำนองเดียวกัน สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ (2549 : 1) อธิบายคำว่า อัตลักษณ์ ตามลักษณะที่สามารถเทียบเคียงกับสภาพจริงที่ปรากฏในสังคมไทยได้ว่า

เป็นสิ่งสำแดงความเป็นตัวตนไม่ได้มีโครงสร้างเป็นหนึ่งเดียว เพราะอย่างน้อยอัตลักษณ์ที่เป็นหน่วยเล็กที่สุดในพื้นที่บุคคลประกอบด้วยส่วนที่เป็น “รูปลักษณ์” (บุคลิภาพ) และส่วนที่เป็น “จิตลักษณ์” (จิตสำนึก) ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ส่วนปัจเจกบุคคล (individual identity) จึงไม่ใช่เนื้อแท้ทางกายภาพ (สูง ต่ำ ดำ ขาว) หากบูรณาการด้วยจิตนิยมจึงสำแดงเป็นตัวตน ตัวฉัน (I) ที่คงที่ แข็งตัวเกาะแน่น (มั่นคง) ยึดหยุ่นปรับเปลี่ยนไม่ได้ และที่เหนือกว่านี้ความเป็นตัวฉัน (ปัจเจกลักษณ์) ยังผนึกแน่นกับความเป็นตัวเรา (Me) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญา ชุมชน ศาสตร์ชาวบ้าน และวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมที่หล่อตัวสำแดงตัวในลักษณะของสัญลักษณ์ หรือจารีตชุมชน ซึ่งอัตลักษณ์ที่เป็นตัวฉัน (I) และตัวเรา (Me) ต่างมีอิทธิพลถ่ายทอดซึ่งกันและกัน กลายเป็นอัตลักษณ์เชิงซ้อน (ไม่ใช่เชิงเดียว)

ดังนั้น คำว่า “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (ethnic identity) หากประมวลจากทัศนะของขวัญชีวัน บัวแดง (2546 : 75) และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547 : 21-23) หมายถึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นและได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความรู้สึกผูกพันกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดอดีต กำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์และชีวิตของบุคคล ขณะที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546 : 9) มองว่า “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับหน่วยทางสังคมอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะกับรัฐชาติ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ จึงเป็นทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และทางอำนาจระหว่างกลุ่มชนผู้มีความอำนาจ (dominant group) ผู้ที่ยกตนเองเป็นชนกลุ่มใหญ่กับกลุ่มชนที่ด้อยอำนาจกว่า (subordinate group)

ส่วน คายส์ (Keyes. 1979 : 25-62) มีมุมมองที่ขัดแย้งกับความเห็นข้างต้นว่า สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่จำเป็นจะต้องมีลักษณะทางวัฒนธรรมเหมือนกัน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นตัวกำหนดให้มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในลักษณะของตำนาน พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและคติชน วิธีการแสดงออกทางวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์ (symbolic formulation) ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นี้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มชาติพันธุ์มีความหมาย ขณะที่ ฮิคส์ (Hicks and Leis. 1977 : 4) มองว่าอัตลักษณ์ทางสังคมยังคงมีอยู่ในสังคมที่ไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมแม้ว่าผลของการคงอยู่จะปรับเปลี่ยนตามสถานะแวดล้อมสถานการณ์และจุดมุ่งหมายได้ก็ตาม

สำหรับการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์จะมีขบวนการส่งผ่านหลายระดับ ดังที่สเติร์น สตีเฟน และคาลา (Stern, Stephen and Cicala. 1991 : xviii) กล่าวถึงกระบวนการส่งผ่านของคติชนพื้นบ้านว่า เริ่มจากการเล่าเรื่องส่วนตัวของปัจเจกชนที่เข้าใจกันเฉพาะในกลุ่มเล็ก ๆ ต่อมาถูกนำมาเผยแพร่ในงานฉลองสำหรับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน แล้วนำไปเผยแพร่ในงานฉลองสาธารณะที่มีสมาชิกจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ หลายชั่วอายุเข้าร่วม หรือที่โทลเคน (Toelken. 1999 : 137-156) ยกตัวอย่างผลการวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในประเพณีเพาวว (powwow) ของกลุ่มชนพื้นเมืองอเมริกันที่สามารถแปลความหมายสัญลักษณ์การเคลื่อนไหวร่างกายขณะเต้นรำที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของศัตรู พลวัตความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มกับชนเผ่าอเมริกันกลุ่มอื่น ๆ และความเหมือนและความแตกต่างระหว่างรูปแบบธรรมเนียมดั้งเดิมกับรูปแบบที่พัฒนาความหมายขึ้นใหม่เพาววยังเป็นโอกาสที่ชนพื้นเมืองอเมริกันได้พัฒนาวิถีทางการเมืองและกฎหมายให้อยู่รอดในโลกสมัยใหม่ อีกทั้งรายละเอียดในระหว่างประกอบพิธีกรรม เช่น การใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมในกระโจม (tipi) ข้อห้าม

คนดื่มเหล้า หรือผู้หญิงมีประจำเดือนเข้าใกล้ หรือร้องรำทำเพลงรอบกลอง ชุดแต่งกายที่เป็นสัญลักษณ์ของผู้ชาย ทำรูปแบบดั้งเดิมจะถูกส่งผ่านไปยังเยาวชนด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ ที่ถูกจัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้กับค่านิยมดั้งเดิม ด้านวัตถุ คำพูดและการเคลื่อนไหว เพาวาจึงมีบทบาทในการนำชนพื้นเมืองอเมริกันกลับไปสู่ความเชื่อมั่นและการถ่ายทอดวิถีชีวิตดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็มีการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตใหม่ให้เข้มข้นขึ้นตามความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม

ผู้วิจัยมีทัศนะสอดคล้องกับแนวคิดของฮิกส์ (Hicks et al.1977 : 4) ที่ว่าอัตลักษณ์มีลักษณะที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และอุดมมุ่งหมายได้ ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือปัจเจกชนคนเดียวกันอาจมีมากกว่าหนึ่งอัตลักษณ์ และแนวคิดของนาคาตะ (Nakata. 1981 : 89) ในบทความเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวมลายู ที่ว่าการที่บุคคลจะเลือกอ้างอิงถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้น อาจจะมาจากการเหตุผลทางนิเวศน์ หรือทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง หรือแม้แต่เหตุผลด้านชนชั้นทางสังคม ดังนั้นในบางครั้งอัตลักษณ์จึงสามารถยืดหยุ่นและเลื่อนไหลได้ ดังปรากฏในสังคม ชาวเกาะลันตา ซึ่งมีการแบ่งแยกตัวเองตามสำนึกทางชาติพันธุ์ว่าเป็นชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย โดยมีลักษณะเฉพาะตัวที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในบางสถานการณ์พวกเขาจะแสดงอัตลักษณ์ในฐานะเป็นชาวเกาะลันตาด้วยกัน อันเป็นความผูกพันด้วยสำนึกด้านพื้นที่ ดินแดน หรือท้องถิ่น

นอกจากนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาจะมีสองลักษณะ ลักษณะหนึ่งหมายถึงตัวตน หรือลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ที่สมาชิกในกลุ่มเลือกขึ้นเพื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเอง ซึ่งมีลักษณะบางประการแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และมีการสืบทอดสู่สมาชิกที่กำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา อาหาร เครื่องแต่งกาย พาหนะ ที่อยู่อาศัย การแสดงพื้นบ้าน หรือลักษณะอื่น รวมทั้งลักษณะทางชีวภาพที่บ่งบอกถึงชาติพันธุ์ของตน เช่น สีผิวและลักษณะรูปร่างหน้าตา อีกลักษณะหนึ่งหมายถึงอัตลักษณ์ที่เกิดจากบุคคลภายนอกสร้างขึ้นจากการนำวิธีคิดจากวัฒนธรรมของตนเองไปให้คำหรือกำหนดวัฒนธรรมอื่น เช่น การเรียก ชาวเล ว่า “ชาวน้ำ” เรียกชาวจีนว่า “เจ๊ก” เรียกชาวมุสลิมว่า “แขก” เป็นต้น

ทั้งนี้ ในเงื่อนไขของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนใหม่ จีรูวดี เสนาคำ (2549 : 41) มองว่า “เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างจากปัจจัยข้ามพรมแดน ข้ามทวีป ข้ามวัฒนธรรม นอกบริบทของรัฐชาติ จึงมีลักษณะที่ตัดต่อใหม่ มีการผสมผสาน ไม่เป็นหนึ่งเดียว มีการเลื่อนไหล โยงใยข้ามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หลายแห่ง” ทั้งนี้จากการนำมาตัดต่อใหม่หรือสร้างซ้ำดังกล่าวจึงอาจจะไม่เหมือนเดิมทั้งหมด หรือเมื่อเวลาผ่านไปอาจจะปรับเปลี่ยนจนกระทั่งแตกต่างไปจากอัตลักษณ์เดิมที่จากมา หรืออาจจะผสมผสานกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชนอื่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน

ร่วมกัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการพลัดพราก (displacement) ซึ่ง วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน อธิบายว่าเป็นลักษณะการพลัดพรากทางวัฒนธรรม เนื่องจากอพยพแยกตัวออกมาจากถิ่นกำเนิด ด้วยเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน หรือถูกบังคับโดยเจ้าของอาณานิคมที่เข้ามาครอบครอง นอกจากนั้น วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สันและลี. (Wanni W. and Lee. 2005 : 10-12) ยังแสดงทัศนะว่าการใช้คำ “displacement” หมายถึง การพลัดพราก จะมีมุมมองที่กว้างกว่าคำว่า “diaspora” ซึ่งหมายถึงการพลัดถิ่น นอกจากการพลัดพรากทางวัฒนธรรมแล้วทฤษฎีนี้ยังจำแนกความแตกต่างของการพลัดพรากว่า มีทั้งลักษณะการพลัดพรากทางร่างกาย สำหรับผู้ที่ต้องจากถิ่นกำเนิดเดิม การพลัดพรากทางจิตใจของผู้ที่มีความรู้สึกผูกพันกับถิ่นเดิม และการพลัดพรากทางปัญญาของผู้ที่ต้องทำงานต่ำกว่าศักยภาพที่แท้จริง หรือต้องไปประกอบอาชีพที่ไม่ได้เชี่ยวชาญจริง เนื่องจากไม่เป็นที่ยอมรับหรือขาดโอกาส ซึ่งในกลุ่มชนหนึ่งอาจจะประสบกับการพลัดพรากหลายลักษณะซ้ำซ้อนกันก็ได้ ทั้งนี้ จากแนวคิดเกี่ยวกับการพลัดพรากจากถิ่นกำเนิดและพลัดพรากจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยงสู่ประเด็นการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ บนเกาะลันตาได้ในสองประเด็น

ประเด็นแรก มองว่าการสร้างวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนใหม่ ภายใต้รัฐชาติใหม่ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานสมาชิกที่พลัดพรากมาจะยังคงเก็บรักษาไว้ ละทิ้ง แทนที่ หรือ ประดิษฐ์ซ้ำ สำหรับการสร้างสรรค์ใหม่

ประเด็นที่สอง มองว่าผลจากการปฏิสัมพันธ์ในช่วงเวลาที่เปลี่ยนผ่านเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะรับเอาวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากกลุ่มอื่นเข้ามาผสมผสาน ผสมกลมกลืน หรือแทนที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดั้งเดิม หรือยังคงธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในด้านใดบ้าง

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการค้นหาคำตอบในประเด็นที่สอง มากกว่า เนื่องจากในประเด็นแรกด้วยระยะเวลาที่พลัดพรากมานาน แม้แต่อัตลักษณ์ของต้นกำเนิดที่แท้จริงก็ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตมากแล้ว อีกทั้งความคลุมเครือในถิ่นกำเนิดของบางกลุ่มชาติพันธุ์ ก็เป็นสิ่งที่ยากแก่การสืบค้นอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่แท้จริงได้ จึงกล่าวถึงเฉพาะที่สืบย้อนได้ในขณะที่ทำการวิจัยเท่านั้น

แนวคิดทฤษฎีด้านการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic interaction)

การศึกษาถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ของชาวเกาะลันตา ซึ่งเป็นสังคม พหุวัฒนธรรม ที่ดำเนินไปพร้อมกับสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชน จะมุ่งเน้น ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในความหมายที่เป็นพลวัต ซึ่งมีเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ดังที่ โอคุน, เอฟ. ฟรายด์ และโอคุน, แอล.

(Okun, F., Fried and Okun, L. 1999 : 14) อธิบายว่า หากต้องการทำความเข้าใจวัฒนธรรมในภาพรวม ต้องมองวัฒนธรรมในลักษณะที่เคลื่อนไหวเป็นกระบวนการและมีสาระเรื่องราว หรืออาจจะช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้นหากเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับขบวนการกำเนิดของแสงสว่างทางฟิสิกส์ ซึ่งจะดำเนินไปพร้อม ๆ กันระหว่างพลังงานและสสาร กระแสคลื่นและอนุภาคเล็ก ๆ กระบวนการและชนิดของวัตถุ แสงสว่างที่เกิดขึ้นจะปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

โอคุนและคณะยังกล่าวถึงพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ว่า หากมองปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกชน ผ่านโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมเดียวกัน หรือมากกว่าหนึ่งวัฒนธรรม ก็ถือเป็นระบบความเคลื่อนไหวในระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ระบบวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นผลจากประสบการณ์ของบุคคล ฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ ทำเลที่ตั้ง เชื้อชาติ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ ความเปี่ยงเบนทางเพศ ข้อจำกัดด้านสิทธิ อายุ ภาษา ศาสนา และปัจจัยอื่นอีกมากมาย แต่ปัจจัยที่สำคัญในการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในความรู้สึกรู้สึกของปัจเจกชน คือปัจจัยแตกต่างที่ขึ้นอยู่กับกรณีแวดล้อมหรือภาวะแวดล้อมที่ปัจเจกชนนั้น ๆ มีบทบาทอยู่เหล่านี้

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในระดับปัจเจกชน แต่ก็ไม่ได้ละเลยการมองการปฏิสัมพันธ์ในระดับชุมชนหรือสังคม ดังที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547 : 112) ได้อธิบายการกระทำระหว่างกันทางสังคม (social interaction) หรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตาม “ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์” (symbolic interactionism) ว่าเป็นการกระทำของบุคคลที่มีผลต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลแก่คน ซึ่งอาจจะกระทำฝ่ายเดียวหรือการกระทำทั้งสองฝ่ายในลักษณะปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (symbolic interactionism) เพื่อสื่อความหมาย ถ่ายทอดความคิดความเข้าใจกัน ทฤษฎีนี้เริ่มด้วยความคิดเรื่องการกระทำระหว่างกัน (interaction) และสัญลักษณ์ (symbol) แล้วขยายวงออกไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์แต่ละคน มนุษย์กับสังคมและสภาพของสังคมมนุษย์ ทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญต่อปัจเจกชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547 : 122-125) ยังได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ (social interaction) ตามแนวคิดของมีด (Mead) ว่า ความอ่อนแอทางชีววิทยาของเผ่าพันธุ์มนุษย์ เป็นเหตุให้มนุษย์ ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมเพื่อความอยู่รอด และมนุษย์คัดเลือกเก็บรักษาไว้เฉพาะการกระทำที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกัน ซึ่งส่งผลให้มีชีวิตอยู่รอดได้เท่านั้นกิจกรรมในเชิงสัญลักษณ์ได้แก่ ภาษา วิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และปรัชญาก่อให้เกิดวัฒนธรรม และเป็นตัวควบคุมให้สมาชิกในสังคมมีระเบียบวินัยไม่โหดร้ายป่าเถื่อน ทำให้เข้าใจทัศนคติและความเชื่อของตนเองและผู้อื่น ส่วนการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (cultural interaction) นั้น บาร์ธ (Barth. 1969 : 16-18) ได้ยกตัวอย่างผลการศึกษากี่ยวกับการรวมกลุ่มของสังคมพหุวัฒนธรรม

บางกลุ่มว่ามีการใช้พื้นที่ตลาดในการติดต่อสัมพันธ์ ภายใต้การควบคุมของรัฐและการครอบงำของชนกลุ่มหนึ่ง แต่ปล่อยให้พื้นที่ที่กว้างขวางในการทำกิจกรรม ที่มีความหลากหลายทางศาสนาและครอบครัว

ฮิคส์ (Hicks et al. 1977 : 7) ยกตัวอย่างผลการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในเมืองนิวยอร์กว่า เงื่อนไขด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพแตกต่างกัน จำเป็นต้องพึ่งพากันซึ่งกันและกันเป็นเหตุจูงใจให้ผู้คนต้องการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติและเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน เพื่อรวมเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง ขณะที่ สเทิร์น และคณะ (Stem et al. 1991 : xviii-xix) ยกตัวอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่าน “งานฉลองสาธารณะ” ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ เพื่อทำความเข้าใจข้ามกลุ่มวัฒนธรรม เช่น งานฉลองของลาติโน (the Latino festival) ระหว่าง เมืองเล็ก กับเมืองใหญ่ ที่มีหลายกลุ่มชนเข้าร่วมเฉลิมฉลอง แสดงให้เห็นถึงกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกันด้านธุรกิจถึง 3 ระดับ เช่น นิทรรศการสำหรับนักท่องเที่ยว ถนนสำหรับหาบเร่ขายอาหารพื้นเมืองของลาติโน และองค์กรครอบครัวที่มาแจกอาหารเป็นการรวมญาติ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ตามทัศนะของ อมรา พงศาพิชญ์ (2534 :130) มองว่ามนุษย์ต่างชาติพันธุ์สามารถพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอด แต่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไม่ได้ ดังนั้นการปรับตัวเพื่อลดความขัดแย้ง จึงส่งผลให้บางกลุ่มมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น บางกลุ่มมีอำนาจลดลง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่อาศัยในชุมชนเดียวกันจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองการปกครอง และผู้นำของแต่ละกลุ่มด้วย อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 16) ยังได้อธิบายถึงลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ที่มีทั้งสอดคล้องและขัดแย้งกันว่ามีรายละเอียดที่ต่างกันในการอธิบายกระบวนการที่เกิดขึ้นแลมีคำศัพท์ที่ใช้ต่างกันหลายคำ เช่น การปรับตัว (adaptation) การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) บูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural intergration) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเหล่านี้ มาประกอบการอธิบายกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา โดยมองผ่านกระบวนการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) ที่เกิดจากการที่ชนหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาอาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันเป็นระยะเวลานาน มีการปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อการอยู่รอด ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจาย (cultural diffusion) และการหยิบยืมกันทางวัฒนธรรม (cultural borrowing) หรือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน (cultural interchange) ปัจจัยที่ผลักดันให้ต้องปรับตัวทางวัฒนธรรม (adaptation) การรับเอาวัฒนธรรมต่างกลุ่มมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (assimilation) ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หรือหากมีการยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่เหนียวแน่นกว่าเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิมอาจจะ

เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (acculturation) ซึ่งหากมีการปรับเปลี่ยนจนกระทั่งไม่เหลือร่องรอยวัฒนธรรมดั้งเดิมก็จะส่งผลให้เกิดการสูญเสียวัฒนธรรมได้ (cultural loss) ขณะเดียวกัน หากคนในสังคมขัดแย้งกันด้วยปัญหาพื้นฐานจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (cultural conflict)

สำหรับบริบทของเกาะลันตานัน ผู้วิจัยยังสนใจประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (cultural lag) หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันหลังจากเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจและอารมณ์ ของชาวเกาะลันตา ที่เรียกว่า เกิดการช็อกทางวัฒนธรรม หรือการชะงักงันของวัฒนธรรม (cultural shock)

โดยสรุป การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงกระบวนการกระทำร่วมกันทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา ทั้งภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดเป็นระยะเวลายาวนานต่อเนื่องกัน มีการสื่อความหมายกันด้วยระบบสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อถ่ายทอดความคิดความเข้าใจกัน เช่น การใช้ภาษาสื่อสารกัน การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การร่วมมือกันด้านวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การผูกพันด้วยระบบครอบครัว เครือญาติ การเป็นพ่อแม่ลูกบุญธรรม การผูกเกลอ และการศึกษาร่วมกัน ฯลฯ

แนวคิดทฤษฎีด้านการธำรงชาติพันธุ์ (ethnic maintenance)

นักวิชาการบางท่านนิยามคำ “ชาติพันธุ์ธำรง” ตามความหมายของ “ethnicity” ในภาษาอังกฤษว่าเป็นจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ. 2547 : 4) ด้วยเหตุนี้บางท่านจึงใช้คำว่า “ethnicity” ในความหมายของ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” เพื่อขยายความหมายของคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” จากที่เคยหมายถึง “ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มย่อยที่อยู่ในบริเวณชายขอบของสังคม ซึ่งอาจจะมีการผสมกลมกลืนจนสูญสลายไปหรือยังคงหลงเหลืออยู่ในลักษณะที่ผิดแปลกและมีปัญหา กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีถิ่นที่อยู่อาศัย รูปแบบการดำเนินชีวิต และฐานะในชั้นสังคมร่วมกัน” (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2548 ข : 28-29) ส่วนโคเฮน (Cohen. 1974 : ix-x) อธิบายความหมายของ ethnicity ว่ามีคำจำกัดความที่กว้างมากครอบคลุมถึงการรวมกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ด้วย ขึ้นอยู่กับระดับของการยอมรับของสมาชิกในกลุ่มที่มีบรรทัดฐานร่วมกัน ที่จะเก็บรักษาความเป็นดั้งเดิมในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

ปัจจุบันนักมานุษยวิทยาสังคมสนใจศึกษาสังคมชนเผ่าและชุมชนโคดเดียวที่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างรัฐสมัยใหม่และมีการรวมตัวทางชาติพันธุ์ที่มีลักษณะพิเศษซึ่งกระบวนการ

ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอดีตนี้ อาจทำให้เกิดปัญหาสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบรรทัดฐานพฤติกรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ระบบเครือญาติ การแต่งกาย ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งสมาชิกของแต่ละกลุ่มได้เรียนรู้โดยกระบวนการทางสังคมทำให้มีประสบการณ์และจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ร่วมกัน และแสดงออกในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นในระบบสังคม โดยที่สมาชิกของแต่ละกลุ่มอาจจะยึดถือบรรทัดฐานพฤติกรรมของกลุ่มในระดับขั้นที่ต่างกันระหว่างที่ได้มีการปฏิสัมพันธ์กันทั้งภายในและภายนอกกลุ่มด้วยสัญลักษณ์ของความ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ด้านจิตใจและวัตถุที่ดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของทั้งคนในกลุ่มและนอกกลุ่ม

ในเชิงพฤติกรรมระดับปัจเจกโคเฮน และชาร์วซ (Cohen, 1974 : xi and Schwartz, 1975 : 107-108) ยังมองว่าความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมในระหว่างกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบสังคมเดียวกัน ทำให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตของกลุ่มไว้ สเติร์นและคณะ (Stem et al. 1991 : xi-xvii) ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในสังคมพหุวัฒนธรรมในอเมริกาว่าสามารถสะท้อน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ จีนตนาการเกี่ยวกับชาติพันธุ์ธำรง เสนอวิธีคิดในการธำรงชาติพันธุ์ อธิบายรูปแบบวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากการปรับตัว และการสร้างยุทธวิธีใหม่ ในการเชื่อมโยงกับ วัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อธำรงชาติพันธุ์ ทั้งนี้ ในกระบวนการสร้างสรรค์ และการธำรงคติชนของ กลุ่มชาติพันธุ์ จะเก็บรักษาภาษาพูดในอดีต ตำนาน บทเพลง พิธีกรรม อาหารการกิน ในวิถีชีวิตที่ รับมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม และจะนำไปสู่การธำรงเขตแดนทางชาติพันธุ์และองค์การคติชน ชาติพันธุ์จึงถูกมองว่า เป็นเครื่องมือในการรักษาสมดุลระหว่างการธำรงและการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นยังได้ยกตัวอย่างการสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างภายในและภายนอกกลุ่ม อเมริกันยิปซีว่า แม้ปัจจุบันพวกยิปซีจะถูกผสมกลมกลืนไปกับสังคมอเมริกันแล้ว แต่ภายใต้การ ยอมรับวัฒนธรรมหลักยิปซีได้พัฒนายุทธวิธีที่จะมีส่วนร่วมในธุรกิจอย่างเต็มตัว ขณะที่ยังคงรักษา ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ไว้ การที่พวกเขายังคงใช้ชีวิตเร่ร่อนเพราะต้องการอิสระจากการ ครอบงำและการตั้งถิ่นฐานในเขตเมือง ก็เพื่อธำรงเขตแดนทางชาติพันธุ์ไว้ ดังนั้นการยินยอมให้ ยิปซีเร่ร่อนภายในสังคมอเมริกันโดยขาดการไตร่ตรองเรื่องการธำรงชาติพันธุ์ หากพวกเขาปรับตัว ให้เป็นอเมริกันได้ดีเท่าไร ก็เป็นผลดีในการเบนความสนใจในความเป็นยิปซีและเป็นโอกาสใน ปฏิบัติการเพื่อธำรงชาติพันธุ์โดยปราศจากการแทรกแซงได้มากเท่านั้น

สำหรับแนวคิดด้านการธำรงชาติพันธุ์หรือชาติพันธุ์ธำรงในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอใช้ คำว่า maintenance ตามความหมายของคำว่า maintain เพื่อความชัดเจนด้านความหมาย ซึ่งใน พจนานุกรมภาษาอังกฤษของลองแมน (Longman Dictionary of Contemporary English. 1978 : 657)

หมายถึง เก็บรักษาให้คงไว้ (to keep in existence) ดังนั้น ethnic maintenance จึงหมายถึง การเก็บรักษาชาติพันธุ์ให้คงไว้ หรือการอนุรักษ์ให้ดำเนินต่อไป หรือชาติพันธุ์ธำรงนั่นเอง

การศึกษายุทธวิธีในการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาจะดำเนินไปพร้อมกับการปฏิสัมพันธ์ที่มีการรวมตัวกันในลักษณะเป็นประชาสังคมที่มีบริเวณที่อยู่อาศัยแบบการดำรงชีวิตและฐานะชนชั้นทางสังคมร่วมกัน ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มจะมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากชาติพันธุ์อื่น และแสดงออกถึงจิตสำนึกในการธำรงรักษาอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตน ในท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในฐานะที่เป็นชาวเกาะลันตาคือด้วยกัน

พรมแดนชาติพันธุ์ (ethnic boundary) และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ (ethnic change)

การศึกษาการธำรงชาติพันธุ์ นอกจากสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แล้วยังอาศัยมุมมองด้านพรมแดนทางชาติพันธุ์เป็นองค์ประกอบในการศึกษาด้วย เนื่องจากเป็นตัวกำหนดขอบเขตของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ดังแนวคิดของบาร์ท (Barth, 1969 : 15) ที่ให้ความสำคัญกับพรมแดนชาติพันธุ์ หรือพรมแดนทางสังคมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างเป็นตัวกำหนดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เขามองว่าหากกลุ่มชนใดสามารถธำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ขณะที่ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น อัตลักษณ์นั้นจะเป็นตัวกำหนดความเป็นสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นสมาชิกที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น พรมแดนชาติพันธุ์จึงไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับกรอบครองดินแดน และการธำรงความแตกต่างทางชาติพันธุ์วิเคราะห์ได้จากการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง

พรมแดนทางชาติพันธุ์จึงเป็นเขตแดนกั้นวิถีชีวิตทางสังคม การที่คนสองคนยอมรับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันขณะปฏิสัมพันธ์กัน แสดงว่าทั้งสอง “เล่นเกมเดียวกัน” ส่วนการแบ่งแยกสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเหมือนคนแปลกหน้าจะมีข้อจำกัดในการปฏิสัมพันธ์ด้านความเข้าใจ การตัดสินใจคุณค่าและการแสดงออกร่วมกัน บาร์ทยังมองว่า การธำรงพรมแดนทางชาติพันธุ์เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม

ฮิคส์ (Hicks et al. 1977 : 17) มีความเห็นว่า กระบวนการส่งผ่านอัตลักษณ์ทางสังคมนั้นผู้คนมีโอกาที่จะเลือกลักษณะทางชาติพันธุ์ที่เหมาะสมที่สุด จึงมีความเป็นไปได้ที่สมาชิกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีโอกาสแสดงอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างกันได้ ด้วยเหตุนี้พรมแดนทางชาติพันธุ์จึงไม่คงที่สามารถเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นได้ บาร์ท (Barth, 1969 : 24) ยังเสนอแนวคิดว่างบางครั้งการธำรงชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงภายในระดับปัจเจกชนก็น่าสนใจดังตัวอย่างที่เขาพบเห็นว่าด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมืองในถิ่นฐานเดิมที่เคยอาศัยอยู่อย่างกลมกลืน ปัจเจกชนหรือกลุ่มชนเล็ก ๆ อาจย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในที่ใหม่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการยังชีพ ระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต การปกครอง หรือสมาชิกในครัวเรือน แม้การเปลี่ยนแปลง

เหล่านี้ไม่สามารถนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ทั้งหมดแต่การเข้าไปอยู่ในถิ่นฐานใหม่จะต้องปฏิบัติตามแบบแผนความสัมพันธ์และความคาดหวังของกลุ่ม อีกทั้งต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการยังชีพ เศรษฐกิจ และการสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ

การศึกษาพรมแดนทางชาติพันธุ์จึงเน้นการมององค์ประกอบของความแตกต่างด้านสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แต่ละกลุ่มสร้างขึ้นในระหว่างการปฏิสัมพันธ์ การยอมรับ การปฏิเสธ และวิเคราะห์ถึงประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์กับต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมด้วย ดังที่พรชัย ตรีภูวราพันธ์ (2545 : 20) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีมาในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ นับแต่แรกเริ่มการกำเนิดชุมชนมนุษย์ และจะดำเนินไปพร้อมกับสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ ทั้งนี้แม้กลุ่มชาติพันธุ์ใดจะเปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นก็ไม่ได้สูญสลายไป สิ่งซึ่งยึดเหนี่ยวให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดำรงอยู่ได้นั้น มิใช่ความเคร่งครัดในการธำรงรักษารูปแบบวัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษ แต่หัวใจหลักอยู่ที่การถ่ายทอดสำนึกของการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ร่วมประสบการณ์ในการพัฒนาและผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์ของตนให้ก้าวไปสู่อนาคตสิ่งเหล่านี้คืออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถ่ายทอดจากชั่วอายุหนึ่งไปสู่อีกชั่วอายุหนึ่ง หรือที่จวิวรรณ ประจวบเหมาะ (2547 : 38-40) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงชาติพันธุ์ตามแนวคิดของโฮโรวิทซ์ (Horowitz) ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงได้อาจจะขยายใหญ่ขึ้นหรือหดตัวเล็กลงเพราะความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการกำหนดความหมายทางสังคมของปัจเจกบุคคลที่ได้กำหนดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเอง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มอื่น ในระยะยาวกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาจเปลี่ยนพรมแดนชาติพันธุ์ซึ่งมักจะเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่บางกลุ่มอาจเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

แนวคิดทฤษฎีประกอบการศึกษาวิเคราะห์

แนวคิดทฤษฎีด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology)

นิเวศวิทยา (ecology) ตามความหมายในดิคชันนารีของลองแมนหมายถึง การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง พืช สัตว์ มนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ (Longman Dictionary. 1978 : 348) ส่วนระบบนิเวศวิทยาตามความหมายของ บุญเดิม พันธรอบ (2528 : 154-155) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตทั้งหลายรวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นนอกเหนือจากที่ธรรมชาติสร้างไว้ ซึ่งนักสังคมวิทยาได้แบ่งเป็น 2 ระบบ คือนิเวศวิทยาชีวภาพ (biological ecology) ศึกษาความสัมพันธ์ทั้งหมดรวมทั้งมนุษย์ด้วย และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

(cultural ecology) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง นอกจากนั้น บุญเดิม พันรอบ (2528 : 159) ยังอธิบายถึงระบบนิเวศวัฒนธรรมว่าจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน และมีกิจกรรมร่วมกันในสังคม ซึ่งนักสังคมวิทยาแบ่งเป็น 6 รูปแบบ ได้แก่ กิจกรรมการรวมกลุ่มแบบจุดศูนย์กลาง แบบหลายจุดศูนย์กลาง แบบการแบ่งแยก แบบการบุกรุก และแบบการเข้ายึดครอง สำหรับกิจกรรมแบบการแบ่งแยกในระบบนิเวศวิทยามนุษย์ เป็นความรู้สึกร่วมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากคนอื่น ๆ บางประการ เช่น สัตว์ เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ถูกแบ่งแยก หรือถูกบีบบังคับให้ต้องเลือกอาศัยอยู่ในเขตที่เพื่อนบ้านมีรายได้เท่าเทียมกัน หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ได้

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาซึ่งยังชีพด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และต้องปรับตัวให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติจึงควรศึกษาระบบนิเวศวัฒนธรรมภายในชุมชนด้วย ดังที่ทวน รัตนวราหะ (2537 : 191) กล่าวถึงหลักการธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศว่าจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยปราศจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศเดียวกันไม่ได้ การปฏิสัมพันธ์นั้น มีทั้งทางตรงและทางอ้อมในเชิงเกื้อกูลสนับสนุน หรือแข่งขันทำลายกัน และเป็นอาหารเพื่อบริโภคในวงจรอาหาร

โบแฮนแนน (Bohannan. 1992 : 119) กล่าวถึงความสนใจของนักมานุษยวิทยาในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรมว่า มนุษย์ใช้วัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขที่จะดึงสิ่งแวดล้อมมาสนองความต้องการของตนเอง แล้วต่อมาก็มีพลังอำนาจในการควบคุมระบบนิเวศในสภาพแวดล้อมนั้น แม้ต่างมีทัศนคติเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แต่วิธีการควบคุมแตกต่างกัน เช่น ชาวตะวันตกบางกลุ่มใช้ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคุมสภาพแวดล้อม ขณะที่กลุ่มชนดั้งเดิม เช่น โฮปี (Hopi) หรือพวกออสเตรเลียชนออบริจินใช้พิธีกรรมความเชื่อในการควบคุม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเช่นนี้ เรียกว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2539 : 6) อธิบายถึงกรอบความคิดนี้ว่าเป็นการศึกษาการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการดำรงชีพเพื่อมีชีวิตอยู่และการผลิตส่วนบาร์ท (Barth. 1969 : 19) มองว่า นิเวศวัฒนธรรมมีโครงสร้างการพึ่งพาสภาพแวดล้อมในสังคมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าหนึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน มีการครอบครองธรรมชาติร่วมกันหรือแย่งชิงทรัพยากรกันเป็นผลให้มีข้อจำกัดในการพึ่งพากัน หรือแยกกันอยู่ คนละพื้นที่ เนื่องจากแย่งชิงทรัพยากรกัน อาจจะสัมพันธ์กันเรื่องพรมแดนหรือเรื่องอื่น ๆ อาจจะมีการจัดหาสินค้าสำคัญที่แตกต่างกันมาบริการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กันด้านการค้า อาจจะมีการร่วมพิธีกรรมกันด้วย กิจกรรมต่าง ๆ เป็นช่องทางเชื่อมโยงคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมให้ต้อง

ปรับตัวเข้าหากันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ลักษณะดังกล่าวยังใกล้เคียงกับสังคมชาวนาไทซึ่ง ศรีสักร วัลลิโภดม (2544 : 37) อธิบายว่า “ไม่ได้มีชีวิตอยู่โดด ๆ แต่มีการรวมกันเป็นกลุ่มของชุมชน ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีความสัมพันธ์ทางสังคม-เศรษฐกิจ และมีการร่วมใช้ทรัพยากรและ แลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน มีการแต่งงานปะปนกัน เอาแรงกัน และมีความสัมพันธ์ในทาง วัฒนธรรมความเชื่อ มีระบบความเชื่อของท้องถิ่นร่วมกัน ทำให้เกิดจารีตขึ้นมา”

เมอร์ฟี (Murphy, 1977 : 21-25) กล่าวถึงนักมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม หลายท่าน เช่น วิสสลอร์ (Wissler) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการครอบครอง เศรษฐกิจหลัก หรือการแสวงหาแหล่งอาหารในดินแดนแถบอเมริกา โครเบอร์ (Kroeber) ซึ่งได้รับ อิทธิพลจากแนวคิดเกี่ยวกับเขตวัฒนธรรมของวิสสลอร์ ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมและ พื้นที่ทางธรรมชาติของชนพื้นเมืองแถบอเมริกาเหนือ เป็นต้น แต่ผู้ที่ริเริ่มศึกษาผลที่เกิดจาก ความคิดสร้างสรรค์และการกำหนดวิธีการจัดระเบียบในการผลิตจนพัฒนาเป็นทฤษฎีนิเวศวิทยาที่มี อิทธิพลต่อนักมานุษยวิทยาดังกล่าว คือ สจ๊วต (Steward) เมอร์ฟี อธิบายว่า ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม ของสจ๊วตให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการปรับตัวของสังคมมนุษย์ ที่ต้องการให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมใกล้เคียง จึงกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีและวิธีการศึกษานิเวศวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เครื่องมือและความรู้ความสามารถ หรือภูมิปัญญาในการ แสวงหาผลประโยชน์และรูปแบบการทำงานที่จำเป็นต้องนำเทคโนโลยีมาใช้กับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดระเบียบในการทำงานมีผลกระทบด้านอื่น ๆ ต่อสถาบันสังคมและการฝึกปฏิบัติตามมาด้วย ดังนั้นหัวใจหลักของทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมของสจ๊วต จึงไม่ได้อยู่ที่สิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรมแต่ ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพที่สุด ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการแบ่งแรงงาน การจัดระเบียบ เวลา วัฏจักร และการจัดการในการทำงานของมนุษย์ในการแสวงหาเพื่อความอยู่ รอด นอกจากนั้น ทฤษฎีของสจ๊วตยังให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์และการใช้เทคโนโลยีใน ขอบเขตของวัฒนธรรม มีการศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องมือที่ใช้ และภูมิปัญญาในการ ประดิษฐ์ว่ามีการแพร่กระจายมาจากที่อื่นหรือสร้างสรรค์ขึ้นเองในชุมชน เขายังสนใจ ทรัพยากรธรรมชาติเฉพาะที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์ใน การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มากที่สุด สิ่งแวดล้อมในความหมาย ของสจ๊วตจึงหมายถึง “นิเวศวัฒนธรรม” เท่านั้น

นอกจากนั้น นักมานุษยวิทยาชาวไทยหลายท่านก็ได้้นำแนวคิดของสจ๊วตมาอธิบายใน แง่มุมต่าง ๆ เช่น นิยพวรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ (2540 : 124-125) นำผลการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยา ของสังคมเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่งของสจ๊วตมาอธิบายว่าสิ่งแวดล้อมมี ผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ต่างกันในสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกัน

จะแสดงรูปแบบของการพัฒนาการที่เหมือนกัน และย้ำว่าสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมที่หลากหลายตามเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดีกว่าอีกแบบหนึ่งและสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวช่วยให้วัฒนธรรมวิวัฒนาการที่สูงขึ้นและดีกว่าเดิม

ยศ สันตสมบัติ (2544 : 34-35) มีทัศนะต่อแนวคิดด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ของสจิวต์ว่าเป็นการมองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตที่เป็นผลจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญ คือเทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักที่กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม เขาเสนอว่า เราไม่ควรแยกสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการด้านร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการนำแนวคิดทางด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมาประกอบการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาที่เกิดจากการรวมพลังกันขับเคลื่อน เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติทางทะเลและพื้นที่บริเวณรอบเกาะที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา เทคโนโลยี ระบบการจัดการผลิตและระบบเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาในประเด็นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวัฒนธรรมการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการผลิตกับพฤติกรรมของมนุษย์และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิต

ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวจำเป็นต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” เดียวกันในฐานะ “คนใน” ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภคม (2552 : 7-8) ได้แบ่งเป็น 3 ระดับ ระดับที่มีขอบเขตกว้าง เรียกว่า ภูมิวัฒนธรรม (cultural landscape) ระดับกลางเป็นระดับท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมือง เรียกว่า นิเวศวัฒนธรรม (cultural ecology) และระดับเล็ก เป็นระดับชุมชนบ้านเดียวกันที่ทำให้ให้เห็นคนและวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เรียกว่า ชีวิตวัฒนธรรม (cultural life)

แนวคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory)

การให้ของขวัญและการตอบแทน (gift and return gift theory)

ตามทัศนะของประเวศ วะสี (2546 : 22,39) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม “ทำให้เกิดความสอดคล้อง เกิดความงาม ทำให้อยู่รอดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกันจะทำให้เกิดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประชาชนจะนำไปสู่มิตรภาพระหว่างคนต่างเผ่าพันธุ์ จะส่งเสริมสันติภาพ เพราะประชาชนมีความโน้มเอียงที่จะเป็นมิตรกันอยู่แล้ว” สอดคล้องกับแนวคิดของ ชีรยุทธ บุญมี (2547 : 35-36) เกี่ยวกับความ

หลากหลายและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ว่า เป็นพื้นฐานหลักในกระบวนการพัฒนาการของมนุษยชาติ เนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าทางวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ และทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) ของ มอสส์ (Mauss. 1967 : 10-11) ที่ศึกษาเปรียบเทียบระบบการแลกเปลี่ยนของชนชาติต่าง ๆ ในหลายวัฒนธรรมพบว่าแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีเหตุผลของการแลกเปลี่ยน การตอบแทนด้วยการเลี้ยงดูหรือให้ทรัพย์สินที่แตกต่างกัน ๆ กันไป ดังเช่น ผลการศึกษาในกลุ่มชาวมัว ประเทศนิวกินีแลนด์ มีการตอบแทนด้วยการให้ทรัพย์สิน การจัดงานเลี้ยง หรือการให้ของขวัญที่มีค่าเท่ากันหรือมากกว่า ส่งผลให้ “ผู้ให้” มีพลังอำนาจเหนือกว่าผู้ให้ครั้งแรก ซึ่งกลายเป็น “ผู้รับ” การให้เช่นนี้ จึงเป็นพลังผลักดันให้เกิดวงจรผูกพันในการกระจายความมั่งคั่งไปสู่สมาชิกในกลุ่ม การศึกษาในวัฒนธรรมเมารีพบว่าการสร้างพันธะสัญญาโดยการให้สิ่งของเป็นพันธะสัญญาระหว่างบุคคลต่อบุคคล ตามทัศนะที่ว่า เป็นการให้ในส่วนหนึ่งที่จะเป็นของเขาเอง อีกกลุ่มหนึ่งมีทัศนะว่าการแลกเปลี่ยนของขวัญและการสร้างพันธะผูกพัน รวมถึงพิธีพ็อทแลทซ์ (potlatch) เป็นระบบความคิดว่าการให้เป็นการบริจาคด้วยจิตใจและเลือดเนื้อของผู้ให้ ส่วนฝ่ายรับจะรับสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณ จึงไม่ควรเก็บรักษาไว้คนเดียว เพราะผิดทั้งศีลธรรม จริยธรรม ผิดทั้งทางกายและใจ ส่วนการศึกษาปฏิสัมพันธ์ในชนเผ่าโพลินีเซียน พวกเขาต้องการสร้างสัมพันธภาพและการยอมรับด้วยการได้รับของขวัญและแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือต้องการเกี่ยวดวงทางสายเลือดและการแต่งงาน ในกลุ่มชนเผ่าดาซัก (Dayaks) จะมีประเพณีให้ผู้ที่อยู่ในที่นั้นหรืออยู่ในขณะปรุงอาหารได้เข้าร่วมกินอาหารมือนั้นด้วย นอกจากนั้น การให้หรือการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันยังมีนัยสำคัญที่มีผลต่อสัมพันธภาพภายในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ด้วย ดังที่พบเห็นว่าหากผู้รับปฏิเสธการให้หรือการเชื่อเชิญ เท่ากับแสดงตัวเป็นปรปักษ์หรือเป็นฝ่ายตรงกันข้าม หรือประกาศสงคราม เป็นการปฏิเสธมิตรภาพและความสัมพันธ์ บางครั้งการให้เหมือนเป็นการบังคับให้ทำ เพราะผู้รับมีสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น และเป็นพันธะผูกพันทางใจที่จะต้องให้

การให้ของขวัญและการแลกเปลี่ยนสิ่งของเหล่านี้ ในบางสังคมได้พัฒนาเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มที่มีทรัพยากรที่แตกต่างกันดังที่ พอล (Paul. 1992 : 128-129) ได้ยกตัวอย่างผลการศึกษาของมาลินอสกี (Malinowsky) ที่เข้าไปศึกษาชาวเกาะโทรเบรียนด์ (Trobriand islanders) ว่ามีระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มที่เรียกว่า คูล่า-ริง โดยการเดินทางวนขวาเป็นวงกลมไปยังกลุ่มต่าง ๆ พร้อมด้วยสร้อยคอเปลือกหอยที่นำไปเป็นของขวัญเพื่อผูกมิตรทางการค้า หากกลุ่มใดต้องการค้าขายด้วย ก็จะนำสร้อยข้อมือเปลือกหอยเดินทางวนซ้ายมาตอบแทน หลังจากนั้นก็นำสินค้าหรือทรัพยากรซึ่งกลุ่มตนมีเหลือเพื่อไปแลกกับสินค้าหรือทรัพยากรชนิดอื่น ๆ ที่กลุ่มของตนต้องการและไม่มี นอกจากนั้นบางสังคมอาจจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือนหรือกลุ่มต่าง ๆ

และการแลกเปลี่ยนโดยไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งมักเกิดขึ้นระหว่างญาติพี่น้องหรือภายในกลุ่มเดียวกัน หรือที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547 : 96) นำทฤษฎีบูรณาการและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม ของ เลวี สเตร๊าสส์ (Levi-Strauss) มาอธิบายว่า มีการสร้างหลักการแลกเปลี่ยนที่สำคัญหลายอย่าง ดังเช่นหลักการแลกเปลี่ยนที่ไม่ใช่เงินตรา แต่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในเชิงประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม และสิ่งที่มีค่าและหายากที่สุดในสังคม เช่นภรรยาหรือทรัพยากรธรรมชาติที่เป็น สัญลักษณ์ ซึ่งผู้รับจะต้องมีข้อผูกพันในการให้ตอบตามกฎหรือบรรทัดฐานของการให้และการรับ หรือที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549 : 6) ได้นำเสนอแนวคิดของสำนักสถาบันนิยม ซึ่งมีหน้าที่จัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อควบคุมวัตถุที่จำเป็นในการยังชีพอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับการจัดการแลกเปลี่ยน 3 ประเภทได้แก่ ประเภทการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทน (reciprocity) ระหว่างผู้คนที่มีความสถานะทางสังคมในระดับใกล้เคียงกัน อาจจะให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีการแลกเปลี่ยนอย่างสมดุลหรือหวังแต่จะได้ ฝ่ายเดียว ประเภทการกระจายกลับ (redistribution) ในระหว่างกลุ่มคนที่มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกัน โดยผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าลงแรงไปเพื่อผลประโยชน์สำหรับผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่าในฐานะผู้ปกครอง มีการตอบแทนด้วยความเมตตา หรือเป็นบุญคุณของผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่า จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้ฝ่ายผู้ปกครอง ขณะเดียวกันได้สร้างความมั่นคงให้อีกฝ่ายด้วย ส่วนอีกประเภทเป็นระบบการแลกเปลี่ยนเชิงการค้าในระบบตลาด (market exchange) เป็นการแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานของสัญญาที่เป็นกฎเกณฑ์เชิงนามธรรม เช่น การใช้เงินตรา เพื่อสื่อสารในการปฏิสัมพันธ์กับคู่ค้าโดยไม่ต้องสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว

แนวคิดทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory)

สภาพความไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายของชาวเกาะลันตาสามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีไร้ระเบียบ หรือทฤษฎีโกลาหล (chaos theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2542 : 115-143) นำมาใช้ในการอธิบายสังคมไทยเป็นคนแรก จากงานเขียน ชื่อ “ทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) กับทางแพร่งของสังคมสยาม” ดังสาระสำคัญโดยสังเขปว่า ความไร้ระเบียบในความหมายทางวิทยาศาสตร์คือสภาพและกระบวนการที่ไร้เสถียรภาพ (unstable) มีความอ่อนไหวสูงมากและเปราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อยในสาเหตุเบื้องต้น (initial condition) แต่เมื่อเกิดซ้ำบ่อย ๆ ทำให้ระบบที่ดำเนินอยู่พัฒนาการไปอย่างไม่เป็นเส้นตรง โยงใย ซับซ้อน อ่อนไหว และ ผันผวน บางครั้งถึงก้าวกระโดดฉับพลัน ทำให้เกิดภาวะที่อยู่ห่างไกลจากสมดุลและก้าวเข้าสู่ภาวะเปลี่ยนผ่าน (phase transition) ในช่วงเวลาที่ไม่แน่นอนและช่วงเวลานี้จะมีความไร้ระเบียบดำรงอยู่ระดับหนึ่ง ขณะที่สภาพเก่า

เสื่อมสลายระบบได้สร้างสรรค์สภาพใหม่ขึ้นได้อีกอย่างเป็นพลวัต ซึ่งระบบพลวัต (โดยเฉพาะระบบชีวิต) ในโลกความจริงจะมีเสถียรภาพเพียงชั่วคราวไม่ดำรงอยู่นานเป็นเพียงระยะผ่านเท่านั้น โดยเฉพาะระบบสังคมมนุษย์ยังต้องการรูปแบบและระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าช้าหรือเร็วพวกเขาจะต้องจัดระเบียบใหม่ให้แก่สังคมจนได้ แม้การนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจะยังมีข้อถกเถียงกันอยู่ แต่ก็มีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าสามารถนำมาอธิบายได้ในระดับหนึ่ง เพราะเป็นวิธีมองปรากฏการณ์อย่างเชื่อมโยงเหตุปัจจัย มององค์รวม เข้าใจส่วนประกอบและไม่ละเลยความบังเอิญ ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีนี้สามารถนำมาอธิบายสภาพไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นในชุมชนเล็ก ๆ เช่น เกาะลันตาในบางช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ได้

แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory)

แนวคิดดังกล่าวใกล้เคียงกับทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) แบบวิภาษวิธี (dialectic) ของเฮเกิล (Hegel) ซึ่งฟอร์สเตอร์ (Forster, 1999 : 131) นำมาอธิบายว่า สังคมมนุษย์ย่อมไม่หยุดอยู่กับที่แต่มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ และความขัดแย้งที่เกิดจากความเห็นที่ไม่ตรงกัน ความกดดัน และการปฏิเสธ ส่งผลให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กัน 3 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ (thesis) อีกด้านหนึ่งมีการปฏิเสธ (antithesis) และการต่อสู้ระหว่าง 2 ด้านที่ขัดแย้งกันนี้จะพัฒนาไปสู่สิ่งใหม่ (synthesis) และต่อมากลายเป็นข้อเสนอใหม่ (thesis) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (antithesis) และนำมาสู่การสร้างสิ่งใหม่ (synthesis) ต่อไป

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน (symbiosis)

การปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวเกาะลันตาซึ่งมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันใกล้เคียงกับแนวคิดของ บาร์ธ (Barth, 1969 : 18) ที่กล่าวถึงความผูกพันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้ยึดโยงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยและเป็นแรงจูงใจให้เกิดปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องยาวนาน การพึ่งพากันนี้ส่งผลต่อความเป็นองค์รวมของสังคมใหญ่ ซึ่งบาร์ธเรียกแนวคิดนี้ว่า “การพึ่งพาอาศัย” หรือ symbiosis มีลักษณะใกล้เคียงกับที่ คายส์ (Keyes, 1981 : 12) กล่าวถึง “การแบ่งงานกันตามกลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic division of labor) เพราะแต่ละกลุ่มก็ดำรงหน้าที่ทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมที่ต่างกัน อย่างไรก็ดี คายส์ กล่าวว่า มีบางกลุ่มที่สามารถจะเข้าถึงความมั่งคั่งและอำนาจมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ด้วย แนวคิดนี้เชื่อมโยงถึงความร่วมมืออันเนื่องจากการแบ่งงานตามบทบาทของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ตามทฤษฎีหน้าที่นิยมของเดอร์ไคม์ (Durkheim, 1947 : 39-42) ที่มองว่าแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต จึงจำเป็นต้องใช้ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการ การแบ่งงานกันทำ

ควบคู่กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ผลผลิตเป็นไปตามที่ต้องการ เพียงแต่ทฤษฎีของ เดอร์ไคม์นั้นครอบคลุมในมิติที่กว้างกว่า คือมองถึงการแบ่งงานตามสถานะและบทบาททางสังคม ทั่วไป เช่น บทบาทตามเพศ วัย อายุ ฯลฯ ในขณะที่ บาร์ธ เน้นถึงการแบ่งงานตามบทบาทของกลุ่ม ชชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแง่เสริมสร้างและพึ่งพา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเกี่ยวกับระยะทางสังคม (l'espace social)

“ระยะทางสังคม” เป็นแนวคิดทฤษฎีทางชาติพันธุ์วิทยาที่ กองโดมินัส (Condominas, 1990 : 5-57) ใช้เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกฎเกณฑ์ พฤติกรรม และระบบความสัมพันธ์ ระหว่างผู้คนในสังคมที่มีหลากหลายชาติพันธุ์ หรือหลายระดับชั้น ตามคำจำกัดความที่หมาย รวมทั้ง ระยะเวลากว้างสังคม ระยะทางทางสังคม (พื้นที่) และระยะทางที่ศักดิ์สิทธิ์ (ความเชื่อใน สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่ใช่ศาสนา) ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้ ก่อให้เกิดระบบต่าง ๆ หลากรูปแบบ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องศึกษานิเวศวิทยาควบคู่กับชาติพันธุ์วิทยา เน้นประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเครื่องมือและแรงงานที่ใช้ในการผลิต ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยน ทรัพยากร

นอกจากมองในแง่การค้าแล้วจะต้องศึกษาวงจรของการบริจาคม ซึ่งบางครั้งแฝงอยู่ในรูป ของพิธีกรรมที่ซับซ้อน ในบางวัฒนธรรมจะไม่รวบรวมทรัพยากรเพื่อสะสมแต่เพื่อแจกจ่าย ต่อ ๆ ไปอีก ความสัมพันธ์ด้านการสื่อสารศึกษาภาษาพูดและภาษาเขียนในกลุ่มสังคมที่มีความ หลากหลายในฐานะที่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดวัฒนธรรม และมองว่าภาษาเขียนเป็นภาษาที่คงทน ถาวร เคลื่อนย้ายได้ เก็บรักษาได้ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้านศึกษาศัพท์ที่ใช้ในการ นับญาติ โดยเฉพาะกับเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่ญาติและความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ศึกษา ความเชื่อทุกอย่างที่ผูกพันกับความป่วย และความเชื่อในโลกอื่นหลังความตาย ที่เรียกว่า ระยะทาง ที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ จากการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเวียดนามของกองโดมินัสพบว่าบางกลุ่มมีระบบ ความสัมพันธ์และวัฒนธรรมเดียวกัน แต่เหตุผลด้านพื้นที่และเวลา เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ หรือระยะทางทางสังคมของผู้คน เนื่องจากในระยะเวลาหนึ่ง ผู้คนบางกลุ่มต้องย้ายถิ่นเพื่อแสวงหา สภาพแวดล้อมและแหล่งอาหารสำหรับยังชีพที่อุดมสมบูรณ์กว่า หรือจำเป็นต้องหนีโรคระบาด หรือปัญหาที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นระยะทางอันศักดิ์สิทธิ์ บางกลุ่มมีความ หลากหลายทางวัฒนธรรม แต่มีพรมแดนหรือระยะทางทางสังคม ระยะเวลากว้างสังคม หรือ ระยะทางที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันและแตกต่างกัน

ระยะทางสังคม จึงอาจจะหมายถึง พรหมแดน หรือระยะของความใกล้ชิด ด้านพื้นที่ ด้านเวลา หรือด้านความเชื่อ ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มเดียวกันหรือต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งแต่ละด้านอาจจะมีระยะห่างไม่เท่ากัน

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

ตัวอย่างผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทางฝั่งทะเลอันดามัน

เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้ อันเกิดจากความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรมความเชื่อ ฯลฯ ระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธที่ส่งผลต่อความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ปกครองของรัฐและชาวบ้าน เกิดความขัดแย้งสั่งสมเรื้อรังต่อเนื่องมายาวนาน จนกระทั่งนำไปสู่ปัญหาด้านการเมืองการปกครองและสังคม และลุกลามเป็นกระบวนการก่อการร้ายเสียชีวิตผู้คนไปมากมายทั้งสองฝ่ายยากที่รัฐบาลจะสามารถแก้ปัญหา เป็นแรงจูงใจให้นักวิชาการและนักศึกษาหลากหลายสาขาต่างทุ่มเทความสนใจเข้าไปศึกษาชุมชนเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปมขัดแย้งด้วยการทำการศึกษาวิจัย ทำวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ หรือนำเสนอเป็นบทความและสารคดีสู่สาธารณชน ในขณะที่ชุมชนมุสลิมทั่วไปในประเทศไทยส่วนใหญ่สามารถตั้งถิ่นฐานอาศัยปะปนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้อย่างสงบสันติ ดังเช่นในแถบชายฝั่งทะเลตะวันตกฝั่งทะเลอันดามันทางภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะในจังหวัดกระบี่ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของผู้วิจัย ไม่เคยปรากฏว่ามีปัญหาขัดแย้งรุนแรงระหว่างสมาชิกต่างศาสนา ผลงานเกี่ยวกับการศึกษาการปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในแถบนี้จึงมีไม่มากนัก จากการสำรวจงานวิจัย คุณฐิณีพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวเล ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยบนเกาะลันตาซึ่งเป็นกรณีศึกษา รวมถึงงานวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาภายในจังหวัดกระบี่และจังหวัดใกล้เคียงบนฝั่งทะเลอันดามันทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณรวม 18 เรื่อง เป็นตัวอย่างการศึกษาด้านปฏิสัมพันธ์ 3 เรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับชาวเลและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ 1 เรื่อง อีก 2 เรื่อง เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมของกลุ่มไทยพุทธกับไทยมุสลิม และไทยมุสลิมกับไทยพุทธ นอกจากนั้นเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม 3 เรื่อง และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายจีน 3 เรื่อง และเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอีก 9 เรื่อง ดังตัวอย่าง

ผลงานวิจัยของ นฤมล หิณชิระนันท์ (Narumon Hinshiranan. 1996 : 189-193) เป็นงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาที่ศึกษาความสัมพันธ์ในกลุ่มและระหว่างกลุ่มชาวเลมอแกนเกาะสุรินทร์ โดยใช้กรอบแนวคิด “การพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน” ซึ่งแนวคิดนี้ยืนยันว่าชนเผ่าที่เป็นพรานและนักเก็บหาในปัจจุบันนั้น ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือมีวิถีแบบพึ่งพาตนเองอย่างสมบูรณ์แต่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งยังพบว่าแนวคิด “การพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน” มีจุดอ่อนคือการพึ่งพาของ

กลุ่มมอแกนกับเง้าแก่ หรือพ่อค้าคนกลางในสมัยก่อนนั้นเป็นการพึ่งพาถึงบังคับ เป็นการสร้างพันธะโดยการอุปถัมภ์และ/หรือการชักนำสู่สารเสพติด การพึ่งพารัฐทำให้ชาวเลถูกกระทำจากเจ้าหน้าที่อุทยานของรัฐ ในระยะหลังมีผู้เข้าไปให้ความช่วยเหลือมอแกนในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้เกิดการพึ่งพาเพียงด้านเดียวมิใช่เป็นการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนบนเกาะอยู่ค่อนข้างจะห่างไกลจากสังคมใหญ่ก็มีส่วนทำให้ชาวมอแกนสามารถจะรักษาอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนของตนเองไว้ได้มากกว่าชาวเลกลุ่มอื่น ๆ และทำให้มีการพึ่งพาอาศัยในกลุ่มมากกว่าพึ่งพาผู้คนจากนอกกลุ่ม งานวิจัยชิ้นนี้จะเน้นการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันของชาวเลทั้งกับภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ซึ่งสัมพันธ์กับการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดเป็นประเด็นหลัก ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาได้

ผลงานวิจัยของ สถาพร ศรีสังข์ (2533 :175-176) พบว่า การเล่นล้อเง้ง (รองเง้ง) ของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ดัดแปลงรูปแบบมาจากการเล่นรองเง้งของกลุ่มชาว-มลายู นิยมเล่นกันในกลุ่มไทยพุทธและไทยมุสลิมเมื่อประมาณ 80-100 ปีที่ผ่านมา รูปแบบการเล่นเป็นการผสมระหว่างการเต้นรำกับการว่าเพลงโต้ตอบกันระหว่างคู่รำในทำนองเพลง ด้านการประสมประสานทางสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติความเป็นมาและลักษณะการเล่นได้รับเอาพิธีกรรมความเชื่อและรูปแบบการเล่นจากการเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพุทธ เช่น โนรา หนังตะลุงและรำวง เข้ามาประสมประสานค่อนข้างสูง ส่วนด้านองค์ประกอบในการเล่นมีการประสมประสานด้านขนบนิยมในการแต่งกาย การขับเพลง และขั้นตอนการเล่นด้านความเชื่อเรื่องภูตผีโสมมศาสตร์ เสน่ห์ยาแฝด ลี้ภัยผีและวิญญาน ความเชื่อเรื่องภพ-ชาติ โลกนี้-โลกหน้า และความเชื่อเรื่องโชคกลางและเกณฑ์ชะตา ด้านค่านิยมที่ปรากฏในบทเพลง เช่น การวางตัว การยกย่องคนดีมีคุณภาพมีคุณธรรม ขยันทำงาน ผู้หญิงรักเดียวใจเดียว ดิฉันผู้ที่ปฏิบัติตรงกันข้าม และด้านการใช้ภาษาในบทเพลงเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ภาษาเกี่ยวกับคำสรรพนาม และภาษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม การเล่นล้อเง้งของชาวกันตังแตกต่างจากของชาวเกาะลันตา ซึ่งนอกจากมีการประสมประสานทางสังคมระหว่างชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธแล้วยังมีชาวจีนและชาวเลร่วมอยู่ด้วย

ผลงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันอีกเรื่องจากเอกสารการประชุมสัมมนาของรอส (Ross : 2008) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาภายในกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านวิวัฒนาการของรองเง้ง (ตันหยง) ภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทยที่ชาวมลายูนำมาเผยแพร่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเลือกเก็บข้อมูลในจังหวัดกระบี่และประเทสมาละเชียพบว่าศิลปินริมฝั่งทะเลอันดามันได้ผสมผสานวัฒนธรรมมาเลย์และไทย โดยการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา ทำนอง และบทบาทหน้าที่ทางสังคม ด้านเนื้อร้องเปลี่ยนเป็นภาษาไทยให้เข้ากับรสนิยมของท้องถิ่น การแสดงตันหยงกลุ่มผู้แสดงจะเดินทางไปแสดงในที่ต่าง ๆ โดยมีเครื่องดนตรีประเภทไวโอลินกับกลองรำมะนา และนักร้องนางรำเป็นสื่อ

เหมือนการแสดงมหรสพพื้นบ้าน ในช่วงศตวรรษที่ 20 เนื้อหาของร้องเงี้ยว กล่าวถึงธรรมชาติ ศาสนา และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บทร้องจะเป็นการเกี่ยวผู้หญิงโดยการใช้อนุภาพในการแต่งกลอนสด ได้ตอบกันระหว่างผู้หญิงผู้ชายอุปมากับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำนองของเพลงร้องเงี้ยวเปลี่ยนไปใช้ ทำนองเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมพื้นบ้าน เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงเกี่ยวข้าว และการแสดงร้องเงี้ยวต้นหยง ปัจจุบันมีทั้งรูปแบบที่เป็นธุรกิจโดยปรับเปลี่ยนไปคล้ายรางวัลของภาคกลางและรูปแบบของการ พื้นฟูรูปแบบดั้งเดิมที่สูญหายไป ทั้ง 2 รูปแบบมีการแสดงในวงแคบ การขับบทกลอนเกี่ยวพาราสิ ได้ตอบกันหายไป และนางรำไม่ค่อยขับเพลง

นอกจากนั้น ยังมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับชาวมุสลิม 3 เรื่อง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ สุจิตรา แซ่เหล้า (2535 : 130-148) เกี่ยวกับเหตุผลในการตัดสินใจของผู้ปกครองของเด็กไทยมุสลิมที่จะส่งหรือไม่ส่ง บุตรหลานเข้าเรียน โรงเรียนมัธยมของโรงเรียนคลองยางประชานุสรณ์ ตำบลเกาะลันตาน้อย อำเภอเกาะลันตาว่าเหตุผลแตกต่างกันตามความเคร่งครัดในศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจ แต่มีความต้องการให้โรงเรียนมัธยมศึกษาให้บริการในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน งานวิจัยชิ้นนี้เป็น เรื่องเดียวที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมบนเกาะลันตา แต่ไม่ได้เน้นศึกษาด้านการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มมุสลิมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

งานวิจัยเกี่ยวกับมุสลิมอีกเรื่อง เป็นการศึกษาแนวทางการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวของ ชุมชนมุสลิมเกาะลันตา ของสุชมาลย์ วิริโยธิน. (2551 : 130-138) พบว่าชาวมุสลิมบนเกาะลันตา ไม่ได้ปฏิเสธการท่องเที่ยว เนื่องจากทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องการ รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ จึงต้องการแบ่งเขตการใช้ที่ดินเป็น 3 เขต โดยใช้จิตสำนึกรับผิดชอบ ร่วมกันของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เขตหวงห้าม คือเขตที่ห้ามนักท่องเที่ยวต่างศาสนาเข้าไป โดยเด็ดขาด ได้แก่ ตัวอาคารมัสยิดสำหรับประกอบพิธีกรรมของชาวมุสลิม เขตเสรีสำหรับนักท่องเที่ยว คือบริเวณชายหาดเป็นที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว และสถานบันเทิงและเขตชุมชน คือเขตที่ นักท่องเที่ยวและชาวบ้านใช้พื้นที่ร่วมกัน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาควรให้ความเคารพในวัฒนธรรมของ ชุมชนมุสลิม เขตชุมชนแบ่งเป็นฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก เขตชุมชนฝั่งตะวันออกคือเขตที่ ต้องการปกป้องวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้มากกว่าที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ขัดแย้งกับ ศาสนา จึงต้องการให้การท่องเที่ยวในเขตนี้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขตชุมชนตะวันออก ที่ กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ บางหมู่บ้านเป็นเขตพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ด้วยจึงสามารถนำมา ประกอบการศึกษาได้

ผลงานวิจัยทางมานุษยวิทยา ของวรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (Wannin W. 2010 : 163-168) เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยมุสลิมชายฝั่งทะเลอันดามันที่ ให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าของชาวไทยมุสลิม กรณีศึกษา ชาวไทยมุสลิมบ้านเกาะนิภา (ชื่อสมมุติ)

จังหวัดกระบี่ ซึ่งมีความต้องการด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีนัยยะที่เปลี่ยนผ่านท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความไม่สงบทางการเมืองที่เกี่ยวข้องศาสนาทางฝั่งตะวันออก ซึ่งชาวเกาะนิภาให้คำจำกัดความพวกเขาเองว่าเป็นทั้งชาวไทยและมุสลิม อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมมีความเป็นหนึ่งเดียวที่ผูกพันกันด้วยระยะเวลา พื้นที่ และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่เป็นสาเหตุให้พวกเขาอพยพมาสู่ฝั่งอันดามัน งานวิจัยนี้ยังกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมศาสนาของชาวมุสลิม ตั้งแต่ 2 ศตวรรษที่ผ่านมาถึงปีพ.ศ. 2523 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีการชักนำให้ชาวเกาะนิภายอมรับความเป็นเอกภาพของการเป็นอิสลาม เป็นตัวแทนของท้องถิ่นในการแสดงทัศนะส่วนตัว และเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในการใช้ชีวิต ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยฉบับนี้สามารถนำไปเทียบเคียงกับการศึกษาสังคม ชาวมุสลิมเกาะลันตาได้เนื่องจากมีอัตลักษณ์การเป็นมุสลิมที่เป็นเอกภาพ และมีความเชื่อความศรัทธาที่เข้มข้นกว่าในอดีตเช่นเดียวกัน

ส่วนผลการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จีนมี 3 เรื่อง เรื่องแรกเป็นผลการวิจัยของรพีพรรณ ลิมปติ (2544 : 34-109) ซึ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการถ่ายทอดความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนกระทุ อำเภอกะรุ จังหวัดภูเก็ต งานวิจัยชิ้นนี้เป็นแนวทางในการศึกษากับชาวจีนบนเกาะลันตาซึ่งเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนด้วยกันได้

ผลงานวิจัยอีกเรื่องของสุกมาส เอ่งฉ้วน (2537 : 124-149) วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบของคำเรียกญาติพื้นฐานและที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานในภาษาจีนฮกเกี้ยน และศึกษาลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนที่สะท้อนจากความหมายของคำเรียกญาติ พบว่าปัจจัยทางด้านรุ่นอายุ สายเลือด อายุ ฝ่ายพ่อฝ่ายแม่ เพศ และการแต่งงานมีผลต่อความแตกต่างจากการเปรียบเทียบการใช้คำเรียกญาติและระบบคำเรียกญาติแต่ละจุดเป็นคู่ ๆ จังหวัดตรังและพังงามีความคล้ายคลึงกันทั้งญาติพื้นฐานและญาติโดยการแต่งงาน ภูเก็ตและปีนังคำเรียกญาติพื้นฐานใกล้เคียงกันแต่คำเรียกญาติโดยการแต่งงานแตกต่างกัน กระบี่และภูเก็ตคำเรียกญาติพื้นฐานแตกต่างกันแต่คำเรียกญาติโดยการแต่งงานใกล้เคียงกัน ส่วนคำเรียกญาติพื้นฐานในจังหวัดกระบี่และญาติโดยการแต่งงานของปีนัง มีลักษณะที่ไม่คล้ายคลึงกับถิ่นใด ทั้งนี้ การตีความเกี่ยวกับลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมที่ได้จากความหมายแก่นของคำเรียกญาติของจีนฮกเกี้ยนทั้ง 5 จุด สอดคล้องกับข้อสังเกตของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่ว่า มีการให้ความสำคัญของระบบอาวุโส หรือความแตกต่างของอายุและให้ความสำคัญทางฝ่ายพ่อและเพศชายเป็นหลัก แต่ปัจจุบันในประเทศไทยทั้ง 4 จุด มีการยืมคำไทยบางคำมาใช้ในการเรียกญาติฝ่ายชายและลดความสำคัญลง ในอนาคตอาจจะไม่เน้นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่ยังคงยึดมั่นในระบบอาวุโส ขณะที่บนเกาะปีนังลักษณะทั้งสองประการยังไม่เปลี่ยนแปลงแม้จะมีสัมผัสภาษากับภาษามลายู งานวิจัย

เรื่องนี้แม้จะมีข้อมูลของจีนฮกเกี้ยนในจังหวัดกระบี่ แต่ข้อมูลจากอำเภอเหนือคลองอาจจะไม่ตรงกับอำเภอเกาะลันตา ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าชาวจีนฮกเกี้ยนจากมณฑลฟูเจี้ยนได้อพยพเคลื่อนย้ายจากประเทศจีนผ่านปีนังเข้ามายังภูเก็ต พังงา กระบี่ และตรัง ชาวจีนในกระบี่จึงมีความสัมพันธ์กับชาวจีนบนเกาะปีนัง

บทความวิจัยเกี่ยวกับชาวจีนฮกเกี้ยนเรื่องโดย สุลีมาน วงศ์สุภาพ (Suleemarn Wongsuphap, 2005 : 275-298) เป็นการศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมของนักธุรกิจชาวจีน “บาบ๋า” ภูเก็ตที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและมีบทบาทสำคัญในประเทศไทยในฐานะพ่อค้า นายอากรรับเหมาเก็บภาษีให้กับรัฐบาลไทย และเป็นตัวกลางประสานความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน เพื่อตรวจสอบเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวจีนบาบ๋าที่มีผลต่อรูปแบบและการพัฒนาธุรกิจเหมืองแร่ดีบุก กรณีศึกษาชาวจีนครอบครัว “กัณฑ์” ซึ่งอพยพเข้ามาแสวงโชคและเริ่มต้นชีวิตใหม่ในภูเก็ตได้แต่งงานกับผู้หญิงท้องถิ่นเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับเครือข่ายฝ่ายหญิง จนสามารถสร้างตัว สร้างครอบครัวและพัฒนาสถานภาพทางสังคม จนกระทั่ง เป็นตัวแทนพลังขับเคลื่อนของนายทุนในภูเก็ตที่สร้างอัตลักษณ์ทางธุรกิจบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้วัฒนธรรมชาวจีนฮกเกี้ยน อัตลักษณ์ของชาวจีน “บาบ๋า” บนเกาะภูเก็ต จึงแตกต่างไปจากจีนแผ่นดินใหญ่เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการผสมกลมกลืนเข้ากับสายตระกูลและพลังของผู้หญิง รวมทั้งอิทธิพลที่ได้รับจากชาวจีนบาบ๋าของมะละกา ปีนัง และสิงคโปร์ ทำให้เกิดรูปแบบอัตลักษณ์ของชาวจีนบาบ๋าภูเก็ต ที่สัมพันธ์กับการแต่งงาน อาหาร พิธีกรรม งานศพ ภาษาที่พูดกันในบ้านและกิจกรรมที่ปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาอาณาจักรทางธุรกิจและลดความรุนแรงหากเกิดจากความขัดแย้ง ยังมีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพี่น้องด้วยกัน สร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการผูกสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนแซ่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน ทำให้รู้จักกับกลุ่มเจ้าหน้าที่เหมืองแร่ ผู้นำหมู่บ้าน และยังมีการแต่งงานกับกลุ่มชาวจีนด้วยกันในตระกูลอื่นการรับลูกของญาติพี่น้องมาเป็นลูกบุญธรรม และรับอุปการะเด็กกำพร้าที่เกิดจากลูกของลูกจ้างที่เป็นคนดี เป็นต้น

งานวิจัยอีก 9 เรื่อง เป็นการศึกษาภาคพื้นฐาชาวลาวในสถานะชนกลุ่มน้อยที่ร่อนเข้ามาทำมาหากินบริเวณชาวฝั่งทะเลอันดามันรุ่นแรก ๆ และที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ ประเด็นที่ศึกษามีหลายแง่มุม เช่น ด้านประเพณีพิธีกรรม สังคม วัฒนธรรม แหล่งที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หลักสูตรการอบรมการเรียนการสอนภาษาไทย การจัดการการศึกษาระดับประถมศึกษา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชาวลาว โดยกลุ่มประชากรชาวลาวที่ศึกษาทุกเรื่องมีประชากรชาวเลอุรักลาโว้ยบ้านสังกาอู อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ร่วมอยู่ด้วย บางเรื่องเจาะจงศึกษาเฉพาะชาวลาวเลอุรักลาโว้ย บ้านสังกาอู ซึ่งเป็นชุมชนที่มีชาวลาวเลอุรักลาโว้ยอาศัยอยู่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ของประชากรทั้งหมด และมีขนาดของชุมชน

มากกว่า 30 หลังคาเรือน ปัจจุบันภายในชุมชนยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ได้มาก บางเรื่องรวมถึงชาวเลที่อาศัยบริเวณบ้านหัวแหลมกลาง ซึ่งมีบรรพบุรุษร่วมกับชาวเลอุรักลาโว้ยบ้านสังกาอู๋ บางเรื่องศึกษาถึงกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในจังหวัดกระบี่ทุกกลุ่ม บางเรื่องเลือกศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบางจังหวัด เช่น กระบี่ พังงา ภูเก็ต และสตูล มีเพียงเรื่องเดียวที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทุกกลุ่มที่อาศัยบริเวณฝั่งทะเลอันดามันในประเทศไทย ดังตัวอย่างผลงานวิจัยของ ถวิล นำนัญญพล (2526 : 103-112) ศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล ได้แก่ ปัจจัยทางด้านประชากร ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยไม่ได้แยกว่าชาวเลกลุ่มที่ทำการศึกษาคือกลุ่มไหนระบุเพียงว่ากลุ่มประชากรที่เก็บข้อมูลเป็นชาวเล จังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ต แต่ในแผนที่ที่ระบุไว้ว่า เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวเลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างไม่มีจังหวัดภูเก็ต (เกาะพีพี อยู่ในจังหวัดกระบี่) และให้ครูในท้องถิ่นเก็บข้อมูลให้ไม่ได้สัมภาษณ์ด้วยตัวเอง

งานวิจัยของชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ (2528 : 127-131) เป็นการศึกษาเพื่อสร้างและประเมินหลักสูตรฝึกอบรมประชากรศึกษาสำหรับชาวเลจังหวัดกระบี่เกี่ยวกับปัญหาด้านประชากร เนื้อหาและกิจกรรมที่ควรบรรจุในองค์ประกอบภายในหลักสูตรฝึกอบรม ความคิดเห็นของชาวเลในการฝึกอบรมประชากรศึกษาและแนวปฏิบัติตนในการแก้ปัญหาประชากรของชุมชน สำหรับงานชิ้นนี้ความน่าเชื่อถืออยู่ที่ขั้นตอนการเตรียมการและการสร้างเครื่องมือ ที่ผ่านการทดลองใช้ การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน และมีการปรับปรุงจนสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมได้

งานวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมของ อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2532 : 210-216) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาพรวมของประเพณีลอยเรือของชาวเลอุรักลาโว้ย บ้านหัวแหลมอำเภอเกาะลันตาที่สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบของพิธีลอยเรือทุกขั้นตอนซึ่งนอกจากสัมพันธ์กับตำนานความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติและสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ที่รวมเรียกว่าโลกทัศน์ทางสังคมและวัฒนธรรมแล้วยังแสดงถึงโครงสร้างของพิธีลอยเรือที่สัมพันธ์กับโครงสร้างของชุมชนบ้านหัวแหลมด้วย ในทำนองเดียวกันสัญลักษณ์ทางวัตถุที่ปรากฏในพิธีลอยเรือทุกขั้นตอนจะสื่อความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์และอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวแหลมที่มีการสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงตลอดมา งานวิจัยชิ้นนี้เป็นผลงานที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเลกลุ่มที่ทำการศึกษากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งร่วมอาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน

ผลงานวิจัยเชิงปริมาณของยุพดี จันทรดวง (2533 : 138-160) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านชาวเลพบว่าครูส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมวิธีสอนภาษาไทยแก่นักเรียนที่พูดภาษาไทยไม่ได้และครูไม่สามารถพูดภาษาชาวเลได้จึงเป็น

อุปสรรคในการสื่อสาร ปัญหาที่เกิดจากนักเรียนพูดภาษาถิ่นซึ่งเกิดความเคยชินกับภาษาที่ตนเอง ถนัดและขาดการฝึกฝนจึงไม่สามารถใช้ภาษากลางได้ถูกต้อง ครูบางคนแก้ปัญหาด้วยการห้าม นักเรียนไม่ให้พูดภาษาถิ่นในเวลาเรียนหรือพูดกับครู แต่ไม่ประสบความสำเร็จ มีบางโรงเรียนเท่านั้น ที่มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร บางโรงเรียนขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อในการเรียนการสอน การวัดประเมินผลในโรงเรียน ซึ่งเด็กนักเรียนชาวเลเรียนร่วมกับเด็กกลุ่มอื่นในห้องเรียนส่วนใหญ่ นักเรียนชาวเลจะมีผลสัมฤทธิ์ต่ำกว่าเด็กกลุ่มอื่น บางคนไม่มีอุปกรณ์การเรียนด้านสุขภาพเป็น โรคผิวหนัง และขาดสารอาหาร ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่สนับสนุนให้มาเรียนหนังสือเพราะไม่เห็น ความสำคัญและทำให้ขาดแรงงาน มีการแก้ปัญหาด้วยการจัดโครงการ ไปเยี่ยมบ้าน ผลการศึกษา เป็นไปตามสภาพปัญหาทั่วไปในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กชาวเล ซึ่งเคยมีการศึกษาไว้ บ้างแล้วแม้จะไม่ได้สำรวจทุกกลุ่มเพราะการเดินทางลำบาก ควรมีการวิจัยเพื่อสร้างหลักสูตรการ อบรมครูสอนภาษาไทยสำหรับชาวเลทุกกลุ่ม และหลักสูตรดังกล่าวจะควรมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ ปรากฏในผลงานวิจัยดังกล่าวด้วย

งานวิจัยของสุรัสวดี กองสุวรรณ (2539 : 142-156) เกี่ยวกับปัจจัยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับ แบบแผนพฤติกรรมกรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเลภายใต้บริบทแวดล้อมของชาวเล พบว่าผู้ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กชาวเลมากที่สุด คือผู้เป็นแม่และการอบรมเลี้ยงดู ส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายมากกว่าด้านอื่น ๆ มีการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อ พัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ ส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ฝึกให้มีความรู้จักแบ่งปัน มีความสามัคคี เรียนรู้ด้านภาษา ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และมีความคิดสร้างสรรค์ภายใต้บริบท ของชาวเล ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ครอบครัว เครือญาติ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ความเชื่อและ วัฒนธรรมประเพณี มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อค้นพบว่า ชาวเลมีการส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ด้านวิธีการศึกษาบรรยายถึงการเตรียมงาน อย่างเป็นขั้นตอน มีการสร้างเครื่องมือ เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทางด้านมานุษยวิทยา ได้เข้าไป อาศัยอยู่ในชุมชน ฝึกพูดภาษาชาวเล มีการตรวจสอบนำเชื่อถือ แต่ในขั้นตอนการเลือกกรณีศึกษา มีข้อกำหนดข้อหนึ่งที่ผู้วิจัยระบุว่า จะต้องเลือกชุมชนที่ไม่มีผู้ทำการวิจัยทางมานุษยวิทยามาก่อน ซึ่งในความจริงชุมชนชาวเลบ้านตังกาอูมีผู้ศึกษาทางด้านมานุษยวิทยามาก่อนแล้ว

ผลงานวิจัยเชิงคุณภาพของเขาวลัทธิ ศรีสุกใส (2545 : 108-122) พบว่าการขยายตัวของ เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การขยายของอำนาจรัฐ และธุรกิจท่องเที่ยวอันเป็นผลมาจากการพัฒนาการ ไปสู่ความทันสมัย ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพภายในสังคมชาวเลอูรักลาโว้ย บ้านตังกาอู อำเภอกะลันดาเปลี่ยนไปเป็นระบบผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ส่งผลให้แบบแผนชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป แต่ด้วยพื้นฐานความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีสำนึกใน

บรรพบุรุษร่วมกัน มีความเป็นเครือญาติ ทำให้ชาวเลยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้แม้จะไม่เข้มข้นเหมือนในอดีต การใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการเข้าไปอยู่ในชุมชนจนสามารถสร้างความคุ้นเคยใกล้ชิดกับชาวบ้านและมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ทำให้สามารถได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงมากขึ้น ชุมชนชาวเลบ้านส้างอู๋ที่กล่าวถึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเกาะลันตาซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้และการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในยุคการท่องเที่ยวก็เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการศึกษาแต่ผู้วิจัยสนใจศึกษาเพิ่มเติมถึงการเปลี่ยนหลังภัยพิบัติ “สึนามิ” ในเดือนธันวาคม 2547 ด้วย

งานวิจัยเกี่ยวกับชาวเลอีกเรื่องเป็นผลงานวิจัยของ ศุภโชค แซ่ตัน (2545 : 91-97) ได้คำตอบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนชาวเล โรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา ต้องการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและวิชาพื้นฐาน ต้องการหลักสูตรที่อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ต้องการการให้บริการนักเรียนที่ขาดแคลนอย่างทั่วถึง และมีกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ต้องการให้ครูสนใจนักเรียนอย่างทั่วถึงเห็นความสามารถเฉพาะตัวของเด็กและปฏิบัติต่อลูก ๆ ชาวเลเท่าเทียมกับเด็กอื่น ๆ ต้องการเข้าโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านเพราะมีปัญหาค่าครองชีพ และต้องการรับทราบความเคลื่อนไหวของโรงเรียนผ่านทางนักเรียน แต่ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง งานชิ้นนี้จะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงเมื่อผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนเองได้นำผลการวิจัยไปพัฒนาโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามสามารถนำมาเป็นมุมมองเพื่อเปรียบเทียบกับชาวเลกลุ่มที่ทำการศึกษได้เช่นกัน

ส่วนผลงานวิจัยเกี่ยวกับชาวเลของอาภรณ์ อุทกฤษณ์ (2544-2546 : 1-31) อีกเรื่องหนึ่งเป็นการวิจัยเพื่อเขียนคำโครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ ทำให้ทราบถึงแหล่งที่อยู่อาศัย และจำนวนประชากรของชาวเลในประเทศไทยในช่วงที่ทำการศึกษา ได้แก่ กลุ่มมอแกนเกาะประมาณ 473 คน กลุ่มมอแกนบกประมาณ 3,194 คน และกลุ่มอุรักลาโว้ยประมาณ 5,062 คน จำนวนอาจจะคลาดเคลื่อนบ้างเนื่องจากบางกลุ่มยังคงโยกย้ายตามฤดูกาล และบางแหล่งอาศัยรวมกันทั้ง 3 กลุ่ม นอกจากนั้นยังพบว่าชาวเลแต่ละกลุ่ม มีฐานเศรษฐกิจที่แตกต่างกันตามภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม และยิ่งก้าวไปไม่ไกลถึงธุรกิจระดับเมือง ส่วนด้านทุนทางวัฒนธรรมแม้ชาวเลยังคงต้องการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยวรวมถึงการขาดผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะส่งผลให้ประเพณีดั้งเดิมต้องเปลี่ยนไปด้วย งานวิจัยนี้ทำให้เห็นถึงความเหมือนความแตกต่างและภาพรวมของชาวเลในประเทศไทยทุกกลุ่ม

งานวิจัยเชิงคุณภาพด้านมานุษยวิทยาของ แกรนบอม (Granbom. 2004 : 92-98) นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยลุนด์ (The University of Lund) ประเทศสวีเดน ที่เข้าศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการเผชิญ

กับปัญหาวิกฤติของกลุ่มชาวเลอุรักลาโว้ยบนเกาะลันตาที่เกิดจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ผลการวิจัยพบว่าพวกเขายังคงธำรงวัฒนธรรม ภาษา วิถีการดำรงชีวิตที่ต่างไปจากสังคมไทย ปัญหาการเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวบนเกาะลันตา ส่งผลกระทบที่สำคัญต่อวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนของชาวเลอุรักลาโว้ย เนื่องจากการขยายพื้นที่ในการสร้างโรงแรมและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวได้ปิดกั้นชายหาดจำนวนมาก ผลักดันให้ชาวเลเข้าไปอาศัยอยู่ไกลจากชายหาดไม่สามารถทำมาหากินได้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกไม่ส่งผลดีต่อชนพื้นเมืองอย่างชาวเล และไม่เป็นผลดีต่อระบบนิเวศ การที่ต้องพึ่งตลาดเศรษฐกิจทำให้ชาวเลต้องปฏิสัมพันธ์กับคนนอกมากขึ้น จนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลืนกลายไปกับสังคมใหม่ ผู้วิจัยยังได้แสดงถึงเหตุที่ทำให้อัตลักษณ์ของชาวเลลดถอยลงไปภายใต้การครอบงำจากวัฒนธรรมที่เหนือกว่า การถูกมองว่าเป็นคนจน คนโง่ เป็นชนชั้นล่างสุด และยังคงเป็นเหยื่อของการถูกบุกรุกไล่ที่จากบุคคลภายนอกด้วย ผลการวิจัยจากมุมมองของชาวต่างชาติเป็นการวิเคราะห์อย่างตรงไปตรงมา ตามปรากฏการณ์ที่พบเห็นในช่วงที่เข้าไปศึกษา ซึ่งหากเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ของชาวเลกลุ่มบ้านสังกาอู๋และบ้านห้วยแหลม ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้อาจจะแตกต่างกัน เนื่องจากภูมิหลังของความสัมพันธ์และภาวะแวดล้อมต่างกัน

งานวิจัยที่กล่าวถึงเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับชาวมุสลิม ชาวเลและชาวจีนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และกลุ่มชาติพันธุ์บนฝั่งทะเลอันดามันเท่านั้น ยังมีผลงานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวมุสลิม ชาวเล ชาวจีน และชาวไทย ที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ เนื่องจากเป็นกรณีศึกษาในต่างพื้นที่ ซึ่งมีภาวะแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยต่าง ๆ แตกต่างกันไป

นอกจากตัวอย่างผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทางฝั่งทะเลอันดามันที่กล่าวมาแล้ว ยังมีงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ที่เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ในประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ การปฏิสัมพันธ์ หรือความสัมพันธ์ ทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนแนวคิดด้านการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นสำคัญในการศึกษาครั้งนี้อีกด้วย ดังจะเห็นว่า จากตัวอย่างผลงานวิจัยในกลุ่มนี้ รวม 17 เรื่อง เป็นการศึกษาด้านการปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ 7 เรื่อง การผสมผสานทางวัฒนธรรม 5 เรื่อง และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม 1 เรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการธำรงชาติพันธุ์ 3 เรื่อง และงานวิจัยที่กล่าวถึงชาติพันธุ์ชาวเลในมะละกาอีก 1 เรื่อง ทั้งนี้จากตัวอย่างงานวิจัยทั้ง 17 เรื่อง ดังกล่าว เป็นกรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ตามจังหวัดภาคใต้ 9 เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวไทยพุทธกับไทยมุสลิม 8 เรื่อง ชาวไทยเชื้อสายจีนกับชาวไทยมุสลิม 1 เรื่อง และศึกษาชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธอีก 1 เรื่อง นอกจากนั้น เป็นการศึกษาการผสมกลมกลืน

ทางวัฒนธรรมชาวผู้ไทกับชาวไทย-ลาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 1 เรื่อง การศึกษาการ
 ชำรงชาติพันธุ์ของคนมอญ ในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี 1 เรื่อง การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของ
 คนไทย คนจีน ชาวเขาเผ่าม้งและคนอเมริกันในจังหวัดเชียงใหม่อีก 1 เรื่อง ส่วนผลงานวิจัยใน
 ต่างประเทศเป็นกรณีศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการชำรงชาติพันธุ์ 2 เรื่อง และงานวิจัยที่กล่าวถึง
 ชาติพันธุ์ชาวเลในมะละกาอีก 1 เรื่อง

ตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับการผสมผสานทางสังคมวัฒนธรรมและการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
 ชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมภาคใต้มีหลายเรื่อง เช่น ผลงานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ
 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี ของสุทธิพงศ์ พรหมไพจิตรและคณะ
 (สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2553, จาก <http://www.jfklib.oas.psu.ac.th>) ในภาพรวมพบว่าการนับถือ
 ศาสนาที่แตกต่างกันไม่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม ความสัมพันธ์
 ในเชิงบวกจะปรากฏในพฤติกรรมด้านการช่วยเหลือ การทำงานร่วมกัน การเล่นการพนันในเชิง
 สนุกสนาน เช่น การชนวัว ตีไก่ กัดปลา ร่วมกัน ส่วนความสัมพันธ์เชิงลบ มีสาเหตุจากความแตกต่าง
 ทางวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมมุสลิมไม่สนับสนุนให้รักชอบและแต่งงานกับคนต่างศาสนาและ
 ไม่เข้าร่วมประเพณีงานศพและงานแต่งงานของศาสนาอื่น เนื่องจากหมายรวมว่า เป็นพิธีกรรมทาง
 ศาสนาและมีการล้อเลียนทางศาสนากัน งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาในช่วงปีพ.ศ.2520 ซึ่งเหตุการณ์
 สามจังหวัดภาคใต้ ยังไม่เกิดวิกฤตรุนแรงอย่างเช่นปัจจุบันและหากนำมาเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์
 ของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมบนเกาะลังกาคงจะมีข้อแตกต่างกันบ้าง เนื่องจากต่างพื้นที่กัน และ
 มีความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แตกต่างกัน

งานวิจัยอีกเรื่องของ นววิวรรณ วรรณประเสริฐ, พิรัช ราฮิมมูลาและมานพ จิตต์ภูษา (2524 :
 136-140) เกี่ยวกับประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทย
 มุสลิม สามจังหวัดภาคใต้ พบว่าทั้งสองกลุ่มจะร่วมกันปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมทางสังคม และแม้
 จะแยกกันปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาแต่มีการให้ความร่วมมือกันบ้าง ได้แก่ ประเพณีสมรส
 เข้าสู่หนัด วันเมาลิด และประเพณีการบวชของชาวไทยพุทธส่งผลให้ทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์
 อันดีต่อกันและช่วยส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น อันก่อให้เกิดความมั่นคงในสถาบันชาติ
 ศาสนาและพระมหากษัตริย์ งานชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการ
 ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้

งานวิจัยของปาลิต ผ่องแผ้ว (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2552, จาก <http://www.sac.or.th>)
 เกี่ยวกับระยะทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทยพุทธกับไทยมุสลิมในจังหวัดนราธิวาส
 ผลการวิจัยในด้านการติดต่อสัมพันธ์ ทศนคติที่มีต่อกัน การยอมรับกันระหว่างบุคคลและระหว่าง
 กลุ่มคนต่างศาสนาส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับดี หรือปานกลาง และยังทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ติดต่อกัน

มากเท่าไรยังมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ส่วนตัวแปรด้านสัดส่วนของประชากรในชุมชน ศาสนา เพศ และอายุ ส่วนใหญ่จะเหมือนเดิม ยกเว้นบุคคลที่มีระดับอายุ 60 ปีขึ้นไป อาจจะเป็นเพราะบุคคลในวัยนี้มีลักษณะอนุรักษ์นิยมและยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ ค่อนข้างน้อย แต่ในกรณีที่สมาชิกของกลุ่มหนึ่งไม่ยอมรับ (ระยะทางทางสังคม) สมาชิกของอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นคนต่างชาติดั้งเดิมก็มักจะ ไม่ยอมรับสมาชิกของกลุ่มอื่นที่ต่างชาติดั้งเดิมด้วย งานวิจัยชิ้นนี้พยายามศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างชาติดั้งเดิม ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ที่มีปัญหาทางการเมืองอย่างรุนแรง จนกระทั่งปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไขได้ แต่การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณจะมองไม่เห็นความเคลื่อนไหวของสังคมและผู้คน

งานวิจัยของ สุนทร นวกวิน (สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.tsu.ac.th>) เป็นผลงานที่ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมตำบลหน้าถ้ำ จังหวัดยะลา พบว่ามีการผสมผสานทางด้านอาชีพมากที่สุด รองลงมาเป็นการกิน ด้านการแต่งกาย และการละเล่นมีความสำคัญน้อยที่สุด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม ปัจจัยด้านการศึกษามีอิทธิพลมากที่สุด การอยู่ในสังคมเกษตรอย่างเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและความเจริญทางวิทยาการมีความสำคัญรองลงมา ส่วนปัจจัยทางการร่วมชาติดั้งเดิม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลน้อยที่สุด งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยทั้งสองกลุ่ม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาที่แตกต่างกัน เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกัน โดยมีปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม

งานวิจัยของเศรษฐพงศ์ คำคง (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2552, จาก <http://www.thaiedresearch.org>) เกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พบว่ามีลักษณะผสมผสานอย่างต่อเนื่องด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีของชาวไทยพุทธ ได้แก่ ประเพณีทำบุญบ้านใหม่ การแต่งงาน การบวช ชิงเปรต ชักพระ ทอดกฐิน สงกรานต์ ลอยกระทงและงานศพ ส่วนประเพณีของชาวไทยมุสลิม ได้แก่ ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ถือนีลอุด ฮารีรายอ เข้าสู่หนัด งานเมาลิด อาซูเราะและงานศพ ประเพณีที่มีลักษณะการผสมผสานมากที่สุด ได้แก่ ประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง

ส่วนผลงานวิจัย ชื่อเรื่องเดียวกันแต่ต่างพื้นที่ของอาดิช วารีกุล (2547 : 81-92) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านนาทับอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ การศึกษาการเมือง การร่วมชาติดั้งเดิม การใช้สาธารณะประโยชน์ร่วมกัน ด้านการเปลี่ยนแปลง ด้านสังคมและความเจริญทางวิทยาการ ลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรมของทั้ง 2 กลุ่ม มีด้านการกิน การใช้ถ้อยคำและชื่อเฉพาะ การแต่งกาย อาชีพ ความเชื่อ ประเพณี จากการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งสองกลุ่มสะท้อนให้

เห็นถึงความเป็นอยู่ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกันแต่สามารถประยุกต์ให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมเดียวกันได้ โดยมีปัจจัยด้านต่าง ๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ผลงานวิจัยของ รัตติยา สาและ (2544 : 185-193) เรื่อง “การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส” ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ และการรวมขอมระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกับผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มุ่งเน้นศึกษาความเป็นไปได้ในการที่จะนำพลังทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา โดยใช้วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์เชิงสังคมวิทยา และคติชนวิทยาประสมผสานกัน พบว่าพลังสำคัญที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในสามจังหวัดภาคใต้ คือความเข้าใจและยอมรับในเรื่อง “ความแตกต่างของค่านิยม” ซึ่งกันและกัน ประกอบกับการสร้างระบบอุปถัมภ์ในลักษณะความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ นายจ้างกับลูกจ้าง เจ้านาย (ลูกพี่) กับลูกน้อง ครูกับศิษย์และความเป็นผู้นำและผู้ตามทั้งในระบบและนอกระบบด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เพื่อดำรงชีพ งานวิจัยชิ้นนี้สนใจปฏิสัมพันธ์ในลักษณะรวมขอมมากกว่าเรื่องความขัดแย้ง

จากผลการศึกษาชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ส่วนใหญ่จะเลือกมองเฉพาะประเด็นที่มีการผสมผสานในเชิงบวก

อย่างไรก็ตาม มีผลการวิจัยเรื่องหนึ่งของ โครนิส (Cornish. Retrieved June 30, 2008, from <http://www.Amazon.com>) ที่แสดงถึงความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูที่ทำสวนยางพาราและคนไทยพุทธ ซึ่งเป็นข้าราชการของรัฐในจังหวัดยะลา เนื่องจากการเข้ามามีอิทธิพลของรัฐ บทบาทของข้าราชการจากส่วนกลางและการใช้กฎหมายในท้องที่ ซึ่งแม้ภาครัฐจะพยายามพูดถึงความสามัคคีแต่ก็เห็นถึงความรู้สึกแปลกแยกที่มีต่อชาวไทยมุสลิมและความพยายามที่จะเข้ามาครอบงำของทางราชการในด้านต่าง ๆ อีกทั้งความรู้สึกของชาวไทยมุสลิมที่ว่า สถานะต่ำต้อยกว่าและกลัวข้าราชการทำให้ข้าราชการคอร์รัปชันได้ง่าย โดยเฉพาะโครงการตลาดยางพาราของกระทรวงเกษตรซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลและธนาคารโลก พบว่าโครงการนี้มีปัญหาเพราะข้าราชการไทยพูดภาษาวิไม่ได้และพยายามอ้างสิทธิเข้าไปรับผลประโยชน์จากโครงการนี้ตามสัญญาที่เคยทำไว้ ซึ่งชาวไทยมุสลิมไม่เข้าใจ งานวิจัยชิ้นนี้ แสดงถึงความไม่เท่าเทียมและการมีชนชั้นในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดภาคใต้ การที่คนต่างชาติเข้ามาศึกษาสังคมไทยด้วยวิธีการทางด้านมานุษยวิทยาเช่นนี้มีทั้งข้อดีที่เป็นมุมมองของคนภายนอก อีกทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนก็ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจวิถีชีวิตและความเป็นมาเป็นไปของชุมชนมากขึ้น แต่

ข้อเสียตรงที่ผู้วิจัยอาจจะไม่เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทยในบางแง่มุมและแม้เป็นการมองที่น่าจะเป็นกลาง แต่ข้อมูลจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่มีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตเช่นนี้ อาจทำให้ผู้วิจัยเกิดอคติได้

ความสนใจในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในสามจังหวัดภาคใต้ นอกจากจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวมุสลิมแล้ว ยังมีบางเรื่องที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวจีน ดังเช่น วิทยานิพนธ์ของ นันทิยา พิมพ์ศิริผล (2543 : 169-173) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวจีนกับชุมชนชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานี โดยมองผ่านกรณีสุสานลิ้มกอเหนี่ยวซึ่งมีตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นภาพตัวแทนของอัตลักษณ์ชาวจีนที่มีต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวจีนกับชาวมุสลิมและความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองที่มีต่อกัน รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อสุสานลิ้มกอเหนี่ยว อันมีมัสยิดกรือแซะเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชุมชนชาวจีนและชาวมุสลิมปัตตานี เนื่องจากชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ในชุมชนต้องการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนของตนไว้ เพื่อสร้างความมั่นคงในจิตใจของตนขึ้น ขณะเดียวกันก็ปรับตัวในการอยู่ร่วมกับชาวมลายู-มุสลิมได้ แต่เมื่อนโยบายของรัฐเกี่ยวกับโบราณสถานและการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาเกี่ยวข้องทำให้ชาวมุสลิมไม่พอใจและก่อการประท้วงขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์เชิงขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปลูกฝังให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ติดยึดกับตำนาน หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตและความผิดพลาดของภาครัฐในการเข้าไปบริหารจัดการโดยไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นข้อคิดสำหรับผู้ที่เข้าไปศึกษาหรือเข้าไปทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรมว่าควรจะศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายในชุมชนให้เข้าใจโดยถ่องแท้ก่อนที่จะปฏิบัติการด้านอื่น ๆ รวมถึงการศึกษาชุมชนเกาะตันตาซึ่งเป็นกรณีศึกษาด้วย

งานวิจัยอีกเรื่องที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนของแพร ศิริศักดิ์คำเกิง (2546 : 228-234) เป็นกรณีศึกษาในย่านตลาดสายกลาง ตลาดเทศบาลนครยะลา เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในบริบทของเมืองและศึกษาการปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกสังคม ผลปรากฏว่าทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีกระบวนการให้ความหมายและสร้างตัวตนของกลุ่มเพื่อจำแนกกลุ่มของตนจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็มีค่านิยมร่วมกัน มีกลไกในการปรับตัวและลดความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกัน อีกทั้งคนมลายูได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในการอยู่ร่วมกับคนจีนและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ในสังคมเมือง

งานวิจัยของนิปาตีเกาะ หะยีหามะและอรอุษา ปุณยบุรณะ (2549 : 118-128) เป็นเพียงเรื่องเดียวที่ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 3 กลุ่ม ในปัตตานี พบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดการ

ผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ ไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ การประกอบอาชีพ ลักษณะนิสัย การร่วมชาติพันธุ์ เทคโนโลยี การใช้สาธารณประโยชน์ร่วมกัน การเมืองการปกครอง ส่วนลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรมของทั้ง 3 กลุ่ม เป็นการผสมผสานด้านการบริโภคอาหาร ภาษา สถาปัตยกรรม ที่อยู่อาศัย นันทนาการ การรักษาโรคและการแต่งกาย งานวิจัยชิ้นนี้บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชน ที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และมรดกทางวัฒนธรรม ที่ใช้ชีวิตร่วมกันมาอย่างยาวนาน ด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทำให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเป็นอยู่แบบสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งดูเหมือนว่าในระดับชุมชนหรือในระดับชาวบ้านด้วยกันแล้ว น่าจะส่งผลให้สังคม 3 จังหวัดภาคใต้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ ดังเช่นงานวิจัยหลายเรื่องที่น่าเสนอมาข้างต้น นอกจากงานวิจัย 2 เรื่อง ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จนถึงทุกวันนี้ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุอันแท้จริงที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความขัดแย้งในสามจังหวัดภาคใต้ จนกระทั่งเกิดวิกฤตอุทกภัยเสียชีวิตผู้คนไปเป็นจำนวนมาก คำถามนี้จึงต้องรอคำตอบ และการแก้ปัญหาอย่างแท้จริงต่อไป

นอกจากตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคใต้แล้วยังมีตัวอย่างผลงานวิจัยทางภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และต่างประเทศ เช่น วิทยานิพนธ์ ของสุกิตา ไชยสวัสดิ์ (2542 : 157-162) จากกรณีศึกษาเรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกับชาวไทยลาว บ้านคำกั้ง อำเภอภูผามาศ จังหวัดบึงกาฬ พบว่าปัจจุบันชาวผู้ไทพูดภาษาผู้ไท ซึ่งมีลักษณะคล้ายภาษาไทลาวและมีผญา ตำนาน นิทานเป็นของตนเอง ด้านปัจจัยสี่ มีการแลกเปลี่ยนอาหารกันบ้าง ที่อยู่อาศัยแต่เดิมรับวัฒนธรรมจากไทยลาว ปัจจุบันทั้ง 2 กลุ่ม นิยมสร้างบ้านสมัยใหม่ที่รับมาจากสังคมภายนอก แต่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับห้องต่าง ๆ ตามคติโบราณ และนิยมแต่งกายตามสมัยนิยมรักษาโรคที่สถานเอนกมัย และโรงพยาบาล แต่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับยาสมุนไพรและเรื่องผีจึงมีการรักษาแบบหมอเหยา ด้านศาสนาชาวผู้ไทรับวัฒนธรรมการนับถือศาสนาพุทธจากชาวไทยลาวจึงนับถือและร่วมกันปฏิบัติตามประเพณีทางพุทธศาสนา การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมดังกล่าวเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 2 กลุ่ม จึงเป็นแนวคิดในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวเกะตันตาได้

ส่วนตัวอย่างการศึกษาของภาคอีสานอีกเรื่องของวิมลรัตน์ ทวีสิทธิ์ (2546 : 40-41) เป็นผลงานด้านมานุษยวิทยา ศึกษาการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริบทขององค์กรประชาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จีน ผลปรากฏว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน องค์กรประชาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในจังหวัดอุบลราชธานีมีลักษณะแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละองค์กร แต่มีเป้าหมายในการดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์อันเดียวกัน คือนอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็น

องค์กรการกุศลเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสวัสดิการสังคมของผู้ยากไร้แล้ว ยังมีส่วนช่วยในการชำระและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นจีนของกลุ่มด้วย เนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาและความผันแปรของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุคสมัย ประกอบกับมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพื้นถิ่น งานวิจัยชิ้นนี้น่าสนใจในประเด็นของการศึกษาการชำระและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวจีน ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนบนเกาะลันตา

ผลงานจากการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภาคกลางในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ของอะระโธ โอชิม่า (สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2553, จาก <http://www.library2.tu.ac.th>) เป็นการศึกษาการชำระชาติพันธุ์ของคนมอญ ด้านการแสดงออก และการเรียนรู้เอกลักษณ์มอญ พรหมแดนชาติพันธุ์มอญในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเน้นประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการชำระชาติพันธุ์ (ethnicity) กับพิธีกรรม ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ชำระอยู่ได้ 3 ประการ ได้แก่ กลุ่ม (group) ประวัติ (history) และเอกลักษณ์ (identity) พิธีกรรมส่งผลให้คนมารวมกลุ่มกัน ทำให้อุดมคติปรากฏขึ้นอีกครั้งและเป็นโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มสร้างเอกลักษณ์คนมอญ มีเอกลักษณ์ทับซ้อน 2 ระดับ คือระดับที่เป็นคนไทยที่อาศัยบนแผ่นดินไทยและระดับที่เป็นคนมอญโดยมีเชื้อสายมอญ ซึ่งใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของชาติพันธุ์ตามสถานการณ์และกาลเทศะ เช่น การแต่งกายและการใช้ภาษา นอกจากนั้นนิยามความเป็นคนมอญ คือการสืบเชื้อสายมอญโดยสืบทางสายเลือด การร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการนับถือผี การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ บางประเพณีที่เป็นการรวมกลุ่มย่อยของชาติพันธุ์มอญเข้าด้วยกัน รวมถึงการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมจากตำราต่าง ๆ ของมอญ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และแบบอย่างการดำเนินชีวิตของมอญ สิ่งเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการชำระเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นผลงานที่น่าเสนอแนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์และการชำระชาติพันธุ์ โดยมองผ่านการสืบสายเลือด อัตลักษณ์ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมร่วมพิธีกรรม การสืบทอดประเพณีและตำราต่าง ๆ จึงเป็นอีกผลงานหนึ่งที่สามารถนำมาเทียบเคียงกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวลันตาในครั้งนี้

ตัวอย่างผลงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือ มีกรณีศึกษาจากเชียงใหม่ ของพิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (มปป. : 54-74) เรื่อง “การรับรู้ภาพลักษณ์ของกลุ่มเชื้อชาติและการปฏิสัมพันธ์เป็น การศึกษาถึงภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างของภาพลักษณ์ระหว่างกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ตามการรับรู้ของคนไทย จีน ชาวเขาเผ่าม้ง และคนอเมริกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์นามธรรม จากคำว่า “เพื่อน” “การค้าขาย” และ “ชาวต่างชาติ” กับมโนทัศน์เกี่ยวกับเชื้อชาติทั้ง 4 กลุ่ม พบว่าลักษณะพึงปรารถนาที่มีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ที่บุคคลมีต่อตนเอง ขณะที่ลักษณะที่ไม่พึงปรารถนาที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 กลุ่ม

ประเมินเจ้าของประเทศว่า มีลักษณะทางบวกหลายประการ การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์พบความสัมพันธ์ทางบวกสูงระหว่างมโนทัศน์กลุ่มเชื้อชาติ “คนจีน” กับ “การค้าขาย” และ “คนอเมริกัน” กับ “คนต่างชาติ” ขณะที่มโนทัศน์ “ชาวเขาเผ่าม้ง” จะอยู่ตรงมุมที่แตกต่างจากมโนทัศน์อื่น ความห่างไกลทางสังคมระหว่างคนไทยและชาวเขาเผ่าม้งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและความเข้าใจผิดกันได้

สำหรับผลงานวิจัยจากต่างประเทศที่เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเปอร์โตริโกที่มีประชากรส่วนหนึ่งเป็นชาวเกาะ อีกส่วนหนึ่งอยู่บนแผ่นดินใหญ่ เป็นผลงานวิทยานิพนธ์ของมิเชอ (Micheau, Retrieved July 15, 2010, from <http://www.proquest.umi.com>) ที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการด้านอัตลักษณ์ คำจำกัดความของความเป็นเปอร์โตริกัน ทศนคติเกี่ยวกับชาติพันธุ์ธำรง พฤติกรรมและกิจกรรมในการธำรงชาติพันธุ์ ในระดับปัจเจกชนและสถาบัน และปัจจัยที่มีผลต่อความพยายามในการธำรงชาติพันธุ์ ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการของอัตลักษณ์ และการธำรงชาติพันธุ์ พบว่าชาวเปอร์โตริกันบนเกาะมีทศนคติในด้านการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แหล่งกำเนิดของชาติพันธุ์ ความรู้ ความภูมิใจในวัฒนธรรม ค่านิยม คุณธรรม ความสำนึกด้านการเมืองและความสำนึกในการรับผิดชอบชุมชนในทางบวกทั้งสิ้น แต่ทศนคติต่อความจำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการธำรงอัตลักษณ์มีความแตกต่างกัน เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม ด้วยการให้ความรู้และการประชาสัมพันธ์ซ้ำ ๆ การปลูกฝังความภูมิใจและเผยแพร่ข่าวสาร เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจัยเกี่ยวกับการฟื้นฟูวัฒนธรรม การหมุนเวียนผู้นำและปัญหาสังคมมีผลสำคัญต่อกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ส่วนบนแผ่นดินใหญ่อัตลักษณ์ที่แท้จริงของ ชาวเปอร์โตริกันจะสืบทอดไปยังชาวเปอร์โตริกันบนแผ่นดินใหญ่โดยความสนใจและประสบการณ์ของปัจเจกชนที่เป็นสมาชิกชาวเปอร์โตริกัน 7 คน ที่มีความรู้สึกเหนียวแน่นต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของเปอร์โตริโกในชุมชน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ในต่างประเทศซึ่งผู้วิจัยสนใจในประเด็นการศึกษาพัฒนาการของอัตลักษณ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเปอร์โตริกันซึ่งประชากรส่วนหนึ่งอาศัยบนเกาะ อีกส่วนหนึ่งอยู่บนแผ่นดินใหญ่เช่นเดียวกับลูกหลานชาวจีนบนเกาะลันตาบางส่วนที่อพยพไปอยู่บนแผ่นดินใหญ่ และมีข้อชี้แนะเกี่ยวกับแนวทางในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ผลงานวิจัยเรื่องหนึ่งกล่าวถึงบทบาทของชาวเลในยุคสมัยที่กษัตริย์ปรเมศวรสร้างเมืองมะละกา (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15-ค.ศ. 1511) ให้รุ่งเรืองทางการค้าอย่างน่าสนใจ เนื้อหาระบุว่าผู้นำมะละกาได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของพ่อค้ามุสลิมจากปาไซ เบงกอล เปอร์เซีย และอาหรับ ที่เดินทางไปติดต่อการค้ากับมะละกา และได้พัฒนามะละกาให้เป็นเมืองท่าที่ปลอดภัยจากโจรสลัดด้วยการดึงชนพื้นเมืองที่มีพฤติกรรมเป็นโจรสลัด คือพวกชาวทะเล

หรือชาวเล (Orang Laut) ซึ่งเป็นประชาชนส่วนหนึ่งของภูมิภาคนี้เข้ามาสวามิภักดิ์กลายเป็นกองกำลังในเรือและเป็นแรงงานหาของทะเลเป็นสินค้า ช่วยเสริมความแข็งแกร่งให้เมืองท่ามะละกามากขึ้น ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชาวมลายูและชาวเลเป็นแกนสำคัญของสังคมมะละกา (สุพรรณ ธีบุญวิบูลย์. 2539 : 92-97) ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเหมารวมว่า ชาวเลคือโจรสลัดนั้น โฮเก็น (Hogen. 1972 : 207-208) ผู้เชี่ยวชาญภาษาชาวเลในเมืองไทย คัดค้านว่าไม่น่าจะเป็นไปได้โดยอ้างลักษณะนิสัยของชาวเลในปัจจุบันว่าขัดแย้งกับพฤติกรรมของโจรสลัดที่กล่าวถึงในประวัติศาสตร์มะละกา ซึ่งหากเป็นโจรสลัดจริงก็คงถูกบังคับให้เป็น

โดยสรุปจากความสนใจในเหตุการณ์สามจังหวัดภาคใต้ ดังกล่าวข้างต้น ตัวอย่างผลงานวิจัยที่ยกมาทั้งฝั่งอันดามันและพื้นที่อื่น ๆ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธมากที่สุด มีเรื่องหนึ่งที่ศึกษาทั้งชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธและชาวจีน และอีกเรื่องหนึ่งศึกษาชาวไทยมุสลิมกับชาวจีน และแม้เป็นที่เข้าใจกันว่าปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ผลการวิจัยด้านการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างชาวบ้านด้วยตนเองในระดับชุมชนเกือบทุกเรื่องพบว่ามิใช่ปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ แม้ความเชื่อและหลักการทางศาสนาแตกต่างกันแต่ไม่แตกแยกต่างยอมรับในความแตกต่าง มีการปรับตัว การรวมขอม มีความร่วมมือกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมสืบเนื่องกันมา จนกระทั่งมีการผสมผสานและการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมา 4 เรื่อง ที่บ่งบอกถึงการปฏิสัมพันธ์ในเชิงลบและส่วนใหญ่เกิดจากความขัดแย้งที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างชัดเจน ดังที่นำเสนอข้างต้น ได้แก่ ผลงานวิจัยของ โคนิช (Cornish. Retrieved June 30 2008, from <http://www.Amazon.com>) ซึ่งเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวไทยมุสลิมกับข้าราชการชาวไทยพุทธ ที่มีปัจจัยจากความไม่เข้าใจทางด้านภาษา การแสวงหาผลประโยชน์และความจงใจเอารัดเอาเปรียบของข้าราชการไทยที่มีต่อชาวบ้าน และงานวิจัยของนันทยา พิมพ์ศิริผล (2543 : 169-173) ซึ่งกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาวจีนกับชุมชนชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปลูกฝังให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ติดยึดกับตำนาน หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตและที่สำคัญคือความผิดพลาดของภาครัฐในการเข้าไปดำเนินนโยบายบริหารจัดการชุมชนโดยไม่คำนึงถึงความประปรายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งปัญหาความขัดแย้งที่เคยพบเห็นในกลุ่ม ชาวมอแกนที่อาศัยบนเกาะสุรินทร์จากงานวิจัยของ นฤมล วิทยุธีระนันท์ (Narumon Hinshiranan. 1996 : 188-193) ส่วนหนึ่งก็เกิดจากการถูกกระทำจากเจ้าหน้าที่อุทยานของรัฐ ส่วนงานวิจัยของ แกรนบอม (Granbom : 2004 : 92-98) เกี่ยวกับการเผชิญกับปัญหาวิกฤติของกลุ่มชาวเลอุรักลาโว้ยบนเกาะลันตาที่เกิดจาก

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยได้แสดงถึงเหตุที่ทำให้อัตลักษณ์ของชาวเลลดถอยลงไปภายใต้การครอบงำจากวัฒนธรรมที่เหนือกว่า การถูกมองว่าเป็นคนจน คนโง่ เป็นชนชั้นล่างสุดและยังตกเป็นเหยื่อของการถูกบุกรุกไล่ที่จากบุคคลภายนอกด้วย

สรุปกรอบคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งที่เลือกศึกษา

ผลการประมวลและสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในแง่มุมต่างๆ ทั้ง 35 เรื่อง ทั้งผลงานวิจัยด้านการปฏิสัมพันธ์ การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายรูปแบบ รวมทั้งการศึกษาด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และชาติพันธุ์ธำรงของกลุ่มชนต่าง ๆ ในภาพรวมมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับแนวคิดพื้นฐานที่ผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมถึง 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล (อุรักลาโว้ย) ชาวมุสลิม (ชาวไทยมุสลิม) ชาวจีน (ชาวไทยเชื้อสายจีน) และชาวไทย (ชาวไทยพุทธ) และแต่ละกลุ่มต่างมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เฉพาะกลุ่มที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด

อีกทั้งหากมองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย้อนกลับไปได้ประมาณ 600 ปีที่ผ่านมา พบว่าเกาะลันตาเป็นดินแดนใหม่ที่บรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีต ต่างอพยพเข้ามาพักอาศัยร่วมกัน โดยมีประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้าย และการตั้งถิ่นฐานที่ต่างเหตุผลต่างวาระกัน ชาวเลบางกลุ่มเร่ร่อนเข้ามาพักอาศัยแถบนี้ประมาณ 500-600 ปีที่ผ่านมา และอาจจะมีบางกลุ่มเข้ามาก่อนหรือหลังจากนั้น ส่วนชาวมุสลิมและชาวจีนเข้ามาเมื่อประมาณ 200 ปีเศษ จึงเป็นช่วงเวลาที่ยังเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์

ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมาก่อนแล้วในวิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาภาษามลายูวิทยา เรื่อง “ประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชาวเลบ้านหัวแหลม อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” (อาภรณ์ อุภยพันธ์. 2532 : 1-216) หลังจากนั้นได้วิจัยคำเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิตของชาวเลทุกกลุ่มที่อาศัยในทะเลอันดามันเขตพื้นที่ประเทศไทย (อาภรณ์ อุภยพันธ์. 2544-2546 : 1-38)

ทั้งนี้ จากการสำรวจงานวิจัยและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาจนถึงปัจจุบันยังไม่พบงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาวจีนและชาวไทยพุทธบนเกาะลันตา ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิมบนเกาะลันตามีประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาเพียงเรื่องเดียว นอกจากนั้นเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้งสิ้น และยังไม่มียานวิจัยชิ้นใดศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอุรักลาโว้ย ในแง่มุมของการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันและการธำรงชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มเลย ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึง

เป็นการสานต่อความคิดจากการศึกษาที่ผ่านมาโดยขยายขอบเขตพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนเกาะลันตา และด้วยตระหนักว่าธรรมชาติอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม คือการเปลี่ยนแปลง ดังที่ นฤมล อรุโณทัย (2546 : 129) กล่าวไว้ว่า

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตที่ยังดำเนินต่อไป วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง คือวัฒนธรรมที่ตายแล้ว ไร้จิตวิญญาณ ขาดความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและผู้คนที่ยังมีลมหายใจอยู่ พลวัตนี้ทำให้วัฒนธรรมมีชีวิตชีวาและมีลักษณะเป็น “ชีวิตวัฒนธรรม” วัฒนธรรมชนเผ่าก็เช่นกัน ในยุคปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงกว่ายุคที่ผ่านมา ชนเผ่าเองก็ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อตอบโต้หรือสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่สามารถจะหยุดวัฒนธรรมหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตาในครั้งนี้ก็เช่นกัน มิได้มีจุดประสงค์ที่จะหยุดวัฒนธรรมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไว้กับที่ แต่มุ่งหวังที่จะศึกษาในลักษณะที่เป็นพลวัตซึ่งแปรเปลี่ยนสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันเกาะลันตาได้กลายเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวซึ่งนอกจากชาวต่างชาติจะนิยมเดินทางเข้ามาใช้บริการในฐานะนักท่องเที่ยวแล้วยังเข้ามาประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้วย

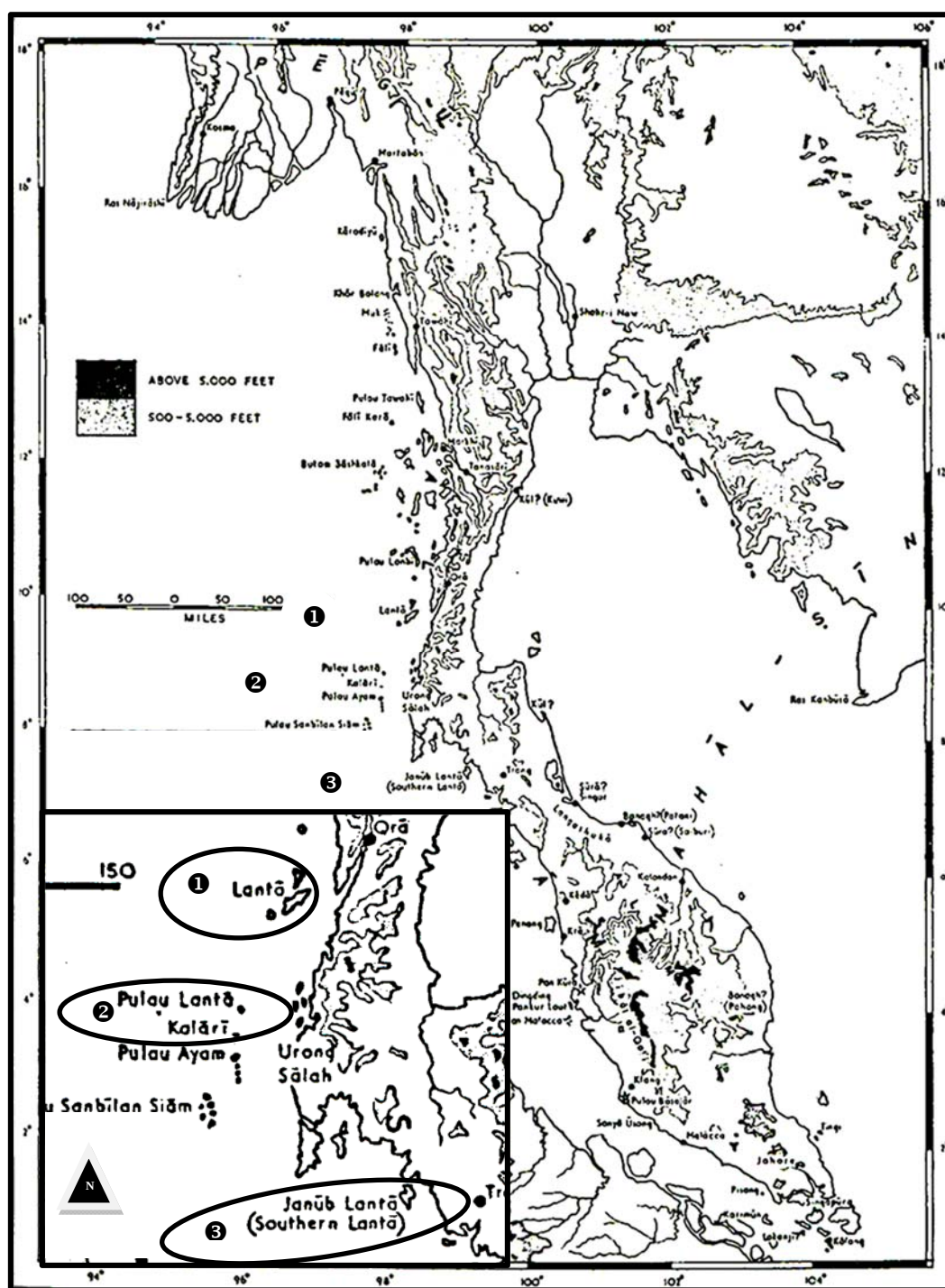
ยิ่งกว่านั้นหลังจากเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ เกาะลันตาซึ่งเป็นเขตพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบทั้งจากภัยพิบัติโดยตรงและการเข้าไปให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนอันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะผลจากการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืนของเกาะลันตา ทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างชุมชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และมีการสร้างพิพธิภักดิ์ชาวเกาะลันตา เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ น่าจะส่งผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตา ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จึงเลือกศึกษาในหัวข้อเรื่อง “พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” ภายใต้กรอบคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งที่เลือกศึกษา ดังนี้

1. เกาะลันตาเป็นดินแดนใหม่ที่บรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตต่างอพยพเข้ามาอาศัยร่วมกัน โดยมีประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานที่ต่างเหตุผลต่างวาระกัน
2. เกาะลันตาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีระดับชั้นทางสังคมแตกต่างกันแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

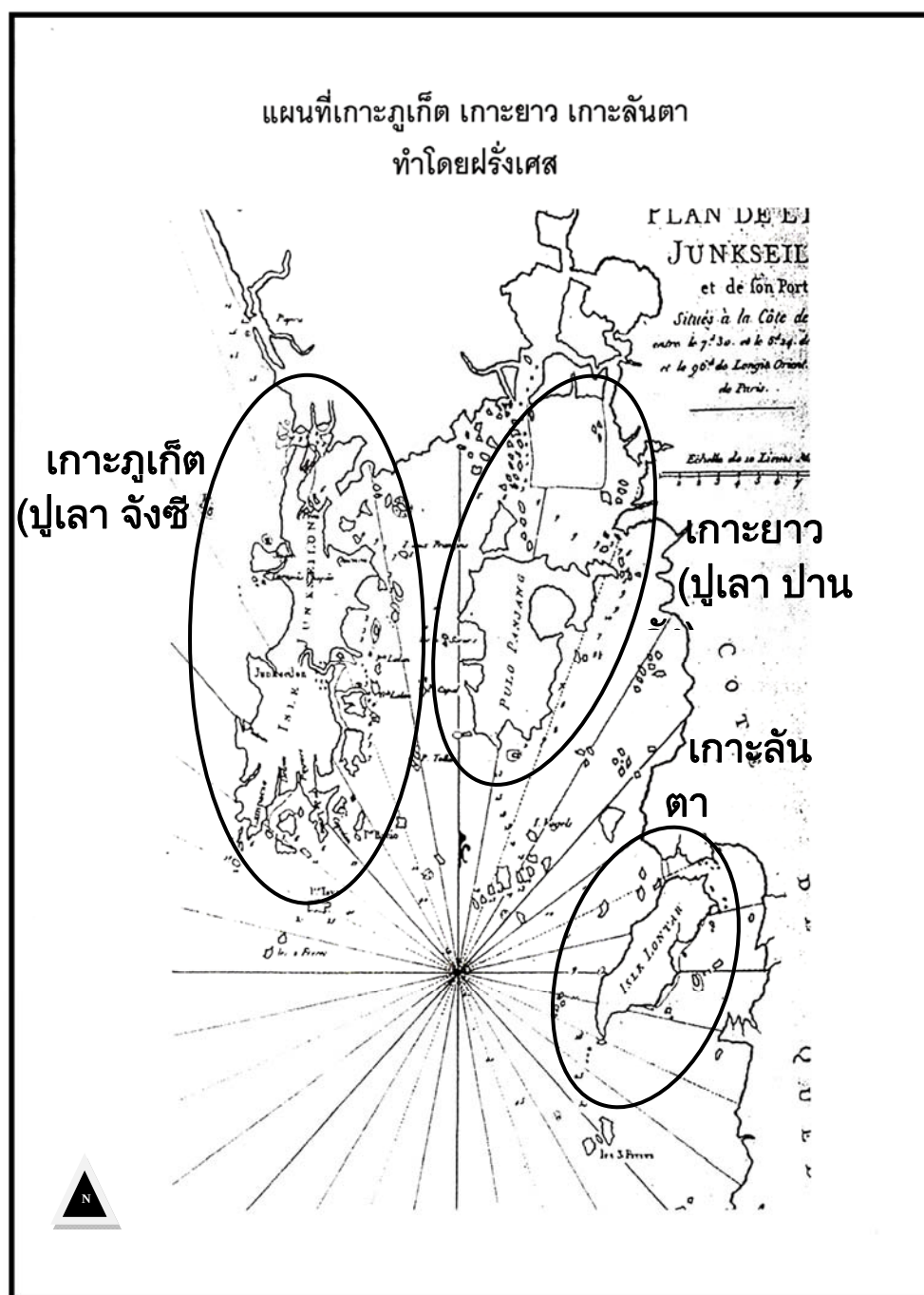
3. แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างหลากหลายน่าสนใจ
4. ยังไม่เคยมีงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนและชาวไทยพุทธบนเกาะลันตา มาก่อน ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิมบนเกาะลันตา มีด้านการศึกษาเพียงเรื่องเดียว นอกจากนั้นเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้งสิ้น
5. ยังไม่มีผู้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเกาะลันตา ในแง่มุมของการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันเลย
6. เกาะลันตาเป็นแหล่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวและเหตุการณ์สึนามิ ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา
7. ชุมชนชาวเลสงกาอู เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่น่าร่อง ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและมอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมโดยคณะกรรมการฯ และคณะอนุกรรมการฯ นำแนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลไปดำเนินงาน

สำหรับแนวคิดทฤษฎีที่นำมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ถึงพลวัตการปฏิสัมพันธ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จะเลือกแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้แล้ว ดังที่ได้สำรวจและทบทวนวรรณกรรมไว้ข้างต้น เป็นแนวทางในการมองปัญหาที่อาจจะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันตามความเหมาะสม ซึ่งสามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ เมื่อเข้าไปในพื้นที่ที่ทำการศึกษา เพื่อหาคำตอบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยให้ความสนใจกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ตระกูลต่าง ๆ และระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต ระบบเศรษฐกิจ ศาสนาความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา เช่น กระบวนการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic interaction) การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) และกระบวนการศึกษาเกี่ยวกับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ซึ่งนักสังคมศาสตร์ได้พัฒนาแนวคิดและมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษา เช่น กระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม กระบวนการธำรงชาติพันธุ์ หรือชาติพันธุ์ธำรง (ethnic maintenance) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ นอกจากนั้นจะนำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบการวิเคราะห์ เช่น แนวคิดทฤษฎีการไร้ระเบียบทางสังคม แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) แนวคิดทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกัน (symbiosis) และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน (exchange theory) การให้ของขวัญและการตอบแทน และแนวคิดเกี่ยวกับระยะทางสังคม มาประกอบ

การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของกลุ่ม
ชาติพันธุ์บนเกาะลันตาซึ่งจะนำเสนอในบทต่อไป

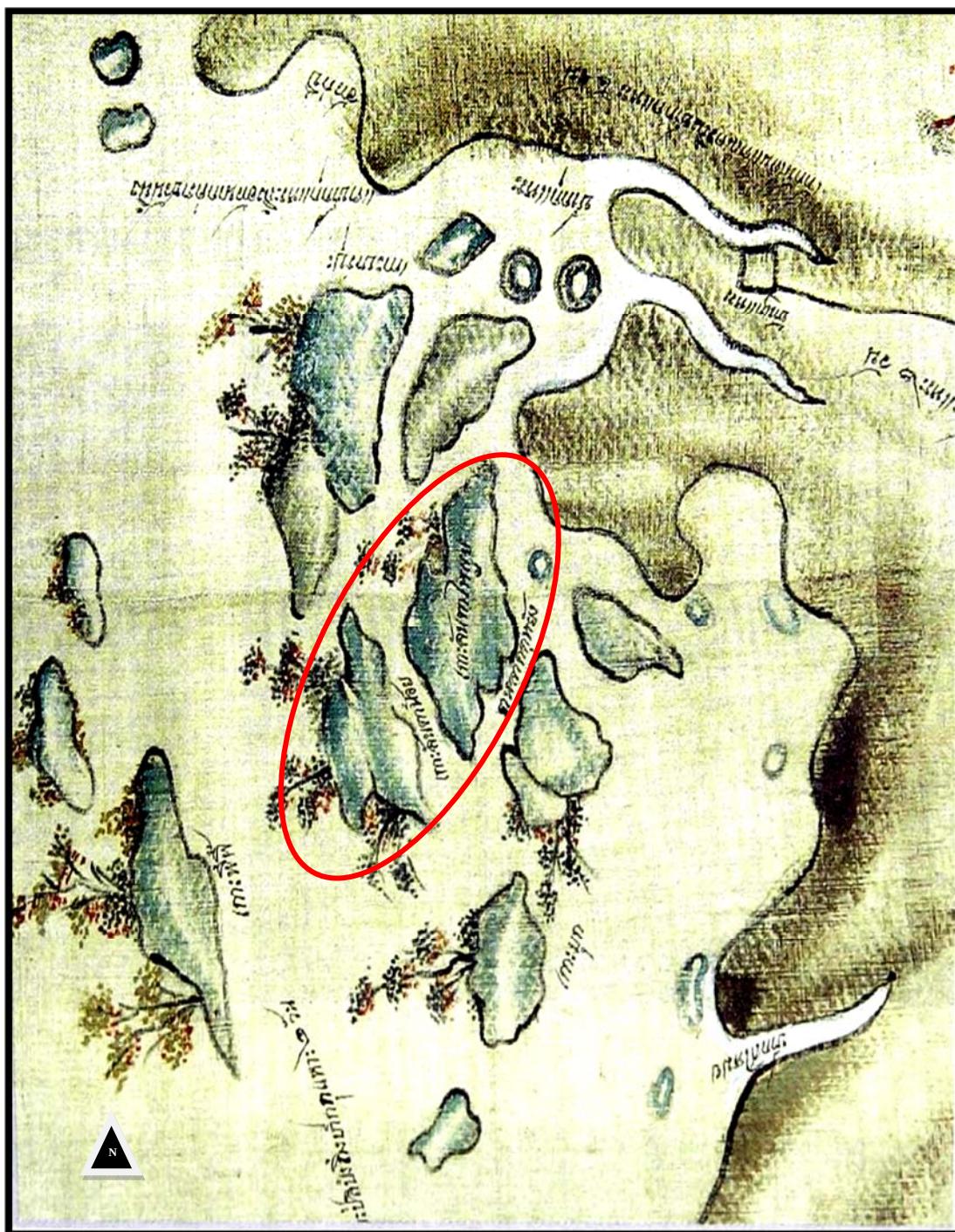
ภาพที่ 1 แผนที่คาบสมุทรมาเลย์สำรวจโดยชาวอาหรับ ศตวรรษที่ 15
แสดงตำแหน่งที่ตั้งเกาะลันตา 3 แห่ง (ที่มา : Wheatle, 1966 : 241)

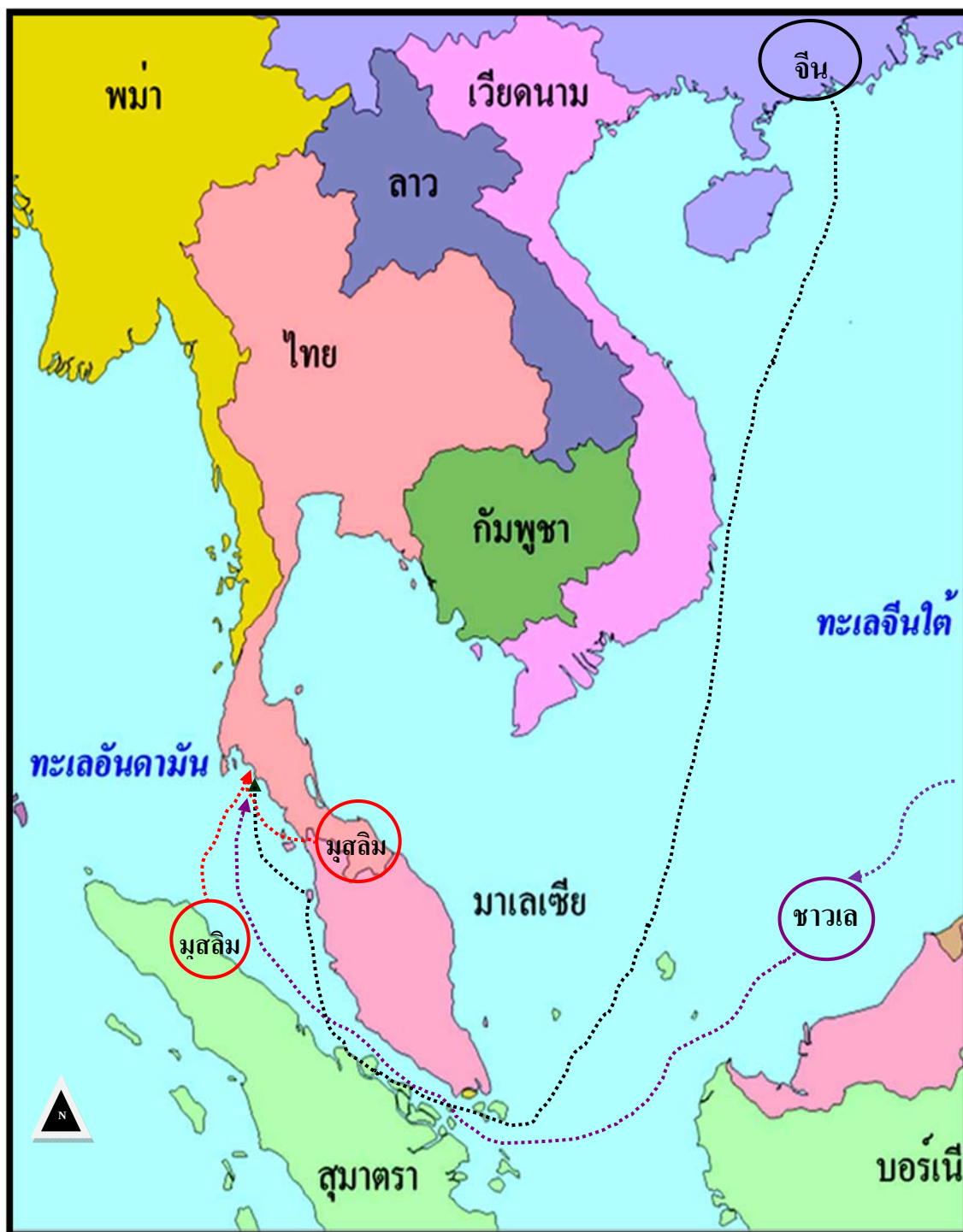
ภาพที่ 2 แผนที่เกาะภูเก็ต เกาะยาว และเกาะลันตา ฟังเกดะห์
(ที่มา : Ping Amranand. 2002 : 82)

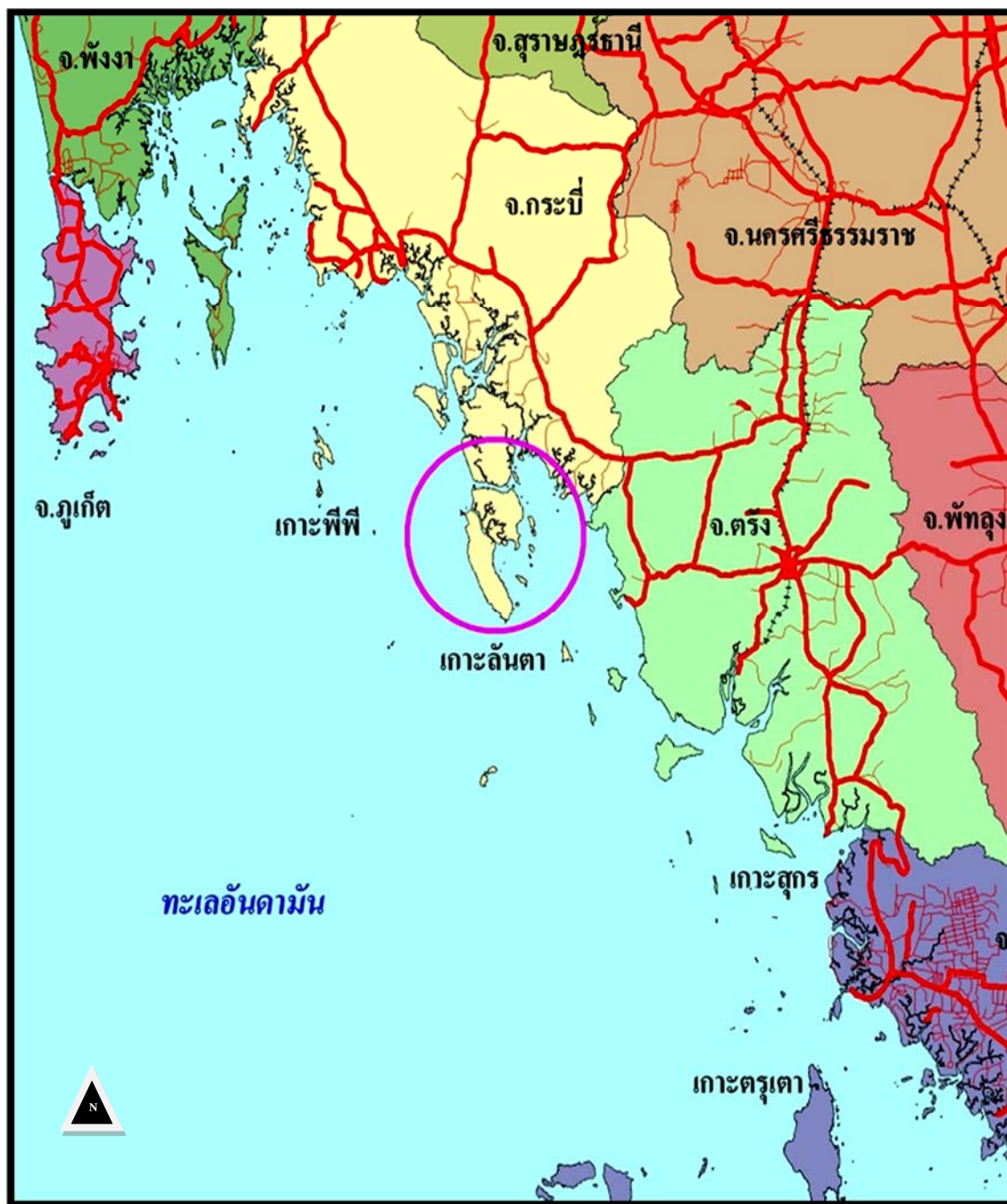
ภาพที่ 3 แผนที่สยาม ต้นรัตนโกสินทร์ (ภาคใต้ฝั่งอันดามัน)
(ที่มา : Santanee. Phasuk and Stott 2004 : 88-89)

ภาพที่ 4 แผนที่สยาม ต้นรัตนโกสินทร์ (ภาคใต้ฝั่งอันดามัน) แสดงตำแหน่งที่ตั้งเกาะลันตา
(ที่มา : Santanee, Phasuk and Philip Stott. 2004 : 90)

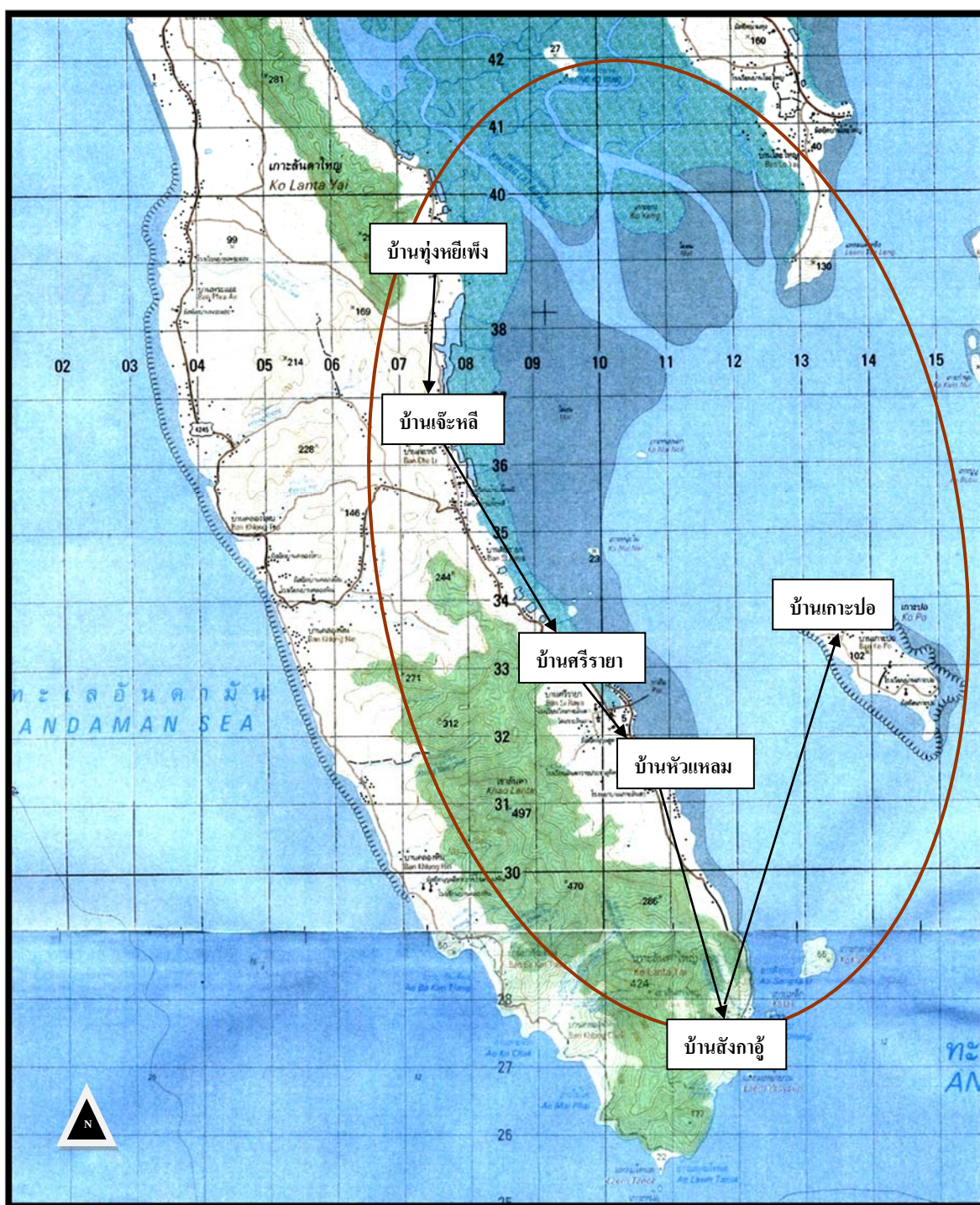
ภาพที่ 5 แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวละ ชาวมุสลิม และชาวจีนสู่เกาะลันตา
(ที่มา : ถ่ายจากแผนที่ของสถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2550)

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้ง อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
 (ที่มา : ถ่ายจากแผนที่ของสถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ
 คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2550)

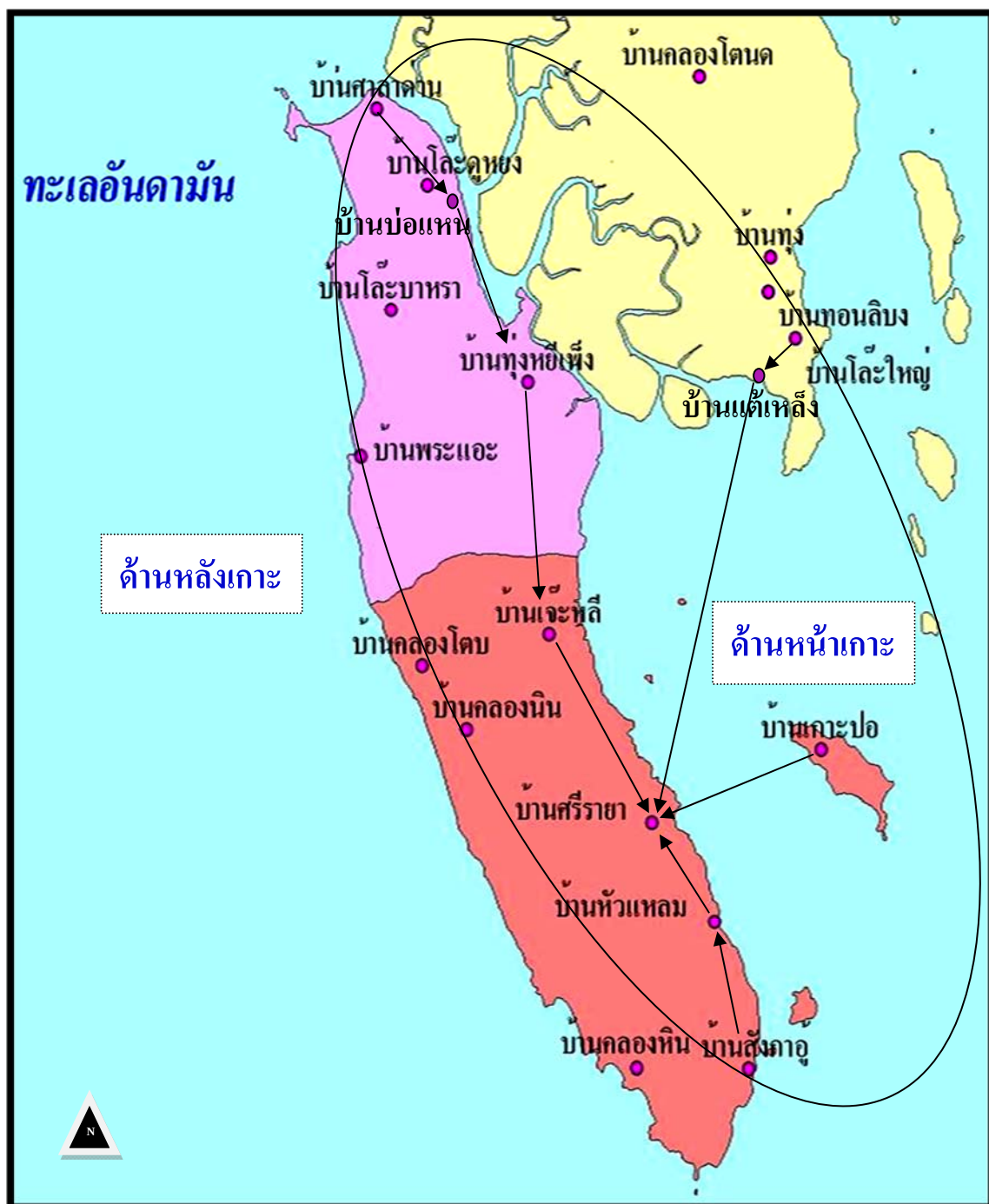
ภาพที่ 7 ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงที่ตั้งอำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
(ที่มา : สืบค้นจาก Google Earth เมื่อ 23 พฤษภาคม 2550)

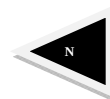
แผนที่มาตราส่วน 1: 50,000

A

ภาพที่ 8 ระบุว่าแผนที่ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา
(ที่มา : ถ่ายจากแผนที่ของสถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อ 19 เมษายน 2550)

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา และชุมชนที่เกี่ยวข้อง
 (ที่มา : ถ่ายจากแผนที่ของสถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อ 19 เมษายน 2550)

ภาพที่ 10 แผนที่ชุมชนเมืองเก่าศรีราชา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
(ที่มา : หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดกระบี่
สถาบันการพลศึกษาจังหวัดกระบี่. 2549 : 16)

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตา

เกาะลันตามีข้อสันนิษฐานถึงที่มาของชื่อและความหมายแตกต่างกันไป ชาวเลรู้จักเกาะลันตาในนามของ “ปูเลาซาคัก” หมายถึงเกาะที่มีหาดทรายทอดตัวเป็นแนวยาว ชาวมุสลิมเรียกเกาะลันตาว่า “ลันตัส” เป็นภาษาชวา หมายถึง ผร่าย่างปลาหรือแคร่ไม้ไผ่สำหรับตากปลา ส่วนชาวจีนเรียกเกาะนี้ว่า “ลุนตัสซุ” หมายถึงเกาะที่มีภูเขาเป็นแนวยาว

ทั้งนี้จากการสืบย้อนอดีตพบหลักฐานที่บ่งบอกว่าดินแดนที่เรียกว่า “เกาะลันตา” มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ดังปรากฏในแผนที่และบันทึกการเดินทางของนักเดินเรือชาวอาหรับ (ภาพที่ 1 : Wheatley, 1966 : 241) ที่ทำไว้เมื่อประมาณ 600 ปีก่อนได้ระบุชื่อ “เกาะลันตา” (pulau lanta) ไว้ 3 แห่ง คือเกาะลันตาในตำแหน่งที่ตั้งเกาะมะลิวัลย์หรือเกาะย่านเชือก เกาะลันตาในตำแหน่งที่ตั้งเกาะสุรินทร์ และเกาะลันตาจันนัหรือเกาะลันตาใต้ ในตำแหน่งที่ตั้งเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ปัจจุบัน ที่น่าสังเกต เกาะเหล่านี้เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเลกลุ่มอุรักลาไวย์และมอแกนทั้งสิ้น และชาวเลมอแกนเกาะสุรินทร์ยังเรียกชาวเลเกาะลันตาว่า “โอรังลอนตา”

ยุคสมัยของการล่าอาณานิคมในปีพ.ศ. 2296 หรือประมาณ 257 ปีที่ผ่านมา Joannes, Van Keulen ชาวฝรั่งเศสได้จัดทำแผนที่เมือง “จังซีลอน” หรือเมืองภูเก็ตปัจจุบันและได้ระบุตำแหน่งเกาะลันตาที่อยู่ใกล้เคียงว่า “ปูเลาลอนตา” (ภาพที่ 2 : Ping Amranand, 2002 : 82) ส่วนแผนที่ราชสำนักสยามจัดทำสมัยต้นรัตนโกสินทร์อายุประมาณ 200 ปี ระบุชื่อ เกาะลันตาใหญ่ เกาะลันตาน้อย และเส้นทางทะเลเชื่อมสู่ทางบกที่ปากกุ่มหระไปถึงนครศรีธรรมราช (ภาพที่ 3 : Santanee, Phasuk and Stott, 2004 : 88-89)

อำเภอเกาะลันตา เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดกระบี่ มีลักษณะที่ตั้งเป็นชุมชนหมู่เกาะชายฝั่งทะเลที่มีเกาะลันตาใหญ่เป็นศูนย์กลาง เกาะลันตาน้อย เกาะป้อและเกาะกลางเป็นชุมชนรองลงมา และมีบริวารเกาะเล็กเกาะน้อยที่มีผู้คนอาศัยอยู่บ้างไม่มีบ้าง การดำรงอยู่ของผู้คนบริเวณหมู่เกาะลันตาจึงนับเป็น “วิถีชีวิตแบบชาวเกาะ” อย่างแท้จริง

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวเกาะลันตาในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการหลายท่านมาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยเฉพาะแนวคิดของธิดา สาระยา (2539 : 114-178) ที่อธิบายว่าเป็นกระบวนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นสำนึกและการแสดงออกของกลุ่มคนในสังคมท้องถิ่น ซึ่งจะสะท้อนทัศนคติของกลุ่มคนเกี่ยวกับอดีตของตนเองทำให้รู้ถึงสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ทัศนคติ ความคิดของคนมาเป็น

แนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตา เพื่อสืบย้อนเรื่องราวและวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตที่อพยพหลบภัยเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา ตลอดจนพัฒนาการทางความคิดของกลุ่มคนที่เกิดขึ้นสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งจากคำบอกเล่า จากบันทึกของผู้คนในชุมชนและหลักฐานทางวัตถุ เช่นภาพถ่ายในอดีต วัตถุโบราณ แผนที่โบราณ และเอกสารเก่าที่เป็นลายลักษณ์อักษรของทางราชการ ในลักษณะที่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตเคลื่อนไหว ผ่านกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น จนกระทั่งมีการประสมประสานทางความคิดที่เป็นพื้นฐานในการสร้างเอกลักษณ์ของสังคมชาวเกาะลันตาในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกาะลันตาที่กล่าวถึงในที่นี้ จึงเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานควบคู่ไปกับการเข้ามาบริหารจัดการของรัฐสยาม หลังจากที่ยกฐานะเป็นอำเภอเกาะลันตาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2444 เป็นต้นมา ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม และศูนย์รวมชุมชนของชาวเกาะลันตาในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตาที่บ่งบอกถึงความเป็นมา การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการสร้างสายสัมพันธ์ด้วยการยกลูกให้เป็นลูกยก หรือลูกบุญธรรมทั้งในกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการนำเสนอและการทำความเข้าใจ จึงแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ของเกาะลันตาเป็นยุค ๆ ดังนี้

ยุคแรกเริ่มตั้งถิ่นฐาน

ลันตายุคโบราณมีร่องรอยคนพื้นเมือง “ชาวเลโอริงลอนตา” ชนเผ่าเร่ร่อนทางทะเลแถบชายฝั่งอันดามัน เป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาพักพิงในหมู่เกาะลันตาและเกาะจามานานแล้ว ต่อมาประมาณ 600-500 ปีที่ผ่านมา “ชาวเลโอริงลาอูต” กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่แถบมะละกาได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณหมู่เกาะลันตา จากตำนานและคำบอกเล่าของชาวเลบนเกาะลันตาและชาวเลมอแกนเกาะสุรินทร์ กล่าวถึงเส้นทางการอพยพที่ใกล้เคียงกันว่า เดิมเป็นพวกเดียวกันแต่หนีโจรสลัดจนแตกแยกกันไป เนื่องจากสมัยหนึ่งดินแดนทางภาคใต้แถบประเทศมาเลเซียมีการสร้างเมืองใหม่ต้องการกำลังคน จึงให้โจรสลัดดักจับคนที่หากินในทะเลไปขายเจ้าเมืองผู้ขายจะถูกจับไปเป็นทาส ผู้หญิงถูกจับไปผลิตลูก เพราะต้องการขยายพันธุ์ให้มีพลเมืองมาก เรื่องเล่าเหล่านี้แม้จะเป็นตำนานแต่พอจะมีประเด็นให้คิดว่า บรรพบุรุษของพวกเขาได้เล่าเกี่ยวกับภัยที่เกิดจากโจรสลัดทำให้ต้องอพยพหนีขึ้นมาในน่านน้ำไทย

คำบอกเล่าดังกล่าวตรงกับที่ เบอร์นาซิค (Bernazik, 1958 : 42 ; อ้างอิงจาก อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 10) บันทึกจากคำบอกเล่าของชาวเลมอแกนที่ระบุว่าชาวเลกลุ่มหนึ่งถูกชาวมลายูจับตัวไป และแต่งงานกับชาวมลายู ชาวจีนและนิกริต กลายเป็นโอรังลาอูต (อูรักลาไวก์) หรือโอรังลอนตา ซึ่งเป็นชื่อที่มอแกนเรียกชาวเลอูรักลาไวก์เกาะลันตา และใกล้เคียงกับคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตาท่านหนึ่งว่า “ตอนเด็กๆ เคยเห็นชาวเลที่เร่ร่อนบริเวณเกาะลันตาเป็นชาวเลสิงห์ (มอแกน) มาจากพม่าอาศัยเรือง่าม (กำบัง) แบบชาวเลเกาะสุรินทร์ และมีลูกมีหลานทั้งไว้ ต่อมามีการแต่งงาน ผสมผสานกับชาวมลายูที่เรียกว่า แยกขวา ซึ่งเป็นลูกเรือชาวจีนที่เข้ามาค้าขาย กลายเป็นอูรักลาไวก์” (ประสม กิจคำ. สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550) แนวคิดนี้ขัดแย้งกับทัศนะของโฮเกิน (Hogen, 1972 : 208) ที่ว่าแม้จะมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันบ้างแต่ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่ชาวเลทั้ง 2 กลุ่มนี้จะมีบรรพบุรุษร่วมกัน เนื่องจากภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า ในอดีตชาวเลมอแกนเคยเร่ร่อนหากินบริเวณหมู่เกาะลันตาด้วย

ในงานวิจัยของ สุพัฒน์ ัญญะวิบูลย์ (2539 : 92-97) กล่าวพาดพิงถึงชาวเลว่ากษัตริย์ปรมศวร ได้สร้างเมืองมะละกาให้รุ่งเรืองทางการค้าและพัฒนาให้เป็นเมืองท่าที่ปลอดภัยจากโจรสลัดด้วยการตั้งชนพื้นเมืองที่มีพฤติกรรมเป็นโจรสลัด คือพวกชาวทะเลหรือชาวเล (Orang Laut) ซึ่งเป็นประชาชนส่วนหนึ่งของภูมิภาคนี้เข้ามาสวามิภักดิ์กลายเป็นกองกำลังในเรือและเป็นแรงงานในการหาของทะเลเป็นสินค้า ช่วยเสริมความแข็งแกร่งให้เมืองท่ามะละกามากขึ้น ประเด็นที่น่าสนใจคือการระบุว่าชาวเล (Orang Laut) เป็นโจรสลัด ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับโฮเกิน (Hogen, 1972 : 207-208) ว่าลักษณะนิสัยของชาวเลในปัจจุบันขัดแย้งกับพฤติกรรมของโจรสลัด ที่กล่าวถึงในประวัติศาสตร์มะละกา ซึ่งหากเป็นโจรสลัดจริงก็คงถูกบังคับให้เป็นจึงอพยพหนีเข้ามาในเขตประเทศไทย เมื่อตรวจสอบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของ ฮอลล์ (Hall, 2549 : 212) มีการบันทึกว่าประมาณปีพ.ศ. 1941-1943 หรือประมาณ 589-587 ปีมาแล้ว กษัตริย์ปรมศวรได้รับความช่วยเหลือจากโจรสลัดและชาวมลายูจากปาเล็มบังในการสร้างเมืองมะละกาจนเป็นนิคมขนาดใหญ่ได้อย่างรวดเร็ว เริ่มต้นด้วยการเป็นตลาดสินค้าหายาก และเป็นศูนย์กลางของโจรสลัด อีกช่วงหนึ่ง ประมาณปีพ.ศ. 2367-2386 เป็นช่วงที่มีการปราบปรามโจรสลัด โดยความร่วมมือระหว่างอังกฤษกับฮอลันดา โดยใช้เรือรบขนาดใหญ่ออกตระเวนจับกุมชาวบ้านผู้ต้องสงสัยว่าเป็นโจรสลัดในน่านน้ำตั้งแต่ช่องแคบมะละกาลงไป จากเหตุการณ์นี้ผลักดันให้ผู้ที่ทำมาหากินบริเวณนั้น ซึ่งอาจจะมีชาวเลปะปนอยู่ด้วย ต้องอพยพหนี (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 11)

จากข้อมูลดังกล่าวเป็นไปได้ว่าโจรสลัดเหล่านี้อาจจะมีชาวเล (Orang Laut) ปะปนอยู่บ้างแต่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์เดียว มีชาวมลายูจากปาเล็มบังด้วย งานเขียนของอาณัติ อนันตภาค (2554 : 150-152) ก็ยืนยันว่า บรรดาโจรสลัดอันดามันนั้น นอกจากส่วนหนึ่งมาจากบรรดาชาวพื้นเมืองจากหมู่เกาะ

อินโดนีเซีย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับไทยทางด้านใต้ รวมไปถึงบรรดาชาวเลต่าง ๆ ที่ในอดีตทำตัวเป็นโจรสลัดไปในตัวพร้อมกับการทำมาหากินทางทะเลแล้วยังมีโจรสลัดชาวโปรตุเกสคอยปล้นชิงสินค้าด้วย ไต่หะหิเป็ง (ไต่หะหิเพ็ง) ที่อาศัยถ้ำถ้ำถึงในตำนานโจรสลัดอันดามันที่เข้ามายึดครองเกาะปอเป็นกลุ่มแรกก็เป็นโจรสลัดมาเลยที่เป็นญาติสนิทของเจ้าเมืองแห่งลังกาวิของมาเลเซีย อีกทั้งคำบอกเล่าของมุสลิมชาวกระบี่ (นพรัตน์ กาญจนวโรดม. สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2553) ก็ระบุว่าบรรพบุรุษชาวมุสลิมเคยเป็นโจรสลัดหนีการจับกุมกระจ่ายกันอยู่หลายแห่งในจังหวัดกระบี่รวมทั้งเกาะลันตาด้วย ข้อมูลเหล่านี้แม้บางส่วนจะเป็นตำนานเรื่องเล่าแต่ทำให้ทราบว่า บรรพบุรุษของชาวเลอพยพเคลื่อนย้ายผ่านเข้ามาทางช่องแคบมะละกา

ร่องรอยหลักฐานที่บ่งบอกว่า ชาวเลกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “อูรักลาโว้ย” อพยพเข้ามาอาศัยตามหมู่เกาะต่าง ๆ ในแถบทะเลอันดามัน และเข้ามาผสมกับชาวเลกลุ่มดั้งเดิมบริเวณหมู่เกาะลันตา หรือ “ปูเลอลอนตา” เช่น สุสานชาวเลที่บ้านदैเหล้งและบริเวณชายฝั่งทะเลบ้านคลองดาว ตลอดจนคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน การคำนวณอายุของบรรพบุรุษที่เข้ามาพักพิง ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ สิ่งเหนือธรรมชาติ และชื่อสถานที่ต่าง ๆ บริเวณหมู่เกาะลันตาที่เป็นภาษาอูรักลาโว้ย ก็บ่งบอกว่าชาวเลเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณหมู่เกาะลันตา แต่ด้วยวัฒนธรรมเร่ร่อนหากินทางทะเลที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่มีวัฒนธรรมในการจับจองพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานถาวรอาศัยพักพิงชั่วคราวตามชายฝั่งทะเลเฉพาะช่วงฤดูมรสุม ในระยะหลังเมื่อหวนกลับมายังแหล่งเดิม มักจะพบว่าชนกลุ่มอื่นเข้ามายึดครองแล้วจึงต้องหาแหล่งพักพิงใหม่ ขยับไปเรื่อยๆ ดังคำบอกเล่าของชาวเลและผู้คนในท้องถิ่นที่ระบุว่า รำหาดเดิมเป็นที่อยู่ของชาวเล ต่อมาปวดท้องกันทั้งกลุ่มจึงอพยพหนี ส่วนขุนสมุทรเพ็งเข้าไปอยู่ที่หลัง แล้วต่อมาขุนสมุทรย้ายไปอยู่เกาะปอ

บ้านทุ่งหิเพ็ง ซึ่งเดิมชื่อทุ่งसानเพราะมีต้นसानมาก ก็เคยเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเล ต่อมา “ขุนหล้าหวัน” เข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐาน ในเวลาเดียวกัน “ไต่หะหิเพ็ง” โจรชาวมุสลิม ซึ่งหลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจจังหวัดนครศรีธรรมราชเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยและก่อความเดือดร้อนให้ชาวบ้านชาวเลจึงอพยพหนีไปอยู่ที่อื่น (บาห์ลี พายาม. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

บริเวณทุ่งไต่หะเขียวและเจ๊ะหลีกี่เคยเป็นที่อยู่ของชาวเลก่อนที่ชาวมุสลิมซึ่งหลบภัยจากสตูล กลันตัน ปะริส และไทรบุรีเข้ามาจับจอง (นิกร ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 14 เมษายน 2530) แต่บ้านบ่อแหมนเป็นแหล่งที่เคยมีชาวเลอาศัยอยู่หนาแน่น ปัจจุบันยังปรากฏร่องรอยหลักฐานสุสานเก่าแก่ของชาวเลที่บ้านบ่อแหมนและบริเวณข้างเคียง เช่น บ้านท่าทุ่งนาค คลองดาว และคลองทราย ซึ่งบริเวณที่ฝั่งศพดังกล่าวจะมีต้นมะพร้าวที่มีขนาดความสูงแตกต่างกันตามระยะเวลาที่ฝั่งศพแต่ละหลุมและมีหินปักไว้ในตำแหน่งหัวและเท้าของศพแต่ละหลุม นอกจากนั้นที่บ้านบ่อแหมนยังมี

ศาล “โตะบาหลิว” ซึ่งเป็นศาลบรรพบุรุษประจำกลุ่มของชาวเลบ้านบ่อแหนและชาวเลที่อพยพไปทำมาหากินบริเวณบ้านโนไไร่ แหลมคอกวางและคลองดาว เมื่อประมาณ 30 ปีก่อนมีชาวเลรับจ้างเจ้าของเตาเผาถ่านปอกเปลือกไม้สำหรับเผาถ่านประมาณ 9-10 ครั้วเรือน อาศัยอยู่บริเวณบ้านบ่อแหนทุกๆ 6 เดือน ชาวเลในบริเวณใกล้เคียงจะเดินทางไปร่วมจัดพิธีลอยเรือที่บ้านบ่อแหนอย่างพร้อมเพรียงกัน แต่เมื่อรัฐบาลยกเลิกสัมปทานตัดไม้เผาถ่าน อุตสาหกรรมเผาถ่านก็ล้มเลิกไปด้วย ชาวเลกลุ่มนี้ย้ายไปอยู่บ้านศาลาด่าน และย้ายศาลโตะบาหลิวไปด้วย

ตลาดศรีราชาเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่อุรุกรลาไวย์เคยตั้งเพิงพักอาศัย ย่างปลา หุงหาอาหาร และหลบลมพายุเป็นประจำ จนกระทั่งเมื่อหวนกลับมาพบว่าชาวมุสลิมเข้าไปพักอาศัยแล้ว จึงขยับไปใช้พื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวถัดไป คือบริเวณหัวแหลมแก่ (หัวแหลมใกล้) ต่อมาชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณตลาดศรีราชา ชาวมุสลิมขยับไปใช้พื้นที่บริเวณบ้านหัวแหลมแก่ (หัวแหลมใกล้) ชาวเลจึงขยับขยายไปสร้างที่พักบริเวณบ้านหัวแหลมกลาง ซึ่งก็เป็นแหล่งใหญ่อีกแห่งหนึ่ง ในอดีตที่ชาวเลเคยอาศัยอยู่รวมกันประมาณ 40-50 ครั้วเรือน เล่ากันว่าที่แห่งนี้ในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงของชาวเลอุรุกรลาไวย์ในเขตน่านน้ำไทย หลังจากนั้นชาวมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่งก็เข้าไปสร้างที่พักบริเวณบ้านหัวแหลมกลาง ถัดจากชุมชนชาวเลไปทางทิศใต้ และบริเวณเว้าอ่าวแนวชายฝั่งทะเลก่อนจะถึงอ่าวสังกาอู ชาวเลบ้านหัวแหลมกลางบางครอบครัวอพยพไปตั้งถิ่นฐานบ้านสังกาอู

สันนิษฐานกันว่าชาวเลเริ่มตั้งถิ่นฐานบนฝั่งอย่างน้อยประมาณ 300-200 ปีมาแล้ว แต่ยังเคลื่อนย้ายหากินตามฤดู เมื่อย้อนกลับมาพบว่าพื้นที่ที่เคยพักพิงมีผู้อื่นเข้าครอบครอง ก็ขยับไปใช้พื้นที่ว่างถัดไป จนผลที่สุดต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตขึ้นมาตั้งถิ่นฐานถาวรบนฝั่ง ดังคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตาว่าประมาณปีพ.ศ. 2452 (รัชกาลที่ 5) โตะมิหรี ชาวมุสลิมจากสตูลได้มาชักชวนให้ชาวเลจากเกาะลันตาและเกาะสิเหร่ไปตั้งถิ่นฐานที่เกาะอาดัง เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของไทย ในการปักปันเขตแดนระหว่าง ไทย-มาเลเซีย (กิมลี กิจคำ, สัมภาษณ์ : 18 เมษายน 2516)

ในประเด็นนี้ พยงค์ ทิมเจริญ (สัมภาษณ์ : 25 พฤศจิกายน 2546) ทักท้วงว่า การปักปันเขตแดนครั้งแรกในปีพ.ศ. 2452 ทำไปไม่ถึงเกาะอาดังและหลีเป๊ะหยุดแค่จุดกึ่งกลางระหว่างเกาะตรูเตาของไทยและเกาะลังกาวิ ของมาเลเซีย ต่อมาในปีพ.ศ. 2514 ไทย-มาเลเซียได้แบ่งเขตไหล่ทวีปในทะเลอันดามันอีกครั้ง ตามสนธิสัญญาเจนีวาปีพ.ศ. 2501 โดยลากเส้นลงในแผนที่เดินเรืออังกฤษ ต่อจากจุดที่ทำค้างไว้ ผ่านเส้นแบ่งที่กำหนดให้เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ และเกาะราวี เป็นของไทยซึ่งการกำหนดเขตทั้ง 2 ครั้ง ไม่มีการสำรวจภูมิประเทศและสำรวจทางทะเล จึงไม่มีใครรู้ว่าบนเกาะหลีเป๊ะมีชาวเลที่พูดภาษาไทยได้ กรณีนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจจะมีการเตรียมการของทางราชการ จังหวัดสตูลจริงตามคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตา แต่เมื่อมีการกำหนดเขตแดนจริงคณะกรรมการร่วมไทย-มาเลเซียไม่ได้ใช้เหตุผลดังกล่าวเป็นตัวตัดสิน

ในช่วงปีพ.ศ. 2490-2493 (63-60 ปีที่แล้ว) มีบันทึกว่า ชาวเลหรือยิปซีทะเลที่เกาะลันตา ได้พาลูกชายมารักษากับแพทย์ซึ่งเป็นหมอสอนศาสนาชาวอเมริกันและกล่าวถึงชาวเลที่เกาะมุกว่า “เดิมพวกเขาเคยเป็นพวกเร่ร่อนในทะเลมาก่อน บัดนี้วิถีชีวิตของพวกเขาเริ่มมีอารยธรรมแบบคนเมืองมากขึ้น...พวกเขาอาศัยอยู่ในกระท่อมหลังเล็ก ๆ บนพื้นดิน” (บัลคลีย์, 2550 : 314-316) ซึ่งหากพิจารณาตามคำบอกเล่าของชาวเลว่าบ้านห้วยแหลมกลางบนเกาะลันตา เป็นที่แห่งแรกที่ชาวเลอุรักลาไว้ตัดสินใจตั้งถิ่นฐาน ในประเทศไทย และถือเป็นเมืองหลวงของชาวเล ชาวเลบ้านห้วยแหลมน่าจะตั้งถิ่นฐานก่อนชาวเลเกาะมุก

อย่างไรก็ตามในช่วงแรกที่เริ่มตั้งถิ่นฐานก่อนข้างถาวรบนฝั่ง หลายครั้งที่พวกเขาจำเป็นต้องอพยพหนีไปที่อื่นด้วยหลายสาเหตุ เช่นประมาณปีพ.ศ.2480 ก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พวกเขาพาลูกหนีการถูกบังคับให้เข้าโรงเรียนบ้าง หนีการเกณฑ์ทหาร หรือหนีโรคระบาดบ้าง ก่อนไปได้ขายต้นมะพร้าวให้เพื่อนบ้านชาวจีนและชาวมุสลิมไปต้นละ 1.50-2.00 บาท หมายถึงที่ดินด้วย เมื่ออพยพกลับมาจึงต้องอาศัยในที่ดินที่ขายให้ผู้อื่นแล้ว

ในปีพ.ศ. 2499 ทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร ชาวเลบ้านห้วยแหลมมีสิทธิ์ได้รับสำเนาทะเบียนบ้านในฐานะที่เป็นประชาชนชาวไทย ซึ่งตามกฎหมายผู้ขายจะต้องเข้ารับการคัดเลือกทหารด้วย ดังนั้นในปีพ.ศ. 2501 เมื่อชาวเลคนหนึ่งได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นทหารเกณฑ์ไม่สามารถผ่อนผันให้ได้จึงพากันหนีไปอยู่ที่เกาะอื่น หลังจากนั้นชาวเลครอบครัวอื่น ๆ ททยอยกันอพยพตามไปด้วยจนบ้านห้วยแหลมแทบจะไม่มีชาวเลเหลืออยู่เลย แต่หลังจากนั้น ก็หวนกลับมาอีก แม้จะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยก็ตาม

ต่อมา ชาวเลบ้านห้วยแหลมกลางเริ่มจับจองที่ดินบริเวณอ่าวสังกาอู่เพื่อทำสวนมะพร้าว และทยอยกันอพยพไปอยู่บริเวณอ่าวสังกาอู่ อ่าวมาละและอ่าวคลองปอ จนกระทั่งปีพ.ศ.2512 สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์เสด็จเยี่ยมราษฎรที่เกาะลันตาและ ทรงดำริให้นายอำเภอจัดหาที่ดินให้ชาวเล ในปีพ.ศ.2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้จัดสรรที่ดินทำกินให้ชาวบ้านเจ๊ะเหและบ้านสังกาอู่และให้ชาวเลได้รับยกเว้นการคัดเลือกทหาร ชาวเลบ้านห้วยแหลมกลางส่วนใหญ่จึงย้ายไปอยู่ที่สังกาอู่ และอ่าวใกล้เคียง

ปัจจุบันชาวเลเกาะลันตาอาศัยอยู่บริเวณบ้านห้วยแหลมกลาง บ้านสังกาอู่ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ และบ้านโนไร บ้านคลองดาว ตำบลศาลาด่าน ยังคงทำมาหากินทางทะเลแต่เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า โดยการนำสินค้าที่ได้จากทะเลไปขายให้กับกลุ่มชนอื่น รวมทั้งชาวไทยเชื้อสายจีนในตลาดศรีราชา แทนการนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนสิ่งของอย่างในอดีต นอกจากนั้นก็รับจ้างแรงงานทั่วไป และเป็นพนักงานรีสอร์ท

ยุคของการตั้งถิ่นฐานยุคที่สอง

ยุคนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์อีก 2 กลุ่มใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานได้แก่ ชาวมุสลิมกับชาวจีนและมีชาวไทยจากแผ่นดินใหญ่เดินทางเข้ามาหาของป่า จับปลา ล่าสัตว์ และค้าขายบ้าง

ชาวมุสลิม ชาวบ้านเรียกกันเองสั้น ๆ ว่า“แขก” หรือมุสลิมในอดีตหมายถึงกลุ่ม“ชาวมลายู-สยาม” ที่อพยพมาจากดินแดนที่อยู่ในความปกครองของสยาม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาอิสลาม ลูกหลานชาวมุสลิมปัจจุบันคือ “ชาวไทยมุสลิม” เป็นกลุ่มชนที่มีประชากรมากที่สุดบนเกาะลันตา แต่ละสายตระกูลมีประวัติการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน ส่วนหนึ่งหนีการปราบปรามโจรสลัด อาศัยเรือเดินทางเข้ามาทางช่องแคบมะละกาเช่นเดียวกับชาวเล อีกส่วนหนึ่งหนีการถูกเกณฑ์เป็นทหาร ดำรงจากไทรบุรี ปะลิส กะบังปะสุ และสตูล เนื่องจากในยุคสมัยนั้นเมืองไทรบุรี ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของสยามเกิดความวุ่นวายจากการแทรกแซงของอังกฤษ และเป็นกบฏต่อสยามเมืองต่าง ๆ แถบมลายูจะต้องเกณฑ์กำลังประชาชนไปเป็นทหารสู้รบต่อเนื่องกันยาวนานจนถึงช่วงอังกฤษเริ่มเข้ายึดครองมลายู ประมาณ 200-150 ปีที่ผ่านมา

เกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานนี้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ เจ็ดชัย นาฮี (2549 : 8) กล่าวไว้ว่า ในปีพ.ศ. 2352 เกะห์ (ไทรบุรี) ถูกบังคับให้เกณฑ์แรงงานนับพัน เรือนับร้อยและข้าวอีกหลายตันในการช่วยไทยรบพม่าเมืองกลาง จนถึงราวปีพ.ศ. 2355-2356 สยามบังคับให้เกะห์โจมตีปรักเพื่อให้กลับมาเป็นประเทศราช ในช่วงนั้นประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมลายู-สยามจากตอนใต้ได้อพยพหนีภัยสงครามและการเกณฑ์แรงงานดังกล่าวผ่านทางสตูลเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา บริเวณบ้านเกาะกลาง เกาะลันตาน้อย และหลายพื้นที่บนเกาะลันตาใหญ่ ดังข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตาว่า “ชาวมุสลิมรุ่นแรกๆ ที่มาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาเป็นพวกที่หนีการถูกเกณฑ์เป็นทหารเพื่อสู้รบกับฝ่ายตรงกันข้ามในน่านน้ำมะละกา เมื่อชาวมุสลิมกลุ่มแรกเข้ามาถึงเกาะลันตานั่น พบว่ามีชาวเลอาศัยเรือเร่ร่อนอยู่ก่อนแล้ว” (นิกร ไหวพริบ, สัมภาษณ์ : 14 เมษายน 2530)

ส่วนตระกูลปาไหนด ลูกหลาน (สมบุรณ์ วิสาละ, สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550) เล่าให้ฟังว่าบรรพบุรุษยกกองเรือหนีภัยการแย่งชิงอำนาจระหว่างพี่น้องต่างมารดา มาจากเมืองปาไหนด ไม่แน่ชัดว่าจะหมายถึง เมืองปาไหนด บนเกาะสุมาตรา หรือเมืองอะไร แต่จากคำบอกเล่าของลูกหลานในสายตระกูลนี้เชื่อว่ามีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับราชสำนักบรูไนและเคยมีคนมาตามหาญาติ ปัจจุบันสมาชิกสายตระกูลนี้ตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่บ้านเกาะกลาง และบริเวณใกล้เคียง ในอำเภอเกาะลันตา

เกาะลันตาในยุคนี้ยังไม่มีกรอบครอบพื้นที่ เมื่อชาวมุสลิมกลุ่มแรกๆ อพยพเข้ามาบางกลุ่มเลือกพักอาศัยบริเวณอ่าวศรีราชา เพราะเป็นทำเลที่กำบังลมได้ดี ส่วนชาวเลซึ่งเคยแวะพักอาศัยชั่วคราวเมื่อกลับมาพบว่ามีคนแปลกหน้าเข้าไปพักอาศัยก็ขับไล่ไปใช้พื้นที่ถัดไปบริเวณ

อ่าวท่าคลองและหัวแหลมแค¹ ต่อมา เมื่อประชากรมุสลิมมากขึ้นก็กระจายกัน หักร้างทางพงจอง ที่ทำนา ปลูกพืชผักผลไม้ ค้าขาย เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาบางคนขายที่ริมทะเลบางส่วนเพื่อนำเงิน ไปลงทุนสร้างบังกะ โลบริกการนักท่องเที่ยว ปัจจุบันนอกจากบนเกาะลันตาใหญ่แล้ว ชาวมุสลิมยัง กระจายกันอยู่บนเกาะลันตาน้อย เกาะกลาง เกาะป้อ และบริเวณใกล้เคียง

ชาวจีน ชาวจีนบนเกาะลันตาส่วนใหญ่เป็นจีนฮกเกี้ยน มีเงินไหลล้นปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก ลูกหลานชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้กลืนกลายเป็นชาวไทย เชื้อชาติไทย สัญชาติไทยไปแล้ว ความเป็นมาของชาวจีนฮกเกี้ยน บนเกาะลันตาใกล้เคียงกับชาวจีนทางภาคใต้ ของไทย ซึ่งภูวดล ทรงประเสริฐ (2537 : 28-29) อธิบายว่าชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ขยายตัว ใหญ่ขึ้นอย่างรวดเร็ว ครั้งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวจีนฮกเกี้ยนรุ่นใหม่ได้โดยสารเรือกลไฟ จากประเทศจีน ผ่านสิงคโปร์และปีนัง เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในเมืองต่าง ๆ ของภาคใต้ โดยส่วนใหญ่ชาวจีนฮกเกี้ยนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกมักจะเดินทางผ่านมาทางสิงคโปร์ ส่วนชาวจีนฮกเกี้ยนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่สตูล ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ตและระนอง ต่างอพยพผ่านมาจากปีนัง ดังนั้น ลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัว ประเพณีและวัฒนธรรม ของแต่ละตระกูล บทบาทของกงสีและสมาคมต่าง ๆ ในแต่ละชุมชน รวมทั้งอัตลักษณ์อื่น ๆ ของ สังคมจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้แต่ละสมัย แต่ละแห่ง จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ ของสังคมจีนฮกเกี้ยนทั้งในสิงคโปร์และปีนัง ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของชาวจีนโพ้นทะเล เหล่านี้ทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ชาวจีนรุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาทำมาหากินในน่านน้ำบริเวณหมู่เกาะลันตา ประมาณ 200-150 ปี ที่ผ่านมา เป็นกลุ่มคนที่หนีภัยสงครามและปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีการแย่งชิงอำนาจของนายพล ชุนคี้ก จากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ มาพำนักทำมาหากิน บนเกาะ ปีนัง ซึ่งเดิมอยู่ในอาณัติของสยาม แล้วเปลี่ยนไปอยู่ในอาณัติของอังกฤษและประเทศมาเลเซีย ปัจจุบัน รวมถึงสิงคโปร์ ปะริส และเมืองชายทะเลในเขตประเทศมาเลเซียหลายแห่ง หลังจากนั้น กลุ่มชาวจีนที่มีอาชีพประมงได้ชวนกันเดินทางโดยขบวนเรือเปิดแล่นใบเรื่อยมาจนถึงบริเวณหมู่ เกาะลันตา เพื่อหาปลากลับไปขายที่เกาะปีนัง สิงคโปร์ ในช่วงฤดูมรสุมจะเข้าไปแวะพักในอ่าว

¹ ชื่อเรียกชุมชนที่อยู่ใกล้กับตลาดศรีราชาที่สุด เป็นภาษาถิ่นปักยไ้ หัวแหลม หมายถึง ส่วนปลาย ของแหลม แค หมายถึง ใกล้ ถัดจากบ้านหัวแหลมแค เป็นบ้านหัวแหลมกลาง และบ้านหัวแหลมสุด หมายถึงบ้านหัวแหลมที่ห่างจากตลาดศรีราชามากที่สุด (บ้านสังกาอู๋)

บริเวณตลาดศรีรายาปัจจุบัน ซึ่งกำบังคลื่นลมได้ดีและมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ทั้งบนบกและในทะเล ต่อมา จึงเลือกเป็นแหล่งทำมาหากิน และติดต่อสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองบนเกาะที่เข้ามาอยู่ก่อน เริ่มสร้างโกดังเก็บของและที่พักสำหรับอาศัย ทำปลาเค็มตากแห้ง ในช่วงที่แะพักเพื่อรอลมมรสุม ที่จะพัดพาเรือกลับไปปีนัง ต่อมา มีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และคนรู้จักทั้งชาวจีนฮกเกี้ยนและจีนไหหลำ ติดตามมาทำมาค้าขายอาศัยอยู่บนเกาะและมีการแต่งงานตั้งถิ่นฐานถาวร ส่วนชาวมุสลิม ซึ่งเคร่งครัดในเรื่องศาสนาได้ขยับจากตลาดศรีรายาไปสร้างที่พักอาศัยบริเวณบ้านหัวแหลมไกล่ และกระจายกันอยู่ทั่วเกาะ ชาวเลก็เลยไปใช้พื้นที่บริเวณหัวแหลมกลาง ในช่วงที่ตั้งถิ่นฐานถาวรบนเกาะ แล้วคนจีนไหหลำจะประกอบอาชีพ ทำโป๊ะ ทำทอง ตัดผม เปิดร้านขายกาแฟ คนจีนฮกเกี้ยนต่อเรือ ทำเตาถ่าน ค้าขาย ชาวจีนบนเกาะลันตาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นสร้างบ้านเรือนถาวรขึ้น และเปลี่ยนไปใช้เรือใบ 3 เสาขนาดใหญ่ เพื่อขนไม้พิน เปลือกไม้เสม มะพร้าวแห้งและสินค้าพื้นเมือง ไปขายยังเกาะปีนังและสิงคโปร์ หลังจากนั้นบางครอบครัวเริ่มทำอุตสาหกรรมถ่านไม้โกงกางเพื่อส่งออกจนมีฐานะร่ำรวย เกาะลันตาได้กลายเป็นเมืองท่าที่เป็นจุดแวะพักระหว่างเส้นทางสัญจรทางเรือระหว่างเกาะภูเก็ตกันตัง และปีนัง ความคิดคำนึงส่งผลให้สภาพความเป็นชุมชนของชาวจีนศรีรายาเป็นปึกแผ่น และร่วมกันสร้างศาลเจ้า “สามต้องอ่อง” ไว้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน เมื่อธุรกิจเรือประมงชบเซา และรัฐบาลยกเลิกการให้สัมปทานป่าโกงกางและใบอนุญาตเผาถ่านหันมาประกอบอาชีพค้าขาย ทำสวน ทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยวบ้าง รับราชการ และทำงานบริษัทเอกชนบ้าง

ยุคก่อตั้งอำเภอเกาะลันตา

เดิมเกาะลันตาเป็นตำบลหนึ่ง ขึ้นอยู่กับอำเภอกลองพน และตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่าง ภูเก็ต-ปีนัง-สิงคโปร์ จากการที่เกาะลันตาเป็นยุคเริ่มต้น ความเจริญทางการค้าและการสัญจรทางทะเลและเป็นทำเลที่เหมาะสมในการตั้งด่านเก็บภาษีทางน้ำแห่งหนึ่งปีพ.ศ. 2435 (ร.ศ.110) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองมลายู ประทับเรือพระที่นั่งจากภูเก็ตผ่านมายังอำเภอเกาะลันตา รับสั่งให้นำเรือกรรเชียงเข้าเทียบชายฝั่ง แต่ขึ้นเกาะไม่ได้เนื่องจากน้ำลงมาก ชายฝั่งเป็นดินโคลนเลน ต้องล่องอยู่ 2 ชั่วโมง จึงกลับเรือใหญ่จอดเรือทอดสมอประทับแรมอยู่หน้าเกาะเพราะเป็นอ่าวกำบังคลื่นลมได้ดี (กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ. 2549 : 71) ต่อมาในปีพ.ศ. 2444 ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเกาะลันตา หลังจากนั้นมีการสร้างด่านศุลกากรที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ โรงเรียน ไปรษณีย์ และสร้างระบบสาธารณูปโภค สะพานท่าเทียบเรือ ศาลบรรพบุรุษ มัสยิด ศาลเจ้า และวัด

ชาวสยาม บนเกาะลันตานอกจากจะมีชาวสยามจากแผ่นดินใหญ่ เข้ามาค้าขาย และ หลบหนีภัย หนีคดีความเข้ามาอาศัยปะปนอยู่กับ ชาวจีน ชาวมุสลิมแล้ว ยุคนี้ยังมีข้าราชการ ชาวสยามเข้ามาพักอาศัยบริเวณบ้านพักข้าราชการรอบๆ ที่ว่าการอำเภอและด่านศุลกากร มีการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วยการแต่งงาน ผูกมิตร ผูกเกลอ กับกลุ่มอื่น ๆ และ พักอาศัยกับครอบครัวของกลุ่มนั้นๆ แต่จะสนิทสนมและอยู่ปะปนกับคนจีนและผสมผสานทาง วัฒนธรรมกันมากกว่ากลุ่มอื่น มีการร่วมมือกันสร้างวัดและทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ในฐานะที่เป็นชาวพุทธด้วยกัน ในปีพ.ศ. 2482 มีการประกาศใช้ชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติว่า “ไทย” (กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ. 2549 : 55) จึงเรียกชาวสยามว่า “ชาวไทย” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

มีการตั้งด่านศุลกากรขึ้นเพื่อเก็บภาษีและตรวจตราเรือสินค้าเข้าออก และสร้างอาคาร ถาวรขึ้นในปีพ.ศ. 2480 ตอนกลางคืนด้านหน้าด่านศุลกากรจะจุดตะเกียงไข่ครอบกระจักขึ้น บนยอดเสา เพื่อเป็นสัญญาณสำหรับชาวเรือ ต่อมาเปลี่ยนเป็นตะเกียงรั้ว เมื่อมีไฟฟ้าจึงเปลี่ยนไป ใช้หลอดไฟฟ้าติดบนยอดเสา จากนั้น เมื่อทางรัฐบาลไทยยกเลิกสัมปทานการตัดไม้ไผ่กองาง เพื่อเผาถ่านในปีพ.ศ. 2532 ด่านศุลกากรก็หมดบทบาท เพราะเรือจากปิ่นังและสิงคโปร์ที่เข้ามา บรรทุกถ่านไม้ไผ่กองางก็หยุดกิจการไปด้วย

ที่ว่าการอำเภอหลังแรกสร้างขึ้นทางทิศตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ เป็นอาคารไม้หลังคามุงจาก ตั้งอยู่บนเนินสูงใกล้สุสาน แต่บริเวณนั้นรกและเปลี่ยวเกินไป ข้าราชการไม่กล้าอยู่ ต่อมา มีการสร้างสโมสรเสือป่า เป็นเรือนฝาไม้กระดาน หลังคามุงจากยื่นลงไปในทะเล ทางอำเภอได้ใช้เป็นพื้นที่ทำการชั่วคราว ก่อนจะจึงซื้อที่ดินของชาวบ้านสร้างที่ว่าการอำเภอใหม่ ในปีพ.ศ. 2480 บริเวณนี้ชาวเลเรียกว่า “ป่าไผ่รายา” หมายถึงหาดเจ้านาย เนื่องจากเป็นที่ทำการและ พักอาศัยของเจ้านาย หรือข้าราชการที่ย้ายมาปฏิบัติราชการบนเกาะ ปัจจุบันเรียกว่า “ตลาดศรีรายา”

ในปีพ.ศ. 2454 มีการสร้างสะพานเทียบเรือถาวรริมฝั่งทะเล และปีพ.ศ. 2457 พระแก้วโกรพ มาตรวจราชการสั่งให้ทำถนนจากอำเภอเกาะลันตาถึงบ้านหัวแหลมและจากอำเภอไปตลาดศรีรายา เลยไปถึงทุ่งสำน (ทุ่งห้วยเพ็ง) ก่อนปีพ.ศ. 2470 ทหารเรือสร้างกระโจมไฟที่แหลมตะโหนดชื่อ ปัดโชติวีรภาพา

ในยุคที่เริ่มตั้งอำเภอ รัฐสยามปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช และบริหารราชการ แผ่นดินส่วนภูมิภาคโดยจัดส่งข้าราชการส่วนกลางออกไปบริหารราชการแผ่นดิน เป็นการรวม อำนาจเข้ามาไว้ในส่วนกลางและแบ่งหัวเมืองแต่ละภาคออกเป็นมณฑล จังหวัดกระบี่ขึ้นอยู่กับ มณฑลภูเก็ต มีพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต และ พระยาอุตรกิจพิจารณา เป็นข้าหลวงเมืองกระบี่ นายนาค ถิ่นพังงา เป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอ เกาะลันตา และมีขุนพิทักษ์ลันตาเขต (ย่าเหล เจริญฤทธิ์) เชื้อสายมุสลิมตระกูลไทรบุรีเป็น

นายอำเภอในสมัยพระยาวิชญ์ประสิทธิ์ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา การเกษตร การสาธารณสุข และการคมนาคม และการปราบปรามโจรผู้ร้าย โดยเฉพาะเรื่องโจรผู้ร้าย และ สัตว์ร้าย เป็นปัญหาที่นายอำเภอและผู้นำท้องถิ่นได้ร่วมมือกันแก้ปัญหาหลายยุคสมัย เนื่องจากสภาพแวดล้อม และสภาพสังคมภายในอำเภอเกาะลันตาในช่วงแรกๆ ยังเป็นอำเภอที่ทุรกันดาร มีการเนรเทศ นักโทษ หรือข้าราชการที่ทำความผิดมาตัดสินงานบ้าง มีนักโทษหลบหนีเข้ามาสร้างปัญหาบ้าง ปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องใช้กฎหมายบ้านเมืองในการจัดระเบียบ อีกทั้งยังมีสัตว์ป่าที่ดุร้าย เข้าไป กัดกินพืชผล และทำร้ายผู้คนและสัตว์เลี้ยงอยู่เนือง ๆ

ในระดับท้องถิ่นมีการแต่งตั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแม่เฒ่าบ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อย ของชุมชน ในยุคแรก ๆ ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่เป็นคนจีน ช่วงหลังมีชาวเลและมุสลิมบ้าง ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2435 เป็นต้นมาผู้ใหญ่บ้านเป็นมุสลิมหมดยกเว้นที่ศาลาด่านผู้ใหญ่บ้านเป็นคนจีนและที่ สังกาฮู ผู้ใหญ่บ้านเป็นชาวเล (สุขุม อ่อนหวาน. สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม 2551)

ในปีพ.ศ. 2472 มีคำสั่งให้ประกาศสำรวจสำมะโนครัวบนเกาะลันตา และให้แยกชนชาติ ที่เกิดในประเทศต่าง ๆ ลงในยอดสำมะโนครัวด้วย (คำสั่งพระนองที่พลำภัง 3/2 : 2472 และ กบ. 19/5 : 2472) ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานจะอาศัยในฐานะคนต่างด้าว ส่วนลูกหลานที่เกิด ในเมืองไทยจะได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมาย หลังจากปีพ.ศ. 2490 ชาวเลบ้านห้วยแหลมมีรายชื่อ ในทะเบียนสำมะโนครัว และมีสิทธิ์ได้รับสำเนาทะเบียนบ้านในฐานะที่เป็นประชาชนชาวไทย ในปีพ.ศ. 2499 เมื่อทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 25)

นอกจากนั้น ทางราชการได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตรส่งเสริม ให้ราษฎรเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ปลูกผัก ทำนา ทำไร่ ไม่ปล่อยสวนให้ทิ้งร้าง ในปีพ.ศ. 2478 รัฐบาลได้ เข้าช่วยเหลือ และควบคุมดูแลการปลูกยางพารา

ด้านการค้า เมื่อตั้งอำเภอแล้วเกาะลันตาดัดต่อสัมพันธ์กับทางบก คือ คลองพน กระบี่ กันตัง ตรัง นครศรีธรรมราช และสตูล ขณะเดียวกันเข้าสู่ยุคการค้าและการสัญจรทางทะเล ช่วงหนึ่งในอดีตชุมชนศรีราชาจึงเป็นชุมชนที่รุ่งเรืองมาก เรียกกันว่า “ตลาดศรีราชา” ซึ่งนอกจาก จะเป็นทั้งศูนย์กลางการซื้อขายสินค้าและติดต่อราชการของชาวเกาะลันตาแล้ว ยังอยู่บนเส้นทาง คมนาคมทางทะเลเลียบฝั่งอันดามัน มีการเดินเรือโดยสารและเรือสินค้าติดต่อค้าขายผ่านไปมา ระหว่าง ระนอง ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรังและสตูล และเป็นเมืองท่าหน้าด่านเล็ก ๆ สำหรับ เก็บภาษีทางน้ำและแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าทางทะเลที่ติดต่อเชื่อมโยงกับต่างประเทศ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ พม่า เป็นต้น และเป็นจุดแวะพัก หลบภัยทางการเมือง และหลบลมมรสุมของเรือสำเภากัน สำเภากง เรือประมง ฯลฯ

นอกจากนั้น ทะเลแถบหมู่เกาะลันตายังเป็นแหล่งประมงที่อุดมสมบูรณ์ การค้าขายจึงเติบโตจากชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพทำโปะโดยแล่นเรือใบออกไปในทะเลแล้วจอดพักบริเวณโปะ ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงขนาดใหญ่ติดตรึงกับพื้นทะเลเพื่อรอตกปลาจากโปะ เมื่อได้ปลาแล้วจะหมักเกลือและตากแห้งบนหลังคาเรือเพื่อทำปลาเค็มนำกลับไปขายยังปีนังและสิงคโปร์ พร้อมกับสินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ เช่น เปลือกไม้แสม แก่นไม้กฤษณา มะพร้าวตากแห้ง กะปิ กุ้งแห้ง เป็นต้น ส่วนขามจะนำสินค้าจำพวก เกลือ ขมิ้น เต้าเจี้ยว อาหารกระป๋อง และเครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น ครกหิน หม้อหุงข้าว ตะเกียง และเฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ จากปีนังและสิงคโปร์เข้ามาขายที่เกาะลันตา เส้นทางติดต่อค้าขายระหว่างเกาะลันตากับปีนังและสิงคโปร์เจริญสูงสุดในยุคที่ค้าถ่านไม้ไผ่โก่งกาง ในช่วงที่การทำมาหากินบนเกาะลันตาสะดวกและมีประชากรน้อยรัฐบาลต้องการเพิ่มประชากร มีการประกาศให้รางวัลสำหรับครอบครัวที่มีลูก 12 คนขึ้นไปและมีข้อกำหนดว่าผู้หญิงต้องมีอายุ 18 ปีขึ้นไป ผู้ชายจึงจะขอแต่งงานได้ (เล็ก อุสาห์. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551) ในปีพ.ศ. 2465 จังหวัดสั่งให้เกณฑ์ชายฉกรรจ์ เข้ารับราชการตำรวจภูธร เฉพาะอำเภอเกาะลันตาต้องการ 8 คน และมีคำสั่งให้เด็กชายที่อายุ 17 ปีบริบูรณ์ จะต้องขึ้นทะเบียนทหาร (บันทึกการประชุม : 2 มีนาคม 2465)

ในปีพ.ศ. 2472 มีเหตุการณ์สำคัญคือ เกิดไฟไหม้ตลาดศรีราชาครั้งแรก ผู้คนแบกข้าวสารมาวางกลางถนนไฟลุกไหม้อาคารบ้านเรือนริมน้ำจนหมด (ประสม กิจคำ. สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-สงครามโลกครั้งที่ 2

ปีพ.ศ. 2475 คณะราษฎรยึดอำนาจรัฐมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีรัฐบาลทำหน้าที่บริหารประเทศโดยผ่านทางผู้แทนราษฎร มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายอย่างทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังปรากฏหลักฐานในเอกสารเก่าของอำเภอเกาะลันตา แผนกพลัมภัง (กรมหนึ่งในกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนเป็นกรมการปกครอง เมื่อปีพ.ศ. 2505) ได้บันทึกเรื่องรัฐบาลสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

รัฐบาลสยามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองและได้นำบทพระธรรมนูญการปกครอง ซึ่งทางจังหวัดได้ส่งแจกจ่ายไปทางอำเภอและได้คัดเตือนให้กำนันนำข้อความไปประชุมชี้แจงให้ผู้ใหญ่ตลอดถึงราษฎรทราบไว้ด้วย เพื่ออย่าให้เกิดแตกตื่นหรือตกอกตกใจและจงอย่าเชื่อคำเล่าลือใด ๆ อันนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเป็นอันตราย ขอให้ราษฎรทุกคนจงตั้งมั่นในความสงบ และทำมาหาเลี้ยงชีพโดยปกติ (บันทึกการประชุม : 15 สิงหาคม 2475)

ในปีถัดมา(พ.ศ.2476) มีการเลือกตั้งผู้แทนตำบลและผู้แทนราษฎรครั้งแรก ทางอำเภอเกาะลันตาได้มอบหมายให้กำนัน และผู้ใหญ่บ้านชี้แจงถึงบทบาทหน้าที่ วิธีการเลือกตั้งที่ถูกต้อง สุจริตธรรม และชักชวนให้ราษฎรไปเลือกตั้งด้วย ดังนั้นที่กล่าว

ราษฎรพากันสงสัยต่าง ๆ นานาจนพากันเข้าใจผิดขึ้น ผู้มีสิทธิเลือกตั้งก็ไม่ว่าเกี่ยวข้องกับใครกับราชการ ผู้สมัครเลือกตั้งก็ตั้งเกตุผู้ที่ยื่นสมัครไม่คุ้นเคยในการเรียนรู้อาษาหนังสือ จึงควรชี้แจงให้รู้หน้าที่ดังนี้... อนึ่งในวันประชุมเลือกตั้งจะได้จัดให้มีหีบเสียงบรรเลงและมโนห์ราเต้นรำด้วย ขอให้ประกาศให้ราษฎรทราบโดยทั่วกัน (บันทึกการประชุม : 26 กันยายน 2476)

ต่อมา ในปีพ.ศ. 2482 รัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามนำนโยบายชาตินิยมมาใช้ และได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติว่า “ไทย” ซึ่งเดิมใช้กันเป็นสองอย่าง คือ “ไทย” และ “สยาม” แต่ประชาชนนิยมเรียกว่า “ไทย” รัฐบาลจึงเห็นสมควรให้ใช้ชื่อประเทศให้ตรงตามเชื้อชาติและความนิยมของประชาชน และต่อมานิยามความหมายของ“ประเทศไทย”หรือ “THAILAND” ว่า “ดินแดนแห่งอิสรภาพ” (กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ. 2549 : 55)

ช่วงปีพ.ศ. 2484-2488 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่เกาะลันตา แต่ไม่มีการต่อสู้ ทหารญี่ปุ่นได้ตั้งกองเรืออยู่ในอ่าวศรีราชาระยะหนึ่ง เพื่อใช้เป็นจุดแวะพักเรือขนส่งน้ำมัน มีเรือดำน้ำและเรือบินมาวนเวียนอยู่บริเวณรอบ ๆ เกาะด้วย ญี่ปุ่นพาเรือหัวเปิดเข้ามาที่ตลาดศรีราชา 2-3 ลำ ขึ้นมาหุงข้าวบ้านชาวบ้านแล้วซื้อของไปกินได้ต้นมะขาม แต่กลางคืนกลับไปค้างบนเรือ อยู่สองสามวันแล้วไป (สุสน หวังผล. สัมภาษณ์ : 16 กันยายน 2551) เครื่องบินของฝ่ายพันธมิตรกราดยิงเรือสำเภาจีนที่ทะเลเมืงแต่เรือไม่จมคนในเรือโดดลงทะเลหมด แล้วกราดยิงที่บ่อแทน ต่อเรือที่ศาลาด่านและบ้านแต่ให้หลังถูกคนบาตเจ็บ (บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550) ที่เกาะลันตาเคยพบระเบิดขนาดใหญ่คนเข้าไปอยู่ได้ ลักษณะทรงกระบอกกลมอ้วน ๆ ป้อม ๆ เป็นเหล็กหนา มีหัวผูก มีคนเก็บมาเอาดินปืนไปทำระเบิดปลา สิ่งญี่ปุ่นทิ้งไว้ให้ชาวเกาะลันตา คือประภาคารที่สร้างไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เรือชนหินโสโครก ต่อมาทหารเรือมาปรับปรุงใช้ (เอียวลั่น แต่บรรพกุล. สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2550)

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนบนเกาะลันตาอดอยากต้องเข้าคิวแบ่งส่วนข้าวสาร 7 วันต่อ 5 ลิตร ต้องขุดเผือกขุดมันกิน ในปีพ.ศ. 2486-2487 มีการอพยพครั้งใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านหัวแหลมกลางเพื่อหนีการคัดเลือกทหารและตำรวจเหลือครอบครัวชาวเลเพียง 3 ครอบครัว

คือครอบครัวนายปูเต๊ะ ทะเลเล็ก นายกะเหม ทะเลเล็ก และของนายเห้งม ทะเลเล็ก ปัจจุบันมีเพียง 3 ครอบครัวนี้เท่านั้นที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ส่วนครอบครัวอื่น ๆ ทุนความอดอยากบนเกาะอาดังไม่ไหว ย้ายมาอยู่ที่เกาะกระดานก่อนจะย้อนกลับมาอาศัยบนที่ดินที่ขายให้คนท้องถิ่นไปแล้ว

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปีพ.ศ. 2490-2491 ได้เกิดไข้ทรพิษระบาดจากแผ่นดินใหญ่ แล้วลุกลามมายังชาวมุสลิมและชาวเลบ้านหัวแหลม โดยเฉพาะชาวเลบ้านหัวแหลม พิกุลและเสียชีวิตจำนวนมากเนื่องจากอยู่ในช่วงสงคราม อีกทั้งเป็นถิ่นทุรกันดาร ไม่มียาเพียงพอที่จะรักษาและใช้วิธีรักษาด้วยการอาบน้ำมันดีซึ่งขัดกับโรค ส่วนชาวจีนได้รับเชื้อบ้างไม่มากนัก

หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2496 เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่บริเวณตลาดศรีราชา ซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนอีกครั้ง จากสาเหตุที่เตี๊ยกรดน้ำมันก๊าดบนจี๊เลื้อยแล้วจุดไฟเล่นกัน เพลิงได้เริ่มไหม้จากท้ายตลาดแล้วเปลวไฟลุกลามไปยังบ้านห้องแถวริมน้ำ ใหม้บ้านเรือนร้านค้าที่สร้างด้วยไม้ไผ่สานหลังคามุงจากอย่างรวดเร็ว เมื่อไฟลามไปเกือบถึงศาลเจ้าสามต้องอึ้ง ลมก็พัดหวนกลับอย่างน่ามหัศจรรย์ ชาวบ้านจึงช่วยกันดับไฟได้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้ จึงเชื่อกันว่าศาลเจ้าแห่งนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ชาวจีน ศรีราชานับถือและสักการะมาจนถึงทุกวันนี้ (สน หลงเดิน. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

ยุคแห่งความรู้เรื่องของเกาะลันตา

ช่วง 100-40 ปีที่ผ่านมา เป็นยุคแห่งความรู้เรื่องของเกาะลันตา เพราะบริเวณรอบเกาะเป็นแหล่งประมงที่อุดมสมบูรณ์ มีท่าเรือเป็นแหล่งแวะพักของเรือสินค้าและเรือโดยสารบนเส้นทางสิงคโปร์ ปีนัง สตูล กันตัง ลันตา กระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง มีเรือสำเภาริมน้ำแล่นไปขนส่งสินค้าจากลันตาโดยตรง และมีด่านศุลกากรเก็บภาษี ยุคนี้จะมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากที่สุด คาบเกี่ยวจนถึงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองปีพ.ศ. 2475 ต้องฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความทุกข์ยากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปีพ.ศ. 2482-2488 และการเกิดอัคคีภัยในตลาดศรีราชาถึง 2 ครั้ง ในปีพ.ศ. 2472 และปีพ.ศ. 2496

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกาะลันตาก็กลับมามีความรู้เรื่องทางการค้าอีกครั้ง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่นยังคงดำเนินต่อไป ธุรกิจการประมงและการค้าถ่านไม้โก่งกางเฟื่องฟู ในแต่ละเดือนจะมีเรือประมงเข้ามาแวะพัก และมีเรือสำเภามากมายล้นลำเข้ามาเทียบท่าเพื่อรับซื้อถ่านไม้โก่งกาง เปลือกไม้แปรรูปสำหรับซ่อมเรือ และสินค้าพื้นเมืองไปยังเกาะปินัง โดยใช้เงินเหรียญมาเลเซียเป็นสื่อกลางสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า สินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่เกาะลันตาได้แก่ มะพร้าวแห้ง ปลาแห้ง ปลาเค็ม กะปิ หูลาม(ครีปปลาหูลาม) เปลือกไม้โก่งกาง ชัน น้ำมันยาง รังนก ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีสินค้านำเข้าประเภทอุปโภคบริโภคมาจากปินังโดยเฉพาะ

เครื่องใช้ เฟอร์นิเจอร์ประดับบ้านของชาวจีนศรียา การแลกเปลี่ยนทางการค้าดังกล่าวส่งผลให้ยุคนี้มีความเจริญทางการประมงและการค้าทางเรือ

ในช่วงก่อนหน้านี้ วัฒนธรรมด้านการบันเทิง ประเภทลิเกป่า มะโย่ง และเพลงรองเง็ง เป็นมหรสพที่สร้างความบันเทิงให้กับผู้คนทั่วอันดามัน แต่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นศูนย์รวมความบันเทิงของทุกกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา คือรองเง็ง การร้องรำทำเพลงที่มีท่วงทำนองเพลงและท่าร่ายที่ผสมผสานระหว่างตะวันออกกับตะวันตก แพร่หลายในถิ่นชาว-มลายู ผ่านมาเลเซียเข้ามายังเกาะลันตาพร้อมกับนักเดินทางชาวมลายู แล้วปรับเปลี่ยนเนื้อเพลงเป็นภาษาไทย คณะรองเง็งชาวเกาะลันตาซึ่งมีนักแสดงและนักดนตรีรวมกันทุกกลุ่มชาติพันธุ์เคยเดินทางไปแสดงถึงกรุงเทพมหานครและแสดงหน้าพระที่นั่ง 2 ครั้ง ครั้งแรกปีพ.ศ. 2496 ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 7-12 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 รองเง็งเริ่มหมดความนิยมไปเมื่อราววัฒนธรรมการบันเทิงจากต่างถิ่นเข้ามาแทนที่ตรงกับยุคที่การประมงกำลังเฟื่องฟู ช่วงเรือหยุดจับปลา (ข้างขึ้น) ชาวประมงจากต่างถิ่นจะแวะขึ้นมาเที่ยวดื่มกินและร่าเริงกันอย่างสนุกสนาน ตลาดศรียายามค่ำคืนเต็มไปด้วยสีสัน

ยุคนกเขาของเกาะลันตา

ความชบเซาของเกาะลันตา เริ่มขึ้นเมื่อมีการตัดถนนสายเพชรเกษมเชื่อมระหว่างจังหวัดกระบี่กับจังหวัดตรังประมาณปีพ.ศ. 2490 หลายปีต่อมา มีการทำถนนลาดยางหลายสาย เมื่อการสัญจรทางบกสะดวกขึ้นผู้คนเริ่มใช้เส้นทางคมนาคมทางบกในการเดินทางค้าขายทำให้เส้นทางการค้าทางทะเลลดบทบาทลงไป ประกอบกับหลายปัจจัย ส่งผลให้ความสำคัญในฐานะเมืองท่าของเกาะลันตาหมดไป หน่วยงานสำคัญทางราชการ เช่น ด้านศุลกากรก็หมดบทบาทหน้าที่ต้องถูกยกเลิกไปโดยปริยาย เส้นทางคมนาคมติดต่อที่สำคัญช่วงนี้มีเรือเมล์โดยสารและขนส่งสินค้าระหว่างท่าเรือบ่อม่วงกับเกาะลันตา

หลังจากปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา นายก๊ก กิจคำ ชาวจีนในตลาดศรียาเริ่มนำเครื่องปั่นไฟฟ้ามาใช้เป็นรายแรกและเชื่อมโยงไปยังบ้านใกล้เคียงก่อนที่ไฟฟ้าของรัฐบาลจะเปิดให้บริการ

ในช่วงนี้อาชีพการประมงเพื่อทำปลาเค็มได้พัฒนาการมาถึงยุคสมัยของการใช้เรือยนต์และอวนลาก อวนดำ ชาวประมงจะนำเรือยนต์ออกตระเวนตามหาฝูงปลาและใช้อวนขนาดใหญ่ล้อมจับ เมื่อได้ปลาจะแช่น้ำแข็ง เทคนิควิธีการเช่นนี้ทำให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจับปลาได้มากขึ้นและเมื่อได้ปลาเต็มลำจะขึ้นไปส่งปลาเพื่อจำหน่ายตามแพปลาที่ตั้งอยู่ตามเมืองท่าชายฝั่ง เมื่อถูกเก็บกันดั่ง กระบี่ ระนอง เรือประมงจึงย้ายจากเกาะลันตาไปขึ้นฝั่งที่ท่าเรือกันดั่งในเวลาต่อมา

ประมาณปีพ.ศ. 2506-2507 พลตำรวจโทเนิ่น ชัยสวัสดิ์ (ปัจจุบันอายุ 95 ปี) ได้เกณฑ์อันธพาลจากเรือนจำ จังหวัดกระบี่ มาช่วยทำถนนสายศรีราชา ผ่านบ้านนาไปถึงเจ๊ะหลี และทำเชือกกันน้ำทะเลริมตลาดศรีราชา ช่วงนั้นชาวเกาะลันตาทำอาหารเลี้ยงบ้างช่วยทำถนนบ้างตามกำลัง (เลิศศักดิ์ กุลวิจิตรรังสี. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2554) ในปีพ.ศ. 2508 เมื่อการค้าต้นไม้โกงกางกับปิ้งและสิงคโปร์ยกเลิกไป ด้านตรวจคนเข้าเมืองที่ตั้งขึ้นบริเวณริมทะเลด้านหน้าและด้านศุลกากรก็ปิดทำการลง

ในปีพ.ศ. 2512 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จไปเยี่ยมราษฎรที่อำเภอเกาะลันตา และทรงดำรัสให้ทางอำเภอจัดหาที่ดินสำหรับชาวเล ในปีนั้นทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชาวเลโดยเฉพาะ ต่อมาในปีพ.ศ. 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาอำเภอเกาะลันตา และมีพระราชดำรัสให้พระราชทานกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ชาวเลบ้านห้วยแหลมสุด (บ้านสังกาอู๋) พักอาศัยและทำมาหากิน และพระราชทานอนุญาตให้ชาวเลได้รับการยกเว้นในการคัดเลือกเข้าเป็นทหารเกณฑ์ ดังนั้น ในปีพ.ศ. 2518 กระทรวงมหาดไทยจึงอนุมัติให้ทางอำเภอเกาะลันตาจัดสรรที่ดินบริเวณอ่าวมาละและอ่าวคลองป่อ จำนวน 350 ไร่ ให้ชาวเลตามกระแสพระราชดำรัส เพื่อแบ่งให้ราษฎรชาวเลประมาณ 47 ครัวเรือน ชาวเลบ้านห้วยแหลมจึงมีกรรมสิทธิ์ ในที่ดินประมาณครัวเรือนละ 5 ไร่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 26)

เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2515 นายสุนทร อ่อนหวานได้สร้างโรงภาพยนตร์ “สุนทรราม่า” เพื่อความบันเทิงของผู้คนบนเกาะลันตา หลังจากที่เคยมีหนังเร่ขายยากกลางแปลงเข้ามาฉายบ้าง โรงภาพยนตร์นี้เลิกกิจการไปประมาณปีพ.ศ. 2522 เมื่อละครโทรทัศน์เข้ามาแทนที่ชาวบ้านเปลี่ยนไปดูโทรทัศน์ภายในบ้านมากกว่าออกมาเที่ยวในตลาด ประกอบกับอีกหลายปัจจัยตลาดศรีราชาเริ่มลดความคึกคัก ความรุ่งเรืองของเกาะลันตาค่อย ๆ เข้าสู่ยุคแห่งความซบเซา

ประมาณปีพ.ศ. 2532 ทางราชการได้ยกเลิกใบอนุญาตสัมปทานตัดไม้โกงกางเพื่อเผ่าถ่าน ธุรกิจการค้าต้นไม้โกงกางกับต่างประเทศที่เคยทำรายได้ให้กับประเทศและชาวเกาะลันตาจึงยุติลง เรือสำเภาจีนหยุดกิจการ ชาวเลและชาวมุสลิมที่เคยมีรายได้จากการรับจ้างตัดไม้ เฝ้าเตาเผาถ่านและขนถ่านต่างตกงานหมดอาชีพต้องเปลี่ยนไปหากินทางทะเล ครอบครัวยุคใหม่ที่ไม่มีเรือ ไม่มีเครื่องมือชาวเงินหรือเถาแก๊ว จะลงทุนให้เช่าซื้อ แล้วยังกู้หรือปลาทูที่จับได้มาผ่อนจ่าย

ในปีพ.ศ. 2533-2534 มีการสร้างสะพานคลองยางและทำเทียบเรือแพขนานยนต์ ผู้คนสามารถเดินทางไปเกาะลันตาใหญ่ ด้วยการขั้บรถยนต์ข้ามฝั่งจากแผ่นดินใหญ่ลงเรือแพไปเกาะลันตาน้อย และจากเกาะลันตาน้อยไปเกาะลันตาใหญ่ได้ เส้นทางคมนาคมไปเกาะลันตาจึงเปลี่ยนไป หมดยุคเรือแม่ตลาดศรีราชาซึ่งซบเซาไปจากเดิม โดยเฉพาะเมื่อมีการย้ายที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาจากตลาดศรีราชาไปตั้งที่บ้านหลังสอด ตำบลเกาะลันตาน้อย ปลายปีพ.ศ. 2541 ด้านหน้าเกาะ

หมดความสำคัญลงทั้งทางเศรษฐกิจ การค้า เมืองท่าและศูนย์กลางของราชการ อาชีพที่เคยหลากหลาย ในท้องถิ่นลดลง ผู้คนรุ่นใหม่พากันอพยพย้ายถิ่นพาครอบครัวไปอยู่ที่อื่น บางครอบครัวที่มีฐานะทางการเงินดีจะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือต่างจังหวัดและในกรุงเทพมหานคร เมื่อจบออกไปรับราชการในตำแหน่งสูง ๆ หรือทำงานในบริษัทเอกชนที่มั่นคง ก็จะไม่กลับมาทำงานในท้องถิ่น ชุมชนศรีราชาจึงกลายเป็นเมืองเก่าที่ร้างผู้คนไปชั่วระยะหนึ่ง คงเหลือแต่ผู้สูงอายุและสภาพบ้านเรือนไม้เก่า ๆ ที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมมายาวนาน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวเลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พวกเขาไม่มีอิสระในการร่อนย้ายถิ่นที่พำอาศัย เพราะเกาะทุกเกาะพื้นที่ที่ทุกหนทุกแห่งต่างมีเจ้าของ ขณะเดียวกันหนี้สินผูกพันกับนายทุนท้องถิ่นชาวจีน ก็เป็นเครื่องผูกมัดไม่ให้เขาเร่ร่อนและอพยพย้ายถิ่นต่อไปจึงตั้งถิ่นฐานถาวรบริเวณบ้านสงกาอู๋ และบ้านหัวแหลมกลาง

สำหรับชาวไทยมุสลิมปัจจุบัน นอกจากตั้งบ้านเรือนบริเวณชายฝั่งบ้านหัวแหลมแกล่ (ใกล้) บ้านหัวแหลมกลาง เรือออกไปจนถึงอ่าวสงกาอู๋แล้วยังกระจายกันอยู่รอบเกาะ ปัจจุบันนับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดบนเกาะลันตา

ส่วนบริเวณตลาดศรีราชามี “ชาวไทยพุทธ” ที่เข้าไปอยู่อาศัยบนเกาะลันตาในฐานะข้าราชการประจำอำเภอ เจ้าหน้าที่ด่านศุลกากร ข้าราชการครู หรือประกอบธุรกิจส่วนตัวแล้ว แต่งงานตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะลันตาจนถึงปัจจุบันไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะย้ายไปอยู่ที่อื่น

ชุมชนตลาดศรีราชาเป็นที่อยู่อาศัยของลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกนั้นเป็นชาวไทยมุสลิมประมาณ 10 หลัง ส่วนชาวไทยพุทธอาศัยปะปนกับครอบครัวชาวจีนจนแยกไม่ออก และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนชาวไทยมุสลิมและชาวเล ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงตลอดมา

ยุคแห่งการท่องเที่ยว

จังหวัดกระบี่เริ่มเปิดตัวรับนักท่องเที่ยวมาระยะหนึ่ง จนกระทั่งปีพ.ศ. 2528 รัฐบาลประกาศอย่างเป็นทางการให้กระบี่เป็นเมืองท่องเที่ยว ธรรมชาติทางทะเลและหาดทรายที่สวยงามทางปากตะวันตกของเกาะลันตาใหญ่เริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีนายทุนต่างถิ่นเริ่มเข้ามาซื้อที่ดิน ในปีพ.ศ. 2531 ชาวเกาะลันตาได้สร้างบังกะโลชื่อ “ลันตาซีเฮาส์” ขึ้นเป็นเจ้าแรก หลังจากนั้น มีโรงแรม บังกะโล สถานบริการ ร้านอาหาร ทอยเปิดตัวจำนวนมาก ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วราคาที่ดินสูงขึ้นและเปลี่ยนมือจากผู้คนในท้องถิ่นไปยังนักเก็งกำไร นักค้าที่ดิน และผู้ประกอบการต่างถิ่น

การท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจของเกาะลันตากลับฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง แต่การท่องเที่ยวกลับทำให้สองฟากเกาะแตกต่างกัน ฟากตะวันออกเป็นที่อยู่ของชาวเกาะดั้งเดิมซึ่งมีตลาดศรีราชาเป็นศูนย์กลางยังคงอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนเมืองเก่าที่มีผู้คนบ้านเรือนและบรรยากาศแบบดั้งเดิม มีนักท่องเที่ยวผ่านเข้ามาชมบรรยากาศและใช้บริการร้านอาหารบ้าง ขณะที่ฟากตะวันตกของเกาะก็คึกคักด้วยแสง สี และความทันสมัย โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวระหว่างเดือนตุลาคม-เมษายน ทำให้เกิดการอพยพแรงงานเข้ามาประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น งานก่อสร้าง งานประดับตกแต่งอาคาร งานโรงแรม และบริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ต่อมา เกาะลันตา จึงเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งจัดตั้งโดยพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2546 และดำเนินการภายใต้โครงการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

ยุคหลังคลื่นยักษ์สึนามิ

เกาะลันตาได้ถึงจุดเปลี่ยนครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งเมื่อเกิดแผ่นดินไหวใกล้ฝั่งสุมาตรา ขนาดความรุนแรง 9.0 ริคเตอร์ ในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ทำให้เกิดคลื่นยักษ์สึนามิเข้าทำลายหมู่บ้านและชายฝั่งอันดามันหลายแห่ง เกาะลันตาถูกคลื่นยักษ์ทำลายบริเวณชายฝั่งฟากตะวันตก บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งและฝั่งตะวันออกเขตชุมชนดั้งเดิม เช่น บ้านหัวแหลมกลาง บ้านสังกั่ว บ้านหัวแหลมใกล้ และสะพานท่าเทียบเรือในตลาดศรีราชาพังทลาย

หลังจากเกิดภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิดังกล่าว หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งองค์กรจากต่างประเทศได้ให้ความสนใจเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อพัฒนาเกาะลันตา มีทั้งโครงการเร่งด่วนเพื่อจัดหาที่พักอาศัยและเครื่องมือทำมาหากิน และโครงการฟื้นฟูระยะยาว มูลนิธิชุมชนไทเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรหนึ่งที่มีความช่วยเหลือโดยเข้ามาดำเนินงานตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ร่วมกับภาคีในท้องถิ่นทั้งองค์กรชุมชน กลุ่มศิลปิน เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และนักวิชาการท้องถิ่น

ประโยชน์ที่ชาวเกาะลันตาได้รับจากการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว นอกจากครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิโดยตรง จะได้รับการช่วยเหลือในการแก้ปัญหาพื้นฐานอย่างเร่งด่วน เรื่องที่พักอาศัย เรือและเครื่องมือทำมาหากิน ตลอดจนจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิม กระตุ้นให้เกิดสำนึกรักถิ่นและสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งแล้ว ยังส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชาวเกาะลันตาได้ทบทวนถึงสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ และสิ่งที่จะต้อง

ทำเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดต่อไป พิพิธภัณฑชาวกะลันตาจึงถูกสร้างขึ้นตามเจตนารมณ์ของชาวกะลันตา และคณะกรรมการทุกฝ่าย เพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวกะลันตาทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นพื้นที่จัดแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยใช้อาคารที่ว่าการอำเภอเก่าในตลาดศรีราชา

ผลสืบเนื่องจากการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑที่มีคุณค่าที่สุดคือการได้ค้นพบเอกสารเก่าของทางราชการอำเภอกะลันตาที่มีการจดบันทึกไว้ในช่วงหลังจากที่กะลันตาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอโดยบังเอิญขณะที่เรือเพดานเพื่อซ่อมแซมอาคารที่ว่าการอำเภอหลังเก่า เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นอาคารพิพิธภัณฑชุมชนชาวกะลันตาและที่มีค่ายิ่งกว่านั้นคือการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้ร่วมดำเนินงานจัดตั้งพิพิธภัณฑในฐานะนักวิชาการท้องถิ่น และมีโอกาสได้รวบรวมภาพเก่าของชาวกะลันตาที่สามารถเล่าเรื่องในอดีตได้สืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่มาของการตัดสินใจทำวิจัยเรื่องนี้

ในทำนองเดียวกันหอชาติพันธุ์ชาวเลและบ้านรองเง็ง ที่สร้างขึ้นบนพื้นที่ชุมชนบ้านลังกาอุก็มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชาวเลตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืน เช่นกัน

พัฒนาการของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกะลันตาที่บันทึกไว้ข้างต้น บ่งบอกถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนกะลันตาซึ่งมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อพยพจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันท่ามกลางความอดอยาก แร้นแค้น และความทุกข์ยากจากโรคระบาด ภัยธรรมชาติ และภัยจากสงครามโดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง ดังปรากฏในเอกสารของทางราชการในช่วงเวลาหลังจากมีการยกฐานะเป็นอำเภอกะลันตาแล้ว เช่น บันทึกการประชุมเรื่องที่เจ้าหน้าที่ออกตรวจการอำเภอ รศ.128-140 (พ.ศ.2452-2458) บันทึกการประชุม 2463-2480 สมุดบัญชีรับจดหมาย คำสั่ง รายงาน บัญชีคนพลที่ติดทะเบียน และทะเบียนสืบจับ ปรากฏหลักฐานว่าปัญหาที่พบมาก มีทั้งการลักเล็กขโมยน้อย การทะเลาะวิวาท จนถึงการฆ่าฟันกันเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ นอกจากนั้น ยังต้องเผชิญกับปัญหาการทำผิดกฎหมาย เนื่องจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติในเขตหวงห้าม การลักลอบเข้าเมืองของชาวต่างชาติและการหลบหนีคดีความเข้ามาพักอาศัยในชุมชนของโจรผู้ร้ายก็สร้างปัญหาให้กับสังคมไม่น้อยเช่นกัน และแม้ปัญหาที่เข้ามาในยุคทองเที่ยว และยุคหลังภัยพิบัติสึนามิ ก็สร้างความวุ่นวายโกลาหล ที่เป็นเหตุผลักดันให้สมาชิกในสังคมจำเป็นต้องสร้างกระบวนการในการจัดระเบียบทางสังคม และอาศัยกฎหมายบ้านเมืองเป็นตัวช่วยปรับเปลี่ยนและหล่อหลอมให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ใช้ชีวิตร่วมกันได้ระยะหนึ่ง ก่อนที่จะมีเหตุปัจจัยอื่นแทรกซ้อนขึ้นมาให้ต้องแก้ปัญหาตลอดมา สภาพความไร้ระเบียบดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีไร้ระเบียบ หรือทฤษฎีโกลาหล (chaos theory) ซึ่งเป็นทฤษฎี

ทางวิทยาศาสตร์ ที่ ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ (2542 : 115-143) นำมาอธิบายว่าเป็นสภาพและกระบวนการที่ไร้เสถียรภาพ (unstable) มีความอ่อนไหวสูงมากและเปราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อยในสาเหตุเบื้องต้น (initial condition) แต่เมื่อเกิดซ้ำบ่อย ๆ ทำให้ระบบที่ดำเนินอยู่พัฒนาการไปอย่างไม่เป็นเส้นตรง คดเคี้ยว กวัดแกว่ง เชื่อมโยงกันดั่งใยแมงมุม ซับซ้อน อ่อนไหว และผันผวน บางครั้งถึงก้าวกระโดดฉับพลัน ทำให้เกิดภาวะที่อยู่ห่างไกลจากสมดุลและก้าวเข้าสู่ภาวะเปลี่ยนผ่าน (phase transition) ในช่วงเวลาที่ไม่แน่นอนและช่วงเวลานี้จะมีความไร้ระเบียบดำรงอยู่ระดับหนึ่ง ขณะที่สภาพเก่าเสื่อมสลายระบบได้สร้างสรรค์สภาพใหม่ขึ้นได้อีกอย่างเป็นพลวัต ซึ่งระบบพลวัต (โดยเฉพาะระบบชีวิต) ในโลกความจริงจะมีเสถียรภาพเพียงชั่วคราวไม่ดำรงอยู่นานเป็นเพียงระยะผ่านเท่านั้น โดยเฉพาะระบบสังคมมนุษย์ ยังต้องการรูปแบบและระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าช้าหรือเร็วพวกเขาจะต้องจัดระเบียบใหม่ให้แก่สังคมจนได้ แม้การนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจะยังมีข้อถกเถียงกันอยู่ แต่ก็มีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าสามารถนำมาอธิบายได้ในระดับหนึ่ง เพราะเป็นวิธีมองปรากฏการณ์อย่างเชื่อมโยงเหตุปัจจัย มององค์รวม เข้าใจส่วนประกอบและไม่ละเลยความบังเอิญ ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีนี้สามารถนำมาอธิบายสภาพไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นในชุมชนเล็ก ๆ เช่น เกาะลันตาในบางช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ได้

นอกจากนั้น สถานการณ์ความขัดแย้ง ความกดดันและปัญหาความไม่ลงตัวในการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันที่เกิดขึ้นในชุมชนเกาะลันตาท่ามกลางพลวัตการปฏิสัมพันธ์ในสังคมหลากหลายที่โกลาหลไร้ระเบียบดังกล่าว ยังสอดคล้องกับ ทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) แบบวิภาษวิธี (dialectic) ของเฮเกิล (Hegel) ซึ่งฟอร์สเตอร์ (Forster, 1999 : 131) นำมาอธิบายว่า สังคมมนุษย์ย่อมไม่หยุดอยู่กับที่แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกัน หรือ มีความเห็นไม่ตรงกัน เกิดความขัดแย้ง ความกดดัน และการปฏิเสธ ส่งผลให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กัน 3 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ (thesis) อีกด้านหนึ่งมีการปฏิเสธ (antithesis) และการต่อสู้ระหว่าง 2 ด้านที่ขัดแย้งกันนี้จะพัฒนาไปสู่สิ่งที่เกิดใหม่ (synthesis) และต่อมากลายเป็นข้อเสนอนิยามใหม่ (thesis) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (antithesis) และนำมาสู่การสร้างสิ่งใหม่ (synthesis) ต่อไป

พื้นที่ทางวัฒนธรรมและศูนย์รวมชุมชน

พัฒนาการของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตาที่เคลื่อนผ่านเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ จากอดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันดังที่ได้บันทึกไว้ข้างต้น และกำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่อนาคต

เป็นที่มาของพลวัติการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป โดยมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมและศูนย์รวมชุมชนที่เป็นศูนย์กลางในการปฏิสัมพันธ์ ดังเช่น

ตลาดศรีราชา เป็นทำเลที่ตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวจีน ชาวมุสลิม ชาวไทย และเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวเกาะลันตา ที่เชื่อมโยงกับบ้านหัวแหลมใกล้บ้านหัวแหลมกลาง แหล่งที่พักอาศัยของชาวมุสลิมและชาวเล บ้านหัวแหลมสุดหรือบ้านสังกาอู่ แหล่งที่พักอาศัยของชาวเล บ้านทุ่งหยีเพ็ง บ้านเจ๊ะหลี และเกาะปอ แหล่งที่พักอาศัยของชาวมุสลิม

ตลาดศรีราชาและแหล่งที่พักอาศัยดังกล่าวมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ศาลเจ้าจีน สุเหร่ามุสลิม วัดไทย และศาลบรรพบุรุษของชาวเล เป็นศาสนสถาน ซึ่งชาวเกาะลันตาใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาและประเพณีของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ อีกทั้งยังเป็นสถานที่สำหรับเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียน สถานศึกษาที่น่าพาให้ลูกหลานชาวเกาะลันตาได้ปฏิสัมพันธ์กัน มีโรงพยาบาลศูนย์ แหล่งบันเทิงร่วมกัน และมีศาลกรมหลวงชุมพร สำหรับเป็นที่เคารพสักการะของชาวเกาะลันตา

ศาลเจ้าสามต้องอ่อง เป็นศาลเจ้าในศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นศูนย์รวมของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณตลาดศรีราชา สร้างบนที่ดินของตระกูลไหวพริบ ประมาณ 65 ปีขึ้นไป มีพระสามต้องอ่อง เป็นพระกิมลีน¹ ชาวจีน ชื่อนายฮ่องเสียนนำมาจากปีนังประมาณ 60 ปีที่แล้ว ในงานกินเจ จะมีกาน้ำ “กิมลีน” มาล้างโดยลูกหลานที่กินเจจะอุ้มลุยไฟเพื่อชำระให้สะอาดและขลังยิ่งขึ้น ชาวบ้านเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากในอดีตเคยปรากฏเหตุการณ์ที่น่าสนใจหลายครั้ง ดังที่เล่ากันว่า สมัยที่โรคอหิวาต์ระบาด แยกปาทาน คนหนึ่งออกไปทำธุระนอกบ้านได้ยินเสียงฝีอยู่ใกล้ๆ แต่เข้าตลาดไม่ได้เพราะมีทหารจีนถือดาบเต็มไปหมด เชื่อว่าเป็นพระจีนจากศาลเจ้าสามต้องอ่อง และในช่วงที่ไฟไหม้ตลาดศรีราชา เกิดเหตุการณ์ปาฏิหาริย์อีกครั้ง เมื่อไฟลุกลามใกล้จะถึงศาลเจ้าสามต้องอ่องลมพัดเปลวไฟหวนกลับไปและชาวบ้านช่วยดับไปได้สำเร็จ โดยปรกติจะทำพิธีไหว้พระเจดีย์ชาวไทยเชื้อสายจีนในตลาดศรีราชา แต่ในช่วงที่มีประเพณีกินเจจะมีชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งในตลาดศรีราชา จากตัวจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียงมาร่วมพิธี(กวนยี่ ตูลารักษ์. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549) เคยมีกรณีที่พระจีนเข้าทรงชาวมุสลิมในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ในเหตุการณ์ด้วย ในครั้งนั้นเด็กหนุ่มมุสลิมคนหนึ่งถูกพระจีนเข้าทรงขณะกำลังนอนเฝ้าเรือที่บ้านหัวแหลม เจ้าตัวรีบขับรถมอเตอร์ไซด์ตรงไปที่โรงพระจีน เพื่อนที่นั่งซ้อนมาด้วยเล่าว่าระหว่างทางรถวิ่งด้วยความเร็วสูงจนกระทั่งล้อยข้ามสะพานไม้ ชาวจีนที่ดูแลศาลเจ้ารีบวิ่งไปเปิดประตูศาลเจ้าสามต้องอ่อง ดิฉันบอกกล่าว

¹ รูปจำลองของพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีน

ให้สมาชิกชาวจีนในตลาดศรีรายมาจตุรูปเทียนไหว้ต้อนรับ พระในร่างทรงเขียนกระดาดยันต์ เป็นอักษรภาษาจีนแจกให้สมาชิกที่ไปเยี่ยม พ่อแม่ของร่างทรงยืนยันว่าปกติลูกชายเขียนภาษาจีนไม่เป็น

สุเหร่าศรีรายา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตลาดศรีรายาสร้างขึ้นก่อนวัดเกาะลันตา ในอดีตเป็นศูนย์รวมของชาวมุสลิมตลาดศรีรายาและหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งมุสลิมบ้านเกาะปอกันนั่งเรือมาทำพิธีที่นี่ด้วย ดังที่ สิทธิ หาญทะเล(สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549) ชาวไทยมุสลิมบ้านเกาะปอเล่าว่า“ตอนเด็ก ๆ อายุ 8-9 ปี ชาวเกาะปอดินทางมาทำมาหยง (ละหมาด) ที่สุเหร่าศรีรายา”

วัดเกาะลันตา เดิมมีการจัดตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นที่อำเภอเกาะลันตาค่อน ต่อมาในปีพ.ศ. 2474 คณะข้าราชการและพ่อค้าประชาชนชาวไทยพุทธและชาวจีนตลาดศรีรายา จึงได้ร่วมกันสร้างวัดเกาะลันตาขึ้น เพื่อเป็นสถานที่สำหรับทำบุญให้ทาน เจ้าคณะจังหวัดจึงจัดส่งพระภิกษุมัจฉาพรญา 4 รูป ในปีพ.ศ. 2475 มีการจัดหารายได้บำรุงวัดและแต่งตั้งกรรมการดูแลการเงิน ต่อมา นายฮองเลี้ย (ลูกชายคนโตของนายเอ่งฮ้อ) ซึ่งไปมีครอบครัวที่ปีนังกับภรรยาชาวจีนกลับมาบวชที่วัดเกาะลันตา ได้สร้างกุฏิถวายวัดหลังหนึ่งและเป็นผู้ที่มีบทบาทในการทำนุบำรุงวัดเกาะลันตาลดอดมา

ส่วนชาวเลและชาวมุสลิมบางคนก็มีส่วนร่วมเป็นแรงงานในการตัดไม้และเป็นช่างก่อสร้างวัดด้วย ในวันพระและวันสำคัญทางศาสนาพุทธจะมีชาวไทย ชาวจีนและชาวเล มาร่วมทำบุญกันที่วัดเกาะลันตาเป็นประจำ ส่วนชาวมุสลิมไม่ได้เข้าร่วมเนื่องจากมีข้อจำกัดทางศาสนา ลูกผู้ชาย ชาวจีนและชาวไทย เมื่อถึงวัยอันสมควรก็จะให้บวชพระ ปัจจุบันเจ้าอาวาสที่วัดเกาะลันตาเป็นลูกหลานชาวจีนที่เข้ามาบวชที่วัด

ศาลไต่อาโหม๊ะเบอราดัย ไต่อาโหม๊ะเบอราดัย มีสัญลักษณ์เป็นงู เป็นศาลบรรพบุรุษประจำบ้านหัวแหลมกลาง เดิมเป็นจอมปลวกและมีงูตัวใหญ่เลื้อยมาขดตัวเป็นประจำต่อมาชาวบ้านหัวแหลมทั้งชาวเล ชาวจีนและชาวมุสลิม ได้ร่วมใจกันสร้างศาลให้เป็นที่พำนักและทุก ๆ เดือน 7 ก่อนทำนา ชาวบ้านที่มีส่วนมีนาจะร่วมกันจัดงานฉลอง แต่ปัจจุบันนับถือกันในกลุ่มชาวเลเท่านั้น (เล็ก อุสาห์. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

ชาวเกาะลันตาผูกพันกับกรมหลวงชุมพรฯ มาตั้งแต่พระองค์ท่านเสด็จมาเกาะลันตา ต่อมาในงานคัดเลือกทหาร ซึ่งจัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี จะมีการบนบานไม่ให้ฝนตกโดยจตุรูป 3 ดอก อธิษฐานแล้วปักธูปเทียน ปรากฏว่าบนบานแล้วฝนหยุดทุกครั้ง ติดต่อกันหลายปีจึงจัดตั้งศาลขึ้นโดยข้าราชการชาวเกาะลันตา และชาวประมงที่มาแวะพักร่วมกันบริจาคเงินสร้างศาล และจะทำพิธีบวงสรวงปีละ 2 ครั้ง คือ วันที่ 19 พฤษภาคม ซึ่งตรงกับวันสิ้นพระชนม์ และวันที่ 19 ธันวาคม วันเฉลิมพระเกียรติ การบวงสรวงจะใช้ดอกกุหลาบสีแดง ดอกมะลิคล้องมือ ผ้าคล้องคอ ห้ามถวายเนื้อสัตว์ ศาลกรมหลวงชุมพรฯ จึงเป็นศูนย์รวมความเชื่อที่ชาวลันตาเคารพศรัทธา

โรงเรียน โรงเรียนประชาบาลของรัฐหลังแรกบนเกาะลันตาสร้างขึ้นที่บ้านบ่อแห่น ซึ่ง เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวเกาะลันตาในยุคนั้น หลังจากเกาะลันตาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ แล้ว โรงเรียนเปิดสอนตั้งแต่ ป.1-ป. 4 โดยมีครูบุญนิตย์ (บ่าวนุ้ย) ครูมาตาบ เป็นครูสอนรุ่นแรก ๆ จึงเป็นโอกาสที่เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้เรียนหนังสือร่วมกัน แต่เนื่องจากชาวเลมีปัญหาเรื่องภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นมาก จึงไม่กล้าให้ลูกเข้าไปเรียน ในช่วงแรกถึงกับพาลูกหนี ไปอยู่ที่เกาะอื่นแต่ระยะหลังเข้าไปเรียนร่วมกันบ้างแต่พ่อแม่จะไปนั่งเฝ้าดูแลลูก ๆ อยู่ตามไต้ต้นไม้ ต่อมาโรงเรียนบ่อแห่นย้ายไปตั้งที่บ้านศาลาด่าน

เมื่อชุมชนศรีราชากลายเป็นตลาดศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าและศูนย์ราชการ ประมาณปีพ.ศ. 2466 มีการสร้างโรงเรียนประชาบาลหลังแรกบริเวณที่ตั้งศาลกรมหลวงชุมพร ปัจจุบัน ต่อมาย้ายไปสร้างที่วัดเกาะลันตา ในอดีตเด็กมุสลิมจากเกาะปอกันนั่งเรือมาเรียนที่โรงเรียน วัดเกาะลันตา จนกระทั่งเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว ทางราชการให้สร้างโรงเรียนขึ้นที่บ้านเกาะปอกะและ สร้างโรงเรียนบ้านหัวแหลมกลางสำหรับเด็กชาวเล เป็นศาลาหลังคามุงจาก ฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ เมื่ออาคารผูกพันจึงย้ายเอกสารและเด็กไปเรียนที่โรงเรียนวัดเกาะลันตา หลังจากนั้นจึงเปิดโรงเรียน สำหรับเด็กชาวเลอีกแห่งที่บ้านสังกาฮู้(หัวแหลมสุด) แต่เด็กชาวเลบ้านหัวแหลมกลางจะเข้าเรียนที่ โรงเรียนวัดเกาะลันตาพร้อมกับเด็กชาวจีน มุสลิม และไทยในตลาดศรีราชา ชาวมุสลิมบางคนที่บ้าน อยู่ไกลจากโรงเรียนต้องมาอาศัยอยู่บ้านคนจีนในตลาดศรีราชา เป็นโอกาสให้ผู้ใหญ่สนิทสนมกัน และเด็ก ๆ มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ปัจจุบันมีโรงเรียน “ลันตาประชาอุทิศ” ซึ่งเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่เป็นเด็กมุสลิม มีเด็กชาวเลและชาวจีนไม่มากนัก เนื่องจากเมื่อจบชั้นประถมศึกษาเด็กชาวเลจะออกไปทำงาน ส่วนลูกหลานคนจีนจะส่งไปเรียนในตัวจังหวัดหรือในกรุงเทพ เด็กมุสลิมบางส่วนเข้าเรียนในโรงเรียนปอเนาะซึ่งสอนทั้งวิชาสามัญและ ศาสนาอิสลาม

โรงภาพยนตร์ ในอดีตโรงภาพยนตร์เป็นสถานที่หนึ่งที่เป็นศูนย์รวมของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อาศัยอยู่บนเกาะลันตา เริ่มจากมีหนังเร่ขายยาแบบหนังกลางแปลงฉายในที่โล่งไม่กั้นฝาเปิดให้ดูฟรี และหยุดขายยาเป็นช่วง ๆ ต่อมาประมาณปีพ.ศ. 2515 นายสุนทร อ่อนหวาน ได้เช่าที่สร้างโรงภาพยนตร์ “สุนทรรามา” เพื่อเปิดให้บริการ มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว ฝาและหลังคามุงด้วยสังกะสี แก้วอิ ทำด้วยแผ่นไม้กระดานเป็นแถวยาวไม่มีพนักพิง รองรับผู้ชมได้ประมาณ 200 ที่นั่งเฉลี่ยแล้วมี ผู้เข้าชมวันละประมาณ 70-80 คน เช่าหนังมาจากห้วยยอด ตรัง พังงา หาดใหญ่ ไม่ได้ฉายทุกวัน ก่อน ฉายเรื่องใดจะปิดโปสเตอร์หนังเพื่อโฆษณาล่วงหน้าประมาณ 1 อาทิตย์ ฟิล์มหนังจะฝากมากับเรือเมล์ เมื่อเรือเมล์ถึงเกาะจึงประกาศว่าวันนี้จะฉายเรื่องอะไร เมื่อถึงเวลาใกล้ฉายจะเปิดเพลงมาร์ชกระจาย เสียงไปทั่วตลาดศรีราชาและบริเวณใกล้เคียง เรื่องที่ได้รับความนิยมมาก จะฉาย 2 รอบ เช่น เรื่อง

สะพานรักสารสิน ฯลฯ โรงภาพยนตร์หลังนี้ปิดบริการอย่างถาวร ประมาณปีพ.ศ. 2522 หลังจากโทรทัศน์ช่อง 7 สี และช่องอื่น ๆ แพร่ภาพได้ทั่วประเทศ ชาวบ้านนิยมดูละครโทรทัศน์มากกว่า โดยเฉพาะในช่วงที่ถ่ายทอดละครเรื่อง“ดาวพระศุภร์” ชาวเลจากบ้านสังกาอู่จะนั่งเรือมาดูโทรทัศน์ที่บ้านชาวจีนในตลาดศรีราชาทุกคืน จนกระทั่งคืนหนึ่งเรือถูกพายุซัดจมน้ำเสียชีวิตไปหลายคน (วารินทร์ กุลสถาพร. สัมภาษณ์ : 9 พฤษภาคม 2550) ต่อมา ร้านค้าชาวจีนในชุมชนบ้านสังกาอู่ได้ติดตั้งโทรทัศน์ไว้เครื่องหนึ่งโดยใช้ไฟจากแบตเตอรี่และขายขนมหน้าร้าน ชาวเลจึงไม่ต้องเดินทางเข้ามาในตลาดศรีราชา ปัจจุบันเมื่อไฟฟ้าเข้าถึง ชุมชนชาวเลบ้านหัวแหลมและบ้านสังกาอู่ต่างมีโทรทัศน์กันทุกครัวเรือน บรรยากาศการดูหนังร่วมกันในโรงภาพยนตร์และการดูโทรทัศน์ร่วมกันตามบ้านชาวจีนตามร้านค้าในชุมชนจึงหมดไป

สมาคมชาวเกาะลันตา เป็นอาคารไม้ 2 ชั้นเก่า ๆ ตั้งอยู่ปากทางเข้าตลาดศรีราชา ภายในมีโต๊ะสนุกเกอร์ 4 โต๊ะ ผู้ที่เข้าไปเล่นจะต้องเสียค่าใช้จ่ายให้เจ้าของสถานที่ซึ่งเป็นชาวจีน สมาคมชาวเกาะลันตาเป็นสถานที่หนึ่งที่ผู้ชายชาวเกาะลันตาที่อาศัยบริเวณใกล้เคียงทั้งวัยรุ่นและผู้ใหญ่ ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย นิยมไปร่วมเล่นสนุกเกอร์ มีวัยรุ่นชาวเลไปร่วมบ้าง แต่ผู้ใหญ่ชาวเลบางคนบอกว่าไม่ไปเพราะเล่นไม่เป็น ไปหาปลาดีกว่า บางคนชอบร่วมแข่งขันฟุตบอลมากกว่า

สะพานสามแสน เป็นสะพานทำเทียบเรือโดยสารและขนส่งสินค้าจากแผ่นดินใหญ่มายังเกาะลันตา เดิมเป็นสะพานไม้ สร้างขึ้นด้วยงบประมาณของทางราชการ 3 แสนบาท ซึ่งนับว่าสูงมากในขณะนั้น ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “สะพานสามแสน” ต่อมาเมื่อสะพานชำรุด จึงสร้างขึ้นใหม่เป็นสะพานคอนกรีต ในอดีตชาวเกาะลันตาทุกหมู่บ้านที่ต้องการเดินทางไปแผ่นดินใหญ่ต้องมาลงเรือเมล์โดยสารที่นี้เพียงที่เดียว พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นที่พบปะของชาวเกาะทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ข้าราชการบางคนที่ไม่ตั้งใจทำงาน หรือถูกลงโทษให้ย้ายมาทำงานที่นี้ จะตั้งความหวังไว้ที่ท่าเรือซึ่งอยู่ตรงข้ามกับอาคารที่ว่าการอำเภอ เพื่อรอเรือเมล์เที่ยวสุดท้ายซึ่งจะเข้ามาจอดเทียบท่าประมาณ 15.30 นาฬิกา หากวันใดไม่มีข้าราชการผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาเดินทางมากับเรือเพื่อตรวจเยี่ยม วันนั้นก็จะได้กลับบ้านกลับไปพักผ่อนได้ นอกจากนี้ ชาวบ้านใกล้เคียงจะนำอาหารมานั่งกินกันในตอนเย็นบ้าง นั่งดื่มเหล้าหรือดกปลาท่ามกลางแสงจันทร์บ้าง เป็นที่นัดพบของหนุ่มสาวบ้าง ปัจจุบันเมื่อเรือเมล์หยุดให้บริการ เนื่องจากมีแพขนานยนต์สำหรับเดินทางติดต่อระหว่างเกาะลันตา กับแผ่นดินใหญ่มีเพียงเรือหาปลา เรือหางยาวที่บริการนักท่องเที่ยวหรือเรือของชาวบ้านเท่านั้นที่ยังคงให้บริการท่าเรือ สะพานแห่งนี้จึงลดบทบาทลง เมื่อเกิดเหตุการณ์ สึนามิ ได้ถูกคลื่นซัดช่วงกลางสะพานพังทลายลง เหลือแต่ปลายสะพานซึ่งเป็นท่าเทียบเรือและเชิงสะพาน แต่หลังจากนั้นคลื่นก็อ่อนกำลังลงช่วยให้บ้านเรือนในตลาดศรีราชารอดพ้นจากการถูกทำลาย ปัจจุบันสะพานนี้

ได้ปรับปรุงให้กลับสู่สภาพเดิมแล้ว และเป็นจุดชมวิวแห่งหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเมืองเก่าของเกาะลันตา หรือ “Lanta Old Town” เพื่อชมทิวทัศน์ และบรรยากาศด้านหลัง ของบ้านยาวศรีรายา

ตลาดนัด พื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าที่เรียกว่า “ตลาดศรีรายา” เดิมจะเป็นห้องแถวร้านค้าของชาวจีน ส่วนชาวเลและมุสลิมจะเดินเท้าจากหมู่บ้านออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันตามริมถนนหรือแนวชายตามบ้านคน เพิ่งมีการกำหนดพื้นที่เป็นตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณด้านหน้าสะพานสามแสน และหน้าอาคารที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาเก่า ซึ่งปัจจุบันปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าเมื่อประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมา ปัจจุบันวันอาทิตย์จึงเป็นวันที่ชาวเกาะลันตามีโอกาสออกมาซื้อขายสินค้าและปฏิสัมพันธ์กันที่ตลาดนัดวันอาทิตย์

โรงพยาบาลเกาะลันตา หลังจากยกฐานะเป็นอำเภอแล้ว ในปีพ.ศ. 2480 ทางราชการได้สร้างอาคารสาธารณสุข เพื่อดูแลด้านสุขภาพแก่สมาชิกทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอนามัยประจำตำบล จนกระทั่งประมาณปีพ.ศ. 2531 มีการสร้างโรงพยาบาลประจำอำเภอขึ้นใกล้กับชุมชนชาวเลบ้านหัวแหลมกลาง หากเจ็บป่วยไม่หนักมากสมาชิกทุกกลุ่มจะเข้าไปรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลเกาะลันตา แต่หากอาการหนักทางโรงพยาบาลจะส่งตัวต่อไปยังตัวจังหวัดกระบี่ ในช่วงแรก ๆ ชาวเลยังคงรักษากับโตะหมอ หากมีผู้ป่วยอาการหนักจำเป็นต้องส่งตัวไปโรงพยาบาลญาติพี่น้องจะติดตามไปนั่งเฝ้าลูกหลานที่โรงเรียน แต่ปัจจุบันสามารถเข้าใจภาษาไทยได้ดีขึ้น เข้าไปใช้บริการในโรงพยาบาลอำเภอเกาะลันตา และโรงพยาบาล ในตัวเมืองกระบี่ มากขึ้น บางคนไปรักษาในโรงพยาบาลสงขลา นครินทร์ จังหวัดสงขลาก็มี

พิพิธภัณฑ์ชาวเกาะลันตา ตั้งอยู่ตรงข้ามกับสะพานสามแสน เป็นอาคารที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาหลังเก่าที่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ ในช่วงปีพ.ศ. 2548-2549 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นแหล่งรวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และวิถีชีวิตของชุมชนชาวเกาะลันตา อีกทั้งต้องการให้เป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่จะแสดงถึง “ตัวตน” หรืออัตลักษณ์ (identity) ของชาวเกาะลันตา ตามเป้าหมายประการหนึ่งที่ต้องการสร้างเครือข่ายความเป็นชุมชน “คนเกาะเดียวกัน” (Lanta Islanders) ของโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาหลังเหตุการณ์สึนามิภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และการดำเนินงานของมูลนิธิชุมชนไทร่วมกับภาคีในท้องถิ่น ทั้งองค์กรชุมชน กลุ่มศิลปิน เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และนักวิชาการท้องถิ่น

บ้านรองเง็ง และหอชาติพันธุ์ชาวเล เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่สร้างขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิ ตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตา เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลของชุมชน ที่สะสมมาตั้งแต่อดีต

เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเลให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบสานต่อไป เป็นตัวกลางเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและนอกชุมชนและเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเล ลักษณะการใช้พื้นที่จึงใกล้เคียงกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คือสร้างที่ชุมชนบ้านส้างาอยู่บนพื้นที่จริงที่อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ประกอบด้วยศาลใต้กะลามาค หอชาติพันธุ์ชาวเล อาคารแสดงและเรียนรู้ศิลปประมงแรง อาคารที่พักรับรอง อาคารติดต่อสอบถามขายของที่ระลึก และห้องน้ำห้องส้วม

ประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตา

จากเรื่องราวการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกาะลันตาตามประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวถึงในยุคแรก ๆ ส่วนใหญ่สืบเนื่องจากการอพยพหลบภัยเข้ามาพักอาศัย เช่น ชาวเลบางกลุ่มหนีจากการถูกโจรสลัดจับตัว หนีจากการถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารสู้รบที่เมืองมะละกา ชาวจีนหนีภัยสงครามจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ผ่านปีนังเข้ามายังเกาะลันตา ชาวมุสลิมหนีการเกณฑ์ทหาร ดำรงอยู่ในช่วงที่มีภัยสงครามและหนีการจ่ายค่ารัชูปการจากคาบสมุทรทางตอนล่างขึ้นมา ชาวเกาะลันตาจึงสืบทอดลักษณะร่วมของผู้ที่รักษาสภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน และแม้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำเป็นต้องร่วมมือกันทำมาหากินพึ่งพาอาศัยกันและรวมพลังเพื่อต่อสู้กับสภาพแวดล้อมที่อันตรายในยุคบุกเบิกดังกล่าวผลักดันให้ต้องมีการปฏิสัมพันธ์พบปะพูดคุยขอความช่วยเหลือ แบ่งปันทุกข์สุขกัน ส่งผลให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมชอบพอกันระหว่างสมาชิกต่างเพศ และต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางเครือญาติ จึงมีการแต่งงานผสมผสาน ทั้งในระหว่างสมาชิกกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในบทนี้จึงกล่าวถึงประวัติเครือญาติและตัวอย่างแผนผังเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ บนเกาะลันตา ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับพลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา ดังเช่น

สายตระกูลชาวเล ชาวเลกลุ่ม “โอรังลอนตา” เป็นคนพื้นถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยแถบเกาะลันตาและเกาะจำมานานนับพันปี แต่ยากที่จะระบุสายตระกูล คงมีแต่ชาวเลอุรักลาไว้อยู่ที่อพยพเข้ามาผสมผสานในช่วง 500 ปีมาแล้ว ซึ่งพอจะสืบสายตระกูลได้ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอุรักลาไว้อยู่ที่อพยพเร่ร่อนเข้ามาพักอาศัยบริเวณชายฝั่งทะเลเกาะลันตา ส่วนใหญ่อพยพหนีภัยจากเมืองมะละกาอยู่แถบชายฝั่งทะเลไทรบุรีเมื่อประมาณ 500 ปีก่อน แล้วเคลื่อนย้ายขึ้นมายังพื้นที่ชายฝั่งตอนบนของน่านน้ำอันดามันจนถึงบริเวณเกาะลันตา ซึ่งในอดีตเคยเป็นศูนย์รวมที่เปรียบเสมือนเมืองหลวงของชาวเลอุรักลาไว้อยู่ ด้วยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะสังคมแบบชนเผ่าเร่ร่อน อาศัยเรือเป็นบ้านเกิดเรือนนอน เป็นเครื่องมือหากินและเป็นเรือนตาย กระจายกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มครอบครัวและเครือ

ญาติเดียวกัน (kinship) จะอาศัยอยู่ร่วมกัน กลุ่มเครือญาติหลาย ๆ กลุ่ม ที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีการแต่งงานข้ามกลุ่มกัน จะเป็นกลุ่มสายเลือดเดียวกัน (lineage) กลุ่มสายเลือดเดียวกันหลาย ๆ กลุ่มที่มีภาษาและวัฒนธรรมร่วมกัน เรียกตนเองว่า “อุรักลาไวย์” เหมือนกัน มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน (tribal) ประชากรชาวเลอุรักลาไวย์ที่อพยพเข้ามาในช่วงแรก ๆ มีไม่มากนัก จึงมีการแต่งงานทั้งในกลุ่มเครือญาติเดียวกันและแต่งงานข้ามกลุ่มในสายโลหิตเดียวกันหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน หลังจากที่ชาวมุสลิมและชาวจีนเข้ามาพักอาศัยมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับผู้หญิงชาวเล จึงยังคงมีลูกหลานชาวจีนชุมชนศรีราชาที่มีเชื้อสายชาวเลอยู่บ้าง ต่อมาเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างถาวร ชาวเลกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตานับเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน กล่าวกันว่านามสกุลที่ชาวเลใช้กันอยู่ในปัจจุบันได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี กลุ่มเครือญาติที่พักอาศัยในแหล่งเดียวกันจะใช้นามสกุลเดียวกันทั้งหมด เช่น ชาวเลบริเวณบ้านหัวแหลม (หัวแหลมกลาง และหัวแหลมสุด หรือบ้านสังกาอู่) ใช้นามสกุล “ทะเลเล็ก” ชาวเลบ้านศาลาด่าน ใช้นามสกุล “ช้างน้ำ” ด้วยเหตุนี้ นอกจากนามสกุลจะแสดงถึงความเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันแล้ว ยังบ่งบอกถึงถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวเลแต่ละกลุ่ม ในยุคสมัยนั้นด้วย แต่ต่อมาเมื่อมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกับชาวเลต่างถิ่น ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทย จึงมีนามสกุลอื่นเข้าไปปะปนบ้าง เช่น ประมงกิจ ช้างน้ำ หาญทะเล พุ่งใหญ่ เกตเนตร และสุวรรณกุล โดยเฉพาะช่วงที่ธุรกิจท่องเที่ยวเข้าไปชาวเลติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอกมากขึ้น หนุ่มสาวชาวเลบนเกาะลันตาแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น ผู้ชายจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่แต่งงานกับสาวชาวเลบางคน ใช้นามสกุลของผู้หญิงเพื่อใช้สิทธิในการไม่ต้องเข้ารับการศึกษาเป็นทหารเกณฑ์

สายตระกูลชาวมุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดบนเกาะลันตา มีตระกูลใหญ่ ๆ หลายตระกูล เช่น ตระกูลหวังผล แสงผล นุหงา ห้าหา พยายาม กักใหญ่ ปราบเภท ขันการ สัตย์จิตร เกื้อกุล ขันการ สุภาพ หวังสบู่ อ่อนนวล บุตรสมัน สิ้นโต กลีคุณ มาลาศรี ไทรบุรี ละงุชนะสร ต้นวิชา ปาไหนด อับดุลหาล้า ฯลฯ แต่ละสายตระกูลมีประวัติการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน จากคำบอกเล่า ส่วนใหญ่จะอพยพหนีภัยสงครามและการสู้รบในช่วงที่เมืองไทรบุรีเกิดความวุ่นวายต่อเนื่องจากการสู้รบกับพวกญากิส การแทรกแซงของอังกฤษ และเป็นกบฏต่อสยาม ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องเกณฑ์กำลังประชาชนไปเป็นทหารสู้รบกัน ในช่วงนั้นประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมลายู-สยาม จึงอพยพหนีการถูกเกณฑ์ทหารจาก ไทรบุรี ปะลิส กะบังปะสู และสตูลเข้ามาในเขตพื้นที่ชายฝั่งตอนบนหลายจังหวัด รวมทั้งบนเกาะลันตาด้วย ในเวลาต่อมาสมาชิกในสายตระกูลชาวไทยมุสลิมเหล่านี้มีการแต่งงานข้ามสายตระกูลกัน จนกระทั่งสามารถนับญาติกันได้เกือบทั้งเกาะ แต่ก็ยังมีบ้างที่แต่งงานกับชาวจีนและชาวเล ปัจจุบันชาวไทยมุสลิมต่างกระจายกันอยู่บนเกาะลันตาใหญ่ ลันตาน้อย เกาะกลาง และที่อื่น ๆ ดังเช่น

สายตระกูลไทรบุรี ใช้นามสกุล “ไทรบุรี” ดั้งเดิมเป็นสายตระกูลชาวสยามหรือชาวไทย ที่ไปเป็นเจ้าเมืองไทรบุรีแล้วแต่งงานกับชาวมลายูเปลี่ยนเป็นมุสลิมนับถือศาสนาอิสลาม เมื่อเกิดการสู้รบในไทรบุรีจึงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เกาะลันตา ตระกูลนี้จึงสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองไทรบุรี

สายตระกูล “ละงู” “ชนะสร” และ “ตันวิชา” หนีมาจากสตูลเพราะถูกบังคับให้จ่าย ค่าภาษี รัชชูปการหากไม่จ่ายจะถูกเกณฑ์ให้ไปขุดดินสร้างถนนสาย “ทะเลสองห้อง” เพื่อรับเสด็จรัชกาลที่ 6 นายหลี่ และนายสมัน สองคนพี่น้อง ตระกูล “ละงู” อาศัยเรือเดินทางขึ้นมาถึงกระบี่ นายหลี่ ขึ้นไปอาศัยที่ทุ่งมะพร้าว (ปัจจุบันอยู่ในตำบลคลองพน) ส่วนนายสมันน้องชายขึ้นที่บ้านโละใหญ่ ตำบล เกาะลันตาน้อย “ตระกูลชนะสร” และ “ตันวิชา” อพยพมาอยู่บนเกาะลันตาใหญ่

สายตระกูล “ปาไหนด” ลูกหลานเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นชื่อเมืองที่บรรพบุรุษหนีมา และน่าจะมีสายสัมพันธ์กับราชวงศ์บรูไน หรือเมืองใดเมืองหนึ่งในบรูไน เข้าใจว่าถิ่นฐานเดิมคือเมืองปาไหนด บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ต้นตระกูล “ปาไหนด” คือตนกูหงะและตนกูเต สองพี่น้องที่เกิดจากภรรยาหลวง ซึ่งถูกพี่น้องต่างมารดาแย่งชิงอำนาจและตามล่าเพื่อฆ่าล้างตระกูล จำเป็นต้องอพยพหนี โดยอาศัยเรือขนาดใหญ่หลายลำบรรทุกทรัพย์สมบัติและบริวารประมาณ 40 ครอบครัว ผ่านเข้ามาทางฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู ครั้งแรกเข้าไปอาศัยบนเกาะลังกาวิแต้อยู่ตามล่า บางกลุ่มจึงหนีขึ้นไปอยู่ไทรบุรี ที่เหลืออาศัยเรือหนีต่อเข้ามาในน่านน้ำอันดามันเขตประเทศไทยจนถึงเกาะลันตา ครั้งแรกตั้งถิ่นฐานที่เกาะบายาย (บ้านทุ่งครก) ต่อมาจึง แยกย้ายกระจายกันอยู่บนเกาะลันตาและเกาะต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียง เรือลำนั้นผูกพันไปนานแล้ว ส่วนทรัพย์สมบัติที่ขนมาแบ่งปันกันในกลุ่มญาติพี่น้อง ที่หลงเหลือเป็นหลักฐานมีอยู่ไม่กี่ชิ้น เช่น ปืนใหญ่ที่เคยใช้ในพิธีแต่งงาน หีบเหล็ก เครื่องประดับทองคำ และตราประทับ หลังจากตั้งถิ่นฐานทำมาหากินแล้วลูกชายของตนกูหงะ คือตนกูเกบได้ทำความดีความชอบโดยการบริจาคที่ดินสร้างโรงเรียน สร้างมัสยิดและช่วยเหลือสังคมจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนอริบำรุงกิจ” สายตระกูลนี้จะมีคำนำหน้าชื่อว่า “โตะกู” (ตนกู หรือควนกู) เมื่อโตะกูแต่งงานและมีลูกจะมีคำนำหน้าชื่อว่า “เจ๊ะ” ปัจจุบันลูกหลานส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาน้อย และกระจายกันอยู่บนเกาะลันตาใหญ่และเกาะอื่น ๆ บ้าง

ชาวมุสลิมอีกสายตระกูลหนึ่ง บรรพบุรุษชื่อนายมูห์ลา อับดุลล้า อับดุลมุตตาเคฟ เป็นชาวปาเกิสถานในบังกลาเทศ เชื้อสายแยกพาตานเดินทางจากปีนังมาอยู่ที่อำเภอกันตัง มีเรือสำเภากลางในรับซื้อควายจากกันตังไปขายที่ปีนัง ขากลับซื้อผ้าจากปีนังมาขายที่กันตัง ต่อมา รู้จักกับนายโฮ๊ะเฒ่า ชาวจีนบนเกาะลันตา จึงชวนมาอยู่ที่เกาะลันตาพร้อมกับภรรยาชื่อนางนึ่ง ซึ่งเป็นคนไทยมุสลิม เมื่อมาอยู่ใหม่ ๆ เปิดร้านขายผ้าที่ตลาดศรีราชา ติดกับบ้านนายโฮ๊ะเฒ่า ใกล้ศาลเจ้าจีน ต่อมา นายโฮ๊ะเฒ่า ช่วยสร้างบ้านให้หลังหนึ่งอยู่บริเวณริมน้ำ ปัจจุบันนางเพ็ญจันทร์ (ปิปปาปิ๊ะ) ซึ่งเป็นลูกสาวและหลาน ๆ อาศัยอยู่

นอกจากนั้น ยังมีโตะหิเพ็ง โจรที่มีประวัติพัวพันกับการเมือง จากคำบอกเล่ามีที่มาสองสาย สายหนึ่งว่าเป็นสายลับที่ถูกส่งมาจากไทรบุรีและเป็นผู้ส่งลูกน้องไปฆ่าหลวงเทพเสนาเจ้าเมือง กระบี่ อีกสายหนึ่งว่าเป็นชาวยุโรปจากกรุงเทพฯ ชื่อ “เพ็ง” นับถือศาสนาพุทธ หลบหนีภัยมาตั้งค่ายซ่อนสมุหรัศมีพรหมพวณเภาละกันดาใหญ่บริเวณที่ปัจจุบันเรียกกันว่า “ทุ่งหิเพ็ง” และมีสายสัมพันธ์กับโจรฮ้างจากเกาะภูเก็ตที่หลบหนีมาพักอาศัยอยู่ด้วย หลังจากแต่งงานกับ สาวมุสลิมชาวเกาะละกันดาจึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ต่อมากลับตัวกลับใจมาสนใจด้านศาสนาและเดินทางไปแสวงบุญที่นครเมกกะจนได้เป็น “โตะหิเพ็ง”

อีกสายตระกูลหนึ่ง บรรพบุรุษ คือ ขุนสมุทร ณ พัทลุง เป็นโจรผู้มีวิชาทางไสยศาสตร์และคาถาอาคมแกร่งกล้า อยู่ยงคงกะพัน พ้นไม่เข้ายิง ไม่ออก หนีจากพัทลุงไปอยู่ภูเก็ตแล้วย้ายมาอยู่รำหาด บริเวณที่เรียกว่า “บ้านขุนสมุทร” และ “คลองขุนสมุทร” ต่อมาย้ายมาอยู่กินกับสาวชาวเลบ้านเกาะป่อ บุ๊กเบิกที่ทำมาหากิน และเสียชีวิตที่นั่น ปัจจุบันยังคงมีสุสานของทั้งคู่อยู่ที่เกาะป่อ ลูกหลานรุ่นหลังเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ใช้นามสกุลหาญทะเล และย่าแหม ฯลฯ

สายตระกูลชาวจีน ชาวจีนตระกูลแรก ๆ ที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับเกาะละกันดา เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีอาชีพประมง เดินทางจากเกาะปีนัง โดยเรือเปิดแล่นใบเข้ามาเพื่อหาปลาใส่เกลือตากแห้งทำปลาเค็มกลับไปขายที่เกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย การเดินทางจากเกาะละกันดาถึงปีนังใช้เวลาไม่แน่นอน เพราะเรือที่แล่นด้วยใบจะต้องอาศัยแรงลมช่วย จึงขึ้นอยู่กับทิศทางของลมมรสุมซึ่งพัดสลับทิศทางกันปีละ 6 เดือน บางช่วงต้องแวะพักบนเกาะละกันดา เพื่อจัดหาสินค้าพื้นเมืองและรอลมมรสุมที่จะพัดพาเรือกลับไปปีนัง ระยะเวลาที่นำสินค้าจากปีนังเข้ามาขายที่เกาะละกันดาด้วยและเริ่มสร้างโกดังเก็บของและที่พักอาศัย บ้างก็สร้างความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานอยู่กินกับผู้หญิงในท้องถิ่นทั้งชาวเล ชาวมุสลิม หรือชาวไทย ลูกที่เกิดมาเป็นลูกครึ่งจีนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เรียกว่า “บาบ๋า”¹ ตั้งถิ่นฐานถาวรบนเกาะละกันดาแต่ยังคงติดต่อกับค้าขาย บางคนมีญาติพี่น้องและครอบครัวอยู่บนเกาะปีนัง ต่อมา มีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และคนรู้จักติดตามมาอาศัยอยู่บนเกาะละกันดา สืบสายตระกูลต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน สายตระกูลชาวจีนที่เข้ามาในยุคแรก ๆ ได้แก่ ตระกูลแซ่หลิม แซ่โกย แซ่เอี้ยว ฯลฯ เมื่อลูกหลานเข้าโรงเรียนครูแนะนำให้เปลี่ยนมาใช้นามสกุลแทนแซ่ ปัจจุบัน คือชาวไทยเชื้อสายจีน ตระกูลที่เป็นที่รู้จักบนเกาะละกันดา ได้แก่ ตระกูลอ่อนหวาน ไหวพริบ กิจคำ ตูลารักษ์ อ้วนันดา กุลวิจิตรังสี โกวิทวัฒนา กุลสถาพร เตะชะนิยม แสงชอบ ฯลฯ ทุกสายตระกูล

¹ เดิมใช้เรียกลูกครึ่งผู้ชายชาวจีนที่แต่งงานกับชาวมลายูบนเกาะปีนัง ชาวเกาะละกันดาและจังหวัดชายฝั่งอันดามันนิยมมาใช้เรียกทั้งลูกครึ่งผู้ชายและผู้หญิงชาวจีนที่แต่งงานกับชนต่างกลุ่มในท้องถิ่น

เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงเป็นญาติพี่น้องกันหมด ทั้งโดยทางสายโลหิต และการแต่งงาน ระหว่างสายตระกูล

สายตระกูลชาวไทย หรือกลุ่ม“คนไทย” ส่วนหนึ่งมาจากฝั่งคลองพน เข้ามาล่าสัตว์ ทำมาหากิน และติดต่อค้าขายกับชาวจีน มีบางรายแต่งงานและตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา อีกส่วนหนึ่งเข้ามา หลังจากที่เกาะลันตาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอแล้ว มีการก่อตั้งสถานที่ราชการบริเวณ ตลาดศรีราชา ข้าราชการส่วนใหญ่ เช่น ข้าราชการอำเภอ ด้านศุลกากร ครู และตำรวจ จะย้ายเข้ามาทำงานชั่วคราวแล้วย้ายออกไปตามวาระ ฯลฯ แต่ข้าราชการที่เป็นคนในท้องถิ่นหรือคนต่างถิ่นที่ ย้ายเข้ามาทำงานแล้วแต่งงานตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะลันตาก็มี เช่น ตระกูลชาวไทยที่เป็นตระกูลหลัก สองตระกูล คือตระกูล ณ นคร ได้แก่ ครอบครัวครูพร้อม ณ นคร ครูจร ณ นคร และตระกูลโปตะการักษ์ (ครอบครัวของ ดร.สำเภาพงศ์ พ่วงบุตร อดีตอธิบดีกรมพลศึกษา) นอกจากนั้น มีนามสกุล โสติดิกำแหง หุ่นใหญ่ ฯลฯ กลุ่มสายตระกูลชาวไทยพุทธ จะนับญาติทางการแต่งงานกับสายตระกูลคนจีน และ มีความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะครูกับผู้ปกครอง ครูกับลูกศิษย์ เจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน เจ้านายกับลูกน้อง

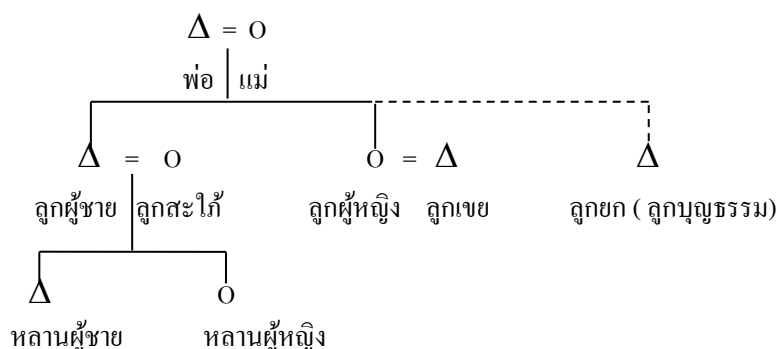
นอกจากนั้น จากลักษณะภูมิประเทศของหมู่เกาะลันตา ที่เหมาะสำหรับหลบภัยหนีภัย จึงมีโจรสลัดหลายรายเข้ามาอาศัยปะปนอยู่ด้วย เช่น โต๊ะยาหย่าโจรสลัดจากตะรุเตา หลบหนี การปราบปรามมาสร้างครอบครัวตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโละใหญ่ ตำบลเกาะลันตาน้อย นักโทษจาก ตะรุเตาอีก 2 คน หนีมากับเรือที่วิ่งผ่านเกาะตะรุเตา คนหนึ่ง ชื่อนายคำเข้าตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาใหญ่ ส่วนอีกคนหนึ่งชื่อนายจรูญ หนีมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหัวหิน เกาะลันตาน้อย นายหลาย ชาวเพชรบุรี ก็หนีคดีความมาทำไร่กับคนจีนที่บ้านแต่หลัง ตำบลเกาะลันตาน้อย

ตัวอย่างแผนผังเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ

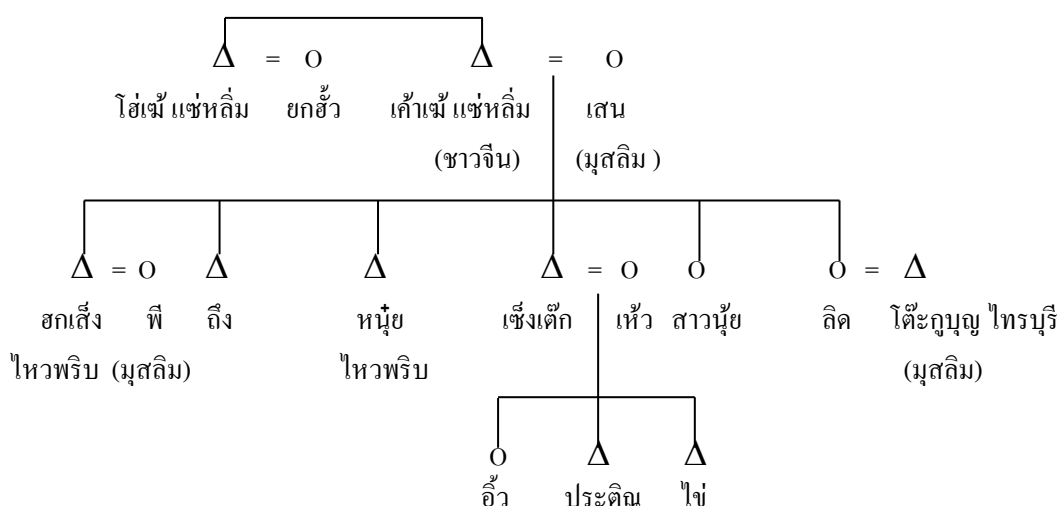
ตัวอย่างสายตระกูลที่ยกตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นสายตระกูลดั้งเดิมในเขต ตำบลเกาะลันตาใหญ่ที่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรมกัน มีบางสายตระกูลที่ตั้งถิ่นฐานกระจาย ออกไปในเขตตำบลศาลาด่านและตำบลเกาะลันตาน้อย แต่มีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐาน บริเวณฝั่งตะวันออก และมีบทบาทในสังคมชาวเกาะลันตาในอดีต รวมถึงครอบครัวชาวไทยที่ย้าย เข้ามารับราชการ แล้วแต่งงานกับชาวเกาะลันตา

ตัวอย่างแผนผังเครือญาติในที่นี้ ใช้สัญลักษณ์ตามรูปแบบทางมานุษยวิทยา ดังนี้

Δ ผู้ชาย (Male)	$\bigcirc$ ผู้หญิง (Female)	= การแต่งงาน (Marital relationship)
$\Delta = \bigcirc$ หญิง 1 แต่งงานกับชาย 1	$\Delta = \bigcirc = \Delta$ หญิง 1 แต่งงานกับชาย 2	
$\bigcirc = \Delta = \bigcirc$ ชาย 1 แต่งงานกับหญิง 2	$\bigcirc = \Delta = \bigcirc = \Delta$ ต่างฝ่ายต่างเคยแต่งงานมาก่อน	
หมายเหตุ ผู้ชายและผู้หญิงชาวเกาะลันตาบางคนแต่งงานมากกว่า 1 ครั้ง แต่ส่วนใหญ่ต่างเวลากัน		
สืบทอดทางสายเลือด (Descent link)	— ญาติพี่น้องทางสายเลือด (Sibling relationship)	
- - - - - ลูกหยกหรือลูกบุญธรรม (child adoption)	● ผู้วิจัย (ego)	

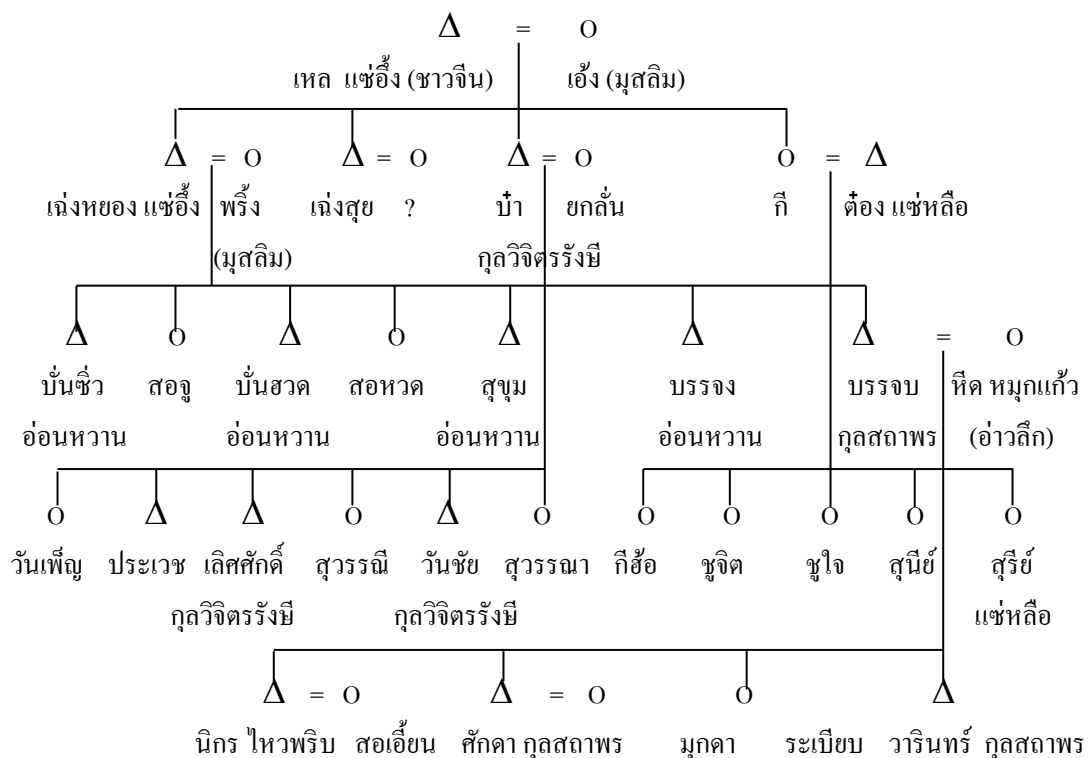
ตัวอย่างที่ 1 ตระกูลไหวพริบชาวจีนชื่อนายเจ้าเหม้าจากปิ่นังแต่งงานกับชาวมุสลิมชื่อเสน มีลูกชาย 4 คน ลูกสาว 2 คน ลูกชายคนโตและลูกสาวคนเล็กแต่งงานกับชาวมุสลิม เมื่อเห็นว่าการทำมาหากินสะดวกจึงส่งข่าวให้ไปชวนพี่ชายชื่อนายโฮเหม้าให้เดินทางจากเมืองจินมาอยู่ด้วยกัน

ตัวอย่างที่ 2 ตระกูลอ้วนลันตา กิจคำและไหวพริบ ตระกูลชาวจินตลาดศรีราชา บรรพบุรุษอพยพมาอยู่บนเกาะลันตารุ่นแรก ๆ ต้นตระกูลคือ นายเหนียวฐิ์ แต่งงานกับนางเดีย บ้างก็ว่าเป็นแขกชาวเล บ้างก็ว่าเป็นลูกสาวเจ้าเมืองไทรบุรี บ้างก็ว่าเป็นแขกมลายูหนีมาจากขามิญาติพี่น้องมาอยู่ที่ถ้ำเขาไม้แก้วด้วย มีลูกชายชื่อกิจคำ ลูกสาวชื่อยกอี และยกฮั่ว นางยกอีแต่งงานครั้งแรกกับนายฮ่องเจ่ง แต่งครั้งที่ 2 กับพระระนองไม่มีลูกด้วยกันทั้ง 2 คน ขอหลานมาเป็นลูกยก (ลูกบุญธรรม) 3 คน ใช้นามสกุล กิจคำ นางยกฮั่วแต่งงานกับนายปัดเสียน มีลูก 2 คน คือฮั่นเจียงและสอเลี่ยน (สุภา ไหวพริบ) ใช้นามสกุลสุพานิช ต่อมาแต่งงานใหม่กับนายโฮ่เผ่ มีลูกชายสองคนชื่อฮกกุ้ยและฮกเซียง ใช้นามสกุล ไหวพริบ ฮกเซียง แต่งงานกับสุ้ยอิม กิจคำ ลูกสาวของญาติที่อยู่เกาะลันตาน้อย(บ้านแต่เหล็ง) ส่วนลูกสาวของกิจคำ ชื่อส้อฮ่วนแต่งงานกับ กัก กิจคำ ลูกยก (บุญธรรม) ของน้องสาว หลังจากที่ถูกมเหศวรยาคนแรกเสียชีวิต นายกัก กิจคำ มีลูกกับภรรยาทั้ง 2 คนรวม 12 คน

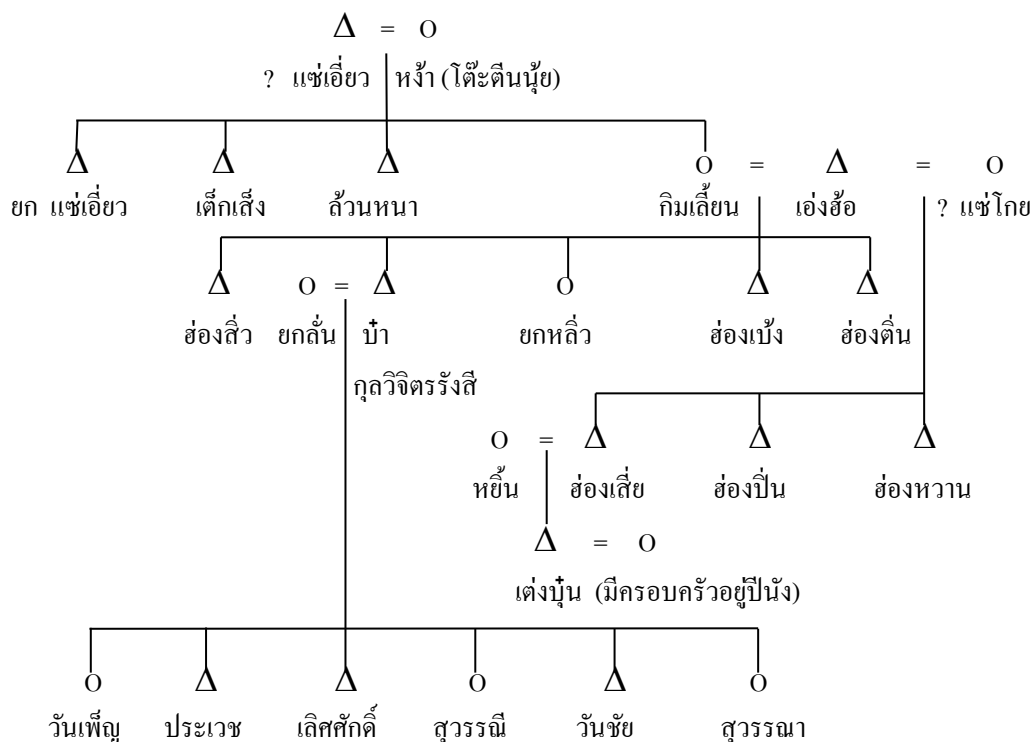

ตัวอย่างที่ 3 สายตระกูล อ่อนหวาน กุลวิจิตรรังสี และกุลสถาพร นายเหล แซ่หลือ แต่งงานกับนางเอ็ง เชื้อสายมลายู มีลูกชาย 3 คน ลูกสาว 1 คน ลูกชายคนแรกชื่อนายเหล่งหยอง แต่งงานกับนางพริ้งชาวคลองพนเดิมเป็นมุสลิมเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ ส่วนคนอื่น ๆ แต่งงานกับชาวจีนด้วยกัน รุ่นลูกของนายเหล่งหยองเปลี่ยนมาใช้นามสกุล อ่อนหวานคนในตระกูลนี้ คือสุขุม อ่อนหวาน เคยเป็นปลัดอำเภอเกาะลันตา ต่อมาลูกคนสุดท้าย เปลี่ยนมาใช้ กุลสถาพร ส่วนนายบ้า เปลี่ยนมาใช้ นามสกุล กุลวิจิตรรังสี ลูก ๆ นางก็ ใช้แซ่หลือ

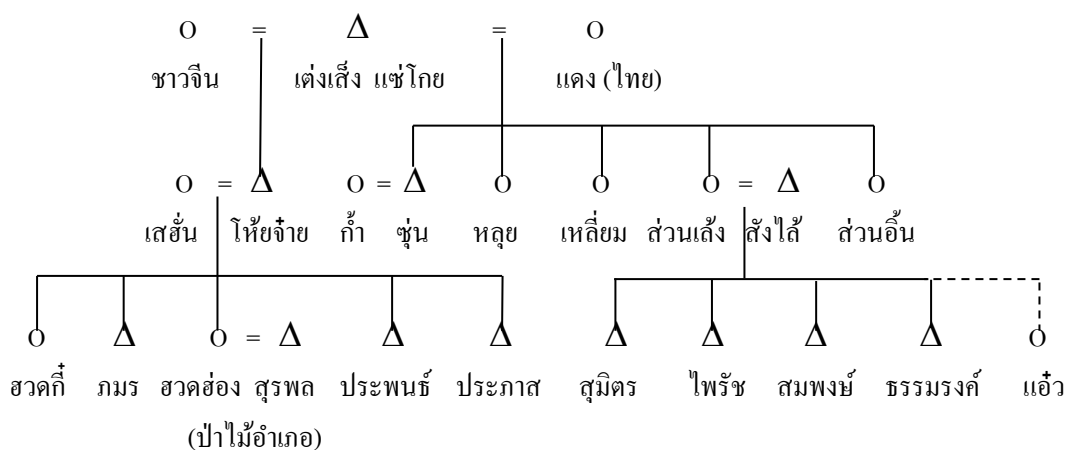

ตัวอย่างที่ 4 ครอบครัวกุลวิจิตรรังสี ชาวจีน แซ่เอี้ยว เดินทางจากปีนังเข้ามาบรรทุกไม้พินซิก ไปขายที่ปีนัง แต่งงานกับนางหง้า ชาวจีนที่มัดเท้าให้เล็กตามประเพณีของผู้หญิงจีนโบราณจึงเรียกกันว่า “โตะดินนุ้ย” (ยายเท้าเล็ก) มีลูก 4 คน ลูกคนสุดท้ายชื่อ กิมเลี่ยน แต่งงานกับ ชาวจีนชื่อเอ่งฮ้อ มีลูกด้วยกัน 5 คน ลูกสาวชื่อ ยกлян แต่งงานกับนายบ้า มีลูก 6 คน เมื่อลูกเข้าเรียนที่โรงเรียน เปลี่ยนนามสกุลเป็น กุลวิจิตรรังสี ก่อนมาเมืองไทย นายเอ่งฮ้อ มีภรรยา กลับสู่หญิงจีน แซ่โกย มาก่อน มีลูกผู้ชาย 3 คน คือ ส่องเลี้ยว ส่องปิ่นและส่องหวานนายส่องเลี้ยวลูกชายคนโตไปมีครอบครัวที่ปีนัง แล้วกลับมาอุปสมบทที่วัดเกาะลันตามีบทบาทในการทำนุบำรุงวัดเกาะลันตาและ สร้างกุฏิถวายวัด หลังหนึ่ง ปัจจุบันลูกชาย ชื่อเต่งบุน มีครอบครัวอยู่ที่ปีนัง ลูกชายนางยกлянและนายบ้า ชื่อวันชัย

เป็นอดีตนายกเทศมนตรีตำบลเกาะลันตาหลายสมัย (ปัจจุบันเสียชีวิต) เลิศศักดิ์มีบทบาทในการบริหารงานในเทศบาล และชุมชน ส่วนลูกสาวมีครอบครัว และรับราชการในกรุงเทพ

ตัวอย่างที่ 5 ตระกูลโกวิทวัฒนา นายเต่งเส็ง แซ่โกย มาจากเมืองจีน แต่งงานกับคนไทย ชื่อแดง มีลูกด้วยกัน 5 คน มีลูกชายคนโตที่เกิดกับภรรยาชาวจีนตามมาอยู่ด้วยอีก 1 คน ชื่อโหย้จ้าย แต่งงานกับลูกสาวกิมจูกับนายตัวชื่อ เสฮั่น มีลูกด้วยกัน 6 คน ลูกสาวชื่อ ฮวดฮ้อง แต่งงานกับป้าไม้อำเภอที่เข้าไปรับราชการบนเกาะลันตา ลูกชายชื่อประพนธ์ เป็นนายแพทย์อยู่โรงพยาบาลเปาโล ประกาศเป็นทนายความและนักธุรกิจ ครอบครัวนี้เปลี่ยนไปใช้นามสกุลโกวิทวัฒนา น้องสาวต่างมารดาของโหย้จ้าย ชื่อ ส่วนเล้ง แต่งงานกับนายสังไล้ ใช้นามสกุล กุลวิจิตรรังสี

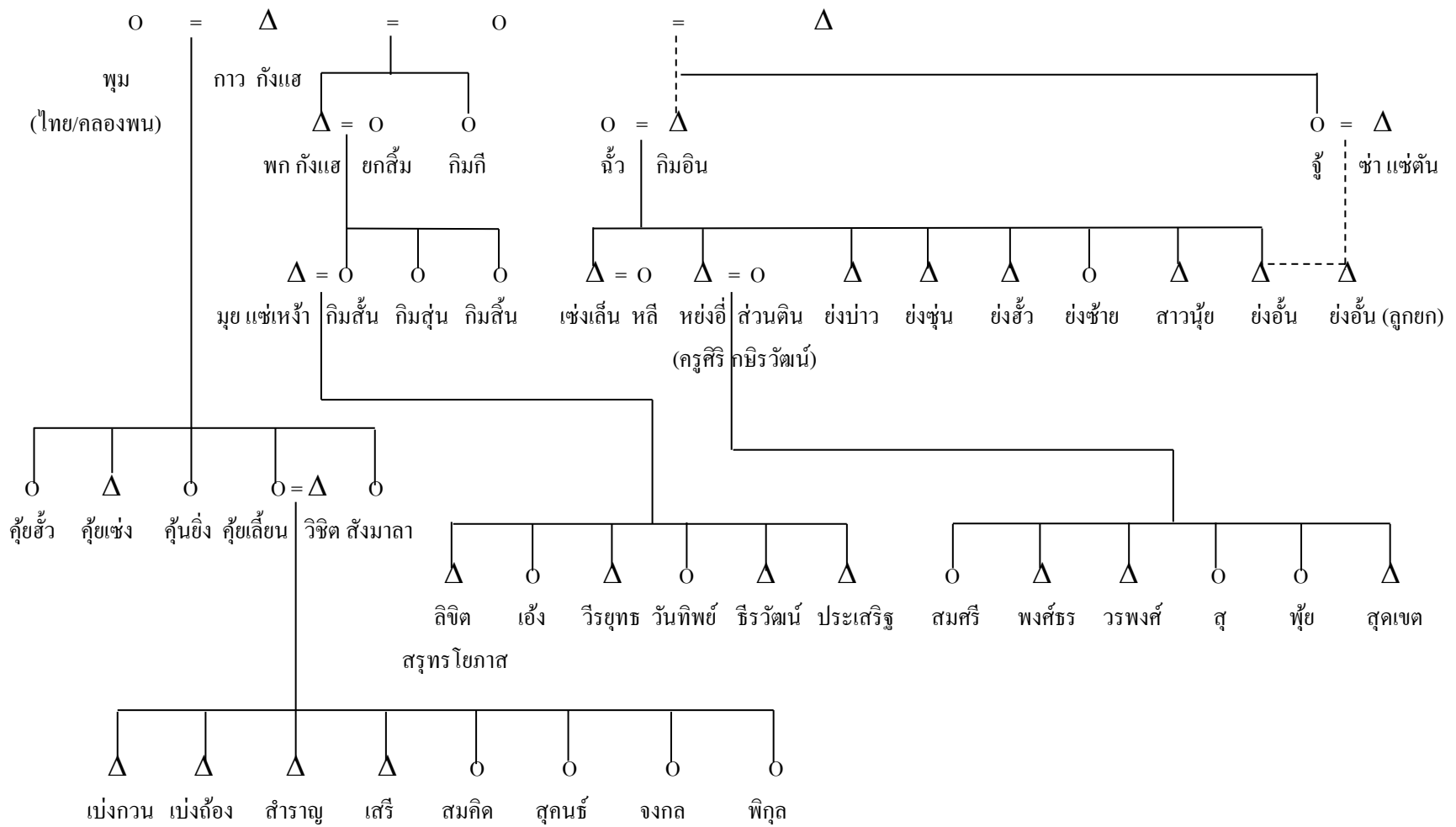
ตัวอย่างที่ 6 สายตระกูล กิจคำ โกวิทวัฒนา และทุ่งใหญ่ ต้นตระกูลเป็นชาวจีนเชื้ออันแต่งงานกับชาวเลชื่อนางเซี่ยมาจากสลังงอ มีลูกสาวชื่อกิมจู ลูกชายชื่อฮ้อดี อยู่ที่บ้านแด่เหล้ง (เกาะลันตาน้อย) ต่อมานายอันหนีการถูกจับกุมเรื่องเก็บรังนก กลับไปเมืองจีน ฝากลูกสาวไว้กับญาติที่สตุล ญาติพาไปอยู่กับชาวป่า (มานิหรือซาไก) บนภูเขา ส่วนนางเซี่ยย้ายไปอยู่ที่ “บากันหลัง” จนเสียชีวิตที่นั่น หลังจากนั้นอีก 4-5 ปี นายอันให้ญาติมารับนางกิมจูกลับไปเมืองจีน แต่นางไม่ไปขอแต่งงานกับนายโบบง (ฮ้อย่อง) ทุ่งใหญ่ แล้วย้ายมาอยู่ที่บ้านแด่เหล้ง มีญาติพี่น้องชาวจีนตามมาอยู่ด้วย ร่องรอยหลักฐานจากสุสานชาวเลที่บ้านแด่เหล้ง บ่งบอกว่าชาวเลเคยพักพิงบริเวณชายฝั่งทะเลแถบนั้นด้วย นางกิมจูมีลูกสาวสามคน ชื่อกิมลี (ยายของผู้วิจัย) กิมเสี้ยวและกิมสันมีลูกชายคนเดียวชื่อฮันจู ต่อมา นายโบบงเสียชีวิต ขณะนั้นโจรผู้ร้ายมากกิมจูไม่กล้าอยู่ จึงส่งกิมลีไปอยู่ปีนัง พาลูกอีก 3 คน มาอยู่ที่เกาะลันตาใหญ่ ญาติพี่น้องแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น กิมจูแต่งงานกับสามีชาวจีนคนที่สองชื่อต้าว่ามี ลูกสาวชื่อเฮฮัน แต่งงานกับนายโหย้จ้าย ต้นตระกูลโกวิทวัฒนา กิมลีกลับมาแต่งงานกับชาวจีนชื่อนายเทียนไล่ แซ่หลิม (กิจคำ) กลับไปสร้างบ้านที่แด่เหล้ง (เกาะลันตาน้อย) กิมเสี้ยว แต่งงานกับชาวจีนชื่อนายกัก แซ่หลิม (กิจคำ) ส่วนนายฮ้อดีน้องชายนางกิมจูต่อมาใช้นามสกุลทุ่งใหญ่ แต่งงาน 2 ครั้ง มีลูกชายต่างมารดา 2 คน คนหนึ่งชื่อ จ๊ว แต่งงานไปอยู่คลองพน อีกคนชื่อฮ้อท้าว อดีตผู้ใหญ่บ้าน แต่งงานกับนางนิ สาวชาวเลพี่สาวนายเหม้ม ทะเลเล็ก

นายเทียนไล่ แซ่หลิม (กิจคำ) เดินทางจากเมืองแป๊ะเอีย มณฑลฮกเกี้ยน(ฟูเจี้ยน) ซึ่งเป็นมณฑลเดียวกับนายเอ่งฮ้อและนายโหย้จ้าย มาอยู่ปีนัง ต่อมาเป็นหัวหน้าขบวนเรือเปิดเดินทางมาเกาะลันตา จับปลาทำปลาเค็มและติดต่อค้าขาย หลังจากเดินทางไปมาประมาณ 11 เดือน นายเทียนไล่ก็ตัดสินใจตั้งถิ่นฐานที่เกาะลันตาและแต่งงานกับนางกิมลี ทุ่งใหญ่ มีลูกสาว 6 คน ลูกชาย 1 คน ลูกสาวคนโตและคนที่ 3 แต่งงานกับชาวจีนที่เล่นเรือใบ 3 เสาจากปีนังมาค้าขายที่เกาะลันตา คนที่ 2 แต่งกับนายเซว้น อุกฤษณ์ คนที่ 4 แต่งกับชาวลิเกา คนที่ 5 แต่งงานกับนายนิยม เสรีรักษ์ ข้าราชการป่าไม้ ที่มารับราชการบนเกาะลันตา คนที่ 6 แต่งกับตระกูลไหวพริบ ลูกชายคนเล็กแต่งงานกับชาวกันตัง นายเทียนไล่ และนางกิมลี เคยทำโป๊ะจับปลาและเตาถ่าน มีลูกน้องทั้งชาวมุสลิม ชาวเล ชาวจีนและชาวไทย และติดต่อค้าขายกับปีนัง

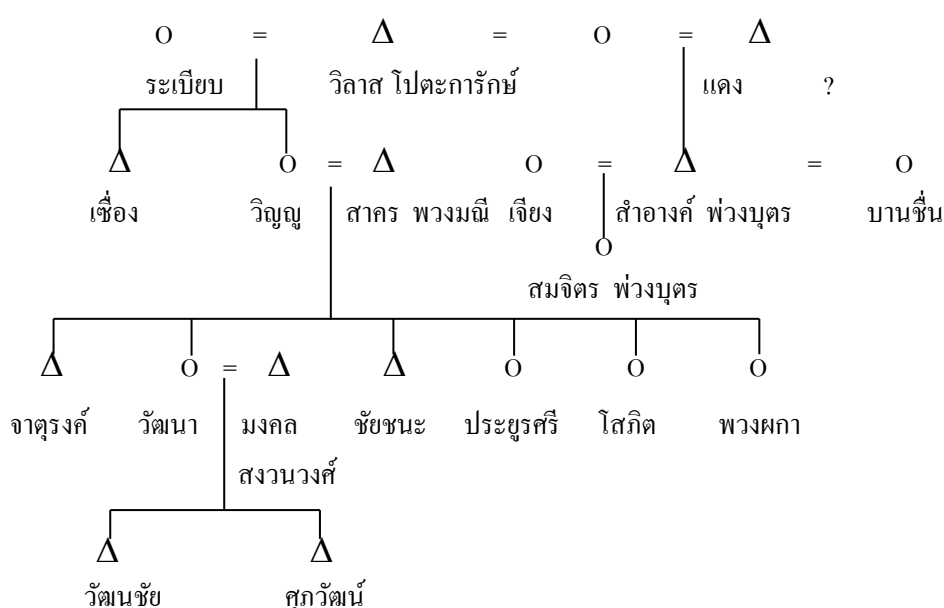

ตัวอย่างที่ 7 สายตระกูลกังแฮ สรุทธโยภาส และกษิรวัดน์ นายกว กังแฮ มาจากเมืองจีน แต่งงานกับนางพุมคนไทยชาวคลองพน มีลูกด้วยกัน 5 คน ต่อมาภรรยาคนที่ 2 มีลูกชายชื่อพกลูกสาวชื่อกิมกี นายพกลแต่งงานกับนางยกลี้มซึ่งมีแม่เป็นชาวเลมียลูกสาว 3 คน คนโตชื่อกิมสันแต่งงานกับนายมุย แซ่เหง้า ลูก ๆ เปลี่ยนนามสกุลเป็น สรุทธโยภาส ภรรยาคนที่ 2 มีสามีอีกคนมีลูกสาวชื่อนางจู้ และลูกบุญธรรมชื่อกิมอิน แต่งงานกับนางจั่ว มีลูกสาวชื่อหลี่ แต่งงานกับนายแข่งเถินซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าของกิจการเตาถ่านของพ่อตา และมีบทบาทในการรวมกลุ่มชาวเลและชาวมุสลิมชุมชนบ่อแหนเพื่อเป็นแรงงานในยุคที่มีการทำธุรกิจถ่านไม้โกงกาง ส่วนนายหย่งอีหรือครูศิริลูกชายคนที่ 2 เปลี่ยนมาใช้นามสกุลกษิรวัดน์ มีบทบาททางการศึกษา ตั้งแต่ช่วงที่ทางราชการสร้างโรงเรียนที่บ้านบ่อแหน

นายมุยมาจากเมืองจีนขึ้นเรือที่กรุงเทพ แล้วไปอยู่ที่สวี จังหวัดชุมพรและเกาะสมุยจังหวัดสุราษฎร์ธานีแล้วมาทำโป๊ะที่บ้านบ่อแหนบนเกาะลันตาใหญ่ ต่อมา ย้ายมาอยู่ที่ศาลาด่านเปลี่ยนอาชีพมาสานแข่งไม้ไผ่สำหรับใส่ปลาถัง ปลาทุ ปลาแก้ว ส่งไปขายที่คลองพนด้วย

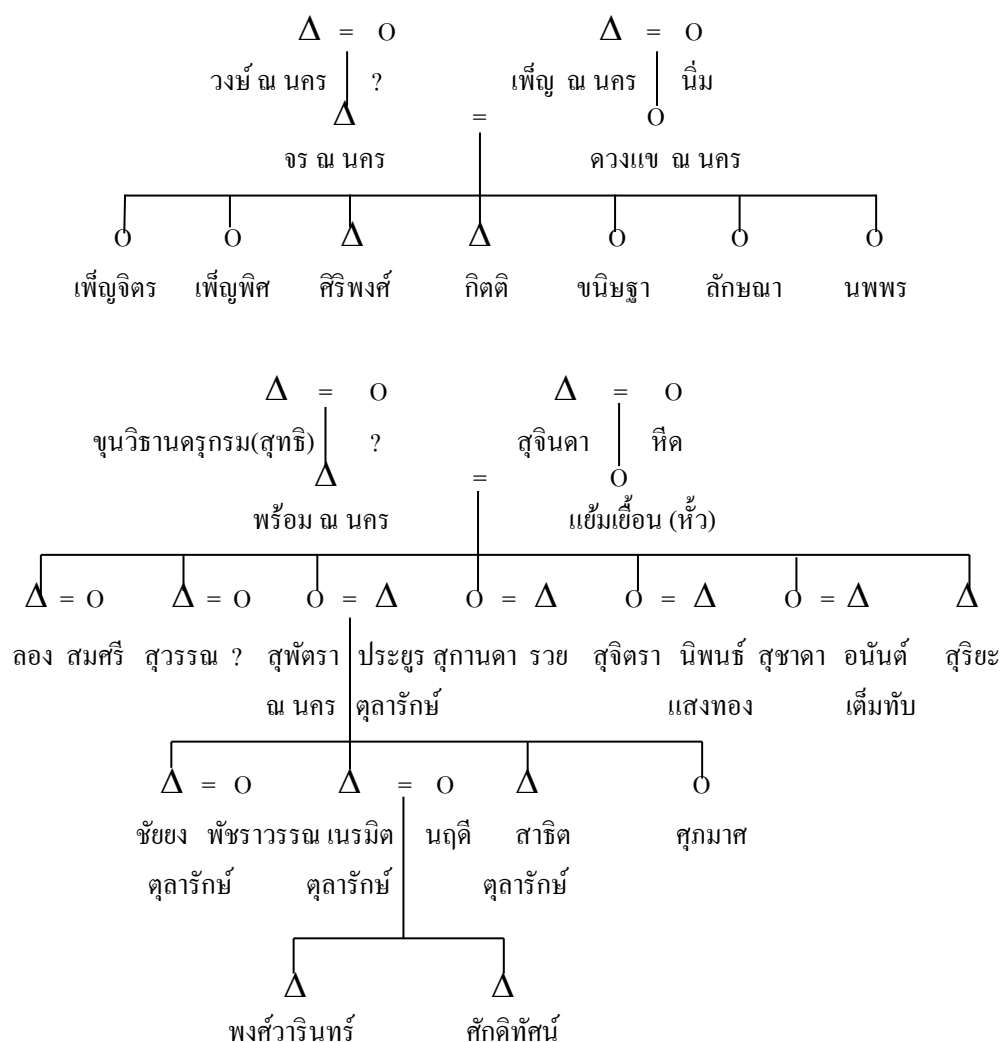
ตัวอย่างที่ 8 สายตระกูลโปตะการักษ์ นายวิลาส โปะตะการักษ์ คนไทยจากอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ย้ายมาเป็นศึกษาธิการอำเภอเกาะลันตา ภรรยาคนแรกเป็นชาวภูเก็ตชื่อนางระเบียบ (ฝรั่ง) มีลูกด้วยกันชื่อสิบโทเชื่อง และนางวิญญู ภรรยาคนที่ 2 ชื่อแดง ไม่มีลูกด้วยกัน นางแดง มีลูกชายกับสามีคนแรกคนหนึ่ง คือ ดร.สำอองค์ พ่วงบุตร (อดีตอธิบดีกรมพลศึกษา ปัจจุบันเสียชีวิต) มีภรรยาคนแรกชื่อเจียง มีลูกสาวด้วยกันคนหนึ่ง ชื่อ ดร.สมจิตร ปัจจุบันนางวิญญู พวงมณี อาศัยอยู่ในตลาดศรีรายากับครอบครัวของลูกสาว คือนางวัฒนาซึ่งแต่งงานกับนายมงคล สงวนวงศ์ ชาวภูเก็ต แล้วย้ายมาเป็นครูที่โรงเรียนบ้านเจ๊ะหลี่ มีลูกชายด้วยกัน 2 คน

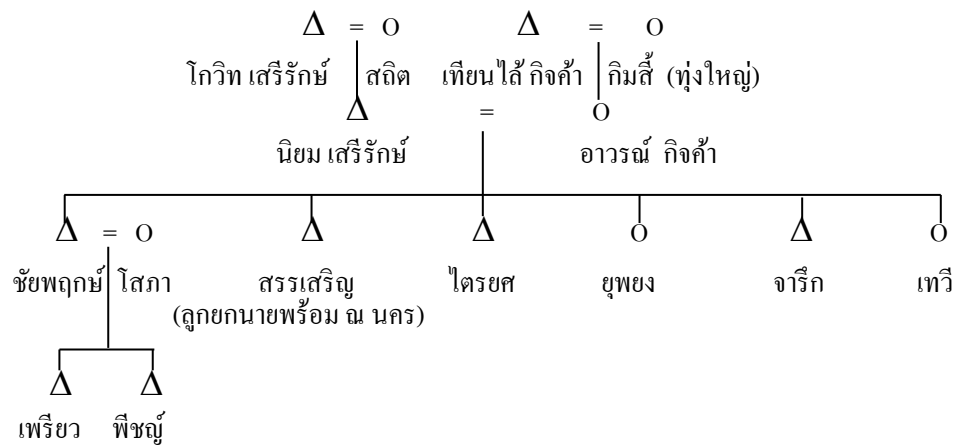
ตัวอย่างที่ 9 สายตระกูล ณ นคร ครูจร เป็นตระกูล ณ นคร สายตะกั่วป่า(ขุนแสนนุชิต) เป็นครูที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีบทบาทด้านการศึกษาของเยาวชนชาวเกาะลันตาในยุคนี้มาก ภรรยาครูจร ชื่อนางเพ็ญแข เป็นสาวชาววังมาจากตระกูล ณ นครสายพังงา (หลวงทนต์ธัญญ์) เป็นอดีตลูกสาวจากวังสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นครูสอนให้เด็ก ๆ เขียนปักษีกร้อย ทำขนม เล่นเบตมินตัน เล่นห่วงยางที่บ้านในวันหยุด ปัจจุบันลูก ๆ ของครูจรย้ายไปอยู่ที่ตัวจังหวัดกระบี่ และกรุงเทพฯ

ครูพร้อม ณ นคร ลูกชาย ขุนวิธานดรุกรม (สุทธิ) ตระกูล ณ นคร สายตะกั่วป่า(ขุนแสนนุชิต) เป็นญาติกับครูจร เดินทางจากภูเก็ตมารับราชการครูที่เกาะลันตา ตั้งแต่อายุ 20 ปี แต่งงานกับนางแย้มเยือนขาวระนองที่ติดตามนางสุจินดาผู้เป็นแม่มาขายกาแฟที่เกาะลันตากับพ่อเลี้ยง ต่อมาได้เป็นเจ้าหน้าที่การเงินที่ห้องศึกษา ปัจจุบันลูกหลาน ตระกูล ณ นคร ส่วนใหญ่ย้ายไปทำงานต่างถิ่น มีเพียงครอบครัวของสุพัตรา ลูกสาวของครูพร้อมที่แต่งงานกับประยูร ตูลารักษ์ และครอบครัวของ เนรมิต ลูกชายคนที่ 2 ของสุพัตราที่อาศัยในตลาดศรีรายา ส่วนสมศรีลูกสาวคนแรกและสุกานดาไปอยู่

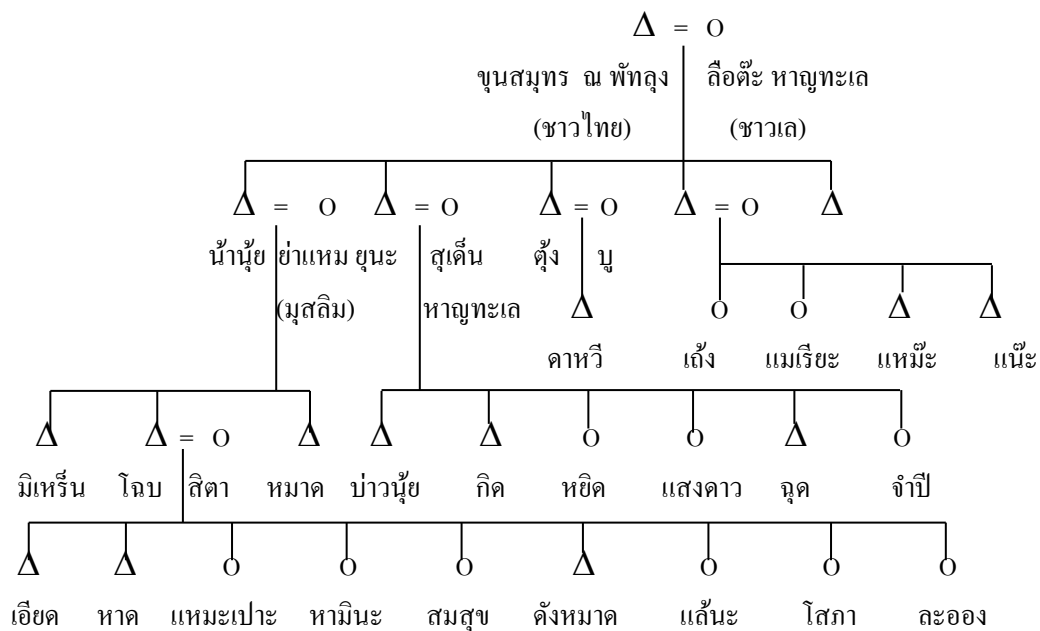
กระบี่ สุจิตราย้ายไปอยู่อ่าวลึก สุวรรณอยู่ที่ประจวบคีรีขันธ์ สุชาดาแต่งงานกับครูที่เข้ามาสอนบนเกาะลันตา ปัจจุบันย้ายครอบครัวกลับไปอยู่คลองท่อม

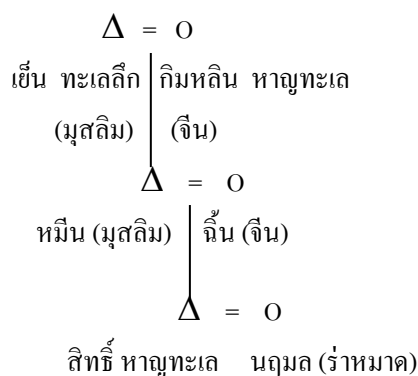
ตัวอย่าง 10 ครอบครัวเสรีรักษ์ นายนิยม เสรีรักษ์ ชาวไทยจากจังหวัดตรังย้ายมาเป็นป่าไม้อำเภอเกาะลันตา แล้วแต่งงานกับนางอารณ์ ลูกสาวนายเทียนไล่และนางกิมลี กิจคำ ชาวจีนบ้านแต่เหล้ง(ตำบลเกาะลันตาน้อย) มีลูกด้วยกัน 6 คน ต่อมา ครอบครัวนี้ย้ายไปรับราชการหลายจังหวัด ปัจจุบันลูกชายคนโต คือดร.ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ เป็นรองเลขาธิการสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) คนที่ 2 รับราชการตำแหน่งประมงจังหวัดนนทบุรี คนที่ 3 รับราชการเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเวียงทอง จังหวัดแพร่ คนที่ 4 ทำงานที่กรมทรัพยากรชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน จังหวัดกระบี่ ส่วนลูกสาวสองคนรับข้าราชการครูที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเป็นพยาบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันครอบครัวนี้ไม่มีใครอยู่ที่เกาะลันตาเลย

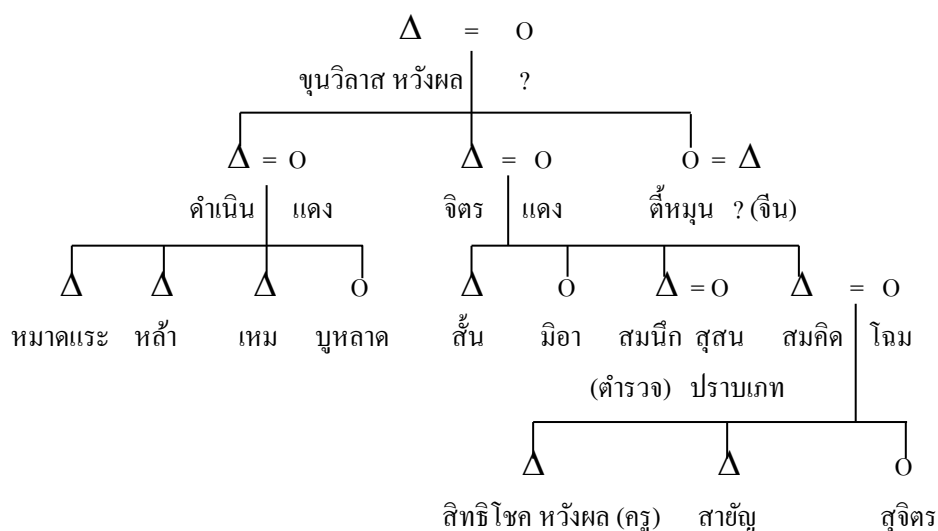
ตัวอย่างที่ 11 ตระกูลหาญทะเล และย่าแหม ขุนสมุทร ณ พัทลุง หนีจากพัทลุงไปอยู่ภูเก็ต แล้วย้ายมาอยู่ระหัด ก่อนจะย้ายมาตั้งถิ่นฐานบนเกาะปอด่างงานกับชาวเล ชื่อ “ลือตะ” เป็นสายตระกูลหลักของเกาะปอด่าง ขุนสมุทรเป็นคนคู่มิวิชาอคมติดตัวสืบทอดมายังลูกชายที่ชื่อสุเด็น ต่อมาประกอบอาชีพประมงและเป็นผู้ใหญ่บ้านสืบทอดมาหลายคน จนถึงนายเอียด ย่าแหม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านเกาะปอด่างคนปัจจุบัน ลูกหลานตระกูลนี้ใช้นามสกุล หาญทะเล และย่าแหม

ตัวอย่างที่ 12 นายเย็น ทะเลลึก เป็นชาวมุสลิมเกาะป้อ แต่งงานกับ กิมหลิน หาญทะเล ชาวจีน มีลูกชื่อ ฉิ้น แต่งงานกับ ชาวมุสลิม ใช้นามสกุล หาญทะเล

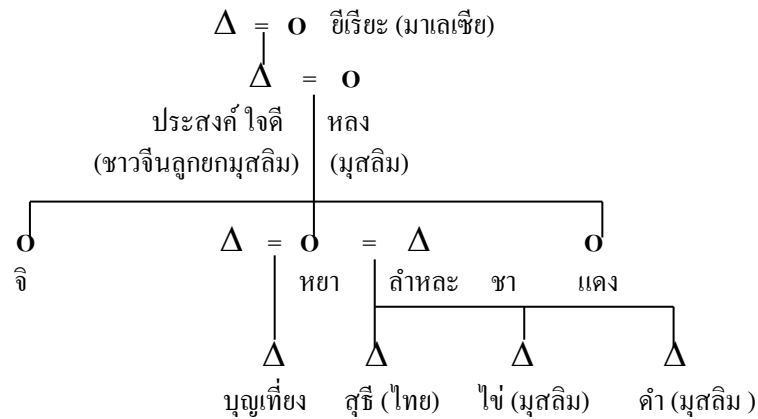

ตัวอย่างที่ 13 ตระกูล หวังผล ขุนวิลาส หวังผล ชาวมุสลิมมาจากละแวก จังหวัดสตูล เป็นผู้นำหมู่บ้านที่มีคนนับถือมาก มีลูกสาวชื่อ ดีห์มุน แต่งงานกับคนจีนมาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หลานชายลูกของจิตร ชื่อสมนึกเป็นตำรวจแต่งงานกับสุสน ปราบเภท หลานสาว ของนายห้วน ปราบเภท

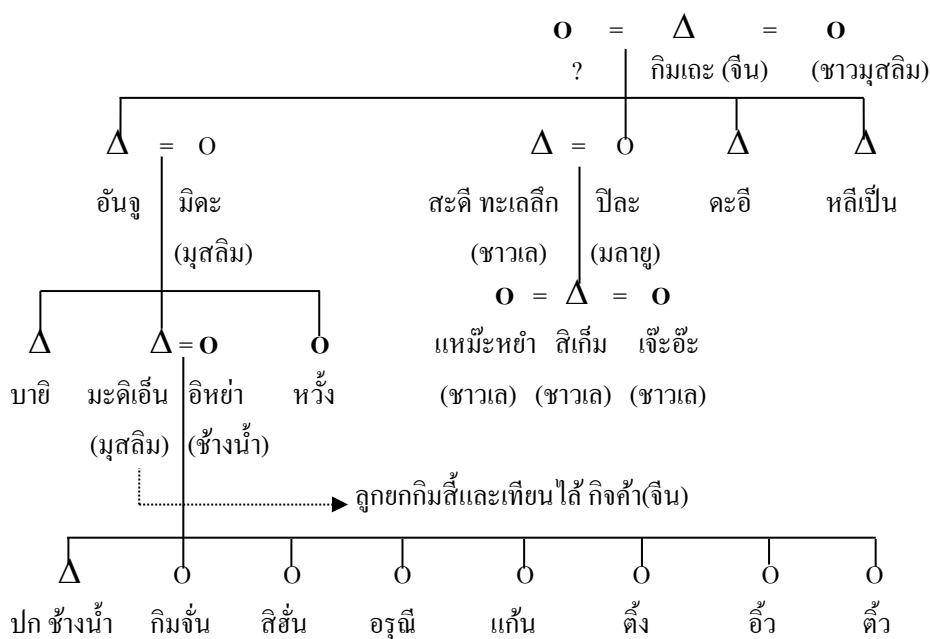

ตัวอย่างที่ 14 นายประสงค์ ใจดี เป็นลูกคนจีนจากตลิ่งชัน(จังหวัดกระบี่) โต๊ะยี่ริยะมุสลิม ชาวมลายูเซีย ขอมาลีเยงเป็นลูกยกที่เกาะลันตาได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน เรียกกันว่าผู้ใหญ่บ้า เป็นที่นับถือของชาวบ้านทั้งมุสลิมและจีน มีวิชาหมอคูหมอบีคั้งควาญ แต่งงานกับสาวมุสลิมชื่อ หลง มีลูกสาว 3 คน คนที่ 2 ชื่อลำหละมีสามีคนแรกเป็นมุสลิม มีลูก 1 คน สามีคนที่ 2 เป็นชาวไทยพุทธ

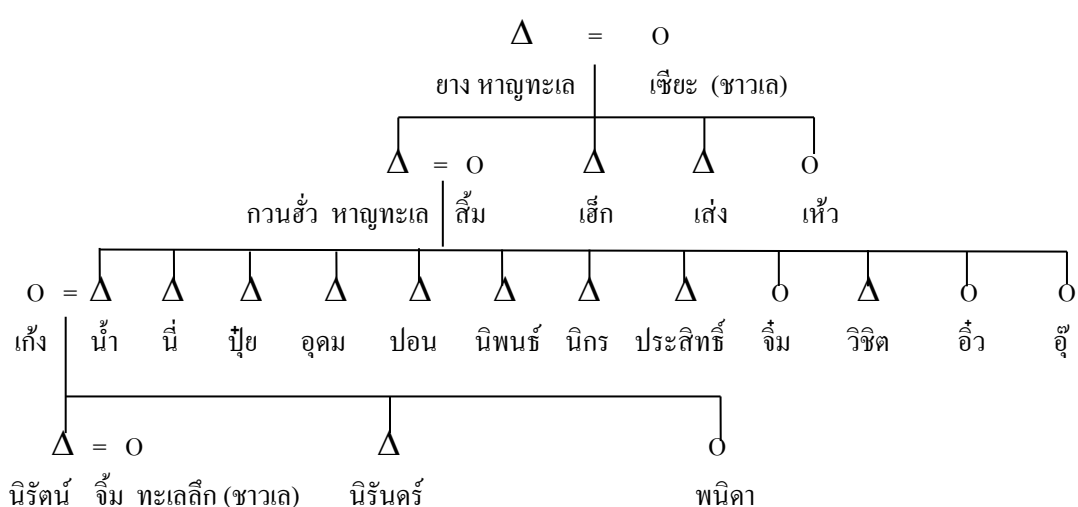
จากคลองยาง มีลูกผู้ชาย 3 คน คนโตนับถือศาสนาพุทธ คนที่ 2 และ 3 เป็นมุสลิม คนที่ 2 ชื่อไข่ ได้รับเลือกเป็นกอบเตบตำแหน่งรองจากโต๊ะอิหม่าม

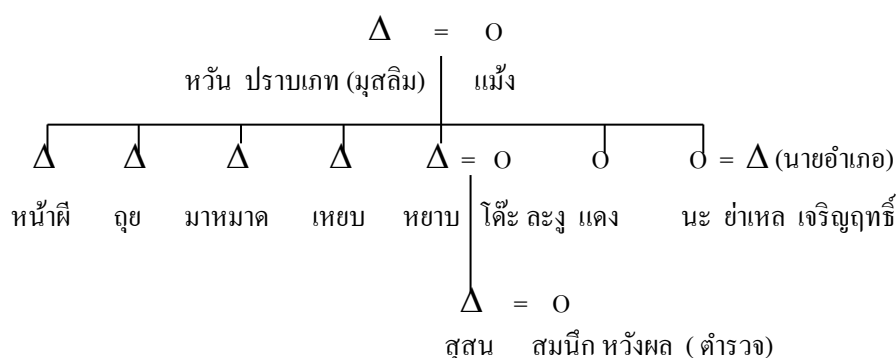
ตัวอย่างที่ 15 นายกิมเถะ เป็นชาวจีนแต่งงานกับชาวมุสลิม มีลูกชาย 3 คนชื่ออันจู ตะอี และหลี่ ลูกสาว 1 คน ชื่อปีละ อันจูแต่งงานกับมิดะ(มุสลิม) มีลูกชาย 2 คน ชื่อบาอี และมะดิเอ็น ลูกสาวชื่อหวัง นายอันจูกนายมะดิเอ็นให้เป็นลูกขก (ลูกบุญธรรม) ของชาวจีนคือนางกิมสี่และนายเทียนไ้ กิจค้า นายมะดิเอ็นแต่งงานกับนางอิหย่า ช้างน้ำ นายมะดิเอ็นใช้นามสกุล ช้างน้ำ (มุสลิมแต่งงานกับชาวเลมักจะใช้นามสกุลชาวเล เพราะไม่ต้องคัดเลือกทหาร)มีลูกชาย 1 คน ลูกสาว 7 คน น้องสาวของอันจู ชื่อปีละ เป็นมุสลิมแต่งงานกับชาวเลชื่อนายสะดี ทะเลเล็ก มีลูกชายชื่อ สิเก็ม ทะเลเล็ก มีภรรยาเป็นชาวเลทั้งสองคน

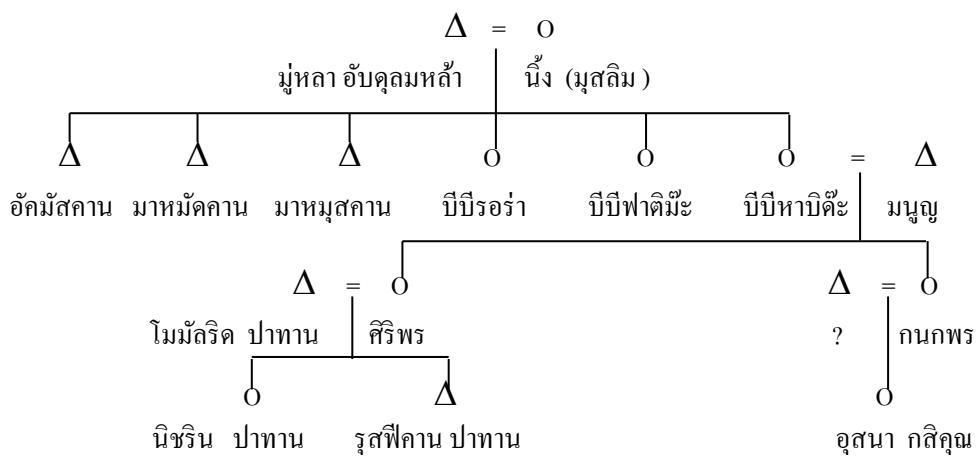
ตัวอย่างที่ 16 ต้นตระกูลหาญทะเล ชื่อยาง เดิมเป็นคนมุสลิมร่ำหมาด พ่อแม่ยกให้เป็นลูกบุญธรรมของคนไทยพุทธ บางกระแสว่า เป็นคนจีน เดิมชื่อ ยัง เรียกกันว่า แป๊ะยาง ต่อมา ย้ายมาอยู่เกาะป้อเป็นลูกยกของขุนสมุทร เมื่อครั้งที่กรมหลวงชุมพรพบกับเรือรบหลวง เห็นนายยางลงไปจับปลาในทะเลจึงตั้งนามสกุลให้ว่า“หาญทะเล” บางคนเล่าว่านายยางเป็นคนต่างถิ่น มีความรู้มากับเรือรบหลวงของกรมหลวงชุมพร แต่งงานกับชาวเล ตั้งถิ่นฐานบนเกาะป้อ มีลูกชายชื่อ กวนฮั่ว เฮ็ก เสง่ ลูกสาวชื่อ เห้ว นายกวนฮั่วแต่งงาน กับ นางสั้ม มีลูกชายคนโตชื่อ น้ำ แต่งงานกับนางแก้ง มีลูกชายชื่อนิรันดร์ แต่งงานกับชาวเลชื่อจิม

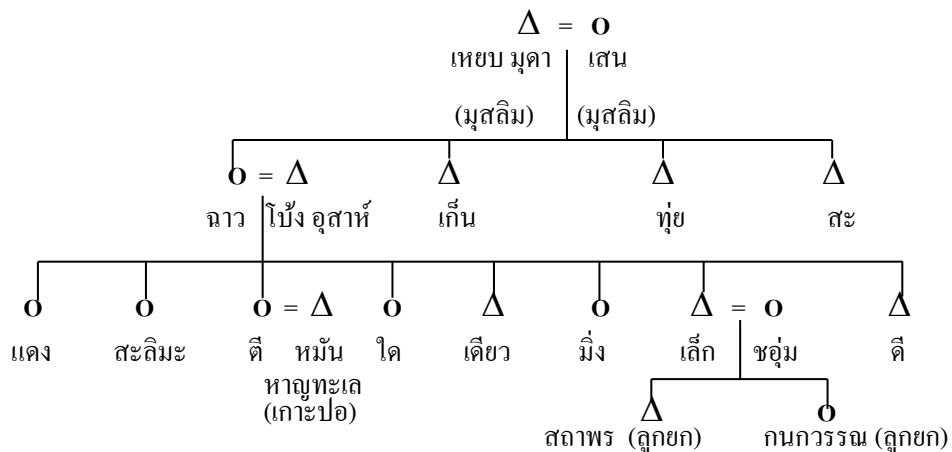
ตัวอย่างที่ 17 ต้นตระกูลปราบเกท ชื่อหวัน เป็นชาวมุสลิม รุ่นแรกที่หนีการเกณฑ์ไปเป็นตำรวจจากสตูลมาอยู่ที่เกาะลันตาน้อย แต่งงานกับนางแม้ง มีลูก 7 คน ลูกชายคนที่ 5 ชื่อหยาบ แต่งงานกับนางโด้ะ มีลูกสาวชื่อสุสน แต่งงานกับนายสมนึก เจริญฤทธิ์ จำตำรวจที่รับราชการที่เกาะลันตา ลูกสาวคนสุดท้ายของนายหวัน ชื่อนะ แต่งงานกับ นายย่าเหล เจริญฤทธิ์ ชาวปะเหลียน จังหวัดตรัง อดีตนายอำเภอเกาะลันตา

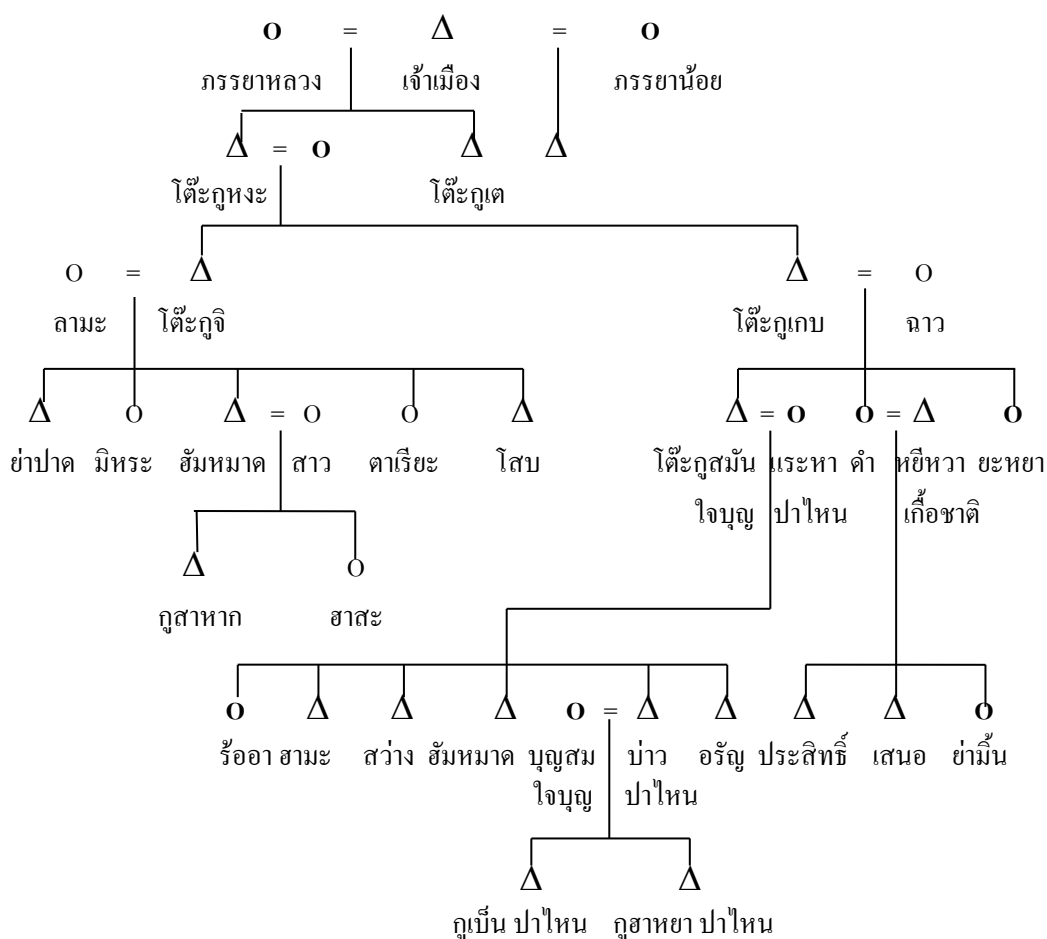
ตัวอย่างที่ 18 ตระกูล อับดุลหฺล้า (อับดุลมุตตาเคฟ) เป็นแขกปาตานที่ตั้งบ้านเรือนในตลาดศรีราชา มีอยู่ครอบครัวเดียว คือครอบครัวของนายมูหฺล้า มุสลิมเชื้อสายปากีสถานถือสัญชาติอังกฤษ มีภรรยาเป็นชาวมุสลิมจากทุ่งยาว อำเภอบะเหลียน จังหวัดตรัง เดิมอยู่ที่กันตัง มีเรือสำเภาเดินทางค้าขายระหว่างกันตังกับปีนัง นายฮ่อเซ่ ชวนมาอยู่ที่เกาะลันตาด้วยกัน มีลูกด้วยกัน 6 คน บีบีฮาบีตะ หรือนางเพ็ญจันทร์ ลูกสาวคนสุดท้อง แต่งงานกับนายมมฺนุญ เกรีกาส ปลัดอำเภอ ชาวไทย จากจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ย้ายมารับราชการบนเกาะลันตา มีลูกด้วยกัน 2 คน ปัจจุบัน เหลือแต่ บีบีฮาบีตะกับครอบครัวของลูก และหลาน ๆ

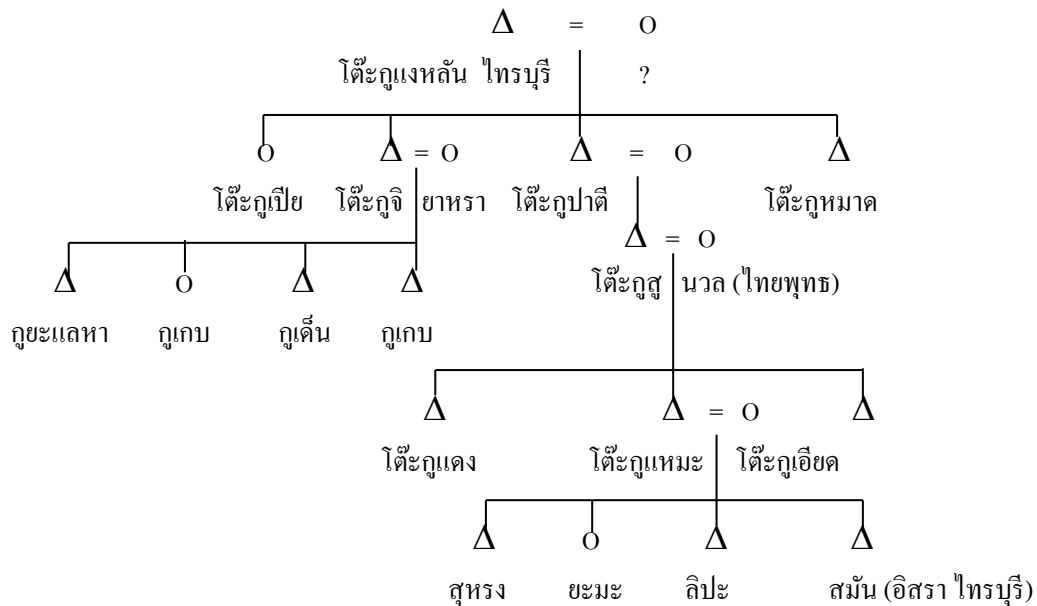
ตัวอย่างที่ 19 ตระกูลมูดาและตระกูลอุส่าห์ ต้นตระกูลคือนายเหบบ มูดา กับนางเสน มูดา เป็นมุสลิมชาวปะเหลียน ขุนพิทักษ์ลันตาเขตชวนมาอยู่เกาะลันตามีลูกสาว 1 คน ชาย 3 คน ลูกสาวชื่อนางฉาวแต่งงานกับนายโป้ง อุส่าห์ มีลูกชาย 4 คนลูกสาว 4 คน เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลูกชายชื่อเล็ก อาศัยกับคนจีนในตลาดศรีราชา ทำงานกับคนจีน แต่งงานกับนางช่อม มีลูกยก 2 คน

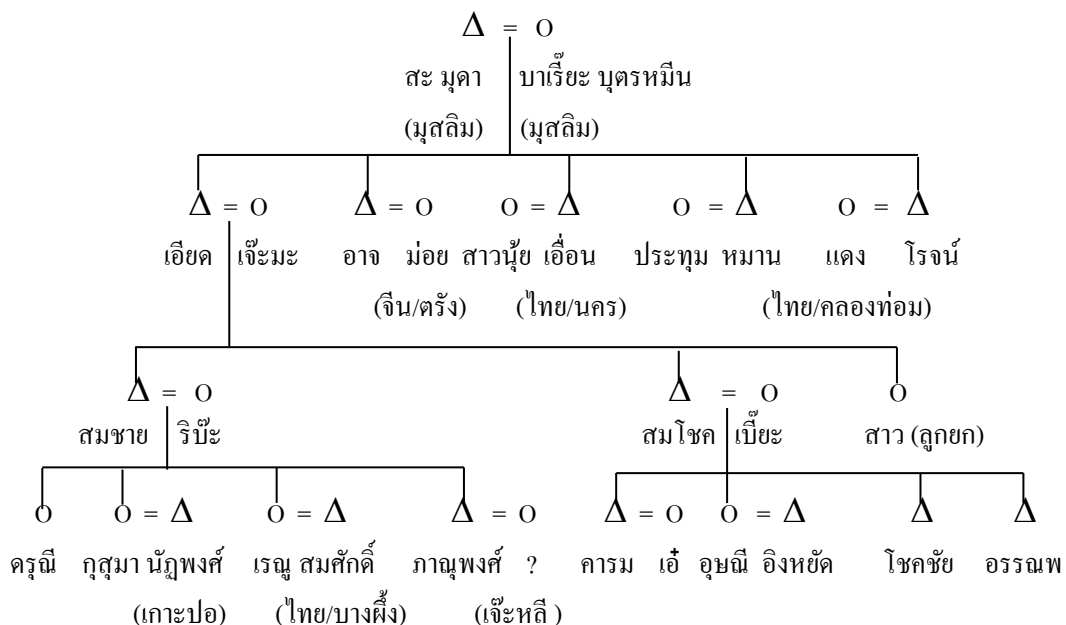
ตัวอย่างที่ 20 ตระกูลปาไหนด บรรพบุรุษ คือโต๊ะกู (ตนกู) หงะ และโต๊ะกูเต สองคนพี่น้อง เป็นลูกภรรยาหลวงของเจ้าเมืองปาไหนด หนึ่งการตามล่าของลูกภรรยาน้อยที่ปฏิบัติแย่งชิงอำนาจ มาทางลังกาวิ พร้อมกับบริวาร 40 ครอบครัว กระจายกันอยู่ บางคนอยู่ที่ไทรบุรีบ้าง มาอยู่ที่เกาะ บาบาย ตำบลเกาะกลางบ้าง ต่อมาย้ายมาอยู่ที่เกาะลังกา สืบทอดลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

ตัวอย่างที่ 21 ตระกูลไทรบุรี โต๊ะกูแวงหลั่น เป็นสายเจ้าเมืองไทรบุรี เมื่อเกิดเหตุการณ์ ไทรบุรีเป็นกบฏสยาม ยกกำลังไปปราบพากันอพยพหนีมาอยู่เกาะลังกา ส่วนมากจะอยู่แถวบ้าน คลองยาง ร่าหมาด ลิกิ มีทองรูปพรรณและทรัพย์สินมรดกติดตัวมามาก มีงานเลี้ยงจะนำมาแขวน ประดับบ้าน เด็ก ๆ จะนำทองแท่งมาตีเล่นกัน หลานของโต๊ะกูแวงหลั่นชื่อ โต๊ะกูสู แต่งงานกับคน ไทย ชื่อนวล ต่อมาเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม หลานโต๊ะกูสู ชื่อ สมั่น (จำอัสรา) เป็นตำรวจที่ เกาะลังกา

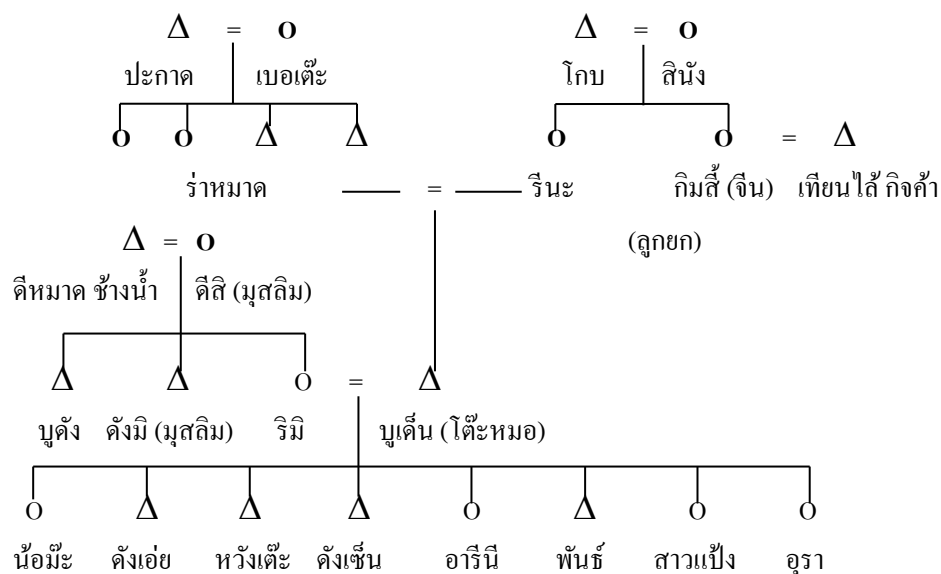
ตัวอย่างที่ 22 ต้นตระกูลมุดา นายสะมุดาและนางบาเร๊ะ บุตรหมื่น ภรรยา มาจากมาเลเซีย มีลูกชาย 2 คนลูกสาว 3 คน มีลูกเขยเป็นชาวจีน 1 คน เป็นชาวไทย 2 คน และเหลนเขยเป็นไทย พุทธอีก 1 คน มีลูกยก หรือลูกบุญธรรม 1 คน นายสมโชค หลานชายเป็นโตะอิหม่าม

ตัวอย่างที่ 23 ต้นตระกูล คบคน เป็นมุสลิมมาจากอินโดนีเซีย มีลูกชื่อปะกาด แต่งงานกับชาวเล ชื่อ เบอเต๊ะ ช้างน้ำ ลูก ๆ ใช้นามสกุลช้างน้ำ เป็นผู้บุกเบิกแหลมคอกวาง ลูกหลานเล่าว่าเคยถูกเจ้าที่เกาะเข้าทรงแล้วพาเดินลงทะเล ลูก ๆ ต้องไล่จับตัวพาขึ้นฝั่งทำพิธีขอขมาและตั้งเจ้าที่

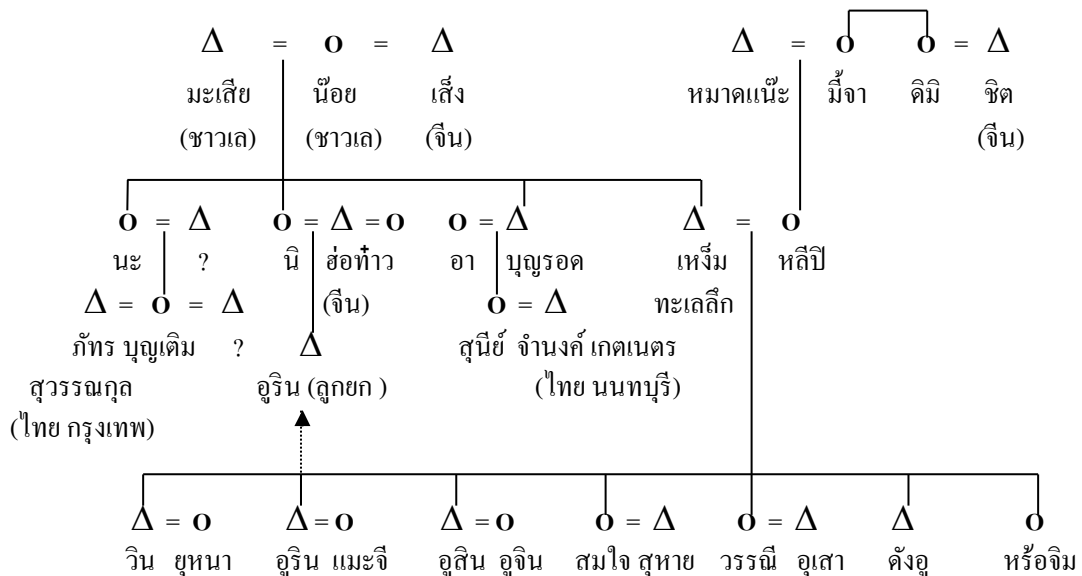
ที่แหลมทวดซึ่งยังคงเป็นที่เคารพอยู่จนปัจจุบัน ต่อมาได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีลูก 4 คน ลูกผู้ชายคนหนึ่ง ชื่อรำหามาด นายรำหามาดแต่งงานกับชาวเล ชื่อรีนะ ต่อมานายรำหามาดได้เป็นสมาชิกสภาตำบล ปลัดอำเภอชื่อจำ เปลี่ยนนามสกุลให้ใหม่เป็น คบคน เพราะเป็นคนอหิชาสัยดี กล้าพูดคุยกับคนทั่วไป มีลูก 10 คน คนโตชื่อ บูดั้น คบคน ตอนเด็ก ๆ เรียนหนังสือร่วมกับเพื่อนชาวมุสลิมและชาวจีนจนจบ ประถมปีที่ 4 เพื่อนชาวเลที่เรียนรุ่นเดียวกันมีนายเห้งม ทะเลเล็ก (บ้านหัวแหลม) นายสิตะ หาดูทะเล (เกาะปอ) เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแล้วลาออกและเคยเป็นโต๊ะหมอสุนัขกลุ่มชาวเลด้วย

ชาวเลอีกครอบครัว ชื่อนายดิหมาด ช้างน้ำ แต่งงานกับนางคิลี ชาวมุสลิมมีลูกผู้ชาย 2 คน แล้วเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกับลูกชาย ที่ชื่อ ดังมี ลูกสาวคนเล็กชื่อริมี แต่งงานกับ นายบูเด็น คบคน

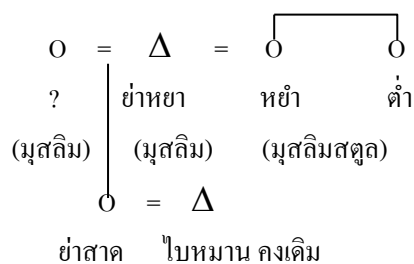

ตัวอย่างที่ 24 ครอบครัวทะเลเล็ก นางน้อยชาวเลแต่งงานกับชาวเลด้วยกัน ชื่อนายมะเสียด มีลูกสาว 3 คน คือนางนะ นางนิ นางอาและลูกชายคนหนึ่ง คือ นายเห้งม ทะเลเล็ก เมื่อนายมะเสียด เสียชีวิต แต่งงานใหม่กับชาวจีนเกาะมุก แล้วเลิกกันมาแต่งงานกับชาวจีนเกาะปอ ชื่อนายเส็ง ลูก ๆ ได้รับการเลี้ยงดูจากนายเส็งเป็นอย่างดี ลูกสาวคนแรก คือนางนะ มีลูกชื่อ บุญเดิมย้ายไปอยู่เกาะอาดัง มีสามีคนที่ 2 เป็นคนไทยชื่อนายภัทร สุวรรณกุล นางนิ แต่งงานกับชาวจีนชื่อนายฮ่อท้าว ทุ่งใหญ่ (พี่ชายของนายฮ่อฮ่อง) ไม่มีลูกด้วยกัน ขอลูกชายของนายเห้งมคือนายอรินเป็นลูกยก (ลูกบุญธรรม) นางอาลูกสาวคนที่ 3 มีลูกสาวชื่อสุนิย์ แต่งงานกับนายจ่านง เกตเนตร คนไทย จาก จังหวัดนนทบุรีที่มาทำประมงที่เกาะลันตา นายเห้งมและนางนิเป็นศิลปินรองเง้งที่มีชื่อเสียงของ เกาะลันตา นายเห้งม ยังเป็นปราชญ์ชาวเลและผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพของชาวเลบ้านหัวแหลมและ

ลังกาอุ้ออีกด้วย ส่วนนางคิมมือน้องสาวของ นางมีจ่า แม่ยายนายเห้งมั่งแต่งงานกับชาวจีน ย้ายไปอยู่ในเมืองกระบี่ ปัจจุบันลูก ๆ ยังมาร่วมทำบุญงานประเพณีลอยเรือของชาวเลทุกปี ตามคำขอของแม่ก่อนเสียชีวิต

ตัวอย่างที่ 25 นายย่าหยา เป็นโจรสลัด ชาวมุสลิมมาจากเมืองเกาะ (เกาะลังกาวิ) พบกับนางหย่า ที่ละงู พาหนีการจับกุมของทางราชการมาอยู่โละใหญ่ (เกาะตันตาน้อย) พร้อมกับนางต่า น้องสาวนางหย่า จับจองที่ช่องเกาะอุง และมาช่วยทำนาให้นายเทียนได้และนางกิมลี กิจค้า ชาวจีนที่บ้านแต่เหลียง ทั้งคู่ไม่มีลูกด้วยกัน ต่อมา เมียเก่าจากเกาะลังกาวิสืบรู้ตามมาอยู่ด้วย มีลูกสาวคนหนึ่งชื่อย่าสาด แต่งงานกับนายไพบมาน คงเดิม นายย่าหยาเสียชีวิตในช่วงที่ใช้ทรพิษระบาศ ได้สั่งเสียให้ฝังศพที่แหลมเปลว ซึ่งเป็นสุสานชาวเลเดิม เพราะอยากจะอยู่ใกล้ครอบครัวนายเทียนได้ และยกที่ดินให้ลูกสาวคนโตของนายเทียนได้ ส่วนนางหย่ากับนางต่าน้องสาวได้รับการดูแลจากครอบครัวนายเทียนได้ จนเสียชีวิตไปทั้งคู่

บทที่ 4

วิเคราะห์พลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกะลันตา

แนวทางการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ตามทัศนะของ โอคุน,เอฟ., และคณะ.(Okun,F., et al. 1999 : 14) เห็นว่า พลวัตการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ในระดับปัจเจกชนถือเป็นความเคลื่อนไหวในระบบวัฒนธรรมเดียวกันและระบบวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นผลจากประสบการณ์ของบุคคล ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ ทำเลที่ตั้ง เชื้อชาติ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ ข้อจำกัดด้านลัทธิ อายุ ภาษา ศาสนาและปัจจัยอื่นอีกมากมายแต่ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันคือปัจจัยที่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของภาวะแวดล้อม ที่ปัจเจกชนนั้น ๆ มีบทบาทอยู่ในทำนองเดียวกัน ชนวน รัตนวราหะ(2537:191) ก็กล่าวถึงหลักการธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศว่า จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยปราศจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศเดียวกันไม่ได้ การปฏิสัมพันธ์นั้น มีทั้งทางตรงและทางอ้อม ในเชิงเกื้อกูลสนับสนุน หรือแข่งขันทำลายกัน และเป็นอาหารเพื่อบริโภคในวงจรอาหาร

ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวเกะลันตาผู้วิจัยเห็นด้วยกับการให้ความสำคัญด้านโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมในระดับปัจเจกชนและปัจจัยด้านภาวะแวดล้อมแต่ก็ไม่ละเลยที่จะมองการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ผ่านโลกทัศน์ในระดับสังคมด้วย ดังที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547 : 112) ได้อธิบายการกระทำระหว่างกันทางสังคม (social interaction) หรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตามทฤษฎี “การกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์” (symbolic interactionism) ว่าเป็นการกระทำของบุคคลที่มีผลต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลต่อบุคคลซึ่งอาจจะกระทำฝ่ายเดียวหรือการกระทำทั้งสองฝ่ายในลักษณะปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (symbolic interactionism) เพื่อสื่อความหมายถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจกัน แม้ทฤษฎีนี้จะให้ความสำคัญต่อปัจเจกชน โดยเริ่มจากการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์แต่ละคนในระดับปัจเจกชนแล้วขยายวงกว้างไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและมองภาพสังคมมนุษย์ในลักษณะองค์รวม

ลักษณะการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกะลันตาที่นำเสนอในบทที่ 3 ซึ่งบ่งบอกว่า หลังจากที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อลงหลักปักฐานกันแล้ว สภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่จูงใจให้ชาวเกะลันตาจำเป็นต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อรวมพลังกันต่อสู้กับภัยธรรมชาติ พึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนและร่วมมือกันแสวงหาปัจจัยอื่นเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะความร่วมมือในการทำมาหากิน เมื่อชุมชนเติบโตขึ้นจากความอุดมสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติและความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ จนกระทั่งเกาะลันตาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอรัฐสยามเริ่มเข้ามามีบทบาทในด้านการเมืองการปกครอง และมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ต่อมา เมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนประชาบาล ชาวชนบนเกาะลันตาจึงเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์ผ่านระบบการศึกษาของรัฐ การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาด้านต่าง ๆ ผ่านยุคสมัยของการตั้งถิ่นฐานครั้งที่สองเรื่อยมาอย่างเป็นพลวัตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาจึงต้องเริ่มจากการเรียนรู้ถึงระบบนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจที่ส่งผลเชื่อมโยงถึงโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองของรัฐ และการปฏิสัมพันธ์ทางเครือญาติ ตลอดจนโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ด้านการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญและการตอบแทน ด้านภาษาและการศึกษาด้านศาสนา ความเชื่อและประเพณี และด้านดนตรี บทเพลงและการแสดงพื้นบ้าน

ระบบนิเวศวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา

ลันตาเป็นหมู่เกาะชายฝั่งทะเลอันดามันทางภาคใต้ของไทยที่เชื่อมต่อกับมหาสมุทรอินเดียระหว่างเส้นรุ้งที่ 7 องศา 28 ลิปดา ถึง 7 องศา 53 ลิปดาเหนือ 99 องศา 00 ลิปดา ถึง 99 องศา 10 ลิปดา ตะวันออก ห่างจากตัวจังหวัดกระบี่ไปทางทิศใต้ประมาณ 110 กิโลเมตร ห่างจากฝั่งประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 472 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยเกาะน้อยใหญ่ จำนวน 52 เกาะ เป็นเกาะที่มีผู้คนอยู่อาศัย 9 เกาะ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมืองกระบี่ ทิศใต้ติดต่อกับทะเลอันดามันและมหาสมุทรอินเดีย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่และอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลอันดามันและมหาสมุทรอินเดีย เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 8 อำเภอ ที่อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดกระบี่ (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2532 : 27)

เกาะลันตาใหญ่เป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนเริ่มแรก ปัจจุบันมีประชากรมากที่สุดในบรรดาหมู่เกาะที่มีคนอาศัยอยู่ทั้ง 9 เกาะ เนื้อที่บนเกาะมีเทือกเขาสูงเหยียดยาวขนานไปกับตัวเกาะทำให้พื้นที่ของเกาะถูกแบ่งเป็นสองส่วน คือด้านหลังเกาะหรือที่ราบทางตะวันตกของเกาะในอดีตเป็นถิ่นกันดาร ไม่มีแหล่งน้ำจืด ไม่มีที่กำบังลมในฤดูมรสุมจึงไม่ค่อยมีผู้คนพักอาศัย ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ส่วนด้านหน้าเกาะหรือที่ราบขนาดเล็กทางตะวันออกของเกาะเป็นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิม และชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ด้วยเหตุที่พื้นที่เป็นอ่าวด้านในมีภูเขาอยู่ตรงกลางทำหน้าที่เป็นกำแพงธรรมชาติคอยกั้นลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียเรือที่เดินทางไปมาระหว่างอินเดียกับจีนผ่านช่องแคบมะละกาจึงใช้เป็นจุดแวะพักเพื่อหลบพายุ ต่อมา กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพหลบภัยทางการเมือง และหลบหนีภัยสังคมเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จนกระทั่งถึงปัจจุบันเกาะลันตาจึงเป็นแหล่งอพยพหลบภัย (shelter) ทั้งทางธรรมชาติ ทางการเมือง และทางสังคมมาตั้งแต่ยุคโบราณ

ระบบนิเวศบริเวณหมู่เกาะลันตาสัมพันธ์กับอิทธิพลของลมมรสุมที่สำคัญ ได้แก่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลมพริ๊ด” เป็นลมที่พัดจากมหาสมุทรอินเดียผ่านทะเลอันดามันเข้าหาฝั่งทำให้มีฝนตกชุก ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม น้ำฝนจะพัดพาตะกอนธาตุอาหารจำนวนมากมหาศาลจากแผ่นดินลงสู่ทะเล และเป็นฤดูกาลที่ปลาจะเข้ามาวางไข่บริเวณป่าชายเลนและแนวปะการัง ปริมาณน้ำฝนจำนวนมากที่ไหลลงสู่ทะเลทำให้บริเวณชายฝั่งทะเลแถบนี้ลดความเค็มลง แพลงตอนซึ่งเป็นอาหารอย่างดีของสัตว์น้ำตัวอ่อนสามารถเจริญเติบโตได้ดี และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลมออก” เป็นลมหนาวที่พัดจากไซบีเรีย เมื่อมากระทบกับผิวน้ำด้านตะวันออกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายนทำให้เกิดฝนในภาคใต้อีกระยะหนึ่งจากอิทธิพลของลมมรสุมทั้งสองทิศดังกล่าวก่อเกิดเป็นป่าชายเลนผืนใหญ่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งหลบภัย วางไข่ เลี้ยงดูตัวอ่อนของสัตว์น้ำ (อาภรณ์ อุกฤษณ์ และคณะ. 2549 : 8-9) ชายฝั่งทะเลบริเวณโดยรอบเกาะลันตาจึงอุดมไปด้วยกุ้งฝอย ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำหรับทำกะปิ ที่มีคุณภาพของชาวเกาะลันตาและสัตว์น้ำขนาดเล็ก เหมาะสำหรับการทำโป๊ะละมู

เอกสารเก่าสมัยขุนพิทักษ์ลันตาเขตเป็นนายอำเภอกล่าวถึงการทำโป๊ะละมูจับสัตว์น้ำขนาดเล็กว่า “ลันตาสามารถทำโป๊ะละมูได้ 2 ฤดู คือฤดูฝนทำทางทิศตะวันออก ฤดูแล้งทำทางทิศตะวันตกของเกาะ ในฤดูฝนราษฎรทำกันมากกว่าฤดูแล้ง เพราะฝนคลื่นจัดปลาเข้ามาอาศัยอยู่ตามอ่าว ซึ่งเป็นที่กำบังลม ได้ประโยชน์ดีกว่าฤดูแล้ง” ส่วนทะเลลึกจะเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดใหญ่ น่านน้ำบริเวณหมู่เกาะลันตาจึงเป็นแหล่งประมงที่อุดมด้วยปลานานาชนิด เช่น ปลาจาระเม็ด ปลาอินทรี ปลาสีเสียด ปลาช่อนทะเล เหมาะสำหรับทำเป็นปลาเค็ม ปลากระโทงร่ม ปลากระเบน เหมาะสำหรับทำปลาหย่าง นอกจากนี้ ยังมีปลาฉลามที่นำส่วนครีบมาปรุงอาหาร สิ้นค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะนำออกไปขายที่ปีนัง (บันทึกการประชุม : 2 พฤศจิกายน. 2465)

ลักษณะระบบนิเวศดังกล่าว เป็นลักษณะที่โดดเด่นของหมู่เกาะลันตาโดยเฉพาะด้านชายฝั่งตะวันออกของเกาะลันตาซึ่งเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ยังเป็นแหล่งผลิตฟืนและถ่านไม้ไผ่กองกางส่งออกไปขายที่ปีนังและสิงคโปร์ เปลือกไม้ไผ่กองกางใช้สำหรับย้อมใบเรือสำเภาชันและน้ำมันยางก็เป็นสินค้าหลักที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในอดีตเช่นกัน นอกจากนั้น บนเกาะลันตาและหมู่เกาะโดยรอบ ยังอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าไม้เบญจพรรณ และมีไม้ใช้สอยนานาชนิด รวมถึงไม้ใหญ่ที่สามารถนำมาต่อเรือประมง เรือหัวโทงและเรือใบ 3 เสา มีแหล่งน้ำจืดทั้งจากแหล่งน้ำใต้ดิน และน้ำตกที่ไหลลงมาจากต้นน้ำบนภูเขาสูงใหญ่ ที่วางทับซ้อนเชื่อมต่อกับ

ที่ราบชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าชายเลน บางช่วงมีหาดทราย และอ่าวจอดเรือที่สามารถกำบังคลื่นลมได้ดี

อย่างไรก็ตาม แม้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งในทะเลและชายฝั่งทะเล ตลอดจนทรัพยากรป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ แต่ความทุรกันดารของพื้นที่ป่าลึกเข้าไปภายในตัวเกาะซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจะเต็มไปด้วยสัตว์ป่าที่ออกมาทำลายพืชผล ครอบงำทำร้ายสัตว์เลี้ยงและผู้คน อันเป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคนั้นตลอดมา แม้หลังก่อตั้งอำเภอแล้วยังปรากฏหลักฐานตามบันทึกการประชุมถึงการร้องเรียน การขอคำแนะนำจากทางราชการต่อเนื่องกันยาวนานกว่า 10 ปี อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวเกาะลันตาต้องอยู่รวมกลุ่มเป็นสังคม และมีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหา และปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศเพื่อความอยู่รอด

การปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของรัฐ

ดังที่กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า ยุคของการตั้งถิ่นฐานยุคแรกประมาณ 500-600 ปี ที่ผ่านมากะลันตามิเพียงร่องรอยของกลุ่มชนเร่ร่อนอพยพหลบภัยผ่านไปมา มีแหล่งพักพิงและเคลื่อนย้ายหากินตามฤดูกาล ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร ดังนั้นการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา น่าจะเริ่มเมื่อชาวมุสลิม และชาวจีนเดินทางเข้ามาทำมาหากินและอพยพหลบภัยเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประมาณ 200-150 ปีที่แล้ว เป็นต้นมา ในช่วงแรกที่ชาวมุสลิมหลบหนีภัยสงครามจากสตูล ปะลิส ไทรบุรี ฯลฯ ซึ่งอยู่ในการปกครองของสยามเข้ามาจับจองที่ดินตั้งถิ่นฐานนั้น นอกจากจะประพังชีวิตด้วยอาหารทะเลแล้ว ยังหักล้างถางพงปลูกข้าว ปลูกผักและผลไม้ เป็นอาหาร

ส่วนชาวจีนในช่วงนั้นสามารถเดินทางเข้าออกปีนังโดยไม่ต้องใช้หนังสือเดินทาง และแม้ช่วงแรก ๆ ที่ปีนังตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษก็ยังไม่ปิดพรมแดน ชาวจีนจึงชักชวนกันนำขบวนเรือเปิดแล่นใบเข้ามาตกปลาทำปลาเค็มกลับไปขายที่ปีนังมากขึ้น บางครั้งต้องแวะเข้ามาหลบพายุหรือรอให้ลมมรสุมเปลี่ยนทิศทาง จึงจะเดินทางกลับไปปีนังได้ จำเป็นต้องสร้างที่พักชั่วคราวและโกดังเก็บสินค้า ในช่วงนี้เริ่มมีเวลาทำความรู้จักกับคนพื้นเมืองที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนและหาซื้ออาหารและสินค้าพื้นเมืองกลับไปขาย ดังคำบอกเล่าของคุณตาผู้วิจัยเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ (นายเทียนไล่ กิจคำ, สัมภาษณ์ : 3 พฤษภาคม 2515) ว่า “สมัยก่อนเป็นหัวหน้าขบวนเรือเปิดเดินทางจากปีนังเข้ามาจับปลาทำปลาเค็มไปขาย เดินทางไปกลับถึง 11 เที้ยว ก่อนตัดสินใจตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา” ต่อมา นายเทียนไล่แต่งงานกับนางกิมสีลูกหลานชาวจีนที่บรรพบุรุษเข้ามาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานกับชาวเลมานานแล้ว และย้ายจากตลาดศรีราชาไปตั้งถิ่นฐานบริเวณอ่าวบ้านไฉ่แหล่งถิ่นฐานดั้งเดิมอีกแห่งหนึ่งของชาวเล ดังปรากฏร่องรอยหลักฐานสุสานเก่าที่เรียกว่า “เปรวชาวเล”

ชาวจีนฮกเกี้ยนที่เป็นญาติพี่น้องและชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ ที่เดินทางเข้ามาบุกเบิกทำการค้า และตั้งบ้านเรือนบริเวณตลาดศรีราชา มีทั้งที่เข้ามาก่อน และทยอยเข้ามาทีหลัง(กิมสี กิจคำ. สัมภาษณ์ : 18 เมษายน พ.ศ. 2516) ชาวมุสลิมซึ่งเข้ามาแทนที่ชาวเลก็ขยายออกไปทางทิศเหนือ และได้ ส่วนชาวเลขับไปใช้พื้นที่บ้านหัวแหลมกลาง บริเวณนั้นจึงกลายเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า เรียกว่า “ตลาดลันตา” ต่อมาเมื่อตั้งอำเภอแล้วจึงเรียกว่า “ตลาดศรีราชา” มาจากคำว่า “ปาไคยราชา” แปลว่า หาดของเจ้านาย ซึ่งหมายถึง ข้าราชการ

การรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตาขยายใหญ่ขึ้น ผ่านเหตุการณ์วุ่นวาย ทุกข์ยากและประสบกับปัญหาหลายด้าน จนกระทั่งเมื่อจัดตั้งเป็นอำเภอเกาะลันตา ในปีพ.ศ. 2444 มีการจัดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมชัดเจนขึ้น การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคก่อตั้ง อำเภอนอกจากจะติดต่อดังเดิมภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์แล้วยังมีการ ปฏิสัมพันธ์กับรัฐสยามด้วย ในช่วงแรกของการก่อตั้งอำเภอ (2444) พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตมีบทบาทในการบริหารบ้านเมือง เร่งรัดติดตาม ผลงานอย่างใกล้ชิดและเข้าถึงประชาชน ดังกล่าวไว้ในเอกสารราชการของอำเภอเกาะลันตา (บันทึกการประชุม : 2452-2480) ว่ามีการเดินทางมาตรวจเยี่ยมของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ และการให้ความสนับสนุนของรัฐสยามในจัดตั้งโรงเรียน สุขศาลา การคมนาคม มีการปราบปรามโจรผู้ร้าย และสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกผักสวนครัว ปลูกยางพารา และเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ เพื่อส่งเสริมอาชีพ

นายอำเภอและข้าราชการในหน่วยงานของรัฐ ที่จัดตั้งขึ้นมีบทบาทอย่างสูงทางการปกครอง ควบคู่กับบทบาทของผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันรับตำแหน่ง แต่ส่วนใหญ่เป็นคนจีน ดังเช่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 คนแรกเป็นชาวเล ชื่อนายเหม๊ะเซี้ยะ คนที่สอง เป็นมุสลิมชื่อนายประสงค์ ใจดี คนที่สาม-คนที่หกเป็นคนจีนชื่อนายเซ่ง ตูลารักษ์ นายจรัส แซ่ลือ นายประพัฒน์ แซ่ลือ และนายสมหวัง แซ่ลือ คนที่แปดและคนที่เก้า เป็นมุสลิม ชื่อนายขจร ก๊กใหญ่ และนายอาหลี หมาดสาหรณ

นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2435 เป็นต้นมา ผู้ใหญ่บ้านเกาะลันตาเกือบทุกตำบลเป็นชาวมุสลิม ยกเว้นที่บ้านศาลาด่านเป็นชาวจีน และบ้านสังกาอู๋ (หมู่ 7 ตำบลเกาะลันตาใหญ่) เป็นชาวเลชื่อ นายเฉลิม ทะเลเล็ก ส่วนข้าราชการบนเกาะลันตามีทั้งชาวสยามและชาวมุสลิมที่ย้ายมาจากต่างถิ่น และชาวเกาะลันตา เช่น ในปีพ.ศ. 2465 ทางจังหวัดกระบี่มีคำสั่งให้เกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้ารับราชการตำรวจ อำเภอเกาะลันตา 8 คน (บันทึกการประชุม : 2465) และในปีพ.ศ. 2468 ก็มีหลักฐานการส่งรายชื่อคนเกณฑ์และสมัครตำรวจ (สมุดบาญชีรับจดหมาย กบ 2/1 : 2468) “ตำรวจคนหนึ่งชื่อ นายสมัน หรือจำอิสรา เดิมรับจ้างแจวเรือส่งเอกสารให้ตำรวจกับป่าไม้จาก ลันตา-เหนือคลอง-แหลมกรวด-กระบี่ ต่อมา

แจวเรือให้นายนั่งไปเหนือคลอง จนกระทั่งได้รับแต่งตั้งเป็นจาดำรงจ” (กวนยี่ ตูลารักษ์, สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

ตำแหน่งที่น่าสนใจอีกตำแหน่งหนึ่งในยุคนั้น คือ ตำแหน่ง “แม่เฒ่าบ้าน” ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อผู้หญิง แม่เฒ่าบ้านมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ตลอดจนปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านเพื่อให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนด้วย ดังตัวอย่างในเอกสารเก่า (บันทึกการประชุม : 15 กันยายน 2464) รองอำมาตย์โทขุนพิทักษ์ ลันดาเขต (นายอำเภอ) เดือนให้ลูกบ้านรักษาความสะอาดตามบ้านเรือนและสวนผลไม้ ให้ถางหญ้า ขุดร่องน้ำ ตามแบบอย่างที่ว่าราชการจังหวัดได้มาตรวจและจัดการถางสวนผลไม้แม่เฒ่าดูเป็นตัวอย่างแล้ว เมื่อเดือนเมษายน (2464) จึงตัดเดือนให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นหัวหน้าราษฎร ต้องช่วยแม่เฒ่าบ้านคอยตัดเดือนลูกบ้านให้ทำความสะอาดและชักนำให้ทำการเพาะปลูกในเวลาเสร็จการทำงาน

อีกกรณีเป็นบันทึกข้อเสนอของนางจาว ปาโหนด แม่เฒ่าบ้าน หมู่ 2 ตำบลคลองยาง อำเภอเกาะลันตา (บันทึกการประชุม : 16 กุมภาพันธ์ 2463) สรุปความว่าจากการที่รัฐได้กำหนดให้มีโต๊ะละไม¹ สุเหร่าละ 12 คน แต่ในปีพ.ศ. 2562 ทางราชการได้ยกเว้นคำรัชชูปการให้กับละไม สุเหร่าละ 3 คนในฐานะผู้สอนศาสนาอิสลาม จึงมีปัญหาสำหรับละไมอีก 9 คน ที่ไม่ได้ยกเว้น บางคนยังคงทำงานเพราะรักษาศาสนา แต่บางคนน้อยใจหรือไม่สนใจทำ จึงเสนอว่าให้ทำป้ายรายชื่อติดไว้ที่สุเหร่าทั้ง 12 คน ใครไม่ทำควรคัดชื่อออก แล้วเลือกคนใหม่และให้นำข้าวยาเกศ (ชะกาต) ที่มีผู้จ่ายให้กับละไม ร้อยละ 10 ต่อปี ตามความพอใจ ซึ่งศาสนาใดก็ไม่นับว่าเป็นการให้ หรือการทำบุญที่บริสุทธิ์นั้น มารวมจ่ายที่กองกลางเพื่อนำไปขายได้เงินมาให้ละไมอีก 9 คน และให้ทำบัญชีอย่างเปิดเผย ในครั้งนั้น ประธานในที่ประชุม ยอมรับความคิดเห็นและยกย่องผู้นำที่เป็นผู้หญิงว่า

ข้าพเจ้าอาจตอบได้ทันทีว่า ผู้ที่ทำดีประพฤติดีตั้งอยู่ในสัตย์ในธรรมแล้วไม่ต้องสงสัยเลยว่าโลกจะยอมให้อยู่ในที่คับแคบ กลับตรงกันข้ามถ้าจัดตามความเห็นของแม่เฒ่าจาวเท่ากับตรงเอาคนดีใช้ และปิดทางผู้ที่หากินไม่เป็นธรรมให้หมดไปด้วย ทั้งกุลบุตรที่จะศึกษาต่อไป หรือพวกละไมที่ไม่ได้รับเลือกก็ตั้งหน้าศึกษาให้มีความรู้ และประพฤติดียิ่งขึ้นและทุกตำบลที่มีสุเหร่าควรจัดการตามความเห็นของแม่เฒ่าจาวให้เป็นระเบียบเดียวกัน

นอกจากนี้รัฐยังเก็บคำรัชชูปการหรือเงินภาษีที่เรียกเก็บจากราษฎรที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อส่งไปยังมณฑลภูเก็ต เช่น การเก็บอากรค่าอาชญาบัตร จากการจับสัตว์น้ำ การทำโป๊ะ การตกเบ็ด

¹ ผู้นำศาสนาอิสลาม ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ดูแลสุเหร่าและสอนศาสนา

ค่าเหยียบย่ำดิน จากการทำนา ทำสวน ค่าศึกษาพลี สำหรับเด็กนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ค่าภาษีฝิ่น ภาษีรังนก ภาษีบ่อนไก่ ค่าภาษีเอเย่นต์ขายน้ำมันก๊าด ฯลฯ (บันทึกการประชุม : 2463-2479 และคำสั่ง รายงาน : 2468-2480) แต่มีข้อยกเว้น เช่น การยกเว้นให้โตะละไม 3 คน ที่ทำหน้าที่สอน ศาสนาและการทำโป๊ะขนาดเล็กที่ เรียกว่าโป๊ะละมุ¹ แต่มีปัญหาที่ต้องแก้ไขกัน ดังนั้นที่การประชุมสมัชชาขุนพิทักษ์ล้านตาเขตเป็นนายอำเภอว่า

เวลานี้มีเด็กและผู้ใหญ่ทำโป๊ะละมุจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก ซึ่งไม่ควรเก็บค่าที่ตามคำสั่ง แต่บางแห่งลูกหลานทำไปในที่ซึ่งเกินกว่าสมควรที่จะอนุโลมมาราย ตามคำสั่งไม่ให้เก็บค่าละมุของเด็ก ซึ่งทำในป่าพงคา (โก่งกาง) เมื่อถูกเสียเข้าจะไม่เพียงพอกับประโยชน์ที่ได้ แต่ราษฎรแตกตื่นเข้าใจกันว่าการลงโป๊ะละมุ จับสัตว์น้ำในที่น้ำลงงวดแล้วไม่มีน้ำไม่ต้องเสียค่าที่จึงพากันทำมากขึ้น ครั้นจะเรียกเก็บก็จะเดือดร้อน เห็นควรให้รื้อถอน หรือรายได้ไม่สมควรใจรื้อ เห็นว่าได้ประโยชน์มากก็ให้เสียค่าที่เป็นที่ละมุต้นแห่งหนึ่ง 20 บาท (บันทึกการประชุม : 2 พฤศจิกายน 2465)

สำหรับการทำนาไม่ค่อยได้ผลและไม่พอกินเนื่องจากเนื้อที่นามีน้อย และประสบปัญหาหมูป่าเข้าไปกัดกินต้นข้าวบ้างจึงไม่ได้ถือเป็นสินค้าไม่ต้องเสียภาษี ดังปรากฏข้อความในเอกสารเก่าว่า “การทำนาไม่ได้เป็นสินค้าและไม่พอบริโภครอดอยู่ต้องอาศัยข้าวสารที่ส่งมาจากณฑลนครราชสีมาหรือข้าวสารต่างประเทศปีละมาก โดยเนื้อที่นามีน้อย” (บันทึกการประชุม : 15 พฤศจิกายน 2464)

ผู้ที่ทำหน้าที่เก็บค่ารัชชูปการคือกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะได้รับส่วนลดภาษีด้วย แต่เนื่องจากมีปัญหาในการเก็บจึงมีคำสั่งจากจังหวัดว่า “ถ้าหมู่บ้านใดยังค้างค่ารัชชูปการอยู่จะไม่ยอมจ่ายเงินส่วนลดให้ ฉะนั้นขอให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านกวาดขันจับต้อนลูกบ้านของตนให้รับนำเงินมาชำระ เสียให้สิ้นเชิง เจ้าพนักงานจึงจะเบิกส่วนลดให้เป็นการเสร็จสิ้นไป” (บันทึกการประชุม : 2 มีนาคม 2465) ทั้งนี้ หากผู้ใดไม่มีเงินจ่ายให้ใช้งาน โยธาแทนเงิน (สมุดบาญชีรับจดหมาย. 2474 : 9/1)

จากเอกสารเก่าของทางราชการพบว่า ในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2464 ซึ่งตรงกับช่วงสงครามโลกครั้งที่1 (2457-2469) ชาวเกาะล้านตาต้องประสบกับปัญหาความยากจน และราคาสินค้าตกต่ำดังที่นายอำเภอได้กล่าวเตือนและให้กำลังใจว่า “แม้ราคาเปิดไถ่จะลดน้อยลงก็ควรเลี้ยงต่อไป ขณะนี้ไถ่ขนาดใหญ่

¹ โปะหรือเครื่องมือจับปลาขนาดเล็ก

ตัวละ 40 สตางค์ หากเลี้ยงครีวเรือนละ 5 แม่ ออกลูกปีละ 3 ครั้ง ปีหนึ่งไม่น้อยกว่า 80 ตัว ประมาณ 32 บาท” (บันทึกการประชุม : 15 กันยายน 2464) อีกบันทึกระบุถึงความวิตกกังวลนายอำเภอเรื่องความยากจนของราษฎรว่า

ในปีก่อน ๆ ได้อาศัยสินค้าการทำปลาขาย ตัดไม้ขาย ทำเปลือกไม้ฟังกาขาย ได้เงินมาใช้จ่ายและเสียภาษี ส่วนการทำนาไม่นับเป็นสินค้าอยู่แล้วเนื่องจากไม่พอกินต้องนำข้าว สินค้าอื่น ๆ เป็นรายได้เล็กน้อย เมื่อสินค้ารายใหญ่ราคาตกมากหัวหน้าหรือเฒ่าแก่ (เฒ่าแก่) ผู้ลงทุนทอดยชะงักไป เพราะขายขาดทุนบ้าง พวกกลีตติดบ้าง รายได้ไม่คุ้มรายจ่าย ไม่มีกำลังสร้างเครื่องมือจับสัตว์น้ำ หรือทำสินค้าใหญ่ ๆ ราษฎรไม่มีทางทำมาหากินมีเพียงงานเล็ก ๆ เช่น ตกเบ็ด รุกข์ หาเข้ากินค่า และอาศัยเฒ่าแก่ ซึ่งเป็นคนต่างประเทศ เช่น พวกเจ๊กก็ต้องอยู่ในฐานะถูกกดราคาสิ่งที่ช่วยได้คือปลูกปลูกใจให้ทำงานให้ได้ประโยชน์โดยเต็มกำลังและเวลานี้เวลาว่างเพราะเสร็จการทำงานควรหางานทำไม่ควรทอดย (บันทึกการประชุม : 15 กันยายน 2464)

นอกจากนั้นทางราชการก็พยายามหาอาชีพเสริมให้ราษฎรดังบันทึกที่ว่า “ให้ผู้ที่มีส่วนหมากนำหมากสุกมาตากแห้งส่งไปขายตลาดลันตา เพราะได้ติดต่อกับพ่อค้าแล้วรับซื้อหอบละ 8 บาท เพื่อนำไปขายที่จังหวัดปีนัง” (บันทึกการประชุม : 15 มกราคม 2465) และปรากฏในบันทึกการประชุมด้วยว่ามีการส่งเสริมให้ทำสวนยางพาราบนเกาะลันตามาไม่ต่ำกว่า 75-80 มาแล้ว ดังที่ประธานในที่ประชุมบอกกล่าวเจ้าของสวนว่า “ต่อไปนี้เจ้าของสวนบางคนใดจะทำการตัดยางก็ดี หรือปลูกยางเพื่อซ่อมแซมหรือปลูกใหม่ก็ดี จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานประจำถิ่นในหน้าที่ยางเสียก่อน หากกระทำไปโดยไม่ได้รับอนุญาตแล้วได้รับความผิด ส่วนผู้ที่ซื้อยางก็เช่นกันพวกซื้อเกิน 20 หาบ ก็ต้องขออนุญาต” (บันทึกการประชุม : 1 สิงหาคม 2478)

ด้านการดูแลสุขภาพของราษฎร เมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้น นายอำเภอจะปรึกษาหารือที่ประชุมแล้วมอบหมายให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและแม่เฒ่าบ้านนำความไปแจ้งเตือนภัยแก่ราษฎร เช่น

“มีแขกกาโบยชาติปาตานเร่ขายสินค้าราคาสูงกว่าปกติ ทำสัญญาปาก มีบางคนไม่จ่ายเงินตามกำหนดถูกขู่จนต้องนำสิ่งของไปจำนำมาใช้ให้ ในที่ประชุมตกลงกันว่าต้องชี้แจงให้ลูกบ้านรู้ว่าขณะนี้ผ้าถูกราคาแล้วไม่จำเป็นต้องซื้อของแพง” (บันทึกการประชุม : 16 กุมภาพันธ์ 2463)

“มีการประกาศให้ระวังการล่อลวงพาเด็กผู้หญิงสัญชาติไทยไปนอกราชอาณาจักร และกดขี่เป็นหญิงละครโสเภณี เนื่องจากมีผู้หญิงถูกล่อลวงไปเกาะหมาก (ปีนัง) แล้วไปแจ้งความที่กงสุลสยามส่งกลับภูมิลำเนา” (บันทึกการประชุม : 15 กันยายน 2463)

“มีคนจากไพรบุรีลังกาวิ มาแอบแฝงอยู่กับเพื่อนบ้าน ญาติบ้าง เวลากลับได้ลอบลักเรือของราษฎรในหมู่บ้านตำบลศรีบอยา (เดิมเป็นตำบลหนึ่งของเกาะลันตา) เพราะกำนันผู้ใหญ่บ้านไม่ตรวจตราจึงทำให้ผู้ร้ายลักเรืออยู่เนื่อง ๆ จึงเตือนว่าต่อไปมีคนจรเข้ามาพักอาศัยอยู่บ้านเรือนผู้ใดต้องนำมาแจ้งความต่อกำนัน” (บันทึกการประชุม : 15 ธันวาคม 2464)

ตามที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะยกฐานะเป็นอำเภอแล้วเกือบ 30 ปี ปัญหาความวุ่นวายไร้ระเบียบ หรือปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากโจรผู้ร้าย คนหลบหนีคดี หรือหลบภัยการเมือง หรือถูกเนรเทศมาคัดค้านจนเข้ามาอยู่อาศัย และการถูกรบกวนจากสัตว์ร้ายยังคงเป็นปัญหาที่ทางราชการต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นและราษฎร ดังเช่น คำสั่งพระยาอิศราธิชัย จากสมุคบาญชีรับจดหมายเรื่องส่งอายทั่วยุ้ย อ้ายรุ่ง เนรเทศมาให้คัดค้าน (คำสั่งที่ กบ.23/12 : 2468) เรื่องให้สืบจับอายแก้ว อ้ายพุดเสน คนเนรเทศหลบหนี (คำสั่งที่ กบ.23/3 : 2468) เรื่องคนต่างชาดปลอมแปลงเข้ามาบ้าง เช่น หนังสือคำสั่งขุนเรื่องฤทธิ ให้ตรวจตราหนังสือเดินทางของคนในบังคับอังกฤษ (คำสั่งที่ กบ. 25/1 : 2471) ให้สืบเสาะตรวจตรา นายติด ด้าย ซึ่งเดินทางมาจากนครกวางตุ้ง (คำสั่งที่ กบ.17/2 : 2471) ให้คอยตรวจแขกเบงกาลีซึ่งเป็นคนไม่พึงปรารถนาให้เข้าราชอาณาจักร (คำสั่งที่ กบ.13/6 : 2471) ให้คอยตรวจผู้นที่ปลอมเป็นจีนเข้ามา (คำสั่งที่ กบ.20/6 : 2471) ให้สืบสวนผู้หญิงที่มาจากลังกา (คำสั่งที่ กบ. 9/2 : 2471) ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความวุ่นวายที่เกิดจากการเข้ามาพำนักของคนต่างถิ่นได้สร้างปัญหาให้กับฝ่ายปกครองเป็นอย่างมาก

เอกสารเก่ายังระบุว่ามีการร้องเรียน เรื่องลักขโมย เช่น กรณีนายจาดลักเรือของขุนนรคุป (คำสั่งที่ ลต.23/14 : 2468) นายสหมานลักมะม่วง (คำสั่งที่ กบ. 25/4 : 2468) เรื่องผู้ร้ายลักไก่ของนายมาเอ หลงเด็น (คำสั่งที่ ลต.15/11 : 2468) เรื่องให้สืบจับผู้ร้ายลักช้างของนายหิ้น (คำสั่งที่ ลต.1/71 : 2471) เรื่องส่งหมายพยานเรื่องนายตุลลักช้าง (คำสั่งที่ กบ.3/7 : 2471) เรื่องส่งตัวนายหมี่ ลักเบ็ดราว (คำสั่งที่ ลต. 3/9 : 2471) เรื่องส่งตัวนายสมันกับเกลื่อของกลาง (คำสั่งที่ ลต.1/2 : 2472) รวมถึงปัญหาการลุดลักข่มขืน ทะเลาะวิวาท เช่น เรื่องนายโหยบรื่องว่านายค้อเหะยิดบุตรสาวไว้ (คำสั่งที่ กบ.16/2 : 2468) สืบจับนายทวนสิน สุวรรณ ทำอนาจารและบุกรุกหลบหนี (คำสั่งที่ กบ.12/3 : 2480) สั่งจับนายกล่อม พลนาก ต้องหาว่า ลุดคร่า ข่มขืน กระทำชำเรา (15/7 : 2480) เรื่องนางลันกล่าวคำลามกที่โรงเรียน (คำสั่งที่ ลต.25/1 : 2472) เรื่องนายทั้ยทุบดินางหย้าคอหักตาย (คำสั่งที่ ลต. 20/1 : 2480) เรื่องให้ไต่สวนพยาน เรื่องนายดลหล้า เพาเรือนนายเหม (คำสั่งที่ กบ.31/10 : 242471) ฯลฯ และปัญหาการทำผิดกฎหมาย เช่น เรื่องนายสาเหล่กับพวกเล่นการพนันและต่อสูเจ้าพนักงาน (คำสั่งที่ กบ. 2/1 : 2468) เรื่องนายหกเซ่งกับพวกเล่นการพนัน (คำสั่งที่ ลต.16/11 : 2468) ส่งตัวนายยาสินกับพวกลักเล่นการพนันอีโกบ หรือเบียโบกคคี (ลต.3/3 : 2470) เรื่องส่งตัวนายลู่เด็น นายย้อย นายลิก ชาญน้ำ ฯลฯ คัดไม้ไผ่โดยไม่ได้รับอนุญาต (คำสั่งที่ ลต. 28/3 : 2470) เรื่องส่งตัวนายกีจ้าย กับพวก 4 คน ลักเล่นพนัน

ไฟขาว (คำสั่งที่ ลต.20/1 : 2471) เรื่องส่งตัวนายอำเภอกับธนาบัตรปลอม (คำสั่งที่ ลต.16/11 : 2474) ฯลฯ และการทุจริต เช่น เรื่องส่งสำนวนฟ้องพันกุ่มกำนันใช้อำนาจในทางทุจริต (คำสั่งที่ ลต.20/3 : 2468)

นอกจากนั้น ปัญหาเรื่องการจัดการป้องกันเหตุฆาตกร กำนันได้รายงานผลการสำรวจในที่ประชุม (บันทึกการประชุม : 1 มิถุนายน. 2479) ว่า “เคยมีการปล้นทรัพย์และเจ้าทรัพย์ต่อสู้ถูกผู้ร้ายฆ่าตาย 1 ราย กับเมื่อพ.ศ.2469 และ 2470 เกิดฆ่ากันตายที่ตำบลเกาะลันตาใหญ่อีก 2 ราย จากสาเหตุหึงหวงแย่งชิงผู้หญิง ที่ลันตาน้อย พ.ศ. 2478 ฆ่ากันตายสาเหตุทะเลาะวิวาทเรื่องกระบือทำอันตรายต้นข้าว นอกจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นที่ตำบลใดอีกเลย”

ขณะเดียวกัน สภาพแวดล้อมลึกเข้าไปภายในเกาะลันตาในยุคนั้น ยังเต็มไปด้วยภูเขาและพื้นที่ป่า อันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านมาก จนกระทั่งต้องประชุมหารือแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ระหว่างเจ้าหน้าที่อำเภอกับชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาตลอดมา ดังปรากฏหลักฐานจากเอกสารเก่าของอำเภอเกาะลันตา (บันทึกการประชุม : 2 กุมภาพันธ์ 2465) ในการประชุมเรื่องการปราบปรามเสือร้ายที่คอยออกมาทำร้ายผู้คนและสัตว์พาหนะ ซึ่งกำนันได้ตอบข้อซักถามของนายอำเภอเกี่ยวกับวิธีการที่เคยปฏิบัติว่า ตำบลเกาะกลาง เกาะลันตาน้อย คลองยาง และเกาะศรีบอยา ได้ใช้วิธีทำจันและดักมานานแล้วแต่เสือไม่เข้า ส่วนตำบลเกาะลันตาใหญ่ได้ทำวิธี “จันขัดหาง” นายอำเภอให้ข้อคิดว่าการที่เสือไม่เข้าเพราะทำจันในที่ที่ไม่เหมาะกับทางเสือเดิน ควรหาผู้ชำนาญในการทำ “จันขัดหาง” หากไม่ได้ผลควรใช้วิธีอื่นคือใช้วิธีนั่งห้างหรือใช้ยาเบื่อตามคำแนะนำของจังหวัด ต่อมามีคำสั่งจากพระยาอิศราชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ (สมุดบาญชีรับจดหมาย คำสั่งที่ กบ.14/1 และ กบ.14/2 : 2468) ว่า “นายกาปิชาติเขมมารับซื้อเสือเป็นขนาดใหญ่-เล็ก ให้จัดการดักเสือเป็นนำไปขายให้ผู้แทนบริษัทรับซื้อที่จังหวัด จนกระทั่งต่อมามีคำสั่งให้งดจับ (คำสั่งที่ กบ.26/5 : 2468) เนื่องจากบริษัทยกซื้อ” การที่นายอำเภอแนะนำให้กำนันหาผู้ชำนาญในการทำ “จันขัดหาง” อย่างที่ตำบลเกาะลันตาใหญ่ทำแล้วได้ผลบ่งบอกว่ามีความร่วมมือกันแก้ปัญหาและมีการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการสร้างเครื่องมือดักสัตว์

ปัญหาเรื่องสัตว์ป่ารุกรานที่บันทึกไว้ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2465 ต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึง ปีพ.ศ. 2479 ก็ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ ดังปรากฏในหัวข้อการประชุมเรื่อง “ป้องกันสัตว์ร้าย” (บันทึกการประชุม : 1 มิถุนายน 2479) ว่า “นายหลี่ทำการแทนผู้ใหญ่บ้านได้หารือในที่ประชุมว่า บ้านหลังเกาะมีเสือขนาดใหญ่ชุกชุม 2-3 ปีมาแล้วเคยกัดคนตาย และต่อจากนั้นก็กัดกระบือกับสุนัขเสมอมาจะป้องกันอย่างไร ที่ประชุมแนะนำให้ทำคอก หรือเรียกว่า “จันดักเสือ” และหัวข้อประชุมเรื่อง “ป้องกันสุกรทำอันตรายแก่ทรัพย์” (บันทึกการประชุม : 1 มิถุนายน 2479) ประธานกล่าวรายงานผลการไปตรวจเกาะลันตาน้อยเกี่ยวกับการทำมาหากินเลี้ยงชีพว่า

ปรากฏว่าการทำนาผลที่ได้ไม่ถึงมือซึ่งควรจะได้ ด้วยเหตุสุกรป่ากินและทำลายเสียหายหมด และอิสลามก็รังเกียจกับสุกร ควรจัดการป้องกันเพื่อความสุขสำราญของประชาชนลงมติให้ทำคอกมีดินเลื้อนคล้ายคอกช้าง พอสุกรเข้ามาก็ตัดเชือกโยงปิด แต่ฤดูนี้ไม่ได้ผลต้องคอยเมื่อลูกยางตราวเดือนกรกฎาคมเอาลูกยางใส่ไว้ในคอกเพราะสุกรชอบกิน กำนันเสนอว่าการทำคอกไม่ขัดข้องแต่ติดขัดที่ตัดไม้หวงห้าม ประธานรับรองว่าปีแรกจะออกเงินค่าภาคหลวงให้ (บันทึกการประชุม : 1 มิถุนายน 2479)

สำหรับปัญหาเรื่องเสียหมดไปเพราะมีการดักจับส่งขายปีนัง และมีการถางป่าทำนา ทำไร่ทำสวน สร้างที่อยู่อาศัยทำให้สภาพป่าถูกทำลายไม่เหมาะสมสำหรับเสียอีกต่อไป ส่วนปัญหาเรื่องหมูป่า ในเวลาต่อมาชาวมุสลิมและชาวจีนได้ร่วมมือกันล่าจนหมดไป(ครุณี ค้างเคียด, สัมภาษณ์ : 18 เมษายน 2550) ดังคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตาว่า

สุปา(ลุงปา)ชาวมุสลิมกับครูเงียงเพื่อนชาวจีนร่วมมือกันวางแผนล่าหมูป่า โดยครูเงียงลงทุนซื้ออุปกรณ์ล่าหมูป่า มีปืนลูกซอง กระสุนปืน กระสอบข้าวสาร และเชือก เมื่อหมูป่าลงจากภูเขามากินข้าวในนา สุปาซึ่งเป็นมุสลิมวางหมูปนเรือของตัวเองไม่ได้ จึงต้องไปส่งข้าวให้ครูเงียงนำเรือพร้อมอุปกรณ์ไปจอดหน้าอ่าวแล้วทั้งสองลงมือล่าหมูป่า ครูเงียงเป็นฝ่ายด่อนให้สุปาเป็นฝ่ายยิง แล้วครูเงียงจะทำหน้าที่ลากหมูป่าใส่กระสอบใช้เชือกมัดปากกระสอบให้แน่น สอดไม้คานแล้วช่วยกันหามลงเรือโดยสุปาไม่ต้องสัมผัสตัวหมู ช่วงแรกนำไปแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ต่อมามอบปืนและกระสุนไว้กับสุปาเป็นผู้ยิงเองเมื่อได้หมูป่าจะแจวเรือไปตามให้ครูเงียงนำเรือไปบรรทุกหมูป่ามาขายแบ่งเงินกัน เคยยิงได้ถึง 2-3 ตัวในวันเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปีพ.ศ. 2475 จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองหลายอย่าง โดยเฉพาะยุคของรัฐบาลพันเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้นำนโยบายวัฒนธรรมนำไทยมาใช้ ในช่วงนี้ วัฒนธรรมจากส่วนกลางได้เข้ามาครอบงำวัฒนธรรมหลากหลายในท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวเกาะลันตาเป็นอันมาก เกิดชนชั้นทางสังคมจากนโยบายที่บังคับให้สวมเสื้อ รัศมีมัด สวมหมวก และห้ามกินหมาก ชาวจีน ชาวไทยพุทธ และชาวมุสลิมที่มาจากสังคมที่เจริญกว่า สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ แต่ชาวเลเป็นกลุ่มคนที่รักอิสระเคยใช้ชีวิตกลางทะเลไม่คุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลง ต้องหลบซ่อนตัวไม่กล้าเดินเข้าตลาดกลัวตำรวจจับ หากจำเป็นต้องเข้าไปก็ใช้เชือก

กล้วยัดแทนเข็มขัด ดันพลูถูกสั่งให้ตัดทั้งจนหมดต้องกินพลูน้ำที่ขึ้นตามภูเขากับหินพุท (ดินโป่ง) บางครอบครัวตัดสินใจอพยพหลบหนีไปอยู่ที่อื่น (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

ผลกระทบจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (2457-2469) โดยเฉพาะ ปีพ.ศ. 2464 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชาวเกาะลันตาเริ่มประสบกับความอดอยากขาดแคลน ดังกล่าวข้างต้น ต่อเนื่องมาถึงปีพ.ศ. 2472 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ที่ตลาดศรีราชา ชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มที่ประสบเหตุการณ์ช่วยกันดับไฟ และช่วยกันสร้างบ้านใหม่ ในปีพ.ศ.2475 ก็เข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เศรษฐกิจบนเกาะลันตาเริ่มดีขึ้นบ้าง ในระยะสั้นๆ มีการต่อเรือ ลำเถา 3 เสา สำหรับติดต่อค้าขายกับปีนังและสิงคโปร์ จนกระทั่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปีพ.ศ. 2484-2488 ผู้คนบนเกาะลันตาต้องร่วมกันต่อสู้กับสถานการณ์ “ข้าวขาดแคลนแพง” เช่นเดียวกับประชาชนชาวไทยทั่วไป ต้องเข้าคิวแบ่งส่วนข้าวสาร 7 วัน ต่อ 5 ลิตร ไม่พอกินต้องขูดฝือกขูดมันกินแทนข้าว อีกทั้งยังขาดแคลนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน ส่วนชาวเลก็อพยพหนีการถูกเกณฑ์เป็นทหารตำรวจไปอยู่ที่อื่น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ประมาณปีพ.ศ. 2491 เกิดโรคไข้ทรพิษระบาดมาจากแผ่นดินใหญ่ แล้วลุกลามมายังชาวมุสลิม และชาวเลบ้านห้วยแหลมอย่างรุนแรง ผู้ที่ติดเชื้อได้รับความทุกข์ทรมานและเสียชีวิตไปจำนวนมาก ที่รอดตายก็เป็นแผลเป็นบนใบหน้าและร่างกายพิการ เนื่องจากไม่มียา และการรักษาที่ไม่ถูกวิธี เล่ากันว่า “ชาวเลล้มตายมากที่สุด เพราะโด้หมอรักษาด้วยการให้อาบน้ำมันดี ชาวเลและชาวมุสลิมต้องถูกจำกัดพื้นที่ไม่ให้เข้าไปซื้อของในตลาดศรีราชา เมื่อโรคระบาดหนักชาวเลต้องอพยพหนีไปอยู่เกาะอื่น จนกระทั่งสถานการณ์ดีขึ้นจึงย้อนกลับมาปรากฏว่าประชากรชาวเลและชาวมุสลิมลดลงมาก” (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

ต่อมาในปีพ.ศ. 2496 ชาวจีนตลาดศรีราชาประสบกับเหตุการณ์ไฟไหม้ใหญ่ครั้งที่สอง ในครั้งนั้น ชาวเล ชาวมุสลิม และข้าราชการชาวไทย ที่อยู่ในเหตุการณ์ได้ร่วมกันช่วยดับไฟจนสงบ (สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2550) เล่าว่า “ไฟไหม้ตลาด (ตลาด) ทั้งเขตทั้งชาวเลช่วยกันดับ นายสั่งให้ตักน้ำรดไฟ น้ำแห้ง (น้ำทะเลลงมาก) ต้องวิ่งไปตักน้ำตั้งไกล บางคนช่วยขนของมาวางกองไว้กลางถนนไม่มีใครกล้าเลย หมูได้ถุนบ้าน และปลาเค็มบ้านโกบ่าไฟไหม้หมด”

หลังจากไฟไหม้ครั้งนั้น นายอำเภอเทพ ภูศิรี วางกฎเกณฑ์ว่า เมื่อสร้างบ้านใหม่ให้สร้างเป็นห้องแถวชุดละ 5 หลัง แล้วเว้นที่ว่างไว้ 1 ห้อง เป็นแนวป้องกันไฟ เพื่อให้รถดับเพลิงเข้าไปสูบน้ำและเรือเข้าไปฉีดน้ำดับไฟได้ด้วย อีกทั้งหลังคาบ้าน ให้มุงสังกะสีหรือมุงกระเบื้องเท่านั้น ห้ามมุงจาก แต่ฝายบ้านเป็นไม้ไผ่ขัดตะได้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกาะลันตา ช่วง 100-30 ปี แสดงถึงความรุ่งเรือง ที่สืบเนื่องจากการเป็นแหล่งประมงที่อุดมสมบูรณ์ เป็นท่าเรือแวะพัก บนเส้นทางเดินเรือโดยสาร และเรือสินค้าภายในประเทศและเรือสำเภาจีนแล่นใบ 3 เสา ขนส่งสินค้าจากลันตาไปต่างประเทศโดยตรง มีด้านศุลกากรเก็บภาษี จนกระทั่งปีพ.ศ. 2464 ก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มประสบกับปัญหาราคาสินค้าตกต่ำ นายทุนไม่มีกำลังผลิต จนกระทั่ง เข้าสู่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ปีพ.ศ. 2475 แม้ยังมีการติดต่อค้าขายกับปีนัง และสิงคโปร์ ส่งผลให้เศรษฐกิจบนเกาะลันตาดีขึ้น แต่เป็นช่วงสั้น ๆ เมื่อเข้าสู่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปีพ.ศ. 2482-2488 ผู้คนก็ยังประสบกับปัญหาความอดอยาก ปัญหาโรคไข้ทรพิษระบาด และการเกิดอัคคีภัยในตลาดศรีรายถึง 2 ครั้ง ดังกล่าวข้างต้น

หลักฐานจากเอกสารของทางราชการของอำเภอเกาะลันตา ซึ่งบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งที่อพยพหลบหนีภัยทางการเมือง ภัยทางสังคม และภัยทางธรรมชาติเข้ามาพักอาศัย ผู้คนจากต่างถิ่นที่เข้ามาค้าขาย ข้าราชการที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติราชการ และ บุคคลไม่พึงประสงค์ที่ถูกเนรเทศมาตัดสินาน รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สัตว์ป่ารุกราน โรคระบาด และความอดอยากจน ที่เกิดขึ้นในช่วงประมาณ 100-40 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ยกฐานะเป็นอำเภอ จนกระทั่งถึงยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 บ่งบอกถึงปัญหาและอุปสรรคมากมาย ที่พัฒนาไปสู่ความความไร้ระเบียบและความขัดแย้ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทางสังคมและการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำท้องถิ่น และราษฎรในชุมชนช่วยกันจัดระเบียบและแก้ปัญหาตลอดมา สภาพความไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายของชาวเกาะลันตาดังกล่าวสามารถสอดคล้องกับ ทฤษฎีไร้ระเบียบ หรือทฤษฎีโกลาหล (chaos theory) ซึ่ง ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2542 : 115-143) อธิบายว่าความไร้ระเบียบ คือสภาพและกระบวนการที่ไร้เสถียรภาพ (unstable) มีความอ่อนไหวสูงมากและเปราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อยในสาเหตุเบื้องต้น (initial condition) แต่เมื่อเกิดซ้ำบ่อย ๆ ทำให้ระบบที่ดำเนินอยู่พัฒนาการไปอย่างไม่เป็นเส้นตรง โยงใย ซับซ้อน อ่อนไหว และ ผันผวน บางครั้งก็ก้าวกระโดดฉับพลัน ทำให้เกิดภาวะที่อยู่ห่างไกลจากสมดุลและก้าวเข้าสู่ภาวะเปลี่ยนผ่าน (phase transition) ในช่วงเวลาที่ไม่แน่นอนและช่วงเวลานี้จะมีความไร้ระเบียบดำรงอยู่ระดับหนึ่ง ขณะที่สภาพเก่าเสื่อมสลายระบบได้สร้างสรรค์สภาพใหม่ขึ้นได้อีกอย่างเป็นพลวัต ซึ่งระบบพลวัต (โดยเฉพาะระบบชีวิต) ในโลกความจริงจะมีเสถียรภาพเพียงชั่วคราวไม่ดำรงอยู่นานเป็นเพียงระยะผ่านเท่านั้น โดยเฉพาะระบบสังคมมนุษย์ยังต้องการรูปแบบและระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าช้าหรือเร็วพวกเขาก็จะต้องจัดระเบียบใหม่ให้แก่สังคมจนได้

แนวคิดดังกล่าวยังใกล้เคียงกับทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) แบบวิภาษวิธี (dialectic) ของเฮเกิล (Hegel) ซึ่งฟอร์สเตอร์ (Forster, 1999 : 131) นำมาอธิบายว่า สังคมมนุษย์ย่อมไม่หยุดอยู่กับที่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ และความขัดแย้งที่เกิดจากความเห็นที่ไม่ตรงกัน ความกดดันและการปฏิเสธส่งผลให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กัน 3 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ (thesis) อีกด้านหนึ่งมีความขัดแย้งหรือการปฏิเสธ (antithesis) การต่อสู้ระหว่าง 2 ด้านที่ขัดแย้งกันนี้จะพัฒนาไปสู่สิ่งใหม่ (synthesis) และต่อมากลายเป็นข้อเสนอใหม่ (thesis) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (antithesis) และนำมาสู่การสร้างสิ่งใหม่ (synthesis) ต่อไป

ในทำนองเดียวกันสังคมชาวเกาะลันตาก็ยังคงดำเนินต่อไปท่ามกลางสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งมีความขัดแย้งและการเปลี่ยนผ่านไปสู่สิ่งใหม่สลับกันไปอย่างเป็นพลวัต จนกระทั่งถึงปัจจุบัน และสืบเนื่องต่อไปในอนาคต ดังจะเห็นว่า หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อผ่านพ้นวิกฤตต่าง ๆ มาได้ เกาะลันตาก็กลับมามีความรุ่งเรืองทางการค้าอีกครั้ง และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่นยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ธุรกิจการประมงเฟื่องฟู ในแต่ละเดือนจะมีเรือสำเภาหลายสิบลำมาเทียบท่าเพื่อรับซื้อถ่านไม้ กองกางเปลือกไม้ แสมสำหรับย้อมใบเรือ และสินค้าพื้นเมืองไปยังเกาะปีนัง โดยใช้เงินเหรียญมาเลเซียเป็นสื่อกลางสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า สินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่เกาะลันตา ได้แก่ ไม้บ้อง (ไม้ตัดเป็นท่อนสำหรับทำไม้พื้น) เปลือกไม้แสม แก่นไม้กฤษณา มะพร้าวแห้ง ปลาแห้ง กุ้งแห้ง ปลาเค็ม กะปิ ครีบทู ปลาฉลาม น้ำมันยาง เปลือกไม้กองกาง ชัน รังนก ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีสินค้านำเข้าประเภทอุปโภคบริโภคจากปีนัง โดยเฉพาะเครื่องมือเครื่องใช้ เฟอร์นิเจอร์ระดับบ้านของชาวจีนศรีราชา การแลกเปลี่ยนทางการค้าดังกล่าว ส่งผลให้ยุคนี้มีความเจริญทางการประมงและการค้าทางเรือ

หลังจากนั้น เริ่มมีการทำโปะที่ศาลาด่านโดยได้ค้นแบบจากชาวเพชรบุรีและชุมพร ใช้เรือฉลอมและเรือเล็กหลายลำ เรือโปะต่ที่บ้านบ่อเหนือกี้มี ชื่อมาจากที่อื่นก็มี บรรทุกปลาได้ 200-300 หาบ เจ้าของโปะจ้างคนงานชาวมุสลิมและชาวเลเป็นลูกเรือ จับปลาหลังเขียว ปลาตาหมัน ปลาตะกั่ว ปลาจระเม็ด นำไปขึ้นที่แพปลาคลองพน มีรถห้องเย็นรับไปขายส่งต่อที่ตรัง นอกจากทำโปะ มีการทำหลอดคักปลา

ปีพ.ศ. 2495 เริ่มทำอวนปลาขาว¹ เป็นอวนจึกขา ใช้เรือหัวแหลมท้ายแหลม ขนาด 23 กง ท้องป่อง ต่อแบบช่างจีน ในช่วงหลังเมื่อมีกุ้งมากก็เปลี่ยนไปใช้เรืออวนดำ(อวนลาก) ล้อมจับได้ ครั้งละประมาณ 2,000 กิโลกรัม ขายได้กิโลกรัมละ 8-9 บาท เรืออวนดำ ที่ชื่อ มหาชัย ลินลันตา เป็นของนายบำชาวจีนตลาดศรีราชา ใช้แรงงานชาวมุสลิมทั้งหมดบ้าน นอกจากนั้น ยังมีเรือประมง

¹ ปลาจระเม็ดดำ

อื่น ๆ อีกจำนวนมากทั้งของชาวลันตาเองและเรือจากต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากิน ฯลฯ (ประสม กิจคำ. สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

การค้าขายบนเกาะลันตาเดิมโตจากชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพทำโป๊ะจับปลาทำปลาเค็มกลับไปขายที่ปีนังและสิงคโปร์พร้อมกับสินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ ต่อมา มีการค้าถ่านไม้โกงกาง มีเส้นทางการค้าเรือสำเภาจีนโดยตรงระหว่าง “ลันตา-ปีนัง-สิงคโปร์” พัฒนาการของการใช้พื้นที่ในประกอบอาชีพและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบนเกาะลันตาเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น ที่บ้านบ่อแหนในยุคหนึ่งเคยเป็นชุมชนใหญ่มาก่อน ดังคำบอกเล่าที่สอดคล้องกันของชาวเล และลูกสาวชาวจีนที่เข้าไปบุกเบิกชุมชนบ้านบ่อแหนว่า

เดิมที่บ่อแหนยังไม่มีการทำเตาถ่านชาวบ้านเข้าไปตัดไม้ทำไม้บ้อง ต่อมาพ่อครูหยงอี (ครูศรี) เข้าไปทำโป๊ะ มีคนจีนจากที่อื่นเข้าไปสร้างบ้านหลายหลังทั้งพวกที่ทำโป๊ะ ทำวน ทำไม้บ้อง ขายฝืน เป็นอยู่ต่อเรือ และทำเตาเผาถ่าน มีคนงานชาวเลมาอยู่หลายสิบครัว มีการตั้งศาลไต่ะบาหลิวและทำพิธีลอยเรือ ทางราชการเคยไปสร้างโรงเรียนที่นั่นด้วย แต่ภายหลังย้ายไปสร้างที่ศาลาด่าน ทุกวันนี้บ่อแหนร้างแล้ว ศาลไต่ะบาหลิวก็ย้ายไปตั้งที่ศาลาด่าน (บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

บ่อแหนมีป่าโกงกาง เป็นอยู่ต่อเรือใบ 3 เสา เดี่ยว คือ ผู้ใหญ่ทงเป็นช่างต่อเรือ เป็นคนใจดี ทั้งแขก ชาวเล ไทย มาอยู่ด้วยเป็นลูกน้องช่วยทำไม้บ้อง ทำวน ขายฝืน มีเรือใบ 3 เสา บรรทุกถ่านไปขายปีนัง มีบ้านไม้ 2 ประตู ประตูหนึ่งเป็นโรงฝืน กับที่เก็บอวนปลาทุ อีกประตูเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว นายกิมอิน ลูกยก (ลูกบุญธรรม) ของเตี้ยช่วยดูแลกิจการ นายกิมอินมีลูกสาวคนหนึ่งแต่งงานกับนายเซ่งเล็น ต่อมานายเซ่งเล็นขอทำเตาถ่านและเป็นผู้ที่ได้รับมรดกเตาถ่านที่บ่อแหนทั้งหมด ที่นั่นเลี้ยงชาวเลไว้มากมีศาลไต่ะบาหลิวของชาวเล ช่างบ้านชาวเลทำพิธีลอยเรือทุกปี สมัยนั้นโรงเรียนก็มาสร้างที่บ่อแหน แต่ตอนหลังย้ายมาตั้งที่ศาลาด่าน หลังจากเลิกทำเตาถ่านชาวเลที่บ่อแหนย้ายมาอยู่ศาลาด่านหมด ทุกวันนี้บ่อแหนร้างแล้วไม่มีใครอยู่ด้วยกันหมด” (ส่วนดิน กษิรวัดน์. สัมภาษณ์ : 12 กรกฎาคม 2551)

การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวจีนกับชาวมุสลิม ชาวเล และชาวไทย ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ชาวจีนจะทำหน้าที่นำสินค้าในท้องถิ่นไปขายที่ปีนัง และสิงคโปร์ โดยมีชาวมุสลิมเป็นลูกเรือ แล้วนำสินค้า จำพวก เกลือ ขมิ้น เต้าเจี้ยว อาหารกระป๋องและเครื่องใช้

ภายในบ้าน เช่น ครกหิน หม้อหุงข้าว ตะเกียงรูปทรงต่าง ๆ และเฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ จากปีนังและสิงคโปร์เข้ามาขายบนเกาะลันตา ดังที่เล่ากันว่า

“สมัยก่อนไปซื้อของจากปีนัง กันตั้ง ตรง มากกว่ากระบี่ ข้าวสารน้ำตาล อาหารแห้ง ของใช้จำเป็น จนถึงตะปู ล้วนมาจากปีนัง มีข้าวสารของ “แป๊ะต่อ” จากปีนังมาขายบนเกาะลันตาในตลาดศรีรามีร้านแป๊ะโฮ๊ะหมี่ เป็นร้านขายสินค้าจากปีนัง” (สุภา ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 12 พฤษภาคม 2551)

“เมื่อผมอายุประมาณ 20 ปี หาบน้ำมันยาง ได้ หัวมัน หัวบอน ยอดยาโหย (ยอดมะม่วงหิมพานต์) ไปขายที่ตลาด (ตลาด) ศรีรามีแป๊ะโฮ๊ะหมี่รับซื้อได้ล้าละ 10 สตางค์ ตกปลาได้ใส่เกลือตากแดดแห้งแล้วนำไปขาย ขากลับซื้อ น้ำตาล เกลือ หม้อ กะทะ เสื้อผ้า สนุชชีนไลด์ และของใช้ที่จำเป็น” (หมาเดิ้น ลูกเดินบุตร. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

“เมื่อก่อนมีเรือต้องโหและเรือวารีเป็นเรือกลไฟบรรทุกสินค้าและผู้โดยสารวิ่งระหว่าง ภูเก็ต-ลันตา-กันตัง ขนมะพร้าวแห้ง หมากแห้ง ปลาเค็มจากเกาะลันตาไปขาย ขากลับนำร่ม เกลือ ซิอิ้ว บุหรี่ ข้าวสาร ถ้วยชาม และขนมปังมาขายที่เกาะลันตา ตอนสงครามเรือต้องโหถูกยิงจมใกล้เกาะนก” (บุญช่วย ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 12 กรกฎาคม 2550)

ความร่วมมือของชาวเกาะลันตาตลอดระยะที่ผ่านมามีทั้งความร่วมมือในการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก และความร่วมมือกันทำมาหากิน ซึ่งมีทั้งความร่วมมือกันทำงานใหญ่ที่จำเป็นต้องใช้ผู้คนจำนวนมาก จนกระทั่งถึงงานเล็ก ๆ ใช้แรงงานไม่มากนัก ส่วนใหญ่ชาวจีนเป็นเจ้าของสวนมะพร้าว เจ้าของที่นา เจ้าของกิจการ ทำโป๊ะ กิจการเรือประมง เจ้าของเตาถ่าน ฯลฯ ชาวเล ชาวมุสลิม ช่วยเหลือด้านแรงงานหากเป็นงานเล็ก ๆ จะช่วยกันในลักษณะของความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น ช่วยขุดดินปลูกมะพร้าว ขึ้นมะพร้าวขาย ตกปลามาขาย ช่วยทำนา เก็บข้าว

การทำนาบนเกาะต้องมีทำนบน้ำเค็มซึ่งชาวบ้านไม่ว่าไทย จีน แขก ชาวเล ต้องช่วยกันทำและคอยดูแล ในฤดูมรสุมน้ำขึ้นสูงต้องคอยเปิดปิดทำนบไม่ให้น้ำทะเลเข้านา สมัยก่อนอยู่ด้วยกันไม่มีปัญหาเป็นเพื่อนกัน ทำงานกับคนจีนออกทะเลไปตกเบ็ดราวหาปลาเสียดใช้เรือกรรเชียงเล็ก ชาวเลมีเรือเองนายทุนชาวจีนให้อวนได้ปลามาขายให้นายทุนเอาไปทำปลาเค็มไปขายที่ปีนัง เรือใบ 3 เสาเข้ามาจอดหน้าเกาะทีละ 20-30 ลำ ข้าราชการฝากซื้อรองเท้าบ้าง มีคนฝากซื้อของใช้ประเภทเครื่องครัว ขนมปัง ผัก ร่ม อาหารกระป๋อง เกลือ น้ำตาล เต้าเจี้ยว ซิอิ้ว ครกหิน สังกะสีมุงหลังคาบ้าน งานแต่งงานของคนจีนจะส่งอาหารแห้งจากปีนัง (นายบุญเดิน คบคน สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

ปฏิสัมพันธ์ด้านแรงงานดังกล่าวสืบทอดไปสู่ลูกหลานด้วยการให้ลูกติดตามไปทำงานด้วย ดังที่ ชาวเล และชาวมุสลิมกลุ่มหนึ่ง เล่าให้ผู้วิจัยฟังขณะร่วมวงเสวนาว่า

“ตอนเด็ก ๆ เราตามป๊ะกับมะ ไปช่วยคนจีนเก็บข้าวที่แด่เหล้ง (เกาะลันตาน้อย) บ้านเก่าแก่ เทียนไล่และโต๊ะสาวสี่ ไปกินไปนอนที่นั่นเป็นเดือน เก็บข้าวจนเสร็จจึงกลับบ้าน”(ลิเย็น ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553)

ชาวเลอีกคนเสริมว่า “ตอนเด็ก ๆ เราก็เคยตามป๊ะไปหาปลาให้เจ้าแก่คนจีนบ้างไปถางสวน บ้างแบกของบ้าง วันไหนไม่มีงานทำไปนั่งที่ศาลเจ้ารอให้คนจีนเรียกไปทำงาน” (เห้งม ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 6 พฤษภาคม 2549).

ชาวมุสลิมก็เล่าว่า “สมัยก่อนอยู่กันเหมือนญาติพี่น้องทั้งมุสลิม ทั้งจีน ชาวเล จับไข้ไม่สบาย เกิดตายช่วยเหลือกัน” (เมตตา ละงู. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549)

“ตอนเด็ก ๆ ป๊ะพาไปอยู่ไปกินข้าวบ้านคนจีน ไปรู้จักกับคนจีนในหลาด (ตลาด) หลายคน เป็นคนรุ่นเดียวกันสนิทกัน เวลาเดินทางไปคลองพนก็แวะพักหลบลมแฉะกินข้าวที่บ้านแด่เหล้ง เป็นบ้านคนจีนชื่อเป๊ะเทียนไล่ ดีกับป๊ะกับมะนับถือกัน ป๊ะเคยพาไปนอนที่ละหลายคืน” (หมาดเค้น ลูกเค้นบุตร. สัมภาษณ์ : 19 ตุลาคม 2551)

อีกคนเล่าว่า “ป๊ะเคยไปทำงานกับพ่อโกฮั่ว พอตัวเองโตขึ้นก็ตามไปทำงานด้วยเช่าซื้อ เรือทำอวนกุ้ง 3 ชั้น สมัยก่อนมุสลิมนับถือคนจีนยกให้คนจีนเป็นเจ้าเก่าเป็นผู้นำในการทำงานเขา ใจดีมาก” (สบา เคนใจดี. สัมภาษณ์ : 12 พฤษภาคม 2551)

การปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวเกาะลันตาซึ่งมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันเช่นนี้ ใกล้เคียงกับแนวคิดของ บาร์ท (Barth, 1969 : 18) ที่กล่าวถึงความผูกพันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้ยึดโยงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยและเป็นแรงจูงใจทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องยาวนาน การพึ่งพากันนี้ส่งผลต่อความเป็นองค์กรรวมของ สังคมใหญ่ด้วย บาร์ท เรียกแนวคิดนี้ว่า “การพึ่งพาอาศัย” หรือ symbiosis ซึ่ง คายส์ (Keyes, 1981 : 12) เรียกลักษณะเช่นนี้ว่าการแบ่งงานกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic division of labor) เพราะแต่ละกลุ่ม ก็ดำรงหน้าที่ทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม คายส์ กล่าวว่ามิบางกลุ่มที่สามารถจะเข้าถึงความมั่งคั่งและอำนาจมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งลักษณะนี้ปรากฏในกลุ่มชาวจีนบนเกาะลันตา และด้วยแนวคิดนี้เชื่อมโยงถึงความร่วมมืออันเนื่องจากการแบ่งงานตามบทบาทของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งใกล้เคียงกับทฤษฎีหน้าที่นิยมของเดอร์ไคม์ (Durkheim, 1947 : 39-42) ที่มองว่าแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต จึงจำเป็นต้องใช้ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการ การแบ่งงาน

กันทำควบคู่กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ผลผลิตเป็นไปตามที่ต้องการ เพียงแต่ทฤษฎีของเดอร์ไคม์นั้นครอบคลุมในมิติที่กว้างกว่า คือมองถึงการแบ่งงานตามสถานะและบทบาททางสังคมทั่วไป เช่น บทบาทตามเพศ วัย อายุ ฯลฯ ในขณะที่ บาร์ท เน้นถึงการแบ่งงานตามบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแง่เสริมสร้างและพึ่งพา ดังจะเห็นว่า ในสังคมเกะลันตาหากเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมาก ๆ การปฏิสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “ออกปาก” หรือ “ซอ” เช่นเดียวกับการ “ลงแขก” ในภาคกลางและมีการแบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัด นอกจากนั้นหากเป็นงานใหญ่ต้องใช้แรงงานมากต้องอาศัยความร่วมมือทั้งชาวจีนชาวมุสลิมชาวเล และชาวไทย ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า

สมัยก่อนคนลันตาสวมคิกลมเกลียวกันทำงานอะไรร่วมมือกัน ทำนาก็จะ “ซอ” กัน ไม่ต้องจ้าง ถ้าอยากจะทำอะไร พรรคพวกที่ไปช่วยจะเขียนป้ายปักไว้ในนา เช่น ข้าวแ่งไก่ หนม (ขนม) ลอดช่องเจ้าของนาจะทำมาให้กิน ส่วนมากแขกกับคนจีนจะทำนา ทำไร่ปลูกข้าว ชาวเลจะช่วยถางป่าทำไร่ ตอนหนุ่ม ๆ พ่อแม่ทำนาให้คนจีนใช้ควายฝูงละ 9-10 ตัว เขียวนา ทำเทือก ข้าวสารก็ไม่ต้องซื้อเพราะทำนาทำไร่ได้ข้าวสารมากิน (นายเล็ก อุสาห์, สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

การต่อเรือสมัยก่อนจะ “ซอ” กัน หาไม้มาแล้ว “ออกปาก” ให้ช่างไม้มาช่วยเลื่อยไม้ และช่างต่อเรือมาช่วยต่อเรือ สมัยสงครามมีช่างไม้ไม่กี่คน มีช่างต่อเรือ เป็นคนแขก 4-5 คน คนจีนซื้อซุ่น (พ่อกฐะฮ่งอี) และโกเส้งมาต่อเรือใบ 3 เสา ที่บ่อแหน 3 ลำพร้อมกัน แบ่งหน้าที่ตามความถนัด คนจีนจะเป็นหัวหน้าคุมงาน แขกกับชาวเลเป็นลูกน้อง แขกถากกิ่ง ไซไม้ ทำชิ้นส่วนสำหรับประกอบเรือ ชาวเลดกตะปู ทั้ง 3 ลำจะใช้ช่างชุดเดียวกัน ในช่วงต่อเรือ ญี่ปุ่นขึ้นที่เกาะลันตาฝ่ายพันธมิตรคิดว่าต่อเรือให้ญี่ปุ่น จึงยิงลงมา และวางระเบิดกระป๋องด้วย (บุญเดิน คบคน, สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

“เคยเดินทางไปเลื่อยไม้ลัมที่เกาะรอกกับคนจีน ชื่อผู้ใหญ่ทงกับหงวนโฮ้ และคนไทยอีกคนชื่อตาหลาย เพื่อนำมาต่อเรือ ต้นไม้ที่เลื่อยขนาดใหญ่มาก ต้นเดียวต่อเรือยนต์ได้ถึง 2 ลำ” (บุญเดิน คบคน, สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

“ผมเป็นมุสลิมเป็นเพื่อนกับชาวเล สมัยก่อนทำไร่นาชาวเลมาช่วยลงแขกบ้าง เราไปช่วยชาวเลบ้างผลัดกัน (สบา เค้นใจดี, สัมภาษณ์ : 12 พ.ค. 2551)

“พ่อผมทำงานเป็นลูกเรือคนจีน เทียวเรือไปปีนัง พุดภาษามลายู ภาษาจีนได้เมื่อมาอยู่ บ่อแหนก็เป็นลูกน้องคนจีนทำเตาถ่าน รับจ้างตัดไม้โกงกางแบกไม้ไปเผาถ่าน และปอกเปลือกไม้

แสมขายพวกจีนเรือใบ ส่งออกไปขายปีนัง สิงคโปร์ เพื่อใช้ซ่อมใบเรือ” (เมตตา ละภู. สัมภาษณ์ : 5 กุมภาพันธ์ 2549)

ชาวจีนปีนัง หรือ “จีนเรือใบ” ที่กล่าวถึงในที่นี้ เป็นชาวจีนที่เดินทางจากประเทศจีน มาตั้งหลักแหล่งในปีนัง ซึ่งขณะนั้นอยู่ในความปกครองของสยาม แล้วเดินทางมาติดต่อกำขาย กับชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และจังหวัดใกล้เคียง ช่วงแรก ๆ จะใช้เรือใบ ต่อมา เปลี่ยนเป็น เรือใบ 3 เสา (ฟั้งจูน) จึงเรียกกันว่า “จีนเรือใบ” บางคนเข้ามาแต่งงานแล้วอพยพย้ายถิ่นมาอยู่ที่ เกาะลันตา บางคนแต่งงานแล้วนำภรรยากลับไปอยู่ที่ปีนัง

จากการเดินทางติดตามไปดูที่ปีนัง พบว่าสภาพบ้านเรือนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของจีนเรือใบ ดังกล่าว ตั้งอยู่ริมทะเล มีสะพานเป็นทางเดินทอดยาวลงไปในทะเล เป็นท่าเรือน้ำลึกสามารถจอด เรือใบ 3 เสาได้ด้วย ด้านขวามือหรือซ้ายมือด้านใดด้านหนึ่งจะมีเรือนพักเป็นห้องแถวยาวติดกัน คล้ายบ้านยาวชาวจีนบนเกาะลันตา ผู้คนจะแยกกันอยู่ตามสายตระกูลหรือแซ่ เช่น แซ่จิ๋ว แซ่หลิม แซ่โกย แต่ละสายตระกูลจะมีสะพานทำเทียบเรือของตนเองเรียงกันเป็นแถว เรียกกันว่า ตัวเตี้ยหวล่อ ยี่เตี้ยหวล่อ ซาเตี้ยหวล่อ ลี่เตี้ยหวล่อ ฮ่อเตี้ยหวล่อและซิดเตี้ยหวล่อ ฯลฯ ปัจจุบันชุมชนนี้ยังมี ลูกหลานพักอาศัยสืบทอดวัฒนธรรมจีนอยู่ ลูกหลานบางสายตระกูลพยายามจะอนุรักษ์สะพาน ประจำตระกูลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่บางแห่งก็หายไปพร้อมกับการพัฒนา เช่น ถ่อเกวโบบี้ (ปลายสะพาน) ปัจจุบันรัฐบาลได้ถมดินทำถนนซูเปอร์ไฮเวย์ไปแล้วพร้อมกับเรือใบ 3 เสาอีก 2 ลำสุดท้ายของปีนังที่เคยแล่นใบมาทำการค้าขายที่เกาะลันตา นอกจากนั้นลูกหลาน ชาวจีนจากเกาะลันตาหลายคนไปมีครอบครัว และตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่บนเกาะปีนัง ดังที่ อ้ายสิม แซ่ขอ (Khor, Ai Sim. interviewee : April 13, 2007) ลูกสาวของ ถ้าเหลียง แซ่ขอ (Khor, Theam Leong) จีนเรือใบจากปีนัง ที่เดินทางมาค้าขายที่เกาะลันตาแล้วแต่งงานกับลูกสาวชาวจีนเกาะ ลันตาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

พ่อของฉันไปปรับซื้อถ่านจากอากัง ตั้งแต่แม่ยังเล็ก เมื่อแม่โตเป็นสาวพ่อก็ขอแม่แต่งงาน แล้วพ่อพาแม่มาอยู่ที่ปีนัง ตอนเด็ก ๆ จำได้ว่า พ่อฉันมีชีวิตอยู่กลางทะเลตลอดเวลา วันนี้ กลับมาถึงบ้าน พรุ่งนี้ก็ลงเรือออกเดินทางไปอีกแล้ว คนไทยจากเกาะลันตาจะฝากพ่อซื้อ ของจากปีนัง แล้วพ่อก็ซื้อของจากเมืองไทยมาฝากแม่เสมอ พ่อมักพูดว่าบางทีเขาอาจจะตาย ในทะเลก็ได้เพราะหัวใจเขารู้สึกว่าเหนื่อยมาก หากเขาไม่สบายและตายลงศพของเขาจะถูก ห่อด้วยผ้าขาวทิ้งในทะเล ไม่สามารถนำร่างกลับมาบ้านได้ เพราะต้องใช้เวลาเดินทางหลายวัน โชคดีที่วันที่แม่ฉันเสียชีวิตด้วยโรคหอบ พ่อยังไม่ออกเรือ และหลังจากนั้นอีก 6 เดือน พ่อก็

เสียชีวิตตามแม่ไป ในปีค.ศ.1986 และ1987 ขณะที่พ่ออายุได้ 63 ปี ทุกวันนี้ ฉันยังคงคิดถึง
ไปมาหาสู่กับญาติ ๆ ของแม่ที่เมืองไทย

ไลดุ่น แซ่หลี่ (Lee, Lye Soon, interviewee : April 11, 2007) ลูกหลานคนจีนชาวเกาะลันตา
อีกคนเล่าว่า ยายผมเกิดที่เกาะลันตาชื่อกิมสัน พ่อผมชื่อเล่งกวน (Leng Kuan) ยายส่งพ่อมา
เรียนหนังสือที่ป็นังแล้วมีครอบครัวทำมาหากินที่นี่ไม่กลับเมืองไทย มีภรรยา 2 คน มีลูกกับ
ภรรยาคนแรก 4 คน ภรรยาคนที่สอง 2 คน ผมเป็นลูกที่เกิดจากภรรยาคนที่ 2 เคยกลับไป
เยี่ยมญาติฝ่ายพ่อในเมืองไทยหลายครั้งและพยายามเรียนภาษาไทยเพื่อจะได้พูดคุยและทำ
ความรู้จักกับญาติ ๆ ได้มากขึ้น ที่ป็นังก็มีญาติและลูกหลานคนไทยจากเกาะลันตามาอยู่
หลายคนแต่ผู้ใหญ่รุ่นก่อน ๆ เหลือไม่กี่คนแล้ว

จากการพูดคุยกับ นายกีเส็ง (Tan, Kee Seng, interviewee : April 15, 2006) “จีนเรือใบ”
ที่เคยเดินทางมาติดต่อค้าขายและลงทุนทำเตาถ่านในเมืองไทยเล่าถึงเรื่องราวในอดีตว่าเคย
เล่นเรือใบไปค้าขายกับสิงคโปร์ อินโดนีเซีย และเมืองไทยตั้งแต่อายุ 18 ปี ปีหนึ่ง 6-7 เที่ยวขาไป
ซื้อครกหิน ขนมน้ำตาล ขนมหั่วพระจันทร์ ข้าวสาร แป้ง เต่าถ่าน เหล้า บุหรี่และของใช้อื่น ๆ
ตามที่มีคนสั่ง ขากลับขนถ่านมาขายป็นัง สิงคโปร์ อินโดนีเซีย สมัยแรกเล่นใบจริง ๆ ใช้
ลูกเรือ 4-5 คน ระยะเวลาในการเดินทางจากป็นังไปลันตาขึ้นอยู่กับกระแสน หากเป็นลม
ตะวันตกเฉียงใต้เรือจะไปเร็ว ประมาณ 10-21 วัน ลมตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องอ้อมใช้เวลา
เดินทางเป็นเดือน พอเปลี่ยนไปใช้เครื่องยนต์ ใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน ลูกเรือเพียง 2 คน ก็ไปได้
แล้ว การเดินเรือต้องอาศัยเข็มทิศและความรู้เรื่องร่องน้ำด้วย ถ้ามีพายุจอดเรือทอดสมอใกล้
ภูเขา ถ้าไม่มีภูเขาย้อนกลับไปลังกาวิ หรือเกาะอาดัง ทุกครั้งที่เล่นเรือใบมาถึงกลางทางจะ
รู้สึกกลัว เพราะใครไม่สบายจะไม่มีใครกลับหลังใครตายก็ห่อผ้าขาวทิ้งทะเล แต่เมื่อกลับ
ป็นัง ก็อยากไปอีกเพราะรายได้ดีมาก เที่ยวหนึ่ง ๆ บรรทุกได้ ประมาณ 120 ตัน (120,000 กก.)
คิดเป็นเงินหลายแสนบาท เคยเป็นเจ้าของเรือใบ 3 เสา ถึง 6 ลำ ราคาลำละเก้าหมื่นบาท เคยมี
เตาถ่านที่เกาะใกล้เคียง ๆ เมืองกระบี่ แต่คืนหนึ่งจอดเรือทิ้งไว้รอขนถ่านไม่มีคนเฝ้าไฟไหม้
เตาถ่านกับเรือใบทั้ง 2 ลำ ถูกตำรวจจับด้วย ต้องหาเงินประกันตัวแล้วสร้างเตาถ่านใหม่เพื่อ
หาเงินคืนให้หุ้นส่วน ส่วนเรือใบอีก 2 ลำ ถูกตำรวจสิงคโปร์ยึดไป เพราะเมื่อขายถ่านที่สิงคโปร์
แล้วซื้อเหล้าบุหรี่หนีภาษีแต่ถูกจับได้ เหลืออีก 2 ลำ จอดทิ้งไว้ที่หล่อเกวโบ้ย สะพานท่าเทียบเรือ
ที่ป็นัง หลังจากทีรัฐบาลไทยยกเลิกใบอนุญาตให้ตัดไม้เผาถ่าน และเรือใบไม่ได้ใช้

ประโยชน์แล้ว เนื่องจากคนนิยมใช้เรือเหล็กติดเครื่องยนต์ ต่อมา เมื่อรัฐบาลปีนังมที่บริเวณนั้นเพื่อสร้างที่พักอาศัยและถนนซุเปอร์ไฮเวย์ เรือใบทั้ง 2 ลำจึงถูกถมไว้ได้ดินด้วย

นายกเล็ก อุสาห์ (สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551) เล่าถึงการค้าควายส่งออกมาว่า “สมัยก่อนเทศนี้หนุ่มมาทักควายตัวผู้จากลันตาไปขายปีนัง รัฐบาลห้ามขายควายตัวเมีย เพราะกลัวว่าจะสูญพันธุ์ มีสะพานไม้สำหรับเป็นท่าจอดเรือทุก (บรรทุก) ควายหน้าอำเภอลันตาก่อนจะเอาควายลงเรือต้องเอาตราประทับที่ทำด้วยเหล็ก เผาไฟให้ร้อนแล้วกดลงไปบนสะโพกควาย”

ประมาณ 40-50 ปีที่แล้ว เป็นช่วงที่ธุรกิจการค้าถ่านไม้โก่งกางรุ่งเรืองมาก มีเรือใบ 3 เสาเข้ามาจอดหน้าเกาะลันตาเดือนละ 20 ลำ เพื่อบรรทุกถ่านและสินค้าต่าง ๆ จากเมืองไทยไปขายที่ปีนัง สิงคโปร์และ อินโดนีเซีย ด้านศุลกากรเกาะลันตามีหน้าที่ตรวจสอบและอนุญาตให้เรือเข้าออกภายในประเทศ เจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรจะต้องชักตะเกียงน้ำมันขึ้นไว้บนเสาริมทะเล เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้คนบนเรือเห็น มีนายฮกเชียง ไหวพริบ เป็นชิปปิง (shipping) หรือตัวแทนของบริษัทหลีเชียงเส่งทำหน้าที่ติดต่อประสานงานในการขนส่งสินค้าเข้าออก ดังที่ชาวเกาะลันตาเล่าว่า

สมัยที่ไปเรียนหนังสือที่ปีนัง ประมาณ 40-50 ก่อน พักอยู่บริเวณท่าเรือลือกัวไบ้กับญาติชาวจีนฮกเกี้ยนที่แต่งงานกับจีนเรือใบ แล้วย้ายไปอยู่ที่ปีนัง สมัยนั้นมีเรือใบวิ่งระหว่างลันตากับปีนัง ประมาณ 20 ลำ เป็นเรือใบ 3 เสา ติดเครื่องยนต์ แต่ละลำใช้เวลาวิ่ง 2-5 วัน เมื่อมาถึงจะรอขนถ่านลงเรือ และรอหนังสือขออนุญาตจากทางราชการ เกลี้ยแล้วเดือนละ 2 เที้ยว รวมแล้วมีเรือเข้ามาบรรทุกถ่านไม้โก่งกางไปจำหน่ายเดือนละ 40 เที้ยว (กมล โกวิทวัฒนา. สัมภาษณ์ : 30 พฤษภาคม 2551)

คำบอกเล่าดังกล่าวตรงกับที่สว่าง ไหวพริบ (สัมภาษณ์ : 31 สิงหาคม 2551) ซึ่งพ่อทำงานชิปปิงบนเกาะลันตาเล่าว่า “ช่วงที่อุตสาหกรรมเตาถ่านรุ่งเรืองมาก มีเรือสำเภาวิ่งเข้าออก เพื่อนำถ่านไปขายปีนังและสิงคโปร์เดือนละ 30-40 เที้ยว” นอกจากนี้จะมีชาวจีนจากปีนังและสิงคโปร์เข้ามาติดต่อค้าขาย และบางคนแต่งงานอยู่กินกับสาวชาวเกาะลันตาแล้ว ยังมีผู้คนจากต่างถิ่นนำสินค้าเข้ามาขาย และแต่งงานมีครอบครัวกับสาวลันตา ดังที่พ่อค้าส่งขนมคนหนึ่งเล่าว่า

บ้านเดิมผมอยู่ภูเก็ต มาทำขนมแห้ง (ขนมแห้ง) ขายอยู่ที่เหนือคลองเมื่ออายุ 30 ปี มีขนม ปลาหมกพริก หมกเต้าส้อ (ขนมเปี๊ยะ) โรตีสาน ปังฟาง (ขนมพอง) และขนมผิง ประมาณปีพ.ศ. 2484 ใช้เรือแจวหัวโทง 2 ลำ ขนาด 6 วา (12 เมตร) แจวไปส่งขนม ผ่านเส้นทางแหลม

กรวด คลองยาง ทุ่งครก ท่าพร้าว แหลมสน (แหลมขาม) โละใหญ่ แต่เหล้ง ไปสุดปลายทาง
ที่ลันตา ลันตายุคนั้น คนต่างถิ่นเข้าไปทำมาหากินมาก บ้านเมืองก็คึกคัก หมมขายดีเดินทาง
ไปขายเป็นประจำ จนได้แต่งงานกับลูกสาวชาวจีนเกาะลันตา ปีพ.ศ. 2510 เปลี่ยนไปใช้
รถยนต์ และเลิกส่งนมประมาณปีพ.ศ. 2520 เพราะถูกปล้นเรือ (เอียวจู้้น แต่บรรพกุล.
สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2550)

การปฏิสัมพันธ์ด้านเครือญาติ

การอาศัยอยู่ร่วมบนเกาะเดียวกัน ความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งทางเศรษฐกิจทาง
สังคมและการปกครองเป็นเหตุปัจจัยให้ชาวเกาะลันตาทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ต้องพบปะพูดคุยกัน
ต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ผ่านกาลเวลา ผ่านยุคสมัยดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้เกิดความสนิทสนม
และมีการแต่งงานทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นการสร้างเครือข่าย
ทางสังคมให้กว้างขวางขึ้น จนกระทั่งเป็นสังคมเครือญาติที่มีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมบางอย่าง
ร่วมกันในฐานะ “ชาวเกาะลันตา” ด้วยกัน

การเลือกคู่แต่งงานของชาวเกาะลันตาทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์
เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบเครือญาติด้วยการผสมผสานทางชาติพันธุ์ ที่ก่อให้เกิด
โครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะพิเศษ ดังข้อมูลจากการศึกษาระบบเครือญาติผ่านประวัติ
สายตระกูลต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตา ซึ่งนำเสนอไว้ในบทที่ 3 โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาพักอาศัย
บนเกาะลันตาในช่วงแรกมีแต่ผู้ชายหากต้องการมีครอบครัวก็ต้องแต่งงานกับผู้หญิงในท้องถิ่น
คล้ายกับชาวจีนในชุมชนอื่น ๆ ที่เข้ามาในประเทศไทยรุ่นแรก ๆ ตามข้อมูลของสกินเนอร์.(Skinner
: 1957) ซึ่งอมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 143-145) นำมาอธิบายว่า ก่อนปีค.ศ. 1906 (2449) ชาวจีนที่
อพยพมาอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย เมื่อแต่งงานกับผู้หญิงไทยจะมี “ลูกจีน” หรือ
คนจีนรุ่นที่สอง ที่มีแม่เป็นไทยได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบไทยผสมกลมกลืนเข้าไปในสังคมและ
วัฒนธรรมไทย มีความรู้สึกและสำนึกของความเป็นไทยค่อนข้างสูง แต่ชาวจีนบนเกาะลันตา
นอกจากจะแต่งงานกับชาวไทยแล้วยังแต่งงานกับชาวเล และชาวมุสลิมด้วย ดังนั้นในบาง
ครอบครัวจึงมีญาติพี่น้อง เขย สะใภ้ ต่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในครอบครัวเดียวกัน 2-4 กลุ่ม การปฏิสัมพันธ์
ในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติของชาวเกาะลันตา จึงผ่านกระบวนการสังสรรค์และการอบรม
เลี้ยงดูที่หลากหลายจนกระทั่งเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

นอกจากนั้น ชาวเกาะลันตายังมีโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะพิเศษ จากการสร้าง
“เครือญาติเทียม” โดยการยกลูกตนเองให้เป็น “ลูกยก” หรือลูกบุญธรรมของญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน
ทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ดังที่พบเห็นว่านอกจากชาวจีนจะยกลูกหลาน

ให้เป็นลูกยกของญาติพี่น้องที่เป็นชาวจีนด้วยกันแล้ว ยังยกให้เป็นลูกยกของชาวมุสลิมและชาวเลด้วย ขณะเดียวกันชาวเลและชาวมุสลิม ก็ยกลูกของตัวเองให้เป็นลูกยกของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ตัวอย่างจากแผนผังเครือญาติในบทที่ 3 นายแอ้ ยกลูกชาย ชื่อ กักไก ให้ นายฮ่องเจ้ง และนางยกอี พี่ชายและพี่สะใภ้ ทั้งสองยังขอลูกผู้อื่น มาเป็นลูกยกอีกสองคนคือ นายบ้า (ลูกชาวจีนจากปีนัง) และนายกี ส่วนนายกัก ยกลูกสาวคือ นางวรรณดี และลูกชายคือนายสมัคร ให้มะแกลหลาหมอคำแยชาวเล และยกนางจินตนา และ นายถวิล ให้ญาติชาวจีนด้วยกัน (ตัวอย่างที่ 2) นายเทียนไล่ และนางกิมลี ยกลูกสาว คือนางสุดา ไหวพริบ ให้ญาติที่คลองพน ยกหลานชาย คือนายวินัย อุกฤษณ์ ให้เป็นลูกยกของนายหล้า หัวังผล ชาวมุสลิมเกาะลันตาน้อย และรับนายประจวบ มาเป็นลูกยก นายแกลหลา อดีตโต๊ะหมอชาวเล ยกลูกชาย คือนายจอย ทะเลเล็ก ให้เป็นลูกยกของนางกิมลี และนางเทียนไล่ (ตัวอย่างที่ 6) นายอันจู ลูกครึ่งชาวจีน-มุสลิมและภรรยาชาวมุสลิม ยกนายมะดิเอินมุสลิม ซึ่งมีภรรยาเป็นชาวเล ให้เป็นลูกยก นางกิมลี และนายเทียนไล่ (ตัวอย่างที่ 15) ส่วนนางกิมลีเองก็เป็นลูกยกของครอบครัวนางสินะ ชาวมุสลิม และนายโกบชาวอินโดนีเซีย (ตัวอย่างที่ 23) นายเห้งม ทะเลเล็ก ชาวเล ยกนายอุริน ลูกชายให้เป็นลูกยกของนางนิ (ตัวอย่างที่ 24) นายนิยม และนางอาวรรณ ครอบครัวข้าราชการป่าไม้ (ตัวอย่างที่ 10) ยกลูกชายคือนายสรรเสริฐ ให้ นายพร้อม และนางแย้มเขื่อน ณ นคร (ตัวอย่างที่ 9) นาย ยาง หาญทะเล (ตัวอย่างที่ 16) ก็เป็นลูกยกของ ชุนสมุทร (ตัวอย่างที่ 11) เป็นต้น

ในกลุ่มชาวจีนจากเกาะลันตาที่แต่งงานกับจีนเรือใบจากปีนัง หรือไปเรียนหนังสือและไปตั้งถิ่นฐานในปีนังก็นิยมยกลูกให้เป็นลูกยก หรือขอลูกของผู้อื่นมาเลี้ยงเป็นลูกยก เช่น นายเล่งกวน ยกลูกสาวฝาแฝดคนหนึ่ง ชื่อ Ean Ean ให้ นางสุ่ยอี ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน นางสุ่ยอี น้องสาว นางสุ่ยอี ก็ขอลูกชาวจีนปีนัง มาเป็นลูกยก 3 คน คือ Ai Sim Ah Kieng และ Ah Sieng ส่วน ชาวจีนเกาะลันตา เช่น ครอบครัว นายฮ่องเจ้ง ได้ขอลูกของชาวจีนปีนัง คือนายบ้า มาเลี้ยงเป็นการลูกยก ที่เกาะลันตาดังกล่าวข้างต้น

ข้อมูลเหล่านี้บ่งบอกว่านอกจากชาวจีนบนเกาะลันตาจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนแล้ว ยังมีปฏิสัมพันธ์กับชาวจีนบนเกาะปีนังด้วย เนื่องจากเป็นทางผ่านและจุดแวะพักอาศัยก่อนอพยพเข้ามาในประเทศไทยและยังคงติดต่อสัมพันธ์กันฉันท์ญาติพี่น้องอีกด้วย ดังที่ ภูวดล ทรงประเสริฐ (2537 : 28-29) บันทึกไว้ว่า

ส่วนใหญ่ชาวจีนสกเกี้ยนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก มักจะเดินทางผ่านมาทางสิงคโปร์ ส่วนหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ตั้งแต่สตูล ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต และระนอง ต่างอพยพผ่านมาจากปีนัง ดังนั้นลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัว ประเพณี และวัฒนธรรมของ

แต่ละตระกูล รวมทั้งอัตลักษณ์อื่น ๆ ของสังคมจีนสะท้อนในภาคใต้แต่ละสมัยแต่ละแห่ง จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมจีนสะท้อน ทั้งในสิงคโปร์และปีนัง ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้ทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

การสร้างมิตรภาพและเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ในลักษณะพิเศษของชาวเกาะลันตาอีกรูปแบบหนึ่งคือการยกลูกตนเองให้เป็น “เกลอ” กับลูกของญาติพี่น้อง หรือเพื่อนสนิทต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเพศเดียวกันและเกิดวันเดียวกัน หรือปีเดียวกัน หรืออายุใกล้เคียงกัน หรืออาจจะมิใช่หรือบุคลิกบางอย่างคล้ายคลึงกัน โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายพูดจาตกลงกัน เช่น นายฮกกุย (บุญช่วย) ไหวพริบ (สัมภาษณ์ : 12 กรกฎาคม 2550) ลูกชาวจีน ซึ่งเป็นเกลอกับนายลิเอิน ทะเลเล็ก ชาวเลบ้านหัวแหลมกลางเล่าว่า “พ่อแม่ให้เป็นเกลอกับนายลิเอิน ลูกชาวเลที่พ่อแม่สนิทสนมกัน และมาช่วยทำสวน การเป็นเกลอจะมีความพิเศษกว่าเพื่อนทั่วไป มีฐานะพึ่งพาอาศัยขอแรงกันได้ เกลอจะเอาปลามาฝากมาช่วยงาน เพื่อน ๆ ชาวจีนในตลาดศรีราชาก็เป็นเกลอกับชาวเล ชาวมุสลิม และชาวไทยอีกหลายคู่”

จากการที่ไม่มีข้อกำหนดตายตัวในการเป็นเกลอกัน ดังนั้นในระยะหลังเมื่อมีผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาเที่ยวในชุมชนหาก “ถูกใจ” หรือ “ถูกคอ” กันก็จะตกลงเป็นเกลอกันได้ เช่น นายลู่ดล ทะเลเล็ก (สัมภาษณ์ : 21 ตุลาคม 2542) ชาวเลบ้านสังกาอู๋ เคยเล่าให้ฟังด้วยความภูมิใจว่าเป็นเกลอกับข้าราชการในตัวเมืองกระบี่ เขามักจะเดินทางมาเยี่ยม มาทางเดินที่นอนที่ลานหน้าบ้าน หากง่วงหามาหาหมอนหนุนนอน

ด้วยโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ที่มีการแต่งงาน การยกลูกตนเองให้เป็นลูกหรือลูกบุญธรรม และการยกลูกตนเองให้เป็นเกลอกับลูกของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านร่วมกลุ่มชาติพันธุ์และข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสร้างมิตรภาพและเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ส่งผลให้ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะพิเศษกว่าครอบครัวอื่น ๆ ทั้งในทางสังคม การปกครองและทางเศรษฐกิจ อันส่งผลต่อการดำรงอยู่ท่ามกลางอัตลักษณ์ที่แตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม เมื่อกาลเวลาผ่านไปมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและลงตัว จนกระทั่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมร่วมของ “ชาวเกาะลันตา” ในด้านต่าง ๆ ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ใกล้เคียงกับผลการวิจัยของ (รัตติยา สาและ : 2544) ที่พบว่า พลังสำคัญที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกับ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธที่ปรากฏใน 3 จังหวัดภาคใต้คือความเข้าใจและยอมรับในเรื่อง “ความแตกต่างของค่านิยม” ซึ่งกันและกัน ประกอบกับการสร้างระบบอุปถัมภ์ในลักษณะความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ เป็นนายจ้างกับ

ลูกจ้าง เจ้านาย (ลูกพี่) กับลูกน้อง ความเป็นผู้นำและผู้ตาม ทั้งในระบบและนอกระบบด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เพื่อดำรงชีพ รวมทั้งการเป็นครูกับศิษย์ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและทางสังคม ที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม มีการไปมาหาสู่และอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการแพร่กระจาย การหยิบยืมและการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มมาใช้ หรือนำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน นอกจากนั้นการปฏิสัมพันธ์กับรัฐชาติและรับเอาวัฒนธรรมจากส่วนกลางที่รัฐชาตินำเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมท้องถิ่นก็มีส่วนทำให้เกิดการผสมผสานและการกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้ ดังเช่น ผลการศึกษาของฮิคส์ และลีส (Hicks and Leis, 1977 : 7) ซึ่งศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกันในเมืองนิวออร์คพบว่า เงื่อนไขด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพแตกต่างกัน จำเป็นต้องพึ่งพากันซึ่งกันและกันเป็นเหตุจูงใจให้ผู้คนต้องการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติและเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันเพื่อรวมเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง ส่วนกิจกรรมในเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ ภาษา วิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และปรัชญาตามทัศนะของมีด (Mead) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมและเป็นตัวควบคุมให้สมาชิกในสังคมมีระเบียบวินัยไม่โหดร้ายป่าเถื่อนทำให้เข้าใจทัศนคติและความเชื่อของตนเองและผู้อื่น

การปฏิสัมพันธ์ด้านการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญและการตอบแทน

ปฏิสัมพันธ์ด้านการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญ และการตอบแทน เป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวเกาะลันตาซึ่งนับเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการสร้างมิตรภาพและสร้างพันธะผูกพันทางสังคมในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเป็นที่มาของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมด้านภาษา ด้านการศึกษา ด้านศาสนาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและด้านศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ จนกระทั่งพัฒนาเป็นสังคมชาวเกาะลันตาเช่นเดียวกับที่พบเห็นในบางสังคม ดังที่ ธีรยุทธ บุญมี (2547 : 35-36) ได้แสดงทัศนะว่า การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานหลักในกระบวนการพัฒนาการของมนุษยชาติ เนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าทางวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ

ปฏิสัมพันธ์ด้านการแลกเปลี่ยนสิ่งของชาวเกาะลันตาในยุคแรก ๆ จากปากคำของชาวจีนสูงอายุ (เสี้ยน แซ่โกย, สัมภาษณ์ : 1 กรกฎาคม 2548) พบว่า “สมัยก่อนชาวเลพูดภาษาไทยไม่ได้

และไม่กล้าเข้าไปใกล้คนแปลกหน้าที่ไม่ใช่พวกชาวเลด้วยกัน ถ้าต้องการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชาวเล จะต้องนำเสื้อผ้าหรือของใช้จำเป็นไปวางไว้ แล้วซ่อนตัวจนกว่าชาวเลจะมาหยิบไป แล้ววางของที่ได้จากทะเลไว้แทนที่”

ต่อมาเริ่มคุ้นเคยกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมด้านภาษาจนกระทั่งสามารถจะสื่อสารเข้าใจกันได้ มีการไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน จนกระทั่งชุมชนศรีราชาได้กลายเป็น ศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าที่เรียกกันว่า “ตลาดลันตา” หรือ “ตลาดลันตา”

ชาวเลบ้านห้วยแหลมจะนำกุ้งเสียบทางมะพร้าว หอย ปู ปลา มาแลกข้าวสาร น้ำตาล เกือบกับคนจีนและแลกผักผลไม้กับมุสลิมที่ “ตลาดลันตา” มุสลิมจากเจ๊ะหลี คลองจาก ศาลาด่าน ก็นำผักผลไม้ป่า ประเภทลูกแหล ลูกหว้า ลูกเลียด กำขำ และลูกธู (ผลไม้ป่า) มาแลกน้ำตาล เกือบ กับคนจีนที่ “ตลาดลันตา” แยกที่อยู่ริมเลหาหอยเตี๋ย (หอยนางรมเล็ก) ไปให้คนจีนใน “ตลาดลันตา” คนจีนจะให้ข้าวสารน้ำตาลกลับมากิน (อวรณ์ เสรีรักษ์. สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

จากบันทึกของ เอ็ดน่า บรูเนอร์ บัลคลีย์ (สแตนตัน. 2550 : 316) เมื่อประมาณ ค.ศ.1947-1950 (พ.ศ.2490-2493) ก็ได้เล่าถึงการให้สิ่งของตอบแทนชาวเล หรือยิปซีทะเล ที่เกาะลันตาว่า หลังจากพาลูกชายมาให้สามีนางผำตัดดิงเศษปะการังที่ฝังอยู่ในเท้าออกได้แล้ว หัวหน้ายิปซีนีรู้สึกตื้นตันใจและแสดงความขอบคุณด้วยการมอบเรือจำลองซึ่งแกะสลักอย่างสวยงามจากไม้คอร์ก (ไม้ระกำ) ให้ลำหนึ่ง ทำจากวัสดุชนิดเดียวกับที่ใช้ทำเรือของพวกเขาตนเอง

นอกจากนั้นการพูดคุยกับกลุ่มผู้สูงอายุชาวเกาะลันตาพบว่ายังจดจำเรื่องราวที่ประทับใจเกี่ยวกับมิตรภาพที่เกิดจากการให้ของขวัญ การให้ของตอบแทน การแลกเปลี่ยนสิ่งของและแรงงานที่แสดงถึงความมีน้ำใจ การให้ความช่วยเหลือ และความเอื้ออาทรต่อกันดังคำบอกเล่าว่า

“สมัยก่อนพวกเรามุสลิมปลูกผัก ไร่บ้าง ไปทำไร่กับเจ้าแก่คนจีนบ้าง พอเจ้าแก่ทำเตาถ่าน แยกกับชาวเลรับจ้างตัดไม้โก่งกางเผาถ่าน ทำไม้ฟันบ้อง และทำเปลือกไม้แสมได้ค่าแรงเป็น ข้าวสาร น้ำตาล น้ำมัน และของใช้จากเจ้าแก่” (ป่วนุ้ย หมัดลำหรน. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

“ชาวเลจะไม่ขายของให้คนรู้จักแต่จะนำของมาให้ เช่น สาต(เสือ) เฌอ ปลาเค็ม ปลาสด กุ้ง คนจีน คนมุสลิมจะให้เสื้อผ้าของใช้ตอบแทน พวกเราช่วยเหลือกันทำไร่นา “ซอ” กัน ชาวเลมาช่วยบ้าง เราไปช่วยชาวเลบ้างผลัดกัน ทุกวันนี้คนเก่าแก่ยังผูกพันไปมาหาสู่กันอยู่” (ฉิว หมอยา. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550)

“โหมชาวเลเขาหาปลา โหมเราปลูกผักไปแลกกันบ้าง ไปซื้อไปขายกันบ้าง ตลาดที่โหมเราไปแลกเปลี่ยนเรือไปร่ากัน โหมเด็ก ๆ ลางคนเรียนหนังสือชั้นเดียวกัน รู้จักกัน (โหมหมายถึงพวก)” (บาทลี พายาม, สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

“สมัยก่อน ไทย จีน แยก อยู่ด้วยกันไม่มีปัญหาเป็นเพื่อนกัน ทำงานกับคนจีนบ้านโกสหิน โกบ้า โกซุ่ย เดินเข้าออกกินข้าวบ้านคนจีนได้ทุกบ้าน ใครขอช่วยให้ทำงานก็ทำให้ เคยรับจ้างตากปลาจระเม็ด ครั้งละพัน ๆ กิโลกรัม” (สน หลงเด็น, สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2550)

“ตอนเด็ก ๆ มะ (แม่) บังเอิญเคยไปอยู่บ้านแป๊ะก๊ัก เพื่อไปเรียนหนังสือ ป๊ะ(พ่อ)ของมะ เป็นเพื่อนกัน ที่บ้านมีหม้อทองเหลืองใบหนึ่ง แป๊ะเทียนไล่ ซ้อมมาฝากจากป็นัง ป๊ะสั่งว่าให้เก็บรักษาไว้ให้คืออย่าให้หาย ทุกวันนี้มะยังเก็บไว้” (เชียร หว่าหาบ, สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549)

สมัยก่อนพวกผมปลูกผลไม้ ปลูกแตงจีน (แตงโม) ปลูกผักบนที่ดินเพื่อนก็ได้ ปลูกแล้วแจกกันกิน ในหลายตำบลบ้านไหนได้ปลา ได้กุ้ง หรือได้ปู เอามาแกงหม้อใหญ่หม้อหนึ่ง เพื่อเพื่อนบ้านด้วย มีข้าวเปล่าจานหนึ่งเดินเข้าบ้านโน้น ออกบ้านนี้ ไปตักกับข้าวกินได้ทุกบ้าน ไม่ว่าแขก จีน ไทย ผมเป็นมุสลิมพ่อแม่ตายหมด อาศัยอยู่ตามบ้านคนจีนในหลายศรียา เขาไว้ใจให้ผมนอนเฝ้าบ้านเวลาเจ้าของไม่อยู่บ้าน นอนบ้านหนึ่ง กินข้าวบ้านหนึ่ง แล้วไปทำงานกับบ้านอื่นก็ได้ไม่ว่ากัน ทุกครั้งที่พบคนจีนจากแต่หลัง ชื่อแป๊ะเทียนไล่ จะถามผมว่า “มีดั่งใช้ไหม” แล้วให้เงินผมใช้เป็นประจำ (เล็ก อุสาห์, สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

ป๊ะมูหลา อับดุลหาล้า พ่อของจ๊ะ (พี) เป็นชาวปาเกีสถาน สัญชาติอังกฤษ มะ(แม่) เป็นแขกมลายู เดิมค้าขายอยู่ที่กัณดั่ง มีเรือสำเภา 3 ลำ บรรทุกควายจากกัณดั่งไปขายที่ป็นัง แล้วซื้อผ้าจากป็นังมาขายที่กัณดั่ง ต่อมา พบกับแป๊ะฮ่อเซ่ (ต้นตระกูลไหวพริบ) ที่ป็นัง แป๊ะฮ่อเซ่ชวนมาค้าขายที่เกาะลันตา ป๊ะพามะมาอยู่ที่นี่ปีพ.ศ. 2463 มะอายุ 17 ปี ครั้งแรกเปิดร้าน ขายผ้าข้างบ้านแป๊ะฮ่อเซ่ ต่อมา แป๊ะฮ่อเซ่กับป๊ะช่วยกันสร้างบ้านริมน้ำหลังนี้ให้ป๊ะ จ๊ะรับมรดกต่อมาจากทุกวันนี้ สมัยก่อน แยก ไทย จีนชาวเลอยู่กันเหมือนญาติพี่น้อง เจ็บไข้ไม่สบาย หรือตายไปจะช่วยเหลือกัน มุสลิมจากปาเกีสถานมีครอบครัวเดียว ทำพิธีทางศาสนาที่สุเหร่าร่วมกับมุสลิมจากมลายู (เพ็ญจันทร์ อับดุลหาล้า, สัมภาษณ์ : 7 พฤษภาคม 2549)

วารินทร์ กุลสถาพร, พงษ์สิงห์ ไหวพริบ, ทศพร กุลสถาพร, และอาวรณ์ เสรีรักษ์, ลูกหลานชาวจีนได้ฟื้นฟูความทรงจำถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตให้ฟังว่า

มุสลิมเขาปลูกผักกาด ผักบุ้ง ปลูกถั่ว ปลูกแตง ปลูกพริก เวลามาตลาด (ตลาด)จะเอามาฝากเรา ถ้าเราไปเยี่ยมบ้านเขาจะเอาขนมแข่ง แป้ง น้ำตาลไปฝาก บางครั้งก็ขอแรงมาช่วยทำงาน แล้วให้เสื้อผ้าอาหารหรือของใช้จำเป็นกลับไป กับชาวเลก็สนิทกันมีครอบครัวหนึ่ง ชื่อจะถึกกับลำเต็น มีลูก 2 คน ชื่อเกียงกับแดง สนิทกันมากไปมาหาสู่กัน มีปลาจะหิวมาฝากที่บ้านเป็นประจำ วันตรุษจีนจะให้กับข้าว ไก่ต้ม หมี่ผัด จับจ่ายหม้อใหญ่ ๆ ไปแบ่งกัน เวลาชาวเลเรือทำกับข้าวไปให้ ผัดหมี่หม้อใหญ่หรือแกงไก่ไปให้ 2-3 ตัว ลูกหลานยังนับถือกันกับชาวเลคนอื่น ๆ พบก็ทักทายกันให้ของกันบ้าง (วารินทร์ กุลสถาพร. สัมภาษณ์ : 9 พฤษภาคม 2550)

มุสลิมกับคนจีนคบกันเหมือนญาติมีไข่ไก่ หมาก มะพร้าว กล้วย มาเดินขายถ้าพบจะให้ไม่คิดเงิน ที่บ้านจะให้น้ำตาล ข้าวสารตอบแทน เมื่อก่อนที่บ้านมีเรือวนหลายลำ มุสลิมบ้านหัวแหลมเค้มาเป็นลูกน้อง เป็นไต้ก๋ง เป็นคนขับเรือ ช่างเครื่องมีเงินเดือนให้ บางคนเป็นช่างต่อเรือ ซ่อมเรือ ทำงานแลกตะปูไปสร้างบ้าน ขยายผลให้ชาวเลสร้างบ้านในสวนมะพร้าว ริมหาดบ้านหัวแหลมกลาง ชาวเลจะช่วยทำนา ทำสวน บางวันหาหอยดีเตบ (หอยนางรมเล็ก) มาแลกกับเกลือ น้ำตาล ข้าวสาร บางวันเอากุ้งเอาปลามาฝากที่บ้านก็ให้ของตอบแทนกลับไป ถ้ามีงานที่บ้าน หรือทำกับข้าวเลี้ยงผู้ว่าราชการที่ลงมาตรวจราชการกับผู้ติดตาม ชาวเลผู้ชายจะช่วยตัดไม้สร้างปะรำพิธี ผ่าฟัน หาบน้ำ ผู้หญิงจะขูดมะพร้าว ล้างถ้วยชาม (พงษ์สิทธิ์ ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 7 สิงหาคม 2550)

พ่อผมเป็นตำรวจ ปู่เป็นชาวแหลมลึก มาอยู่ลันตาตั้งแต่เด็ก ครอบครัวผมผูกพันกับชาวเล และมุสลิมมาตั้งแต่รุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นผมไม่มีความรู้สึกแปลกแยก พบกันยังตะโกนเรียกทักทายกัน ผมสนิทกับสินและแสง เวลามีเพื่อน ๆ จากที่อื่นมาเยี่ยมผมไปเยี่ยมเรือพาเพื่อนไปตกปลา พ่อผมก็หยอกเล่นกับเพื่อนชาวมุสลิมและชาวเล เป็นเพื่อนสนิทกับบังเห้ริม บังมะเห้น พิธีลอยเรือของชาวเลจะให้เงินให้เหล้าไปช่วยงาน ไปร่วมร่ำวง รำรอบเรือด้วย บางครั้งมาขอเกลลอนน้ำ ขอรุ่นเรือก็ให้ไป แยกแต่งงาน หรือมีคนตายถ้ารู้ข่าวจะไปร่วมงาน แยกออกบวชก็ไป ถ้าไม่ได้ไปร่วมงานเขาจะเอาขนมมาให้ที่บ้าน บางครั้งที่บ้านผมซื้อเสื้อผ้าไปฝาก (ทศพร กุลสถาพร. สัมภาษณ์ : 16 กันยายน 2551).

แม่เป็นเกลอกับ มะปูด ชาวเลสิงห์ (มอแกน) เวลาเขาเอากุ้ง หอย ปู ปลา มาฝากแม่จะให้ข้าวสารน้ำตาลกลับไป ที่บ้านแต่เหลียง (เกาะลันตาน้อย) จะซื้อข้าวสารและน้ำตาลไว้ที่ละหลายกระสอบเพื่อเลี้ยงคนงาน และจะมีถุงกระดาศีน้ำตาลไว้สำหรับแจกชาวมุสลิม

ที่มาช่วยงานที่บ้าน หรือชาวเลที่มาดักน้ำบ่อที่บ้านไปดื่ม หรือหากนั่งเรือยนต์ผ่านไปมา เห็นชาวเลลอยลำหาปลาในทะเลจะจอดเรือ ส่งข้าวสาร น้ำตาลที่นำติดเรือให้เป็นประจำ แม่เป็นจีนแต่มียายของแม่เป็นชาวเล จึงนับถือเป็นญาติพี่น้องกัน (อวรณ์ เสรีรักษ์. สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

วิถีชีวิตชาวเกาะลันตาผูกพันกันด้วย การแลกเปลี่ยนสิ่งของ การช่วยเหลือด้านแรงงาน การให้ของตอบแทน และการแบ่งปันอาหารกินกันมาโดยตลอด แม้ในเวลาต่อมาระบบเงินตราได้เข้ามามีบทบาทเป็นสื่อกลางในการซื้อขายสินค้า แต่ชาวเกาะลันตาโดยเฉพาะชาวเลยังนิยมการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของและการให้ของตอบแทนมากกว่า ดังคำบอกเล่าว่า “สมัยก่อนคนลันตาจะแลกเปลี่ยนของกัน เอาปลา เอาสาต เอาเผอ มาแลกผ้าถุง เสื้อผ้า ข้าวสาร เพิ่งเปลี่ยนมาใช้เงินซื้อขายกันประมาณ 50-60 ปีที่แล้ว แต่สำหรับครอบครัวที่สนิทสนมกันเป็นพิเศษ หรือนับเป็นญาติพี่น้องกัน หรือเป็นลูกบุญธรรม เป็นเกลอกันยังคงนำสิ่งของมาให้มาฝากกัน”(วรินทร์ กุลสถาพร. ผู้สัมภาษณ์ : 9 พฤษภาคม 2550)

หลังจากที่ชาวจีนเลิกทำธุรกิจเผาถ่าน เนื่องจากรัฐบาลยกเลิกสัมปทานตัดไม้โกงกาง ประมาณปีพ.ศ. 2532 ชาวเลและชาวมุสลิมที่เคยมีรายได้จากการรับจ้างตัดไม้ และเป็นคนงานเตาถ่านต้องเปลี่ยนมาใช้เรือเครื่องหางยาวออกหากินในทะเล ครอบครัวใดไม่มีเรือไม่มีเครื่องมือ ชาวจีนหรือเจ้าแก้งจะลงทุนให้เช่าซื้อ โดยนำกุ้งหรือปลาที่จับได้มาผ่อนจ่ายตามสัดส่วนที่ตกลงกัน ฤดูกาลที่มีลมพายุหรือเจ็บไข้ไม่สบายออกเรือหาปลาไม่ได้เจ้าแก้งก็จะให้เบิกข้าวสาร อาหารของใช้ที่จำเป็นไปล่วงหน้า หากเรือหายก็เริ่มต้นใหม่ไม่ต้องชดใช้ค่าเรือและเครื่องมือจับปลา

ลักษณะการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญและการตอบแทน ของชาวเกาะลันตาที่กล่าวมาข้างต้นตรงกับประเด็นซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549 : 6) ได้นำแนวทางที่ โพลานยี (Polanyi) เคยวิเคราะห์ไว้มาขยายความว่า การจัดการแลกเปลี่ยนในสังคมมี 3 ประเภทได้แก่ ประเภทการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทน (reciprocity) ระหว่างผู้คนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับใกล้เคียงกัน ประเภทการกระจายกลับ (redistribution) ในระหว่างกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกัน โดยผู้ที่มีความสัมพันธ์ต่ำกว่าลงแรงไปเพื่อผลประโยชน์สำหรับผู้ที่มีความสัมพันธ์สูงกว่าในฐานะผู้ปกครอง มีการตอบแทนด้วยความเมตตา หรือเป็นบุญคุณของผู้ที่มีความสัมพันธ์สูงกว่า จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้ฝ่ายผู้ปกครอง ขณะเดียวกันได้สร้างความมั่นคงให้อีกฝ่ายด้วย ส่วนอีกประเภท เป็นระบบการแลกเปลี่ยนเชิงการค้าในระบบตลาด (market exchange) เช่น การใช้เงินตราเพื่อสื่อสาร ในการปฏิสัมพันธ์กับคู่ค้าโดยไม่ต้องสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว

ดังจะเห็นได้ว่า ในชุมชนชาวเกาะลันตามีทั้งการแลกเปลี่ยนและการให้ระหว่างผู้คนที่อยู่ในระดับเดียวกัน สิ่งของมีค่าใกล้เคียงกัน เช่น ในระหว่างชาวเลกับชาวมุสลิม หรือกับชาวจีนที่เป็นเพื่อนกัน ประเภทที่อยู่ในระดับที่มากกว่า เช่น ชาวจีนที่เป็นเจ้าของธุรกิจให้สิ่งตอบแทน แก่ชาวมุสลิม และชาวเลด้วยการจัดอาหารเลี้ยงดูให้ทรัพย์สิน ให้หีบยืมหรือเบิกข้าวสาร น้ำตาล น้ำปลา และของใช้จำเป็นล่องหน้า รวมถึงการดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัวและให้ของขวัญบางโอกาสส่วนชาวมุสลิมและชาวเลก็ตอบแทนชาวจีนด้วยการช่วยเหลือด้านแรงงานและให้ความนับถือในฐานะหัวหน้า ผู้นำหรือเป็นเจ้าแก่และอีกประเภทเกิดขึ้นภายหลังเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ด้วยการใช้เงินตราเป็นสื่อ

แนวคิดนี้ยังใกล้เคียงกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) ของมอสส์ (Mauss, 1967 : 10-11) ที่ได้จากศึกษาเปรียบเทียบระบบการแลกเปลี่ยนของชนชาติต่าง ๆ ในหลายวัฒนธรรม พบว่าแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีเหตุผลที่แตกต่างกันไป เช่น ในกลุ่มเมารีประเทศนิวซีแลนด์มีการตอบแทนด้วยการให้ทรัพย์สิน การจัดงานเลี้ยง หรือการให้ของขวัญที่มีค่าเท่ากันหรือมากกว่าส่งผลให้ “ผู้ให้” มีพลังอำนาจเหนือกว่าผู้ให้ครั้งแรก ซึ่งกลายเป็น “ผู้รับ” การให้เช่นนี้ จึงเป็นพลังผลักดันให้เกิดวงจรผูกพันในการกระจายความมั่งคั่งไปสู่สมาชิกในกลุ่ม การให้สิ่งของในวัฒนธรรมเมารียังเป็นพันธะสัญญาระหว่างบุคคลต่อบุคคลด้วย เนื่องจากการให้ในส่วนหนึ่งที่ควรจะเป็นของเขาเอง จึงเป็นการสร้างสัมพันธภาพและการยอมรับด้วยการได้รับของขวัญและแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือต้องการเกี่ยวข้องทางสายเลือดและการแต่งงาน ในกลุ่มชนเผ่าดักซ์ (Dayaks) จะมีประเพณีให้ผู้ที่อยู่ร่วมในขณะปรุงอาหารได้เข้าร่วมกินอาหารมือนั้นด้วย นอกจากนั้น การให้หรือการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันยังมีนัยสำคัญที่มีผลต่อสัมพันธภาพภายในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ด้วย ดังที่พบเห็นว่าหากผู้รับปฏิเสธการให้หรือการเชื่อเชิญ เท่ากับแสดงตัวเป็นปรปักษ์หรือเป็นฝ่ายตรงกันข้ามหรือประกาศสงครามเป็นการปฏิเสธมิตรภาพ

อย่างไรก็ตามในสังคมชาวเกาะลันตาแม้การให้หรือการแลกเปลี่ยนสิ่งของจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างด้านสถานภาพของผู้ให้และผู้รับในบางกรณี เช่น ชาวจีน หรือชาวไทยให้เสื้อผ้าสิ่งของแก่ชาวเล เป็นต้น แต่วัฒนธรรมการเลี้ยงดูด้วยข้าวปลาอาหารและการให้ที่พัก เป็นการกระทำด้วยความพอใจมากกว่าที่จะหวังผลตอบแทน เพราะจากการสังเกตอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตซึ่งเกาะลันตายังไม่มีร้านอาหาร ไม่มีโรงแรมพบว่าเมื่อมีคนต่างถิ่นพลัดหลงเข้าไปก็จะได้รับการต้อนรับและดูแลเรื่องอาหารการกินและที่พักเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับคนในท้องถิ่นและการที่เพื่อนบ้านชวนกินข้าวหรือการถืองานข้าวไปดักกับข้าวบ้านเพื่อนเป็นการแสดงถึงความสนิทสนมเป็นกันเองไม่รังเกียจกัน แต่การปฏิเสธอาจจะ “ยังไม่หิว” หรือ “เกรงใจ” ซึ่งบ่งบอกว่ามีช่องว่างอยู่บ้างเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า เป็นการปฏิเสธมิตรภาพหรือประกาศศัตรูแต่อย่างใด

การปฏิสัมพันธ์ด้านภาษาและการศึกษา

ในยุคแรกเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีภาษาพูดที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ชาวจีนส่วนใหญ่ใช้ภาษาจีนฮกเกี้ยน ชาวมุสลิมใช้ภาษามลายูถิ่นซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรนีเซียน และภาษาไทยถิ่นใต้ ชาวเลใช้ภาษาอูรักลาไวก์ ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกับภาษามลายู ชาวไทยใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาไทยกลาง

ต่อมา เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาพูดของกันและกันเพื่อความสะดวกและความเข้าใจตรงกันในการติดต่อสื่อสารดังที่ ประสม กิจคำ (สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550) ชาวจีนคนหนึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนคนจีนพูดภาษาชาวเลและภาษามลายูได้ เพราะเปิดร้านขายของภายหลังชาวเลและมุสลิมหัดพูดภาษาไทยกันหมด เพราะลูก ๆ เข้าโรงเรียน”

บุญช่วย ไหวพริบ (สัมภาษณ์ : 12 กรกฎาคม 2550) ก็ยืนยันว่า “พ่อแม่เป็นชาวจีนแต่พูดภาษาชาวเลกับชาวเลที่มาทำงานในสวนและออกมาซื้อของในตลาดได้”

ส่วนเมตตา ละงู (สัมภาษณ์ : 5 กุมภาพันธ์ 2549) เล่าว่า “พ่อแม่เป็นมุสลิมทำงานเป็นลูกเรือคนจีน เล่นเรือไปปีนัง พูดภาษามลายูและภาษาจีนได้” เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันนานเข้าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างมีการยืมภาษาต่างกลุ่มมาผสมผสานกับภาษาของตน

หลังจากก่อตั้งอำเภอแล้วประมาณปีพ.ศ. 2460 ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา (พ.ศ.2464) มีการก่อตั้งโรงเรียนบนเกาะลันตานับเป็นความร่วมมือของรัฐบาลและชุมชนอีกด้านหนึ่งที่ส่งผลเชื่อมโยงไปถึงพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา เช่น การชักชวนชุมชนเข้ามาช่วยกันสร้างอาคารเพื่อก่อตั้งโรงเรียนร่วมกับรัฐ การศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้ภาษาพูด ภาษาเขียน และวัฒนธรรมสยามเข้ามาเป็นแกนกลางในการสื่อสาร โดยครู ซึ่งมีทั้งชาวไทย ชาวมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน มีบทบาทในการเชื่อมประสานทั้งด้านความรู้และวัฒนธรรมอันหลากหลาย เปิดโอกาสให้ชาวลันตาทุกกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนเดียวกัน โดยใช้ภาษาไทยเป็นสื่อในการสอน การร้องเพลงชาติไทย ทุกเช้าก่อนเข้าชั้นเรียน การตั้งชื่อเด็กนักเรียนเป็นภาษาไทยเพื่อใช้เรียกในโรงเรียน การชักชวนให้เด็กนักเรียนลูกหลานชาวจีนเปลี่ยนจากแซ่มาใช้นามสกุล ในสมัยเจ้าคุณรัชฎานุประดิษฐ์เพื่อจะได้มีสิทธิ์เรียนหนังสือระดับสูง ๆ

นอกจากนั้นการให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนยังก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครองของนักเรียนด้วย เนื่องจากผู้ปกครองต้องนำเด็กมาสมัครเรียน ครูก็ต้องไปตรวจเยี่ยม สอบถามพฤติกรรมของเด็กที่บ้าน ดังคำบอกเล่าของ สุชาดา อุกฤษณ์. (สัมภาษณ์ : 20 สิงหาคม 2552) ซึ่งเคยเรียนหนังสือที่เกาะลันตาว่า “ตอนกลางคืนเด็กนักเรียนทุกบ้านจะจุดตะเกียงอ่าน

หนังสือหน้าบ้าน ต้องอ่านเสียงดังให้ได้ยินออกมานอกบ้าน เพราะครูจะเดินตรวจตามบ้านว่าใครอ่านหนังสือบ้าง หากใครจู้เกียจอ่านหนังสือ หรือไม่ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ผู้ปกครองขู่ว่าจะฟ้องครู ซึ่งได้ผลมากเพราะเด็กเชื่อฟังครู กลัวครูไม่รัก” “ผู้ปกครองกับครูทุกคนสนิทสนมกันเหมือนญาติพี่น้องไม่ว่าจะเป็นพวกไหนพบกันก็ชวนไปกินข้าวที่บ้าน มีงานประเพณีก็ไปร่วม”

ชาวจีนรุ่นแรก ๆ ที่เปลี่ยนมาใช้นามสกุลแบบไทย เป็นต้นตระกูลของลูกหลานชาวจีนที่เกิดในประเทศไทย หรือลูกผสมที่เกิดจากชาวจีนแต่งงานกับชาวไทย หรือชาวมุสลิม หรือชาวเลที่เรียกว่า “บาป้า” ปัจจุบันคือชาวไทยเชื้อสายจีน ที่อาจจะถูกกลืนกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายไทยไปแล้ว ขณะที่ชาวมุสลิมบางครอบครัวเปลี่ยนมาใช้ชื่อและนามสกุลแบบไทยบ้าง แต่จะมีชื่อเป็นภาษาอาหรับหรือภาษามลายู ตามหลักปฏิบัติในการตั้งชื่อของชาวมุสลิมด้วย

โรงเรียนหลังแรกบนเกาะลันตาสร้างขึ้นที่บ้านบ่อแหน ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวเกาะลันตาในยุคนั้น เป็นโรงเรียนของรัฐที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์เรียนร่วมกัน แต่เนื่องจากชาวเลมีปัญหาเรื่องภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นมากไม่กล้าให้ลูกเข้าเรียนในช่วงแรกถึงกับพาลูกหนีไปอยู่ที่เกาะอื่น แต่ระยะหลังเข้าไปเรียนร่วมกันบ้าง

“สมัยก่อนมีโรงเรียนที่บ้านบ่อแหน ชาวเลเรียนร่วมกับเด็กจีนและเด็กแขก มีชาวเลไปเรียน 3 คน ผมเรียนแค่ ป.2 แล้วออกตามพี่สาว (จีนิ ทะเลเล็ก) ไปเล่นรอนเง้ง บังลิเดะ ชาวเลแขกจากเกาะป้อ เรียนจบป.2 บังบูเด็น โต๊ะหมอผู้นำชาวเลบ้านบ่อแหน เรียนจบป.4” (เห้งม ทะเลเล็ก, สัมภาษณ์ : 6 พฤษภาคม 2549)

“ผมเข้าโรงเรียนอายุ 7 ขวบ ที่โรงเรียนบ่อแหน อาคารหลังคามุงจาก นักเรียน 140-150 คน มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ชนหน้าแข้งดำ มีครูบุญนิตย์ (บ่าวนุ้ย) และครูมาตาบ 2 คนสอนตั้งแต่ ป.1-ป.4 ครูใช้กระดานดำ เด็กนักเรียนเขียนบนกระดานชนวน ต่อมาโรงเรียนบ่อแหนย้ายไปตั้งที่ศาลาด่าน” (บุญเด็น คบคน, สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

เมื่อชุมชนศรีราชากลายเป็นตลาดศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า และศูนย์ราชการประมาณปีพ.ศ. 2466 มีการสร้างโรงเรียนประชาบาลหลังแรกบริเวณที่ตั้งศาลกรมหลวงชุมพร ปัจจุบัน ต่อมาย้ายไปสร้างที่วัดเกาะลันตา เมตดา ละงู (สัมภาษณ์ : 5 กุมภาพันธ์ 2549) เล่าว่า

ผมเองถูกเกณฑ์ให้เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนประชาบาลเกาะลันตา รุ่นที่ 3 เมื่ออายุ 8 ขวบ ตอนนั้นครูเต็งซ้าย (นายวิชัย ตูลารักษ์) เป็นศึกษาธิการ เดิมมีถึงประถมปีที่ 4 เฉพาะรุ่นที่ 3 รุ่นเดียวที่ขยายถึงประถมปีที่ 6 เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 ในปีพ.ศ. 2479 ศึกษาธิการชื่อ นายวิลาส โปตะการักษ์ ตามตัวให้ไปเป็นครู (เกษียณ ปี 2515) ดร.สำอังก์ พ่วงบุตร อดีตอธิบดีกรมพลศึกษา เป็นทั้งเพื่อนและลูกศิษย์ของผม ตอนนั้นครูคนเดียว นักเรียน 40-50 คน

สอนคนเดียวอยู่ 2 ปี มีวิชาเลขคณิต วิชาภาษาไทย วิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ (หนังสือเมืองไทย) ภายหลังมีครูพร้อม ณ นคร ครูฉ้วน ประกามาศ ย้ายมาเพิ่ม เด็กชาวเลไม่ค่อยมาเรียนเพราะมีปัญหาเรื่องภาษาและการปรับตัวจึงเปิดโรงเรียนให้เด็กชาวเลที่บ้านหัวแหลมกลางอีกแห่ง เป็นศาลามุงจาก ผมถูกเลือกให้ไปสอนเพราะพูดภาษาชาวเลได้ สอนจนโรงเรียนพังจึงย้ายเอกสารและเด็กไปเรียนที่โรงเรียนวัดเกาะลันตา หลังจากนั้นศึกษาธิการซื้อบุญมาและนายอำเภอชิต ได้ให้ผมย้ายไปสอนที่โรงเรียนชาวเลบ้านสังกาอู๋

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุหลายคนได้เล่าถึงการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียนต่างกลุ่มในวัยเด็ก ดังเช่น ชาวมุสลิมบ้านเจ๊ะหลีเล่าว่า “ตอนเด็ก ๆ ต้องเดินไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดเกาะลันตา ร่วมกับลูกคนจีน ตอนนั้นชาวเลยังไม่เข้าโรงเรียนเพิ่งเรียนทีหลัง” (บ่าวนุ้ย พายาม. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

ชาวจีนศรีราชาเล่าว่า “มีเพื่อนเป็นมุสลิมเรียนด้วยกันเที่ยวด้วยกัน มีเกลเป็นมุสลิมชื่อเย็น เคยหั่นกันทำอวนบาวาย” (ประสม กิจคำ. สัมภาษณ์ : 15 เมษายน .2550)

สำหรับสิทธิ หาญทะเล (สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม.2549).ชาวมุสลิมเกาะป้อ “ตอนอายุ 8-9 ปี ต้องนั่งเรือข้ามจากเกาะป้อมาเรียนหนังสือที่เกาะลันตาใหญ่ เป็นโรงเรียนวัดเรียนรวมกันทั้งแขก จีน ไทย และชาวเล ทางราชการเพิ่งสร้างโรงเรียนบนเกาะป้อเมื่ออายุ 12 ปี มีนักเรียนรุ่นแรกประมาณ 50 คน มีครูสำเหริน เวลาคี เป็นครูคนเดียว”

ชาวมุสลิมบางคนที่บ้านอยู่ไกลจากโรงเรียนต้องมาอาศัยอยู่บ้านคนจีนในตลาดศรีราชา เป็นโอกาสให้ผู้ใหญ่สนิทสนมกันและเด็ก ๆ มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ดังที่นายเชียร หว่าหาบ (สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549) เล่าว่า “ตอนเด็ก ๆ มะบังเชียรเคยไปอยู่บ้านแป๊ะก๊ัก(กิจคำ) ในหาดลันตาเพื่อไปเรียนหนังสือ เขาสอนให้หุงข้าวทำกับข้าวด้วย”

จะเห็นว่าโรงเรียนได้มีส่วนในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตามาตั้งแต่เด็ก แม้ต่อมามีโรงเรียนภาคบังคับสำหรับเด็กชาวเลบ้านสังกาอู๋ แต่เด็กชาวเลบ้านหัวแหลมยังคงเข้าเรียนในโรงเรียนวัดเกาะลันตาพร้อมกับเด็กชาวไทย ชาวจีน และชาวมุสลิม ในการเรียนร่วมกัน เด็ก ๆ อาจจะล้อเลียนกันบ้าง แต่ก็สามารถเรียนร่วมกันได้ ดังคำบอกเล่าที่ว่า “สมัยเด็ก ๆ ผมเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดเกาะลันตาพร้อมกับเด็กจีน เด็กแขก ถูกล้อว่าชาวเล รู้สึกโกรธมากแต่พอโตขึ้นไม่มีปัญหาเพื่อน ๆ สนทนกัน ไม่มีการแบ่งแยก เรียนจบแล้วพบกันไปเที่ยวกันบ้าง” (สน ทะเลเล็ก. สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553.)

“เพื่อนชาวเลและมุสลิม ที่เคยเรียนด้วยกันตอนชั้นประถมบางคนยังสนิทกัน ยังชวนมาแข่งฟุตบอลกันไปเรียนที่อื่นปิดเทอมมีเพื่อนตามมาเที่ยวบ้านก็ไปชวนเพื่อนชาวเลพาเรือออกไป

เที่ยวตกปลา วันไหนเขาชักไซได้ปลาดี ๆ ก็จะเอามาฝากไม่เคยมีปัญหาขัดแย้งกัน (ทศพร กุลสถาพร, สัมภาษณ์ : 16 กันยายน 2551)

ตอนหนุ่ม ๆ เพื่อน ๆ ในตลาดศรีราชามักจะเดินไปตลาด่านไปค้างคืนบ้านเพื่อนชาวมุสลิม ที่เคยเรียนหนังสือด้วยกันไปจับปลากัดระหว่างทางบ้าง ไปเที่ยวงานบ้าง ไปแลโนรา ลีเกป่า บ้างหรือตั้งใจไปเยี่ยมเพื่อนบ้าง เพื่อนผู้หญิงไม่ได้ไปเพราะพ่อแม่หวงลูกสาวให้อยู่แต่ในบ้าน ถ้าเดินไปกลางคืนจะถือได้ไปคนละอัน พวกเราเรียนหนังสือด้วยกันตั้งแต่เด็ก กินข้าวด้วยกัน เพื่อนมุสลิมบางคนไม่มีข้าวห่อไปกินที่โรงเรียน เด็กจีนคดข้าวไปเผื่อทุกคน แต่โตขึ้นบางคนแยกย้ายกันทำงาน มีครอบครัว ไม่ค่อยได้ติดต่อกัน บางคนยังสนิทสนมกัน” (กวนยี่ ตูลารักษ์, สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2549)

ทางฝ่ายหญิงสุภา ไหวพริบ(สัมภาษณ์ : 29 มีนาคม 2551) ลูกสาวชาวจีนคนหนึ่งเล่าถึง ประวัติการศึกษาว่า

อายุ 8 ปี เข้าโรงเรียนประชาบาล หน้าอำเภอเกาะลันตา มีครูจรรยา ๓ คน สอนคนเดียว 4 ชั้น ต่อมาเมื่อครูจรรยาเพิ่มอีกคน ทั้งโรงเรียนมีนักเรียน 20-30 คน วันเสาร์-วันอาทิตย์ พี่แฉ (นางเพ็ญแข ๓ คน) เมียครูจรรยาสอนเย็บปักถักร้อยที่บ้าน จบประถมปีที่ 4 ไปอยู่กันตั้งพร้อมกับ สุชาดา อุกฤษณ์ อยู่บ้านเศรษฐีกันตั้ง ซึ่งสามีมีเรือใบ 3 เสา ค้าขายกับปีนังมีร้านขายของมีคณงาน 20 คน เจ้าของบ้านเป็นคนใจดีสอนให้เด็ก ๆ ทำกับข้าวแล้วให้เงินใช้ด้วย ไม่ต้องขอเงินที่บ้าน ใครที่ผ่านบ้านนี้ถือว่ามิคุณสมบัติของแม่บ้านครบถ้วน ลูกสาวชาวจีนบนเกาะลันตารุ่นนั้นพ่อแม่ส่งเสริมให้เรียนการบ้านการเรือน สุชาดาได้ไปเรียนที่กันตังก่อนแต่งงาน ส่วนฉันเมื่อเรียนที่กันตังแล้วไปเรียนตัดผมเย็บปักถักร้อยและการครัวต่อที่กรุงเทพ

ในยุคที่ยังไม่มีโรงเรียนมัธยม ส่วนใหญ่ลูกหลานชาวเล ชาวมุสลิมจบประถมศึกษา ก็ออกทำงาน ส่วนลูกหลานชาวจีนและชาวไทยจะสนับสนุนให้ไปอยู่กับญาติหรือคนรู้จักเพื่อเรียนต่อในจังหวัดกระบี่ จังหวัดใกล้เคียงหรือส่งไปเรียนที่กรุงเทพ บางคนก็ส่งไปอยู่กับญาติที่ปีนัง ดังที่ ภมร โกวิทวัฒนา (สัมภาษณ์ : 30 พฤษภาคม 2551). เล่าว่า “สมัยที่ไปเรียนหนังสือที่ปีนัง ประมาณ 40-50 ปีก่อน พักอยู่บริเวณท่าเรือล่อแก้วไต้ กับญาติชาวจีนสกลีเยนที่แต่งงานกับจีนเรือใบ แล้วย้ายไปอยู่ที่ปีนัง ที่บ้านหลังนี้ มีลูกหลานคนจีนจากลันตาไปพักอาศัยเพื่อเรียนหนังสือหลายคน”

อย่างไรก็ตาม หลังจากปีพ.ศ. 2526 หลังจากก่อตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา “คันตาประชาอุทิศ” แล้ว ส่วนใหญ่เด็กที่เข้าเรียนจะเป็นเด็กมุสลิม เด็กชาวเลเข้าเรียนน้อยมาก บางคนเข้าเรียนยังไม่จบก็ลาออกไปช่วยพ่อแม่ทำงาน ส่วนชาวจีนยังคงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนและไปทำงานที่อื่น ทำให้ห่างเหินกัน

การที่ชาวจีนนิยมส่งลูกหลานไปเรียนปีนังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนเกาะลันตากับชาวจีนปีนังว่าในสมัยนั้นยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ส่วนการส่งลูกหลานไปเรียนต่างถิ่นของข้าราชการชาวไทยพุทธและชาวจีนที่มีฐานะดี ทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างชาติพันธุ์ที่ยังอยู่บนเกาะลันตาห่างเหินกันไป ทั้งด้วยระยะห่างทางด้านการศึกษา และระยะห่างด้านพื้นที่ เนื่องจากบางคนเรียนจบไฮสคูลที่ปีนังหรือเรียนจบระดับปริญญาตรีในเมืองไทยแล้วไปเรียนต่อประเทศเยอรมนี และสหรัฐอเมริกาก็มี เมื่อเรียนจบมักจะทำงานต่างจังหวัดหรือในเมืองหลวง นาน ๆ จะกลับไปเยี่ยมบ้านสักครั้ง หรือหากพ่อแม่ย้ายไปอยู่ที่อื่นก็จะไม่กลับไปอีกเลย ช่วงนี้ชาวมุสลิมจะสนใจเรื่องเรียนต่อด้านศาสนามากขึ้น ส่วนชาวเลจะเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาระดับพื้นฐานของท้องถิ่นเท่านั้น

การปฏิสัมพันธ์ด้านศาสนา ความเชื่อ และประเพณี

ผู้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมที่อาศัยบนเกาะลันตาต่างมีพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และประเพณีประจำกลุ่มที่มีอัตลักษณ์แตกต่างจากกลุ่มอื่น (ดังรายละเอียดในบทที่ 5) พิธีกรรมด้านศาสนาความเชื่อบางอย่างต่างกลุ่มต่างประกอบพิธีกรรมภายในกลุ่มสมาชิกของตนเอง แต่บางประเพณี เพื่อนบ้านต่างกลุ่มชาติพันธุ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย จากคำบอกเล่าที่ผู้วิจัยได้บันทึกไว้แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ ด้านศาสนา ความเชื่อ และประเพณี ของชาวเกาะลันตาในอดีตภายใต้พรมแดนหรือขอบเขตทางวัฒนธรรมไว้หลายทศนะ

ชาวมุสลิมคนหนึ่งมีความเห็นว่า “การไปร่วมงานประเพณีของเพื่อนบ้าน เป็นการแสดงน้ำใจ เพื่อนเคยมาช่วยเราถึงคราวเขา เราก็ไปช่วยบ้าง สิ่งไหนที่ร่วมได้ก็ร่วม สิ่งไหนที่ร่วมไม่ได้ก็ไม่ร่วม ไม่ก้าวก่ายกัน ไม่หลบหลู่ต่างคนต่างทำ งานบวชคนไทย แยกไปช่วยทำกับข้าวที่บ้านแต่ไม่ไปวัด” (สมโชค มุคา. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

“เป็นเพื่อนกับชาวเลเมื่อมีงานแต่งงานชาวเลจะมาร่วม งานลอยเรือเราไปร่วมสนุกด้วย ทำไร่ทำนาจะซอกัน (ลงแขก) ชาวเลมาช่วยบ้าง เราไปช่วยชาวเลบ้างผลัดกัน ชาวเลกับแขกต่างกัน ที่ชาวเลกินหมู กินเลน กินเต่า ฯลฯ เท่านั้น มุสลิมจะแต่งงานกับชาวเลมากกว่าคนจีนเพราะความเป็นอยู่คล้าย ๆ กัน” (สบา เคนใจดี. สัมภาษณ์ : 12 พฤษภาคม 2551)

“มุสลิมแต่งงานจะเชิญโหม้ชาวเลเรา (พวกเราชาวเล) ไปกินงาน (กินเลี้ยง) คนจีนก็ไปงานศพ คนมุสลิม คนมุสลิมที่สนิทกันจะไปร่วมงานศพคนจีน ชาวเลไปสวดศพกลางคืนและไปส่งศพผู้ชายไปช่วยขุดหลุม หามศพไปฝัง มุสลิมไปกลางวันไปเยี่ยมให้กำลังใจเพราะเข้าร่วมพิธีพุทธไม่ได้” (ชานนท์ ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553)

ลูกหลานชาวจีนเล่าว่า“หากมุสลิมมีงานแต่งงานหรือมีคนตายถ้ารู้ข่าวจะไปร่วมงาน วันฮารีรายอมุสลิมจะชวนคนจีนและชาวเลไปกินเลี้ยง ผมไปกินเป็นประจำเดินเข้าออกกินได้ทุกบ้านถ้าไม่ไปคนที่สนิทกันจะเอาขนมมาฝากที่บ้าน” (ทศพร กุลสถาพร, อายุ 47 ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ : 16 กันยายน 2551)

“ในกลุ่มชาวจีนบนเกาะลันตาหากจัดงานแต่งงานจะเชิญทุกกลุ่มไปร่วมกินเลี้ยงด้วยไม่ว่าจะเป็นชาวเล ชาวมุสลิม ชาวไทย อาหารสากลสำหรับจัดเลี้ยงของชาวเกาะลันตาในสมัยก่อนไม่มีหมู เพราะชาวมุสลิมมีข้อห้ามทางศาสนาไม่ให้กินหมูแต่กลุ่มอื่นกินอะไรก็ได้” (วรินทร์ กุลสถาพร, สัมภาษณ์ : 9 พฤษภาคม 2550)

การปฏิบัติเช่นนี้บ่งบอกถึงการเคารพสิทธิ และการยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเรื่องอาหารที่จัดเลี้ยงแสดงถึงการยอมรับและโอนอ่อนผ่อนตาม กฎเกณฑ์ของเพื่อนบ้านเพื่อให้ทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วม

แม้ปัจจุบัน จากการสังเกตขณะร่วมในงานศพของอดีตนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่ ซึ่งเป็นชาวจีนที่อาศัยในตลาดศรีราชาผู้วิจัยยังพบว่ามีการมุสลิมแยกไว้อีกพื้นที่หนึ่ง และมีชาวมุสลิมไปร่วมแสดงความเสียใจและร่วมรับประทานอาหารที่เจ้าภาพจัดเลี้ยงในเวลากลางวัน ขณะที่ผู้หญิงชาวมุสลิมบางคนที่สนิทสนมกันไปช่วยทำอาหารในครัวด้วย ส่วนตอนกลางคืนมีเฉพาะชาวเล ชาวจีนและชาวไทยไปร่วมฟังพระสวดอิศกรรม

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 กลุ่ม นอกจากจะให้ความสำคัญต่อกลุ่มคนไทย โดยเฉพาะคนไทยที่เป็นนายหรือเป็นข้าราชการแล้ว ชาวจีนซึ่งเป็นนายทุนที่มีฐานะทางการเงินและบทบาทเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจจะได้รับยกย่องเป็นเจ้าเก่าหรือหัวหน้า ดังนั้นหากมีชาวจีนไปร่วมงานประเพณีของของกลุ่มใดจะถือว่าได้รับเกียรติมากและได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ ดังคำบอกเล่าที่ว่า “สมัยก่อนแขกทำนุห์รี (จัดงานเลี้ยง) เจ้าเก่าชาวจีนไปร่วมงานถือเป็นเกียรติมากพอไปใกล้ถึงบ้านเจ้าภาพจะส่งคน 4 คน พร้อมคานหาม มารับเข้าไปในงาน มีการรำกาหยง (การแสดงพื้นบ้าน) นำหน้าขบวน” (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

“พ่อผมเคยไปงานแต่งงานชาวเล ที่เกาะจำ พอเรือใกล้ถึงฝั่งชาวเลจำนวนมาก จะวิ่งลงน้ำช่วยกันแบกเรือขึ้นวางบนหาดแต่ไม่เปียกน้ำเลย” (พงษ์สิทธิ์ ไหวพริบ, สัมภาษณ์ : 7 สิงหาคม 2550)

ปัจจุบันด้วยเหตุปัจจัยหลายประการทำให้ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวห่างหายไป ยังคงหลงเหลืออยู่บ้างในกลุ่มผู้สูงอายุหรือครอบครัวที่สนิทสนมกันเป็นการส่วนตัว ดังกล่าวที่ว่า“สมัยก่อนคนจีนกับมุสลิม สนิทสนมกันไม่มีการแบ่งแยกวันตรุษจีนคนจีนให้ขนมแข่ง ขนมไหว้ งานราหยา (ฮารีรายอ) คนจีนฝากน้ำตาลมาร่วมทำบุญทุกวันนี้มีแต่คนแก่ ๆ ที่ยังไปมาหาสู่กัน” (สมโชค มุดา. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551). “เมื่อก่อนเวลาเรามีงานบุญ คนจีนเขาช่วยเหลือเรา ให้เงินให้น้ำตาลมากินเลี้ยง เวลาเขามีงานบุญเราก็ไปช่วยเขา มันเป็นเรื่องของจิตใจ ผมคิดว่าเรื่องศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ ทุกวันนี้ตัวใครตัวมัน คนจีนมีงานมุสลิมไปช่วยไม่ได้เพราะถูกสอนว่าช่วยงานบุญต่างศาสนาเป็นบาป” (เล็ก อุสาห์. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

นอกจากผู้ชายต่างกลุ่มชาติพันธุ์จะสร้างปฏิสัมพันธ์ด้วยการร่วมมือกันทำงานแล้วผู้หญิงชาวเกาะลันตาก็มีบทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มบนพื้นที่หลังบ้านชาวจีน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานหัตถกรรม การแบ่งปันอาหาร เสื้อผ้า ของใช้จำเป็น ช่วยเหลือการงานในครัวทั้งในชีวิตประจำวัน และ โอกาสพิเศษ เช่น ช่วยชุบมะพร้าว ล้างถ้วยชาม หาดอยติเตบ (หอยนางรมเล็ก) เป็นลูกมือหุงข้าวทำกับข้าว เป็นพี่เลี้ยงน้อง และที่สำคัญการที่ชาวจีนไม่มีหมอดำแย ต้องพึ่งพาหมอดำแย ชาวมุสลิมและชาวเลส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันดาแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังคำบอกเล่าที่ว่า “คนจีน ชาวเล และมุสลิมรักใคร่ สนิทสนมกันเหมือนพี่เหมือนน้องพึ่งพาอาศัยกัน คลอดลูกไปตามหมอดำแยมุสลิมบ้าง ชาวเลบ้าง มีงานประเพณีจะไปเยี่ยมไปร่วมงาน” (สบา เค้นใจดี. สัมภาษณ์ : 12 พฤษภาคม 2551)

แม่เล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนมีหมอดำแยแยก 2 คนหมอดำแยชาวเล 1 คน คือมะแกลา (แม่ของนายแกลา ภรรยาของโต๊ะหมอ) ก่อนที่ตัวเองเกิด แม่คลอดลูกแล้วเสียชีวิตไป 2 คนตัวเองเป็นคนที่ 3 ให้มะแกลาทำคลอด เมื่อคลอดแล้วต้องยกให้เป็นลูกบุญธรรม ของมะแกลาเป็นการแก้เคล็ดตามความเชื่อในสมัยนั้น โดยนำเด็กใส่บุงก็หย่อนลงไปทางช่องกระดานหลังบ้านแล้วให้มะแกลาไปรอรับได้ถุนบ้านเอาไปเลี้ยงจนโต เมื่อจำความได้ยังไป ๆ มา ๆ บ้านมะแกลา เมื่อมีพิธีลอยเรือมะแกลามารับไปร่วมพิธีด้วย ส่วนน้องชาย ชื่อสมัคร ตอนเด็ก ๆ พอเริ่มนั่งได้ไฟไหม้บ้านพ่อแม่เลยยกให้เป็นลูกบุญธรรมของมะมินะ (ภรรยาของนายแกลาซึ่งเป็นโต๊ะหมอต่อจากพ่อและมีลูกสาว คนแรกชื่อมินะ) ตอนตัวเองคลอดลูกน้องชายสามีกี่วิ่งไปตามหมอดำแยชาวเลที่บ้านหัวแหลม ตั้งแต่จำความได้แม่สอนว่าอย่าเรียกเขาว่า“ชาวเล” ให้เรียกว่า “พี่น้องเรา” (วรรณดี อ่อนหวาน. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

นายเหี่ยม ทะเลเล็ก เล่าว่า “ป๊ะผมเป็นชาวเล มะชื่อ น้อย เป็นมุสลิม เมื่อป๊ะตายมะ แต่งงานใหม่กับคนจีน ชื่อโกเล็ก ซึ่งเป็นช่างต่อเรือและช่างก่อสร้าง พาผมไปอยู่ด้วย เมื่อโกเล็ก เสียชีวิต มะแต่งงานใหม่กับคนจีนเกาะมุกแต่อยู่กันไม่ได้ จึงกลับมาอาศัยอยู่กับป๊ะเอ็ก ชาวจีนไหหลำ ซึ่งเป็นเจ้าแม่ที่ป๊ะเคยทำงานหาปลาด้วย มะน้อยทำหน้าที่เลี้ยงลูกให้ป๊ะเอ็ก ลูกป๊ะเอ็ก ทุกคนจึงเรียกมะว่า “มะน้อย” (เหี่ยม ทะเลเล็ก. สัมภาษณ์ : พฤษภาคม.2549)

วัฒนธรรมของชาวเลและมุสลิมเมื่อแต่งงานมีลูกจะเรียกชื่อพ่อแม่ตามชื่อของลูกคนแรก เช่น มะแกลลา ป๊ะแกลลา มีลูกชายคนแรก ชื่อแกลลาต่อมานายแกลลามีลูกสาวคนแรกชื่อมินะ จึงเรียกนายแกลลาและภรรยาว่า ป๊ะมินะและมะมินะ (แม่และพ่อของมินะ) ส่วนลูกหลานชาวจีน จะเรียกหมอดำเยชาวเลหรือชาวมุสลิมที่ทำคลอดให้ว่ามะ (แม่) เรียกสามีของหมอดำเยว่าป๊ะ (พ่อ) ขณะเดียวกันจะมีปฏิสัมพันธ์กันใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ โดยพ่อแม่จะปลูกฝังให้นับถือเหมือนญาติพี่น้องและไปมาหาสู่กัน

มีกรณีหนึ่งที่แสดงถึงความสนิทสนมของเพื่อนบ้านผู้หญิง ต่างกลุ่มชาติพันธุ์จากคำบอกเล่าของชาวจีนว่า “ที่บ้านเป็นห้องแถว 2 ห้อง ห้องหนึ่งพักอยู่เอง อีกห้องให้เพื่อนบ้านชาวมุสลิม เช่าเปิดร้านขายโกปี (กาแฟ) ห้องนอนชั้นบนใช้ฝาห้องร่วมกัน ต่างคนต่างอยู่บ้านคนเดียว ลูก ๆ ไปทำงานที่อื่นหมด กลางคืนจะเคาะฝ้ายบ้านเรียกกัน นอนคุยกันผ่านฝ้ายบ้านทุกคืน” (สุดา ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม 2551)

ที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่ง ผู้วิจัยได้รับการรับทราบจากชาวจีนว่ามีเพื่อนชาวมุสลิมคนหนึ่ง เคยบวชเรียนในพุทธศาสนาจึงติดตามไปพูดคุยด้วย จากคำบอกเล่าบ่งบอกว่าในอดีตความแตกต่าง ในการนับถือศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคในการคบหาสมาคมกัน อีกทั้งยังมีการหยิบบ่มและการ ผสมผสานความคิดความเชื่อข้ามพรมแดนระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลามด้วย ยิ่งไปกว่านั้น หากมองในแง่ของจุดมุ่งหมายในการปวารณาตัวเข้าไปบวชในพุทธศาสนาของชาวมุสลิมดังกล่าว ยังแสดงถึงความต้องการที่จะเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเช่นเดียวกับวิธีการของ นักมานุษยวิทยา ดังที่นายเล็ก อูสาห์. (สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

พ่อแม่ผมเป็นมุสลิมชาวประเหลียน ขุนพิทักษ์ตันดาเขตนายอำเภอตันดาในสมัยนั้นชวนมา อยู่ที่นี่ ต่อมาพ่อแม่ผมตายหมด ต้องอาศัยอยู่ตามบ้านคนจีนในตลาดศรีราชา เขาไว้ใจให้ ผมนอนเฝ้าบ้านให้เวลาเจ้าของบ้านไม่อยู่ นอนบ้านหนึ่งไปทำงานกับบ้านอื่นก็ได้ เดินเข้า ครวัดักข้าวกินได้ทุกบ้าน เมื่ออายุครบ 20 ปี ไปบวชพระที่วัดนางว่ร่วมกับเพื่อนชาวจีน ชื่อกว่นฝ้องกับเอียด ตามที่พ่อแม่เคยบ่นไว้และผมเองก็ตั้งใจจะบวชเพื่อเข้าไปศึกษา

เปรียบเทียบดูให้รู้แน่ว่าศาสนาพุทธสอนอย่างไร แตกต่างจากศาสนาอิสลามหรือไม่ บางคนว่าบาปที่ไปบวชต่างศาสนา แต่ผมไม่สนใจ ผมไม่อยากจะอะไรมาผูกมัดจิตใจ ผมไม่ได้ทำผิดอะไร ผมไปศึกษาหาความรู้ ผมคิดว่าไปทำบุญไม่ได้ไปทำบาป เราเดินทางตรง หลังจากบวชเรียนแล้วทำให้รู้ว่าทุกศาสนาปฏิบัติไปทางเดียวกันหมด คือสอนให้เป็นคนดี ทุกวันนี้ผมนับถือศาสนาอิสลามตามที่พ่อแม่ให้มา อยากขอรับรองให้เพื่อนมนุษย์ทุกคนอย่าได้ร้ายป้ายสีกันทางศาสนาให้อยู่กันให้มีความสุข พุทธก็ดี อิสลามก็ดี แต่ไม่ดีที่คนปฏิบัติ สมัยก่อนไม่ต้องมาหยัง (ละหมาด) 5 เวลา แต่ของไม่ค่อยหาย ทุกวันนี้มาหยัง 5 เวลา ของหายบ่อย

นอกจากนั้นยังพบว่าชาวมุสลิมบางคนเป็นลูกศิษย์วัด อาศัยข้างกันบาตรพระดังที่สมชาย มุตา (สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551) เล่าว่า “ตอนเด็ก ๆ ป๊ะ (นายเอียด มุตา) อยู่กับพระที่วัดเกาะลันตา เป็นลูกศิษย์วัด กินข้าววัดมาจนใหญ่”

วันพระและวันสำคัญทางศาสนาพุทธ ชาวไทย ชาวจีนและชาวเลจะไปวัดทำบุญร่วมกัน โดยเฉพาะประเพณีบุญเดือนสิบหรือประเพณีวันสารทไทยเป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยพุทธที่พบเห็นว่ามีชาวจีนและชาวเลเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์ด้วย “ชาวเลบ้านหัวแหลมและสังกาอู่ จะแยกย้ายกันไปวัดในตัวเมืองกระบี่ เหนือคลอง บางฝั่ง และโคกยาง ฯลฯ เพื่อนำสิ่งของจากทะเลไปแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและร่วมพิธีชิงเปรต เพื่อนำอาหารกลับบ้าน สมาชิกบางคนไปร่วมทำบุญที่วัดเกาะลันตา (ชานนท์ ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553)

“ประเพณีวันสารทเดือนสิบ ชาวจีน ชาวไทย ชาวเลเคยทำบุญร่วมกันที่วัดเกาะลันตา มุสลิมไม่ได้ร่วมเพราะขัดกับหลักศาสนา ชาวเลมาร่วมกระบวนแห่จาดและตีกลองยาว เพิ่งจะเลิกทำจาดไปประมาณ 10 ปีมาแล้ว เพราะหาช่างทำจาดไม่ได้ต้องสั่งทำจากที่อื่น ราคาแพงมาก” (วารินทร์ กุลสถาพร. สัมภาษณ์ : 9 พฤษภาคม .2550)

ประเพณีตรุษจีนชาวจีนจะทำอาหารเช่นไหว้บรรพบุรุษ ชาวเลและมุสลิมบางคนจะไปช่วยทำกับข้าว หลังจากนั้นจะชวนคนไทย ชาวเลและมุสลิมมากินข้าวที่บ้านด้วย

ประเพณีลอยเรือของชาวเลในอดีตเป็นประเพณีร่วมอันเก่าแก่ของกลุ่มคนที่หากินทางทะเลไม่ได้แบ่งแยกศาสนา มุสลิมบางกลุ่มก็เคยทำพิธีลอยเรือ ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ และเข้มแข็งขึ้นจึงเลิกปฏิบัติกัน

ตอนอายุประมาณ 11 ปี เคยเห็นคนจีน แยก ชาวเล ทำพิธีลอยเรือพร้อมกันที่สะพานเรียกว่า “ตอลาบาหลา” (มาจากคำว่า โต๊ะลาบาหลา โต๊ะลา แปลว่า คนใหญ่, บาลา แปลว่า สิ่งใหญ่ ปลอดภัย) มุสลิมชื่อบังหมาดหรนเป็นคนทำพิธีอ่านคูอาห์ในพิธีลอยเรือ เพื่อส่งเคราะห์และ

ปิดป่าความเจ็บป่วยในชุมชน ชาวมุสลิมที่บ้านโละใหญ่ ตำบลเกาะตันตาน้อย ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากร้อยปีนับตั้งแต่ตั้งถิ่นฐาน มีโต๊ะหมอเป็นผู้ทำพิธีสืบทอดมาอย่างน้อย 3 ชั่วคน คือ พ่อของโต๊ะหยาบ โต๊ะหยาบและโต๊ะปีปี ลูกของโต๊ะหยาบ จะทำกันในช่วงข้ามปี (ธันวาคม-มกราคม) ของทุกปีโดยมีชาวบ้านโละใหญ่ โกละเหียง และบ้านทุ่งมาร่วมพิธี เพิ่งเลิกไปเมื่อปีพ.ศ. 2503 (อาหม ทิพย์เสาวคนธ์. สัมภาษณ์ : 23 มิถุนายน 2549)

คำบอกเล่าดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของ นพรัตน์ กาญจนวโรดม (สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2553) ชาวมุสลิมอีกท่านหนึ่งว่า ชาวเลเป็นกลุ่มที่ทำพิธีลอยเรือมาก่อน ต่อมาเมื่อชาวมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ในแถบอันดามัน เห็นว่าชาวเลปฏิบัติแล้วทำมาหากินได้ดีก็ปฏิบัติตามเรียกว่า ตอลาบาลา หรือพิธีลอยเคราะห์ เนื่องจากสมัยนั้นผู้คนยังคงมีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่นเดียวกับกลุ่มชนดั้งเดิมทั่วไป มีการตั้งศาลพระภูมิตามความเชื่อของศาสนาฮินดู แม้จะรับนับถือศาสนาอิสลามแต่ยังคงมีความเชื่อแบบเดิมหลงเหลืออยู่ จนกระทั่งมีการเผยแพร่หลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามที่ชัดเจนขึ้นพิธีกรรมนี้จึงเลิกปฏิบัติไป

ประเพณีลอยเรือปลาจึกหรือ “เปอลาจัง” ของชาวเลแม้ชาวจีนมุสลิมและชาวไทยพุทธ ไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมตลอดงาน แต่ “ชาวเลมีพิธีลอยเรือซึ่งชาวจีน ชาวไทยส่วนใหญ่จะให้เงิน ให้เหล้า ไปช่วยงาน ไปร่วมร่ำวง บางคนร่วมร่ำรอบเรือด้วย ส่วนชาวมุสลิมเข้าร่วมไม่ได้ แต่บางคนไปยืนดู” (ทศพร กุลสถาพร. สัมภาษณ์ : 16 กันยายน 2551)

ชาวจีนอีกคนเล่าว่า “สมัยก่อนชาวเลลอยเรือที่บ่อแหน เห็นเรือแล่นผ่าน จะออกไปดักเรือพาคนในเรือไปล้างเท้าให้ ใครถูกจับตัวไปจะเป็นที่รู้กันว่าต้องจ่ายเงินช่วยงาน” (ส่วนดิน กษิรวัฒน์. สัมภาษณ์ : 12 กรกฎาคม 2551)

มีครอบครัวหนึ่ง พ่อเป็นคนไทยมาขายผ้าแล้วเจอแม่ซึ่งเป็นชาวเล เกิดชอบพอกันจึงแต่งงานแล้วพาแม่ไปอยู่ที่ตัวเมืองกระบี่มีลูกด้วยกันหลายคน ทุกปีจะพาลูก ๆ มาร่วมพิธีลอยเรือเนื่องจากก่อนแม่เสียชีวิตได้ส่งเสียลูก ๆ ว่าอย่าลืมประเพณีเดิมของแม่ หลังจากนั้นลูก ๆ ก็จะมาร่วมพิธีแทบทุกครั้งพร้อมก็นำขนมมาแจกญาติพี่น้องชาวเลอย่างทั่วถึง (เห้งมิง ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 6 พฤษภาคม 2549)

ประเพณี “ปูหย้าเล” หรือประเพณีสังเวททะเล เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ชาวเกาะตันตาเคยปฏิบัติร่วมกัน “โต๊ะละไม ผู้นำศาสนาอิสลามบ้านโละใหญ่ เป็นผู้ทำพิธีที่อ่าวปูหย้าบนเกาะกลวงคนที่เข้าร่วมพิธี มีทั้งชาวจีน แขก ชาวเล ที่หากินทางทะเล ใช้ไก่ ขน 7 สี เหล้าขาว ข้าวตอก เป็นเครื่องเซ่น ทำกับข้าวไปกินร่วมกันวันไหนทำพิธีห้ามออกจับปลาในเล 3 วัน” (เล็ก อุสาห. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551).

ในอดีตเคยมีพิธีกรรมความเชื่อบางอย่างที่ชาวเกาะลันตาเคยปฏิบัติร่วมกันแต่ปัจจุบันกลายเป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่ม เช่น ความเชื่อเรื่อง “โตะบุหร่ง” ของกลุ่มชาวเลในอดีตกลุ่มชาวมุสลิมก็มีความเชื่อว่าโตะบุหร่งจะทำให้ทำมาหากินได้คล่อง ห้ามลมห้ามฝนได้และทำพิธีกรรมปักไม้บนหินเพื่อบูชาโตะบุหร่ง แต่ปัจจุบันได้เลิกปฏิบัติไปแล้ว เพราะขัดกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม (เล็ก อุสาห์. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

ในทำนองเดียวกันโตะอาโหมะเบอรตรัย ซึ่งมีสัญลักษณ์เป็นรูปเป็นศาลบรรพบุรุษของชาวเลประจำบ้านหัวแหลมกลางเดิมเป็นจอมปลวกและมีงูตัวใหญ่เลื้อยมาขดตัวเป็นประจำชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างศาลให้และทุก ๆ เดือน 7 ก่อนทำนาทั้งชาวเล ชาวจีนและชาวมุสลิม ที่มีสวน มีนาบริเวณนั้นจะร่วมกันจัดงานฉลองแต่ปัจจุบันนับถือกันในกลุ่มชาวเลเท่านั้น. (นพรัตน์ กาญจนวโรดม. สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2553)

ประเพณี ปูเสื่อเกาะบนเกาะปอมีเปรว (สุสาน) ของชุมชนและโตะกือหยันตั้งอยู่บนควน (เนิน) สูงกว่าของคนอื่น ในบริเวณนั้นมีถ้ำเรียกกันว่าถ้ำโตะกือหยันชาวเกาะปอทั้งมุสลิมชาวเลเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ ปี จะไปทำพิธีปูเสื่อเกาะที่เปรวโตะกือหยัน และนำธูปไปปักบนต้นไม้หน้าเปรวเพื่อบนบาน หากบนได้สำเร็จ จะไปแก้บนโดยนำเหรียญไปโยนบนหลุมฝังศพ (อุสหมาน หวังสัจ. สัมภาษณ์ : 18 เมษายน 2550)

นอกจากนั้นบางกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีการหยิบยืมประเพณีของกลุ่มชนอื่นที่ปฏิสัมพันธ์ไปปรับใช้จนผสมกลมกลืนไปกับประเพณีของกลุ่มตน หรือรับเอาศาสนา ความเชื่อและประเพณีไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น ชาวเลมีการวางกระดางรูปหน้ารูปถ่ายของผู้ตายบนหิ้งบูชาภายในบ้านและจุดธูปบูชาตามแบบพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษของชาวจีน ทำพิธีแต่งเปรว (แต่งหลุมฝังศพ) ตามแบบพิธีเซ็งเม้งของชาวจีน รับนับถือศาสนาพุทธและไปทำบุญที่วัดของชาวไทย เปลี่ยนไปรับนับถือศาสนาอิสลามบ้างไม่มากนัก เรียกว่า “ชาวเล-แขก” จนกระทั่งหลังเหตุการณ์สินามิ ชาวเลบ้านสังกาอู๊ เกือบครึ่งหมู่บ้าน เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ จากการชักนำของกลุ่มบุคคลจากภายนอกชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ส่วนชาวจีนซึ่งนับถือศาสนาพุทธลัทธิมหายานก็ร่วมกันสร้างวัดตามแบบเถรวาท เข้าวัดฟังธรรมและทำบุญร่วมกับชาวไทยพุทธอย่างกลมกลืน

หลักฐานดังกล่าวข้างต้น เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าในอดีตแม้ชาวเกาะลันตาจะมาจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม แต่ไม่ได้เข้มงวดเรื่องพรมแดนด้านศาสนาความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ มากนัก ยังคงผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่าสิงสถิตตามแหล่งธรรมชาติ หรือ

ในตัวละครต่าง ๆ ที่สามารถให้คุณให้โทษต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของตนได้ จึงร่วมกันทำพิธีกรรมเช่นไหว้หรือแม้แต่ชาวมุสลิมยังบงให้ลูกชายบวชพระ หรือเป็นร่างทรงของพระจีน แต่ต่อมาเมื่อมีการเผยแพร่หลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามที่ชัดเจนขึ้นชาวมุสลิมจึงเลิกปฏิบัติไป แต่ยังคงไปร่วมงานประเพณีที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ไปร่วมงานเลี้ยงในงานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ผู้ชายช่วยจัดสถานที่ ผู้หญิงช่วยทำกับข้าวในงานศพ วันทำบุญตรุษจีน วันเซ็งเม้ง และวันไหว้เจ้าที่บ้านชาวจีน แต่ไม่ร่วมสวดอภิธรรมหรือไหว้เจ้า งานบวช งานบุญ งานศพ ของชาวไทย มุสลิมก็ไปช่วยทำกับข้าวที่บ้านแต่ไม่ไปวัด ส่วนชาวจีน ชาวไทย และชาวเล ที่สนิทสนมกับชาวมุสลิม ก็ไปร่วมประเพณีแต่งงาน งานศพ และวันฮารีรายอของชาวมุสลิม ในงานศพของชาวจีน ผู้ชายชาวเลจะไปช่วยจัดเตรียมสถานที่ ขุดหลุมฝังศพ หามศพและรับประทานอาหาร ผู้หญิงไปร่วมฟังพระสวดอภิธรรมศพชาวจีน และชาวเลจะเข้าร่วมงานบุญทางศาสนาที่วัดเช่นเดียวกับชาวไทยพุทธ เช่น วันพระ งานทอดกฐิน วันทำบุญสงกรานต์ ในงานบุญเดือนสิบผู้ชายชาวเลจะทำหน้าที่หามจาดและตักถอง ผู้หญิงรำในกระบวนแห่จาดและชาวเลจะร่วมในพิธีชิงเปรตด้วย ที่น่าสนใจ คือปฏิสัมพันธ์ของชาวเลกับไทยพุทธในงานเดือนวันสารทเดือนสิบที่สืบทอดมานานนับร้อยปี ชาวไทยพุทธเป็นฝ่ายสืบทอดการทำบุญให้ทานแก่ผู้ยากไร้ ขณะที่ชาวเลที่ไปร่วมนอกจากจะไปรับทานนั้นแล้ว ยังสืบทอดประเพณีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ (barter) ของตนเองด้วย

ลักษณะการปฏิสัมพันธ์ด้านศาสนา ความเชื่อและประเพณีของชาวเกาะลันตาเช่นนี้ใกล้เคียงกับผลการศึกษาถึงการปฏิสัมพันธ์ของผู้นคนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนอื่น ๆ ดังเช่น ผลการศึกษาของ เศรษฐพงศ์ คำคง (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2552 จาก <http://www.thaiedresearch.org>) เกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ที่พบว่าประเพณีของชาวไทยพุทธมีการปฏิบัติต่อกันมาและมีลักษณะผสมผสานอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การบวช การชิงเปรต ชักพระทอดกฐิน สงกรานต์ ลอยกระทงและงานศพ ส่วนประเพณีของชาวไทยมุสลิมได้แก่ ประเพณีทำบุญบ้านใหม่ แต่งงาน ถือศีลตอด วันฮารีรายอ การเข้าสู่หนัด วันเมาลิด อาซูเราะและงานศพ ประเพณีที่มีลักษณะการผสมผสานมากที่สุด ได้แก่ ประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง

การปฏิสัมพันธ์ด้านดนตรี บทเพลงและการแสดงพื้นบ้าน

วัฒนธรรมด้านดนตรี บทเพลงและการแสดงพื้นบ้านและของชาวเกาะลันตามีรากฐานที่มาจากหลากหลาย เช่น เพลงรำมะนา ของชาวเล โนราคาบง ลิเกป่า มะโย่ง ของกลุ่มชาวมุสลิม หนังตะลุงและมโนห์รา ของชาวไทย จนกระทั่ง รับวัฒนธรรมการแสดง “รองเง็ง” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมตะวันออกจากการผสมผสานของชาวอินเดีย อาหรับ ชาว-มลายู แล้วมาผสมผสานใหม่

อีกครั้งกับวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามากับพ่อค้านักเดินทางและนักล่าอาณานิคมชาวโปรตุเกส ฮอลันดาหรือสเปน เมื่อชาวเกาะลันตาและกลุ่มชนชายฝั่งทะเลอันดามัน รับวัฒนธรรมการเล่น ร้องเงี้ยวจากชาวมุสลิม-มลายู ที่เดินทางมาจากปีนัง ก็ได้ปรับเปลี่ยน และพัฒนามาเป็นอัตลักษณ์ ประจำถิ่นที่เรียกว่า “ร้องเงี้ยวตันหยง” มีการขับร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงเป็นภาษาไทยพื้นถิ่น และมีการผสมผสานวัฒนธรรมของ ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยพุทธเข้าด้วยกัน “ร้องเงี้ยวเกาะลันตา” จึงเป็นวัฒนธรรมร่วมที่เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวเกาะลันตา

ในสมัยที่ร้องเงี้ยวเกาะลันตาเฟื่องฟู หนุ่ม ๆ ชาวเกาะลันตาและข้าราชการบางคนหลงเสน่ห์นางร้องเงี้ยว จนกระทั่งแต่งงานกันไปหลายคู่ ดังที่เล่ากันเป็นตำนานว่าเมื่อเสียงร่ำเณร ดังแว่วมาจากทางเกาะลันตาใหญ่ หนุ่ม ๆ ที่อยู่เกาะปอ ถึงกับลงทุนว่ายน้ำข้ามมาหานางรำ ดังบทเพลงตันหยงบทหนึ่งว่า

บุหงา ตันหยง	หยงไหรละน้อง หยงดอกเห่
หลบบ้านไม่รอดแล้วเด	ถูกเสน่ห์น้ำตาปลาอุย
กดข้าวมาสักหวัค	คิดถึงน้องรักกินข้าวไม่ลง
ถูกเสน่ห์น้ำตาปลาอุย	กินข้าวไม่ลงสักคำเดียว

นายอุซาร พุงใหญ่ กำนันชาวจีนก็เป็นคนหนึ่งในบรรดาชายหนุ่มที่ได้แต่งงานกับนางนิ ทะเลเล็ก นางร้องเงี้ยวชาวเล หลังจากนั้นได้นำร้องเงี้ยวชาวเลมาเล่นในตลาด เพื่อความบันเทิงของชาวเกาะลันตา ต่อมาครุเน็น เกษสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกระบี่ ได้ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูร้องเงี้ยวเกาะลันตาจนมีชื่อเสียง

ในยุคนี้คณะร้องเงี้ยวเกาะลันตา มีทั้งชาวเล ชาวมุสลิม ไทยพุทธและชาวจีน มีนักดนตรีชาวจีน 2 คนคือ เป๊าะเถิง เล่น หีบเพลง เป๊าะเบ้ง เล่นซอ (ไวโอลิน) ครุเน็น เกษสุวรรณ เคยนำคณะร้องเงี้ยวเกาะลันตาเดินทางไปแสดงหน้าพระที่นั่งที่กรุงเทพถึง 2 ครั้ง ในปีพ.ศ. 2496 และปีพ.ศ. 2498 นับว่าร้องเงี้ยวเกาะลันตาในยุคนี้ แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างทุกกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวเกาะลันตาอย่างแท้จริง การประสมประสานในการเล่นร้องเงี้ยว เช่นนี้ คล้ายกับผลการศึกษา การเล่นล้อแห้ง (ร้องเงี้ยว) ของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่มีการประสมประสานทางสังคมระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม และยังรับเอาพิธีกรรมความเชื่อและรูปแบบการเล่น จากการเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพุทธ เช่น โนรา หนังตะลุงและรำวง เข้ามาประสมประสานมาก รวมถึงความเชื่อเรื่องเสน่ห์ยาแฝดด้วย (สถาพร ศรีสังข์, 2533 : 175-176)

สำหรับวัฒนธรรมการแสดงอื่น ๆ แม้จะเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มแต่เมื่อมีเทศกาลก็จะจัดให้มีการแสดงเป็นมหรสพ เพื่อความบันเทิงสำหรับชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น ลิเกป่า โนราภาพง กาหยง หรือสืตต์ หนังตะลุง และมโนห์รา เป็นต้น

ลิเกป่าเป็นวัฒนธรรมการแสดงที่ดัดแปลงมาจากลิเกสิบสองภาษา เข้าใจกันว่าผู้ที่นำการแสดงนี้เข้ามาสู่เกาะลันตาคือมุสลิมชาวสตูล บทขับที่ใช้ในการแสดงลิเกป่า จะสอดแทรกเรื่องราวที่บ่งบอกถึงการปฏิสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น

“กล่าวถึงแขกแดงคุ่มมาค้าขายผ้าสิบกว่าปี วันนี้ขึ้นมาลานายจะกลับไปอินเดีย...

แขกแดงจัดแจงอยู่ที่ลำนาวา มาอยู่กระบี่ได้สิบปีกว่า คุณท้าวเทศยกให้ข้าเป็นใหญ่

*แขกเทศ จีน ไทย ฉันไม่ลดละ คุณใช้ได้หมดสิบสองภาษา (ซ้ำ)

วันนี้เราลงนาวา เงินทองเสื้อผ้าขนมาให้หมด

เหลือแต่คนนั่งบนรถขนมาให้หมด แยกจรถรายใหญ่

เดินเรียงหนึ่งมาถึงหน้าท่า เรือจอดมีหมอ (สมอ) ทอดเรือไว้ไม่ให้เรือไป ...

สั่งเสนาเสร็จสำเร็จไม่ช้า เสร็จแล้วตัวข้าไปหาหาหิ

เดี๋ยวหนึ่ง (สักพักหนึ่ง) มาถึงหน้าห้อง บังเรียกน้อง เมียบ่งไปไหน

เออจิ ลาไคร ลาเสียค้า (เถอะ) น้อง วันนี้ลาห้องบังต้องลาไป ...

อาจิลาแล้ว อาบังลาหาลาว (อิก) ลาเพื่อนบ่าว ๆ (ผู้ชาย) ที่คราว ๆ (รุ่นเดียวกัน) กับบัง

ลากำหนั้น (กำนัน) ลาทั้งผู้ใหญ่ ลาลูกลาหลาน แยกขอลาไป ...

เดี๋ยวหนึ่งมาถึงหน้าท่า เรียกเสนาให้ขึ้นมาไว ๆ ”

(เสนาช่วยกันถอนสมอเรือ เพื่อออกเดินทาง ระหว่างทางแขกแดงชวนหาหิชมธรรมชาติ ชมเกาะแก่งจนถึงเมืองอินเดีย)

เนื้อหาของบทขับลิเกป่า กล่าวถึงแขกแดง (แขกปาตาน) ที่เดินทางจากอินเดียเข้ามาขายผ้า ที่กระบี่และต้องการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่อินเดีย จึงมาชวนหาหิ ภรรยาชาวมุสลิม เก็บเสื้อผ้า ลาผู้คน และสถานที่ที่เคยคุ้นเคย แล้วสั่งให้ลูกเรือขนของลงเรือ จากประโยคที่ว่า “มาอยู่กระบี่ได้สิบปีกว่า คุณท้าวเทศยกให้ข้าเป็นใหญ่ แขกเทศจีน ไทย ฉันไม่ลดละคุณใช้ได้หมดสิบสองภาษา” แสดงว่าสภาพบ้านเมืองในยุคนั้นไม่ว่าเป็นชาติพันธุ์ใดหากเข้ามาอยู่อาศัย นาน ๆ (สิบปีกว่า) และมีความสามารถในการเป็นผู้นำได้ ก็จะได้รับยกย่องและแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า บทขับนี้ใช้แสดงบนเกาะลันตา ลูกเรือที่ช่วยขนของมีทั้ง “แขกเทศ จีน ไทย” แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนเกาะลันตา เช่น ชาวมุสลิม (แขก) แขกปาตานหรือแขกเทศ ชาวจีนและชาวไทย

คำว่า“สิบสองภาษา”มีที่มาจาก “สิบสองภาษา” มักจะพบในเนื้อหาของบทเพลงพื้นบ้านดั้งเดิมแถบฝั่งทะเลอันดามัน และตำนานความเชื่อในกลุ่มมุสลิม และชาวเลในยุคที่เริ่มพบปะผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางด้านภาษาและวัฒนธรรม จึงประมาณว่า มนุษยชาติในโลกนี้มีสิบสองภาษา ส่วนบทขับที่ว่า “เหลือแต่คนนั่งบนรถ” น่าจะมาแต่งเพิ่มเติมสมัยหลัง

ส่วนโนราคาบง และกาหยง หรือสืตต์เป็นการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มมุสลิม กาหยงหรือสืตต์ดัดแปลงมาจากศิลปะการป้องกันตัวของชาวชวาและมลายู ที่เรียก “ปัญจสืตต์” ใช้แสดงโชว์ในงานเข้าสู่หน้างาน แต่งงาน หรือแสดงนำในขบวนแห่ต้อนรับแขกพิเศษที่ไปร่วมงาน พบเห็นในกลุ่มชาวเลบนเกาะลันตา รำในขบวนแห่ไม่ระบำที่จะนำไปต่อเรือปลาจึก ที่ใช้ในพิธีลอยเรือด้วยสำหรับการรำโนห์ราและหนังตะลุง เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอินเดียกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย บทหนังตะลุงจะผูกเป็นเรื่องมีพระเอก นางเอก เจ้าเมือง ตัวประกอบ และตัวตลกประจำคณะ บางคณะมีการสร้างตัวหนังหรือตัวละครเลียนแบบสมาชิกในชุมชน เช่น ชาวจีน หรือชาวมุสลิม ที่มีลักษณะเด่นเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งเนื้อหามีการสอดแทรกเหตุการณ์บ้านเมืองและเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน ทำให้ผู้ดูทุกกลุ่ม เข้าใจความหมายตรงกัน และรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ด้วย

เอกสารเก่าของที่ว่าการอำเภอลันตา (บันทึกการประชุม : 2 ก.ย. 2478) เป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ชัดเจนว่า ในยุคนั้นมีการนำการแสดงพื้นบ้านจากต่างตำบลและต่างถิ่น มาร่วมแสดงเป็นมหรสพเพื่อความบันเทิง ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานบุญ หรืองานแต่งงานบุตร พวกนักแสดงที่มาจากต่างถิ่น มักชอบสนุกสนานเล่นกันในตอนกลางคืน และเมื่อเสร็จงานแล้วเล่นต่อไปอีก ในที่ประชุมจึงลงมติว่า “ต่อไปจะมีมหรสพตำบลใดควรได้รับอนุญาตจากทางอำเภอเสียก่อน เพื่อความปลอดภัยของราษฎร” ส่วนการเล่นมหรสพเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทางราชการกำหนดให้ตกแต่งธงทิวและทำพิธี 3 วัน คือวันที่ 19 20 และ 21 กันยายน 2478 และคณะกรรมการอำเภอลงมติว่า “ให้มีการมหรสพ 2 วง เล่นตลอดงาน คือ ร้องเงี้ยว (รองเงี้ยว) และลิเกป่า กับมีการแข่งเรือกรรเชียงและเรือพาย จะมีรางวัลให้ผู้ชนะการแข่งขันเรือและมหรสพที่มาเล่น ขอความร่วมมือจัดเตรียมงานจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และละไม มีการเรียไรฟ่อคำราษฎรให้ท้องที่รับเลี้ยงตลอดงาน มีหนังตะลุงมาเพิ่มเติมด้วย” (บันทึกการประชุม : 2478) นอกจากนั้นในวันเลือกตั้งครั้งแรกในปี 2476 (บันทึกการประชุม : 26 กันยายน. 2476) ได้จัดให้มีหีบเสียงบรรเลงและมโนห์ราคันรำ

วิเคราะห์สรุปพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา

การปฏิสัมพันธ์กับระบบนิเวศวัฒนธรรม

จากการศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของรัฐ และปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ด้านการแลกเปลี่ยน การให้ของขวัญและการตอบแทน ด้านภาษา การศึกษา ด้านดนตรี บทเพลงและการแสดงพื้นบ้าน บ่งบอกว่าเป็นการปฏิสัมพันธ์ท่ามกลางระบบนิเวศวัฒนธรรมที่มีรูปแบบวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะดังกล่าวใกล้เคียงกับมุมมองของ บาร์ท (Barth, 1969 : 19) ที่ว่า นิเวศวัฒนธรรมซึ่งมีโครงสร้างการพึ่งพาสภาพแวดล้อม ในสังคมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าหนึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน มีการครอบครองธรรมชาติร่วมกัน หรือแย่งชิงทรัพยากรกัน เป็นผลให้มีข้อจำกัดในการพึ่งพากัน หรือแยกกันอยู่คนละพื้นที่ เนื่องจากแย่งชิงทรัพยากรกัน อาจจะสัมพันธ์กันเรื่องพรมแดนหรือเรื่อง อื่น ๆ อาจจะมีการจัดหาสินค้าสำคัญที่แตกต่างกันมาบริการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กันด้านการค้า อาจจะมีการร่วมพิธีกรรมกันด้วย กิจกรรมต่าง ๆ เป็นช่องทางเชื่อมโยงคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมให้ต้องปรับตัว

การวิจัยนี้พบว่า ชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มต่างมีรูปแบบวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง แม้จะครอบครองธรรมชาติร่วมกันแต่จะเลือกใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ชาวเลร่อนหาปลา แยกของที่ทำนาทำสวนต่อเรือ คนจีนค้าขาย คนไทยเป็นนาย” ด้วยความแตกต่างของอัตลักษณ์ดังกล่าวทำให้การปฏิสัมพันธ์เป็นไปในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยในลักษณะของการจัดหาสินค้าสำคัญที่แตกต่างกันมาบริการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันมากกว่าแย่งชิงทรัพยากรกัน ดังจะเห็นว่าการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคแรกเป็นการพึ่งพาด้านปัจจัยสี่เพื่อยังชีพ ชาวเลหาปลามาแลกข้าวสาร เสื้อผ้า เบ็ดตกปลาและสิ่งของจำเป็นจากชาวจีน ชาวเลต้องการเรือไม้กระดานที่แข็งแรงกว่าเรือไม้ระกำจากชาวมุสลิม ชาวจีนต้องการพืชผักและเรือไม้ขนาดเล็กจากชาวมุสลิมและต้องการสินค้าอาหารทะเลจากชาวเลและต้องการของป่าจากชาวไทย ชาวไทยต้องการอาหารทะเลจากชาวเล พืชผักและเรือจากชาวมุสลิม ส่วนชาวมุสลิมก็ต้องการอาหารทะเลจากชาวเล ต้องการข้าวของเครื่องใช้และเครื่องมือช่างจากชาวจีน ขณะเดียวกันทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐเมื่อชาวจีนริเริ่มทำเตาเผาถ่านไม้โก่งกางส่งออก ทำการประมงและต่อเรือสำเภานขนาดใหญ่เพื่อบรรทุกสินค้าไปขายที่ปีนัง สิงคโปร์และอินโดนีเซีย โดยอาศัยความร่วมมือด้านแรงงานจากชาวเลและชาวมุสลิม มีการแบ่งแรงงานกันตามความถนัด ในยุคนั้นกล่าวกันว่า หากต้องการทำงานใหญ่ให้สำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจาก “เซ่ง หมัด ไช่ ลอย” ซึ่งเป็นชื่อที่เป็นสัญลักษณ์ของ ชาวจีน ชาวมุสลิม ชาวไทย และชาวเล นอกจากจะสัมพันธ์กันด้านการค้าแล้วยังมีการร่วมพิธีกรรมกันด้วย

ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับ ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมของสจิวต์ (Steward, 1977 : 21-25) ที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการปรับตัวของสังคมมนุษย์ ที่ต้องการให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมใกล้เคียง หัวใจหลักของทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมของสจิวต์ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแบ่งแรงงาน การจัดระเบียบ เวลา วัฏจักร และการจัดการในการทำงานของมนุษย์ในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอด และยังให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ และการใช้เทคโนโลยีในขอบเขตของวัฒนธรรม

ส่วนประเด็นที่บาร์ท (Barth, 1969 : 19) มองว่าอาจจะมีการแย่งชิงทรัพยากรกันเป็นผลให้มีข้อจำกัดในการพึ่งพากัน หรือแยกกันอยู่คนละพื้นที่นั้น แม้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาจะแยกกันอยู่คนละพื้นที่ และมีพรมแดนด้านพื้นที่ค่อนข้างชัดเจน อีกทั้งยังมีคำกล่าวที่เล่าสืบต่อกันมาว่า “จีนยึกแขก แขกยึกชาวเล ” (ยึก ภาษาถิ่นใต้หมายถึง เล) อันสืบเนื่องมาจากประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวเกาะลันตาในยุคแรก ๆ ที่ว่าชาวเลเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่เข้าพักพิงทำมาหากินบริเวณหมู่เกาะลันตาและมีแหล่งเคลื่อนย้ายพักพิงตามฤดูกาล ตลอดแนวชายฝั่งด้านตะวันออก รวมทั้งบริเวณอ่าวบริเวณตลาดศรีราชาปัจจุบันด้วย ต่อมาเมื่อชาวมุสลิมเข้าพักอาศัยบริเวณดังกล่าว ชาวเลหวนกลับมาพบว่ามีคนแปลกหน้าครอบครองอยู่แล้ว จึงขับไปแหวะพักในอ่าวถัดไป จนกระทั่งเมื่อชาวจีนเข้ามาพักอาศัยในอ่าวศรีราชา ชาวมุสลิมก็ขับไปพักอาศัยในอ่าวที่ชาวเลเคยขึ้นแหวะพัก เมื่อชาวเลย้อนกลับมาพบว่าผู้คนอาศัยอยู่ก็ขับไปใช้พื้นที่บริเวณอ่าวบ้านหัวแหลมกลาง จนกระทั่งตัดสินใจขึ้นตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มสุดท้ายที่บ้านหัวแหลมกลาง ปัจจุบันมีชาวมุสลิมเข้าไปพักอาศัยร่วมอยู่ด้วย แต่สร้างที่พักแยกกลุ่มกัน ต่อมาชาวเลบางส่วนได้ขับขยายไปอยู่บ้านหัวแหลมสุดหรือบ้านสังกาอยู่ซึ่งเป็นที่ดินพระราชทานฯ อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามและสังเกตพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่เคยได้รับคำบอกเล่าว่ามีข้อขัดแย้งเรื่องพื้นที่และไม่มีข้อจำกัดในการพึ่งพากัน แต่อาจจะสันนิษฐานได้หลายประการ เป็นต้นว่า

ในอดีตมีพื้นที่ว่างให้เลือกใช้ประโยชน์อย่างเหลือเฟือเพื่อไม่มีการซื้อขายไม่ต้องแย่งชิงกัน โดยเฉพาะชาวเลในอดีตไม่มีนิสัยจับจอง รักอิสระ เร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่ ไม่ไว้ใจคนแปลกหน้าและมีทัศนะว่าทรัพยากรธรรมชาติไม่มีเจ้าของจึงไม่ได้ครอบครองพื้นที่บนเกาะแม้จะเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาพักพิง แม้เมื่อขึ้นตั้งถิ่นฐานค่อนข้างถาวรแล้ว ก็มีเหตุปัจจัยที่ต้องอพยพหนีไปอยู่ที่อื่น เช่น การถูกบังคับให้ส่งลูกเข้าโรงเรียน และการถูกบังคับให้ผู้ชายต้องเกณฑ์ทหาร ฯลฯ ก่อนไปได้ขายต้นมะพร้าว (ที่ดิน) ให้เพื่อนบ้านต่างกลุ่ม เมื่อย้อนกลับมาเจ้าของที่ดินก็ให้พักอาศัยจนถึงปัจจุบัน

หรือการที่ชาวมุสลิมและชาวเลเลือกที่จะแยกตัวไปอยู่ในพื้นที่ถัดไป ไม่ปะปนกับชาวจีน เนื่องจากมีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดจากการ

แบ่งแยกในระบบนิเวศวิทยามนุษย์ตามแนวคิดของบุญเดิม พันรอบ (2528 : 159) ที่ว่าเป็นความรู้สึกของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากคนอื่น ๆ บางประการ เช่น สีผิว เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ถูกบีบบังคับให้ต้องเลือกอาศัยอยู่ในเขตที่เพื่อนบ้านมีรายได้เท่าเทียมกันหรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ได้ ทั้งนี้ จากประสบการณ์ในวัยเด็กผู้วิจัยพบว่าชาวเลจะกลัวคนแปลกหน้าโดยเฉพาะคนที่แต่งตัวแบบ “นาย” คือสวมเสื้อขาว หรือชุดข้าราชการ ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนห่างจาก ปาตัยรยา¹ น่าจะเป็นทางเลือกที่ดี

การปฏิสัมพันธ์กับอคติทางชาติพันธุ์

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาในอดีต โดยเฉพาะด้านการพึ่งพาอาศัยระหว่างชาวจีนกับชาวเลหากเปรียบเทียบกับผลการศึกษาของ นฤมล หิณชิระนันท์ (Narumon Hinshiranan : 1996 : 189-193) ที่พบว่า การพึ่งพาของชาวเลกลุ่มมอแกนกับเจ้าแก้วชาวไทยจีนหรือพ่อค้าคนกลางบนเกาะสุรินทร์ ในสมัยก่อนนั้นมีจุดอ่อน เนื่องจากการพึ่งพากึ่งบังคับ เป็นการสร้างพันธะโดยการอุปถัมภ์และ/หรือบางครั้งมีการชักนําสู่สารเสพติด จะแตกต่างจากการพึ่งพาระหว่างชาวเลอุรักลาไวกับชาวจีนบนเกาะลันตา เนื่องจากเจ้าแก้วเหล่านั้นไม่ได้อาศัยอยู่บนเกาะในฐานะสมาชิกในสังคมเดียวกับชาวเลและไม่รู้สึกถึงความผูกพันเชิงเครือญาติและวัฒนธรรม และแม้ว่าชาวจีนบนเกาะลันตาจะมีสถานภาพเป็นผู้อุปถัมภ์ เป็นนายจ้าง หรือเป็นนายทุนให้ชาวเลเช่าซื้อเรือ แต่ไม่มีการชักจูงสู่สารเสพติดดังกล่าว และด้วยเหตุที่ชาวจีนต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานและหมอดำเฒ่าชาวเล จึงมักสอนให้ลูก ๆ เรียกหมอดำเฒ่าชาวเลที่ทำคลอดให้ ว่า มะ (แม่) เรียกสามีของหมอดำเฒ่าว่า ป๊ะ (พ่อ) และปฏิบัติต่อกันเสมือนเป็นญาติพี่น้องกัน มีของฝากของขวัญให้กัน บ้างก็ยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรม ซึ่งกันและกัน หรือให้ลูกเป็นเกลอกัน และจากการศึกษาระบบเครือญาติพบว่า มีญาติพี่น้องชาวจีนบางคนแต่งงานกับชาวเล ด้วยเหตุนี้ ผู้ใหญ่จึงสอนลูก ๆ ว่า “ชาวเลเป็นพี่น้องเรา” ให้เรียกพวกเขาว่า “พี่น้อง” (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

อย่างไรก็ตาม อคติทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาที่เกิดจากช่องว่างทางวัฒนธรรมก็มีอยู่บ้าง เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐมีทัศนคติว่า ชาวจีนเป็นคนต่างชาติ หรือเป็น “พวกเจ๊ก” ที่เข้ามาเอาเปรียบชาวบ้าน ดังปรากฏในบันทึกการประชุมของอำเภอเกาะลันตา (15 กันยายน 2464) ซึ่งนายอำเภอกล่าวในที่ประชุมว่า “การอาศัยเฒ่าแก่ ซึ่งเป็นคนต่างประเทศ เช่น พวกเจ๊ก ก็ต้องอยู่ในฐานะ

¹ ภาษาชาวเล หมายถึง หาดของเจ้านาย ที่มาของชื่อตลาดศรีรายาปัจจุบัน

ถูกกดราคา สิ่งที่ช่วยได้คือ ปลุกปลอบใจให้ทำงานให้ได้ประโยชน์โดยเต็มกำลังและเวลานี้เวลาว่าง เพราะเสร็จการทำงาน ควรหางานทำ ไม่ควรทอดทิ้ง”

สำหรับชาวจีนซึ่งมีค่านิยมในการปลูกฝังให้ลูกหลานขยันทำมาหากิน จะพูดประชด ลูกหลานที่จี๋เกียทำงานว่า “อยากสบายให้ไปเป็นลูกสาวชาวเล” เนื่องจากในกลุ่มชาวเลผู้หญิงเป็นใหญ่ ผู้ชายจะออกทะเลหาปลาหรือรับจ้างแรงงานหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงและลูกสาวอยู่กับบ้าน แต่เรื่องในครอบครัว หรือการรับงาน ผู้หญิงเป็นฝ่ายตัดสินใจ และจากการที่ชาวเลใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในทะเล ไม่มีชุดแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง หากได้รับเสียงวิจารณ์จากเพื่อนบ้านชาวจีน หรือชาวไทยก็จะสวมใส่โดยไม่สนใจเรื่องสีต้นและความสวยงาม จึงเป็นที่มาของการล้อเลียนคนที่แต่งตัวเซ็กซี่ ว่า “แต่งตัวเหมือนชาวเล” หรือ “มาจากสังกั่ว”

ส่วนทัศนคติของชาวมุสลิมหากต้องแต่งงานกับคนต่างกลุ่มบนเกาะลันตา ส่วนใหญ่จะเลือกแต่งงานกับชาวเลมากกว่าชาวจีนหรือชาวไทยเพราะนอกจากข้อแตกต่างด้านศาสนาความเชื่อแล้วสถานภาพ หรือฐานะทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตใกล้เคียงกันมากกว่าชาวจีนและชาวไทย

การปฏิสัมพันธ์กับระยะทางสังคม (l'espace social) ของชาวเกาะลันตา

ทั้งนี้จากพฤติกรรมการปฏิสัมพันธ์ ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวหากพิจารณา ตามทฤษฎีทางชาติพันธุ์วิทยา เกี่ยวกับ“ระยะทางสังคม” (l'espace social) ซึ่ง กองโดมินัส (Condominas.1990: 51-57) ให้ความหมายว่า เป็นพรหมแดน หรือระยะของความใกล้ชิด ด้านพื้นที่ ด้านเวลา หรือด้านความเชื่อ ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มเดียวกัน หรือต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านต่าง ๆ ซึ่งแต่ละด้านอาจจะมียะห่างไม่เท่ากันแล้ว สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 4 ของชาวเกาะลันตาได้ว่า

ชาวจีนตลาดศรีรายกับชาวมุสลิมบ้านทุ่งหยีเพ็ง บ้านเจ๊ะหลีมียะห่างทางพื้นที่มากที่สุด มีความใกล้ชิดด้านการแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าการแลกเปลี่ยนแรงงาน และการให้ของตอบแทน

ชาวจีนตลาดศรีรายกับชาวเลบ้านสังกั่วมีระยะห่างทางพื้นที่มากกว่าชาวเลบ้านหัวแหลมแต่มีความใกล้ชิดด้านการแลกเปลี่ยนสินค้า แรงงาน และการให้สิ่งของตอบแทนเท่ากัน และเท่ากับชาวมุสลิมบ้านหัวแหลมด้วย

ชาวมุสลิมทุกกลุ่มจะมีระยะห่างทางความเชื่อกับกลุ่มอื่น ๆ มากที่สุดเนื่องจากมีข้อห้ามทางศาสนาหลายประการที่เป็นพรหมแดนระหว่างชาวมุสลิมกับชนต่างกลุ่ม แต่มีความใกล้ชิดกับชาวจีนด้านการแลกเปลี่ยนสินค้า แรงงาน และการให้สิ่งของตอบแทน เช่นเดียวกับชาวเล

ชาวเลมียะห่างด้านเวลากับกลุ่มอื่น ๆ มากที่สุดเนื่องจากในอดีตแม้เป็นกลุ่มที่เข้ามาอยู่อาศัยบริเวณหมู่เกาะลันตาเป็นกลุ่มแรก แต่เป็นกลุ่มชนที่อาศัยเรือทำมาหากินในทะเล เพิ่งมีการ

ตั้งถิ่นฐานถาวรหลังกลุ่มอื่น ๆ และแม้ช่วงที่ตั้งถิ่นฐานแล้วบางช่วงเวลายังมีการอพยพหลายครั้ง ด้วยเหตุปัจจัยที่ต่างกัน ประกอบกับในอดีตชาวเล พูดภาษาไทยไม่ได้ กลัวคนแปลกหน้าไม่กล้าติดต่อสื่อสารกับกลุ่มอื่นจึงมีระยะห่างด้านเวลาในการปฏิสัมพันธ์มากกว่ากลุ่มอื่น แต่จากการศึกษานิเวศวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา ในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเครื่องมือและแรงงานที่ใช้ในการทำมาหากิน ตลอดจนระบบความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติแล้ว ชาวเลจะเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติมากที่สุด รองลงมาเป็นชาวมุสลิม

ชาวเลกับชาวมุสลิม มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและมีคำศัพท์เรียกญาติที่ใกล้ชิดกันมากที่สุดและมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันมากที่สุดเนื่องจากวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน

สำหรับชาวไทยมีระยะห่างทางพื้นที่กับชาวเลบ้านสังกาอู่ และชาวมุสลิมบ้านทุ่งหยีเพ็ง บ้านเจ๊ะหลีมากที่สุดมีความใกล้ชิดกับชาวจีนมากที่สุด แต่มีระยะห่างด้านเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนสินค้า แรงงานและการให้สิ่งของตอบแทน กับทุกกลุ่มมากที่สุด เนื่องจากชาวไทยส่วนใหญ่เป็นข้าราชการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองและดูแลทุกข์สุขของประชาชน จึงมีปฏิสัมพันธ์กับทุกกลุ่มในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน และการเก็บภาษีจากรายได้ของประชาชน มากกว่าร่วมมือกันทำมาหากิน ส่วนประชาชนชาวไทยทั่วไปมีจำนวนน้อยและอาศัยปะปนอยู่กับชาวจีนจนแยกไม่ออก ผลการศึกษาจึงพบว่าในระดับชาวบ้านด้วยกันมีระยะห่างด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับกลุ่มอื่นๆ มากที่สุด

ส่วนชาวไทยกับชาวจีนจะมีระยะห่างด้านศาสนาความเชื่อน้อยที่สุดเนื่องจากนับถือศาสนาพุทธด้วยกัน แม้จะต่างนิกายกันแต่ทำบุญที่วัดร่วมกันและชาวไทยร่วมพิธีกินเจหรือไหว้เจ้ากับชาวจีนได้

การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคการท่องเที่ยว

รัฐบาลประกาศอย่างเป็นทางการให้จังหวัดกระบี่เป็นเมืองท่องเที่ยว ในปีพ.ศ. 2528 เป็นต้นมา หลังจากนั้นค่อย ๆ ขยายออกไปรอบนอก ประมาณปีพ.ศ. 2531 เกาะลันตาเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และมีนายทุนต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดิน การเติบโตของชุมชนท่องเที่ยวบนเกาะลันตาอยู่ทางฟากตะวันตกบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “หลังเกาะ” ยาวประมาณ 40 กิโลเมตร นับตั้งแต่บ้านศาลาด่าน บ้านโละบาหรา บ้านพระแอะ บ้านคลองโอบ และบ้านคลองนิน มีชายหาดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามถึง 9 แห่ง ได้แก่ หาดคอกวาง หาดคลองดาว หาดพระแอะ หาดคลองโขง หาดคลองนิน หาดกันเตียง หาดนุ้ย หาดคลองจาก และหาดไม้ไผ่ หาดเหล่านี้ตั้งอยู่คนละฟากกับ “หน้าเกาะ” ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้

การเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนบริเวณหลังเกาะลันตา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมาด้วย ดังเช่นมีผู้เล่าว่า

บ้านคลองนิน เดิมทำสวนยางพอเปลี่ยนมาทำรีสอร์ทที่มีการถมคลองเพื่อสร้างบังกะโล จากคลองกว้าง 6 เมตร เหลือ 3 เมตร ฝนตกมาก ๆ น้ำไหลไม่ทันท่วมบ้านชาวบ้าน นอกจากนั้น คนต่างถิ่นย้ายเข้ามาทำมาหากินจำนวนมาก ไม่มีการจัดระเบียบ เกิดปัญหามลภาวะทางน้ำ ปัญหาปริมาณขยะ ปัญหาความเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์ ปัญหาการจราจรไม่เป็นระเบียบ ปัญหาอาหารแพงเพราะหายากขึ้น และร้านอาหารหลังเกาะ กว้างซื้อในราคาสูง (หมาดหรน คลองดี. สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม 2551).

ด้านสังคมและวัฒนธรรมบนเกาะลันตาซึ่งมีมุสลิมถึงร้อยละ 90 ก็เปลี่ยนไป ดังเช่น เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามา มีร้านขายเหล้า ขายเบียร์ ยาเสพติด ผู้หญิงแต่งตัวไม่เหมาะสม บางคนเดินกอดจูบกับผู้ชายมันขัดกับหลักศาสนาและเป็นสิ่งที่ไม่ดี เด็กวัยรุ่นเอาจริง ๆ ไม่เห็นความสำคัญของศาสนา ผู้หญิงบ้านเราไปทำงานบังกะโล นายจ้างเขาก็ไม่ให้คลุมฮิญาบ ไม่มีเวลาทำละหมาด ต้องไปเสิร์ฟเหล้า เสิร์ฟเบียร์ อยากได้งานก็ต้องทิ้งประเพณี (บาทลี พายาม. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

“ทุกวันนี้หลังเกาะตายกันบ่อย ยิ่งกันฆ่ากัน เพราะขัดผลประโยชน์ทางธุรกิจบังกะโล หรือเรื่องที่ดินบ้าง รถชนตายบ้าง” (หมาดเ็น ลู่เด็นบุตร. สัมภาษณ์ : 19 ตุลาคม 2551)

ขณะที่ธุรกิจท่องเที่ยวทางฟากตะวันตก หรือ “หลังเกาะ” นับวันจะเติบโตขึ้นแต่ทางฟากตะวันออกหรือ “หน้าเกาะ” โดยเฉพาะบริเวณตลาดศรีรายายังคงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนเมืองเก่าและบรรยากาศแบบดั้งเดิมที่เงียบสงบ มีนักท่องเที่ยวผ่านเข้าไปชมบรรยากาศและใช้บริการร้านอาหารอยู่บ้าง จนกระทั่ง เมื่อประมาณ 6-7 ปีที่ผ่านมา เมื่อพื้นที่ หลังเกาะเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ ชาวต่างชาติบางคนที่ชอบความสะดวกเริ่มเข้ามาหาบ้านเช่าเพื่อพักอาศัย บางรายต้องการบุกเบิกทำธุรกิจ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากหลังเกาะก็เข้ามาเช่าหรือขอซื้อบ้านบริเวณตลาดศรีรายา รวมแล้วเกือบ 10 หลัง เพื่อทำห้องพัก ทำร้านอาหาร และร้านเครื่องดื่ม สำหรับบริการนักท่องเที่ยว บางร้านมีเรือบริการท่องเที่ยวร้านอาหารเครื่องดื่ม กัญชา ไปกินนอนในเรือครึ่งละหลาย ๆ วัน และมีกัญชาขายในร้านด้วย นักท่องเที่ยวบางคนเมากัญชาส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน บางร้านก็เปิดเพลงเสียงดัง แข่งกับร้านคาราโอเกะสำหรับวัยรุ่นในห้องดินที่เพิ่งเปิดใหม่ ปัญหาเหล่านี้แม้ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เมื่อเทียบกับปัญหาวุ่นวายที่เกิดขึ้นด้านหลังเกาะแต่ทำให้ชาวตลาดศรีรายาที่เคยอยู่อย่างสงบเริ่มกังวลและอยากจะทำให้มีการแบ่งเขตการใช้พื้นที่เพราะบางบ้านมีผู้สูงอายุไม่ชอบเสียงดัง

อย่างไรก็ตาม แม้ธุรกิจท่องเที่ยวจะเติบโตในฟากหลังเกาะแต่ส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาฟากหน้าเกาะห่างเหินกันไปด้วยเนื่องจากก่อนที่ธุรกิจท่องเที่ยวจะเข้ามา เมื่อชาวจีนเลิกอาชีพธุรกิจเรือประมงขนาดใหญ่ และอาชีพเผาถ่านส่งออกไปขายต่างประเทศ ก็หันมาลงทุนออกเรือหัวโทง เครื่องเรือหางยาว และอวน 3 ชั้น ให้ชาวเลและชาวมุสลิมเช่าซื้อและผ่อนส่งด้วยกึ่ง ปลาจากทะเลที่หาได้มาหากมีพายุหรือไม่สบายออกทะเลไม่ได้ ก็จะขอเบิกข้าวสารอาหารแห้งจากเจ้าแม่ชาวจีนล่องหน้า แล้วลงบัญชีไว้ชำระกันภายหลัง

ในยุคนี้ชาวเกาะลันตาก็ยังคงผูกพันและปฏิสัมพันธ์กันด้วยระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตลาดศรีรายังคงเป็นศูนย์กลางซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ผู้คนออกมาซื้อของตามร้านขายของชำร้านขายผักผลไม้ ร้านขายอุปกรณ์ประมง หลังจากธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามา ผู้ชายชาวเลและชาวมุสลิมที่มีเรือเป็นของตนเองออกหาปลาไปขายร้านอาหารตามริสอร์ทบ้าง ขับเรือพานักท่องเที่ยวดำน้ำดูปะการังหรือ เที่ยวชมหมู่เกาะลันตาบ้าง คนที่ไม่มีเรือไปรับจ้างแรงงานด้านหลังเกาะบ้าง ผู้หญิงไปเป็นแม่บ้าน พนักงานทำความสะอาด หรือพนักงานเสิร์ฟ ตามศักยภาพของแต่ละคน ประกอบกับช่วงหลังทุกชุมชนต่างมีร้านค้าภายในชุมชน ดังนั้นนอกจากสมาชิกในชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องเดินทางเข้ามาซื้อสินค้าที่ตลาดศรีรายาน้อยลง จะออกมาซื้อขายสินค้ากันบ้างเฉพาะในวันอาทิตย์ ซึ่งมีตลาดนัดหน้าว่าการอำเภอ แต่หลังจากที่มีการย้ายที่ว่าการอำเภอ ไปตั้งที่บ้านหลังสอด ตำบลเกาะลันตาน้อย ปลายปีพ.ศ. 2541 ข้าราชการ ซึ่งเคยเป็นลูกค้าประจำก็ลดน้อยลงร้านค้าชาวจีนในตลาดศรีรายา บางร้านเริ่มเปลี่ยนไปเปิดร้านอาหาร หรือขายสินค้าที่เป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวมากกว่า บางครอบครัวเปลี่ยนไปทำสวนยางพารา ทำบ่อกุ้ง บางครอบครัวย้ายไปอยู่กับลูกหลานที่ไปรับราชการ หรือทำงานต่างถิ่น บางครอบครัวที่มีที่ดินหลังเกาะเปลี่ยนไปทำริสอร์ท เมื่อภาวะแวดล้อมในการทำมาหากินเปลี่ยนไป วิถีชีวิตชาวเกาะลันตาที่เคยร่วมแรงร่วมใจกันทำมาหากินการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและผูกพันกันด้วยระบบสังคมเครือญาติ ก็เปลี่ยนไปเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ และส่งผลต่อรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนชาวเกาะลันตารุ่นใหม่ ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวเกาะลันตาในอดีตด้วย ดังที่ชาวเลผู้หนึ่งเปรยว่า “เด็กลันตาสมัยนี้ เข้าโรงเรียนเดียวกัน เรียนชั้นเดียวกัน ก็รู้จักเป็นเพื่อนกัน แต่ไม่ได้นับถือเป็นญาติพี่น้องเหมือนสมัยก่อน” (ตุเว็น ทะเลลึก.สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553)

การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับการเปลี่ยนแปลงหลังภัยพิบัติสึนามิ

ภัยพิบัติสึนามิที่เกิดขึ้นทางภาคใต้ของไทยในวันที่ 26 ธันวาคม ปีพ.ศ. 2547 นำมาซึ่งความสูญเสียและปัญหานานัปการ เกาะลันตาจังหวัดกระบี่ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดยเสียหายบางส่วนที่ด้านหลังเกาะ ส่วนฟากตะวันออก หรือด้านหน้าเกาะ ซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาได้รับความเสียหายมากที่สุดบริเวณชุมชนชาวเลบ้านสังกาอู๋ ชุมชนชาวเลและมุสลิมบ้านห้วยแหลมกลาง และชาวมุสลิมบ้านห้วยแหลมกลางและบ้านห้วยแหลมใกล้บริเวณตลาดศรีราชาได้รับความเสียหายไม่มากนักเนื่องจาก คลื่นยักษ์โถมเข้ามาปะทะกับสะพานคอนกรีตที่ยื่นยาวออกไปในทะเลพังไปจึงอ่อนกำลังลงเสียก่อนจะเข้าไปทำลายบ้านเรือน ส่วนบ้านเจ๊ะหลี่และทุ่งหยีเพ็งได้รับผลกระทบน้อยที่สุด เนื่องจากที่ตั้งห่างจากทิศทางของคลื่นและมีป่าชายเลนช่วยบรรเทากระแสน้ำไว้

สำหรับชุมชนชาวเลและมุสลิมที่ได้รับความเสียหาย ปัญหาแรกสุดคือเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากบ้านเรือนถูกคลื่นซัดเสียหายทั้งหลัง 65 หลัง เสียหายบางส่วน 75 หลัง จากจำนวนรวม 251 คร่าวเรือน ปัญหาเรื่องที่ดินสร้างบ้านและปัญหาเศรษฐกิจอื่น ๆ ก็ตามมา เนื่องจากเรือได้รับความเสียหายทั้งลำ 19 ลำ เสียหายบางส่วน 29 ลำ ขาดเครื่องมือทำมาหากิน ไม่มีเรือออกไปหาปลา และรับจ้างพานักท่องเที่ยวไปเที่ยวทะเลและเกาะต่าง ๆ บางคนที่มีเรือออกทะเลได้ ก็บ่นว่า “หลังสึนามิ ปลากุ้งน้อยลง แม่กุ้งลูกกุ้ง ที่รอดตายจะขึ้นมาชาวบ้านจับได้มากกระยะหนึ่งแล้วหมดไป ป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลลูกกุ้งก็มีคนเอาวนไปวางดักล่อมไว้ นอกจากนั้นก็มีปัญหาเรื่องเรืออวนลากที่มาจากต่างถิ่น “เวลาไหนเราไปวางไซดักปลา เรืออวนลากจะลากไซไปหมด ทุกวันนี้หาเงินลำบาก” (หมื่น ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553). พวกที่ไปรับจ้างแรงงานก็มีปัญหาเรื่องตักงาน เพราะเจ้าของสวนยางที่เคยจ้างคนงานตัดยางเมื่อเลิกทำรีสอร์ทจะกลับมามีตักงานเอง งานบังกะโรงงานก่อสร้างหยุดหมด ไม่มีงานทำกลับมาบ้านก็ไม่มีเรือออกทะเลหาปลาไม่ได้

ปัญหาด้านสภาพจิตใจก็มีบ้าง เช่น สุขภาพจิตเสีย ขาดความมั่นใจในการออกทะเล ไม่อยากทำงาน รอความช่วยเหลือจากทางราชการ ทะเลาะเบาะแว้งเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมในการสำรวจความเสียหายของทรัพย์สินและได้รับสิ่งของไม่เท่าเทียมกัน ชาวบ้านบางรายให้ความเห็นว่า หน่วยงานรัฐไม่ยุติธรรมทำให้เกิดการแตกแยก คนจนหัวใจจะเจ็บกว่าคนมีเงิน เวลาไปติดต่อราชการ ปฏิบัติไม่เหมือนกัน แบ่งพรรคแบ่งพวกไม่เป็นธรรม

แต่ปัญหาใหญ่ของกลุ่มชาวเลบ้านสังกาอู๋ คือปัญหาเรื่องความขัดแย้งทางด้านศาสนา ความเชื่อ ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการถือศักราชต่าง ๆ เข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนชาวเลที่ประสบภัยพิบัติสึนามิ โดยเฉพาะองค์กรหนึ่ง ซึ่งได้ส่งทีมงานเข้าไปแจกอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ แจกอวน แจกเรือและสร้างบ้านให้ใหม่ แล้วเข้าไปจัดกิจกรรมร้องรำทำเพลงและแจกขนม ทุกวันพฤหัสบดี

ช่วงแรกชาวบ้านสนใจเข้าร่วมเพื่อรับของแจก ต่อมามีการชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยเลือกเด็กหนุ่มสาวชาวเลจำนวนหนึ่งเป็นตัวแทนไปอบรมแล้วกลับมาเป็นแกนนำในการเผยแพร่ประสบการณ์ที่ได้ไปพบเห็นมา ผลที่สุดชาวเลในชุมชนบ้าน สังกาอุ้เกือบร้อยละ 50 ยอมเปลี่ยนศาสนา ด้วยหลายสาเหตุ เช่น ฟังคำบอกเล่าแล้วศรัทธา กลัวว่าหากไม่ยอมรับจะต้องคืนของที่รับมา หรือญาติพี่น้องชักชวนให้เข้า

ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้ชาวเลแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ อีกฝ่ายต้องการเปลี่ยนศาสนา เกิดความขัดแย้งทางสังคมอย่างรุนแรงและลุกลามถึงขั้นที่สามัคคีธรรมจะเลิกล้ม ลูกทะเลาะกับพ่อแม่ เด็กนักเรียนในโรงเรียนทะเลาะกันมีการใช้คำพูดที่รุนแรง เช่น “ใครที่นับถือผีบรรพบุรุษ ตายไปจะเป็นเปรตเป็นชาตาน” ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องไต่ถามไต่ถามว่า “นักเรียนจะเลิกนับถือศาสนาใดก็ได้แต่อย่าดูถูก อย่าทะเลาะกัน เพราะมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน” (สุชาติ เฒ่าประเสริฐ, สัมภาษณ์ : 19 ตุลาคม 2551).

โตะหมอ ผู้นำของชาวเลที่ปฏิเสธไม่ยอมรับศาสนาให้ให้ชาวเลกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนา ไม่ยอมให้นำศพไปทำพิธีและฝังร่วมกับสุสานบรรพบุรุษ เมื่อพบว่ามีการเข้าไปทำพิธีศพและนำสัญลักษณ์ของศาสนาใหม่ไปปักไว้ก็พากันไปถอนทิ้ง เหตุการณ์บานปลายจนกระทั่งสมาชิกชาวเลกลุ่มหนึ่งเดินทางมาปรึกษาและขอให้ผู้วิจัยซึ่งเป็นตัวแทนจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่และทีมงานจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกระบี่ เดินทางไปช่วยไต่ถามไต่ถาม จนเหตุการณ์คลี่คลายลง หลังจากนั้นไม่นานโตะหมอเสียชีวิตลง ผู้ที่โตะหมอถ่ายทอดวิชาให้ ไม่มีใครยอมรับตำแหน่งโตะหมอ เพราะเกรงว่าจะปกครองกันไม่ได้ จนกระทั่ง ผู้อาวุโสคนหนึ่งบอกว่า “โตะหมอที่ตายไปแล้วมาเข้าฝันว่าให้รับเป็นโตะหมอ” ชาวบ้านจึงยอมรับโดยแต่งตั้งผู้ช่วยอีก 2 คน

ชาวเลบางคนบ่นว่า “แต่ก่อนโหมเราอยู่กันได้ดี ๆ ตั้งแต่สืนามิเข้ามาทำให้แตกแยกกันไปหมด” (มะลิ ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 19 ตุลาคม 2551)

การเข้าไปให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ หลังเกิดเหตุการณ์สืนามิ ซึ่งมีทั้งโครงการเร่งด่วน และโครงการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน ด้วยการสร้างบ้าน ช่อมเรือ และบริจาคเครื่องมือทำมาหากินเพื่อยังชีพอย่างยั่งยืน แต่การแจกจ่ายที่ไม่ทั่วถึงก็ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันได้ ดังที่ ชาวตลาดศรีราชาบางกลุ่มคุยกันว่า

วัน ๆ นั่งแลรถทุกของ (นั่งดูรถบรรทุกสิ่งของ) วิ่งผ่านหน้าบ้าน เข้าไปแจกชาวเลบ้านหัวแหลม บ้านสังกาอุ้ ถัดมาก็เป็นบ้านมุสลิม วันละหลายคันแจกจนเหลือเพื่อแต่ไม่เคยตกถึงมือพวกเราในตลาดแม้แต่ชิ้นเดียว ถ้าให้ความช่วยเหลือผ่านผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิมก็จะแจก

กันในกลุ่มพวกกันเอง ไปยื่นฟังรายชื่อคนได้รับแจกเรือ แจกบ้านใหม่เป็นญาติพี่น้อง ผู้ใหญ่บ้านทั้งเพ บางคนมาจากที่อื่นไม่เคยเห็นหน้าไม่ได้ถูกสืนามิก็มีชื่อออกไปรับแจก

จากการที่ชาวเลได้รับแจกอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ จำนวนมากทำให้ชาวจีนในตลาด บางคนบ่นว่า “เดี๋ยวนี้ชาวเลรวยแล้ว ตามให้มาทำงาน ให้มาช่วยขึ้นมะพร้าวก็ไม่มีใครมาแล้ว”

แต่เมื่อไปเลียบเคียงถามชาวเล ก็มีการฝากผู้วิจัยมาบอกว่า “อยากจะไปช่วยทำงาน เหมือนเดิม อยากได้เงินด้วย แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยังทำใจไม่ได้ยังกลัวอยู่ ไม่มีแรงทำงาน กลัวว่าไปแล้วจะขึ้น (ต้นมะพร้าว) ไม่รอด”

บางคนมองว่าการที่มีหน่วยงานต่าง ๆ เอาของไปแจกเป็นการสร้างความเคยชินกับการรอรับของแจกโดยไม่ต้องทำงาน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกยังคงพบเห็นกันอยู่ ดังคำบอกเล่าของเจ้าของร้านค้าชาวจีน (สุริย์ อุทัยรัตน์, สัมภาษณ์ : 22 พฤษภาคม 2550) ว่า “ช่วงนี้มามีขายไม่ค่อยได้เพราะทั้งชาวเลและมุสลิมได้รับแจกมาก มุสลิมบางคนได้รับแจกมามากหมอบกินไม่ได้เก็บมาฝากคนจีนในตลาดที่บ้านก็มีพรรคพวกเอามาฝาก ชาวจีนที่รู้ข่าวว่าชาวเลสูงอายุที่สนิทกันได้รับความเสียหายจากสืนามิ หรือไม่สบายก็ไปเยี่ยมให้กำลังใจ”

เมื่อชาวเลมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีบ้านอยู่อาศัยที่ถาวรมีเครื่องมือทำมาหากินเป็นของตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยนายทุนชาวจีน อีกทั้งปัจจุบันในชุมชนชาวเลและชาวมุสลิมส่วนใหญ่มีร้านค้าในชุมชน กลุ่มที่อยู่ไกลออกไปจึงไม่ค่อยออกมาซื้อของในตลาดศรีราชา จะเดินทางออกมาซื้อของของบ้างเฉพาะในวันที่มีตลาดนัดวันอาทิตย์ หรือต้องการสินค้าจำเป็นที่ไม่มีขายในชุมชนเท่านั้น มีแต่กลุ่มที่อยู่ใกล้ ๆ ที่ยังไปมาหาสู่ซื้อสินค้า หรือนำสินค้าจากทะเลออกมาขาย และมิชาวเลไม่มากนัก ที่ยังคงเช่าซื้อ อวน แล่นำกุ้ง ปลาที่จับได้ไปผ่อนจ่ายกับเจ้าเก่าชาวจีน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตาได้ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาอย่างเป็นพลวัต ดังคำกล่าวที่ว่า “สมัยก่อนไทย แวก จีน ชาวเล แต่งงานกันสามัคคีกัน มิไม่กระดานสักแผ่นหนึ่ง ช่วยกันยก ช่วยกันแบก แต่ทุกวันนี้ ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่”

“ทุกวันนี้ไม่เหมือนเดิมสมัยก่อนช่วยกันทำงาน ออกเรือหาปลา ตัดไม้ต่อเรือ กินอยู่ด้วยกัน เดิวนี้อย่างคน ต่างทำงาน มีแต่คนแก่ ๆ ที่ยังรู้จักคบหากัน” (ลิเย็น ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2553).

“แต่ก่อนสร้างบ้านไม่ต้องจ้าง ช่วยกันทำได้กินได้ร่วมมือได้หนูก (สนุก) กันทุกวันนี้มีเงินไม่มีน้ำใจออกปากทำงานกันไม่ได้ต้องจ้างทั้งในกลุ่มมุสลิมกันเองและคนจีน” (เพ็ญจันทร์ อับดุลหาล้า, สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551).

การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตากับโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ

มูลนิธิชุมชนไทเป็นองค์กรอิสระอีกองค์กรหนึ่งที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนบนเกาะลันตาหลังเหตุการณ์สึนามิ ตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตา (The Indigenous Livelihood Restoration and Sustainable Ecology for Lanta Island) ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme (UNDP)) และทำงานร่วมกับภาคีในท้องถิ่นทั้งองค์กรชุมชนกลุ่มศิลปิน เทศบาล อบต. และนักวิชาการท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิฟื้นคืนสู่ภาวะปกติ เพื่อฟื้นฟูและบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิม เกี่ยวกับ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และสร้างกลไกความร่วมมือแบบ พหุภาคีระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนให้สอดคล้องกับนโยบายหรือกรอบคิดที่ก้าวข้ามความช่วยเหลือในลักษณะสงเคราะห์ไปเป็นการช่วยเหลือให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถฟื้นฟูตนเองและสามารถค้นหาศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบพึ่งพาตนเองได้

ผู้วิจัยและทีมงานได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าวในฐานะนักวิชาการท้องถิ่นกลุ่มทีมงานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทำหน้าที่ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่าการดำเนินงานในช่วงแรกทางโครงการมอบหมายให้นักวิชาการทั้งจากส่วนกลางและนักวิชาการท้องถิ่น เข้าไปศึกษาพื้นที่ทุกด้านอย่างละเอียดรอบคอบเก็บความรู้เป็นชุดย่อย ๆ หลายชุดเพื่อใช้กับหลายพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

ขณะเดียวกันโครงการฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปประจำในพื้นที่และรับผิดชอบเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกิจกรรมเพื่อสานสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ ปลุกจิตสำนึกรักถิ่น และสร้างเครือข่ายความเป็นชุมชน “คนเกาะเดียวกัน” (Lanta Islanders) มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการส่งตัวแทนแต่ละชุมชนไปศึกษาดูงาน เข้าร่วมอบรม ประชุม สัมมนา และจัดเวทีสาธารณะเพื่อสำรวจความต้องการของชุมชน หลังจากนั้น ได้นำองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้ มาร่วมกันพัฒนาชุมชนตามศักยภาพและความเหมาะสม เช่น ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ปรับปรุงอาคารที่ว่าการอำเภอหลังเก่า เพื่อสร้างพิพิธภัณฑ์ชาวเกาะลันตา สร้างบ้านรองเง็งและหอชาติพันธุ์ชาวเลบริเวณชุมชนบ้านตังกาอู๋ พัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรม บ้านรำหมาด เพื่อส่งเสริมการแสดงพื้นบ้าน ส่วนชุมชนบ้านนา บ้านเจ๊ะหลี และชุมชนโดยรอบเกาะจะส่งเสริมให้มีโครงการจัดตั้งธนาคารข้าวสาร โครงการส่งเสริมหัตถกรรมจากเตยปาหนัน ผ้าบาติก โครงการบ้านเรือนไร้ขยะ โครงการเพาะเลี้ยงเห็ด โครงการปลูกผักเพื่อเสริมรายได้และรองรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และโครงการ

ปลูกป่าโกงกางเพื่อพัฒนาระบบนิเวศ ที่ยั่งยืนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ และขยายพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน และผลพลอยได้สำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศน์ ฯลฯ

หลังจากดำเนินงานไปได้ระยะหนึ่ง ตัวแทนจาก UNDP เข้าไปติดตามผลการดำเนินงานโครงการ ผลการประเมินสรุปว่ามีผลงานเด่นชัดจึงสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติม และขยายเวลาเพิ่มเป็นช่วง ๆ จาก 1 ปี จนกระทั่ง ปิดโครงการในปีที่ 3 เมื่อชุมชนเริ่มเข้มแข็งคณะทำงานและเจ้าหน้าที่ประจำทยอยถอนตัวจากพื้นที่ เพื่อในชุมชนดูแลกันเอง แม้บางชุมชนจะไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือชบเซาไปเมื่อขาดพี่เลี้ยง แต่โครงการนี้ได้ปลูกชาวชุมชนเกาะลันตาให้ตื่นตัวลุกขึ้นมาดูแลตัวเอง เช่น ชุมชนบ้านโคกยางประสบความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน ให้เลิกลักลอบตัดไม้โกงกางเผาถ่านและช่วยกันดูแล รักษาป่ากันเอง โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มช่วยกันซ่อมเรือ ซ่อมกระชังปลา และเครื่องมือประมงอื่น ๆ ที่ได้รับความเสียหายจากสึนามิ ตามด้วยการหาอาชีพเสริม ฟื้นฟูอาชีพเดิมที่สุจริตให้กับชุมชน จนกลายเป็นกิจกรรมปลูกจิตสำนึกร่วมของชุมชน (แม่น้ำวดี ภูษธร ณ อุทยาน. 2550 ก : 119)

ทำนองเดียวกัน ทุ่งห้วยเพ็ง ก็ได้รวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนที่ตกงานจากเหตุการณ์สึนามิ ดำเนินการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฯ ด้วยการร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง จัดทำโครงการบ้านเรือนไร้ขยะ โครงการส่งเสริมอาชีพ(ผ้ามัดย้อม และผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว) ธนาคารข้าวสาร โครงการรณรงค์ศาสนาและวัฒนธรรม (นราธร หงษ์ทอง. 2549 : 3)

สำหรับชาวเกาะปอซึ่งเป็นมุสลิมเกือบทั้งหมดการเข้าไปให้ความช่วยเหลือขององค์กรต่าง ๆ กลายเป็นภาระที่ต้องแบกรับ จนชุมชนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้กันใหม่ ให้รู้จักปฏิเสธกล้าแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริง และต้องคุยกันก่อนว่าสิ่งที่ให้ชุมชนรับได้หรือไม่ เช่น การให้ที่แลกเปลี่ยนกับการเผยแพร่ศาสนา หรือให้อิฐ ให้หินแต่ไม่มีค่าขนส่งก็รับไม่ได้ นอกจากนั้น ชาวเกาะปอยังร่วมกันเสาะหาแหล่งน้ำบาดาลได้สำเร็จร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งและวางกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปบนเกาะเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติที่ไม่ให้ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม (แม่น้ำวดี ภูษธร ณ อุทยาน. 2550 ค : 95-114)

มีมุมมองใหม่และจิตสำนึกของชาวเกาะลันตาเองที่เข้มแข็งขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “สึนามิทำให้คนที่หวังเงินเดือน หวังงานหรือพึ่งพิงอยู่กับการท่องเที่ยวได้รับบทเรียน เพราะธุรกิจการท่องเที่ยวไม่ยั่งยืน แต่ทรัพยากรธรรมชาติ คือต้นทุนที่ใช้ได้ไม่มีวันหมดและจะเป็นความยั่งยืนที่แท้จริงของชุมชน” และ “ต้องยอมรับความเป็นจริงว่า แม้ชุมชนจะอยู่เฉย ๆ การท่องเที่ยวก็เข้ามาถึง

ประตูบ้าน การหาวิธีให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงจะเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อตั้งรับกับการท่องเที่ยว” (แม่น้ำวาด ฤกษ์ ฌ อยุธยา. 2550 ข : 169)

ในช่วงที่นักวิชาการลงพื้นที่ เจ้าหน้าที่ซึ่งทางโครงการส่งเข้าไปได้จัดกิจกรรมเพื่อประสานความเข้าใจระหว่างกลุ่มชนบนเกาะลันตา ฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่เริ่มห่างเหินให้กระชับขึ้น และร่วมพบปะสังสรรค์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น

โครงการ “เปิดเลเรือ”¹ 2 ครั้ง ในเดือนธันวาคม 2548 และ 2549 เป็นโครงการเล่นเรือหางยาวรอบเกาะ เพื่อแวะเยี่ยมพี่น้องชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มชาติพันธุ์และช่วยกระตุ้นให้ร่วมกันค้นหาศักยภาพและภูมิปัญญาของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนปลูกจิตสำนึกรักถิ่น และใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา ของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่จิตสำนึกชุมชน เช่น ในพิธีเปิดงานก่อนออกเรือ เชิญโต๊ะหม่อมชาวเลทำพิธีบะละโว้ย โต๊ะอิหม่ามอ่านคูอาห์ และพระสงฆ์สวดมนต์ปะพรมน้ำมนต์เพื่ออวยพรให้ลูกหลานเดินทางโดยปลอดภัย ฯลฯ

โครงการ “ฝากาตร”² สานเครือข่ายเกลอดอนเกลอเลเพื่อเกาะลันตา” ในเดือนสิงหาคม 2549 เป็นโครงการที่มีจุดมุ่งหมายให้ทุกกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา ทั้งที่ตั้งบ้านเรือนริมทะเลและพักอาศัยในพื้นที่ห่างไกลทะเลได้ปฏิสัมพันธ์พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามความคืบหน้าของการฟื้นฟูชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน สมาชิกจากเครือข่ายต่าง ๆ รวมตัวกันเดินทางตามเส้นทางที่กำหนดไว้ และมีจุดแวะพักทำอาหารพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มร่วมกัน “ทำไปกินไป”

โครงการย่อย ๆ เหล่านี้มีส่วนจุดประกายให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องมาเช่น กิจกรรมงาน “ลานตา ลันตา” ในฤดูกาลท่องเที่ยวของทุกปี ซึ่งเป็นโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่ทางอำเภอเกาะลันตา ร่วมกับเทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่และชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดกระบี่ จัดขึ้น บนถนนศรีราชา ตั้งแต่บริเวณท้ายตลาดไปจนถึงบริเวณสมาคมชาวเกาะลันตา รวมถึงบริเวณรอบอาคารที่ว่าการอำเภอเก่า ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างปรับปรุงเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ของชาวเกาะลันตา ทางโครงการและทีมงานผู้วิจัยจึงได้ร่วมกันจัดแสดงวัตถุ ภาพเก่า และแผ่นนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา ภายในอาคารดังกล่าว เพื่อเปิดบริการให้ผู้สนใจและนักท่องเที่ยวเข้าชม ในงานนี้นอกจากจะพบเห็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินขวักไขว่ในงานและเพลิดเพลินกับการชมศิลปะการแสดงพื้นบ้านเข้าชมพิพิธภัณฑ์ชาวเกาะลันตา ร้านขายของพื้นเมือง ซึ่งจัดร้านเพื่อสื่อความหมายถึงวัฒนธรรมและประเพณีของชาวเกาะลันตา และการชิมอาหารพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็น

¹ ภาษาปักษ์ใต้ หมายถึง เปิดทะเล จีเรือ

² ภาษามลายู หมายถึง การประสานใจ ร่วมแรงร่วมใจ ความร่วมมือ ความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว

พื้นที่ที่เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องได้พบปะ ได้ถามทุกข์สุขกัน ดังจะเห็นได้ว่า ชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาร่วมงานเดินทักทายกันอย่างสนิทสนม โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่ได้พบกันมานาน ภาพเหล่านี้บ่งบอกถึงสายสัมพันธ์ และความผูกพันของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อกัน เช่นกรณีที่เกิดขึ้นในงาน “ลานตา ลันตา” เมื่อปีพ.ศ. 2548 และ 2549

นางนึ่ง อูสาห์ ชาวมุสลิม เดินทางมาเที่ยวงาน “ลานตา ลันตา” ที่ตลาดศรีราชาพบนางสุดา ไหวพริบ เพื่อนชาวจีน นั่งอยู่หน้าบ้านจึงเดินเข้าไปทักทาย โอบไหล่กันด้วยความดีใจ ผลัดกันเล่าความหลังว่า “วันหนึ่งเราสองคนนั่งเรือเมล็ดจากบ่อม่วงกลับมาเกาะลันตาด้วยกัน ระหว่างทางเรือถูกพายุใหญ่ นั่งกอดกันร้องไห้เป็นห่วงลูกกลัวว่าจะไม่ได้กลับไปหาลูก เราสองคนเป็นเพื่อนตาย มีอะไรก็ช่วยกัน ตอนอิม (นางสุดา ไหวพริบ) แต่งงานก็มาช่วยล้างจาน” (นึ่ง อูสาห์. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550).

อีกกรณี เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชาวเล นายบ่าวนุ้ย หมัดสำหรน และนางจ๊ว หมอยา ชาวมุสลิมสองสามีภรรยาจากบ้านเจ๊ะหลี มาพบกับชาวเล สังกาฮู๋ ในงาน “ลานตา ลันตา” ทักทายกันด้วยความดีใจ และเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “รู้จักกันมานานแล้ว เป็นเพื่อนกัน เขาเป็นชาวเล เราเป็นแขก คิดถึงกันก็ไปมาหาสู่กัน พบกันกอดคอกัน สมัยก่อนเขามีปลาเขาเอาไปให้เรากินเรามีผัก มีลูกไม้ (ผลไม้) เราก็แบ่งให้เขา” (บ่าวนุ้ย หมัดสำหรน. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550)

นอกจากนั้น ในงาน “ลานตา ลันตา” ครั้งนี้ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นชาวจีนคนหนึ่ง นั่งดื่มเหล้าชาวกอดคอร้องเพลงอยู่ในกลุ่มชาวเลที่นั่งรอแสดงร้องเง้บนเวทีด้วย งานเทศกาลที่จัดขึ้น จึงสามารถสื่อให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ที่บ่งบอกถึงความเป็นหนึ่งเดียว ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ลักษณะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในงานพบปะสังสรรค์ เช่นงาน “ลานตา ลันตา” ซึ่งเป็นงานเทศกาลที่จัดแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวเกาะลันตาทุกกลุ่ม และเปิดกว้างให้ผู้คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติ ศาสนา ทั้งคนในท้องถิ่น คนต่างถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน โดยผ่านการเข้าร่วมงานสาธารณะดังกล่าว คล้ายกับการเข้าร่วมงาน “ฉลองสาธารณะของลาติโน” (the Latino festival) ซึ่งสเทิร์น และคณะ (Stern et al. 1991 : xviii-xix) ยกตัวอย่างว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ เพื่อทำความเข้าใจข้ามกลุ่มวัฒนธรรม ระหว่างกลุ่มชนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อยู่ในเมืองเล็ก กับเมืองใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกันด้านธุรกิจถึง 3 ระดับ เช่น นิทรรศการสำหรับนักท่องเที่ยว ถนนสำหรับหาบเร่ขายอาหาร พื้นเมืองของลาติโนส และองค์กรครอบครัวที่หาอาหาร ได้มีโอกาสรวมญาติด้วย

องค์ความรู้ ด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมมีความสำคัญในการสร้าง “ชุมชนคนเกาะเดียวกัน” (Lanta Islanders) โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตาจึงเป็นกิจกรรมหลักที่

จะเติมเต็มให้กับโครงการฯ และเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่จะแสดงถึง “ตัวตน” หรืออัตลักษณ์ (identity) ของชาวเกาะลันตา ซึ่งประกอบด้วย 4 กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันและเพื่อให้ชาวเกาะลันตา “รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ” การดำเนินงานจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ทุกชั้นตอนจึงเกิดขึ้นจากการร่วมแรงร่วมใจและร่วมแสดงทัศนะของชาวเกาะลันตา ทั้งภาครัฐ และประชาชน รวมถึงองค์กรเอกชนและภาคความร่วมมืออื่น ๆ เพื่อความถูกต้อง ตรงกับต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ในช่วงที่ปรับปรุงและซ่อมแซมอาคารที่ว่าการอำเภอ ผู้วิจัยและทีมงานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปศึกษาข้อมูลภาคสนามชุมชน เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ในเกาะลันตา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาพถ่ายในอดีต และจัดหาวัตถุสำหรับจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ได้มีโอกาสเข้าไปพบเห็นวิถีการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะช่วงที่เตรียมงาน เพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ชาวเกาะลันตา 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการจัดแสดงชั่วคราวเพื่อเปิดบริการให้เข้าชมในงาน “ลานตา ลันตา” และอีกครั้งเป็นการจัดแสดงแบบถาวรเพื่อทำพิธีเปิด หลังจากปรับปรุงอาคารเสร็จสมบูรณ์ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะเข้ามามีส่วนร่วมวางรูปแบบการนำเสนอเรื่องราวและจัดแสดงวัสดุที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ภายในตัวอาคารมีการกำหนดเขตพื้นที่สำหรับจัดแสดงแต่ละกลุ่มทุกกลุ่มต่างมุ่งมั่นและสนุกกับการทำงานในส่วนที่รับผิดชอบสลับกับการ เดิน แวะเวียนไปดิชม พูดคุย หยอกล้อกับกลุ่มข้างเคียง มีบางช่วงผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าชาวเลบางคนนั่งเล่นหมากรุกกับชาวมุสลิม ขณะที่ชาวเล ชาวมุสลิม และชาวจีน ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งมองคุณิทรศกรภาพถ่ายในอดีตของชาวจีนที่ติดบนผนังห้องจัดแสดงวัฒนธรรมของชาวจีน ต่างชี้ชวนกันดูว่าเป็นภาพพ่อ แม่ พี่น้องของใคร บางภาพที่จำไม่ได้ว่าเป็นใคร ชาวจีนอาวุโสก็จะนับญาติให้ฟังว่าเป็นภาพญาติพี่น้องของใครอยู่บ้านหลังไหนบ้าง

สถานการณ์เช่นนี้นอกจากจะมองอย่างผิวเผินว่าภาพถ่ายในอดีตเหล่านั้นเป็นสื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นรูปธรรมสัมผัสได้ในช่วงเวลานั้นแล้ว หากมองย้อนลึกไปกว่านั้นยังบ่งบอกว่าพวกเขาจะต้องเคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก่อนจึงเข้าใจความหมายของภาพและเรื่องที่สนทนาตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของเพื่อนบ้านต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้ อีกทั้งพฤติกรรมการข้ามเขตพื้นที่จัดแสดงของตนไปมาหาสู่กันยังสะท้อนให้เห็นว่าในชีวิตจริงแม้แต่ละกลุ่มจะมีพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองแต่ในบางโอกาสมีการปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มวัฒนธรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

นอกจากนั้นภาพบางภาพที่จัดแสดงยังเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในอดีตได้เป็นอย่างดี เช่นภาพประเพณีแห่จาดของ

ชาวไทยพุทธในงานวันสารทเดือนสิบภายในวัดเกาะลันตามีชาวเลกลุ่มหนึ่งสะพายกลองร้องรำทำเพลงนำหน้าขบวนแห่ อีกกลุ่มหามจาดเดินตาม ถัดไปเป็นชาวจีน และชาวไทย เดินตามหลังจาด ซึ่งปัจจุบันประเพณีแห่จาดของชาวเกาะลันตาหายไปแล้วเพราะบนเกาะมีประชากรน้อยและไม่มีช่างทำจาด

ในภาพรวมโครงการฯได้รับการประเมินจากตัวแทนของ UNDP ว่าประสบความสำเร็จ เพราะสิ่งปัจจัยหลัก คือการบูรณาการเป้าหมายทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน การทำงานในรูปแบบพหุภาคี การใช้พลังชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และสามารถรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชาวเกาะลันตา ภายหลังเสร็จสิ้นโครงการกิจกรรมบางอย่างที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพ โดยเฉพาะชุมชนบ้านทุ่งหยีเพ็งปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม บ้านเรือนชาวบ้านสองข้างทางปรับเปลี่ยนเป็นร้านขายของ ร้านอาหาร ร้านซักผ้า มีบึงกะโล และบ้านพักในรูปแบบโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักค้าง ฯลฯ

ทั้งนี้ จากการศึกษาแนวทางการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนมุสลิมเกาะลันตา (สุขุมลย์ วิริโยธิน. 2551 : 130-138) ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในช่วงหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาจนกระทั่งสามารถรวมตัวกันสร้างชุมชนเข้มแข็งแล้ว ผลการวิจัยพบว่าชาวมุสลิมบนเกาะลันตาไม่ได้ปฏิเสธการท่องเที่ยวเนื่องจากทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ด้วย จึงต้องการแบ่งเขตการใช้ที่ดินเป็น 3 เขตโดยใช้จิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เขตหวงห้าม คือเขตที่ห้ามนักท่องเที่ยวต่างศาสนาเข้าไปโดยเด็ดขาด ได้แก่ ตัวอาคารมัสยิดสำหรับประกอบพิธีกรรมของชาวมุสลิม เขตเสรีสำหรับนักท่องเที่ยว คือบริเวณชายหาดและสถานบันเทิง และเขตชุมชน คือเขตที่นักท่องเที่ยวและชาวบ้านใช้พื้นที่ร่วมกัน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาควรให้ความเคารพในวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิม เขตชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาจะแบ่งเป็นชุมชนฝั่งตะวันตกได้แก่ บ้านพระแอะ บ้านคลองโตบ และบ้านคลองนิน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ส่วนเขตชุมชนฝั่งตะวันออก ได้แก่ บ้านทุ่งหยีเพ็งบ้านเจ๊ะหลี บ้านหัวแหลม และบ้านเกาะป่อ ซึ่งเป็นเขตที่ต้องการปกป้องวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้มากกว่าที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ขัดแย้งกับศาสนา จึงต้องการให้การท่องเที่ยวในเขตนี้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขตชุมชนตะวันออก ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ ก็คือส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่าพิพธิภักษ์ชุมชนชาวเกาะลันตาซึ่งต้องการให้เป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่จะแสดงถึง “ตัวตน” หรือ อัตลักษณ์ (identity) ของชาวเกาะลันตา และเป็น

แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเกาะลันตาแม้จะเกิดขึ้นแต่ไม่เสร็จสมบูรณ์ ยังคงปิดประตูการแก้ปัญหาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเนื่องจาก ตัวอาคารเป็นของอำเภอเกาะลันตา แต่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่ เมื่อเสร็จสิ้นโครงการยังไม่ได้มอบหมายความรับผิดชอบให้หน่วยงานใด ไม่มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านการบริหารพิพิธภัณฑ์ เข้าไปบริหารจัดการ ชาวเกาะลันตาที่ได้ชื่อว่าเป็น “เจ้าของพิพิธภัณฑ์” ก็ไม่ได้รับรองสิทธิให้เข้าไปดูแล

ในทำนองเดียวกัน โครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายความเป็นชุมชน “คนเกาะเดียวกัน” (Lanta Islanders) หรือกระชับความสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาที่ห่างเหินไปนั้น คงทำได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้วไม่สามารถย้อนกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้ เวลาผ่านมาแล้ว จากจุดเริ่มต้น 7 ชั่วอายุคน สภาพสังคมเปลี่ยนไป ปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไป วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ดังเช่น ปัจจุบันบนเกาะ ลันตามีชาวมุสลิมถึงร้อยละ 90 ของประชากรทั้งเกาะ เนื่องจากการย้ายเข้ามาประกอบกับหลักศาสนาอิสลาม มีข้อห้ามเรื่องการทำหมัน ส่งผลให้ชาวมุสลิมได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชนเกือบทุกชุมชน อำนาจการต่อรองที่เคยขึ้นอยู่กับชาวจีนจึงเปลี่ยนมาอยู่ในมือของชาวไทยมุสลิม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็เปลี่ยนไปด้วย อีกทั้งเมื่อเวลาผ่านไปความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาท ความจำเป็นในการพึ่งพากันเองลดน้อยลง โดยเฉพาะในยุคของการท่องเที่ยว ผู้คนต้องการแสงสว่างวัตถุ มากกว่ามิตรภาพและความอบอุ่นทางใจอย่างในอดีต ก็มีส่วนทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้โครงสร้างการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาไม่เหนียวแน่นอย่างในอดีต

ไม่เพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่ม จะไม่เหนียวแน่นดังกล่าว ภายในกลุ่มชาติพันธุ์เองก็คลายความสัมพันธ์แบบสังคมเครือญาติและการนับญาติลงด้วย การแยกเป็นปัจเจกของครอบครัวและส่วนบุคคลมากขึ้น จึงต้องแสวงหาความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ของชุมชนตลอดเวลา

บทที่ 5

วิเคราะห์อัตลักษณ์

การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การธำรงชาติพันธุ์ (ethnic maintenance) ในบทนี้ศึกษาภายใต้ความหมายของการเก็บรักษาชาติพันธุ์ให้คงไว้ หรือการอนุรักษ์ให้ดำเนินต่อไป โดยเจาะจงศึกษาเฉพาะในขอบเขตของการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการแสดงออกถึงการธำรงรักษาอัตลักษณ์ ในกลุ่มของคนที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันบนเกาะลันตา และมีการปฏิสัมพันธ์กัน การศึกษาการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สัมพันธ์กับคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic groups) “อัตลักษณ์” “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” และ “เขตวัฒนธรรม หรือพรมแดนทางชาติพันธุ์” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546 : 25) นำแนวคิดของ คูลีย์ (Cooley) มาอธิบายว่า “อัตลักษณ์” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเชื่อว่าสังคมกับปัจเจกชนเป็นปรากฏการณ์ ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิต (mental selves) หรือความคิดเกี่ยวกับตนเองของคนหลาย ๆ คน ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวเราตัวเขา เรียกว่า “ตัวตน” หรือ “อัตลักษณ์”

ขณะที่ คายส์ (Keyes : 1979 : 9) มีมุมมองที่ขัดแย้งกับความเห็นข้างต้นว่า สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่จำเป็นจะต้องมีลักษณะทางวัฒนธรรมเหมือนกัน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นตัวกำหนดให้มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในลักษณะของตำนาน พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และคติชน วิธีการแสดงออกทางวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์ (symbolic formulation) ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นี้ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและกลุ่ม ชาติพันธุ์มีความหมาย

หากแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาพบว่า แต่ละกลุ่มมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิด ที่เบอร์นาร์ด (Bernard. 1972 : 3) อธิบายว่า “เป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีสถาบันความเชื่อเดียวกัน มีภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์และภาษาเหมือนกัน สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้สืบทอดทางชีวภาพหรือมีมาแต่กำเนิด แต่เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการพื้นฐานและประสบการณ์ของกลุ่ม” และด้วยความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบสังคมเดียวกัน ทำให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นดังกล่าวนี้อย่าง เป็นปัจจัยสำคัญที่

กระตุ้นให้เกิดสำนึกในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตของกลุ่มไว้ (Cohen. 1974:xi, Schwartz. 1975 : 107-108)

ดังนั้น การศึกษาถึงการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาจึงต้องเข้าถึง “อัตลักษณ์” ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสี่กลุ่ม เพื่อศึกษาการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วยวิธีการก้าวผ่านพรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic boundary) ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างเป็นตัวกำหนดขอบเขตของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือต่างกลุ่มชาติพันธุ์เข้าสู่ “เขตวัฒนธรรม” (culture area) หรือ “อาณาบริเวณทางวัฒนธรรม” ในปริบทของของกลุ่มชนที่เราศึกษาทุกกลุ่ม ซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีระดับความตื้นลึกในหลายระดับ ดังที่ บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์ (2539-2540 : 60) มีทัศนะว่าความสับสนเหล่านี้เอื้อประโยชน์ในการวิเคราะห์ในเรื่องการก่อรูปของตัวตน และหากกลุ่มชนใดสามารถธำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ขณะที่ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นอัตลักษณ์นั้นจะเป็นตัวกำหนดความเป็นสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นสมาชิกที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ทั้งนี้ผู้วิจัยมิได้ละเลยทัศนะของบาร์ท (Barth. 1969 : 15) ซึ่งเห็นว่าพรมแดนชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับการครอบครองดินแดน การธำรงความแตกต่างทางชาติพันธุ์วิเคราะห์ได้จากการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง พรมแดนทางชาติพันธุ์จึงเป็นเขตแดนกันวิถีชีวิตทางสังคม การที่คนสองคนยอมรับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันขณะปฏิสัมพันธ์กันแสดงว่าทั้งสอง “เล่นเกมเดียวกัน”

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวเกาะลันตาที่สืบทอดผ่านยุคสมัยต่าง ๆ เข้าสู่ยุคปัจจุบัน นอกจากจะบอกเล่าถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านกาลเวลาในอดีตสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน พัฒนาการด้านการปกครองของราชอาณาจักร สถานที่สำคัญ ถาวรวัตถุ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่หลอมรวมกันด้วยสายสัมพันธ์ของ ความเป็นเพื่อน ความเป็นหัวหน้าที่ลูกน้อง ความเป็นญาติพี่น้องทางสายเลือด ทางการค้างาน การยกย่องให้เป็นลูกบุญธรรมซึ่งกันและกัน เป็นเกลอกัน และความเป็นครูกับลูกศิษย์แล้ว ยังบ่งบอกถึงรูปแบบวัฒนธรรมที่หลากหลายและวิธีการดำเนินชีวิตที่ต่างกันอย่างชาวเกาะลันตาดังกล่าวที่ว่า “ชาวเลเร่ร่อนหาปลา แขกจองที่ทำนาทำสวน ต่อเรือ คนจีนค้าขาย คนไทยเป็นนาย” มีการแบ่งแยกตามสำนึกทางชาติพันธุ์ว่าเป็นชาวเล ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยอย่างชัดเจนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีเขตพื้นที่สำหรับพักอาศัยและประกอบพิธีกรรมเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมที่นำติดตัวมาจากถิ่นฐานเดิม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มต่างมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มวัฒนธรรม ทำให้มีการแพร่กระจายและการหยิบยืมวัฒนธรรมบางอย่างจากต่างกลุ่ม

มาปรับใช้ จนเกิดการผสมผสานกลมกลืนและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่งผลให้พรมแดน และเขตวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในเงื่อนไขของชาวเกาะลันตาซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใน ดินแดนใหม่ ผู้วิจัยสนใจแนวคิดของจิรวุฒิ เสนาคำ (2549 : 41) ที่มองว่า “เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างจาก ปัจจัย ข้ามพรมแดน ข้ามทวีป ข้ามวัฒนธรรม นอกบริบทของรัฐชาติ จึงมีลักษณะที่ตัดต่อใหม่ มีการผสมผสาน ไม่เป็นหนึ่งเดียว มีการเลื่อนไหล โยงใยข้ามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หลายแห่ง” การนำมาตัดต่อใหม่หรือสร้างซ้ำดังกล่าวจึงอาจจะไม่เหมือนเดิมทั้งหมด หรือเมื่อเวลาผ่านไป อาจจะปรับเปลี่ยนจนกระทั่งแตกต่างไปจากอัตลักษณ์เดิมที่จากมาหรืออาจจะผสมผสานกับ อัตลักษณ์ของกลุ่มชนอื่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกัน

แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการพลัดพราก (displacement) ซึ่งวรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน อธิบายว่า เป็นลักษณะการพลัดพรากทางวัฒนธรรมและการพลัดพรากทางร่างกาย เนื่องจากการ อพยพแยกตัวออกมาจากถิ่นกำเนิดด้วย เหตุปัจจัยที่แตกต่างกันหรือถูกบังคับโดยเจ้าของอาณานิคม ที่เข้ามาครอบครอง นอกจากนั้น วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน และคณะ. (Wanni W. et al. 2005 : 10-12) ยังแสดงทัศนะว่า การใช้คำ “displacement” ในความหมายของการพลัดพรากจะมีมุมมองที่ กว้างกว่าคำว่า “diaspora” ซึ่งหมายถึงการพลัดถิ่น

ทั้งนี้ จากแนวคิดเกี่ยวกับการพลัดพรากทางร่างกายจากถิ่นกำเนิดและพลัดพรากจากอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงสู่ประเด็นการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาได้ ใน 2 ประเด็น

ประเด็นแรกมองว่า การสร้างวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนใหม่ ภายใต้รัฐชาติใหม่ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐาน สมาชิกที่พลัดพรากมาจะยังคงเก็บรักษาไว้ ละทิ้ง แทนที่ หรือประดิษฐ์ซ้ำ สำหรับการสร้างสรรค์ใหม่

ประเด็นที่สองมองว่า ผลจากการปฏิสัมพันธ์ในดินแดนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในช่วงเวลา ที่เปลี่ยนผ่านอันยาวนาน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะรับเอาวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากกลุ่มอื่นเข้าไป ผสมผสาน หรือกลืนกลาย เข้าไปแทนที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน หรือยังคงธำรงอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์ดั้งเดิมไว้ในด้านใดบ้าง

การศึกษาในประเด็นแรกค่อนข้างยาก เนื่องจากถิ่นกำเนิดของบางกลุ่มชาติพันธุ์ยังคง คลุมเครือไม่สามารถสืบย้อนไปยังแหล่งดั้งเดิมที่พลัดพรากมาได้หรือแม้แต่ชาวจีนซึ่งมีแหล่งที่มา ชัดเจน ผู้วิจัยก็เห็นพ้องกับ พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2545 : 9,11) ว่ายากแก่การสืบค้นอัตลักษณ์ ดั้งเดิมที่แท้จริงได้ เนื่องจากการพลัดพรากจากถิ่นฐานเดิมมาอยู่ในชุมชนใหม่ที่มีเงื่อนไขทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เป็นตัวกำหนดให้เส้นทางการ

พัฒนาแตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดแบบแผนวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกัน จนบางครั้งแทบไม่เหลือร่องรอยความคล้ายคลึงในอดีต แม้ชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน เช่น ในประเทศไทยก็จะมีแบบแผนวัฒนธรรม “จีน” รูปแบบใดเป็นหลักมาตรฐาน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาประเด็นแรกเท่าที่สืบย้อนกลับไปได้ในขณะที่ทำวิจัย และให้ความสำคัญกับประเด็นที่สอง โดยเน้นศึกษาเกี่ยวกับขบวนการปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาทั้ง 4 กลุ่ม หลังจากที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาแล้วจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปรากฏหลักฐานชัดเจนให้ศึกษาได้ในช่วง 7ชั่วอายุคน โดยพิจารณาจากอัตลักษณ์ ของ แต่ละกลุ่มที่ปรากฏใน ตำนานความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นภูมิวัฒนธรรม และเครื่องมือสืบสานเรื่องราวในอดีต ภาษา สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มและต่างกลุ่ม วัฒนธรรม การแต่งกาย อัตลักษณ์ที่ปรากฏบนเรือนร่างของผู้คน ซึ่งอาจจะบ่งบอกถึงความเป็นเขาเป็นเราได้ อาหารวัฒนธรรมการกินเพื่อความอยู่รอด ซึ่งแฝงคติความเชื่อไว้เบื้องหลัง ยานพาหนะ และที่พักอาศัย ศูนย์รวมกลุ่มชาติพันธุ์ เครื่องมือทำมาหากินและเดินทาง และการแสดงพื้นบ้าน พื้นที่สำหรับสร้างสรรค์ เผยแพร่ และ สืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเล

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อ ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ บนเกาะลันตาด้วยกัน ชาวเลเป็นกลุ่มที่อาศัยบริเวณหมู่เกาะลันตามายาวนานที่สุด และเป็นกลุ่มที่ ไม่มีภาษาเขียน การบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์เพื่อสืบทอดไปสู่ลูกหลานจึงผูกเรื่องเป็นตำนานเพื่อให้ง่ายแก่การจดจำและสะดวกในการสืบทอดต่อไป เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมทั่วไป และด้วยวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติมากที่สุด มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ จึงมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่ม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีตัวตนสามารถมองเห็นได้ ในรูปลักษณะของสัตว์บก สัตว์น้ำ ต้นไม้ ทะเล และสถานที่บนเกาะลันตาและหมู่เกาะใกล้เคียงมากที่สุด ดังเช่น

ตำนานโต๊ะบูหร่ง เล่ากันว่าครั้งหนึ่ง ขณะที่บรรพบุรุษของชาวเลเผชิญกับพายุคลื่นลมแรงกลางทะเล มินกตัวหนึ่งบินมาเกาะเสากระโดงเรือ ทันใดนั้นพายุคลื่นลมก็สงบลงทันทีจึงเชื่อกันว่าโต๊ะบูหร่ง สิงสถิตในตัวนก สามารถห้ามลมห้ามฝนได้ และเป็นที่น่าถือของชาวเล ทุกกลุ่มตามตำนาน ดังนั้นจึงแกะสลักรูปนก ไวบนหัวเรือ ปลาจึก หรือ ลากัจ ที่ใช้ในพิธีลอยเรือ ซึ่งชาวเลให้ความสำคัญมากที่สุด มีศาลโต๊ะบูหร่งเป็นศาลบรรพบุรุษประจำกลุ่มชาวเลบ้านเกาะจำ ซึ่ง ชาวจีนและชาวไทยบนเกาะจำนิยมไปบนบาน และในวันตรุษจีนของทุกปีจะนำหัวหมูไปเซ่นไหว้ที่ศาลด้วย

ตำนานโตะอาโหมสุเบอร้าย เดิมเป็นจอมปลวกและมึงตัวใหญ่เลื้อยมาขดตัวเป็นประจำ เชื่อกันว่าโตะอาโหมสุเบอร้าย สิงสถิตในตัวงู ชาวบ้านหัวแหลมจึงร่วมใจกันสร้างศาลให้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นศาลบรรพบุรุษ ประจำบ้านหัวแหลมกลาง ทุก ๆ เดือน 7 ก่อนทำนา ทั้งชาวเล ชาวจีน และชาวมุสลิม ที่มีสวน มีนา บริเวณนั้นจะร่วมกันจัดงานฉลอง ปัจจุบันชาวเลยังคงทำพิธีไหว้ศาล และเวียนไม้ระกำก่อนทำพิธีลอยเรือในเดือน 6 และเดือน 11 ก่อนจะเกิดคลื่นยักษ์ สึนามิ ไม่นานนัก ชาวเลต้องย้ายศาลโตะอาโหมสุเบอร้ายและสุสานมาไว้ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านหัวแหลมกลาง (อาภรณ์ อุภยณัฏฐ์. 2532 : 87-90)

ตำนานบ่อคูลี ที่บ้านศาลาด่าน เดิมเป็นบ่อเล็ก ๆ คล้ายไห ชาวเลเรียกว่า“บ่อไห” หรือ “ตะลากา ตะปอคูลี” เล่ากันว่า หญิงพุงใหญ่ (ผู้หญิงท้องแก่) ที่ภูเก็ตอยากดื่มน้ำจากบ่อคูลี ตามที่พบในฝัน จึงให้คนกรรเชียงเรือมาหา เมื่อผ่านมาเห็นแสงที่ป่าดงดิบ (เกาะลันตา) จึงจอดเรือขึ้นเดินหาบ่อน้ำ และตกไปดื่มหลายบ่อแต่ไม่ใช่บ่อที่ต้องการ จนกระทั่ง ถึงบ่อคูลีตกให้กินจึงคลอคลุก (บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550)

ในทำนองเดียวกันยังมีอีกหลายตำนาน ซึ่งมีอัตลักษณ์และที่มาแตกต่างกัน เช่น ตำนาน **“โตะเบอแล็บ บิรายุก”** (โตะเบอแล็บ โตะฮา) บรรพบุรุษผู้หญิงสิงสถิตอยู่ที่แหลมโดนด มีอัตลักษณ์เป็นแมงมุม นั่งแกว่งชิงช้าไม้ที่ผูกไว้กับยอดเขาสองลูก มีวิชาตัวเบา ไต่เชือกโยนตัวข้ามยอดเขาได้ เชื่อว่าเป็น ผู้ถ่ายทอดวิชาหมอตำแยให้โตะบิคัด ในพิธีลอยเรือจะเชิญให้มาช่วยยกเรือข้ามภูเขา **“โตะแชะ”** บรรพบุรุษประจำชุมชนเกาะลิเเห่ จังหวัดภูเก็ต มีอัตลักษณ์เป็นเสือ หลังเสร็จพิธีลอยเรือ จะนำไปกั้นผี 7 ต้น ไปปักในชุมชนชาวเล 7 ทิศ เว้นไว้ทิศหนึ่งเพื่อเปิดทางให้โตะแชะ เข้ามาดูแลความปลอดภัย **“โตะบิงง”** มีอัตลักษณ์เป็นปลาฉลาม มีเรื่องเล่าว่าเคยช่วยชีวิตชาวเลไว้ **“โตะบาหลิว”** เป็นศาลบรรพบุรุษประจำบ้านบ่อแหน ปัจจุบันย้ายไปตั้งที่ศาลาด่าน มีอัตลักษณ์เป็นปลวก 3 ยอด ยอดตรงกลาง คือโตะบาหลิว ซ้ายมือเป็นผู้หญิง คือ โตะอาโหมสุเบอร้าย ขวามือเป็นผู้ชาย ชื่อ โตะอีดับ

บรรพบุรุษเหล่านี้ชาวเลบางกลุ่มเชื่อว่า มีความสัมพันธ์กัน เช่น ชาวเลบ่อแหน เชื่อว่าโตะบาหลิว เป็นต้นตระกูลของชาวเล โตะแชะเป็นน้องชาย โตะบุหร่ง โตะอาโหมสุบิรายุก และโตะอีดับ เป็นลูกศิษย์ (อาภรณ์ อุภยณัฏฐ์. 2532 : 89) ฯลฯ บรรพบุรุษเหล่านี้จะปรากฏชื่อในบทเพลงที่ใช้ในพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษ และเชิญให้มาร่วมพิธีกรรมและดูแลหลานรำถวายในงานพิธีลอยเรือ

ตำนานดังกล่าวเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า ชาวเลเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่แถบนี้มาช้านาน จนกระทั่งสามารถสั่งสมเรื่องราวและสร้างตำนานความเชื่อในลักษณะของชื่อบ้านนามเมืองไว้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ตำนานความเชื่อ ที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จากการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมที่เหนียวแน่นกว่า ส่งผลให้ชาวเลรับวัฒนธรรมความเชื่อจากต่างกลุ่มมา ผสมผสานกับวัฒนธรรมความเชื่อของตนเอง เช่น

ตำนานกำเนิดชาวเล เล่ากันว่าบรรพบุรุษของชาวเลเกิดจากลูกคนโต ในบรรดาลูก 7 คนของโตะอาดัมและโตะลิตีฮาวา แต่มีนิสัยคือ เกรง ก็เลยเรียนหนังสือ จึงถูกไล่ให้ออกไปหากินกับทะเล ตำนานนี้ใกล้เคียงกับตำนานของชาวมุสลิมที่เชื่อว่า สืบเชื้อสายมาจากลูกคนโตของโตะอาดัมและโตะลิตีฮาวา และยังใกล้เคียงกับความเชื่อในศาสนาคริสต์ที่ว่า มนุษย์คู่แรกกำเนิดมาจากอาดัมและอีฟ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะรับอิทธิพลความเชื่อมาจากสายรากเดียวกัน หรือชาวเลได้รับการครอบงำจากกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า

ตำนานชาวเลเข้าแขก เล่าถึงประวัติชาวเลที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลามคือประมาณ 200-100 ปีที่ผ่านมา มีชาวมลายูเชื้อกลุ่มหนึ่งเข้ามาชักชวนให้ชาวเลนับถือศาสนาอิสลาม และสาปแช่งไว้ว่าหากชาวเลเปลี่ยนใจกลับไปกินหมูเหมือนเดิม ขอย่ำให้รวมตัวกันได้ หากมีการก่อฝูงหรือรวมตัวกันขอให้มีอันเป็นไป จึงเชื่อว่าที่ชาวเลต้องอพยพหนีภัยกระจัดกระจายกันไปบ่อยครั้งในอดีตเพราะถูกสาป อีกสำนวนหนึ่งเล่าว่ามีแขกมาจากลังกาวิ ชวนชาวเลเข้าแขก (เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม) แล้วสอนให้ทำไร่ เมื่ออิสลามคนนั้นกลับบ้านแข่งว่า หากชาวเลกลับไปกินหมู ให้ล่าปาก 15 ปี ปัจจุบันเชื่อกันว่าพ้นคำสาปแช่งแล้วจึงมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ตำนานทำรำปูละไฟ เล่ากันว่า ชาติก่อนชาวเลเป็นนางรำของพระพุทธเจ้าบนสวรรค์ แต่เมื่อถึงเวลารำไม่ออกมารำตามเวลา มัวแต่เห็นแก่กิน จึงถูกสาปให้ลงมาเป็นชาวเล ก้มหน้าแทบตลอดเวลา จนกระทั่งเห็นท่ายก้ามของปู เหล็กไฟ (ปูหิน) จึงจำได้ว่าเป็นทำรำในอดีต “โตะลาแกกัตัมบาตู” ซึ่งมีอัตลักษณ์เป็นปูเหล็กไฟจึงเป็นต้นแบบทำรำรำมะนาในพิธีลอยเรือตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และเชื่อกันว่าโตะลาแกกัตัมบาตูเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาลอยเรือให้โตะหมอดด้วย (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2532 : 91)

ตำนานโตะบูมัย เล่ากันในหมู่ชาวเลเกาะลันตาว่า มีเทศขึ้น (แขกปาตาน) เรือแตกลอยน้ำเข้ามาติดอยู่ที่ป่าพังกา¹ ในคลองบ้านบ่อแหน นกจิใส่หัวจนขาไปหมด ตามตัวมีหยอติเตบ² (หยอนางรมเล็ก) ขึ้นไปเกาะจนตัวแข็ง คอแข็ง พุดไม่ได้ (ได้แต่กระพริบตา) มีคนไปพบแต่เมื่อพาขึ้นบนบกก็ตาย ในกลุ่มชาวเลจึงมีเพลงหนึ่งชื่อ เพลงโตะบูมัย เนื้อหาเล่าเรื่องโตะบูมัย ในพิธีลอยเรือ

¹ ภาษาลันตักษ์ได้ หมายถึง ป่าชายเลน หรือป่าโกงกาง

² ภาษาวาเล หมายถึง หอยนางรมสายพันธุ์หนึ่ง มีขนาดเล็กเกาะตัวตามโขดหิน

วงร่ำมะนาผู้หญิงจะเล่นเพลงนี้ เพื่อส่งโตะบูมัยขึ้นบกด้วย(บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550). ที่น่าสังเกตคือโตะบูมัยไม่ใช่ชาวเลแต่เป็นแขกปาตาน

ตำนานโตะแป๊ะ มีเพลงร่ำมะนาอีกเพลงหนึ่ง ที่ร้องกันในพิธีลอยเรือของชาวเลบ้านสังกาอู และบ้านหัวแหลม เนื้อหาพูดถึงชาวจีนคนหนึ่ง เรียกกันว่า “โตะแป๊ะ” พายเรือรอบเกาะลันตา เนื้อเพลงกล่าวถึงชื่อสถานที่รอบเกาะลันตาที่โตะแป๊ะพายเรือไปจมน้ำแล้วจะว่ายน้ำไปขึ้นฝั่งอีกสถานที่หนึ่ง แล้วพายต่อไปจมน้ำอีกที่หนึ่ง ว่ายน้ำไปขึ้นอีกฝั่งที่หนึ่ง สลับกันไป แต่ละช่วงที่โตะแป๊ะว่ายน้ำขึ้นฝั่งจะพรรณนาถึงสภาพร่างกายและอาการที่เหนื่อยล้าของโตะแป๊ะ บทเพลงนี้เป็นเพลงไม่รู้จบจะร้องต่อกันไปได้ทั้งวันทั้งคืนหากพ่อเพลงแม่เพลงหรือนักดนตรีไม่วังงกลับไปก่อน ดังตัวอย่างบทเพลงบางตอนว่า (อาภรณ์ อุทกฤษณ์. 2532 : 284)

โตะบิรายุก บิราณู ปาปัน
 ลามาลามา โตะแป๊ะ ซาเกะ ตูโบส คีลาลัม บาตัน
 มาตา ฮารี มาริมัง นะซียัง
 มาตา คาโตะแป๊ะ ซาฮัด ลามา บิงาตุ
 โตะแป๊ะ กาลัม คี ปาไคย กลี
 บิคีนัง ญูแญะ ปูเลา ยุกลี เฮ
 มาตา คาโตะแป๊ะ ซาฮัด ลามา บิงาตุ
 โตะแป๊ะ บิมาฆา นัจ บิคีกา
 โตะแป๊ะ กาลัม คี ปูเลา ปูโย๊ะ
 บิคีนัง ญูแญะ คี ชูชือ ปาฮา
 ตูโบส คาโตะแป๊ะ ซาฮัด ปนตุฮา
 คาโตะแป๊ะ คีดอก ยางัน ลามาลาโย
 โตะแป๊ะ กาลัม คี ชูชือ ปาฮา
 บิคีนัง ญูแญะ คี ชูไงบารู
 โตะแป๊ะ กาลัม คี ชูไงบารู
 บิคีนัง ญูแญะ คี คาโละบาเราะ
 คาโตะแป๊ะ คีดอก ยางัน ลามาลาโย
 บากิด ตะลาลาด คูโตะ ตะบูเลอ
 โตะแป๊ะ กาลัม คี คาโละบาเราะ
 โตะแป๊ะ กาลัม คี กะอัสก๊ะอู

ขอไหวโตะบิรายุกผู้แก่งไม้กระดาน
 นานมาแล้วโตะแป๊ะเจ็บปวดไปทั้งตัว
 พระอาทิตย์จะขึ้นแล้ว
 คาโตะแป๊ะกำลังจะหลับ
 โตะแป๊ะจมน้ำที่หาดไม้ไผ่
 ว่ายน้ำขึ้นที่แหลมโดนด
 คาโตะแป๊ะกำลังจะปิดแล้ว
 โตะแป๊ะร้องเพลงจนสว่างคาตา
 โตะแป๊ะจมน้ำที่เกาะหม้อ
 ว่ายน้ำขึ้นฝั่งที่แหลมขาเสือ
 โตะแป๊ะแก่มาแล้ว
 โตะแป๊ะนอนกราง
 โตะแป๊ะจมน้ำที่แหลมขาเสือ
 ว่ายน้ำขึ้นที่คลองปอ
 โตะแป๊ะจมน้ำที่คลองปอ
 ว่ายน้ำขึ้นฝั่งที่อ่าวบาเราะ
 โตะแป๊ะนอนกราง
 นอนก็ไม่ได้ นิ่งก็ไม่ได้
 โตะแป๊ะจมน้ำที่อ่าวบาเราะ
 ว่ายน้ำขึ้นฝั่งที่สังกาอู

มากัด นาซิ ตะมากัด ลาโลด

โต้ะเป๊ะ ปีนียัง รุมฮ์ปลีมา

อิตุ บารู โต๊ะเป๊ะ นะซารามัย

กินข้าวก็กินไม่ลง

โต๊ะเป๊ะบนบาน “บ้านเจ็ดชั้น”

โต๊ะเป๊ะจึงสบายตัว

ฯลฯ

เนื้อหาในบทเพลงนี้ นอกจากจะยืนยันว่า มีชื่อสถานที่รอบเกาะเป็นภาษาชาวเลหรือภาษามลายู ซึ่งมาจากตระกูลภาษาเดียวกันแล้วยังกล่าวถึงประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวเล ได้แก่ ประเพณีการเก็บน้ด้วยบ้านเจ็ดชั้น หรือ “รุมฮ์ปลีมา” สำหรับผู้ที่ป่วยหนักที่กล่าวถึงในบทเพลง ท่อนสุดท้ายเมื่อต้องการจบเพลงว่าเมื่อโต๊ะเป๊ะอาการหนักมากก็จะบอกว่าถ้าหายป่วยจะสร้างบ้านจำลองเจ็ดชั้นถวาย หลังจากนั้น โต๊ะเป๊ะก็สบายตัวขึ้นและยังแสดงให้เห็นว่าการขับเพลงของชาวเล จะเริ่มด้วยการไหว้ครู เช่น ในเพลงนี้กล่าวถึง “โต๊ะเบอแลบ บิรายุด” ซึ่งนั่งไกวชิงช้าไม้ (บิรายุด ปาป็น) อยู่ที่แหลมโตนด

ตำนานคลื่นเจ็ดลูก หรือ “รุมัก ตูโยะ” เป็นตำนานหนึ่งที่น่าสนใจ เล่าสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวเลเกาะลันตาและเกาะปู้ว่าเมื่อครั้งโบราณ มีคลื่นยักษ์เจ็ดลูกซัดขึ้นมาท่วมเกาะต่าง ๆ ชาวเลวิ่งหนีขึ้นไปบนยอดเขาเกาะปู้และรอดชีวิตมาได้ด้วยการยึดเกาะต้นหญ้า จนกระทั่ง “พระพุทธรบาท” (พระพุทธรเจ้า) มาห้ามทะเล อีกสำนวนเล่าว่าเกาะลันตาถูกคลื่นยักษ์เจ็ดหน่วย(ลูก)ซัดน้ำท่วมเกาะจมอยู่ใต้น้ำ เหลือแต่เขาเกาะปู้เพียงสอกเดียว จนกระทั่งดาโต๊ะคามัย (พระพุทธรเจ้า) สั่งให้คลื่นหยุด ปรากฏว่ามีคนรอดเพียงคนเดียว ก็คนที่วิ่งขึ้นไปบนยอดเขาเกาะปู้ และจับหญ้าติดกาไว้ ปัจจุบันที่ช่องเขา ช่วงน้ำลดจะเห็นรอยหยักของคลื่น 7 ลูก (บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550) หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิตำนานคลื่นยักษ์ที่กำลังจะเลือนหายไปกลับฟื้นคืนกลับมาเล่ากันใหม่ และมีการตั้งข้อกังขาต่อกันอีกว่า คลื่นยักษ์ครั้งนี้เพิ่งจะมาเพียง 3 ลูก เท่านั้น ยังไม่ครบ 7 ลูก

หลังคลื่นยักษ์สึนามิ ยังมีเรื่องเล่าในกลุ่มชาวเลอีกเรื่องหนึ่งว่ามีปลาฉลามตัวหนึ่งมาเข้าฝั่ง โต๊ะหมอฮูเดินสามคืนติดกันเพื่อขอความช่วยเหลือ วันรุ่งขึ้นคนแก่กันไปดูปลาฉลามที่มาเกยตื้นที่โหนดหน้าเปรว (เนินทรายหน้าสุสาน) โต๊ะดาเอ๊ะชาวเลที่แข็งแรงมาก ว่ายนํ้าเวียนไปขึ้นหลังปลาฉลาม ปีนขึ้นไปบนหัว ไหว้กาด ทำพิธีบั้งควาญ เมื่อโต๊ะดาเอ๊ะลงจากหลังปลาฉลามปลาก็ขยับ ครีบขยับคอดอยหลังลงนํ้าไป แต่คนจับกับมุสลิมบ้านห้วยแหลมตามมาจับปลาฉลามตัวนั้น โดยใช้เรือ 2 ลำ ลากปลาฉลามเข้าฝั่งที่บ้านห้วยแหลม แล้วเชือดแล้วเนื้อเอาไปขายที่ตรังและนครศรีธรรมราช กระดุกเอาไปฝัง เชื่อกันว่า ปลาฉลามตัวนั้นเป็นตัวการทำให้เกิดสึนามิเพื่อลงโทษเพราะสึนามิทำลายเฉพาะที่บ้านห้วยแหลมแต่ที่สุสานชาวเลไม่ถูกทำลาย (ประชา ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 9 มิถุนายน 2550)

จากการที่ชาวเลดั้งเดิม เป็นสังคมชนเผ่าอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ดังที่พวกเขาเปรียบเปรยกันเองว่า “ชาวเลเราอยู่กันเหมือนฝูงลิง ไปไหนไปด้วยกัน” (มะลิ ทะเลเล็ก, สัมภาษณ์ : 19 ตุลาคม 2551). ชีวิตไม่ยุ่งยากซับซ้อนทำให้มีเวลาว่างที่จะถ่ายทอดและจดจำตำนานเรื่องเล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องกลืนยักษ์ แม้จะเป็นตำนานที่มีการต่อเติมเสริมแต่ง แต่อ้างอิงเรื่องราวจากประสบการณ์จริงบางส่วน ซึ่งบรรพบุรุษของพวกเขาเคยประสบมาในอดีต

อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวเลยังคงผูกพันกับตำนานความเชื่อที่สืบทอดอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้มากมาย แต่ขณะเดียวกันก็มีตำนานอีกหลายเรื่องที่บ่งบอกว่าได้ผ่านกระบวนการหยิбыืมและนำเสนอความเชื่อและเรื่องราวของผู้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมบนเกาะลันตาที่ปฏิสัมพันธ์ด้วย มาผสมผสานจนกลืนกลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มด้วย

อัตลักษณ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีของชาวเล ประมวลจากข้อมูลที่ผู้วิจัยบันทึกไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ประเพณีลอยเรือภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532) และการศึกษาข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมเพื่อศึกษาเปรียบเทียบถึงการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเล โดยสังเขป ดังนี้

จากการที่ชาวเลอาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเหนียวแน่นกว่า ชาวเลจึงมีทั้งอัตลักษณ์ในรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน และยังมีอัตลักษณ์ใหม่ที่เกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นเข้ามาผสมผสาน ดังเช่น

ประเพณีในรอบปีของชาวเล

ประเพณีแต่งเปรว (เปอตัดเขลย) เป็นประเพณีตกแต่งหลุมฝังศพและเซ่นไหว้บรรพบุรุษซึ่งได้รับอิทธิพลจาก ประเพณี “เซ็งเม้ง” ของชาวจีน พิธีแต่งเปรวหินทรายจะทำในเดือน 4 ส่วนเปรวบ้านเก่าจะทำในเดือน 5 ของทุกปี ปัจจุบันชาวเลได้ย้ายเปรวบ้านเก่ามาไว้ใกล้ศาลโตะอาโหม้ฮูเบอร์ราย ทางทิศเหนือของชุมชนในวันพิธีช่วงเช้าผู้ชายจะคายหญ้าตากแต่งหลุมฝังศพ ผู้หญิงเตรียมทำขนมไปเซ่นไหว้ ไปร่วมพิธีในตอนบ่าย สำหรับเปรวบ้านเก่า ในช่วงบ่ายมีการร้องรำทำเพลงและเลี้ยงข้าวปลาอาหาร ค่ำเหล้ากันด้วย

ประเพณีลอยเรือปลาจึก (เปอ-ลาจึก หรือลาจัง) เป็นประเพณีความเชื่อที่ชาวเลกลุ่มชาวเลอุรักลาไวให้ความสำคัญมากที่สุดโดยเฉพาะชาวเลบ้านหัวแหลมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง คือวันขึ้น 13 ค่ำถึงแรม 1 ค่ำ เดือน 6 เมื่อเริ่มมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือ “ลมพลัด” และวันขึ้น 13 ค่ำแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เมื่อเริ่มมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ “ลมออก” โดยมีจุดประสงค์ที่จะสะเดาะเคราะห์ ส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไป “ฮุนงูณิรีย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นบ้านเมืองเดิมของบรรพบุรุษ และส่งสัตว์ที่ฆ่ากินเป็นอาหารกลับไปให้เจ้าของเดิมเพื่อไถ่บาป

“ฉุนงูฉีรีย” หรือภูเขาตันไทร หมายถึงเมืองอยู่ในเมืองไทรบุรี ซึ่งเดิมเป็นของไทย ปัจจุบัน คือรัฐเกดะห์ ขึ้นอยู่กับประเทศสาธารณรัฐมาเลเซีย (อ่วม รัตนประทุม, สัมภาษณ์ : 20 สิงหาคม 2549). คนไทยในไทรบุรีเล่าว่า “ที่ไทรบุรีเมื่อก่อน มีชาวเลโอรังลาอู๊ด (อุรักลาไวย์) อาศัยอยู่มาก ทุกวันนี้ เป็นมุสลิมไปหมดแล้ว เพราะมี “ธรรมทูต” ชาวมุสลิมชักชวนให้นับถือศาสนาอิสลาม มีสมาคมให้ทุนการศึกษา สร้างบ้านให้อยู่ และอบรมให้ความรู้เรื่องศาสนาจนกลมกลืนเข้าด้วยกัน”

ในช่วงที่มีพิธีลอยเรือชาวเลชุมชนบ้านหัวแหลม และสังกาอู๊ทุกครอบครัว หุยกงานมาร่วมฉลอง มีการดื่มเหล้า ร้องรำทำเพลงตลอด 3 วัน 3 คืน ในอดีตช่วงเวลาดังกล่าวคลื่นลมแรงเรือเล็กไม่สามารถออกทะเลได้ แต่ปัจจุบันใช้เรือหางยาวลำใหญ่ ใครที่ต้องการออกทะเลวางอวนอนุโลมให้บริจาคเป็นเงินหรือเหล้าแทนการเข้าร่วมได้ ในงานลอยเรือจะมีสมาชิกชาวเล ซึ่งเป็นญาติพี่น้องจากเกาะอื่น เช่น เกาะจำ เกาะพีพี เกาะอาดัง และเกาะภูเก็ต มาร่วมด้วย

ในพิธีลอยเรือปลาจึก¹ นี้ มีกิจกรรมและพิธีกรรมซับซ้อนหลายขั้นตอน เริ่มจากการสร้างและซ่อมแซม ที่พักชั่วคราว (ซาเราะ) การเตรียมสถานที่ อุปกรณ์และขนมเครื่องเช่น พิธีเช่น ไหว้บรรพบุรุษ “โตะะกรามัย” พิธีตัดไม้ (ไม้ระกำและไม้ตีนเป็ด) นำกลับมาแห่รอบศาลบรรพบุรุษ (โตะะอาโมสุเบอราดัย) พิธีต่อเรือลาจัง พิธีฉลองเรือ พิธีสาคน้ำ (เลสุบาเลสุ) พิธีลอยเรือ พิธีตัดไม้ทำไม้กันผี (ไม้ตีนเป็ด) พิธีปักไม้กันผี (กาหุพาฮาดัก) พิธีฉลองไม้กันผี และพิธีทำน้ำมันต์ สะเดาะเคราะห์ และทำขวัญ ความซับซ้อนของพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนดังกล่าวบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญและความตั้งใจของเจ้าของวัฒนธรรมในการประกอบพิธีกรรม

ปราฮู ปลาจึก หรือปราฮู ลาจัง¹ เรือที่ชาวเลใช้ในพิธีลอยเรือเป็นเรือต่อด้วยไม้ระกำเป็นรูปย่อส่วนของเรือสำเภานาคใหญ่ หัวแหลม ทำยอกสูงโค้งมน แล่นใบ ดิดแจวข้าง 7 คู่หรือ 12 คู่ เป็นเรือที่งดงามมาก จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะคล้ายเรือใบขนาดใหญ่ของอินโดนีเซียที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน(เปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์) ซึ่งมีหัวเรือแหลมยาวยื่นไปข้างหน้า เรียกว่า Perahu Pinisi หรือ Kapal Pinisi แต่ อัมรี (Amri Sidik, Interviewee : March 30, 2008). ไกด์ชาวอินโดนีเซียและเพื่อน ๆ ชาวเรือ มีความเห็นว่า “ปราฮู ลาจัง” น่าจะมาจาก คำว่า Perahu Layar ในภาษาอินโดนีเซีย หมายถึง เรือใบขนาดเล็ก ซึ่งใช้กันในแถบทะเลอินโดนีเซียในอดีต แต่จากภาพเขียนและเรือใบจำลอง ที่เป็นสัญลักษณ์ของอินโดนีเซีย ซึ่งจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เมืองมาเก๊า ไม่ปรากฏว่ามีกรรเชียง 7 คู่ หรือ 12 คู่ บริเวณแคบเรือทั้งสอง ทำนองเดียวกันในภาษามลายู คำว่า “ลาจัง” หมายถึง “เรือใบ” แต่รายละเอียดของรูปแบบเรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามพบว่ารูปแบบเรือ

¹ ตรงกับภาษามลายูว่า เปอ (ทำ)+ ลาจัง (เรือใบ) หมายถึง การทำพิธีลอยเรือ

“ปลาสุปลาจึก ของชาวเลเกาะลันตา จะใกล้เคียงกับเรือใบเสาคีวของชาว (Javanese fusta) ซึ่งเป็นเรือโบราณที่ใช้ทั้งใบทั้งพาย เหมือนเรือที่ใช้ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (Kemp, 2002 : 68-69) แต่เรือปลาจึกมี 2 เสา

ในบทเพลงที่ชาวเลเกาะลันตาร้องขับในพิธีลอยเรือ กล่าวถึง “อาเจ” หรือ “เรือแห่งอาเจ (อาเจ๊ะ)” นอกจากนั้นบันทึกของ สมิธ(ชัญญา ทงซื่อนกลีบ. 2539 : 185-187) มีภาพลายเส้นรูปเรือของโอรัง เล่าห์ หรือ โอรังลาอู๊ด (Urang Laut) ชาวเลมีลักษณะใกล้เคียงกับปลาสุลาจึกรูปแบบของเรือปลาจึกซึ่งไม่เคยมีใช้ในน่านน้ำไทย จึงมีข้อสรุปได้ว่าเป็นเรือแบบอุดมคติ ที่ชาวเลสร้างขึ้น โดยอาจจะประสมประสานรูปแบบของเรือใบท้องถิ่นเข้ากับรูปแบบของเรือยุโรปยุคอาณานิคมนั่นเอง

ประเพณีลอยเรือ มีมาก่อนที่ชาวเลจะอพยพเข้ามาในเขตประเทศไทยและอาจจะมีการประดิษฐ์เรือลาจึกลายแบบเรือที่ใช้ทำสงครามในมะละกา ในช่วงที่เร่ร่อนบริเวณเทือกเขา “มูญงมึรีย” แต่หากพิจารณาถึงความซับซ้อนของพิธีกรรมในประเพณีลอยเรือ ความงดงามของลวดลาย และความประณีตของงานศิลปปะการต่อเรือ ตลอดจน สัญลักษณ์และการให้ความหมายของวัตถุที่บรรจุในเรือแต่ละชิ้น ลักษณะเฉพาะของคนตรี บทเพลงรำนะนา และทำรำบ่งบอกว่างานศิลปะเหล่านี้มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในระยะเวลาอันใกล้ แต่ได้ผ่านขบวนการสร้างสรรค์ สืบทอดปรับเปลี่ยนและสั่งสมมาเป็นเวลายาวนานจนกระทั่งกลมกลืนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม ดังนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่า บรรพบุรุษของพวกเขาน่าจะเคยเร่ร่อนแถบน่านน้ำอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเจริญมาก่อน และชื่อเรือน่าจะมาจากคำว่า “Perahu Layar” ตามภาษาอินโดนีเซีย หรือ “Prahua Lacang” ในภาษามลายู

ส่วนวัตถุประดิษฐ์ในพิธีลอยเรือ แสดงถึงร่องรอยหลักฐานของอัตลักษณ์ทางวัตถุที่สูญหายไปจากวิถีชีวิตของชาวเล เช่น ไม้ระกำที่ใช้ประดิษฐ์เรือลาจึเคยใช้เป็นวัสดุสำหรับต่อเรือที่ใช้ในชีวิตประจำวันในอดีต ชิ้นส่วนวัตถุประดิษฐ์ด้วยไม้ระกำที่บรรจุในเรือลาจึบางชิ้น เช่น ชัมปัง (ฉมวก) เป็นเครื่องมือแทงปลาเพื่อยังชีพ ปัจจุบันเปลี่ยนไปจับสัตว์น้ำด้วยงูบูหรือไซดักปลา ประดิษฐ์กรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เช่น แห อวน ระเบิด ฯลฯ ที่เรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อนำส่วนเกินไปจำหน่าย ช้องเครื่องมือสื่อสารประจำเรือสำหรับส่งสัญญาณตามรหัสลับที่ตกลงกันไว้ เพื่อบอกกล่าวให้รับรู้ “เป็นพวกเดียวกันเข้ามาได้” หรือ “มีภัยอันตรายให้รับหนี” หรือ “ขอความช่วยเหลือ” ปัจจุบันเลิกใช้ไปแล้วหลังจากที่เปลี่ยนวิถีชีวิตขึ้นมามีฐานบนบก (เหม็ง ทะเลลึก. สัมภาษณ์ : 6 พฤษภาคม 2549).

ในบางขั้นตอนของพิธีกรรมลอยเรือมีร่องรอยที่บ่งบอกว่าในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีความเชื่อเรื่องคู่ตรงข้ามที่ใกล้เคียงกับทฤษฎีคู่ตรงข้ามของ เลวี สเตรอสส์ (Levi-Struss : 1963, 1969)

เช่น เครื่องเช่นที่มีไก่ดิบ-ไก่สุก แป้งดิบ 7 สี-ข้าวสุก 7 สี โดยให้เหตุผลว่าผีบรรพบุรุษมีทั้งที่ชอบกินของดิบและของสุก (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 171,197) และยังใกล้เคียงกับความเชื่อเรื่องคู่ตรงข้าม หรือหยิน-หยางของชาวจีน ที่ปรากฏในธรรมชาติและสัมพันธ์กับอาหารการกินในชีวิตประจำวันและการรักษาผู้ป่วย

นอกจากนั้น ในกลุ่มชาวเลยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ หมายเลข 7 ที่อาจสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่อง บุตร 7 คน ของโตะอาต๊ะและโตะสิดีฮาวา เช่น ในพิธีลอยเรือ ตัวเรือลำจ้ง ยาว 7 สอก มีกรรเชียง 7 คู่ ไม้กันผี 7 ต้น ยาวต้นละ 7 สอก บทเพลงรำมะนาที่ใช้ในพิธีลอยเรือและพิธีแก้บน เริ่มด้วยเพลงบรรพบุรุษ 7 เพลง ในบทเพลงกล่าวถึงการไว้เกลื่อน 7 ดอก และมีพิธีแก้บนด้วยการสร้างบ้าน 7 ชั้น ฯลฯ (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 211)

ประเพณีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เดิมชาวเลอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันทำพิธี เช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษร่วมกัน แต่ต่อมาแยกย้ายกันอยู่ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านหัวแหลมกลาง กลุ่มอ่าวสังกาอู กลุ่มอ่าวบาเร และกลุ่มอ่าวคลองปอ แต่ละกลุ่มจะมีผีบรรพบุรุษประจำชุมชนของตนเองต่างกลุ่มต่างทำพิธี เช่นไหว้ปีละครั้ง (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 108) นอกจากนี้ ในอดีตเคยมีพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่สังสถอยู่ตามธรรมชาติ เช่น เจ้าทะเล เจ้าถ้ำ เจ้าเกาะเจ้าแหลม ฯลฯ ก่อนหรือหลังพิธีลอยเรือในเดือน 6 และเดือน 11 เพื่อร้องขอว่าเมื่อลมพัด (ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้) หรือลมออก (ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ) พัดมาขอให้ลูกหลานหาปลาได้มาก ๆ อย่าเจ็บอย่าไข้ และขอให้ปลอดภัยในการออกทะเล แต่ปัจจุบันพิธีนี้เลิกไปแล้ว (อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 108)

ประเพณีแลกเปลี่ยนสิ่งของและชิงเปรต ชาวเลดั้งเดิมจะนำของทะเลมาแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า อาหาร ของใช้ที่ติดองกับชาวจีนในตลาดศรีราชา ในงานประเพณีวันสารทไทย หรือสารทเดือน 10 ของชาวไทยพุทธ ก็เช่นกัน พวกเขาจะเดินทางขึ้นบกไปยังตัวเมืองกระบี่และอำเภอใกล้เคียง ล่องหน้า 2-3 วัน เพื่อนำผลผลิตที่ได้จากทะเล เช่น ปลาเค็ม ปลาแห้ง ปะการัง กัลปังหา เปลือกหอย ไข่มุก และกำไลกระ ฯลฯ ไปแลกกับเสื้อผ้า อาหารของใช้จำเป็นกับคนเมือง และไปร่วมพิธีชิงเปรต เพื่อเก็บขนมพอง ขนมลา ข้าวปลาอาหาร และเงินที่ชาวไทยพุทธนำไปตั้งไหว้เปรต ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ในช่วงนี้คนเมืองจะเตรียมเสื้อผ้าอาหารมาบริจาคด้วยในทัศนะของชาวเลไม่ใช่เรื่องที่น่าอายเพราะเป็นน้ำใจที่คนรวยจะแบ่งปันช่วยเหลือคนยากจน และเป็นความเชื่อที่ต้องไปรับบุญไม่เช่นนั้นวิญญาณบรรพบุรุษจะอดอยาก ไม่ได้กินบุญ แม้ชาวเลที่มีฐานะร่ำรวยก็ต้องมาร่วมในประเพณีนี้ ปัจจุบันชาวเลผู้สูงอายุและเด็ก ๆ ยังคงปฏิบัติอยู่ เด็กหนุ่มสาวรุ่นใหม่บางคนไม่ไปร่วม

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศาสนาความเชื่อหลังภัยพิบัติสึนามิ ความเชื่อดั้งเดิมของชาวเลเป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไป เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมทั่วไป เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทย และชาวมุสลิม ชาวเลบางกลุ่มรับนับถือศาสนาอิสลามเรียกกันว่า “ชาวเลแขก” เช่น ชาวเลบนเกาะป้อ อย่างไรก็ตาม ชาวเลส่วนใหญ่สัมพันธ์กับศาสนาพุทธมากกว่าด้วยวิถีชีวิตที่อิสระทำให้ปฏิบัติตามหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามได้ยากชาวเลส่วนใหญ่จึงไปวัดพุทธและหากมีใครถาม ก็จะบอกว่ำนับถือศาสนาพุทธ แม้จะไม่เคยมีกรณี ชาวเลที่เกาะลันตาบวชพระเหมือนชาวมุสลิม ซึ่งอาจจะมีข้อจำกัดด้านการอ่าน การท่องบทสวด และวัตรปฏิบัติ แต่ก็ไปทำบุญที่วัด ไหว้พระฟังธรรม และร่วมฟังพระสวดอภิธรรมในพิธีศพของชาวจีน ขณะเดียวกันสามารถอยู่ร่วมกับชาวมุสลิมได้โดยไม่มีความขัดแย้ง

จนกระทั่งช่วงหลังเหตุการณ์ สึนามิมีกลุ่มผู้เผยแพร่ศาสนาเถื่อนหนึ่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือ แจกเครื่องมือทำมาหากิน เสื้อผ้า อาหาร ร่วมร้องรำทำเพลง และผลที่สุดได้ชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา จนกระทั่งเกิดปัญหาขัดแย้งอย่างรุนแรงตามมาระหว่างกลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมและกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนาซึ่งต้องละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างที่ขัดกับหลักปฏิบัติของศาสนาใหม่

ผู้วิจัยเดินทางไปร่วมประชุมเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาดังกล่าวตามคำเรียกร้องของชาวเล โดยนัดหมายกันที่บ้านรองเง็ง เมื่อไปถึงพบว่าสมาชิกชาวเลกลุ่มดั้งเดิมกับกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนา แยกกันนั่งคนละฟาก ทนายความอาสาสมัครคนหนึ่งที่เราเข้าไปร่วมหาทางออกเริ่มด้วยคำถามว่า “ใครเป็นกลุ่มดั้งเดิมยกมือขึ้น” กลุ่มที่นั่งอยู่ฟากหนึ่งยกมือ เมื่อถามว่า “ใครที่เปลี่ยนศาสนา ยกมือขึ้น” อีกฝ่ายยกมือ แต่เมื่อถามว่า “ใครเป็นชาวเลยกมือขึ้น” ทุกคนยกมือขึ้นพร้อมกันโดยไม่ลังเล ระหว่างการประชุมหนุ่มชาวเลคนหนึ่งรำพึงกับผู้วิจัยด้วยสีหน้าปวดร้าวว่า “เมื่อก่อนอยู่กันได้ไม่มีปัญหา ตั้งแต่สึนามิมาพวกชาวเลเราแตกแยกกันไปหมด” เมื่อเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายพูดคุยเปิดใจกันได้ข้อสรุปว่า ให้พบกันครึ่งทางภายใต้เงื่อนไขของชาวเลกลุ่มดั้งเดิมว่า “ห้ามสร้างโบสถ์ในหมู่บ้าน ห้ามนำศพมาทำพิธีและฝังร่วมกับบรรพบุรุษ ห้ามพูดจาดูหมิ่นเหยียดหยามกัน สำหรับพิธีลอยเรือหากคิดว่าตัวเองยังเป็นชาวเลจะเข้าร่วมด้วยก็ไม่ขัดข้อง”

จากพฤติกรรมกรยกมือครั้งแรกของกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนา บ่งบอกถึงการยอมรับในอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยมีพรมแดนทางศาสนาเป็นตัวชี้วัด ส่วนการยกมือครั้งที่สอง ของทั้งสองกลุ่ม เป็นการยอมรับในอัตลักษณ์ ความเป็นชาวเล โดยมีพรมแดนทางชาติพันธุ์เป็นตัวชี้วัด

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวเล

ประเพณีการเกิด เมื่อสาวชาวเลตั้งครรภ์จะต้องปฏิบัติตนตามความเชื่อและข้อห้ามที่สืบทอดกันมา เช่น ห้ามอาบน้ำกลางคืน ห้ามลงไปเดินเล่นนอกบ้านหลังพระอาทิตย์ตกดินเพราะ

ผิวดำจะติดตามตัวมา ระหว่างที่ตั้งครรภ์ 3-7 เดือน ห้ามฆ่าหรือทุบตีสัตว์ทุกชนิด ห้ามนั่งบน
 ธรณีประตู ห้ามข้ามเชือกผูกหัวเรือ จะทำให้คลอดยาก ฯลฯ เมื่อถึงกำหนด “โตะบิ๊ด” หรือหมอ
 คำแย จะทำคลอดให้โดยใช้ไม้ไฟเหลาบางตัดสายสะดือ และอาบน้ำเย็นก่อนอาบน้ำอุ่นให้เด็กดื่ม
 น้ำผึ้งจนกระทั่งครบ 3 วัน เพื่อให้เด็กถ่ายของเสียออก แล้วให้ดื่มนมแม่จนกระทั่งหย่านมหลังคลอด
 ได้ 3 วัน จะทำพิธีเช่นไหว้ตายายและเลี้ยงฉลอง หรือ “ทำนุหรี” โตะบิ๊ดจะช่วยดูแลแม่และลูก
 ในช่วงที่แม่อยู่ไฟ 7-9 หรือ 15 วัน ในช่วงนี้ผู้เป็นแม่จะต้องปฏิบัติตามกฎข้อห้ามอีกหลาย
 ประการ เมื่อครบ 44 วัน พ่อแม่จะทำพิธีเช่นไหว้ตายายอีกครั้ง เด็กห้ามกินไข่จนกว่าจะคลานได้
 และห้ามกินปลาจนกว่าจะพูดคำว่าปลา หรือ “อีกั๊ด” ได้

ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีแต่งงานของชาวเลผู้ชายจะเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง
 เพื่อนำแรงงานเข้าบ้านเช่นเดียวกับสังคมเกษตรกรรมทั่วไป หนุ่มสาวชาวเลแต่งงานประมาณ
 อายุ 14-18 ปี บางคู่จะมีการสู่ขอหมั้นและแต่งงานตามประเพณี แต่บางคู่อยู่กินกันก่อนจึงจัด
 พิธีแต่งงาน หรือพาหนีแล้วค่อยกลับมาขอขมา ก่อนพิธีหมั้น ผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะไปขอถึง 3 ครั้ง
 หากได้รับการตอบรับจะไปขอหมั้น หรือ “ปากยอญ” และนัดแนะวันแต่งงาน ก่อนแต่งงาน 3 วัน
 ฝ่ายชายจะต้องมาอาสางานบ้านผู้หญิง เช่นหอบน้ำ หอบน้ำ ผ่าฟัน ฯลฯ ในวันแต่งงานแห่จะ
 ให้เจ้าบ่าวขี่คอเดินวนซ้ายรอบบ้านเจ้าสาว 3 รอบ ก่อนเข้าประตูผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะถามว่า
 “มีเรือไหม มีแหไหม มีซ่มปัง (จมวก) ไหม” เมื่อเจ้าบ่าวตอบว่ามี จะมีคนล้างเท้าให้ก่อนข้ามธรณี
 ประตู เพื่อนเจ้าบ่าวจะนำเสื้อและหมอนไปวางในห้องเจ้าสาว เจ้าภาพจะแบ่งให้แขกหรือที่มา
 ร่วมงานเลี้ยง เช้าวันรุ่งขึ้นแขกที่เหลื่อและพ่อแม่ญาติพี่น้องจะส่งตัวเจ้าบ่าวและเจ้าสาวลงเรือไป
 ผจญภัยตามหมู่เกาะต่าง ๆ กลางทะเล พร้อมกับข้าวสาร น้ำจืดและเครื่องมือจับปลา เพื่อให้ฝ่ายชาย
 พิสูจน์ตัวเองว่าสามารถทำมาหาเลี้ยงภรรยาได้ ขาไปผู้ชายเป็นฝ่ายกรรเชียงเรือให้ผู้หญิงนั่งหัวเรือ
 ตอนขากลับหากผู้หญิงกรรเชียงเรือให้ผู้ชายเป็นฝ่ายนั่งหัวเรือ เป็นที่เข้าใจกันว่าทั้งคู่ได้เสียกันแล้ว
 หากตรงกันข้ามแสดงว่าผู้หญิงยังบริสุทธิ์ ระยะแรกที่แต่งงานกัน สามภรรยาจะนอนหมอนใบ
 เดียวกัน หากนอนคนละใบแสดงว่าผู้หญิงไม่รักฝ่ายชาย (อาภรณ์ อุทยณัฏฐ์, 2532 : 100) ปัจจุบัน
 พิธีแต่งงานของชาวเลเจ้าบ่าวจะสวมสูท และเจ้าสาวสวมชุดเจ้าสาวแบบสากลและแต่งหน้า
 เช่นเดียวกับชาวไทยและชาวจีนในงานจะมีการแจกบุหรีแก่แขกที่ให้เงินช่วยงานเป็นของชำร่วย
 คนละมวน

ประเพณีการหย่าร้าง สามภรรยาชาวเลอยู่กินกันแล้วมีความขัดแย้งจนไม่
 สามารถอยู่ร่วมกันได้อีกต่อไปสามารถหย่าร้างกันได้ด้วยวิธีตกลงด้วยวาจา โดยนั่งหันหน้าเข้าหากัน
 แล้วผลัดกันพูดว่า “เกาติคะสุกา กูติคะสุกา กิดาเบอตัง” หมายถึง เธอไม่รักฉันแล้ว ฉันไม่รักเธอ
 แล้วเราเลิกกันดีกว่า หลังจากนั้นหากไม่กลับมาคืนดีกันต่างฝ่ายมีสิทธิแต่งงานใหม่ได้ แม้ค่านิยม

ของชาวเล จะเข้มงวดในเรื่องการแตะเนื้อต้องตัว หรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานแต่ทว่า
เกี่ยวกับแม่หม้าย จะน่าเห็นใจและน่าสงสาร มากกว่าเป็นเรื่องเลิกลายหรือน่ารังเกียจ (อาภรณ์ อุกฤษณ์.
2532 : 101)

ประเพณีรักษาพยาบาลและการแก้บน ความเชื่อในกลุ่มชาวเล การเจ็บป่วย หรือ
ความผิดปกติที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ เช่น เกิดภัยพิบัติทางทะเล เกิดมรสุมไม่ตรงตามฤดูกาล ทำมา
หากินฝืดเคือง หรือสมาชิกในชุมชนประสบอุบัติเหตุบาดเจ็บ เชื่อกันว่าเป็นการลงโทษจาก
สิ่งเหนือธรรมชาติหรือผีบรรพบุรุษ เด็กเจ็บไข้เล็กน้อย ปวดท้อง เป็นชั้นจะรักษาตนเองด้วยการ
เคี้ยวหมากพลูหรือใบไม้ พอกลงไปตรงที่เจ็บ และร้องขอต่อผีบรรพบุรุษไม่ให้ลงโทษเด็ก
หากอาการป่วย หรือประสบเคราะห์ที่รักษาเองไม่ได้ก็ให้โตะหมอรักษาโดยหยดเทียนเพื่อสื่อสาร
กับบรรพบุรุษ และทำน้ำมันต์ให้ดื่มหรืออาบไล่ผีร้ายออกจากตัว หากเจอคนไข้หรือประสบภัยพิบัติ
ที่ค่อนข้างหนัก โตะหมอจะดูหยดเทียนว่าผีบรรพบุรุษคนใดต้องการอะไร และ บนว่าหากช่วยได้
สำเร็จจะแก้บน ด้วยการเล่นเพลงรำมะนาของบรรพบุรุษ 7 เพลง หรือเล่นรองเง็ง หรือโนราคาบงให้ดู
หรือหากเด็กหายป่วยจะยกเป็นลูกบุญธรรมให้ใคร ฯลฯ และหากอาการป่วยหนักจนอาจถึงชีวิต
หรือประสบภัยพิบัติอย่างร้ายแรง เช่น โคนมรสุมกลางทะเลยังไม่กลับเข้าฝั่ง หรือเกิดโรคระบาด เกิด
เหตุอาเพศในชุมชน ก็จะบนด้วยการทำ “รูมะปลีเมา” หรือสร้างบ้านจำลอง 7 ชั้นโดยใช้ไม้พังแหล
ลักษณะกลมและยาวทั้งต้น วางซ้อนขึ้นไปทีละคู่ สลับกันเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้เหลี่ยมเล็กลง
เรื่อย ๆ จนถึงชั้นที่ 7 จะเป็นที่นั่งสำหรับผู้ที่จะเข้าพิธีแก้บน ผู้ชาย ทำหน้าที่สร้างบ้าน ส่วนผู้หญิงจะทำ
ขนมต้ม (ข้าวต้มลูกโยน) ผูกโยงไว้บนบ้านจำลองทั้ง 7 ชั้น ในงานพิธีจะมีการเลี้ยงฉลอง ร้องรำทำเพลง
ตลอดเวลา 1 วัน 1 คืน ก่อนเสร็จพิธี สมาชิกที่เข้าร่วมพิธีทุกคนจะดื่มน้ำมันต์ในตุ่มใหญ่ที่โตะหมอ
เสกไว้ สาดไปที่ตัวผู้นั่งแก้บนบนบ้าน 7 ชั้น จนน้ำมันต์หมดตุ่ม พิธีนี้ปัจจุบันเลิกทำไปแล้ว มีการ
ทำครั้งสุดท้ายประมาณ 50-60 ปีที่แล้ว โดยนายเห็งม ทะเลเล็ก เป็นผู้บน หลังจากมีการสร้าง
โรงพยาบาลรัฐขึ้นใกล้บ้านหัวแหลมกลาง โรคบางโรคที่โตะหมอรักษาไม่หายก็จะแนะนำให้ไป
หาหมอที่โรงพยาบาล(อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2532 : 101-104)

ประเพณีการตาย เมื่อสมาชิกชาวเลบ้านโคเสียดชีวิตจะก่อกองไฟไว้หน้าบ้าน และ
นำข้าวปลาอาหารวางไว้หน้ากองไฟตลอด 3 วัน 3 คืน หากเสียชีวิตในช่วงเช้าจะทำพิธีฝังศพตอน
เย็น หากเสียชีวิตหลังเที่ยงวัน จะทำพิธีฝังในวันรุ่งขึ้นเช่นเดียวกับมุสลิม ในช่วงที่รอเวลา เจ้าภาพ
จะเลี้ยงข้าวปลาอาหารและเหล้าแก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่นำข้าวสารน้ำตาลและสิ่งของจำ
เป็นมาช่วยงานและให้กำลังใจ ผู้ชายจะช่วยกันทำโลงศพ ซึ่งเดิมใช้ไม้ไผ่สานเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า
ปัจจุบันใช้ไม้กระดานแบบโลงศพทั่วไป พิธีอาบน้ำศพ วางศพพาดลงบนดักลูก ๆ ที่นั่งเหยียดเท้า
เรียงกันตามลำดับจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือ ศิระษะอยู่บนดักของลูกคนโตที่นั่งทางทิศใต้ ลำตัวอยู่

บนดักลูกคนกลาง เท้าวางบนดักลูกคนเล็กทางทิศเหนือ หากไม่มีลูกจะเป็นหน้าที่ของญาติสนิท
 โต๊ะหมอจะทำพิธีอาบน้ำศพเป็นคนแรก ต่อด้วยญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เมื่อเสร็จพิธีลูก ๆ หรือญาติ
 ที่ประกอบศพจะต้องล้างตัวด้วยน้ำมะนาวผสมใบสะบ้า เพื่อไม่ให้วิญญาณผู้ตายติดตัวศพจะถูกทาแป้ง
 แต่งตัวและทาน้ำมันหอมก่อนบรรจุในโลงศพที่ปูด้วยเสื่อ และใช้ผ้าขาวยาว 9 สอกคลุมบนศพ
 นำข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายบรรจุลงไปในโลงด้วย สำหรับเด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานจะใช้ผ้าขาวยาว
 1 สอก ที่เหลือฉีกเป็นชิ้นเล็ก ๆ ผูกคอขณะยกโลงศพไปป่าช้าให้ลอดโลงศพคนละ 3 รอบ ขวบน
 แห่ศพไปฝังที่ชายทะเล เมื่อหย่อนโลงศพลงในหลุม ผ่านมะพร้าวที่เตรียมไว้ เป็น 2 ซีก ราดน้ำมะพร้าว
 ลงบนศพมะพร้าวซีกที่มีตา คว่ำลงบนตำแหน่งสะดือของศพ อีกซีกให้ลูกหลานไปกินที่บ้าน เมื่อ
 โต๊ะหมอทำพิธี และญาติพี่น้องช่วยกันกลบหลุมแล้ว จะปลูกมะพร้าวอีกลูกที่มีหน่อไว้ปลายเท้า
 ศพและให้ผู้ที่หามศพ จับคู่กันทีละ 2 คน ยืนหันหลังให้กันคนละฟากของปากหลุม ทำพิธีเวียน
 ผ้าขาวม้าเป็นอันเสร็จพิธี ระหว่างทางกลับบ้านล้างมือล้างเท้า ด้วยน้ำผสมมะนาวและใบสะบ้าที่วางไว้
 ริมทางตอนขาไป และเด็ดใบไม้หรือดอกไม้ทัดหู เพื่อไม่ให้วิญญาณผู้ตายจำได้และติดตามกลับไป
 บ้านหลังจากนั้นอีก 3 วัน จะเลี้ยงอาหาร ดับกองไฟ และทำบุญผู้ตายอีกครั้งในพิธีแต่งเปรวใน
 เดือน 4 หรือเดือน 5 ปัจจุบันมีการวางรูปถ่ายหน้าโลงศพ และหลังจากดับกองไฟแล้ว นำรูปถ่าย
 ไปวางบนหิ้งในบ้านพร้อมกับกระถางรูป ตามแบบอย่างของชาวจีนส่วนการกำหนดเวลาฝัง
 เหมือนของชาวมุสลิมคือหากตายตอนเช้าจะนำไปฝังตอนเย็น หากตายหลังเที่ยงวันเป็นต้นไปจะ
 นำไปฝังวันรุ่งขึ้น (อากรณ อุกฤษณ์. 2532 : 107)

อัตลักษณ์ด้านภาษา ในช่วง 150 ปีที่ผ่านมาชาวเลบนเกาะลันตา ใช้ภาษาอูรักลาไวก์ ซึ่งจัด
 อยู่ในตระกูลออสโตรนีเซีย เช่นเดียวกับภาษามลายู และนับเป็นภาษาถิ่นหนึ่งของภาษามลายู ซึ่งมี
 แต่ภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน สำหรับบทสวดในพิธีกรรม และบทขับในบทเพลงรำนะนาของชาวเล
 จะใช้ภาษามลายูกลางผสมมลายูท้องถิ่นและภาษาอูรักลาไวก์

จากการที่ภาษาชาวเลมีคำศัพท์น้อยในระยะหลังเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับชาวมลายู ชาวจีน
 และชาวไทยมากขึ้น จำเป็นต้องสร้างคำใหม่ บางคำอาจหยิบยืมภาษาจีน ภาษามลายู หรือภาษาไทย
 มาผสมผสานกับภาษาของตนเองดังที่ อากรณ อุกฤษณ์ (2532 : 20-21) บันทึกไว้ว่า ภาษาชาวเล
 มีการสร้างคำใหม่เพื่อใช้เรียกวัตถุสิ่งของเครื่องใช้แปลกใหม่ที่รับมาจากสังคมภายนอกด้วยวิธีการ
 นำศัพท์ดั้งเดิม 2-3 คำมารวมกันเพื่อให้เกิดคำใหม่ในลักษณะคำประสม เช่น

ปิเงย (แปรง)+บาโช (ล้าง)+บ้ายัก (เงา)	= ปิเงยบาโชบ้ายัก หมายถึง ฝอยขัดหม้อ
อุบัย (ยา)+กิเญะ (ขัด)+กีกี (ฟัน)	= อุบัยกิเญะกีกี หมายถึง ยาสีฟัน
สะโบด (สบู่)+กาสะ (ถู)+ปาลอ (หัว)	= สะโบดกาสะปาลอ หมายถึง ยาสระผม
จรีเมน (กระจก)+มาตา (ตา)	= จรีเมนมาตา หมายถึง แว่นตา

มีการนำคำศัพท์เดิมไปรวมกับคำศัพท์ที่ยืมมาจากภาษาอื่นในลักษณะคำผสม เช่น

สะโป๊ด (สบู่)+แฟ็บ (ผงซักฟอก) = สะโป๊ดแฟ็บ หมายถึง ผงซักฟอก

อีกั๊ด (ปลา)+ป๊อง (กระป๋อง) = อีกั๊ดป๊อง หมายถึง ปลากระป๋อง

หรือยืมคำศัพท์ภาษาอื่นมาใช้ เช่น

ทอระหัด (ภาษาไทย) หมายถึง โทรทัศน์

หมีเจง (ภาษาจีน) หรือแป้งหวาน (ภาษาไทยถิ่น) หมายถึง ผงชูรส

วูเล้ง (ภาษาจีน) หมายถึง นมข้น

บิ่นพูน (ภาษาจีน) หมายถึง กะละมัง

โก้ย (ภาษาจีน) หมายถึง ขนม

อีเียน (engine ภาษาอังกฤษ) หมายถึง เครื่องยนต์ สันนิษฐานว่า เป็นคำยืมที่หลงเหลือ

มาตั้งแต่เรือรบในแถบประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นเขตยึดครองของอังกฤษ

สำหรับคำเรียกญาติ และเรียกผู้อาวุโสที่นับถือในกลุ่มชาวเล บนเกาะลันตาจะใกล้เคียงกับภาษามลายู ในกลุ่มชาวมุสลิม เช่น คำว่า ป๊ะ (พ่อ) มะ (แม่) โต๊ะ (ปู่ ย่า ตา ยาย) โต๊ะแหนะ (ทวด) จ๊ะ (พี่สาว) บัง (พี่ชาย) ลู (ลูก) ฯลฯ นอกจากนั้น คำว่า โต๊ะ ยังใช้เรียกผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำ หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่า เป็นตัวแทนบรรพบุรุษด้วย เช่น โต๊ะกามั้ย (ภาษามลายู เรียกว่า โต๊ะกาหมาด) โต๊ะบุรัก (ภาษามลายู เรียกว่า โต๊ะบุหร่ง) โต๊ะบิตัด (ภาษามลายู เรียกว่า โต๊ะบิตัน) คำว่า โต๊ะบอมอ (ผู้นำกลุ่มของชาวเล) ปัจจุบัน เรียกว่า โต๊ะหมอ โดยใช้คำว่า หมอ ในภาษาไทย ผสมกับคำว่า โต๊ะ

ปัจจุบันชาวเลสูงอายุในกลุ่มสังก้าอยู่ยังคงพูดภาษาอูรักลาโว้ย กับลูกหลาน แต่พูดภาษาไทยกับเพื่อนบ้านต่างกลุ่ม ส่วนเด็กชาวเลบ้านห้วยแหลมกลางรุ่นใหม่นี้จะพูดภาษาไทย เนื่องจากเรียนร่วมกับเด็กไทย จีนและมุสลิม รุ่นอายุประมาณ 30-40 ปี ฟังออกบ้างแต่พูดภาษาไทย มากกว่ารุ่นอายุประมาณ 40-50 ปี ฟังภาษาอูรักลาโว้ยออกและพูดบ้าง ส่วนอายุประมาณ 50-60 ปี ขึ้นไป ยังฟังและพูดภาษาอูรักลาโว้ยกับชาวเลบ้านห้วยแหลม บ้านสังก้าและชาวเลอูรักลาโว้ย จากต่างถิ่น เช่น เกาะพีพี เกาะจำ เกาะลิเฮอร์และเกาะหลีเป๊ะ

อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย จากการที่ชาวเลเป็นกลุ่มชนอิสระที่มีวิถีชีวิตเร่ร่อนกลางทะเลไม่มีการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่ม เมื่อมาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาด้วยอากาศร้อนชื้นและมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับทะเลพร้อมที่จะเปียกน้ำได้ตลอดเวลา รวมทั้งข้อจำกัดด้านการเงินและแหล่งจำหน่าย จึงไม่นิยมสวมเสื้อผ้ามากขึ้น ส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าผืนเดียว ผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้าแบบชาวไทยพุทธหรือ นุ่งกางเกงจีนผ้าขาวม้าคาดเอว เปลือยท่อนบน ผู้หญิงนุ่งผ้าปาเต๊ะกระโจมอก ต่อมา เมื่อ

ติดต่อสัมพันธ์และทำงานกับชาวจีน จะได้รับเสื้อผ้าตอบแทนเป็นสินน้ำใจบ้าง ซื้อมาจากร้านค้าในตลาดศรีราชาบ้าง หากต้องเข้ามาในตลาดศรีราชา หรือออกนอกชุมชนผู้หญิงนิยมสวมเสื้อและนุ่งผ้าปาเต๊ะแบบชาวจีนและชาวไทย ชอบสีสด ๆ แต่ไม่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของเนื้อผ้าและความกลมกลืนของสี ผู้ชายยังคงนิยมนุ่งกางเกงจีนหรือกางเกงเลผ้าขาวม้าคาดเอว สวมเสื้อบ้างบางโอกาสแต่ไม่นิยมติดกระดุมเสื้อ

อัตลักษณ์ด้านอาหารการกิน อาหารหลักของชาวเล คือ อาหารทะเล ประเภทกุ้ง กุ้ง หอย ปู ปลา เปรียงทะเล และปลาหมึก ฯลฯ ไม่มีข้อห้ามใด ๆ ในเรื่องอาหารการกิน และปรุงอาหารด้วยวิธีง่าย ๆ เมื่อได้อาหารทะเล มากี่จะต้ม ย่าง หรือเผา หอยบางชนิด จะกินสด ๆ ก็ได้ ปรุงให้สุกก็ได้ เช่น หอยดีเตบ (นางรมเล็ก) ต่อมารู้จักกินข้าว และปรุงอาหารประเภทแกง ผัด และทอด แต่จะไม่มี การแบ่งมืออาหารหิวเมื่อไหร่ก็กินเมื่อนั้น เหล้าขาวเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน ในงานฉลอง และพิธีกรรมทางความเชื่อหลังจากปฏิสัมพันธ์กับชาวจีน

อัตลักษณ์ด้านยานพาหนะและที่พักอาศัย ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เรือเป็นยานพาหนะสำหรับเดินทาง และเครื่องมือทำมาหากิน บ้านเรือน เป็นที่พักอาศัย และเป็นศูนย์รวมกลุ่มเครือญาติ แต่สำหรับวิถีชีวิตชาวเลในอดีต เรือเป็นทั้งยานพาหนะสำหรับเดินทาง เป็นเครื่องมือทำมาหากิน เป็นบ้านพักเรือนนอน และเป็นศูนย์รวมเครือญาติ เนื่องจากขบวนเรือของกลุ่มเดียวกัน จะเคลื่อนย้ายไปพร้อม ๆ กัน ไปไหนไปด้วยกัน จะแวะขึ้นฝั่งในช่วงฤดูฝน หรือมีพายุคลื่นลมแรง หรือต้องการน้ำจืดเท่านั้น เรือจึงเปรียบเสมือนเรือนตายด้วย

เรือแบบดั้งเดิมของชาวเลมี 2 แบบ แบบแรก เป็นเรือไม้ระกำ จากบันทึกของ บรูเนอร์ (สแตนตัน. 2550 : 314-316) เมื่อประมาณปี พ.ศ.2490-2493 (72-69 ปีที่แล้ว) ได้เล่าถึงเรือของชาวเล เกาะลันตาว่า “เห็นเรือหน้าตาแปลก ๆ ที่ทำด้วยไม้คอร์ก (ไม้ระกำ : ผู้วิจัย) ลำยาว ๆ ลำหนึ่งมาจอดเกยตรงหน้าหาด เรือลำนั้นหนักเพียบเสียดจนกระทั่งมองออกไปแล้วดูเหมือน พกยิปซีน้ำและหัวหน้าของเขากำลังนั่งอยู่ในทะเลอย่างไรอย่างนั้น” เรือไม้ระกำดังกล่าวใช้ไม้ดินเปิดซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนทำกระดูกงู และใช้ไม้ระกำตากแห้งทำกราบเรือทั้งสองข้าง แล่นด้วยใบหรือกรรเชียง ส่วนเรืออีกแบบเป็นเรือขุดด้วยไม้ดินเปิดทั้งต้นขนาดเล็กใช้กรรเชียงเช่นกัน ต่อมาเปลี่ยนไปใช้เรือปูเลา (ปลาสุปูเลา)¹ หรือเรือเหลา ทำด้วยไม้กระดาน และแจวคู่ ปัจจุบันเรือขุดเลิกใช้ไปแล้ว ส่วนเรือไม้ระกำซึ่งเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวเล ยังคงพบเห็นเฉพาะเรือลาจัง (ปลาจึก) เรือจำลองที่ใช้ในพิธีลอยเรือเท่านั้น แต่รูปลักษณ์ของเรือต่างกัน เรือที่ใช้ในชีวิตประจำวันปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เรือปูเลา ซึ่งเปลี่ยนรูปแบบเป็นเรือหัวโทงและใช้เครื่องเรือหางยาวแทนกรรเชียงและแจวคู่

¹ ภาษาชาวเลและภาษามลายู ปราสุ หมายถึง เรือ ปูเลา หมายถึงเกาะ

เมื่อชาวเลขึ้นมาสร้างเพิงพักชั่วคราวริมทะเล จะสร้างเป็นกลุ่มใกล้ ๆ กัน ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผูกพันเป็นญาติพี่น้องกันหมด เคยล่องเรือไปด้วยกันเป็นขบวน พื้นที่ริมทะเลค่อนข้างจำกัดและความจำเป็นในการต้องพึ่งพาอาศัยกันในชีวิตประจำวัน เช่น การพึ่งพาในการดูแลเรือ เชื้อเรือ วน้ำเรือ หรือยามเจ็บไข้ไม่สบาย ต่อมาเมื่อเปลี่ยนไปสร้างบ้านค่อนข้างถาวร เลียนแบบบ้านของชาวมุสลิม เป็นบ้านชั้นเดียวยกพื้นเตี้ย ๆ หลังเล็ก ๆ ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น โครงสร้างของบ้านทำด้วยไม้กลม ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ หลังคามุงจาก มีทางขึ้นลงทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน ไม่จำเป็นต้องมีบันไดสำหรับเปิดปิด เนื่องจากไม่มีการสะสมทรัพย์สิน ต่อมา เมื่อไฟฟ้าและถนนเข้าถึงชุมชน เตาแก๊ส หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็นโทรทัศน์เริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน บ้านที่อยู่บนเนินเปลี่ยนไปก่ออิฐถือปูน หลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้อง มีบันไดขึ้นหน้าบ้านและหลังบ้านเพื่อป้องกันขโมย แต่ยังคงเป็นบ้านชั้นเดียว ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ริมฝั่งทะเล ยังคงใช้ไม้หรือแผ่นกระเบื้องเรียบทำฝาบ้าน เสาบ้านยื่นลงไปในทะเลบริเวณที่น้ำท่วมถึง พื้นบ้านยกสูงเหนือน้ำระดับเดียวกับถนนหน้าบ้านเหมาะแก่การจอดเรือและเฝ้าเรือ

หลังภัยพิบัติสึนามิ เมื่อองค์กรเอกชน เข้ามาสร้างบ้านให้ใหม่บนเนินสูง ลึกขึ้นไปจากชายฝั่งทะเล และใช้รูปแบบบ้านที่ถูกกำหนดมาจากภายนอก ทำให้อัตลักษณ์ของรูปแบบบ้านและพื้นที่ตั้งบ้านเรือนเปลี่ยนไป ไม่สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย

อัตลักษณ์ด้านการแสดงพื้นบ้าน วิถีชีวิตชาวเลนอกจากจะผูกพันกับธรรมชาติ และรักอิสระแล้วยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีค่านิยมในการแสดงออกด้านการร้องรำทำเพลงอีกด้วย การแสดงพื้นบ้านของชาวเลมีทั้งอัตลักษณ์ที่ติดตัวมาและที่หยิบยืมจากเพื่อนบ้านหลังจากที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาแล้ว ดังเช่น

เพลงรำมะนา การแสดงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ชาวเลนำติดตัวเข้ามายังเกาะลันตา ใช้เล่นในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีลอยเรือ และพิธีแก้บน ฯลฯ เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองรำมะนา 2-3 ใบ กลองโทน 2 ใบ ซอหรือไวโอลิน 1 ตัว จะเพิ่มฉิ่งและฉาบก็ได้ ส่วนนักดนตรี แม่เพลงหรือพ่อเพลง และลูกคู่ ส่วนใหญ่จะเป็นชุดเดียวกัน ในอดีตแม่เพลงจะเป็นผู้เปิดวงด้วยการขับเพลงรำมะนา 7 เพลง ที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษก่อนเพื่อบอกกล่าวและเชิญชวนให้มาร่วมสนุกสนาน หลังจากนั้นจึงสามารถขับเพลงอื่น ๆ รวมทั้งเพลงที่แต่งขึ้นใหม่ได้ ปัจจุบันชาวเลบ้านหัวแหลมและสังกาอู๋ ไม่มีแม่เพลงแล้ว มีแต่พ่อเพลงผู้ชาย 2-3 คน สลับกันร้องและเล่นดนตรี ส่วนนักดนตรีที่เหลือนักดนตรีไปด้วยเป็นลูกคู่ไปด้วย ในงานพิธีลอยเรือ จะมีการเล่นรำมะนา ขับเพลงและร่ายรอบเรือ และรอบไม้กันผี 1 วง และมีเวทียาวอีก 1 วง ในอดีต หากถึงช่วงที่ทำพิธีทุกคนจะหยุดร่าย เว้นมาร่ายรอบเรือ หรือรอบไม้กันผี

ผู้ใหญ่จะอุ้มเด็กเล็ก ๆ เข้าไปรำด้วยเพราะเชื่อว่าจะได้บุญแต่เด็กชาวเลรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจพิธีกรรม ชอบร่าวงมากกว่า

ร้องเง้ง เป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากชาวมุสลิม และด้วยมีลักษณะการร้องรำทำเพลง คล้ายคลึงกับการเล่นรำมะนา จึงสามารถนำมาพัฒนา จนกระทั่งผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต และมีคณะร้องเง้งที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวเลเอง บทเพลงร้องเง้งของชาวเลจะขับเป็นภาษามลายูกลาง เรียกว่า “ขับแขก” ศิลปินชาวเลบ้านสังกะอู๋ ที่มีชื่อเสียงในการขับเพลงร้องเง้ง คือบุญเดิม ทะเลลึก (สุวรรณกุล) ต่อมาย้ายไปอยู่เกาะหลีเป๊ะ แต่งงานกับคนไทย ส่วนนางรำ ชื่อแล๊ะ ทะเลลึก (หาญกล้า) ต่อมาแต่งงานกับชาวมุสลิม ร้องเง้งของชาวเกาะลันตาเคยได้รับความนิยมมาก ก่อนที่ ร่าวงแพร่กระจายเข้าไปบนเกาะลันตา

ร่าวง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคกลางที่ชาวเลรับเข้าไปใช้ในการร้องรำทำเพลง เพื่อความบันเทิงในงานพิธีลอยเรือควบคู่กับการเล่นรำมะนาในช่วงที่ประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันยังคงธำรงอยู่ทั้ง 2 อย่าง แต่เด็กวัยรุ่นนิยมร่าวงมากกว่าการร่าวงจะมีดนตรีและนางรำผู้หญิงที่เปิดโอกาสให้ผู้ชายขึ้นไปไถ่เป็นคู่รำเช่นเดียวกับการร่าร้องเง้ง แต่บทเพลงร่าวงเป็นภาษาไทย

นอกจากนั้น จากคำบอกเล่า พบว่าในกลุ่มชาวเลนิยมเล่นโนราเกบาง มะโย่งและกาหยง หรือสิดัด ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวมุสลิมด้วย

ปัจจุบัน โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเกาะลันตาหลังภัยพิบัติสึนามิ ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้านของชาวเลด้วยการสร้างบ้านร้องเง้งเพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ และเป็นพื้นที่สำหรับสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้กับศิลปินรุ่นใหม่ และจัดหาเครื่องดนตรีให้ แต่ยังคงขาดผู้นำในการบริหารจัดการ จึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่มีคณะร้องเง้งที่สามารถรับงานแสดงทั้งในและนอกชุมชน

จากข้อมูลที่น่าเสนอมาข้างต้นแสดงถึงโครงสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แบบดั้งเดิมของชาวเลในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์อย่างเป็นพลวัต ดังเช่น

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อในวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเลเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษที่สิงสถิตในแหล่งธรรมชาติและตัวสัตว์นานา ๆ ชนิด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโลกทรรศน์เกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่ใกล้ชิด ต่อมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจึงปรากฏตำนานความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์มาปะปน ตำนานเหล่านี้ยังมีการจดจำและเล่าต่อกันฟังในกลุ่มชาวเลผู้สูงอายุ และวัยกลางคน แต่เด็กชาวเลรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ หลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ สมาชิกในชุมชนสังกะอู๋เกือบครึ่งเปลี่ยนมานับถือศาสนาใหม่ ตามคำชักชวนของบุคคลภายนอกที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือ ส่งผลให้อัตลักษณ์ของชาวเลที่ธำรงอยู่เริ่มคลอนแคลน

ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชาวเล จะสัมพันธ์กับวิญญาณบรรพบุรุษที่ปรากฏในตำนานความเชื่อดั้งกล่าว และเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษเหล่านั้นสามารถให้คุณให้โทษแก่ลูกหลานในเรื่องการทำมาหากินและความปลอดภัยในชีวิตได้ จึงประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ในโอกาสต่างๆ เพื่อเอาอกเอาใจ เช่น ประเพณีลอยเรือ ประเพณีแก้บน และประเพณีเกี่ยวกับชีวิตทุกช่วงวัย เป็นต้น หลังจากปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มมีการหยิบยืมประเพณีไปปรับใช้จนกลายเป็นประเพณีในกลุ่มของตน เช่น ประเพณีแต่งเปรว รับแบบอย่างจากประเพณีเซิ้งม้งของชาวจีน สำหรับประเพณีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ปัจจุบันยังคงมีอยู่ แต่หากไม่หายโด้ะหมอจะแนะนำให้ไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลของรัฐ

ชาวเลดั้งเดิมใช้ภาษาอูรักลาโว้ยเป็นภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน ปัจจุบันใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และหยิบยืมภาษาเพื่อนบ้านไปใช้เรียกสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีในวัฒนธรรมดั้งเดิม

ด้วยวิถีชีวิตที่อยู่กับทะเล พร้อมทั้งจะเปียกน้ำตลอดเวลา และอากาศร้อนชื้น ผู้หญิงชาวเลนิยมนุ่งผ้าปาเต๊ะกระโจมอก ผู้ชายนุ่งกางเกงจีน ผ้าขาวม้าคาดเอว หรือนุ่งผ้าขาวม้าผืนเดียว แม้ปัจจุบันยังเป็นชุดจำลองสำหรับกลุ่มชาวเลผู้สูงอายุ จากการที่ไม่มีการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ชาวเลรุ่นใหม่จะแต่งกายแบบชาวเมืองทั่วไป

ปัจจุบัน ชาวเลเรียนรู้วิธีการแกงเผ็ด ต้มยำ การผัดผัดๆลฯ จากเพื่อนบ้านกลุ่มนอกเหนือจากนำอาหารทะเล มาอย่าง ต้มและเผา

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเลอาศัยเรือเป็นทั้งยานพาหนะและที่พักอาศัย เรือของชาวเลมี 2 รูปแบบ คือเรือที่ทำด้วยไม้ระกำและเรือที่ขุดด้วยไม้ทั้งต้นขับเคลื่อนด้วยกรรเชียงคู่ ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เรือที่ทำจากไม้กระดานและขับเคลื่อนด้วยเครื่องยนต์หางยาว

การร้องรำทำเพลง ที่เรียกว่า “รำมะนา” เป็นการแสดงพื้นบ้านที่ชาวเลนำติดตัวเข้ามายังเกาะลันตา ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมหรือรับมาจากกลุ่มชนใด ต่อมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มบนเกาะลันตาได้รับเอาการแสดงพื้นบ้าน ประเภทโนราห์กาบง มะ โย่ง กาหยง และรื่องเงี้ยวของชาวมุสลิม และรำวงของชาวไทยภาคกลางเข้าไปเล่นเพื่อความบันเทิง ปัจจุบันยังคงอนุรักษ์การรำรื่องเงี้ยว และแม้รำวงจะหมดความนิยมในสังคมไทยทั่วไปแล้ว แต่ยังคงได้รับความนิยมและพบเห็นในงานพิธีลอยเรือและงานแต่งงานของชาวเล

อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมุสลิม

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อ ในกลุ่มชาวมุสลิมซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม มีตำนานความเชื่อที่ใกล้เคียงกับตำนานในศาสนาคริสต์ อันเป็นหลักฐานที่บ่งบอกว่าทั้งสองศาสนามีรากฐานความเชื่อที่มาจากสายเดียวกันหรือมีอิทธิพลต่อกัน เช่น

ตำนานกำเนิดมนุษย์ และตำนานน้ำท่วมโลก เล่ากันในกลุ่มชาวมุสลิมว่าหลังจากที่โศดะอาดัมกับโศดะลีตีฮาวา ให้กำเนิดมนุษย์ชายเผ่าพันธุ์กระจายไปทั่วโลกมีคนชั่วปะปนอยู่มาก พระเจ้าต้องการทำลายล้างคนชั่วด้วยการให้น้ำท่วมโลก เมื่อนบิโนะบอกแก่ชาวโลกไม่มีใครเชื่อ เพราะมัวเมาอยู่กับอบายมุข นบิโนะจึงสร้างเรือขึ้นมალำหนึ่ง พาครอบครัวขึ้นไปอยู่บนเรือคัดเลือกสัตว์อย่างละ 1 คู่เพื่อให้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เตรียมอาหารและน้ำดื่มสำหรับคนและสัตว์ เมื่อถึงเวลาน้ำท่วมโลก มนุษย์และสัตว์พากันจมน้ำตายหมด เหลือแต่ที่อยู่บนเรือกับนบิโนะแล่นไปข้างหน้าเพื่อหาแผ่นดินใหม่ โดยปล่อยนกให้บินออกไปข้างหน้า นกจะบินกลับมาตัวเปล่าทุกวัน จนวันหนึ่งนกคาบหญ้ากลับมาแสดงว่าข้างหน้ามีแผ่นดินจึงแล่นเรือไปขึ้นฝั่งตั้งรกรากทำมาหากิน มีลูกมีหลานรุ่นใหม่เป็นชาวมุสลิมและมีสัตว์ต่าง ๆ ที่เห็นๆ อยู่ทุกวันนี้ (หมาคเด็น ลูเด็นบุตร. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551) ตำนานนี้มีเนื้อหาและชื่อตัวละคร ใกล้เคียงกับตำนาน น้ำท่วมโลกในศาสนาคริสต์ ที่กล่าวถึงเรือโนอาและอาดัมกับอีวา นับเป็นตำนานที่มีอัตลักษณ์ร่วมระหว่างศาสนาคริสต์กับศาสนาอิสลาม และยังแพร่กระจายไปยังกลุ่มชาวเลด้วย

นอกจากตำนานทั้ง 2 เรื่องแล้ว ยังมีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อและผู้นำในศาสนาอิสลามอีกจำนวนมากที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน และเล่าสืบทอดกันมาในกลุ่มชาวมุสลิม

จากการที่ชาวมุสลิมเพิ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณ 200 ปี ตำนานท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับชาวมุสลิม จึงมีไม่มากเหมือนตำนานชาวเล แต่ก็มีอยู่บ้าง เช่น

ตำนานโตะโหม ตามความเชื่อของชาวมุสลิม แถวบ้านนา มีอัตลักษณ์ เป็นนางงามสาวตัวเท่าขา มีหงอน ไม่เคยทำร้ายคน จะเลื้อยมาตามลำคลองปรากฏตัวให้ลูกหลานเห็น มีหลา(ศาล)โตะโหม สมัยก่อนใครจะชนควาย ต้องบนบานโตะโหมให้ชนะ และแก้บนด้วยข้าวเหนียวเหลืองขนม 3 สี ข้าวตอก ดอกไม้ เคยมีคนทรงจากพัทยามาทรงโตะโหม ทำท่าเลื้อยมาชนผู้อาวโสคนหนึ่ง แล้วบอกว่าจะไปอยู่ที่อื่นเพราะไม่มีใครนับถือแล้ว (ฉิว หมอยา. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550)

นอกจากนี้ ยังมีตำนานความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมอีกหลายอย่างที่ชาวมุสลิมบนเกาะลันตาเคยปฏิบัติร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แล้วยกเลิกไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานโตะโอาโมฮูเบอร์อาดัย ซึ่งกล่าวถึงในตำนานของ ชาวเล (อากรณ อุกฤษณ์. 2532 : 87-90) อีกตำนานเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในทะเล และมีประเพณี “ปูหย้าเล” หรือประเพณีสังเวททะเล ซึ่งชาวเกาะลันตาเคยปฏิบัติร่วมกัน โดยโตะละไม ผู้นำศาสนาอิสลามบ้าน โละใหญ่ เป็นผู้ทำพิธีที่

อ่าวปูหย้า บนเกาะกลวง ผู้ที่เข้าร่วมพิธี มีทั้งชาวจีน มุสลิมและชาวเลที่หากินทางทะเล วันไหนทำพิธี ห้ามออกจับปลาในเล 3 วัน” (มะหวิ ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 26 มิถุนายน 2549) ปัจจุบันเลิกปฏิบัติไปแล้วหรือความเชื่อเกี่ยวกับตำนานโตะบุหร่ง ซึ่งยังพบเห็นในกลุ่มชาวเล ก็เคยปฏิบัติกันในกลุ่มชาวมุสลิมเกาะลันตาและบริเวณใกล้เคียง แต่ปัจจุบันก็เลิกไปแล้วเช่นกัน สันนิษฐานว่า สาเหตุที่ไม่มีใครนับถือหรือเลิกปฏิบัติตามประเพณีเหล่านี้ อาจจะสืบเนื่องจากข้อห้ามทางศาสนาอิสลามที่เข้มงวดขึ้น หรือความเจริญเข้ามาทำให้ความเชื่อดั้งเดิมหมดบทบาทหน้าที่ไป อย่างไรก็ตามตำนานนี้บ่งบอกว่าความเชื่อใดก็ตามที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ความเชื่อนั้นก็จะสูญหายไปในที่สุด

นอกจากตำนานที่กล่าวมาแล้ว ในกลุ่มชาวมุสลิมจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้าน และบุคคลที่มีบทบาทในอดีต เช่น

ตำนานรองเง้งคู่แรก เล่ากันในกลุ่มชาวมุสลิมและชาวเล (มะหวิ ทะเลลึก, สัมภาษณ์ : 26 มิถุนายน 2549) บนเกาะลันตาว่ามีครอบครัวรองเง้งคู่หนึ่ง ผัวถูกโจรจับตัวไปเรียกค่าไถ่เมียสืบหาจนไปพบว่าอยู่ในหมู่บ้านโจร จึงออกอุบายว่าเป็นนักแสดงหลงทางมาจะขับเพลงรองเง้งให้ฟัง และขอคนดีรำมะนา โจรให้ผัวตนออกมาดี นางขับเพลงและรำรองเง้งกล่อมพวกโจรจนเมามายหลับหมด จึงชวนกันหนีออกมาได้ ตำนานนี้ไม่แน่ใจว่าเข้ามาพร้อมกับผู้ที่เข้ามาสอนรองเง้งให้กับชาวเกาะลันตา หรือสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับการแสดงรองเง้งที่ได้รับความนิยมมากในยุคสมัยหนึ่ง

ตำนานลิเกป่า มีตำนานเกี่ยวกับที่มาของท่ารำและบทขับของลิเกป่าสำนวนหนึ่งเล่าว่า มีนักเดินเรือแวะขึ้นพักบนเกาะร้างแห่งหนึ่งแถบทะเลอันดามัน ตกกลางคืนเฝ้าเห็นพวกผีจีนก่อกองไฟร้องรำเล่นลิเกอยู่ในป่า ครั้นกลับมาจึงจดจำมาเล่นกันบ้าง อีกสำนวนหนึ่ง เล่าสืบต่อกันว่า โตะหลงยาผู้ที่ถ่ายทอดวิชาการแสดงลิเกป่าให้กับชาวเกาะลันตาฝันว่าได้ลูกสาวคนหนึ่งเป็นนางรำ เชื่อว่า เป็นทวดครุหมอ ที่ชื่อ ครูดำ ครุขาว ซึ่งเป็น ผีจีน ที่มาเข้าทรงให้สืบทอดการแสดงลิเกป่าต่อไป โตะหลงยาจำท่ารำของนางรำได้ แต่เนื้อหาของบทขับจำได้บ้าง มาแต่งเพิ่มเติมภายหลังบ้าง (กมล สัตย์จิตร, ผู้สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550) ตำนานนี้ก็เช่นกัน โตะหลงยาอาจจะเป็นผู้ถ่ายทอด ด้วยตัวเอง เพื่อสร้างพลังศรัทธาให้กับลูกศิษย์ที่สืบทอดการแสดงลิเกป่าจากตน หรือ ลูกศิษย์แต่งตำนานขึ้นเพื่อสร้างศรัทธาให้กับครูผู้ถ่ายทอดวิชาลิเกป่า

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ขุนหล้าหวัน** ผู้บุกเบิกทุ่งสำน และโตะหยีเพ็ง ที่มาของชื่อ ทุ่งหยีเพ็งซึ่งเดิมเรียกกันว่า ทุ่งสำน เพราะมีต้นสำนมาก เล่ากันว่า ครอบครัวแรกที่มาอยู่บริเวณนี้ คือ ขุนหล้าหวันเป็นชาวมลายูเซีย เดินทางจากภูเก็ตมาเกาะลันตาพร้อมลูกสาวคนหนึ่งเห็นว่าทุ่งสำนน่าอยู่จึงบุกเบิกตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก ขุนหล้าหวันมีวิชาทางไสยศาสตร์ เคยไปปล้นฝิ่นคนจีน

ที่ถูกเกิดถูกตำรวจจับได้แทงด้วยหอกจนติดหลังคายังไม่ตาย พระยารัษฎาให้ปล่อยตัว เพราะกลัวว่า จะเกิดเรื่องใหญ่ ลูกสาวของขุนหล้าหวัน ชื่อมน แต่งงานกับ โต๊ะฮยอันมาจากมาเลเซีย มีลูกชาย ชื่อแดง พยายาม แต่งงานกับนางซาร่า เชี่ยวชาญ มีลูกหลายคน หลุมฝังศพของขุนหล้าหวันอยู่ที่ เจ๊ะหลีมีคนไปเซ่นไหว้บนบานให้หายไข้ และผ่านะพร้าวอ่อนวางไว้ที่หลุมฝังศพ (บาทลี พยายาม. สัมภาษณ์ : 5 พฤษภาคม 2550).

ในช่วงนั้นโต๊ะฮยเพ็งเข้ามาตั้งค่ายที่ทุ่งล้านด้วยและได้สร้างอิทธิพลจนมีลูกน้องมาก มีวิชาอาคมพรางตัวมองไม่เห็น บางคนว่าโต๊ะฮยเพ็งเป็นคนกรุงเทพหนีมาอยู่สตูลเพราะทาง ราชการสงสัยว่าเป็นสายลับต่างชาติ ต่อมา หนีจากสตูลมาอยู่เกาะลันตา มีภรรยาชื่อโต๊ะกูเหนด (อิศรา ไทรบุรี. สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2548) บางคนว่ามาจากไทรบุรี เมื่อครั้งที่ไทรบุรีเกิดกบฏแย่งอำนาจ เจ้าเมืองไทรบุรี ที่ส่งไปจากนครศรีธรรมราช ชื่อพ่อหนูใหญ่ ถูกฆ่าตาย แล้วเจ้าเมืองไทรบุรีคนใหม่ ซึ่งเป็นมุสลิมขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทนเกรงว่าพ่อหนูเล็ก น้องชายพ่อหนูใหญ่ ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าเมือง กระบี่ ชื่อ หลวงเทพเสนา จะกลับไปแก้แค้นจึงส่งโต๊ะฮยเพ็งและลูกน้องอีก 2 คน มาลอบฆ่า เมื่อฆ่า ได้สำเร็จ ลูกน้องทั้งสองก็ทะเลาะกันแล้วฆ่ากันเอง (อำภา ศรีชาย. สัมภาษณ์ : 9 สิงหาคม 2530) บ้างก็ เล่าว่าโต๊ะฮยเพ็ง ประพฤติตัวเป็นโจร ทำแพ ไม้ไผ่เป็นบ้านลอยอยู่กลางทะเล เห็นเรือแล่นผ่านไปมา โบกผ้าให้คนในเรือเข้ามาช่วย แล้วขึ้นไปฆ่าคนในเรือ เพื่อปล้นเอาทรัพย์สิน ที่ฝังศพของโต๊ะฮยเพ็ง อยู่บริเวณทุ่งทราย ปัจจุบันเป็นสนามฟุตบอลส่วน โองที่เล่ากันว่าใส่สมบัติฝังดินไว้ยังหาไม่พบ บริเวณนั้น จึงได้ชื่อว่าทุ่งฮยเพ็ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (จี๊ว หมอยา. สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2550).

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ โต๊ะฮยเพ็งยังปรากฏในตำนานโจรสลัดของชาวเกาะลันตา (อาณัติ อนันตภาค. 2554 : 152) ว่า โต๊ะฮยเพ็ง (โต๊ะฮยเพ็ง) ซึ่งเป็นญาติสนิทของเจ้าเมืองแห่งเกาะลังกาวิของ มาเลเซียเป็นโจรสลัดมาเลย์กลุ่มแรกที่เข้ามายึดคลองเกาะป่อ เป็นผู้ที่มีคาถาอาคมฟันไม่เข้า แต่ต่อมาถูกลูกน้องยึดอำนาจหลอกให้ดื่มน้ำมะพร้าวแก้เคล็ดแล้วสังหารชีวิตด้วยกริช ส่วนน้องชายชื่อ “หะยีบอยา” เข้ามายึดคลองเกาะสิบอยา ในเขตจังหวัดกระบี่ เพื่อทำหน้าที่เป็นสายลับให้กับลังกาวิในการจับตาความเคลื่อนไหวของทางการนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์อำนาจของสยามในเวลานั้น

อีกตำนานหนึ่งของเกาะลันตาอาณัติ อนันตภาค (2554 : 152) ได้บันทึกถึงที่มาของตระกูล “หาญสมุทร” แห่งเกาะป่อ (ที่ถูกตั้งชื่อตระกูล “หาญทะเล”- ผู้วิจัย) ว่า เป็นชาวไทยพุทธหลบหนี คดีอุกฉกรรจ์จากพัทลุงมาอยู่เกาะป่อมีภรรยาเป็นมุสลิมตั้งตัวเป็นตุลาการตัดสินคดีให้ชาวบ้าน โดยรับค่าตอบแทนเป็นทองคำ ต่อมา “โต๊ะนวน” ชาวจังหวัดตรังนำโจรสลัด 13 คน มาปล้นทองคำ เพราะไม่พอใจที่มาขอแบ่งที่ดินแล้วถูกปฏิเสธ ปรากฏว่าโจรสามารถปล้นได้สำเร็จเพราะ ขุนสมุทรไม่อยู่บ้าน

สำหรับเรื่องราวของขุนสมุทรี ชาวบ้านเกาะป่อ (อุสมาน หวังสบู. สัมภาษณ์ : 18 เมษายน 2550) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ขุนสมุทรีเป็นขุนโจรจากพัทลุงที่มีวิชา ยังไม่ออก ฟันไม่เข้า หนีภัยไปอยู่ภูเก็ต แล้วมาอยู่ร่ำหมาด ต่อมาไปบุกเบิกตั้งถิ่นฐานที่เกาะป่อได้เมียเป็นชาวเลชื่อ กือหยัน ทั้งคู่เสียชีวิตที่เกาะป่อ เปรว (สุสาน) ของขุนสมุทรีและโต๊ะกือหยันตั้งอยู่บนควน(เนิน) สูงกว่าของคนอื่น ในบริเวณนั้นมีถ้ำเรียกกันว่า “ถ้ำโต๊ะกือหยัน” เล่ากันว่าเป็นที่ซ่อนสมบัติของคนเกาะป่อ เคยมีคนไปพบดาบ 5 เล่ม ที่โต๊ะมันเขียวชาวลังกาวิเอามาทำสงครามกับญุ่นแล้วนำไปซ่อนไว้ในถ้ำนี้ วิธีการเปิดปากถ้ำต้องมีดาบโต๊ะมันเขียวและกริช 7 คด ทุกวันนี้ทั้งดาบและกริชหายไปแล้ว ชาวเกาะป่อทั้งมุสลิม ชาวเล เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ ปีจะไปทำพิธีปูโต๊ะเกาะที่เปรวโต๊ะกือหยัน และนำธูปไปปักบนดอไม้หน้าเปรวเพื่อบนบาน หากบนได้สำเร็จ จะไปเก็บเงินโดยนำเหรียญไปโยนบนหลุมฝังศพ ปัจจุบันบนเกาะป่อไม่มีกลุ่มชาวเลอาศัยอยู่ แต่ชาวเล-แขก ยังทำพิธีนี้อยู่ทุกปี

อัตลักษณ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

“ในอิสลามมนุษย์จะพบวัฒนธรรม ศิลธรรม จรรยา มารยาท ที่เป็นมาตรฐานอันเดียวกัน ไม่ว่าคนมุสลิมผู้นั้นจะมาจากเผ่าพันธุ์ สีผิว หรือพูดภาษาใดก็ตาม” จากข้อเขียนของบรรจง บินกาซัน (2546 : 15) และคำบอกเล่าของชาวมุสลิมเกาะลันตา ประมวลได้ว่าชาวมุสลิมบนเกาะลันตาจะยึดหลักการในศาสนาอิสลาม และหลักจริยธรรมต่าง ๆ เป็นแบบแผนในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของชาวมุสลิม ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอน เช่นเดียวกับชาวมุสลิมทั่วไป เช่น การทักทาย การแต่งกาย การกินอาหาร การประกอบอาชีพ การปฏิบัติตนต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน ต่อสัตว์ ต่อสภาพแวดล้อม และการแก้ปัญหาต่าง ๆ นอกจากนั้นหลักการอิสลามยังมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญในรอบปี ตลอดจนวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายด้วย เช่น การเข้าสู่หนัด การแต่งงาน การหย่าร้าง และการตาย ดังเช่น

ประเพณีในรอบปีของชาวมุสลิม

ประเพณีในรอบปีของอิสลาม สัมพันธ์กับเดือนต่าง ๆ ซึ่งในรอบหนึ่งปี มี 12 เดือน เช่นเดียวกับการนับเดือนตามหลักสากลทั่วไป แต่จะใช้หลักการนับทางจันทรคติตามแบบอย่างของชาวอาหรับเป็นหลัก โดยจำนวนวันของอิสลามในแต่ละปี จะเลื่อนขึ้นมาประมาณ 11 วัน รวมแล้ว 3 ปี นับเร็วขึ้น 1 เดือน ๆ ละ 29-30 วัน โดยมีรายชื่อเดือนเรียงลำดับดังนี้ เดือนมุฮัรรัม ซอฟาร์ รอบีอุลอาวัต รอบีอุลอาคิร ญามาดีลอัลอุลา ญามาดีลอาคิร รอฮับ ชะอฺบาน รอมะฎอน ชาวาล ชุลกอดะฮฺ และชุลฮิจญะฮฺ นอกจากนั้นยังสัมพันธ์กับหลักการอิสลาม 2 ประการ คือ หลักศรัทธา หรือ “รูกนอิมาน” และหลักปฏิบัติ หรือ “รูกนอิสลาม” (หมัดเค็น ลูเต็นบุตร. สัมภาษณ์ : 13 พฤษภาคม 2551)

หลักศรัทธา คือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่น 6 ประการ ได้แก่ ศรัทธาในอัลเลาะห์ในมลาอิกะฮฺ หรือเทวดาของอัลเลาะห์ ในคัมภีร์ของอัลเลาะห์ ในบรรดารอซูล

หรือศาสนทูตของอัลเลาะห์ ในวันอาดิเราะฮ์ (วันสุดท้ายและวันฟื้นคืนชีพ) และศรัทธาต่อกฎของ ความดีและความชั่วจากอัลเลาะห์

หลักปฏิบัติ คือบทบัญญัติที่เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของ ขวามุสลิมที่ดี ซึ่งมุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม 5 ประการ ได้แก่

การกล่าวปฏิญาณตน เพื่อประกาศศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างน้อย 1 ครั้ง ในชีวิตว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจาก อัลเลาะห์ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลเลาะห์”

การละหมาด หรือที่ชาวเกะลันตาว่า “มะฮยัง” เป็นการแสดงความเคารพ สักการะขอบคุณและขอพร หรือ “ดูอาห์” ต่ออัลเลาะห์ มีทั้งการละหมาดฟัรดูวันละ 5 เวลา คือ ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เที่ยงวัน บ่าย ตะวันตกดิน และตอนค่ำ ถือเป็นหน้าที่ของขวามุสลิมทุกคน เมื่อ ผู้ชายเริ่มมีความรู้สึกลงเพศและผู้หญิงเริ่มมีประจำเดือน (ยกเว้นในช่วงที่ผู้หญิงมีประจำเดือน) ส่วนละหมาดวันศุกร์และละหมาดผู้ที่ตายไปแล้วบังคับเฉพาะผู้ชาย นอกจากนั้นยังมีละหมาดสุนัต ที่ไม่บังคับแต่ทำแล้วได้บุญ เช่น ละหมาดในวันสำคัญต่าง ๆ ก่อนเข้าพิธีละหมาดทุกครั้งจะต้อง อาบน้ำละหมาดเพื่อทำความสะอาดร่างกายและแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด (วิเชียร โบบทอง. สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553) การทำละหมาด 5 เวลา สำหรับชาวเกะลันตาหากเวลาใดมีความ จำเป็นไม่สามารถปฏิบัติทดแทนในเวลาที่เขาไป

การถือศีลอด ชาวบ้านเรียกว่า การถือบวช หรือปอซอ เป็นการงดเว้นการ รับประทานอาหาร การดื่ม การร่วมประเวณี และการควบคุมตนเองอยู่ในขอบเขตจริยธรรม ของศาสนาสำหรับขวามุสลิมทุกคนที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ไม่อยู่ในระหว่างการเดินทาง และ ไม่ใช่ผู้หญิงขณะมีประจำเดือนหรือหลังคลอดบุตร ในช่วงเวลากลางวัน นับตั้งแต่ตะวันขึ้นจนถึง ตะวันตกดิน เป็นเวลา 1 เดือน ในเดือนรอมะฎอน ซึ่งตรงกับเดือน 9 ตามปฏิทินทางจันทรคติ ของอิสลาม (ปีหนึ่งจะเร็วขึ้น 11 วัน) ทั้งนี้ตามหลักปฏิบัติเมื่อเข้าเดือน 9 จะเริ่มสังเกตท้องฟ้า เมื่อเห็นพระจันทร์ขึ้นครั้งแรกจะเริ่มถือศีลอดจนกระทั่งเห็นพระจันทร์อีกครั้งจึงจะเลิกถือศีลอด สำหรับผู้ที่งดถือศีลอดระหว่างการเดินทางและผู้หญิงขณะมีประจำเดือน หรือหลังคลอดบุตร จะต้องถือบวชชดเชยภายหลังส่วนคนชราหรือผู้ป่วยได้รับการยกเว้นไม่ต้องถือบวชหลังจากเสร็จสิ้น การถือศีลอดให้บริจาคนานหรือชะกาต (บ่าวนุ้ย หมัดสำหรน. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550)

วันฮารีรายา เมื่อครบกำหนดการถือบวชจะมีประเพณีวันออกบวช เรียกว่า วัน “อิดิลฟิตรี” หรือวัน “ฮารีรายา” ชาวบ้านเรียกว่า วัน “ร่าหยา” หรือ “อิดเล็ก” เพื่อฉลองการ กลับสู่ชีวิตปกติ จัดขึ้นหลังจากผ่านการถือศีลอดในเดือนรอมะฎอน ขวามุสลิมทุกคนจะอาบน้ำ ละหมาด แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เดินทางไปรวมกันที่มัสยิด ช่วงนี้คนที่มิฐานะจะจ่ายชะกาต ให้คนยากจน เด็กกำพร้าและเด็กที่เรียนศาสนา ร่วมกันทำละหมาด และฟังกอลูเบฮ์ หรือฟังการ

อบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวตามแนวทางของมุสลิมที่ดีและขอ “มะอับสุ” หรือขอ “อาหฺล่าย” ในสิ่งที่เคยทำผิดพลาดล่วงละเมิดต่อกันทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา ใครที่โกรธเคืองกันก็คืนดีกัน บางครั้งก็รับประทานอาหารร่วมกันในมัสยิด หลังจากนั้นจะออกเยี่ยมกุโบรหรือหลุมฝังศพและญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ ถามทุกข์สุขกัน แต่ละบ้านจะเตรียมขนม ข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงแขก (วิทยา โบบทอง, สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

การบริจาคชะกาต เป็นการแสดงความศรัทธา และแสดงความเคารพภักดีต่ออัลเลาะห์ ของชาวมุสลิม ด้วยการช่วยเหลือสังคม โดยผู้ที่สามารถเลี้ยงตัวได้จะบริจาคให้กับคนยากจนในเดือนรอมะฎอน เรียกว่า **ชะกาตฟิเตเราะฮฺ** ซึ่งจ่ายเป็นข้าวสาร อาหารหลักที่คนในท้องถิ่นกินกันเป็นประจำ และ**ชะกาตมาล** จ่ายเป็นทรัพย์สินที่สะสมไว้หลังจากใช้จ่ายในรอบปีแล้ว ในอัตราที่แตกต่างกันตามที่กำหนดไว้ ผู้ที่มีสิทธิ์ได้รับชะกาต ได้แก่ คนที่ศรัทธาในอิสลาม คนยากจนมีหนี้สิน คนเดินทางจากต่างถิ่น และการทำบุญเพื่ออัลเลาะห์ ทรัพย์สินที่บริจาค ได้แก่ เงินทอง พืชผล สินค้า และสัตว์เลี้ยง โดยเริ่มบริจาคตั้งแต่วันสิ้นสุดเดือนรอมะฎอน นอกจากนั้นยังมีการจ่ายชะกาต เพื่อเลี้ยงดูตนเองและผู้ที่อยู่ในอุปการะ ของตน เช่น พ่อแม่และลูกที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพด้วยตัวเองได้ และชะกาตที่ไม่บังคับ (บรรจง บินกาชัน, 2546 : 41) ข้อกำหนดการจ่ายชะกาตดังกล่าว นอกจากเป็นการแบ่งปันอาหาร ทรัพย์สิน เงินทอง ฯลฯ ให้ทั่วถึงแล้ว ยังแสดงถึงความมีน้ำใจไม่ตรีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มีศรัทธาร่วมกัน และลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนยากจน

การประกอบพิธีฮัจญ์ หรือไปฮัจญ์ หรือไปมะกะ (เมกกะฮฺ) เป็นหน้าที่สำหรับชาวมุสลิมทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ทั่วโลก ที่มีความพร้อมด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และสามารถเดินทางได้ด้วยความปลอดภัย ต้องเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อแสดงความเคารพภักดีต่ออัลเลาะห์ ที่นครเมกกะฮฺ (บรรจง บินกาชัน, 2546 : 43) อีกทั้งยังเป็นการรวมพี่น้องชาวมุสลิมให้มารู้จักกันภายใต้พระเจ้าองค์เดียวกัน อันแสดงถึงความเสมอภาค ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเป็นพี่น้องกันของมนุษย์ ในวันที่ 1-13 ของเดือนซุลฮิจญะฮฺหรือเดือนสุดท้ายของปฏิทินอิสลาม ก่อนไปจะมีการสังเสียดญาติพี่น้องที่มาส่ง หากมีเรื่องโกรธเคืองหรือเคยทำผิดพลาดล่วงละเมิดต่อกันทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา ก็จะขอมะอับสุ หรือขอ “อาหฺล่าย” กันเพื่อให้อภัยแก่กัน ผู้ที่เดินทางจะได้ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ (วิเชียร โบบทอง, สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553) เช่นเดียวกับชาวพุทธขอขมาลาโทษ หรือขออโหสิกรรมต่อญาติพี่น้อง ครูบาอาจารย์ และคนที่เคยทำผิดต่อกันก่อนบวชพระ

ในอดีตขณะที่ชาวจีนและชาวไทยนิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ หรือป็นักชาวมุสลิมเกาะลังกาไฟฟ์สันที่จะได้เดินทางไปแสวงบุญที่เมกกะฮฺ อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต ก่อนที่จะเดินทางบางครอบครัวจะจัดงานเลี้ยง ผู้ที่ไปร่วมงานจะบริจาคเงินทำบุญ เมื่อเดินทางกลับมีการเลี้ยงต้อนรับอย่างสมเกียรติในฐานะ “โตะหะยิ” (ดาโตะหะยิ)

วันอีดิลอัฎฮา ที่ชาวบ้านเรียกว่า “รายอฮัจญ์” หรือ “ร่าหยาหญ์” หรือ “วันอีดิใหญ่” เป็นงานฉลองในโอกาสเสร็จสิ้นการประกอบพิธีฮัจญ์ ในวันนี้จะมีงานฉลอง พร้อมกันทั่วโลก ทั้งมุสลิมที่ไปทำฮัจญ์ในนครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียและผู้ที่ไม่ได้ไปในงานฉลองนี้ จะทำพิธีละหมาดและฟังกฏะบะฮ์ หรือฟังคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวตามแนวทางของมุสลิมที่ดีเช่นเดียวกับวัน “ฮารีรายอ” แต่ต่างกันที่จะมีการเชือดสัตว์ หรือทำ “กูฎบัน” แจกเป็นอาหารแก่ประชาชนและคนยากจน โดยแจ้งความประสงค์แก่สุเหร่าว่าจะ “เหนียด” หรืออุทิศส่วนบุญให้ใคร ก่อนทำพิธีละหมาดและหลังจากละหมาดแล้ว จะไปเยี่ยมญาติพี่น้องตามบ้าน และไปเยี่ยมกุโบฮ์ (สุสาน) เพื่ออ่านหนังสือให้บรรพบุรุษที่ตายไปได้ฟังและขอพรจากบรรพบุรุษ (วิทยา โบบทอง. สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีการเกิด สตรีชาวมุสลิมที่เริ่มตั้งท้องครั้งแรกหรือที่เรียกว่า “ท้องสาว” เมื่อท้องได้เจ็ดเดือนโต๊ะครูจะมีพิธีทำน้ำคุดาหรือทำนํ้ามนต์เจ็ดเดือนให้อาบในตอนเช้าเพื่อเป็นสิริมงคล และขอพรจากอัลเลาะห์ให้ปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยและคลอดง่ายและอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ให้ฟังตั้งแต่อยู่ในท้องเพื่อให้คุ้นชิน เมื่อถึงกำหนดคลอดหมอตำแยจะทำคลอดให้แล้วตัดสายสะดือกับไม้ไผ่วางเด็กลงบนถาดปูผ้า ปู ยา ตา ขาย ญาติพี่น้อง ร่วมรับขวัญและให้พรเด็ก โต๊ะอิหม่ามอุ้มเด็กขึ้นอะซานข้างหูขวาและอิกอมะฮ์ ข้างหูซ้าย (บ่าวนุ้ย หมัดส้าหฺรณ. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550).

พิธีกีกะฮ์ หลังจากเด็กคลอดแล้วภายใน 3-7 วัน จะมีพิธีกีกะฮ์ ในพิธีนี้จะมีการโกนผมไฟ พิธีเปิดปากเด็ก พิธีขึ้นเปล และการเลี้ยงฉลองแกงพะพะ เด็กผู้ชายจะเชือดแพะ 2 ตัว เด็กผู้หญิงเชือดแพะ 1 ตัว เริ่มด้วยพิธีโกนผมไฟโดยให้ผู้อาวโซขลิบผมตามลำดับแล้วโกนให้เกลี้ยงเสร็จแล้วอาบน้ำแต่งตัวทาแป้งใส่เครื่องหอมให้เด็ก ต่อจากนั้นทำพิธีเปิดปากเด็ก ด้วยการใช้น้ำผึ้งรวงและอินทผาลัมบดหรือเคี้ยวให้ละเอียดป้ายริมฝีปากและลิ้นเด็ก แล้วทำพิธีขึ้นเปลโดยอุ้มเด็กพร้อมกับสวดคำอวยพรขอคุดาห์และมีการตั้งชื่อเด็กตามหลักการตั้งชื่อของอิสลาม ก่อนวางเด็กลงนอนในเปลที่เตรียมไว้ ในช่วงนั้นเจ้าภาพจะทาแป้ง ใส่เครื่องหอมให้ทุกคน ที่มาร่วมพิธี หลังจากนั้นจึงร่วมกันกินข้าวแกงพะพะ เป็นอันเสร็จพิธี (วิทยา โบบทอง. สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

ประเพณีการเข้าสู่หนัด การเข้าสู่หนัดเป็นพิธีกรรมขลิบอวัยวะเพศของเด็กผู้ชายชาวมุสลิม ซึ่งมีอายุระหว่าง 2-10 ขวบโดยพิจารณาว่าเด็กสามารถทนความเจ็บปวดได้ และผู้ชายที่ต้องการเข้าเป็นมุสลิมด้วยความศรัทธาหรือแต่งงานกับสาวอิสลาม เพื่อแสดงถึงความเป็นมุสลิมอย่างสมบูรณ์ ก่อนทำพิธีพ่อแม่ ญาติพี่น้องจะเจิมหน้าผาก หูและกางเพื่อทำขวัญ อาบน้ำให้ตัวเย็น

นุ่งผ้าขาวม้า บางแห่งให้นั่งคร่อมบนหยวกกล้วยแล้วตัดด้วยมีดโกนอย่างรวดเร็ว บางแห่งใช้ไม้ดับหรือไม้ไผ่เหลาเรียบผ่ากลางด้านหนึ่งสำหรับสอดปลายอวัยวะเพศเข้าไปหนีบไว้ แล้วขลิบด้วยกรรไกรอย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นใช้ใยเส้นเอ็นผูกห้ามเลือด และให้นอนพัก ผู้เข้าร่วมพิธีร่วมรับประทานอาหารก่อนแยกย้ายกันไป ปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเชิญหมอจากโรงพยาบาลที่เป็นชาวมุสลิมมาทำพิธีขลิบที่บ้าน หรือหากไม่จัดงานเลี้ยง พาลูกหลานไปขลิบที่โรงพยาบาลก็ได้ (วิเชียร โบบทอง, สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

ประเพณีการแต่งงาน ในสังคมอิสลามจะสนับสนุนให้มีการแต่งงานกับคนที่ศรัทธาเหมือนกันเพื่อป้องกันความแตกแยกทางความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติที่แตกต่างกันในการดำรงชีวิตประจำวัน (บรรจง บินกาซัน, 2541 : 56) หรือหากจะแต่งงานกับคนต่างศาสนาต้อง เปลี่ยนศาสนามาเป็นอิสลามก่อน ชาวมุสลิมเกาะลันตาก็มีการแต่งงานข้ามกลุ่มกับชาวจีน ชาวเล และชาวไทย นอกจากนี้ในสังคมอิสลามอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้ถึง 4 คน แต่จะต้องสามารถเลี้ยงดูและให้ความยุติธรรมเสมอภาคกับลูกเมียทุกคนหากทำไม่ได้ก็ควรมีคนเดียว

พิธีการสู่ขอ หรือกัฎบะฮฺ เมื่อชายและหญิงตกลงจะแต่งงานกันแล้วพ่อแม่หรือผู้ปกครองฝ่ายชายจะต้องเป็นฝ่ายไปสู่ขอจากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง หากทั้งสองฝ่ายยินยอมพร้อมใจให้แต่งงานกัน จะต้องเจรจาตกลงเรื่องสินสอดที่ฝ่ายชายจะต้องให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นค่าเลี้ยงดูและค่ามะฮัร ที่จะต้องให้เป็นสิทธิของผู้หญิงโดยเฉพาะตามแนวทางปฏิบัติที่กำหนดไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน และนัดวันที่ฝ่ายชายนำสินสอดมาจ่ายและวันแต่งงาน ในอดีตก่อนแต่งงานผู้หญิงชาวมุสลิมเกาะลันตาจะต้องสาธยายปาหนัน 7 หรือ 9 หรือ 11 ผืน เตรียมไว้สำหรับวางซ้อนกันเพื่อปูเป็นพูกสำหรับนอนในวันแต่งงาน (บ่าวนุ้ย หมัดสำหรณ, สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550).

ที่น่าสนใจในอดีตพิธีแต่งงานของตระกูลปาไไหนจะมีการยิงปืนใหญ่ 2 กระบอกที่บรรพบุรุษนำติดตัวตอนหนีมาจากบ้านเกิด สันนิษฐานว่า การยิงปืนในพิธีแต่งงานดังกล่าวน่าจะเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบ้านเมืองเดิมที่จากรมา แต่ปัจจุบันเหลือกระบอกที่ซำรุคใช้การไม่ได้อยู่กระบอกเดียว พิธียิงปืนใหญ่จึงเลิกไป

พิธีนิกะฮฺ คือการประกอบพิธีกรรมผูกสัมพันธ์สำหรับคู่แต่งงานตามหลักการอิสลามโดยมีญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายอย่างน้อย 3-4 คน และโต๊ะอิหม่าม อีก 1 คนร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีกรรม โต๊ะอิหม่ามจะอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและอบรมการปฏิบัติตนในชีวิตครอบครัวแก่เจ้าบ่าวที่จะเข้าพิธีสมรส ผู้ชายมุสลิมซึ่งเป็นผู้ปกครองของฝ่ายหญิงที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดและไม่อยู่ในระหว่างประกอบพิธีฮัจญ์เป็น “วะลี” หรือตัวแทนกล่าวคำอนุญาตให้ฝ่ายหญิงแต่งงานกับฝ่ายชาย เจ้าบ่าวจะกล่าวตอบรับการแต่งงาน โต๊ะอิหม่ามขอพรจากอัลเลาะห์ ให้คุ้มครองคู่บ่าวสาวหลังจากนั้นจะมีงานเลี้ยงฉลองแต่งงาน (วิทยา โบบทอง, สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

การหย่าร้าง อิสลามถือว่าการหย่าร้างเป็นเรื่องไม่พึงประสงค์ของอัลเลาะห์ แต่หากมีปัญหารุนแรงที่ไม่สามารถใช้ชีวิตคู่กันได้อีก อนุญาตให้หย่าร้างกันได้ภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน เช่น สามิเท่านั้นที่มีสิทธิขอหย่าได้นอกจากฝ่ายหญิงมีเหตุผลที่สมควรให้ขอหย่าต้องกล่าวคำหย่าในช่วงที่ไม่มีอารมณ์โกรธและต้องรอให้ฝ่ายหญิงมีประจำเดือนผ่านพ้นไป 3 ครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีลูกในท้อง และรอเวลาเพื่อทั้งคู่จะคืนดีกันได้ และหากหย่าแล้วคืนดีกัน 3 ครั้ง จะไม่อนุญาตให้คืนดีกันอีกแต่หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกจากความเป็นอิสลาม อีกฝ่ายมีสิทธิหย่าได้ทันที. (นพรัตน์ กาญจนวโรดม. สัมภาษณ์ : 5 เมษายน 2553)

ประเพณีการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ความเชื่อเรื่องการเจ็บป่วย หรือ ความผิดปกติที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ เช่น เกิดภัยพิบัติทางทะเล เกิดมรสุมไม่ตรงตามฤดูกาลทำมาหากินฝืดเคือง หรือ สมาชิกในชุมชนประสบอุบัติเหตุบาดเจ็บในกลุ่มมุสลิมในอดีต ไม่แตกต่างไปจากชาวเลมากนัก คือ เชื่อกันว่า เป็นการลงโทษจากสิ่งเหนือธรรมชาติ การรักษาขึ้นอยู่กับ ความหนักเบาของอาการเจ็บป่วย หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนั้น ในอดีตสังคมมุสลิมยังมีความเชื่อเรื่อง ผีเจ้าที่ที่สิงสถิตอยู่ตามแหล่งธรรมชาติ เช่น ผีจีนที่อยู่ในน้ำ และผีเจ้าป่า เจ้าเขา ฯลฯ ความเชื่อเรื่องการทำคุณไสย เช่น การเสกวัตถุเข้าไปในร่างกายของคน การทำให้คู่ต่อสู้หมดแรง การทำเสน่ห์ยาแฝดให้ผู้หญิงรักผู้หญิงหลง หรือทำเสน่ห์ให้ผู้ชมหลงใหลในตัวนางรำของคณะรณรงค์ ฯลฯ ผู้ที่สามารถสื่อสารเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น คือ โด๊ะหมอ ซึ่งมีความรู้ด้านไสยศาสตร์ ดังเช่น เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยเคยเข้าร่วมสังเกต โด๊ะหมอให้ผู้ป่วยนอนราบกับพื้น แล้วจุดเทียนวางไว้รอบตัวเพื่อดูเทียนหาคำตอบว่า “ถูกอะไร” “ทำอะไรผิดอะไร” “ต้องการให้แก้ไขอย่างไร” หากแก้ไขไม่ถูกจุด อาจถึงตายได้ ปัจจุบันบนเกาะลันตายังมีโด๊ะหมอและมีความเชื่อเรื่องเหล่านี้อยู่บ้าง

ประเพณีการตาย ตามความเชื่อในศาสนาอิสลาม ความตายเป็นจุดเริ่มต้นของการก้าวสู่ชีวิตที่แท้จริงและจะไม่มีการเกิดใหม่ วิญญาณจะไปรวมกันในโลกหนึ่งเรียกว่า “บรัชค์” ซึ่งคั่นกลางระหว่างโลกนี้และโลกหน้า เมื่อถึงวันสิ้นสุดโลก ทุกชีวิตจะถูกทำให้ฟื้นขึ้นมารับคำตัดสินผลการกระทำที่ทำไว้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ดังนั้นเมื่อทราบข่าวการตาย มุสลิมจะกล่าวว่า “อินนาลิลลาฮี วะอินนา อิลัยฮิ รอญูน” แปลว่า แท้จริงเราเป็นของอัลเลาะห์ และเราต้องคืนกลับไปยังพระองค์ (บรรจง บินกาชัน. 2546 : 69) เมื่อมีการตายลูกหลานจะแจ้งข่าวให้โด้ะอิหม่าม ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านทราบ และเตรียมการทำพิธีศพ และรับฝังภายใน 24 ชั่วโมง พิธีศพเริ่มจากการอาบน้ำศพ ศพผู้ชายให้ลูกผู้ชาย นั่งเหยียดเท้าไปข้างหน้า เรียงกัน 3 คน วางศีรษะศพบนตักคนแรก กลางตัวบนคนที่ 2 และส่วนเท้าบนคนที่ 3 หากเป็นศพผู้หญิงเป็นหน้าที่ของลูกสาว 3 คน รดน้ำฟอกสบู่ ชำระร่างกายภายนอกและรีดภายในท้องให้สะอาดหมดจด เมื่ออาบน้ำละหมาดเสร็จ รดด้วยน้ำใบพุทรา โรยดอกไม้หอมอีกครั้ง ใช้การบูร พิมเสนทาตามง่ามนิ้วมือ นิ้วเท้า ศพผู้หญิง

ห่อผ้าขาว 7 ชั้น ศพผู้ชายห่อผ้าขาว 3 ชั้น แต่ละชั้นโรยด้วยกำมะถัน พับชายผ้าด้านซ้ายทับขวา ทุกชั้น ห่อด้วยเลื่ออีกชั้น โตะอิหม่ามทำพิธีสวด ผู้มาร่วมงานช่วยกันบริจาคเงิน ข้าวสาร น้ำตาล ที่ใช้ในงาน หลังจากนั้นทำพิธีละหมาดญะนาซะฮฺ หรือละหมาดคนตาย ศพผู้ชายโตะอิหม่ามยืน ตรงศีรษะศพ ศพผู้หญิงจะยืนข้างตัวศพ การเตรียมหลุมฝังศพ ขุดดินลึกประมาณ 1.5 เมตร กว้างยาวประมาณ 1 เมตร เจาะผนังดินด้านทิศตะวันออกให้เป็นโพรงตามแนวทิศเหนือและใต้ กว้าง ยาวกว่า ขนาดผู้ตายเล็กน้อย ก่อนฝังศพเปิดหน้าศพ ยกศพวางตามความยาวของโพรงที่ขุดไว้ ผลักให้ตะแคงขวา หันหน้าไปทางตะวันตก วางแผ่นกระดานปิด ปากโพรง เขี่ยดินกลบหลุม ขึ้นขออุอาซุ ปากหลุมเป็นอันเสร็จพิธี ลูกหลานไปอ่านอัลกุรอานที่กรูโบร หรือสุสาน 3-7 คืน หลังจากนั้นจะทำบุญช่วง 40 วัน, 100 วัน, วันอีดิ้ลอัฎฮา (ราหยาญ์) และวันอีดิ้ลฟิตรี (ราหยาออกบวช) จะไปเยี่ยมสุสานด้วย (วิทยา โบบทอง. สัมภาษณ์ : 11 ตุลาคม 2553)

ปัจจุบันประเพณีการเกิด การโกนผมไฟ พิธีเปิดปากเด็ก และพิธีขึ้นเปล ในกลุ่มมุสลิมเกาะลันตายังคงปฏิบัติอยู่ แต่ส่วนใหญ่นิยมไปทำคลอดที่โรงพยาบาลและกลับมาทำพิธีที่บ้าน เช่นเดียวกับพิธีเข้าสู่หนัด ยังคงมีประเพณีนี้อยู่แต่ใช้เครื่องมือแพทย์ หรือบางรายไปให้แพทย์ที่โรงพยาบาลขลิบให้ ส่วนประเพณีแต่งงาน ยังคงนิยมเลือกคู่แต่งงานที่เป็นมุสลิมด้วยกันหรือหากแต่งงานกับคนต่างศาสนาอีกฝ่ายจะต้องเปลี่ยนศาสนามาเป็นอิสลามจึงจะเป็นที่ยอมรับและแม้ว่าชาวมุสลิมรุ่นใหม่จะจัดงานเลี้ยงแต่งงานและออกบัตรเชิญเช่นเดียวกับชาวไทยพุทธ และ ชาวจีนแต่จะต้องมีพิธีนิกะฮฺควบคู่กันไปด้วย

หลักการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในศาสนาอิสลามยังมีหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การทักทาย การขอบคุณ การขอโทษ การแต่งกาย และอาหารการกิน ฯลฯ

การทักทายและคำกล่าวในชีวิตประจำวัน เมื่อพบกันมุสลิมจะแสดงออกถึงความเป็นมิตรและสร้างความคุ้นเคยในฐานะที่เป็นพี่น้องมุสลิม ด้วยการกล่าวคำว่า “อัสสลามูอะลัยกุม” (ขอสันติจงมีแด่ท่าน) ผู้ถูกทักทายจะตอบรับด้วยคำว่า “วะอะลัยกุมมุสลาม” (ความสันติจงมีแด่ท่านเช่นกัน) และก่อนจะทำอะไรในสิ่งที่จำเป็นต้องกล่าวคำว่า “บิสมิลลา” (ด้วยพระนามของอัลเลาะห์) เมื่อทำกิจนั้นเสร็จสิ้นจะกล่าวคำว่า “อัลฮัมดุลิลลาฮฺ” (บรรดาการสรรเสริญเป็นของอัลเลาะห์) (บรรจง บินกาชัน. 2546 : 45-48) หรือแม้กระทั่งการจาม หรือสำนึกผิด หรือ ต้องการขอบคุณใคร ก็จะมีคำกล่าวและคำกล่าวตอบทั้งสิ้น

อัตลักษณ์ด้านภาษา ชาวมุสลิมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมลายู-สยาม อพยพมาจากเมืองสตูลและไทรบุรี ซึ่งพูดภาษาไทยปนศัพท์ภาษามลายู ในช่วงแรกมีการเรียนการสอนภาษามลายูในสุเหร่า และมีการพูดภาษามลายู สำเนียงแบบชาวมลายู-สยาม ระยะเวลาหลังพูดภาษามลายูผสมภาษาไทยสำเนียงเพี้ยน ๆ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พูดแปรแหรด” ในช่วง 80 ปีหลัง ใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารบน

เกาะลันตาแทบจะหาคนพูดภาษามลายูไม่ได้เลย แต่ยังคงใช้คำศัพท์ภาษามลายูถิ่นปะปนอยู่ในภาษาพูดจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เช่น คำว่าจังกาบ (พุด) ย่าโหด (หนวด) นูหรี (งานเลี้ยง) เหลาหรือปูเลา (เกาะ) ตูคน (โขดหิน) บาดัน (ร่างกาย) คูเนี้ย (โลก) บาราย (ศาลา) ดิหมา (ภาชนะสำหรับตักน้ำบ่อ) ฯลฯ อีกทั้งคนรุ่นใหม่บางคนนอกจากมีการตั้งชื่อลูกเป็นภาษามลายูหรือภาษาอาหรับตามประเพณีแล้ว มีการตั้งชื่อจริง เป็นภาษาไทยด้วย

อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ในอดีตการแต่งกายของชาวมุสลิมบนเกาะลันตาได้รับอิทธิพลจากชาวมลายูในรัฐปีนัง และอินโดนีเซีย แต่นำมาประยุกต์ให้เรียบง่ายไม่เคร่งครัด และมีอัตลักษณ์เฉพาะชุดจำลองของผู้ชายจะนุ่งผ้าโสร่ง สวมเสื้อคอตั้ง แขนยาวหรือแขนสั้นก็ได้ แต่โอกาสพิเศษ เช่น ชุดละหมาด หรือชุดไปสุเหร่า เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจะต้องสวมผ้าโสร่ง กับเสื้อแขนยาว ตัวยาวเหนือเข่า คอตั้ง สีขาว หรือสีสุภาพ และสวมหมวกผ้ากำมะหยี่ หรือหมวกถัก หากเป็นชุดเข้าพิธีการ หรือชุดแต่งงาน จะนุ่งกางเกงขายาว เสื้อแขนยาว มีผ้าโสร่งพับสั้นเรียกว่า ผ้าซองเก็ต พันรอบเอวทับกางเกงอีกชั้นหนึ่งและสวมหมวกกำมะหยี่สีดำ ส่วนชุดจำลองของผู้หญิงมุสลิมเกาะลันตา จะนุ่งผ้าปาเต๊ะ และสวมเสื้อผ้าลูกไม้หรือผ้ามัดลิ้น แขนสั้นธรรมดา หรือแขนกระบอก ติดกระดุมหน้า ชายเสื้อด้านหลังยาวปิดกลางสะโพก ชายเสื้อด้านหน้าทั้งสองข้างยาวแหลมประกบกัน ชุดแต่งกายของชาวมุสลิมเกาะลันตาดังกล่าวเป็นรูปแบบเดียวกับชุดแต่งกายของชาวไทยมุสลิมบ้านเกาะกลางอำเภอเมืองกระบี่ โดยเฉพาะชุดแต่งกายของผู้หญิงวรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน ระบุว่าเหมือนกับชุด “ย่าหยา”¹ ของชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนฝั่งอันดามัน บนเกาะภูเก็ต ซึ่งนำเสนอในผลงานของ สุลีมาน วงศ์สุภาพ (Suleemarn อ้างอิงจาก Wannin W. 2010 : 132) หากเป็นชุดเข้าพิธีการหรือชุดเจ้าสาวจะเลือกผ้าปาเต๊ะ ที่มีลวดลายสวยงามเป็นพิเศษ และเสื้อที่ ตัดเย็บจากผ้าที่ดูดีและกลมกลืนกับผ้าปาเต๊ะ และมีผ้าคลุมผมด้วยคล้ายชุดประจำชาติของประเทศมาเลเซีย ที่เรียกว่า “บาจู กูรง” การแต่งกายของมุสลิมเกาะลันตา ดังกล่าว

ปัจจุบันการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกออกกลาง ซึ่งต้องสอดคล้องกับหลักการทางศาสนาที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ซูเราะฮ์ อัลอะออรอฟ ซูเราะฮ์ ที่ 7 อายะฮ์ที่ 26 (บ่าวนุ้ย หมัดส้าหรณ. สัมภาษณ์ : 2 มีนาคม 2550) ที่กำหนดการแต่งกายสำหรับผู้หญิงและผู้ชายโดยเฉพาะ ห้ามแต่งกายผิดเพศ ผู้ชายห้ามสวมใส่ผ้าไหมและเสื้อผ้าปักด้วยไหม

¹ เดิมเป็นคำที่ใช้เรียกลูกครึ่งผู้หญิงชาวจีนที่แต่งงานกับชาวมลายูบนเกาะปีนัง คู่กับคำว่า “บาบ๋า” ชาวเกาะลันตาและจังหวัดชายฝั่งอันดามันนำมาใช้เรียกชุดแต่งกายผู้หญิงที่รับวัฒนธรรมมาจากลูกครึ่งจีน-มลายูบนเกาะปีนัง

เครื่องประดับด้วยทอง และจะต้องปกปิดช่วงระหว่างสะดือถึงเข่า ชุดแต่งกายผู้หญิง จะเปิดได้เฉพาะใบหน้าและฝ่ามือ ผู้หญิงใส่น้ำหอมได้เฉพาะอยู่ในบ้านกับสามี ห้ามมุสลิมชายหญิงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีรูปสัตว์ ชุดสำหรับละหมาดต้องสะอาดเรียบร้อย ผู้ชายอนุญาตให้ใส่น้ำหอมไปละหมาดได้ ขณะละหมาดต้องไม่ให้ใครมกหน้าผาก เพราะขณะก้มกราบต้องให้หน้าผากสัมผัสพื้น

อัตลักษณ์ด้านอาหาร อาหารการกินของชาวมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน เช่น ห้ามกินเนื้อสุกร ห้ามดื่มสุราของมึนเมา ห้ามกินเนื้อสัตว์ที่ไม่ได้ผ่านพิธีกรรมทางอิสลามหรือ “เหาะ” และสัตว์ที่ตายด้วยอาการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ห้ามใช้ภาชนะสำหรับบริโภคหรือหุงต้มร่วมกับผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ห้ามกินเลือดสัตว์ทุกชนิด นอกจากอยู่ในสภาวะที่จำเป็นจริง ๆ สัตว์ที่นิยมใช้เป็นอาหาร ได้แก่ สัตว์จำพวกไก่ วัว และแพะ โดยเฉพาะแพะเป็นสัตว์ที่เชือดเพื่อแสดงความใกล้ชิดต่อพระเจ้าในพิธีกรรมตามค่านานความเชื่อทางศาสนา เพื่อให้แพะเป็นยานพาหนะในวันสิ้นโลก ชาวมุสลิมบนเกาะลันตานิยมปลูกผักเป็นอาหารด้วยอาหารที่เป็นที่รู้จัก ได้แก่ แกงแพะ แกงเนื้อวัว แกงมันมัน ต้มชุปเครื่องในวัว ข้าวหมกไก่ ข้าวหมกแพะ ข้าวยำน้ำพริกผักลวก และอาหารทะเล ฯลฯ ในอดีตชาวมุสลิมเกาะลันตาไม่เคร่งครัดเรื่องอาหารการกินมากนัก กินอาหารตามบ้านชาวจีนได้ ยกเว้นประเภหหมูอย่างเดียวก แต่ปัจจุบันเมื่อชาวมุสลิมเคร่งครัด ในหลักศาสนามากขึ้น จึงหลีกเลี่ยงการกินอาหารที่ไม่มั่นใจ ชาวจีนที่จัดงานเลี้ยงจึงต้องแยกไปตั้งครัวอีกที่หนึ่ง เพื่อให้แม่ครัวมุสลิมปรุงอาหารเลี้ยงชาวมุสลิมที่เชิญมาร่วมงานเลี้ยง

อัตลักษณ์ด้านยานพาหนะและที่พักอาศัย เรือเป็นยานพาหนะและเครื่องมือทำมาหากินของชาวมุสลิมในอดีต มีหลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่ง เรียกว่า “เรือเหลา” (ปราฮู ปูเลา) หรือ เรือเกาะ ตัวเรือทำจากไม้กระดาน ขนาด 11 14 หรือ 17 ตัวกวาง ใช้แจวคู่ หัวเรือสั้นสูงกว่าท้ายเรือเล็กน้อย ชาวมุสลิมเกาะลันตามีความเชี่ยวชาญในการต่อเรือเช่นเดียวกับชาวมุสลิมฝั่งอันดามันอีกหลายแห่ง เช่น บนเกาะนิภาในอำเภอเมืองกระบี่ (Wanni W. 2010 : 42) นอกจากต่อเรือใช้เองแล้วชาวมุสลิมที่มีฝีมือช่างจะยังต่อเรือเหลาขายด้วย เจ้าของเรือจะใช้เป็นยานพาหนะเดินทางตามหมู่เกาะ และดัดแปลงเรือนี้เป็นหลายรูปแบบ ตามแต่การใช้งาน เช่น เรือตัดไม้ ใช้เป็นพาหนะเดินทางไปตัดไม้ โกงกางบรรทุกไปขายให้เจ้าของเตาถ่าน เรือขนาดเล็กประเภท เรือแจวและเรือกรรเชียง ใช้สำหรับเป็นยานพาหนะในการเดินทางระยะทางไม่ไกลนัก หรือออกไปตกปู ตกปลา แหล่งที่ต่อเรือประเภทนี้ขายได้แก่ ชุมชนมุสลิม บ้านพระแอะ คลองนิน และเกาะจำ อำเภอเกาะลันตา คลองรี้ว แหลมหิน และหาดยาว ใกล้เกาะลันตา เรืออีกรูปแบบหนึ่งเป็นเรือชุดขนาดเล็กเรียกว่า “เรือปะโหลง” ใช้นั่งกรรเชียง บรรทุกคนได้ 3-4 คน ใช้ในคลองบ่อแหน แต่หลัง เกาะป้อ หรือวางบนเรือหัวโทงสำหรับออกไปวางอวนปลาจารเม็ด (บาห่วยคำ) ออกเรือไปเกาะกลวง หลังเกาะ หัวเกาะหม้อ หรือนอก

เกาะหม้อ ตอนหัวรุ่ง ประมาณตี 4 ตี 5 บริเวณที่วางอวนน้ำลึกประมาณ 20-30 วา เรือลำหนึ่งจะทิ้งขี้¹ ประมาณ 10 กว่าสาย แล้วนั่งพักกินข้าว ประมาณ 1-2 ชั่วโมง ใช้เรือปะโหลง เวียนดูหากปลาเข้า ในซึ่งจะใช้อวนล้อมแล้วลากอวนและขี้ มารวมที่เรือหัวโทงเพื่อปลดปลา จากลัดขีกรเรือประโหลง ขึ้นวางบนเรือหัวโทงแล้วกลับเข้าฝั่ง ปัจจุบัน เลิกวางอวนปลาจาระเม็ด และเรือประโหลง ก็เลิกใช้ไปแล้ว เพราะคันไม้ที่ใช้ทำเรือชุดหายากแล้ว

ส่วนลักษณะบ้านเรือนของชาวมุสลิมดั้งเดิม เป็นเรือนยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นลงทั้งหน้าบ้าน และหลังบ้าน โครงสร้างบ้านทำด้วยไม้กลม หลังคาบ้านมุงด้วยจากจำ (ทำด้วยใบต้นระกำ) หรือจากสาคุ ฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ พื้นบ้านปูด้วยฟากไม้ไผ่ ด้วยวิธีชีวิตที่คุ้นเคยกับการทำนา ทำสวน ปลูกผัก ปลูกผลไม้มาก่อน เมื่อมาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา จึงเลือกเนื้อที่กว้าง ๆ ตั้งบ้านเรือนห่าง ๆ ปลูกต้นไม้ ต้นหวาย เป็นเขตแดน ต้นไผ่ จะออกหน่อกระจายไปเรื่อย ๆ ปัจจุบันยังพบเห็นรูปแบบบ้านดั้งเดิมอยู่บ้างไม่มากนัก หากมีการสร้างใหม่นิยมสร้างบ้านติดพื้นชั้นเดียว ก่อด้วยอิฐบล็อก หลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้อง มีประตูเข้าออกทางหน้าบ้านและหลังบ้านทาสีสดใส

อัตลักษณ์ด้านการแสดงพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านบนเกาะลันตาในอดีต จะแพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับนักเดินทางชาวมุสลิมที่นำมาเผยแพร่ ดังเช่น

รองเง็ง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หล้อเง็ง” เป็นศิลปะการแสดงที่ประกอบด้วยดนตรี รำมะนา หม่อง ไวโอลิน ทำเล่นที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก และบทเพลงที่เชื่อมโยงมาจากเพลงป๊อปของมลายู สำหรับรองเง็งเกาะลันตามีที่มาจากที่ ชาวบ้าน (บูเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550) เล่ากันว่า เมื่อประมาณ 70-80 ปีที่แล้ว โต๊ะบูคาเซ็ม มุสลิมชาวมลายู จากเกาะปีนังได้เดินทางมาเที่ยวเกาะลันตาพร้อมกับไวโอลินตัวหนึ่งและถ่ายทอดวัฒนธรรมการเล่นรองเง็งให้ชาวบ้านโดยสอนการขับเพลง และการเต้นรองเง็งให้นายร่าหมาด ช้างน้ำ (คบคน) ชาวเล ซึ่งเคยเล่นโนราคาบง และมะโย่งมาก่อน และนายหมาดเด็ย บุตรหมื่น นายยูโซป แหะเกาะ ชาวมุสลิม หลังจากนั้นมีการเรียนรู้ สืบทอดต่อ ๆ กันมา โดยนายร่าหมาด ถ่ายทอดการตีรำมะนาให้ นายบูเดิน คบคน ลูกชาย และสอนการขับเพลงให้ ซอหนะ ลูกสาว ส่วนนายหมาดเด็ย บุตรหมื่น ถ่ายทอดให้นาย ปรีาหนี บุตรหมื่น หลานชาย และนายจิ หมายปีนัง อีกด้านหนึ่ง นางแห้วหวา ย่าเส้น เดินทางไปฝึกการเต้นรองเง็งและขับเพลงที่ปีนัง

ต่อมาปีพ.ศ. 2467 นายหมาน และนายอาหวัง กัลลามูตา มือซอและพ่อเพลงชาวปีนัง

¹ อุปกรณ์ล่อให้ปลาเข้ามาพักหลบภัย ถักด้วยทางมะพร้าวหรือลำไม้ไผ่เจาะรูผูกเชือกเป็นสาย จำนวนตั้งแต่สายประมาณ 6-10 อัน ขึ้นอยู่กับความลึกของระดับน้ำ

มาที่วเกะลันตาได้ช่วยนางแห้วหา ผักชาวบ้านให้สีซอ (ไวโอลิน) ขับเพลง ตีรำมะนาและฝึกทำเต้น ร่องเง้งจึงเป็นนวัตกรรมใหม่ทางวัฒนธรรมของชาวเกะลันตาที่หยิบยืมมาจากวัฒนธรรมอื่น (กลั่น คงเหมือนเพชร และคณะ 2544 : 57-58)

ทั้งนี้ กลั่น คงเหมือนเพชรและคณะ (2544 : 219-223) กล่าวถึงที่มาของร่องเง้งไว้ว่า ก่อนที่ร่องเง้ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมตะวันตกของชาวอาหรับ อินเดีย ชาว-มลายู จะแพร่กระจายเข้ามาทางภาคใต้ของไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนและผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตก ที่เข้ามาพร้อมกับพ่อค้า นักเดินทาง และนักล่าอาณานิคมชาวโปรตุเกส ฮอลันดา หรือสเปนแล้ว เมื่อชาวเกะลันตาและกลุ่มชนชายฝั่งทะเลอันดามัน รับวัฒนธรรมการเล่นร่องเง้งจากชาวมุสลิม-มลายู ที่เดินทางมาจากปีนัง ในยุคแรก ๆ บทเพลงที่ใช้ประกอบทำเต้นร่องเง้ง ในกลุ่มชาวเลเรียกว่า “ขับแขก” เนื้อร้องเป็นภาษามลายูกลาง ประสมกับภาษามลายูถิ่นและภาษาชาวเล ต่อมา ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่น ด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวมุสลิม ชาวเล และชาวไทยพุทธเข้าด้วยกัน และเปลี่ยนเนื้อร้องเป็นภาษาไทย โดยนำเพลงกล่อมเด็กทางภาคใต้ของไทยมาประยุกต์รูปแบบสัมผัสคล้ายกลอน เปลี่ยนคำขึ้นต้นใหม่เป็น “บุหงาดันหยง” แต่คงชื่อดอกไม้วีไว้ เรียกว่า “เพลงตันหยง” สมัยนายอำเภออย่าเหล เจริญฤทธิ์ (ขุนพิทักษ์ลันตาเขต) เป็นยุคแห่งความเฟื่องฟูของร่องเง้งเกะลันตา สมาชิกจากทุกกลุ่มชาติพันธุ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดง จนกระทั่งกลายเป็นความบันเทิงที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวเกะลันตา มีคณะ “ร่องเง้งเกะลันตา” ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและรับงานแสดงในจังหวัดภาคใต้หลายจังหวัด และเคยไปแสดงหน้าพระที่นั่งที่กรุงเทพถึง 2 ครั้ง

ในยุคต่อมา ร่องเง้งเสื่อมความนิยมไปพร้อมกับการเข้ามาของรางวัลจากภาคกลาง และความบันเทิงอื่น ๆ ที่ทยอยเข้ามาแทนที่ อีกทั้งในกลุ่มชาวมุสลิมมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักศาสนามากขึ้น

ลิเกป่า เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่ดัดแปลงมาจากลิเกสิบสองภาษา เข้ามาพร้อมกับนักเดินทางและพ่อค้าต่างถิ่น เช่นกัน เล่ากันว่า (กมล สัตย์จิตร. ผู้สัมภาษณ์ : 18 กันยายน 2550) โต๊ะหลงหย่า มุสลิมชาวสตูลเป็นคนแรกที่ริเริ่มนำลิเกป่ามาเล่นที่ บ้านรำหมาด อำเภอเกะลันตา และเดินทางไปสอนลูกศิษย์ทั่วทั้งจังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง ลิเกป่า ลิเกเหิน จากบ้านโคกยาง ก็เดินทางมาฝึกลิเกป่า กับ โต๊ะหลงหย่า ในเวลาต่อมา คณะลิเกป่าของเกะลันตาได้รับความนิยมแพร่หลาย เคยเดินสายไปเล่นต่างจังหวัดหลายแห่ง สำหรับบทขับและทำรำ ที่กล่าวถึงในตำนานว่า เกิดจากความฝันของโต๊ะหลงหย่า ซึ่งโต๊ะหลงหย่าสามารถจำทำรำของนางรำได้แต่เนื้อหาของบทขับจำได้บ้าง มาแต่งเพิ่มเติมภายหลัง บ้างนั้น จะขับเป็นภาษาไทยถิ่นใต้ (ดังตัวอย่างในบทที่ 4)

ปัจจุบัน ที่บ้านรำหมาด ตำบลเกะลันตาน้อยมีการฟื้นฟูการแสดงลิเกป่าเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่เช่นเดียวกับร่องเง้ง

โนราคาบง เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่พบเห็นในกลุ่มชาวมุสลิม และแพร่กระจายในกลุ่มชาวเลเกาะลันตาด้วย แต่ไม่สามารถบอกที่มาได้ เครื่องดนตรีประกอบการแสดง มีโทน กรับ ฉิ่ง โหม่ง นักดนตรีนั่งล้อมเป็นวง ตัวละคร มีพระเอก นางเอก ตัวตลก ออกมารำ และขับเล่าเรื่องที่ละครคน ผู้เล่าขับมือและเท้าไปตามจังหวะดนตรีจนครบแล้วรำพร้อม ๆ กัน การแสดงโนราคาบง ได้สูญหายไปนานแล้ว (บุญเดิน คบคน. สัมภาษณ์ : 16 เมษายน 2550)

กาหยง หรือชีลัต การแสดงพื้นบ้านที่พบเห็นในกลุ่มชาวมุสลิม และชาวเลบนเกาะลันตาเช่นกัน ดัดแปลงมาจากศิลปะการป้องกันตัวของชาวชวาและมลายูที่เรียก “ปญจลีลัต” นายหอย สัตย์จิตร ได้ฝึกหัดทำรำมาจากชาวสตูล และได้พัฒนาทำรำจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง แล้วนำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานชาวราหมาดนำมาแสดงกันจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ปัจจุบันผู้สืบทอดการรำกาหยง คือนายบุตร อ่อนนวล และนายตาบ หวังสบู ชาวเลน่าจะสืบทอดการแสดงมาจากชาวมุสลิมเช่นกัน การแสดงลีลัตมีการแสดงศิลปะการต่อสู้ด้วยมือเปล่า และการแสดงที่ใช้กริชเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง จุดสนใจขึ้นอยู่กับความกลมกลืนของกระบวนท่ารำและไหวพริบปฏิภาณในการรุกรการรับ ผู้แสดงจะสวมเสื้อแขนสั้น และนุ่งโจร่งทับกางเกงขายาว มีผ้าคาดเอวเหน็บกริชที่เอว และสวมหมวก แบบการแต่งกายของชาวมลายู ใช้แสดงโชว์ในงานเข้าสู่หน้างานแต่งงาน หรือแสดงนำในขบวนแห่ต้อนรับแขกพิเศษที่ไปร่วมงาน ชาวเลจะนำไปรำในขบวนแห่รับไม้ระกำเพื่อนำไปต่อเรือปลาจักที่ใช้ในพิธีลอยเรือ ในกลุ่มมุสลิมมีการฟื้นฟูเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของชาวเกาะลันตา เช่นกัน

จากข้อมูลที่น่าสนใจเสนอมาข้างต้นแสดงถึงโครงสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แบบดั้งเดิมของชาวมุสลิมในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์อย่างเป็นพลวัต ดังเช่น

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อดั้งเดิมที่เล่ากันในกลุ่มชาวมุสลิมบนเกาะลันตาจะสัมพันธ์กับความเชื่อด้านศาสนา นอกจากนั้นเป็นตำนานที่เกิดขึ้นหลังจากที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา และตำนานเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านและบุคคลที่มีบทบาทในชุมชนในอดีต

อัตลักษณ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมุสลิม เดิมชนกลุ่มนี้จะมีวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มชนแถบอันดามัน คือมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทั่วไป และมีการประกอบพิธีกรรมบางอย่างร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จนกระทั่ง ความเชื่อในศาสนาอิสลามเข้มแข็งขึ้น พิธีกรรมเหล่านั้น ก็ลบล้างไป และได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นไปตามแบบแผนที่สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาอิสลามและหลักจริยธรรมต่างๆ อย่างเคร่งครัดทั้งประเพณีในรอบปี และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต แต่ในบางขั้นตอนอาจจะปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ควบคู่กับพิธีกรรมทางศาสนา

ในอดีตบนเกาะลันตามีการสอนภาษามลายูในมัสยิด เนื่องจากชาวมุสลิมบนเกาะลันตาส่วนใหญ่เป็นชาวมลายู-สยาม มีการพูดภาษามลายูถิ่นบ้าง พูดภาษาไทยผสมกับคำศัพท์ภาษามลายู สำเนียงเพี้ยนไปจากภาษาไทยถิ่นใต้ทั่วไปที่เรียกกันว่า “แปรแฮรด” บ้าง แต่ปัจจุบันแทบจะไม่มีชาวมุสลิมพูดภาษามลายูเลยแม้จะมีศัพท์ภาษามลายูปะปนอยู่

การแต่งกายของชาวมุสลิมเกาะลันตาในอดีต รับวัฒนธรรมของชาวมลายูในรัฐปีนังและอินโดนีเซียมาประยุกต์ให้เรียบง่ายไม่เคร่งครัด โดยเฉพาะชุดแต่งกายผู้หญิงจะเหมือนกับชุด “ยาหยา” ของชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนบนเกาะภูเก็ต แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปแต่งกายแบบตะวันตกออกกลาง ซึ่งต้องสอดคล้องกับหลักศาสนาที่ได้บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน

เดิมชาวมุสลิมไม่เข้มงวดเรื่องอาหารการกินมากนัก กินอาหารร่วมกับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มได้แต่เลี่ยงอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อสุกรเท่านั้น แต่ปัจจุบันจะปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด อาหารที่เป็นที่รู้จัก ได้แก่ แกงพะพะ แกงเนื้อวัว แกงมันมัน ต้มชุปเครื่องในวัว ข้าวหมกไก่ ข้าวหมกพะพะ ข้าวยำน้ำพริกผักลวก และอาหารทะเล ฯลฯ

อัตลักษณ์ด้านยานพาหนะและที่พักอาศัย เรือที่ชาวมุสลิมใช้มีหลายรูปแบบตามประโยชน์ใช้สอย เช่น เรือ “เหลา” (ปราฮู ปูเลา หมายถึง เรือเกาะ) ใช้บรรทุกไม้ไผ่กองสำหรับเผาลาน เรือ “เจา” และเรือ “กรรเชียง” เป็นเรือขนาดเล็กใช้เป็นพาหนะออกไปตกปู ตกปลา และเรือ “ปะโหลง” ใช้พายตามลำคลอง และบรรทุกเรือหัวโพงออกไปวางอวนปลาจารเม็ด (บาหาวยดำ)

ส่วนบ้านเรือนของชาวมุสลิมดั้งเดิม เป็นเรือนยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นลงทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน โครงสร้างบ้านทำด้วยไม้กลม หลังคามุงจาก ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา ชาวมุสลิมจะเลือกเนื้อที่กว้าง ๆ ตั้งบ้านเรือนห่าง ๆ ปลูกลั่นไผ่ ต้นหวาย เป็นเขตแดน เพราะต้องการพื้นที่ทำการเกษตร ปัจจุบันเปลี่ยนไปสร้างบ้านชั้นเดียวติดพื้น ก่อด้วยอิฐบล็อก หลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้อง

การแสดงพื้นบ้านในกลุ่มชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะเข้ามาพร้อมกับนักเดินทางชาวมุสลิม เช่น ร้องเงืงศิลปะการแสดงที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก มีบทเพลงที่เชื่อมโยงมาจากเพลงป็นตน เดิมใช้ภาษามลายู เรียกว่าขับแขก ต่อมาปรับเปลี่ยนเนื้อเพลงเป็นภาษาไทยยกว่า “เพลงตันหยง” มีการรวมตัวกันตั้งวง “ร้องเงืงเกาะลันตา” และตระเวนรับงานในภาคใต้หลายจังหวัด และเคยไปแสดงหน้าพระที่นั่งที่กรุงเทพฯ 2 ครั้ง นอกจากนั้นยังมีการแสดงลิเกป่า โนราคาบง และกาหยง (ซีลัด)

ปัจจุบันการแสดงพื้นบ้านดังกล่าว หดความนิยมไปแล้ว ประกอบกับความเข้มแข็งในหลักปฏิบัติที่สัมพันธ์กับความเชื่อในศาสนาอิสลามของชาวมุสลิม ซึ่งก่อตัวขึ้นในระยะหลัง ส่งผลต่อการธำรงอัตลักษณ์ด้านการแสดงพื้นบ้าน เช่น มีการตีความว่า ร้องเงืง ซึ่งมีการร้องรำทำ

เพลงที่แสดงออกในเชิงเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ขัดกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม เนื่องจาก “การเดินรำประกอบดนตรีเป็นสิ่งต้องห้าม เมื่อนำมารวมกับสิ่งต้องห้าม ก็จะยิ่งกลายเป็นสิ่งต้องห้าม สำหรับการเดินรำที่ไม่มีดนตรีประกอบ หรือประกอบกลองดุฟ¹ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็จำกัดให้ทำได้เฉพาะในหมู่ผู้หญิงด้วยกันและเด็ก ๆ เท่านั้น ไม่ถือเป็นสิ่งเหมาะสมสำหรับผู้ชาย” (อนุ บิลาล มุสฏอฟา อัล คานาดิ. 2541 : 83)

อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มมุสลิมที่ต้องการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีการตกลงร่วมกันว่า อนุโลมให้เล่นได้ ในลักษณะของการสาธิตภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสม ปัจจุบันบนเกาะลังกามีการฟื้นฟูศิลปะของชาวเลบ้านสังกาอู และชาวมุสลิมบ้านรำหมาด เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรม

ปัญหาเรื่องการแสดงพื้นบ้านไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มชาวมุสลิมเกาะลังกาเท่านั้น แต่มีการแสดงทัศนะที่หลากหลายแตกต่างกันในสังคมมุสลิมทั่วไป ดังเช่นงานเขียนของ นูริยัน สาแหล๊ะ (2540 : 95-119) เกี่ยวกับสถานภาพของมะโย่ง การละเล่นพื้นบ้านของชาวมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้และในประเทศมาเลเซียว่า นักวิชาการและนักวัฒนธรรมของประเทศมาเลเซียต้องจัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อหาข้อพิสูจน์ว่า มะโย่งขัดกับหลักคำสอนในศาสนาอิสลามหรือไม่ ส่วนทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ชาวบ้านไม่กล้าจัดให้มีการละเล่นในหมู่บ้านเกรงจะถูกครหาว่าไม่สนใจข้อห้ามทางศาสนา อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการยอมรับว่าในพิธีกรรมการเล่นมะโย่งมีสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักศาสนาอิสลามหลายขั้นตอน เช่น การใช้คาถาที่กล่าวถึง ฟี วิญญานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิฮินดูที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่เขามีความเห็นว่าการสนับสนุนให้สืบสานและอนุรักษ์มะโย่งไว้ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องจากในศาสนาอิสลามไม่ได้ห้ามมนุษย์สร้างวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมและศาสนาเป็นสองสิ่งที่เป็นหนึ่งเดียว แยกจากกันไม่ได้ มนุษย์ต้องการความสุขสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อยืนยันความคิดดังกล่าว เขาได้นำแนวคิดของ ซิดี กะซัลบา (Gazalba. 1982 : 52-53; อ้างอิงจากนูริยัน สาแหล๊ะ. 2540 : 95-119) มาสนับสนุนว่า “ในการดำรงชีวิตของอิสลามอันดับแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า นั่นคือการนับถือศาสนา และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือวัฒนธรรม ศาสนามุ่งหาความสงบสุขนิรันดร์ในโลกหน้า และวัฒนธรรมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิตในโลกนี้ และจะส่งผลในโลกหน้าด้วย” นานาทัศนะเกี่ยวกับการ

¹ ดนตรีชนิดเดียวที่อนุญาตให้เฉพาะผู้หญิงและเด็กชาวมุสลิม ใช้ตีประกอบ การเดินรำ ร้องเพลงที่บริสุทธิ์ ไม่เกี่ยวกับความรักและการกระทำที่ผิดศีลธรรมได้ มีการกำหนดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของหน้ากลองประมาณ 20-30 เซนติเมตร

แสดงพื้นบ้านของชาวมุสลิมดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่รวมทั้งเกาะลันตาด้วย

อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อ ชาวจีนบนเกาะลันตานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ตำนานที่เล่ากันในกลุ่มชาวจีนเกาะลันตาเป็นตำนานความเชื่อที่ติดตัวมาจากถิ่นกำเนิด และสัมพันธ์กับที่มาของประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี เช่น

ตำนานขนมแข่งกับประเพณีวันตรุษจีน เล่ากันว่า เมืองจิน ตกเป็นเมืองขึ้นของพวกเขา แมนจูศัตรูที่เข้าไปรุกราน ชาวบ้านอดอยากยากแค้น จนไม่อาจทนได้ ต่างต้องการอิสรภาพ จึงวางแผนรวบรวมไพร่พล เพื่อปฏิวัติยึดอำนาจคืน โดยให้อาสาสมัครเป็นสายลับเดินทางไปส่งข่าวขอกำลังจากต่างเมืองมาสมทบ และทำขนมแข่งให้หาบไปกินประทังชีวิตระหว่างทาง แล้วแอบซ่อนหนังสือนัดหมายไว้ใต้ขนมแข่ง ในวันที่ 29-30 ค่ำ เดือน 12 ก่อนถึงวันนัดหมาย นำขนมแข่งมากินฉลองกัน เชื่อว่าอาจจะเป็นอาหารมื้อสุดท้ายหากพ่ายแพ้ก็จะต้องพากันตายทั้งหมด วันรุ่งขึ้นตรงกับวัน 1 ค่ำ เดือน 1 จึงรวมพลกันต่อสู้ จนกระทั่งได้ชัยชนะจึงฉลองความสำเร็จกันอีก หลังจากนั้น ในวันที่ 29-30 ค่ำ เดือน 12-วัน 1 ค่ำ เดือน 1 ของทุก ๆ ปี จะจัดงานเลี้ยงฉลองเพื่อรำลึกถึงชัยชนะ ถือเป็นประเพณีวันตรุษจีนหรือวันปีใหม่ของจีนที่สืบทอดมายังลูกหลานชาวจีนบนเกาะลันตา (วรรณดี อ่อนหวาน, สัมภาษณ์ : 18 พฤษภาคม 2551)

ตำนานขนมบ๊ะจ่างกับประเพณีเดือน 5 มีเรื่องเล่ากันว่า ประมาณ ปี พ.ศ. 268 ในรัชสมัยของกษัตริย์กั๊กกู๋ มีขุนนางผู้หนึ่งเป็นขุนนางตงจินเป็นที่รักของชาวยุชชานกระโดดน้ำตาย เพราะเสียใจที่ถูกใส่ร้าย และกษัตริย์ไม่เชื่อคำเตือน แต่กลับไล่ออกจากเมือง ทำให้บ้านเมืองถูกรุกรานไม่สามารถป้องกันไว้ได้ เมื่อชาวบ้านรู้จึงชวนกันค้นหาศพแต่ไม่พบ ระหว่างนั้นได้ไปขุดหาศพในน้ำเพื่อให้สัตว์ในทะเลกินแทนศพ ต่อมาในวันที่ 5 เดือน 5 ของทุกปี จะนำข้าวและกับห่อใบไผ่โยนลงไปในน้ำเพื่อเซ่นไหว้เซ่นไหว้ (Chefmaster สืบค้นเมื่อ 27 มกราคม 2553 จาก : <http://www.hilunch.com>) ตำนานเรื่องนี้สืบทอดติดตัวมาจากบ้านเมืองเดิมที่พลัดพรากมา แต่เมื่อเวลาผ่านไป ตำนานดังกล่าวเลือนรางไป มีการสร้างตำนานใหม่มาสวมแทนดังที่เล่ากันว่า ในอดีตชาวจีนเกาะลันตาคนหนึ่งฝันว่ามีชาวจีนเรือใบที่ตายระหว่างการเดินทางและถูกนำศพห่อผ้าขาวโยนลงไปในทะเลเดินลุยน้ำขึ้นมาขออาหาร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในวันที่ 5 ค่ำ เดือน 5 หรือวันฮ้อฮ้อยของทุกปีจะทำขนมบ๊ะจ่างและเผากะดาศเงินกระดาศทอง ทำบุญส่งไปให้ มีการจุดประทัดเพื่อบอกกล่าวด้วย (สุดา ไหวพริบ, สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม 2551)

เรื่องราวเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนใช้ตำนานเป็นเครื่องมือสืบทอดประเพณี แต่เมื่อพลัดพรากมาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาเป็นเวลานานตำนานบางเรื่องเลื่อนลงไปจึงพยายามผูกเรื่องขึ้นใหม่ให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวจีนเรือใบที่เดินทางมาติดต่อกับชายกับชาวเกาะลันตา ซึ่งบางคนเจ็บป่วยเสียชีวิตระหว่างการเดินทางเพื่อนต้องห่อศพด้วยผ้าขาวโขนทิ้งทะเลไป ไม่มีโอกาสกลับบ้าน จึงเชื่อกันว่า วิญญาณของญาติพี่น้องเหล่านี้คอยเรียกร้องมาขอส่วนบุญจึงทำขนมบ๊ะจ่าง และเผากระดาษเงินกระดาษทองส่งไปให้

ตำนานกระต่ายบนดวงจันทร์กับประเพณีไหว้พระจันทร์ ตามตำนานเล่าว่ามีนางฟ้าแปลงกายเป็นขอทาน ระหว่างทางพบสัตว์ป่าแบ่งอาหารให้กิน แต่กระต่ายไม่มีอาหาร จึงกระโดดเข้ากองไฟเพื่อสละเนื้อของตัวเองให้ขอทาน ด้วยความเห็นใจในความเสียสละนางฟ้าจึงให้กระต่ายไปอยู่บนดวงจันทร์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวจีนจึงทำขนมต่งฉุยเปี้ยะสำหรับไหว้พระจันทร์ ถือกันว่าวันนี้เป็นวันมงคล หนุ่มสาวจะอธิษฐานให้พบเนื้อคู่ และหากคู่ใดต้องการแต่งงานในวันไหว้พระจันทร์แต่งได้เลยไม่ต้องดูฤกษ์ยาม (สุชาดา อุภยชัย. สัมภาษณ์ : 20 สิงหาคม 2552) ตำนานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวจีนที่ผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อมและนำภาพกระต่ายบนดวงจันทร์จากจินตนาการมาผูกเป็นตำนานเพื่อเชื่อมโยงกับประเพณีไหว้พระจันทร์ว่าเป็นการตอบแทนความเสียสละของกระต่าย แต่หากมองลึกไปกว่านั้นน่าจะเป็นการตอบแทนบุญคุณของพระจันทร์ที่ให้ความสว่างต่อตนเองและมนุษยชาติในยามค่ำคืน พระจันทร์ในตำนานชาวจีน หมายถึงพลังแห่งเพศหญิง ความงาม การก่อเกิด และความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร

ตำนานชาวจีนเป็นมุสลิมหลังการตายกับประเพณีงานศพ เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาในกลุ่มเครือญาติของชาวจีนสายตระกูลแซ่โกย บนเกาะลันตาที่เปลี่ยนมาใช้นามสกุลโกวิทวัฒนา และกึ่งคำ ว่าครั้งหนึ่งในอดีตบรรพบุรุษสายตระกูลนี้เคยเดินเรือไปค้าขายทางทะเลแล้วถูกพายุพัดพาไปถึง เมืองแมกกะฮ์ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิม ผู้คนในเรือล้มตายด้วยโรคระบาดเป็นจำนวนมาก สมาชิกที่เหลือ จึงอธิษฐานว่าหากรอดชีวิตกลับไปได้อย่างปลอดภัย ขอสัญญากับอัลเลาะห์ว่าวันใดลูกหลานตายไปจะเข้าแซก หรือเป็นอิสลาม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ลูกหลานที่เป็นผู้ชายและลูกสะใภ้ ของสายตระกูลนี้ จึงต้องสืบทอดประเพณีดังกล่าว (จริยา อันเต้ง. สัมภาษณ์ : 18 เมษายน 2551)

ตำนานเสือสมิง เป็นตำนานเกี่ยวกับชาวจีนหลังจากที่เข้ามาตั้งถิ่นในท้องถิ่นบนเกาะลันตาแล้ว และสัมพันธ์กับระบบนิเวศที่อุดมด้วยป่าเขาและสัตว์ป่า ดังที่ชาวบ้านเล่ากันว่าไปหหลวง แม่เฒ่าชาวจีนตลาดศรีรายา มีคาถาสะกดเสือ สำหรับป้องกันไม่ให้เสือมากินฝูงควายตอนเด็ก ๆ เคยเห็นไปหหลวงถือไม้เรียวก้านมะพร้าวอันหนึ่ง เดินเข้าไปในป่าบ้านนา เรียกเสือให้พวกเด็ก ๆ ดู เสือจะปฏิบัติตาม เรียกให้มาก็มาไล่ให้ไปก็ไป เมื่อแก่ตัวลงไปหหลวงเดินหลังจุ่ม หมยขาว

เล็บยาว วันหนึ่งไปหลวนเดินไปบ่อน้ำชายป่า แล้วหายตัวไป หลังจากนั้น มีคนไปพบกลายร่างเป็น เลือสมิงไปแล้ว ต่อมา มีผู้ชายคนหนึ่ง เข้าไปถางป่าแล้วหายไปหลายวัน เพื่อนบ้านตามไปค้นหา พบขี้เลือสมิงติดอยู่กับเศษเสื้อผ้าและกองกระดูกของผู้ชายคนนั้น (สุริย์ อุทัยรัตน์, สัมภาษณ์ : 22 พฤษภาคม 2550)

อัตลักษณ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมของชาวจีนที่บ่งบอกถึงการให้ความสำคัญในเรื่องของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผู้ที่มีพระคุณ นอกจากจะปรากฏในนิทาน ตำนาน และคำสอน ฯลฯ ซึ่งสืบทอดมายังลูกหลานชาวจีนบนเกาะลันตาแล้ว ยังพบว่าในรอบปี จะมีพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษเกือบทุกเดือน

ประเพณีในรอบปีของชาวจีน

ประเพณีในรอบปีอาศัยการนับเดือนตามปฏิทินจีนเป็นหลัก คือเดือน 1 (เดือน 3 ของไทย) เดือน 2 เดือน 3 เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 เดือน 11 และ เดือน 12 (เดือน 12 ของไทย) การนับวันในรอบเดือนของจีนจะไม่มีข้างขึ้นข้างแรม แต่จะนับเป็น 1 ค่ำ-30 ค่ำ รวมเดือนละ 30 วัน ประเพณีของชาวจีน จะเริ่มตั้งแต่ เดือน 1 เดือน 2 เดือน 5 เดือน 6 เดือน 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน 12 เดือน ดังต่อไปนี้

ประเพณีวันตรุษจีน เป็นวันส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ของชาวจีน (เดือน 3 ของไทย) กำหนดขึ้นเพื่อรำลึกถึงการฉลองชัยชนะที่สามารถปฏิวัติยึดอำนาจคืนจากแมนจูได้ ตามตำนานจีนที่กล่าวไว้ข้างต้น มีกำหนดการเลี้ยงฉลอง 5 วัน คือ วันจับยี่โฮ่ย ตรงกับวัน 29 ค่ำ (วันก่อนสิ้นเดือน 12) วันช่าจ๊ับ ตรงกับวัน 30 ค่ำ (วันสิ้นเดือน 12 หรือวันสิ้นปี) เป็นวันไหว้ตรุษจีน และวันเซ่อิด (วันขึ้นปีใหม่) ตรงกับวัน 1 ค่ำ เดือน 1 วันเซี่ย ตรงกับวัน 2 ค่ำ เดือน 1 วันเซ่ซา ตรงกับ วัน 3 ค่ำ เดือน 1 ก่อนถึงวันตรุษจีน ชาวจีนจะทำความสะอาดกวาดบ้าน เตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับสมาชิกในบ้านทุกคน และเตรียมเงินบรรจุซองสีแดง หรืออั่งเปา (แต๊ะเอีย) หลังจากนั้นจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ หมู เห็ด เป็ด ไก่ ผลไม้ เหล้า และน้ำชา ที่ขาดไม่ได้คือ ขนมเซ่ง ขนมเทียน สำหรับไหว้รูปเคารพ หรือ ป้ายชื่อบรรพบุรุษในช่วงเช้า ส่วนช่วงบ่ายจะตั้งโต๊ะอาหารหลังบ้านสำหรับเซ่นไหว้ดวงวิญญาณ สัมภเวสี ที่เร่ร่อนไม่มีญาติ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีไหว้ทั้งภาคเช้าและบ่าย จะมีพิธีเผากระดาษเงิน กระดาษทอง เพื่อส่งให้ผู้ตายไปใช้ ตามความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะให้โชคลาภ หรือส่งเงินกลับคืนมาให้ ลูกหลานใช้บ้าง ต่อจากนั้นจะจุดประทัด และแจกอั่งเปา เด็ก ๆ ผู้สูงอายุ และผู้ที่มาช่วยทำงาน ส่วนในวันเซ่อิด เซี่ย และเซ่ซา ซึ่งเป็นวันเที่ยว ทุกคนจะแต่งตัวสวย ๆ ออกเที่ยวนอกบ้าน ห้ามทำงาน ต้องปิดบ้าน ปิดร้านค้า ทั้ง 3 วัน ห้ามพูดจาไม่สุภาพ หรือดุด่าลูกหลาน (สุดา ไหวพริบ, สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม, 2551) ในช่วงเทศกาลตรุษจีน จึงโอกาสที่ชาวจีนได้หยุดพักผ่อน และสนุกสนานกับเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง หลังจากเหน็ดเหนื่อยกับการทำงานมาทั้งปี ปัจจุบัน ประเพณีนี้ยังคงสืบทอด

ในกลุ่มชาวจีนเกาะลันตา แม้จะไม่เข้มข้นเหมือนในอดีต ส่วนลูกหลานชาวจีนที่ไปอาศัยในเมืองใหญ่ ๆ หากไม่มีเวลา หรือไม่พร้อมที่จะปฏิบัติตามประเพณี จะตัดทอนพิธีกรรมด้วยการซื้ออาหารมาเช่นไหว้บรรพบุรุษที่บ้าน หรือไปทำบุญที่วัดบ้าง เลิกปฏิบัติไปบ้าง

ประเพณีวันเซ่งเบ้ง (เซ็งเม้ง) ตรงกับเดือน 2 ของจีน (เดือน 4 ของไทย) เป็นวันรำลึกถึงบรรพบุรุษและกลับมาเยี่ยมบ้านเกิด เป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องได้มาพบปะสังสรรค์กันก่อนถึงวันเซ่งเบ้ง ลูกหลานจะไปทำความสะอาดตกแต่งหลุมฝังศพ เมื่อถึงวันประกอบพิธี บางบ้านจะวางอาหารเช่นไหว้บรรพบุรุษที่บ้านก่อน แล้วนำกระดาษเงินกระดาษทองไปวางบนหลุมฝังศพ และวางข้าวเหนียวกวน ไข่ต้ม ผลไม้ และน้ำชา หน้าป้ายชื่อ จดรูปเทียนไหว้บอกกล่าวบรรพบุรุษ หลังจากนั้นเผากระดาษทอง ลูกหลานรับประทานอาหารร่วมกัน ประเพณีนี้ปัจจุบันยังปฏิบัติกันอยู่ แต่ลูกหลานคนไหนทำงานต่างถิ่นไกล ๆ ก็ไม่ได้มาร่วม (อารณ์ เสรีรักษ์. สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

ประเพณีวันฮ้อฮ้อย ตรงกับ วัน 5 ค่ำ เดือน 5 ของจีน เป็นวันทำพิธีเซ่นไหว้วิญญาณชาวเรือที่เสียชีวิตในทะเล ด้วยขนมบ๊ะจ่าง เผากระดาษทอง และจุดประทัด บางครอบครัวที่สมาชิกแยกย้ายไปทำงานที่อื่นเมื่อกลับมาพร้อมพิธี จะถือโอกาสสังสรรค์กันโดยนำข้าวปลาอาหารไปกินร่วมกัน (วรรณดี อ่อนหวาน. สัมภาษณ์ : 18 พฤษภาคม 2551) ประเพณีนี้สืบเนื่องมาจากตำนานที่ติดตัวมาจากบ้านเกิดในอดีต เช่นเดียวกับประเพณีอื่น ๆ แต่ตำนานในพิธีกรรมนี้เลื่อนรางไป จึงสร้างตำนานใหม่ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวจีนเรือใบในอดีต ที่เดินทางมาทำมาหากินบริเวณเกาะลันตา ซึ่งหากเสียชีวิตระหว่างทางจะทิ้งศพในทะเล เชื่อว่า วิญญาณของญาติพี่น้องเหล่านี้จะมาขอส่วนบุญจึงปฏิบัติสืบเนื่องมาในวัน 5 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ประเพณีนี้ แม้จุดมุ่งหมายเดิมเปลี่ยนไป แต่ชาวจีนบนเกาะลันตาก็ยังถือปฏิบัติอยู่

ประเพณีวันปั่วหนือ หรือ ลักฮ้อยปั่ว ประเพณีทำบุญครั้งปีของชาวจีน โดยนับจากวันตรุษจีนไป 6 เดือน ตรงกับวัน 15 ค่ำ เดือน 6 ของจีน เป็นพิธีเซ่นไหว้รูปเคารพ หรือป้ายชื่อบรรพบุรุษ เพื่อขอบคุณที่คุ้มครองให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขมาตลอด 6 เดือน ขนมที่ใช้ในพิธีกรรมคือขนมอี๋ หรือบัวลอยน้ำจืดเพียงอย่างเดียว ขนมอี๋ มีลักษณะกลม ไม่มีมุม ไม่มีเหลี่ยม ไม่มีวันไม่แหว่ง เป็นสัญลักษณ์ ที่เชื่อว่าจะส่งผลให้ลูกหลานมีชีวิตราบรื่น ไม่มีอุปสรรคขัดขวาง พิธีกรรมนี้หากในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา มีสมาชิกในบ้านเสียชีวิตจะไม่ทำ (อารณ์ เสรีรักษ์. สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

ประเพณีวันซิดฮ้อยปั่ว ประเพณีกลางเดือนเจ็ด ตรงกับวัน 15 ค่ำ เดือน 7 ของจีน ขนมที่ใช้ในพิธีกรรม คือ ก๊วยจ่าง (คล้ายบ๊ะจ่างแต่เป็นข้าวเหนียวเหลืองไม่มีไส้) ส่วนอาหารคาวหวานและผลไม้ คล้ายวันตรุษจีน แต่ไม่มีขนมเซ่ง มีพิธีเซ่นไหว้ป้ายชื่อบรรพบุรุษ และวิญญาณ

ลัมภเวสีที่เร่ร่อนไม่มีญาติเช่นเดียวกับวันตรุษจีน มีการเผากระดาษเงินกระดาษทอง แต่ไม่มีวันเที่ยวและไม่แจกอั่งเปา (วรรณดี อ่อนหวาน. สัมภาษณ์ : 18 พฤษภาคม 2551)

ประเพณีวันแป๊ะฮ้อยต่องิ้ว (วันไหว้พระจันทร์) ตรงกับคืนวัน 15 ค่ำ เดือน 8 ของจีน ซึ่งเป็นคืนพระจันทร์เต็มดวง ประเพณีนี้สัมพันธ์กับตำนานกระต่ายในดวงจันทร์ มีการทำซุ้มดอกไม้รับแสงจันทร์ ขนมเช่นไหว้ ในวันนี้ คือขนมเปี๊ยะ หรือต่องิ้วเปี๊ยะ มีการพับกระดาษทองไว้เผาในคืนไหว้ด้วย วันไหว้พระจันทร์ถือเป็นวันดี วันมงคล หากจะมีการแต่งงาน จะแต่งในวันนี้ได้โดยไม่ต้องดูฤกษ์ยามอีกแล้ว (สุดา ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 18 ตุลาคม 2551)

ประเพณีวันเก้าฮ้อยจับหลัก ประเพณีเดือนเก้า ตรงกับวัน 16 ค่ำ เดือน 9 ของจีน เป็นงานประเพณี เนื่องในวันเกิดพระสามต่องอ้ง ประจำศาลเจ้าจินเกะลันดา ซึ่งตั้งอยู่ในตลาดศรีราชา มีการถือศีลกินเจ หรือ “กินผัก” ก่อนวันเกิด 3 วัน เพื่อทำบุญทำกุศลให้กับ พระสามต่องอ้ง และตัวเอง ด้วยการงดกินเนื้อสัตว์ เพื่อช่วยต่อชีวิตของสัตว์ให้ยืนยาว

ประเพณีตั้งเจ๊ะอี เป็นประเพณีไหว้ขนมอี หรือขนมบัวลอยน้ำแข็ง ครั้งที่ 2 ตรงกับเดือน 11 ไม่ระบุวันแน่นอนจะต้องดูตามปฏิทินจีนของแต่ละปี

นอกจากนั้น ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่ปฏิบัติกันในครอบครัว เช่น

ประเพณีโจ๊กี่ จัดขึ้น เพื่อรำลึกถึงญาติพี่น้องที่ตายไป และทำบุญให้ผู้ตายเพื่อแสดงความกตัญญู โดยเชื่อว่าผู้ตายจะบันดาลให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มั่งมีเงินทอง (อวรณ์ เสรีรักษ์. สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

ประเพณีไหว้พระตามโอกาส ในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน มีประเพณีไหว้พระจีนบนหิ้งพระในบ้าน ไหว้พระภูมิเจ้าที่ และศาลเจ้า ส่วนใหญ่นิยมใช้เครื่องเซ่น ที่เป็นมงคล เช่น “อ่องไล่” หรือสับปะรดทั้งลูกรวมส่วนหัวด้วย เป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์มีโชคลาภมีहुมีดามากมาย คอยช่วยเหลือ ปกป้องลูกหลาน “ฮวดโก้ย” หรือขนมถั่วพู เป็นสัญลักษณ์ของโชคลาภ ทรัพย์สมบัติและวิถีชีวิตที่เฟื่องฟูและ “สาม” หรือหอยแครง เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตที่เจริญเติบโตอย่างราบรื่น เป็นต้น

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวจีน

ประเพณีการเกิด ในอดีตเกาะลันตาไม่มีโรงพยาบาล ผู้หญิงชาวจีนที่ต้องการทำคลอดจะต้องอาศัยหมอตำแย ชาวเลที่เรียกว่า โต๊ะบิตัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภรรยาของโต๊ะหมอ ผู้นำชาวเล หรือหมอตำแยชาวมุสลิมที่ เรียกว่า โต๊ะบิตัน เช่น โต๊ะนุ้ย โต๊ะเดีย และโต๊ะเซียะ จากคลองนิน พิธีกรรมบางอย่างจึงเป็นไปตามที่หมอตำแยชาวเล หรือชาวมุสลิมสอนให้ปฏิบัติ หากต้องการให้หมอตำแยคนใดทำคลอดให้ต้องติดต่อฝากท้องตั้งแต่ท้องได้ 5-7 เดือน หมอตำแยจะมาดูแล นวดตัวและคัดท้องให้เพื่อให้คลอดง่าย จนกระทั่งเมื่อทำคลอดแล้วจะดูแลแม่และเด็ก

ในช่วงอยู่ไฟ โดยแม่เตี๊ยะจะต้องนอนบนแคร่ หมอตำแยจะคอยสูมไฟไว้ข้างแคร่เพื่อให้ร่างกายอบอุ่น และคอยเปลี่ยนก้อนเส้าที่เผาไฟให้ร้อนห่อผ้าเพื่อใช้ประคบท้อง ชาวจีนนิยมให้ผู้เป็นแม่กินอาหารร้อน เพื่อให้ร่างกายอบอุ่นและมีน้ำนมไหลมาก เช่น ไก่ผัดจิงน้ำกับมันงาและพริกไทย หรือแกงจืดร้อน ๆ ใส่จิงและพริกไทยมาก ๆ เป็นต้น ต่อมา ผักท้องกับหมอที่สุกศาลาหรืออนามัยตำบลด ปัจจุบันชาวจีนนิยมไปฝากท้องและทำคลอดในโรงพยาบาลจังหวัดกระบี่ หรือจังหวัดตรัง

ประเพณีการบวชพระ ชาวจีนบนเกาะลันตานับถือศาสนาพุทธลัทธิมหายานมีศาลเจ้าประจำชุมชน มีทั้งพระแบบจีน และมีพระภูมิจ้าที่ (เตี๊จู้) ขณะเดียวกันก็ไปร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดเกาะลันตา ซึ่งเป็นพุทธหินยานร่วมกับชาวไทยพุทธและให้ลูกผู้ชายอุปสมบทตามประเพณีไทย ในอดีตวัดเกาะลันตาไม่มีพระอุปชฌาย์ พ่อแม่จะพาลูกไปบวชที่นาง จังหวัดตรัง หรือนครศรีธรรมราช ปัจจุบันที่วัดเกาะลันตามีการบวชพระ และบวชอุบาสิกาด้วย

ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานของชาวจีนเกาะลันตา มีทั้งที่คบหากันเองและมีผู้ใหญ่หรือแม่สื่อเลือกคู่ให้ ในวันแต่งงาน เจ้าบ่าวจะนำขบวนขันหมากมาที่บ้านเจ้าสาว ก่อนเข้าประตูบ้าน ญาติ ๆ จะกั้นประตูด้วยเข็มขัดเงิน และเข็มขัดทอง เรียกว่า “ ประตูนเงิน ประตูนทอง ” เจ้าบ่าวต้องแจกอั่งเปาเป็นค่าผ่านประตู เพื่อเข้าไปปรับเจ้าสาวไปทำพิธีหมั้นและแต่งงาน ที่บ้านเจ้าบ่าวมีพิธียกน้ำชาให้ พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายดื่ม เพื่ออวยพรให้คู่บ่าวสาว และมอบของขวัญหรืออั่งเปา “รับไหว้” ครอบครัวชาวจีนเป็นครอบครัวขยาย เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงจะต้องเข้าไปอยู่ในครอบครัวของผู้ชาย และใช้นามสกุล หรือแซ่ของผู้ชายโดยเฉพาะภรรยาของลูกชายคนโต จะต้องปรนนิบัติสามีและพ่อแม่ ญาติพี่น้องของสามีที่อาศัยในบ้านทั้งหมด ปัจจุบันประเพณีแต่งงานยังมีการกั้นประตูนเงิน ประตูนทอง และยกน้ำชา แต่มีการรับประเพณีของชาวไทยไปผสมผสานด้วย เช่น ประเพณีรดน้ำสังข์ การแจกซองข้าววย เป็นต้น

ประเพณีการรักษาพยาบาล จากการที่สังคมจีนเป็นสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติที่มีลักษณะตรงกันข้าม มีความสว่างของพระอาทิตย์ยามกลางวันคู่กับความมืดของกลางคืน มีฟ้าสูงคู่กับแผ่นดินต่ำ มีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน คู่กับความหนาวเย็นของหิมะในฤดูหนาว มีผู้หญิงที่อ่อนโยนคู่กับผู้ชายที่แข็งแกร่ง ฯลฯ จึงยึดมั่นและให้คุณค่าต่อสภาวะสมดุล ที่ไม่มากหรือน้อยเกินไป อัตลักษณ์ที่ยืนยันถึงความเชื่อเรื่องนี้ คือ เครื่องหมาย หยิน-หยาง ความเชื่อเรื่องคู่ตรงข้ามนี้ใกล้เคียงกับทฤษฎีคู่ตรงข้ามของ เลวี สเตรอสส์ (Levi-Struss. : 1963,1969 อ้างจาก อารณ อุกฤษณ์. 2532 : 171,197) ซึ่งปรากฏในพิธีกรรมลอยเรือของชาวเลเกาะลันตาด้วย

ในกลุ่มชาวจีนบนเกาะลันตา แม้จะละทิ้งถิ่นกำเนิดเดิมมาอยู่ต่างถิ่น แต่ได้สืบทอดและนำวัฒนธรรมทางความคิดและความเชื่อเรื่องหยิน-หยาง คิดตัวมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย ดังเช่น ในเรื่องของอาหารจะแยกประเภทเป็นของร้อน-ของเย็น คนที่มี

ร่างกายปกติจะกินอาหารที่มีความร้อนและเย็นสมดุลกัน แต่ในร่างกายของผู้ที่ไม่ปกติจะดูว่าขาดด้านใด ก็จะเพิ่มเติมในด้านนั้น เช่น ผู้หญิงคลอดลูก เสียเลือดมาก ต้องให้อาหารประเภทร้อนเพื่อให้ร่างกายอบอุ่น จึงใช้เครื่องปรุงประเภท จิง และพริกไทย เครื่องยาจีน ฯลฯ หรือหากไม่สบายจะรักษาด้วยการดัดยาหม้อ ซึ่งมีส่วนผสมของสมุนไพรจีน ตามอาการ หรือบำรุงร่างกายด้วยรังนกนางแอ่น ชุปไก่ดัดยาจีน และคิมชาจินเพื่อล้างไขมัน ทั้งนี้เนื่องจากในกลุ่มชาวจีนไม่มีหมอตำแย ต้องอาศัยหมอตำแยชาวมุสลิมและชาวเลทำคลอดให้ จึงมีการอยู่ไฟโดยการใช้อ่อนเส้าตามแบบของหมอตำแยชาวมุสลิมและชาวเล ผสมกับการบำรุงร่างกายด้วยอาหารตามแบบของชาวจีน ปัจจุบันจะรักษาโรคหรือทำคลอดกับแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ยังใช้หลัก หยิน-หยาง กับอาหารการกินของผู้ป่วยและแม่ลูกอ่อน

ประเพณีงานศพ เมื่อสมาชิกในครอบครัวชาวจีนบนเกาะลันตาเสียชีวิต จะบรรจุศพในโลงหิ้วหมู ตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลที่บ้าน ครอบครัวที่มีฐานะดีอาจจะไว้ศพ 10-15 คืน หรือมากกว่านั้นเพื่อรอให้ลูกหลานที่ไปอยู่ต่างถิ่นกลับมาร่วมพิธี หรือรอฤกษ์ยาม ระหว่างตั้งศพที่บ้านทุกคืนจะนิมนต์พระจากวัดพุทธไปสวดพระอภิธรรมยกเว้นคืนวันพระจะปิดศพเช่นเดียวกับชาวไทย แต่พิธีศพของชาวจีนมีพิธีสวดคงเต็ก เพื่อส่งบ้านจำลอง เสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ ไปให้ผู้ตายตามความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะได้นำไปใช้ในภพหน้าด้วย ในระหว่างไว้ศพที่บ้านลูกหลานต้องสวมผ้าดิบสีขาว ห้ามตัดผมและโกนหนวดเครา ผู้หญิงห้ามทาแป้งแต่งตัว ห้ามส่องกระจก กระจกทุกบานจะต้องใช้แป้นทาบปิดทับ แต่ละวันจะต้องทำอาหารถวายพระและเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน และเชิญผู้ที่มีความรู้เรื่องฮวงจุ้ยไปดูตำแหน่งทิศทาง และบูชาหลุมเตรียมไว้สำหรับพิธีฝังศพ เมื่อถึงวันกำหนดปลงศพ จะต้องยกโลงออกมาวางหน้าบ้าน ตั้งโต๊ะเครื่องเซ่น เป็นอาหารคาวหวาน ผลไม้ หัวหมู ลูกหลานญาติพี่น้องใกล้ชิดจะต้องแต่งชุดผ้าดิบ พิธีกรรมวันสุดท้ายก่อนแห่ศพไปฝังผู้หญิงคลุมหัวด้วยผ้าสีขาว ผู้ชายคาดผ้าเฉียงต่างสี ตามสถานภาพที่มีต่อผู้ตาย แล้วมีผู้รู้คอยกำกับให้ทำพิธี เช่น ไหว้ศพ ตามลำดับชั้นของญาติที่มีต่อผู้ตาย แต่จะให้ความสำคัญกับลูกชายคนโตก่อน และเมื่อขบวนแห่ศพเริ่มขึ้นลูกชายคนโตจะเป็นผู้ถือกระดางรูป หลังกองเสร็จพิธี ลูกหลานจะต้องไว้ทุกข์ 1 ปี ทำบุญครบ 100 วัน และครบวันตายทุก ๆ ปี ปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามประเพณีจีนแต่ลดขั้นตอนลงบ้าง และหากลูกหลาน ที่ไปทำงานต่างถิ่น ไม่สะดวกในการไว้ทุกข์ จะต้องออกทุกข์ในวันฝังโดยถอดผ้าสีแดงที่เย็บติดกับผ้าคลุมหัวของผู้หญิง หรือ ผ้าคาดเฉียงของผู้ชาย โยนลงไป ในหลุม ขณะกำลังขุดดินฝังกลบ

ที่น่าสนใจ คือประเพณีการตายของสายตระกูลแซ่โกย (กิก้าและโกวิทวัฒนา) ซึ่งมีพิธีกรรมความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลามสืบเนื่องจากตำนานชาวจีนเป็นมุสลิมหลังการตายตามสัญญาที่ให้ไว้กับอัลเลาะห์ลูกหลานที่เป็นผู้ชายและสะใภ้ใน

สายตระกูลนี้ จึงต้องสืบทอดประเพณีดังกล่าวมาตั้งแต่อยู่ในประเทศจีนจนกระทั่งอพยพมาอยู่ที่เกาะลันตา แต่มีสะใภ้ในตระกูลนี้คนหนึ่ง ซึ่งเสียชีวิตเมื่ออายุ 96 ปี ได้ขอลาออกจากความเป็นมุสลิมไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะเสียชีวิตเนื่องจากเกรงว่าจะไม่ได้กินเนื้อสุกร

ทุกวันนี้เครื่องเช่นไหไว้ในพิธีศพ และอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานยังคงใช้แพะแทนหมูและเป็นอาหารอิสลามทั้งหมด มีการเชิญผู้นำทางศาสนาของมุสลิมมาทำพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม หลังจากเสร็จพิธีฝังศพแล้วในช่วงที่ไว้ทุกข์ลูกหลานก็จะต้องงดอาหารที่ปรุงด้วยหมูจนกว่าจะออกทุกข์ แต่ใครไม่สะดวกจะไว้ทุกข์ก็ขอออกทุกข์ในวันฝัง ปัจจุบันโต๊ะอิหม่ามที่สนิทสนมกันหรือเป็นญาติกันมาช่วยทำพิธีทางมุสลิมให้ แต่ในอนาคตอาจจะมีปัญหาเรื่องการเชิญโต๊ะอิหม่ามมาประกอบพิธีกรรม เพราะหลักปฏิบัติของชาวมุสลิมเข้มงวดกับการทำบุญร่วมกับศาสนาอื่น

ในภาพรวมประเพณีความเชื่อของชาวจีนจะสืบเนื่องมาจาด้านความเชื่อของบรรพบุรุษที่จดจำมาจากบ้านเมืองเดิมที่พลัดพรากมา แต่ด้วยระยะเวลาอันยาวนาน ประกอบกับลูกหลานที่เกิดในเมืองไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับที่มาของประเพณี ด้านานเรื่องเล่า จึงเลื่อนรางขาดหายไปบ้าง ปัจจุบันบางประเพณีมีการสร้างด้านานใหม่ขึ้นมารองรับ บางประเพณีคงถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษเท่าที่จดจำได้เพื่อไม่ให้ขาดหาย แม้จะไม่สามารถบอกเล่าถึงที่มาได้และไม่เข้มงวดเหมือนในอดีต

อัตลักษณ์ด้านภาษา ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตามีจีนไหหลำบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในรุ่นแรก ๆ พูดภาษาจีนกับลูกหลาน กลุ่มที่เป็นพ่อค้าหรือใช้แรงงานชาวเลกับมุสลิม จะฝึกพูดภาษาชาวเล และภาษามลายู เมื่อจำเป็นต้องติดต่อราชการและลูก ๆ เข้าโรงเรียน จึงฝึกพูดภาษาไทย ลูก ๆ ที่เกิดบนเกาะลันตา จะพูดภาษาจีนกับพ่อแม่ญาติพี่น้อง และฝึกพูดภาษาไทยกับเพื่อนบ้าน และครูในโรงเรียน รุ่นหลานฟังภาษาจีนได้แต่พูดภาษาไทยเป็นหลัก ส่วนคำเรียกญาติชาวจีนฮกเกี้ยน จะใช้ใกล้เคียงกับชาวจีนฮกเกี้ยนในปิ่นัง เช่น ป๊า หรือป๊า (พ่อ) มะ (แม่) เจ็ก (อา หรือน้าผู้ชาย) จี (พี่สาว) โก (พี่ชาย) โส้ (พี่สะใภ้) เป๊ะ (ลุง) กัง (ปู่หรือตา) อาม่า หรือ เหล่าม่า ่า (ย่า หรือยาย) จ้อ (ทวด) ฯลฯ แต่มีบางครอบครัวเรียกพ่อว่า เจ็ก เรียกแม่ว่า จิม

ในกลุ่มชาวจีน มีการหยิบยืมคำศัพท์ของเพื่อนบ้านต่างกลุ่มมาใช้ปะปนในชีวิตประจำวันบ้าง เช่นคำว่า ตีมา ในภาษามลายูและชาวเล หมายถึง ถังน้ำ หรือภาชนะที่ใช้ตักน้ำ ชาวจีน เรียกว่า เป๊ะหมา (เป๊ะ ภาษาจีน+ ตีมา) คำว่า ปราฮู ภาษาชาวเล แปลว่า เรือ ชาวจีนนำมาผสมกับภาษาไทย เรียกว่า เรือฮู้ หรือเรือเหลา (ปราฮู ปูเลา) ส่วนคำนำหน้าชื่อสถานที่ตามสภาพภูมิศาสตร์ และชื่อสถานที่ ในหมู่เกาะลันตา และเกาะใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นภาษาชาวเล และภาษามลายู ซึ่งมาจาก

ตระกูลภาษาเดียวกัน เช่น ปูเลา หรือ เหลา (เกาะ) โละ หรือตะโละ (อ่าว) ตูคน (โขดหิน) ตามด้วยชื่อสถานที่ เช่น เหลาบูบู (เกาะบูบู) ภาษาชาวเล บูบู หมายถึง ไซค์ปลา เหลาตือปอ (เกาะปอ) ตือปอ ภาษาชาวเล หมายถึง เชือกที่ทำจาก ต้นปอ โละใหญ่ (ตะโละใหญ่) ตะโละ ภาษาชาวเลหมายถึง อ่าว ผสมกับคำว่า ใหญ่ ในภาษาไทย ตูคนแห้ง ชื่อเรียกโขดหินหน้าเกาะลันตา ซึ่งในช่วงน้ำลง น้ำจะแห้งจนเห็นโขดหินตั้งบนพื้นทราย ชื่ออ่าวรอบเกาะพีพี ซึ่งเป็นที่พักของชาวเลมาก่อน ก็มีชื่อเป็นภาษาชาวเล เช่น โละบารา โละมาหยา โละดัลม โละสะมะ ฯลฯ ร่าหมาด เป็นภาษามลายู แปลว่า งูหรือหนอน ร้านค้าของชาวจีนในตลาดศรีราชาจะใช้ชื่อภาษาจีน เขียนด้วยตัวอักษรภาษาจีน มีคำอ่านเป็นภาษาไทย ปัจจุบันเด็กบนเกาะลันตาที่มีเชื้อสายจีนและพ่อ แม่ ปู่ย่าตา ยาย เกิดในเมืองไทย กลายเป็นเด็กไทยเชื้อสายจีนใช้คำเรียกญาติภาษาจีน มีชื่อเล่นเป็นภาษาจีนบ้าง ภาษาไทยบ้าง ภาษาอังกฤษบ้าง แต่ชื่อและนามสกุลจริง เป็นภาษาไทย สื่อสารด้วยภาษาไทย บัณฑิตได้ และไทยกลาง มีคำศัพท์ภาษามลายูและชาวเลปะปนอยู่บ้าง

อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ชาวจีนบนเกาะลันตา ยุคแรก ๆ จะแต่งกายแบบจีนแท้ จากภาพถ่ายเก่า ๆ ผู้ชายชาวจีนนุ่งกางเกงขากว้าง เอวกว้าง เรียกกันว่ากางเกงจีน (ปัจจุบันเรียกกางเกงเล หรือ กางเกงตังเก) นุ่งป้ายแบบผ้าโสร่งหรือรัดด้วยเข็มขัด เสื้อสีเดียวกับกางเกง ขาวเลยสะโพกป้ายข้าง ติดกระดุมปอหลิว (กระดุมจีน) หรือ ผู้ชายบางคนไว้ผมเปียยาวแบบแมนจู ชุดลำลองของผู้ชายจะเป็นกางเกงแพร เสื้อยืดคอกลมสีขาว หรือเสื้อคอตั้ง ผ่าหน้าติดกระดุมปอหลิว

ส่วนผู้หญิงจีนสูงอายุที่เดินทางติดตามสามีมาจากเมืองจีนในภายหลัง จะนุ่งกางเกงแพรสีดำ เสื้อคอตั้งสีดำ หรือลายดอกป้ายข้างติดกระดุมปอหลิว มีปิ่นปักผม สวมกำไลหยก บางคนมัดเท้าให้เล็กเป็นรูปดอกบัวตูมที่เรียกกันว่า “ปักขา” หรือ คนไทยเรียกว่า “ตีนตุ๊ก” และสวมรองเท้าคู่เล็กที่ทำขึ้นเป็นพิเศษ ตามธรรมเนียมประเพณีของผู้หญิงจีนในยุคสมัยนั้น

ต่อมาเปลี่ยนไปปรับวัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มลูกครึ่งชาวจีนฮกเกี้ยนที่แต่งงานกับชาวมลายูท้องถิ่นบนเกาะปีนัง ที่เรียกว่า “ย่าหยา” (คำเดิมใช้เรียกลูกครึ่งผู้หญิงชาวจีนปีนังที่แต่งงานกับชาวมลายู) ซึ่งดัดแปลงมาจากชุดของชาวมลายูที่แพร่กระจายเข้ามาในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนบนเกาะภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า กระบี่ และเกาะลันตา เป็นเสื้อที่ตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้ เข้ารูป ผ่าด้านหน้า แขนยาว ปักลายฉลุที่คอ แขน และชายเสื้อ ด้านหลังของชายเสื้อยวระดับตะโพกบน ด้านหน้าแหลมยาว ติดกระดุมทองหรือกระดุมเงิน ด้านหลังกระดุมมีสร้อยร้อยเชื่อมต่อกันทุกเม็ดเพื่อยึดกระดุมกับตัวเสื้อ หรือติดเข็มกลัดที่เรียกว่า “โกส้าง” มีเสื้อยกทรงเต็มตัวตัดเย็บด้วยผ้าที่มีสีกลมกลืนกับเสื้อตัวนอกสวมไว้ด้านใน และสวมผ้าปาเต๊ะเนื้อดีจากปีนังหรืออินโดนีเซียรัดด้วยเข็มขัดทองหรือนาค ใช้สวมในงานพิธีต่าง ๆ ส่วนวัยรุ่นหากมีงานพิธีจะสวมชุดติดกัน ชุดเสื้อและกระโปรงสั้นตาม

สมัยนิยม เช่นเดียวกับข้าราชการผู้หญิง หรือภรรยาข้าราชการชาวไทย นิยมสวมใส่กัน ส่วนผู้ชายจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบสากล

สำหรับชุดจำลองที่สวมใส่ในชีวิตประจำวันของผู้หญิง เป็นเสื้อที่ตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้ ผ้าปานปักกลุ หรือผ้าธรรมดา ที่มีสีสันกลมกลืนกับผ้าปาเต๊ะ ผู้ชายนุ่งกางเกงแพรเสื้อคอกลมสีขาว แต่หากทำงานภายในบ้าน ผู้หญิงนุ่งผ้าปาเต๊ะกระโจมอก ผู้ชายจะนุ่งผ้าขาวม้า ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ชายชาวจีนจะใช้ผ้า “ไท่เส็ง” ซึ่งนำเข้ามาจากปีนัง เป็นกางเกงขาสั้น หรือกางเกงจีน และเสื้อ “กุยเฮง” ใช้เชือกผูกแทนกระดุมเสื้อ คล้ายเสื้อม่อฮ่อมของภาคเหนือชุดผ้า “ไท่เส็ง” นี้ เป็นชุดสำหรับจับกัง หรือคนงานเตาถ่าน ซึ่งชาวมุสลิมและชาวเลก็สวมใส่ด้วย”

ชุดแต่งงานของชาวจีนเกาะลังกา ผู้หญิงแต่งชุดติดกันสีขาวยาวลากดิน มีผ้าคลุมหัว และช่อดอกไม้ไหวประดับบนผม และสวมถุงมือขาว ถือช่อดอกไม้ สวมรองเท้าปักดิน ส่วนเจ้าบ่าวใส่สูทสากล ติดดอกไม้ที่หน้าอกเสื้อ มีเพื่อนเจ้าบ่าวสวมสูทและกลัดดอกไม้ที่หน้าอกเช่นกันแต่ช่อเล็กกว่า เพื่อนเจ้าสาวเป็นเด็กผู้หญิง 2 คน คอยจับชายกระโปรง และเดินเป็นเพื่อนเจ้าสาว

เด็กทารกชาวจีนจะคาดผ้า “ออต้อ” หรือเอี๊ยมสามเหลี่ยม สำหรับปิดหน้าอก หน้าท้อง และสะดือ ตัดเย็บด้วยผ้า 2 ชั้น ชั้นนอกเย็บต่อกันด้วยเศษผ้า และรองด้วยผ้านุ่ม ๆ อีกชั้น ด้านบนของสามเหลี่ยมตัดยอหดแหลมออกให้มีความกว้างประมาณ 2-3 นิ้ว เย็บสายทั้ง 2 มุม สำหรับผูกรอบคอ และที่ฐานสามเหลี่ยมเย็บสายอีก 2 มุม สำหรับ พันรอบตัวบริเวณใต้สะดือ ป้องกันไม่ให้เด็กปวดท้องหรือท้องอืด ปกติเด็กผู้ชายจะคาด “ออต้อ” ผืนเดียว เปลือยท่อนล่าง ส่วนเด็กผู้หญิงจะแขวนตะปั้งปิดอวัยวะเพศ หากอากาศหนาวและชื้นจะสวมเสื้อทับอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้ร่างกายอบอุ่นป้องกันไม่ให้เป็นหวัดหรือปอดบวม

นอกจากนั้นชาวจีนยังมีชุดที่ใช้ในพิธีศพ แตกต่างกันตามลำดับความใกล้ชิดของผู้เป็นญาติ หากพ่อหรือแม่เสียชีวิต ลูกชาย ลูกสะใภ้ ลูกสาว และหลาน จะต้องสวมชุดผ้าดิบที่เรียกว่า “ตัวเป๊ะส้า” และสวมเสื้อ “หมั่วส้า” หรือผ้ากระสอบทับอีกชั้น ลูกเขย หลานเขย และญาติที่ห่างออกไปแต่งชุดดำ ญาติที่มีอายุมากกว่าผู้ตายจะสวมเสื้อผ้าสีเขียว หรือน้ำเงิน แทนชุดดำ ส่วนชุดสำหรับไว้ทุกข์ลูกหลานจะต้องสวมเสื้อผ้าดิบ 6 เดือน “ผลัดดำ” หรือสวมผ้าถุงดำ เสื้อขาว อีก 6 เดือน รวมเป็น 1 ปี จึง “ผลัดเขียว” อีกระยะหนึ่ง ก่อนจะออกทุกข์ หรือ “ผลัดแดง”

ปัจจุบันผู้หญิงจีนสูงอายุจะยังคงนุ่งผ้าปาเต๊ะ แต่เสื้อลูกไม้ดัดแปลงเป็นเสื้อแขนสั้น เข้ารูป ชายเสื้อด้านหน้าและหลังยาวเสมอกัน ความยาวระดับสะโพกบน ส่วนผู้ชายแต่งตัวแบบสากลทั่วไป ขณะที่ลูกหลานชาวจีนเชื้อสายไทยเปลี่ยนไปแต่งกายแบบสากลหมดแล้ว ยกเว้นการแต่งกายในพิธีศพ ที่ยังคงอัตลักษณ์ของความเป็นจีนอยู่จนถึงปัจจุบัน

อัตลักษณ์ด้านอาหาร ชาวจีนจะนิยมรับประทานอาหารประเภท หมู เห็ด เป็ด ไก่ เป็นหลัก ในอดีตจึงเลี้ยงหมูไว้ประกอบอาหารในพิธีกรรม หรืองานฉลอง เช่นงานแต่งงาน หรือใช้ในงานศพ บ้านริมน้ำจะเลี้ยงไว้ได้ถุนบ้านในระดับที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุดจะชะล้างคอกหมูได้ ส่วนบ้านตรงกันข้ามที่หันหน้าออกทะเล มีพื้นที่หลังบ้านจะทำคอกไว้หลังบ้าน อาหารของชาวจีนบนเกาะลันตาที่เป็นที่รู้จักได้แก่ หมูพะโล้ ขาหมูต้มยาจีน หมูค้อง ต้มจับฉ่าย ต้มผักกาดดอง บะหมี่ผัด ฯลฯ นอกจากนั้นก็เป็นอาหารทะเล เช่น ปลาเค็ม ปลาย่าง ปลาเต้าเจี้ยว ปลาราคน้ำส้ม (ล่าซุ่ย) ปลาทอด ปลาหรือกุ้งต้มส้ม กุ้งทอด หอยแครงลวก แกงจืดหอยเป่าฮื้อ บะซ่อ (หมูสับ) ฯลฯ อาหารสำหรับแม่ที่เพิ่งคลอดเป็นประเภทที่ปรุงด้วยพริกไทยและขิงมาก ๆ เพื่อให้ร่างกายอบอุ่น และน้ำนมแม่ออกมาก เช่น แกงเลียง แกงจืด ไก่ผัดขิง หมูผัดขิง ฯลฯ อาหารในงานศพ หรืองานเลี้ยงของชาวจีนบนเกาะลันตาที่เชิญเพื่อนบ้านชาวมุสลิม ชาวเล และชาวไทยพุทธมาร่วมด้วยจะไม่มีอาหารประเภทหมู หรือมีการตั้งคร้ามุสลิมแยกไว้อีกที่หนึ่ง ปัจจุบันรับอาหารไทยเข้าไปปะปนบ้าง เช่น แกงส้ม แกงไตปลา ต้มยำทะเล ผัดสะตอ น้ำพริก แต่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นอาหารจีน

อัตลักษณ์ด้านยานพาหนะและที่พักอาศัย สมัยก่อน เรือจากปีนัง สิงคโปร์เข้าออกเมืองไทยไม่ต้องใช้พาสปอร์ตชาวประมงจีนรุ่นแรก ๆ เดินทางจากเกาะปีนังเข้ามายังเกาะลันตาด้วยเรือ “กอจาน” หรือเรือเปิด โดยแล่นใบเข้ามาที่ละเกาะ เพื่อตกเบ็ดราว หรือทำวนลอย หาปลาทำ ปลาเค็มตากบนหลังคาเรือ อาศัยหลับนอนในเรือ เมื่อได้ปลาเพียงพอแล้วจะนำกลับไปขายที่ปีนังเรือ “กอจาน” หรือเรือเปิด เป็นเรือท้องป่อง ขนาด 3x4 เมตร หลังคาเป็นประทุนโค้ง สำหรับป้องกันแดดลม และฝน ใช้ใบหรือแจวก็ได้ หากน้ำตื้นจะใช้ไม้ค้ำถ่อ เรือเปิดนี้จะต้องหาซื้อจากปีนัง ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ.2496 มาเลเซียบังคับให้ใช้พาสปอร์ต ชาวจีนที่นำเรือเปิดเข้ามาค้าขาย กลับออกไปแล้วส่วนใหญ่ไม่กลับเข้ามาอีก มีอยู่ไม่กี่ลำที่เจ้าของเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา บางคนใช้ชีวิตในเรือจนแก่ตาย เมื่อเกาะลันตาพัฒนาเป็นท่าเรือใหญ่ มีด่านศุลกากร เรือสินค้า เรือสำเภา เรือเปิดจากปีนัง สิงคโปร์เข้ามาติดต่อค้าขาย ชาวจีนคนหนึ่งเล่าว่า “มีเรือเปิดแล่นใบของชาวจีน ชื่อ “เป๊ะเต่งอ้ว” ลำหนึ่งเป็นเรือโดยสารประจำทางวิ่งรับส่งสินค้าและผู้โดยสารระหว่างลันตา-กันตัง ได้เที่ยวละไม่เกิน 10 คน ออกจากลันตาตอนเช้า แวะเกาะกลางหาหอยเสียบ หอยชักตีน เป็นกับข้าวในเรือ ทำยเรือมีเตาอังโล่สำหรับทำอาหาร มีข้าวสาร น้ำตาล น้ำปลา เต้าเจี้ยว เต้าหู้ยี้ ในเรือพร้อมเรือจะเข้าถึงกันดังตอนเย็น” (บุญช่วย ไหวพริบ. สัมภาษณ์ : 8 ตุลาคม 2550)

ยุคที่ชาวจีนทำธุรกิจค้าถ่านไม้โกงกางเปลี่ยนไปใช้เรือใบ 3 เสา แล่นด้วยใบไม่สามารถกำหนดเวลาแน่นอนได้ ขึ้นอยู่กับทิศทางลมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ต่อมาเปลี่ยนไปใช้เครื่องยนต์ หลังจากนั้นเป็นยุคของเรือเมล์และธุรกิจประมง ชาวจีนนำเรือลอมซึ่งใช้เครื่องยนต์

มาใช้เป็นเรือประมง ปัจจุบันเมื่อเลิกเผาถ่าน ยุติการติดต่อกับค้าขายกับปีนังและสิงคโปร์ เลิกอาชีพประมง และมีแพขนานยนต์สำหรับเดินทางโดยทางรถยนต์ได้ ชาวจีนก็ไม่จำเป็นต้องใช้เรือ

ชาวจีนตั้งบ้านเรือนบริเวณริมน้ำตลาดศรีราชา บ้านพักอาศัยเป็นสถาปัตยกรรมที่เรียกกันว่า “บ้านยาวเกาะลันตา” อายุเก่าแก่ประมาณ 80-100 ปี เดิมเป็นบ้านไม้หลังคามุงจากฝาบ้านเป็นไม้ไผ่ขัดแตะ ต่อมาถูกไฟไหม้ใหญ่ถึง 2 ครั้ง เปลี่ยนไปสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง หลังคามุงด้วยสังกะสี ก่อนจะเปลี่ยนมามุงด้วยกระเบื้องแบบปัจจุบัน รูปแบบบ้าน เป็นห้องแถวยาวสองแถว หันหน้าเข้าหากัน มีทั้งชั้นเดียว และสองชั้น ถนนผ่านกลาง ประมาณ 50 คูหา แต่ละคูหามีความกว้าง ประมาณ 4 เมตร ห้องแถวที่อยู่ริมหน้าบ้านติดถนน หลังบ้านยาวยื่นไปในทะเลประมาณ 40-80 เมตร มีเสาไม้ค้ำยันใต้ถุนบ้าน ยกพื้นสูงเท่าระดับถนนหน้าบ้าน ส่วนห้องแถวฝั่งตรงกันข้ามเป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น หน้าบ้านติดถนนหันออกทะเล หลังบ้านหันไปทางภูเขา หน้าบ้านชั้นล่างของห้องแถวทั้งสองแถว จะเว้นทางเดิน หรือ “ห่อข่าเกี” ว่างประมาณ 2 เมตร มีพื้นที่ห้องด้านหน้าของชั้นบน หรือ “เล่าเต็ง” เป็นหลังคาสำหรับกันแดดลมฝนให้ผู้คนที่เดินผ่านไปมา และมีเสาไม้ค้ำยันพื้นห้องไว้ บางหลังมีลวดลายประดับตกแต่งที่สวยงาม สถาปนิกทำด้วยไม้โครงสร้างของบ้านที่ค่อนข้างถาวร ในช่วงหลังคลื่นสึนามิ ทิมงาน โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตาได้เข้าไปศึกษาทำประชาพิจารณ์ และพาผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงานหลายที่ เช่น อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองเก่าฮอยอัน ประเทศเวียดนาม ฯลฯ เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ให้เป็นชุมชนเมืองเก่า และกลับมาปรับปรุงซ่อมแซมบ้านที่ชำรุด ภายใต้งบของ การอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ ปัจจุบันสภาพบ้านเรือนจึงอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ลูกหลานชาวจีนยังใช้เป็นที่พักอาศัยและร้านค้า มีชาวมุสลิมอาศัยปะปนอยู่บ้าง แต่มีบางหลังที่เปลี่ยนไปก่ออิฐถือปูนแบบบ้านสมัยใหม่ นอกจากนั้น มีชาวต่างชาติไปเช่า เพื่อพักอาศัยบ้าง ทำร้านอาหาร เครื่องดื่มบ้าง อีกประมาณ เกือบ 10 หลัง

อัตลักษณ์ด้านการแสดงพื้นบ้าน ชาวจีนบนเกาะลันตาให้ความสนใจกับการค้าขาย และทำธุรกิจต่าง ๆ มากกว่าความบันเทิง บางคนเล่นดนตรีและร้องเพลงจีนภายในบ้าน แต่ไม่มีการแสดงในที่สาธารณะ ผู้ที่สนใจเป็นรายบุคคลก็จะไปร่วมเล่นดนตรีในวงร้องเง็ง หรือเล่นกาหยงก็ไปร่วมกับเพื่อนบ้านกลุ่มอื่น เคยมีการแสดงงิ้ว อุปรากรซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวจีน ที่ศาลเจ้าเงิน แต่เป็นคณะกรรมการแสดงที่ว่าจ้างมาจากภายนอก ไม่ได้แสดงกันเอง ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการแสดงพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ในกลุ่มชาวจีนเกาะลันตา

จากการที่ชาวจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ให้ความสำคัญในเรื่องความกตัญญูรู้คุณและการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และผู้มีพระคุณ ตลอดจนแผ่นดินที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ชาวจีนจึงไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม ดังจะเห็นว่า ตำนานที่เล่ากันในกลุ่มชาวจีนเกาะลันตา

เป็นตำนานความเชื่อที่สัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ติดตัวมาจากถิ่นกำเนิด และล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และสรรพสิ่งรอบตัวเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณแทบทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นตำนานขนมแข่งกับประเพณีวันตรุษจีน ตำนานขนมบ๊ะจ่างกับประเพณีเดือน 5 ตำนานกระต่ายบนดวงจันทร์กับประเพณีไหว้พระจันทร์ และตำนานชาวจีนเป็นมุสลิมหลังการตายกับประเพณีการทำศพของชาวจีนแบบมุสลิม ขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับผู้คนและสภาพแวดล้อมในถิ่นที่เข้ามาอยู่ใหม่ ด้วยการเข้าร่วมทำบุญและทำนุบำรุงศาสนาในวัดของชาวไทยพุทธ ร่วมบริจาคเงินสร้างมัสยิดให้ชาวมุสลิม และบริจาคเงินช่วยชาวเลจัดพิธีลอยเรือ ฯลฯ

ส่วนอัตลักษณ์ด้านอื่น ๆ ได้ปรับเปลี่ยนไปตามภาวะแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย เช่น ด้านภาษาเมื่อแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานชาวจีนจะใช้ภาษาจีนในติดต่อสื่อสารภายในครอบครัวและในกลุ่มชาวจีนด้วยกัน แต่ความจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐส่งผลให้ต้องเรียนรู้ภาษาไทย ปัจจุบันเด็กบนเกาะลันตาที่มีเชื้อสายจีน กลายเป็นเด็กไทยเชื้อสายจีนใช้คำศัพท์เรียกญาติภาษาจีน มีชื่อเล่นเป็นภาษาจีนบ้าง ไทยบ้าง อังกฤษบ้าง แต่ชื่อจริงและนามสกุล เป็นภาษาไทย สื่อสารด้วยภาษาไทยปักษ์ใต้ และไทยกลาง

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตายุคแรก ๆ จะแต่งกายแบบชาวจีนแท้ ต่อมาเปลี่ยนไปปรับวัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มลูกครึ่งชาวจีนฮกเกี้ยนที่แต่งงานกับชาวมลายูท้องถิ่นบนเกาะปำ ซึ่งเรียกว่า ชุด “ย่าหย่า” ซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนบนเกาะภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า กระบี่ และเกาะลันตา ปัจจุบันผู้หญิงสูงอายุยังแต่นิยมนุ่งผ้าปาเต๊ะและสวมเสื้อลูกไม้หรือผ้าธรรมดา คล้ายชุดแต่งกายของชาวมุสลิม ส่วนเด็กรุ่นใหม่แต่งกายแบบสากลทั่วไป แต่ในพิธีศพยังคงสวมชุดสำหรับพิธีการวะศพและชุดไว้ทุกข์ที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม

ด้านอาหารการกิน ปัจจุบันชาวจีนนิยมกินอาหารแบบไทยทั่วไปผสมอาหารจีนประเภท หมู เห็ด เป็ด ไก่ และอาหารทะเล เป็นหลัก อาหารในงานศพหรืองานเลี้ยงของชาวจีนบนเกาะลันตาที่เชิญเพื่อนบ้านชาวมุสลิม ชาวเล และชาวไทยมาร่วมด้วยจะไม่มีอาหารประเภทหมู หรือมีการตั้งคร่อมุสลิมแยกไว้อีกมุมหนึ่ง

ชาวประมงจีนรุ่นแรก ๆ ที่เดินทางจากเกาะปำเข้ามายังเกาะลันตาด้วยเรือ “กอจาน” หรือเรือเปิด ต่อมาเปลี่ยนไปใช้เรือใบ 3 เสา สำหรับติดต่อค้าขายกับปำและสิงคโปร์ ยุคแรกแล่นด้วยใบ ต่อมาเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์ และใช้เรือยนต์สำหรับการประมง ปัจจุบันชาวจีนไม่จำเป็นต้องมีเรือส่วนตัวเพราะไม่ได้ทำอาชีพประมง และสามารถเดินทางออกจากเกาะลันตาด้วยรถยนต์ส่วนตัวหรือรถประจำทางได้แล้ว

ชาวจีนอาศัยเรือเปิด เป็นพาหนะเดินทางเข้ามาจับปลาในน่านน้ำไทย และพักอาศัยในเรือ ก่อนจะขึ้นมาสร้างบ้านเรือนบนฝั่ง รูปแบบบ้านดั้งเดิมบริเวณริมน้ำตลาดศรีราชา เป็นบ้านหลังคา

มุงจาก ฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ หลังจากถูกไฟไหม้ใหญ่ 2 ครั้ง เปลี่ยนมาสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง มุงด้วยสังกะสี แล้วเปลี่ยนมาใช้กระเบื้อง รูปแบบบ้านปัจจุบันเป็นห้องแถวไม้ริมน้ำสองแถว หันหน้าเข้าหากัน มีถนนผ่านกลาง มีทั้งบ้านชั้นเดียว และสองชั้นบ้าน นับเป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่แบบ “บ้านยาวเกาะลันตา” ซึ่งได้รับการส่งเสริมให้มีอนุรักษ์และปรับปรุงซ่อมแซมภายใต้ข้อตกลงร่วมกันว่าให้คงรูปแบบเดิมไว้

ชาวจีนบนเกาะลันตาไม่มีการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง นอกจากเข้าร่วมเป็นนักแสดงของคณะรณรงค์เกาะลันตา ซึ่งมีสมาชิกจากทุกกลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วม

การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีนบนเกาะลันตาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น หากเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของสุติมาน วงศ์สุภาพ (Suleemarn N. Wongsuphap. 2005 : 275-298) กรณีศึกษาชาวจีนครอบครัว “ก้นทิว” ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งบนเกาะภูเก็ต จนสามารถสร้างตัวได้ด้วยตนเอง แล้วพัฒนาสถานภาพทางสังคม จนเป็นตัวแทนพลังขับเคลื่อนของนายทุนในภูเก็ต ด้วยการแต่งงานกับผู้หญิงท้องถิ่นเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับเครือข่ายฝ่ายหญิง มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพี่น้องด้วยกัน สร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ และผูกสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนแซ่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาอาณาจักรทางธุรกิจและ ลดความรุนแรงจากความขัดแย้ง ทำให้รู้จักกับกลุ่มเจ้าหน้าที่เหมืองแร่ ผู้นำหมู่บ้านและมีการแต่งงานในกลุ่มชาวจีนต่างสายตระกูล อีกทั้งยังรับลูกของญาติพี่น้องมาเป็นลูกบุญธรรม และรับอุปการะเด็กกำพร้าที่เกิดจากลูกของลูกจ้างที่เป็นคนดี จะเห็นว่ามียุทธวิธีและรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้เคียงกัน แต่ต่างกันที่ ชาวจีนบนเกาะลันตา นอกจากจะมีการสร้างสายสัมพันธ์ ในกลุ่มเครือญาติที่เป็นชาวจีนด้วยกันแล้ว ยังขยายเครือข่ายการแต่งงาน การรับลูกของเพื่อนบ้านเป็นลูกบุญธรรม และการให้เด็กเป็นลูกกันข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ไปยังชาวมุสลิม ชาวเล และชาวไทย ซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วย นอกจากนั้นความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคมระหว่างเกาะภูเก็ตกับเกาะลันตา ทำให้รูปแบบของธุรกิจ และบทบาททางสังคมของชาวจีนบนเกาะลันตาแตกต่างจากชาวจีน “บาป้า” ภูเก็ต ดังจะเห็นว่า ชาวจีนเกาะลันตาเข้ามาฐานะพ่อค้าธรรมดาไม่ได้มีบทบาทสำคัญทางการเมืองของไทย และไม่ได้ทำธุรกิจเหมืองแร่ดิบๆอย่างชาวจีนบนเกาะภูเก็ต แต่ร่ำรวยด้วยการทำธุรกิจด้านการประมง การส่งออกสินค้าพื้นเมือง และถ่านไม้โกงกาง ฯลฯ

อัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทย

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อ ชาวไทยนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท นอกจากตำนานที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดของพระพุทธเจ้า หรือพุทธประวัติแล้ว ตำนานความเชื่อที่เล่ากันในกลุ่มชาวไทยบน

เกาะลันตาส่วนใหญ่เป็นตำนานที่รับฟังสืบทอดมาจากเพื่อนต่างกลุ่ม เนื่องจากเป็นผู้มาทีหลังในกลุ่มชาวไทยพุทธส่วนใหญ่เป็นเพียงเรื่องเล่าแฝงอารมณ์ขันที่เคยเกิดขึ้นจริงบนเกาะลันตา ดังเช่น

ลัดเลื้อยหิบบ เป็นช่องแคบที่อยู่เลยคลองพนมาทางตัวเมืองกระบี่ ระหว่างคลองยวนกับคลองรั้ว ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านจากเกาะลันตาไปตัวเมืองกระบี่ มีโขดหินใหญ่ 2 ก้อน ตั้งอยู่คนละฝั่งของช่องแคบ เล่าลือกันในหมู่ข้าราชการชาวไทย และลูกหลานชาวจีนที่ทำหน้าที่แจวเรือรับส่งหนังสือราชการของอำเภอเกาะลันตาในยุคที่สภาพแวดล้อมรอบเกาะยังเป็นถิ่นทุรกันดารว่า สมัยก่อนเมื่อน้ำลงเรือจะมานั่งบนโขดหินก้อนนั้นเพื่อรอหิบบคนที่แจวเรือผ่าน เคยมีไปรษณีย์แจวเรือไปส่งจดหมาย ผ่านช่องแคบนั่นในช่วงที่น้ำแห้ง เลือจากป่าชายเลนหิบบขึ้นไปจากเรือจึงได้ชื่อว่า “ลัดเลื้อยหิบบ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และไม่มีใครกล้าผ่านช่องแคบนั่นตอนน้ำลง ต้องรอให้น้ำขึ้น หรือคำนวณเวลาเริ่มออกเดินทางให้ผ่านช่องแคบนั่นในช่วงเวลาที่น้ำขึ้น ตำนานเกี่ยวกับเลือทำร้ายร่างกายคนบนเกาะลันตาสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกาะลันตาในช่วงหลังจากยกฐานะเป็นอำเภอแล้ว ก่อนที่ชาวบ้านจะช่วยกันปราบเลือนบนเส้นทางนี้ได้สำเร็จ

ช่องเภา เป็นอีกสถานหนึ่ง ที่อยู่ระหว่างแหลมกรวดกับเกาะจำ เป็นช่องแคบระหว่างหุบเขาสองด้าน มักจะได้ยินผู้ใหญ่เตือนให้ลูกหลานและชาวเรือระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะหากเรือหลุดเข้าไปในช่วงที่น้ำลงระดับหนึ่ง กระแสน้ำวนจะดูดเรือให้จมลงไปได้ทะเล เรือสำเภาของชาวจีนเคยไปล่มบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงเรียกว่าช่องเภา (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

เรื่องเล่าเหล่านี้ นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการเตือนภัยแก่สมาชิกในชุมชนแล้ว ยังเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตด้วย ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมระหว่างเกาะลันตากับกระบี่ เปลี่ยนไปใช้เส้นทางรถยนต์มากกว่า การสืบทอดเรื่องเล่าเหล่านี้ จึงหมดความสำคัญลง นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจริง ในช่วง 30-60 ปีที่ผ่านมา เช่นเรื่อง

หมู่ลีน เล่ากันว่าวันหนึ่ง ชาวจีน ชาวไทยและชาวมุสลิมแอบตั้งวงเล่นไพ่ขาว กันในตลาดศรีราชา ชาวไทยและชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งออกไปล่าหมูป่า ด้อนหมูป่าวิ่งฝ่าเข้ามากลางตลาดศรีราชา บริเวณที่กำลังตั้งวงไพ่กันอยู่ ชาวจีนคนหนึ่งซึ่งพูดภาษาไทยไม่ชัดทำหน้าที่เฝ้าเส้นทางให้วงไพ่ตะโกนบอกสมาชิกด้วยน้ำเสียงตื่นเต็นว่า “หมู่แล่นมา ๆ” วงไพ่เข้าใจว่า ดำรวจคู่ปรับที่ชื่อ “หมู่ลีน” จะมาจับพวกเขาไฟ (หมู-หมู่ ภาษาถิ่นปักษ์ใต้เสียงเดียวกัน) วงไพ่แตกกระจายวิ่งหนีไปปะปนกับกลุ่มที่กำลังไล่ล่าติดตามหมูป่าเข้ามา ผู้คนที่อยู่บริเวณนั้นพากันแตกตื่นตกใจวิ่งหนีตาม ๆ กัน จนเกิดความโกลาหล จับต้นชนปลายไม่ถูกว่าเกิดอะไรขึ้น เรื่องนี้เล่ากันสืบทอดมาหลายสิบปี

ข้าราชการห่วยยาง เป็นเรื่องของข้าราชการคนหนึ่งที่ถูกลงโทษจลาจลจลาจลรัปชั้นด้วยการส่งย้ายให้มาปฏิบัติงานบนเกาะลันตา ซึ่งขณะนั้นเป็นถิ่นทุรกันดารการเดินทางติดต่อกับแผ่นดินใหญ่มีเส้นทางเรือเพียงทางเดียว ข้าราชการบางคนนั่งเรือเมล์ เทียวสุดท้าย ประมาณบ่าย

สองโมงครึ่ง หากเจ้านายจากตัวจังหวัดกระบี่ไม่ลงมาตรวจ ก็เก็บของกลับบ้าน บางฤดูกาลคลื่นลมแรง ต้องเสี่ยงอันตรายจากเรือล่ม สมัยนั้นยังไม่มีเสื้อชูชีพ ข้าราชการท่านนั้นกลัวจนกระทั่งต้องสวมห่วงยางของเด็กติดตัวตลอดเวลาจนเป็นที่ขบขันของชาวเกาะ (ประสม กิจคำ, สัมภาษณ์ : 15 เมษายน 2550)

พระพลัดเล เล่ากันว่า มีพระรูปหนึ่งได้รับนิมนต์ให้มาจำพรรษาที่วัดเกาะลันตา แต่ขณะขึ้นจากเรือก้ำทำพลาดตกลงไปในทะเล แล้วมีผู้หวังดีกระโดดลงไปช่วย แต่กระโดดพลาดเหยียบลงไปบนหัวพระรูปนั้น หลังจากกลับขึ้นฝั่งไปแล้วพระรูปนั้นไม่กลับมาที่เกาะลันตาอีกเลย

ครูสาวพลัดเหว เป็นเรื่องของครูผู้หญิงคนหนึ่ง ที่เพิ่งได้รับบรรจุเป็นข้าราชการครูโรงเรียนบ้านสังกาอยู่เปิดเทอมวันแรก อาบน้ำแต่งตัวขับรถจักรยานยนต์ไปโรงเรียนแต่ชำรุด ตามเส้นทางถนนดินแดงแคบ ๆ สองข้างทาง ด้านหนึ่งเป็นเหวลึกลาดต่ำลงไปทะเล อีกด้านหนึ่งเป็นหน้าผาชัน วันนั้นฝนเพิ่งหยุดตกระหว่างทางถนนลื่นมากรถไถลลงไปเหว โชคดีทั้งรถและครูสาวกลิ้งลงไปค้างอยู่ใต้โคนต้นไม้ ชาวเลทราบข่าว เดินทางมาพร้อมกับเชือก เพื่อดึงทั้งคนและรถขึ้นมา วันนั้นครูสาวไปไม่ถึงโรงเรียนขึ้นจากเหวได้ก็ขับรถกลับไปอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าที่บ้าน จากนั้นทางที่ทุรกันดารมีปัญหาในการเดินทางเช่นนี้ บางช่วงมีครูเพียงคนเดียวเป็นทั้งครูใหญ่ ครูน้อยและภารโรง บางช่วงมี 2-3 คน คนหนึ่งสอนควบ 2 ชั้นในห้องเดียวกัน ครูที่ได้รับบรรจุที่โรงเรียนบ้านสังกาอยู่ขอย้ายบ่อย ที่อยู่ที่ขาดสอนบ่อยมาก บางวันต้องปิดโรงเรียนเพราะไม่มีครูสอน เล่ากันว่า วันหนึ่ง ศึกษาธิการจังหวัดเดินทางไปตรวจเยี่ยมโรงเรียนพร้อมผู้ติดตามโดยไม่แจ้งล่วงหน้าไปถึงไม่พบทั้งครูและนักเรียน เดินทางไปในหมู่บ้านชาวเล พบผู้ปกครองคนหนึ่งรายงานว่ “โรงเรียนนี้ฝนตกก็ปิด ฝนแล้งก็ปิด น้ำขึ้นก็ปิด น้ำลงก็ปิด”

เรื่องเล่าเหล่านี้นอกจากจะเล่าสู่กันฟังเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังบ่งบอกว่าในอดีตเกาะลันตาเคยเป็นพื้นที่ที่ทุรกันดาร จนกระทั่งได้รับการพิจารณาให้เป็นสถานที่ลงโทษข้าราชการที่ทำความผิดด้วย (อวรณ์ เสรีรักษ์, สัมภาษณ์ : 11 มิถุนายน 2550)

อัตลักษณ์ด้านประเพณีของชาวไทย ชาวไทยที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาทั้งข้าราชการและชาวไทยจากต่างถิ่นที่เข้าไปทำมาหากิน ได้นำประเพณีความเชื่อจากถิ่นฐานเดิม ซึ่งเรียกกันว่า “ประเพณีท้องถิ่น” และประเพณีที่ทางราชการกำหนดในชาวไทยถือปฏิบัติ มาเป็นแบบอย่างและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับภาวะแวดล้อมเกาะลันตา ดังเช่น

ประเพณีในรอบปี

ประเพณีในรอบปีของชาวไทยบนเกาะลันตาจะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่อง ผีสางเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับประเพณีไทยทั่วไปดังเช่น

ประเพณีสงกรานต์ วันสงกรานต์ ตรงกับ วันที่ 12 เมษายน เดิมนับเป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนเป็นวันที่ 1 มกราคม เพื่อให้เข้ากับหลักสากล แต่ยังยึดถือวันสงกรานต์เป็นวันสำคัญในรอบปี ในตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายน ชาวไทยพุทธและชาวจีนบนเกาะลันตาจะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และบังสุกุลกระดูกของบรรพบุรุษ เสร็จแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ครอบครัวชาวไทยมีการรดน้ำผู้มีพระคุณ รดน้ำผู้ใหญ่ และรับศีลรับพรบ้าง ส่วนการเล่นสาดน้ำสงกรานต์ ของเด็กวัยรุ่น เพื่จะนิยมเล่นกันในระยะหลัง โดยเฉพาะในยุคของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะมาร่วมสาดน้ำด้วย

ประเพณีทำบุญวันสารท วันสำคัญทางศาสนาที่ชาวไทยพุทธบนเกาะลันตาให้ความสำคัญมากที่สุด เช่นเดียวกับชาวไทยพุทธทั่วไปในภาคใต้ คือประเพณีที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทำบุญเดือนสิบ” ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จากภาพถ่ายในอดีตและคำบอกเล่าบ่งบอกว่า มีกระบวนแห่จาด¹ เช่นเดียวกับในตัวเมืองกระบี่ เรียกกันว่า “ประเพณีแห่จาดสารทเดือนสิบ” ก่อนหน้าวันงาน ชาวไทยพุทธจะทำขนมพอง ขนมลา ขนมเจาะหู ขนมไข่ปลา และขนมอื่น ๆ ที่เจาะจงให้ทำขึ้นเพื่อใช้ทำบุญในวันสารทเท่านั้น ซึ่งแต่ละชนิดจะเป็นสัญลักษณ์ ที่สื่อความหมายเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น ขนมลาเป็นเสื้อผ้าอาภรณ์ ขนมพอง เป็นยานพาหนะสำหรับเดินทาง ขนมเจาะหู ขนมไข่ปลา เป็นเครื่องประดับ ฯลฯ ในวันทำบุญ หลังจากทำพิธีในวัดแล้ว สมาชิกที่ไปทำบุญแต่ละครอบครัวจะมีการจัดสำหรับอาหารคาวหวาน น้ำดื่มและเศษเงิน บรรจุในกระทวงเล็ก วางในกล่องกระดาษเปิดฝา แล้วนำมาวางรวมกันเพื่อทำพิธี “ตั้งเปรต” หรือทำบุญให้เปรต ซึ่งเชื่อกันว่า จะได้รับอนุญาตให้ขึ้นมารับส่วนบุญที่ญาติพี่น้องส่งไปให้ ในช่วงวันขึ้น 18 ค่ำ-15 ค่ำ เดือนสิบของทุกปี เมื่อทำพิธีตั้งเปรตเสร็จ จะมีการชิงเปรต คือแย่งชิงอาหารและเศษเงินที่ชาวบ้านนำมาวาง ผู้ที่เข้าร่วมประเพณีชิงเปรต ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเลและเด็ก ๆ ในชุมชน ปัจจุบันที่วัดเกาะลันตายังคงมีประเพณีทำบุญเดือนสิบ และประเพณีชิงเปรต แต่การแห่จาดล้มเลิกไปเพราะบนเกาะลันตาไม่มีช่างทำจาด ต้องไปจ้างที่อื่นราคาสูงมาก จึงใช้ภาชนะอื่นบรรจุขนมแทน

ประเพณีลอยกระทง ประเพณีลอยกระทงตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นประเพณีไทยที่แพร่กระจายมาจากส่วนกลาง หลังจากที่ได้เด็กชาวเกาะลันตาเริ่มเข้าเรียนในระบบโรงเรียน ครูที่โรงเรียนสอนให้ประดิษฐ์กระทงและนำไปลอยในทะเล ทางราชการก็ส่งเสริมให้มีประเพณีลอยกระทงด้วย ปัจจุบันประเพณีลอยกระทงเป็นจุดขายที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาก ชาวบ้านจะทำกระทงขาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมสนุกสนาน และยังมีการนำโคมกระดาษของ

¹ ภาชนะคล้ายบุษบก สำหรับบรรจุขนม เพื่อนำไปทำบุญที่วัดในวันสารท เดือนสิบ

ทางภาคเหนือมาขาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลิน ร่วมสร้างบรรยากาศในวันลอยกระทงด้วยการจุดเทียนลอยโคมขึ้นไปบนท้องฟ้าในคืนเดือนเพ็ญ

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนามีรากฐานมาจากความเชื่อในพุทธศาสนา ดังนั้น ชาวไทยพุทธ ชาวจีนและชาวเลบางส่วน บนเกาะลันตา จึงถือปฏิบัติกันตามวันสำคัญทางพุทธศาสนาดังเช่น

วันธรรมสวนะ หรือวันพระ เป็นวันสำคัญของทางศาสนาวันหนึ่ง ซึ่งตรงกับวันขึ้น 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำ ของทุกเดือน ชาวพุทธบนเกาะลันตาจะนำปิ่นโตไปวัดร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม เพื่อชำระ ร่างกาย จิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรของตน ตามความเชื่อเรื่องของกฎแห่งกรรม หรือบางคนจะไปวัดใน วันโกน ซึ่งเป็นวันก่อนวัน พระ 1 วัน คือ วันขึ้น 7 ค่ำ กับ 14 ค่ำ และแรม 7 ค่ำ กับแรม 13 หรือ 14 ค่ำ ของทุกเดือน

วันมาฆบูชา ตรงกับ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ในปৌธิกมาส เป็นวัน “จาตุรงคสันนิบาต” คือ มีเหตุการณ์ เกิดขึ้น 4 ประการ คือพระภิกษุจำนวน 1,250 รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวัน กรุงราชคฤห์ เพื่อประชุมอย่างพร้อมเพรียงกันโดยมิได้นัดหมาย พระภิกษุเหล่านี้ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น พระภิกษุเหล่านี้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระพุทธเจ้าบวชให้ทั้งสิ้น และในวันนั้น เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง ในวันนี้จึงเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ชาวพุทธบนเกาะลันตาจะไปวัดทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ฟังธรรม สวดมนต์เล็งพระ และกลางคืนไปร่วมเวียนเทียนเช่นเดียวกับ ชาวพุทธทั่วไป

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันสำคัญทางศาสนาอีกวันหนึ่ง เนื่องจากมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในวันนี้ชาวพุทธบนเกาะลันตา จะไปวัดทำบุญถวายอาหาร ภัตตาหาร ฟังเทศน์ฟังธรรม รักษาศีล ตอนกลางคืนมีการเวียนเทียน

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตามพุทธประวัติ วันนี้มีปรากฏการณ์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ เป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลก เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา “ธรรมจักรกัปวัตตนสูตร” แก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 และเป็นวันแรกที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก พระอัญญาโกณฑัญญะได้รับเป็นเอหิภิกขุ อุปสัมปทา ปัจจุบันชาวพุทธบนเกาะลันตา มีการทำบุญตักบาตร ภัตตาหาร ฟังเทศน์ฟังธรรม และเวียนเทียน เช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวิสาขบูชา

วันเข้าพรรษา ตรงกันวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันนี้กำหนดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อให้ไม่ให้พระสงฆ์ เหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวบ้าน พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องจำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่ง ระหว่างช่วงฤดูฝน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 รวมเวลา 3 เดือนเต็ม ในวันเข้าพรรษานี้ จะมีการทำบุญตักบาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝนและจุดปัจจัยแก่ พระภิกษุ สามเณร รวมทั้งยังมีการถวายเทียนพรรษาให้วัดเพื่อใช้ในช่วงเข้าพรรษาด้วย ในระยะเข้าพรรษา ชาวพุทธบนเกาะลันตาที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ตามพุทธบัญญัติ นิยมบวชพระ ส่วนผู้ที่อายุยังไม่ครบบวช ผู้ปกครองจะนำไปฝากพระเพื่อบวชเณรบ้าง เป็นลูกศิษย์วัดบ้าง ในอดีตชาวมุสลิมบางคนไปเป็นลูกศิษย์วัดก็มี ปัจจุบันชาวพุทธทั่วไปบนเกาะลันตา ยังคงไปวัด ทำบุญ ตักบาตร รับศีล ฟังเทศน์ ฟังธรรม ถวายสังฆทาน และผ้าอาบน้ำฝน แต่บางคนถวายหลอดไฟหรือพัดลม แทนเทียน พรรษา หรือถวายเทียนพรรษาด้านเล็กเพื่อสืบทอดประเพณีเท่านั้น เพราะที่วัดมีไฟฟ้าใช้แล้ว

ประเพณีทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่าเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ฤดูกาลของการทอดผ้าป่าไม่ได้กำหนดระยะเวลาแน่นอน แต่ส่วนใหญ่จะทำในระยะเวลาใกล้จะออกพรรษา ชาวพุทธบนเกาะลันตาจะมีการร่วมกันทำบุญทอดผ้าป่าด้วยเช่นกัน

ประเพณีออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันครบกำหนดการจำพรรษา ที่วัด ในช่วงฤดูฝนตลอดเวลา 3 เดือน วันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ วันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดเป็นคืนสุดท้าย และทำปวารณาเสียก่อน วันนี้จึงเรียกว่า “วันปวารณา” ก็ได้ ชาวพุทธทั่วไปบนเกาะลันตา จะตักบาตร หรือไปทำบุญที่วัด รับอุโบสถศีล ฟังธรรม เช่นเดียวกับวันอื่น ๆ

ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งของชาวพุทธ จะถือปฏิบัติหลังจากวันออกพรรษาแล้ว ระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11-วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ชาวพุทธบนเกาะลันตา จะมีการทอดกฐินเช่นกัน ปัจจุบันลูกหลานชาวพุทธ ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยเกาะลันตา ที่ไปทำงานต่างถิ่น จะรวบรวมเงินไปร่วมทำบุญทอดกฐินที่วัดเกาะลันตาด้วย

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวไทย

ประเพณีการเกิด ในยุคที่วิทยาการต่าง ๆ ยังไม่เจริญ และอัตราการตายของทารกแรกเกิดอยู่ในระดับสูง ชาวไทยบนเกาะลันตา ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติว่าสามารถให้คุณให้โทษได้เช่นเดียวกับกลุ่มชนอื่นแม้ความเข้มข้นจะน้อยกว่าเช่น เชื่อว่าการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด จะช่วยป้องกันปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ทารกและแม่ของเด็กได้ เชื่อว่าเด็กทารกทุกคนจะมีแม่ชื่อ คอยพิทักษ์รักษา หากเด็กยืมเชื่อว่าแม่ชื่อหยอกเล่น เชื่อว่าหากชมเด็กว่า “น่ารัก” ฝักร้ายจะมาเอาตัวเด็กไป ต้องชมว่า “น่ารักเถิด น่ารัก” และมีข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ ตั้งแต่ผู้หญิงเริ่มตั้งครรภ์ จนกระทั่งหลังคลอดก็ต้องมีพิธีตัดสายสะดือ อาบน้ำ ฟังรกเด็ก พ่อแม่จึงต้องทำพิธีกรรม

ให้เด็กเป็นระยะตามวัย เช่น พิธีโกนผมไฟ พิธีขึ้นเปลเด็ก ทำขวัญเด็ก การทำคลอดก็ต้องอาศัย หมอตำแยในท้องถิ่นที่เป็นชาวเล หรือชาวมุสลิม หลังคลอดแม่ของเด็กก็ต้องอยู่ไฟแบบพื้นบ้าน โดยนอนไม้กระดานหรือแคร่ไม้ไผ่ ที่สุ่มไฟไว้ข้าง ๆ และใช้ก้อนเส้าห่อผ้าประคบหน้าท้องเพื่อ ช่วยให้อมดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น และห้ามกินอาหารที่มีรสเผ็ด ให้กินอาหารประเภทแกงเลียง ประคบด้วยหัวปลี หอม พริกสด พริกไทย ปลาย่าง ใบแมงลัก กะปิ และไค้ผัดจึงเหมือนชาวจีน ฯลฯ ต่อมาทางราชการ ได้ตั้งสุขศาลา แล้วเปลี่ยนเป็นสถานีอนามัยอำเภอ ชาวไทยนิยมไปทำคลอดกับหมออนามัย จนกระทั่งปัจจุบันการคมนาคมสะดวกขึ้นจึงเดินทางไปทำคลอดในโรงพยาบาลกระบี่ หรือ โรงพยาบาลจังหวัดตรัง ซึ่งมีทั้งโรงพยาบาลของรัฐและเอกชน แต่ความเชื่อบางอย่างก็ยังคงอยู่ และยังคงทำพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิมอยู่บ้าง เช่น การให้หมอพื้นบ้านบีบนวด คัดท้อง มีการทำขวัญ เด็กแรกเกิด กินอาหารที่มีส่วนผสมของขิงและพริกไทย เป็นต้น แต่ไม่นิยมอยู่ไฟเหมือนในอดีต

ประเพณีการบวช การบวชถือเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทดแทนพระคุณ ของพ่อแม่ที่ให้กำเนิด และตัวผู้บวชเอง ก็จะได้มีโอกาสศึกษาธรรมวินัยและได้รับการอบรมสั่งสอน ให้เป็นคนดี การบวชมี 2 ประเภท คือ การบวชเณร หรือการบรรพชาสามเณร สำหรับ เด็กผู้ชายที่มีอายุ ตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป แต่ไม่ถึง 20 ปี สมัยก่อนการบวชเณรเป็นการฝากลูกให้พระครูเลอบรมสั่งสอน เพราะวัดเป็นเสมือนโรงเรียนหรือสถานที่สอนคนให้เป็นคนดี เด็กบางคนบวชเพื่อแก้บน บวชหน้า ศพ บวชเพื่อศึกษาธรรมวินัย ส่วน การบวชพระ หรือการอุปสมบท ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามพุทธบัญญัติ ในช่วงแรกแม้จะมีการสร้างวัดเกาะลันตาแล้วแต่ไม่มี พระอุปัชฌาย์ที่จะอุปสมบทให้ได้ ผู้ชายชาวไทยและชาวจีนที่อายุครบบวชจะต้องเดินทางไปบวช ที่นครศรีธรรมราช ซึ่ง แหล่งสำคัญทางพุทธศาสนาในภาคใต้ หรือบางคนไปบวชที่วัดนาง จังหวัดตรัง ซึ่งไม่ไกลจากเกาะลันตามากนัก ปัจจุบันสามารถบวชที่วัดเกาะลันตาได้ นอกจากนั้น ทั้งชาวไทยและชาวจีนยังนิยมบวชหน้าศพ พ่อแม่ หรือญาติพี่น้องที่เสียชีวิตด้วย

ประเพณีการแต่งงาน การแต่งงานเป็นประเพณีเปลี่ยนสถานภาพ จากคนโสดไป เป็นพ่อบ้านและแม่บ้าน เป็นพ่อ เป็นแม่คน ส่วนใหญ่ผู้ชายชาวเกาะลันตาจะแต่งงานหลังจากบวช เรียนแล้วเช่นเดียวกับชายไทยทั่วไป เมื่อเลือกหาหญิงที่พอใจแล้วฝ่ายชายก็ให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอต่อ ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง แต่บางคู่ที่ผู้ใหญ่ไม่ยินยอมจะมีการหนีตามกันแล้วค่อยกลับมาขอมา ภายหลัง เมื่อหมั้นกันแล้วผู้ใหญ่จึงจะตกลงกันเรื่องเรือนหอ และการจัดงานเลี้ยงแต่งงาน เจ้าบ่าว เจ้าสาวได้บวชพร้อมกัน มีการทำบุญเลี้ยงพระถวายสังฆทานและรับน้ำพระพุทธมนต์ หลังจากนั้น มีการรดน้ำให้พรเจ้าบ่าวเจ้าสาวและเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน จนได้ฤกษ์ส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าหอ เชิญผู้ใหญ่ที่มีชีวิตครอบครัวครบถ้วน เข้าไปปูที่นอน ให้พรแก่คู่บ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี คืนแรกที่ ส่งตัวแล้วห้ามเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะออกจากห้องหอ บางคู่จะมีการวางขันน้ำคั่นกลางระหว่างเจ้าบ่าว

เจ้าสาวจนกระทั่งครบ 3 คืน จึงยกออก สำหรับชาวเกาะลันตาประเพณีการแต่งงานขึ้นอยู่กับคู่แต่งงาน ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด อาจจะต้องทำพิธีแต่งงานแบบชาวจีนหรือชาวมุสลิมก็ได้

ประเพณีการรักษาพยาบาล ในอดีตชาวไทยบนเกาะลันตาจะทำคลอดกับหมอ ค้าขายชาวมุสลิมหรือชาวเลบ้าง หรือหากเจ็บไข้ไม่สบายหรือมีอาการผิดปกติ ที่เชื่อว่า “ถูกของ” จะไปรักษากับหมอฟันบ้านชาวมุสลิมหรือดัมยาลิน หรือดัมยาไทยกินบ้าง แต่ส่วนใหญ่ระยะหลัง ไปหาหมอที่สถานีอนามัย โรงพยาบาลเกาะลันตา หรือเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลจังหวัดตรัง หรือกระบี่มากกว่า

ประเพณีการตาย เป็นประเพณีเกี่ยวกับการเปลี่ยนสถานภาพจากคนเป็นไปสู่คน ตาย หรือการตัดเป็นตัดตาย เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติไม่มารบกวนลูกหลาน ญาติพี่น้อง ตามประเพณีของชาวพุทธบนเกาะลันตา เมื่อมีการตายขึ้นบ้านใด ก็จะนำศพบรรจุโลงไม้สี่เหลี่ยม ตกแต่งโลงศพด้วยดอกไม้ จัดงานศพในบ้าน อาจไว้ 7-10 วัน หรือมากกว่านั้นเพื่อรอลูกหลานที่ไปอยู่ ต่างถิ่น หรือรอญาติยามที่เหมาะสม ทุกคืนตลอดระยะที่ไว้ศพ ยกเว้นคืนวันพระซึ่งมีการปิดศพ จะนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมเพื่อทำบุญให้กับผู้ตาย และจัดเตรียมพิธีเผาศพ ลูกญาติยามที่จะ เคลื่อนศพออกจากบ้านไปทำพิธีเผาศพที่วัด มีอาหารเลี้ยงแขกหรือที่ทยอยมาให้กำลังใจและอยู่ เป็นเพื่อนญาติผู้ตาย ลูกหลานญาติพี่น้อง จะแต่งชุดขาวดำไว้ทุกข์ ส่วนแขกที่มาร่วมงานจะต้อง แต่งชุดขาวดำเช่นกัน เพื่อให้เกียรติแก่ผู้ตายและเจ้าภาพ เมื่อเสร็จงานศพจึงมีพิธีนำศพผู้ตายไปเผา ภายในวัด เช้าวันรุ่งขึ้นก่อนนกกางจะออกหากิน ญาติสนิทจะไปเก็บกระดูกเพื่อนำไปใส่โกศไว้ บูชา หรือนำไปลอยน้ำ บางครอบครัวฝากไว้ที่วัด เป็นอันเสร็จพิธีสุดท้าย มีการทำบุญวันตายครบ 7 วัน 100 วัน และหลังจากนั้นไปวัดทำบุญให้ผู้ตายทุก ๆ ปี หากมีการเก็บกระดูกก็จะไปทำบุญที่วัด และทำพิธีรดน้ำกระดูกในวันสงกรานต์ด้วย

อัตลักษณ์ด้านภาษา ชาวไทยที่เข้าไปอยู่อาศัยบนเกาะลันตาในอดีต ไม่ว่าจะเป็น ข้าราชการอำเภอ ข้าราชการครู ตำรวจ พ่อค้าแม่ค้า หรือชาวไทยที่แต่งงานกับคนในท้องถิ่น นอกจากใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันแล้ว จะต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความหลากหลายของผู้คนในท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้ภาษาของเพื่อนบ้าน และศัพท์เฉพาะที่ใช้ กันในท้องถิ่น เพื่อสะดวกในการปฏิสัมพันธ์และการสื่อความหมายที่ตรงกัน แต่ปัจจุบันสามารถใช้ภาษาไทยภาคกลางและภาษาบักย์ได้เป็นสื่อกลางในการปฏิสัมพันธ์กับทุกกลุ่มชาติพันธุ์บน เกาะลันตา โดยเฉพาะช่วงหลังจากที่โทรทัศน์เข้าไปในชุมชน ชาวเลซึ่งมีปัญหาด้านการใช้ภาษา ในการสื่อสารมากที่สุด ก็ได้เรียนรู้ศัพท์และสำเนียงภาษาไทยภาคกลางได้มากขึ้นกว่าในอดีต

อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ข้าราชการชาวไทยและกลุ่มอื่น มีเครื่องแบบชุดข้าราชการ สีกากีสำหรับแต่งไปทำงานทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยผู้หญิงสวมกระโปรง ผู้ชายสวมกางเกง บางวัน

จะเปลี่ยนไปแต่งชุดเสื้อขาว กระโปรงหรือกางเกงสีดำ หรือสีน้ำเงิน หรือสีสุภาพ หากมีงานเลี้ยง ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะแต่งแบบสากลตามสมัยนิยม ผู้ชายแต่งชุดสูท หรือเสื้อแขนยาวผูกเนคไท ชุดลำลองของผู้หญิงจะนุ่งผ้าปาเต๊ะหรือผ้าถุงลายไทย หรือกางเกงสามส่วนกับเสื้อหลาเกี ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้า กางเกงแพร หรือกางเกงจีนแบบผู้คนในท้องถิ่น ชุดแต่งงานจะใช้ชุดแบบสากลทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ปัจจุบันชาวไทยบนเกาะลันตาจะแต่งกายตามสมัยนิยม

อัตลักษณ์ด้านอาหาร ชาวไทยบนเกาะลันตาไม่มีข้อห้ามเกี่ยวกับชนิดของอาหาร ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่หาได้บนเกาะหรือหาซื้อจากในตัวเมืองกระบี่ ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารทะเล อาหารที่เป็นนิยมในกลุ่มชาวไทย ได้แก่ น้ำพริกกุ้งสด น้ำพริกกุ้งแห้ง น้ำพริกกะปิ ผักดัม ผักลวก ปลาหูฉี่ ปลาทุทุด ปลาต้มส้ม ปลาผัดเปรี้ยวหวาน แกงเลียง แกงมัสมั่นไก่ หมูหรือเนื้อ ไก่ย่าง ไก่ทอด ไก่ต้มข่า หมูทอดกระเทียมพริกไทย แกงกะทิไก่ แกงกะทิปลา ยำทะเล ต้มยำ แกงส้ม แกงไตปลา ฯลฯ

อัตลักษณ์ด้านยานพาหนะและที่พักอาศัย เรือที่ทางราชการใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างอำเภอเกาะลันตากับเกาะอื่นต่าง ๆ และแผ่นดินใหญ่ จะใช้เรือแจว ต่อมาเปลี่ยนไปใช้เรือหางยาว ดังเช่นลำบอกลำของ นายสมัน หรือ จำอิสรา ไทรบุรี (กวนยี่ ตูลารักย์. สัมภาษณ์ : 5 กุมภาพันธ์ 2549) ว่า “ครั้งแรกผมรับจ้างแจวเรือส่งเอกสารให้ตำรวจ กับป่าไม้ ตามเส้นทาง ลันตา-เหนือคลอง-แหลมกรวด-กระบี่ ใช้เวลา 7 วัน 7 คืน ต่อมาแจวเรือให้นาย (ข้าราชการ) นั่งไปเหนือคลอง หลังจากนั้นทางราชการเปลี่ยนไปใช้เรือเครื่องหางยาว 16 แรง หากไปธุระที่กระบี่ ไป 1 วัน ทำธุระ1วัน กลับ 1 วัน ใช้เวลา 3-4วัน จึงกลับถึงลันตา” ชาวไทยส่วนใหญ่รับราชการหรือทำมาหากินบนเกาะมากกว่า ประกอบอาชีพทางทะเล การเดินทางติดต่อกับแผ่นดินใหญ่จึงอาศัยเรือเป็นหลักมากกว่าจะมีเรือส่วนตัว นอกจากบางครอบครัวมีเรือหางยาวเรือพายลำเล็ก ๆ สำหรับออกไปตกปลา หรือวางอวนในยามว่าง

ส่วนที่พักอาศัยของชาวไทยบนเกาะลันตา ส่วนใหญ่อาศัยบ้านพักข้าราชการ หรือเช่าบ้าน บางครอบครัวสร้างบ้านปะปนอยู่กับชาวจีนและมุสลิม มีบ้านชาวไทยเพียงไม่กี่หลังที่เป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว หรือสองชั้น ฝาบ้านชั้นล่างใช้อิฐแดงผสมไม้ ชั้นบนใช้ไม้ หลังคามุงกระเบื้อง พื้นบ้านโบกปูน ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้รับการซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดี

อัตลักษณ์ด้านการแสดงพื้นบ้านในกลุ่มชาวไทยฝั่งตะวันออก ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการแสดงพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของตัวเองแต่จะรับศิลปินจากต่างถิ่นหรือต่างตำบลมาเล่น เช่น

หนังตะลุง เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอินเดียกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย ก่อนแสดงจะสร้างโรงหนังเล็ก ๆ จึงจอบ้าสีขาวด้านหน้าเวที ส่องไฟสว่างหลังจอ นายหนังนั่งหลังหลอดไฟ ทำหน้าที่เชิดตัวหนังให้เกิดเงาภาพบนจอและขับบทพากย์หนังไปพร้อม ๆ กันนักดนตรี เล่นดนตรีประกอบการแสดง บทหนังตะลุงจะผูกเป็นเรื่องมีพระเอก

นางเอก เจ้าเมือง ตัวประกอบ และตัวตลกประจำคณะ บางคณะมีการสร้างตัวหนังหรือ ตัวละครเลียนแบบสมาชิกในชุมชน เช่น ชาวจีน หรือชาวมุสลิม ที่มีลักษณะเด่นเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน เนื้อหาจะสอดแทรกเหตุการณ์บ้านเมืองและเรื่องราวในชุมชนที่ผู้รู้สืบทอดมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่หนังตะลุงจะเล่นหลังเที่ยงคืน จนถึงสว่าง ซึ่งเป็นช่วงที่มหรสพอื่น ๆ เลิกเล่นแล้ว ชาวบ้านจะนำเสื่อมาปูหน้าโรงหนัง นั่งดูบ้างนอนบ้างจนหนังเลิกในเช้าวันรุ่งขึ้นจึงเดินทางกลับบ้าน หนังตะลุงที่เล่นในงานเทศกาลบนเกาะลันตา ส่วนใหญ่จะว่าจ้างมาจากแผ่นดินใหญ่ หรือจากตำบลเกาะลันตาน้อย มีทั้งนายหนังที่เป็นชาวไทยและชาวมุสลิม ปัจจุบัน ความนิยมลดน้อยลง เยาวชนรุ่นใหม่ ไม่ชอบดูผู้ที่สืบทอดศิลปะการเล่นหนัง หรือเป็นนายหนังก็หาได้ยาก ที่พบเห็นอยู่บ้าง เช่นในงานลานตา ลันตา ที่จัดขึ้นทุกปี เป็นคณะที่ได้รับการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่เพื่อการอนุรักษ์ ผู้ดูส่วนใหญ่ก็เป็นผู้สูงอายุ

มโนห์รา หรือโนรา เป็นการละเล่นพื้นบ้านประเภทการแสดงของภาคใต้ที่มีประวัติเชื่อมโยงกับละครชาตรีของภาคกลาง มีทั้งที่แสดงเฉพาะการร่ายรำประกอบบทขับ และการเล่นเรื่อง พระสุธน-มโนห์รา ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกคู่พระคู่นาง และมีพรานบุญเป็นตัวประกอบสำคัญในการเดินเรื่อง อุดมลักษณ์ของมโนห์รา คือความงดงามของชุดมโนห์รา บทขับบอกทำรำด้วยภาษาถิ่นภาคใต้ ท่วงทำนองดนตรีกำกับจังหวะที่ประกอบด้วยทับ กลอง โหม่ง ฉิ่ง ซอ ปี่ และกระบวนท่าการร่ายรำที่อ่อนช้อยแต่แฝงด้วยพลัง ทำรำมโนรา เป็นท่ามาตรฐานในการรำไทยทั่วไป มีชื่อเรียกแตกต่างกันบ้าง ประมาณ 76 ท่า เคยมีชาวไทยจากคลองพนซึ่งถูกฝึกลูกน้องมาแต่งงานกับชาวจีนเกาะลันตา มาเล่นมโนห์ราที่เกาะลันตาโดยมีนายยาง หาญทะเล เล่นเป็นนายพราน แต่เป็นการรวมตัวกันช่วงระยะเวลาหนึ่ง ส่วนใหญ่หากมีงานเทศกาลต่าง ๆ บนอำเภอเกาะลันตา จะติดต่อคณะมโนห์ราจากต่างถิ่นมาแสดง เป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงของชาวเกาะลันตา เช่นเดียวกับหนังตะลุง ปัจจุบันไม่ค่อยเป็นที่นิยม แต่มีการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่เพื่อการอนุรักษ์ เช่นเดียวกับหนังตะลุง มีการเปิดสอนให้กับนักเรียนในโรงเรียนอยู่บ้าง

จากข้อมูลที่น่าสนใจมาข้างต้นแสดงถึงโครงสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แบบดั้งเดิมของชาวไทยในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์อย่างเป็นพลวัต ดังเช่น

อัตลักษณ์ด้านตำนานความเชื่อในกลุ่มชาวไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่เพิ่งเข้ามาอยู่อาศัยช่วงหลังจากการตั้งอำเภอแล้ว ส่วนใหญ่เป็นเพียงเรื่องเล่าแฝงอารมณ์ขันที่เกิดขึ้นจริงบนเกาะลันตาในอดีต

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวไทยบนเกาะลันตาจะถือปฏิบัติตาม “ประเพณีท้องถิ่น” ที่คิดตัวมาจากถิ่นฐานเดิม และ ประเพณีที่ทางราชการกำหนดในชาวไทยถือปฏิบัติ และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ในอดีตชาวไทยต้องเรียนภาษาของกลุ่มอื่นด้วย แต่ปัจจุบันสามารถใช้ภาษาไทยภาคกลาง และภาษาปักษ์ใต้เป็นภาษากลางในการปฏิสัมพันธ์กับทุกกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา แม้ชาวเลซึ่งมีปัญหาด้านภาษาไทยมากที่สุดก็สามารถเข้าใจภาษาไทยภาคกลางได้ดีขึ้นจากการดูโทรทัศน์

ด้านการแต่งกาย ข้าราชการทั้งชาวไทยและกลุ่มอื่น มีชุดทำงานเป็นเครื่องแบบสี kaki และ เสื้อผ้าสีสุภาพ หากมีงานเลี้ยงจะแต่งตามสมัยนิยม ชุดลำลองของผู้หญิงเป็นผ้าปาเต๊ะ ผ้าถุงลายไทย หรือกางเกงสามส่วนกับเสื้อหลาเกสี ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าขาวม้า กางเกงแพร หรือกางเกงจีนชุดแต่งงานจะใช้ชุดแบบสากล ปัจจุบันชาวไทยบนเกาะลันตาจะแต่งกายชุดสากลตามสมัยนิยม

ชาวไทยบนเกาะลันตาไม่มีข้อห้ามเกี่ยวกับชนิดของอาหาร ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่หาได้บนเกาะหรือหาซื้อจากในตัวเมืองกระบี่ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารทะเล อาหารที่เป็นนิยมในกลุ่มชาวไทย เช่น น้ำพริก ปลาทุทอด แกงกะทิ แกงส้ม แกงไตปลา ต้มยำ และอาหารประเภทยำ ฯลฯ

ในอดีตหน่วยงานราชการบนเกาะลันตาจะใช้เรือแจว ในการติดต่อสื่อสารระหว่างอำเภอเกาะลันตากับเกาะอื่นต่าง ๆ และแผ่นดินใหญ่ ต่อมาเปลี่ยนไปใช้เรือหางยาว ส่วนที่พักอาศัยของชาวไทยบนเกาะลันตา ส่วนใหญ่อาศัยบ้านพักข้าราชการ หรือเช่าบ้าน บางครอบครัวสร้างบ้านปะปนอยู่กับชาวจีนและมุสลิม มีบ้านชาวไทยเพียงไม่กี่หลังที่เป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว หรือสองชั้น ฝ้ายบ้านชั้นล่างใช้อิฐแดงผสมไม้ ชั้นบนใช้ไม้ หลังคามุงกระเบื้อง พื้นบ้านโบกปูน ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้รับการซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดี

การแสดงพื้นบ้านของชาวไทยบนเกาะลันตาได้แก่ หนึ่งตะลุง วัฒนธรรมการแสดงที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอินเดียกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย และ มโนห์รา ที่มีอัตลักษณ์อยู่ที่ความงดงามของชุดมโนห์รา บทขับบอกรำด้วยภาษาล้านนาได้ ท่วงทำนองดนตรีกำกับจังหวะที่ประกอบด้วยทับ กลอง โหม่ง ฉิ่ง ซอ ปี่ และกระบวนท่าการรำรำที่อ่อนช้อยแต่แฝงด้วยพลัง

วิเคราะห์สรุปอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยน และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

จากโครงสร้างอัตลักษณ์ของชาวเกาะลันตาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีอัตลักษณ์เฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ขณะเดียวกันก็มีหลักฐานที่บ่งบอกว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มาช้านาน ส่งผลให้มีการปรับตัวเข้าหากัน มีการหยิบยืมวัฒนธรรมบางอย่างที่แพร่กระจายเข้าไปผสมผสาน จนกลืนกลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตัวเอง ขณะเดียวกันความแตกต่างที่ปรากฏท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ กระตุ้นให้แต่ละกลุ่ม

ชาติพันธุ์เห็นคุณค่า และปรารถนาที่จะธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน เช่นเดียวกับทัศนะของ โคอเฮน และชาร์ช (Cohen, 1974 : xi and Schwartz, 1975 : 107-108) ที่มองว่าความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมในระหว่างกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบสังคมเดียวกัน ที่ทำให้ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่เป็นมรดกสืบทอด มาจากอดีตของกลุ่มไว้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ แพร่ ศิริศักดิ์ดำรง (2546 : 228-234) ที่พบว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาตินักรวม-มุสลิม กับชาวจีน ในย่านตลาดสายกลาง ตลาดเทศบาล นครยะลา ทำให้ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างเกิดสำนึกทางชาติพันธุ์มีกระบวนการให้ความหมายและ สร้างตัวตนของกลุ่ม เพื่อจำแนกกลุ่มของตนจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็มีค่านิยม ร่วมกัน มีกลไกในการปรับตัวและลดความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกัน อีกทั้งคนมลายูได้ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในการอยู่ร่วมกับคนจีน

ด้วยเหตุผลที่ว่า สังคมและวัฒนธรรม มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามค่านิยมของ แต่ละยุคสมัยตลอดเวลา อัตลักษณ์และพรมแดนชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา จึงยังคงปรับเปลี่ยน ต่อไปอย่างเป็นพลวัต ผู้วิจัยจึงมีทัศนะที่สอดคล้องกับแนวคิดของฮิกส์ (Hicks, 1977 : 4) ที่มองว่า อัตลักษณ์มีลักษณะที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม สถานการณ์และจุดมุ่งหมายได้ ดังนั้นในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือปัจเจกชนคนเดียวกัน อาจมีมากกว่าหนึ่ง อัตลักษณ์ก็ได้ ดังจะ เห็นว่าโดยปกติชาวเกาะลันตามีการแบ่งแยกตัวเองตามสำนึกทางชาติพันธุ์ว่า เป็นชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย โดยมีลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านตำนานความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การแต่งกาย รูปแบบของเรือ บ้านเรือน และการแสดงพื้นบ้านดังที่นำเสนอไว้ข้างต้น แต่ในบางโอกาสพวกเขาจะแสดงอัตลักษณ์ ในฐานะ เป็นชาวเกาะลันตาด้วยกัน อันเป็นความผูกพันด้วยสำนึกด้านพื้นที่ ดินแดน หรือท้องถิ่น แต่เมื่อมี สถานการณ์ใหม่เข้ามา เช่น การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบ้านสังกาอู๋หลังจากเกิดภัย พิบัติสึนามิ ที่สืบเนื่องจากการที่มีกลุ่มผู้เผยแพร่ศาสนาจากภายนอกนิกายหนึ่ง เข้ามาให้ความ ช่วยเหลือและชักชวนให้ชาวเลเปลี่ยนศาสนา ส่งผลให้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ที่พวกเขาเคยกำหนดรู้ว่าเป็นชาวเกาะลันตาและเป็นชาวเลได้ถูกแบ่งแยกเป็นชาวเลกลุ่มที่ เปลี่ยนไปนับถือศาสนาใหม่และชาวเลกลุ่มดั้งเดิมที่นับถือบรรพบุรุษอย่างชัดเจน ทั้งทางด้านจิตใจ และด้านสังคม

นอกจากนั้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา ยังมี 2 ลักษณะ ลักษณะหนึ่ง หมายถึงตัวตน หรือลักษณะเฉพาะที่สมาชิกในกลุ่มคัดสรรกำหนดขึ้นเพื่อเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม ตนเอง มีความแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และมีการสืบทอดสู่สมาชิกที่กำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์ เดียวกัน ดังเช่น ตำนานความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหาร ยานพาหนะและ

ที่พักอาศัย และการแสดงพื้นบ้าน ดังที่นำเสนอข้างต้น อีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง อัตลักษณ์ที่เกิดจากบุคคลภายนอกสร้างขึ้นจากการนำวิถีคิดภายใต้วัฒนธรรมของตนเองไปให้ค่า หรือกำหนดวัฒนธรรมอื่น เช่น การเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ว่า “ชาวน้ำ” เรียกชาวจีนว่า “เจ๊ก” เรียกชาวมุสลิมว่า “แขก” หรือเรียกชาวไทยแท้ที่ไม่ได้แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ไทยทึบ” เป็นต้น

หากพิจารณาถึงอัตลักษณ์ของชาวเกาะลันตาทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ว่าแต่ละกลุ่มต่างอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ทั้งสิ้น จะสอดคล้องกับตามทัศนะของ จีรูติ เสนาคำ (2549 : 41) ที่มองว่า “เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างจากปัจจัยข้ามพรมแดน ข้ามทวีปข้ามวัฒนธรรม นอกบริบทของรัฐชาติ จึงมีลักษณะที่ตัดต่อใหม่ มีการผสมผสาน ไม่เป็นหนึ่งเดียว มีการเลื่อนไหล โยงใย ข้ามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หลายแห่ง” การนำมาตัดต่อใหม่หรือสร้างซ้ำดังกล่าว จึงอาจจะไม่เหมือนเดิมทั้งหมด หรือเมื่อเวลาผ่านไปอาจจะปรับเปลี่ยนจนกระทั่งแตกต่างไปจากอัตลักษณ์เดิมที่จากมา หรืออาจจะผสมผสานกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชนอื่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกัน หรือหากวิเคราะห์ในมุมมองของทฤษฎีการพลัดพรากตามแนวคิด ของวรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน และลี. (Wanni W. and Lee. 2005 : 10-12) ที่อธิบายว่า การอพยพจากถิ่นฐานดั้งเดิมไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนใหม่ ส่งผลให้ผู้คนเหล่านั้นต้องพลัดพรากทางวัฒนธรรม พลัดพรากทางร่างกาย พลัดพรากทางจิตใจ และการพลัดพรากทางปัญญาแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ ที่น่าจะรู้สึกได้ถึงการพลัดพรากมากที่สุดคือ ชาวจีน เนื่องจากต้องพลัดพรากจากทุกสิ่งทุกอย่างมาด้วยระยะทางที่ไกลมาก เมื่อจากมาแล้วส่วนใหญ่จะไม่มีโอกาสหวนกลับไปอีกเลย ส่วนชาวมุสลิม บางคนที่มีหลักฐานยืนยันมาอาจจะไม่กลับไปอีก แต่ยังมีญาติพี่น้องไปมาหาสู่กัน ขณะที่ชาวไทยที่ย้ายมารับราชการ หรือมาค้าขายมาแต่งงานกับคนในท้องถิ่นยังมีโอกาสกลับไปเยี่ยมครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือย้ายกลับไปภูมิลำเนาเดิม สำหรับชาวเลน่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความรู้สึกถึงการพลัดพรากน้อยที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการพลัดพรากทางวัฒนธรรม การพลัดพราก ทางร่างกาย การพลัดพรากทางจิตใจ และการพลัดพรากทางปัญญา เพราะเป็นกลุ่มชนที่เร่ร่อนไม่ยึดครอง ไม่สะสม ไม่กักตุน ถิ่นที่พักอาศัย หลับนอนมาชั่วชีวิต คือเรือ ซึ่งบรรทุกร่างกาย จิตวิญญาณ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาติดตัวขณะเดินทางเร่ร่อนหากินไปตามฝูงปลา อีกทั้งจากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏในบทเพลงลาจ้ง ซึ่งใช้ขับในพิธีส่งเรือและส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไปยังถิ่นฐานเดิม บ่งบอกว่ำนานน้ำแถมเทือกเขา “ฉุนงูฉีรีย” เขตประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย คือ แหล่งที่บรรพบุรุษของพวกเขาอาศัย พักพิงครั้งล่าสุด เมื่อประมาณไม่ต่ำกว่า 500-600 ปีมาแล้ว ก่อนที่จะอพยพหลบหนีภัยจากการสู้รบและการเกณฑ์แรงงานไปสร้างเมือง เร่ร่อนเรื่อยมา จนกระทั่ง เข้ามาทำมาหากินบริเวณน่านน้ำเกาะลันตาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรก แต่เป็นกลุ่มสุดท้ายที่ตัดสินใจเข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวรบนแผ่นดิน

อย่างไรก็ตาม การพลัดพรากจากถิ่นฐานเดิมไม่ว่าจะใกล้หรือไกล ย่อมรู้สึกโหยหาถิ่นที่อยู่เดิมและรู้สึกไม่สบายใจที่ละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีที่เคยปฏิบัติ สิ่งที่ทำให้ความรู้สึกดีขึ้นก็คือการนำวัฒนธรรมดั้งเดิม มาปฏิบัติซ้ำในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนไปบ้างตามวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบเท่าที่หาได้ในสภาพแวดล้อมใหม่ ขณะเดียวกันชีวิตก็ต้องดำเนินต่อไปและต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้คนในสังคมใหม่ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน ต้องปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มและสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อความอยู่รอด การมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มวัฒนธรรมเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้มีการรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมต่างกลุ่มมาถือปฏิบัติในกลุ่มตน หรือเข้าร่วมในประเพณีพิธีกรรมของเพื่อนบ้านต่างกลุ่มบ้าง ดังเช่นชาวเลรับประเพณีแข่งเม็ง จากชาวจีนมาถือปฏิบัติในประเพณีแข่งเปรว ชาวจีน ชาวเล เข้าร่วมประเพณีแห่จาด ประเพณีทำบุญตักบาตรทางพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ ของชาวไทย ส่วนชาวไทยรับประเพณีกินเจจากชาวจีน ชาวจีนรับประเพณีการทำคลอดและการอยู่ไฟจากชาวเล และชาวมุสลิม ชาวไทยและชาวจีนที่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทั้งที่เป็นญาติแท้ที่เกิดจากสมาชิกในครอบครัวแต่งงานกับชาวเล หรือญาติเทียมที่เกิดจากการเป็นลูกบุญธรรม เป็นเกลอกัน หรือเคยพึ่งพาอาศัยกัน เป็นลูกน้อง เป็นลูกคำที่ผูกพันกันเป็นพิเศษ หากไม่ได้เข้าร่วมประเพณีลอยเรือ ก็จะบริจาคเงินและข้าวปลาอาหารหรือเหล้าขาวไปร่วมทำบุญ มุสลิมเคยทำพิธีลอยเรือ (ตอลาบาลา) คล้ายชาวเลและเคยร่วมทำพิธีเช่นไหว้โตะอะโฆ๊ะเบอราดัย ก่อนเริ่มทำนาคด้วยกัน แต่เมื่อมีการตีความหลักปฏิบัติทางศาสนาอิสลามชัดเจนขึ้นจึงเลิกปฏิบัติไป ชาวเรือทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะมีความเชื่อร่วมกันเกี่ยวกับการกินปลาว่าหากกินเนื้อปลาด้านบนหมดห้ามพลิกตัวปลา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดอุบัติเหตุเรือพลิกคว่ำได้ จึงให้ดิ่งก้างกลางตัวปลาออก และที่น่าสนใจคือปัจจุบันประชากรชาวไทยบนเกาะลันตามีจำนวนไม่มากนักส่วนใหญ่แต่งงานและอาศัยปะปนกับชาวจีน ดังนั้นการไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรม และการตักบาตรตอนเช้า จึงเป็นบทบาทหน้าที่ของชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน มากกว่าชาวไทยพุทธ

ปรากฏการณ์ที่มีการแสดงอัตลักษณ์ ข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ดังกล่าว รวมถึงการที่ชาวมุสลิมคนหนึ่งบวชพระเพื่อแก้บนให้แม่ชาวมุสลิมที่เคยบนไว้ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่จะทำให้ลูกชายบวชพระในพุทธศาสนา และเป็นความต้องการของตนเองที่ต้องการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระหว่างหลักคำสอนของศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลาม หรือการที่ชาวมุสลิมบางคนแต่งงานกับชาวเลแล้วใช้นามสกุลทะเลเล็ก หรือหาญทะเล เพื่อใช้สิทธิ์ในการไม่ต้องคัดเลือกทหาร หรือการเข้าพักอาศัยในชุมชนชาวเล นอกจากจะมองได้ว่าเป็นการปรับตัวเข้าหากันด้วยการสร้างความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตร ยอมรับในความแตกต่างและให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้ว ยังใกล้เคียงกับแนวคิดของ ฮิคส์ (Hicks et al. 1977 : 17) ที่ว่ากระบวนการส่งผ่านอัตลักษณ์ทางสังคมนั้น ผู้คนมีโอกาส

ที่จะเลือกลักษณะทางชาติพันธุ์ ที่เหมาะสมที่สุด จึงมีความเป็นไปได้ที่สมาชิกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีโอกาสแสดงอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างกันได้ ด้วยเหตุนี้ พรมแดนทางชาติพันธุ์ จึงไม่คงที่สามารถเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นได้ และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวมลายู ซึ่ง นากาตะ (Nagata. 1981 : 89) ย้ำว่าการที่บุคคลจะเลือกอ้างอิงถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้น อาจจะมาจากการเหตุผลทางนิเวศ หรือเศรษฐกิจ การเมือง หรือแม้แต่เหตุผลด้านชนชั้นทางสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์นี้จึงยืดหยุ่นและเลื่อนไหลได้ในบางครั้ง

การศึกษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ จะเน้นการมององค์ประกอบของความแตกต่างด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แต่ละกลุ่มสร้างขึ้นในระหว่างการปฏิสัมพันธ์ การยอมรับและการปฏิเสธ และวิเคราะห์ถึงประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์กับต่างกลุ่มชาติพันธุ์ และสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมด้วย ดังที่ พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2545 : 20) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มีมาในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ นับแต่แรกเริ่มการกำเนิดชุมชนมนุษย์ และจะดำเนินไปพร้อมกับสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ ทั้งนี้แม้กลุ่มชาติพันธุ์ใดจะเปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นก็ไม่ได้สูญสลายไป สิ่งซึ่งยึดเหนี่ยวให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดำรงอยู่ได้นั้นมิใช่ความเคร่งครัดในการธำรงรักษารูปแบบวัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษ แต่หัวใจหลักอยู่ที่การถ่ายทอดสำนึกของการเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ร่วมประสบการณ์ในการพัฒนา และผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์ของตนให้ก้าวไปสู่อนาคต สิ่งเหล่านี้คืออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถ่ายทอดจากชั่วอายุหนึ่งไปสู่อีกชั่วอายุหนึ่ง หรือที่จิวิวรรณ ประจวบเหมาะ (2547 : 38-40) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงชาติพันธุ์ตามแนวคิดของ โฮโรวิทซ์ (Horowitz) ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงได้ อาจจะขยายใหญ่ขึ้นหรือหดตัวเล็กลง เพราะความเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการกำหนดความหมายทางสังคมของปัจเจก บุคคลที่ได้กำหนดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเอง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มอื่นในระยะยาวกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาจเปลี่ยนพรมแดนชาติพันธุ์ ซ้ำบ้าง เรื้อบ้าง ตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม

ในกลุ่มชาวเลด้วยกันถึงแม้ชาวเลเกาะลันตาจะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปมากกว่า ชาวเลกลุ่มอื่น ๆ ที่อาศัยห่างไกลจากสังคม เช่น ชาวเลกลุ่มมอแกนเกาะสุรินทร์ ที่กล่าวถึงในงานวิจัยของ นฤมล หิณชิระนันท์ (Narumon Hinshiranan 1996 : 188-193) ว่าการที่ชุมชนชาวเลมอแกนกลุ่มที่อาศัยอยู่บนเกาะสุรินทร์ ค่อนข้างจะห่างไกลจากสังคมใหญ่ มีส่วนทำให้สามารถรักษาอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนของตนเองไว้ได้มากกว่าชาวเลกลุ่มอื่น ๆ และทำให้มีการพึ่งพาอาศัยในกลุ่มมากกว่าพึ่งพาผู้คนจากนอกกลุ่ม แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ บนเกาะลันตาด้วยกันแล้ว

ชาวเลอุรักลาโว้ยบนเกาะลันตา ยังคงดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ได้มากที่สุด และเป็นชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยในกลุ่มของตนเองมากที่สุดด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น การมีวิถีชีวิตและการทำมาหากินที่ยังคงผูกพันกับธรรมชาติไม่ต่างไปจากอดีต เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาน้อยที่สุด ติดต่อกับโลกภายนอกและรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในชุมชนน้อยที่สุด ขณะเดียวกันความรู้สึกถึงความแตกต่างที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทำให้เกิดสำนึกรักในพวกพ้อง ประกอบกับความสำนึกในความเป็นญาติพี่น้องที่มีบรรพบุรุษร่วมกันค่อนข้างสูง ทำให้สามารถดำรงอัตลักษณ์ไว้ได้ ดังเช่น ผลการศึกษาของ เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส (2545 : 108-122) พบว่า แม้การขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การขยายของอำนาจรัฐ และธุรกิจท่องเที่ยวอันเป็นผลมาจากการพัฒนาการไปสู่ความทันสมัย ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพภายในสังคมชาวเลอุรักลาโว้ย บ้านสังกาอู๋ อำเภอเกาะลันตา เปลี่ยนไปเป็นระบบผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ส่งผลให้แบบแผนชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป แต่ด้วยพื้นฐานความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีสำนึกในบรรพบุรุษร่วมกัน ความเป็นเครือญาติในชุมชนทำให้ชาวเลยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้ แม้จะไม่เข้มข้นเหมือนในอดีต และไม่มีปัจจัยจากภายนอกเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นการเปลี่ยนศาสนาหลังภัยพิบัติสึนามิดังกล่าว ต่างจากผลงานของ แกรนบอม (Granbom, 2004 : 92-98) ซึ่งศึกษาชาวเลกลุ่มที่อาศัยอยู่ด้านหลังเกาะที่มีปัญหาที่เกิดจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของธุรกิจท่องเที่ยวบนเกาะลันตา และส่งผลกระทบที่สำคัญต่อวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนของชาวเลอุรักลาโว้ย เนื่องจากการขยายพื้นที่ในการสร้างโรงแรมและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ได้ปิดกั้นชายหาดจำนวนมาก ผลักดันให้ชาวเลเข้าไปอาศัยอยู่ไกลจากชายหาดไม่สามารถทำมาหากินได้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกไม่ส่งผลดีต่อชนพื้นเมืองอย่างชาวเล และไม่ใช่ว่าผลดีต่อระบบนิเวศ การที่ต้องพึ่งตลาดเศรษฐกิจทำให้ชาวเลต้องปฏิสัมพันธ์กับคนนอกมากขึ้น จนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลืนกลายไปกับสังคมใหม่ ผู้วิจัยยังได้แสดงถึงเหตุที่ทำให้อัตลักษณ์ของชาวเลลดลงไปภายใต้การครอบงำจากวัฒนธรรมที่เหนือกว่า การถูกมองว่าเป็นคนจน คนโง่ เป็นชนชั้นต่ำสุด และยังคงเป็นเหยื่อของการถูกบุกรุกไล่ที่จากบุคคลภายนอกด้วย แม้พวกเขายังคงธำรงรักษาวัฒนธรรม ภาษา และวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างไปจากสังคมไทย

ส่วนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางความเชื่อของชาวมุสลิมบนเกาะลันตาให้มีเอกภาพและเข้มแข็งขึ้นโดยการชักนำของผู้นำทางศาสนาอิสลาม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับกลุ่มมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ดังที่กล่าวถึงในงานวิจัย เกี่ยวกับพลวัตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยมุสลิมชายฝั่งทะเลอันดามันของวรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (Wanni W. 2010 : 163-168) ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมศาสนาของชาวมุสลิม ตั้งแต่ 2 ศตวรรษที่ผ่านมาถึงปี พ.ศ.2523 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันมีการชักนำให้ชาวเกาะนิภา (ชื่อสมมุติ) ยอมรับความเป็นเอกภาพ

ของการเป็นอิสลาม และเป็นตัวแทนของท้องถิ่นในการแสดงทัศนะส่วนตัว และเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในการใช้ชีวิต”

ในบรรดาชาวเกาะลันตาหากไม่นับข้าราชการชาวไทยที่ต้องโยกย้ายถิ่นตามวาระแล้ว ชาวจีนเป็นกลุ่มที่อพยพย้ายถิ่นจากเกาะลันตาขึ้นไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นมากที่สุด ดังนั้นหากเปรียบเทียบระหว่างชาวจีนทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า ความเข้มข้นของการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ย่อมแตกต่างกัน ขณะที่ลูกหลานชาวจีนบนเกาะลันตาจะยังคงปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมที่บ่งบอกถึงการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของความเป็นจีน อีกกลุ่มซึ่งอพยพย้ายถิ่นกระจายกันอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ จะมีความเข้มข้นในการธำรงอัตลักษณ์ของความเป็นจีนแตกต่างกันไปตามทัศนคติและเงื่อนไขของปัจเจกชน บางครอบครัวอาจจะแต่งงานผสมผสานจนลูกหลานกลายเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว ขณะที่บางครอบครัวยังคงยอมรับความเป็นจีนและธำรงอัตลักษณ์ของความเป็นจีนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวจีนบนเกาะลันตา ลักษณะสังคมที่มีการอพยพย้ายถิ่นเช่นนี้ใกล้เคียงกับผลการศึกษาสังคมชาวเปอร์โตริกัน ที่มีประชากรส่วนหนึ่งเป็นชาวเกาะ อีกส่วนหนึ่งอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ของ มิเชโอ (Micheau, Retrieved July 15, 2010, from [http:// www. proquest.umi.com](http://www.proquest.umi.com)) ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการของอัตลักษณ์และการธำรงชาติพันธุ์ พบว่าชาวเปอร์โตริกันบนเกาะมีทัศนคติในด้านการธำรง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แหล่งกำเนิดของชาติพันธุ์ ความรู้และความภูมิใจในวัฒนธรรม ค่านิยมและคุณธรรม ความสำคัญด้านการเมือง และความสำคัญในการรับผิดชอบชุมชนในทางบวกทั้งสิ้น ส่วนชาวเปอร์โตริกันบนแผ่นดินใหญ่ จะสืบทอดอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชาวเปอร์โตริกัน ผ่านทางปัจเจกชน 7 คนที่เป็นสมาชิกของชาวเปอร์โตริกัน ซึ่งมีความสนใจ มีประสบการณ์ และมีความรู้ลึกเหนียวแน่นต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของเปอร์โตริโกในชุมชน

ทั้งนี้ หากจะประเมินค่าของการคงอยู่หรือการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาทั้ง 4 กลุ่มแล้ว แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงสำนึกรู้ว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ และยังคงเก็บรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ประจำกลุ่มของตนต่อไป แม้จะผิผิวเพิ่มพูน หรือลดทอนไปจากแบบแผนดั้งเดิมก็ตาม ผู้วิจัยจึงมีความเห็นสอดคล้องกับทัศนะของ พรชัย ตระกูลวรานนท์. (2545 : 9,11) ที่อธิบายถึงเรื่องความเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางวัฒนธรรม และความสำนึกทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏในชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลต่าง ๆ ว่าหากมองโดยยึดติดกับแบบแผนวัฒนธรรมที่คิดว่าเป็นมาตรฐานในการประเมินค่าความเป็น “จีน” ซึ่งหากชาวจีนอพยพและลูกหลานคนใดไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรมนั้น ๆ จัดว่าถูกกลืนกลายและมีความเป็น “จีน” ลดน้อยลงแล้วในเวลาเพียง 3 ชั่วโมงจะไม่มี “ชาวจีน” เหลือให้เราศึกษาแม้ในประเทศจีนเอง ในทางตรงกันข้ามหากเรายอมรับว่าเอกลักษณ์และสำนึกทางชาติพันธุ์มีการดำรงไว้และถ่ายทอดต่อไป ทวนกระแสแห่งการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเราก็อาจกล่าวได้ว่า ตราบเท่าที่ชาวจีนอพยพและลูกหลานยังระบุชาติพันธุ์ตนเองเป็น “จีน” กลุ่มชาติพันธุ์จีนก็ยังคงอยู่ แม้รูปแบบทางวัฒนธรรมบางส่วนจะแตกต่างไปจากบรรพบุรุษของเขา

ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันนี้ เมื่อชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงยอมรับว่าตนเองคือชาวจีน ชาวเล ชาวมุสลิม และชาวไทย และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่มดังที่นำเสนอข้างต้น แม้จะมีการปรับเปลี่ยนหรือเลิกปฏิบัติไปบ้างแล้ว ก็นับได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังคงดำรงอยู่

บทที่ 6

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทย่อ

งานวิจัยเรื่อง “พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกะลันตา จังหวัดกระบี่” ฉบับนี้ ผู้วิจัยเลือกอำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เป็นกรณีศึกษาภายใต้กรอบคิดพื้นฐานที่ว่าเกาะลันตาเป็นดินแดนใหม่ที่บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตถึง 4 กลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานที่ต่างเหตุผลต่างวาระกัน มีระดับชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างหลากหลายน่าสนใจและยังไม่มีการวิจัยด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนเกาะลันตามาก่อน อีกทั้งเกาะลันตายังเป็นแหล่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวและเหตุการณ์สึนามิ ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการปฏิสัมพันธ์และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาและที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือชุมชนชาวเลสงกาอู เป็นพื้นที่หนึ่งที่คณะกรรมการมีมติเห็นชอบให้กระทรวงวัฒนธรรมดำเนินงาน โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ซึ่งผู้วิจัยได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ที่ปรึกษาคณะกรรมการในชุดนี้ด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ตระกูลต่างๆ ระบบนิเวศวัฒนธรรม และเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้ชาวเกาะลันตามีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา เพื่อศึกษาผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงหลังภัยพิบัติสึนามิ รวมทั้งผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนภายใต้การสนับสนุนและความร่วมมือของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และมูลนิธิชุมชนไท ที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา

คำถามในการวิจัยมี 4 ประเด็น คือ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาวเกาะลันตามีพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร มีปัจจัยอะไรเป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้สังคมชาวเกาะลันตาดำรงอยู่ได้อย่างสันติ ธุรกิจท่องเที่ยวและภัยพิบัติสึนามิมีผลกระทบต่อการพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาอย่างไร และผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืน ที่สืบเนื่องจากภัยพิบัติสึนามิโดยมีเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายความเป็นชุมชน“คนเกาะเดียวกัน” ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกาะลันตาอย่างไร

สรุปผล และอภิปรายผล

ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสืบย้อนกลับไปในอดีต โดยมองผ่านขบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของผู้คนภายในท้องถิ่นเป็นสำคัญ พบว่า เกาะลันตาใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งชุมชน ถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน คือด้านหลังเกาะหรือที่ราบฝั่งตะวันตกของเกาะในอดีตเป็นถิ่นกันดารไม่มีที่กำบังลมในฤดูมรสุมจึงไม่ค่อยมีผู้คนพักอาศัย ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ส่วนด้านหน้าเกาะหรือที่ราบขนาดเล็กทางฝั่งตะวันออกของเกาะเป็นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิม และชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ด้วยเหตุที่พื้นที่ด้านในเป็นอ่าวมีภูเขาอยู่ตรงกลางทำหน้าที่เป็นกำแพงธรรมชาติคอยกั้นลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดีย เรือที่เดินทางไปมาระหว่างอินเดียกับจีนผ่านช่องแคบมะละกาจึงใช้เป็นจุดแวะพักเพื่อหลบพายุ

สันดาอุคโบราณมีร่องรอยคนพื้นเมืองกลุ่ม “ชาวเลโอริงลอนตา” เร่ร่อนพักพิงมาก่อน จนกระทั่งประมาณ 500 ปีที่ผ่านมา เป็นยุคของการตั้งถิ่นฐานใหม่ยุคแรก มีกลุ่ม “ชาวเลอุรักลาไย” อาศัยเรือเร่ร่อนผ่านช่องแคบมะละกาเข้ามาทำมาหากิน และพักอาศัยชั่วคราวตามชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะจนกลืนเข้ากับโอริงลอนตา ล่วงมาถึงประมาณ 200-150 ปีที่แล้ว เข้าสู่ยุคของการตั้งถิ่นฐานใหม่ครั้งที่ 2 เมื่อชาวมุสลิม และชาวจีนเข้ามาจับจองพื้นที่สร้างที่พักอาศัย มีชาวไทยเข้ามาทำมาหากินอยู่บ้างนับเป็นยุคเริ่มต้นของการปฏิสัมพันธ์ หลังจากนั้น เกาะลันตากลายเป็นเส้นทางการค้าทางทะเล ผู้คนเข้ามาอยู่กันหนาแน่นขึ้น

ในปีพ.ศ. 2444 หรือประมาณ 100 ปีเศษ จึงเข้าสู่ยุคของการก่อตั้งอำเภอพร้อมกับการเข้ามาของข้าราชการชาวไทย จากเอกสารเก่าของทางราชการในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2452-2480 กล่าวถึงความไร้ระเบียบที่เกิดจากปัญหานานาประการทั้งจากการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์ ต้องใช้กฎหมายบ้านเมืองในการจัดระเบียบ ปัญหาสัตว์ป่ารุกรานต้องร่วมมือกับชาวบ้านในการแก้ปัญหา และปัญหาเรื่องความอยู่รอดส่งผลให้ผู้คนทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์เพื่อร่วมมือกันทำมาหากิน ช่วง 100-40 ปีที่ผ่านมาเป็นยุคแห่งความรู้เรื่อง เป็นแหล่งประมงที่อุดมสมบูรณ์ เป็นท่าแวะพักของเรือประมงและเรือสำเภาจีนแล่นไปขนส่งสินค้าจากเกาะลันตาโดยตรงบนเส้นทาง สิงคโปร์-ปันัง-สตูล-กันตัง-ลันตา-กระบี่-พังงา-ภูเก็ตและระนอง มีด่านศุลกากรเก็บภาษี ยุคนี้จะมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากที่สุด คาบเกี่ยวจนถึงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองปีพ.ศ. 2475 และต้องฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความทุกข์ยากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงปีพ.ศ. 2482-2488 และการเกิดอัคคีภัยในตลาดศรีราชาถึง 2 ครั้ง ในปีพ.ศ. 2472 และปี พ.ศ. 2496

หลังจากนั้นเกาะลันตาก็กลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่นยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง ธุรกิจการประมงเฟื่องฟู เรือสำเภาจีนเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์นำสินค้าที่จำเป็น

จากเกาะปันงและสิงคโปร์เข้ามาขาย จากลัทธิรับซื้อถ่านไม้โกงกาง เปลือกไม้แสม และสินค้าพื้นเมืองกลับไป

การจัดตั้งโรงเรียนตามนโยบายการศึกษาแห่งชาติและนโยบายชาตินิยม ทำให้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยเข้ามาเป็นแกนกลางในการสื่อสาร ครุมีบทบาทในการเชื่อมประสานด้านความรู้และวัฒนธรรมอันหลากหลาย

ศิลปะการแสดงและดนตรีเพื่อความบันเทิงของชาวเกาะลันตา มีรากฐานที่มาแตกต่างกัน เช่น เพลงรำนะนาของชาวเล มโนราห์บาง ลีเกปา และมโหรีของกลุ่มมุสลิม มโนห์รา แห่งตะลุงของชาวไทย ส่วน “รองเง็ง” เข้ามาพร้อมกับนักเดินทางชาวมุสลิม-มลายู แล้วพัฒนามาเป็น “รองเง็งตันหยง” ซึ่งขับร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงด้วยภาษาไทยพื้นถิ่น มีคณะรองเง็งที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกทุกกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกว่า “รองเง็งลันตา” นับเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ร่วมของชาวเกาะลันตา

ต่อมา เมื่อมีการตัดถนนสายกระบี่-ตรัง เส้นทางการค้าเริ่มปรับเปลี่ยนไปใช้ทางบก ประกอบกับเรือประมงที่เคยทำรายได้ให้ชาวเกาะลันตาได้ย้ายไปขึ้นฝั่งที่ทำเรือกันดั๋ง หลังจากปริมาณปลาในทะเลลดน้อยลงจากการใช้อุปกรณ์จับปลาที่มีประสิทธิภาพสูง อีกทั้งเรืออวนลากจากต่างถิ่นเข้ามาจับปลาชายฝั่ง ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำก่อนที่จะเติบโตลงสู่ทะเลลึก หลังจากนั้นทางราชการได้ยกเลิกใบอนุญาตสัมปทานตัดไม้โกงกางเพื่อเผาถ่าน ประมาณปีพ.ศ. 2532 ธุรกิจการค้าถ่านไม้โกงกางกับต่างประเทศที่เคยทำรายได้ให้กับประเทศและชาวเกาะลันตาจึงยุติลง เรือสำเภาจีนหยุดกิจการ ชาวเลและชาวมุสลิมที่เคยรับจ้างแรงงานชาวจีนหมดอาชีพต้องกลับไปหาถิ่นทางทะเล เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพารูปแบบใหม่โดยเข้าซื้อเรือและเครื่องมือจากเจ้าแก่ชาวจีน แล้วนำผลผลิตที่ได้ไปผ่อนจ่าย

ในปีพ.ศ. 2533-2534 มีการสร้างสะพานคลองยาง และท่าเทียบเรือแพขนานยนต์ เส้นทางข้ามฝั่งไปเกาะลันตาเปลี่ยนไป หมดยุคเรือเมล์ ตลาดศรีรายายังซบเซาลง

รัฐบาลประกาศให้จังหวัดกระบี่ เป็นเมืองท่องเที่ยวในปีพ.ศ. 2528 หลังจากนั้นประมาณปีพ.ศ. 2531 ยุคท่องเที่ยวของเกาะลันตาเริ่มขึ้น เมื่อนายทุนต่างถิ่นเข้ามากว้านซื้อที่ดินฝั่งตะวันตกของเกาะเพื่อสร้างบังกะโลรองรับนักท่องเที่ยว วัฒนธรรมแปลกใหม่เข้ามาทับซ้อนและทำลายระบบสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม พร้อมกับการเข้ามาของนักธุรกิจและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ต่อมาปีพ.ศ. 2546 รัฐบาลได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาให้เกาะลันตา เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ช่วงแรกตลาดศรีรายายังคงเจียบเหงาโดยเฉพาะในปีพ.ศ. 2541 เมื่อทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาไปตั้งที่บ้านหลังสอ ต่าบลเกาะลันตาน้อย ด้านหน้าเกาะหมดความสำคัญลงทั้งในด้าน

เศรษฐกิจ การค้า เมืองท่า และศูนย์กลางของราชการ ผู้คนในท้องถิ่นหมดอาชีพ คนรุ่นใหม่อพยพย้ายถิ่นไปทำมาหากินที่อื่น ตลาดศรีราชาจึงกลายเป็นเมืองเก่าที่ร้างผู้คนไปชั่วระยะหนึ่ง ภายในชุมชนคงเหลือแต่ผู้สูงอายุ อาศัยในห้องแถวไม้ริมน้ำเก่าๆ ที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมมายาวนาน แม้บางวันมีนักท่องเที่ยวผ่านเข้าไปบ้าง

เกาะลันตาถึงจุดเปลี่ยนอีกครั้งหลังภัยพิบัติ “สึนามิ” ที่อุบัติขึ้นในวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2547 มีกลุ่มบุคคลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปให้ความช่วยเหลือ มีทั้งโครงการเร่งด่วนและโครงการฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงบ้านไม้ริมน้ำ อาคารที่ว่าการอำเภอเก่ากลายเป็น “พิพิธภัณฑสถานชาวเกาะลันตา” ตลาดศรีราชาเป็นที่สนใจในฐานะเมืองเก่า (Lanta old town) ชาวต่างชาติเข้าไปเช่าบ้านริมน้ำปรับปรุงเป็นร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ห้องเช่า ที่พักอาศัย มีผู้คนผ่านเข้าไปเที่ยวมากขึ้น พลิกฟื้นให้ปากตะวันออกของเกาะลันตามีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการสืบค้นเรื่องราวของชาวเกาะลันตาในอดีตที่ผ่านมา เพื่อบันทึกเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว ยังมีเป้าหมายที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อใช้ประโยชน์ในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเกาะลันตา โดยเฉพาะ โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานชาวเกาะลันตา หอชาติพันธุ์ชาวเล และบ้านรองเง็ง ซึ่งผู้วิจัยร่วมดำเนินงานในฐานะนักวิชาการท้องถิ่น

ผลการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนชาวเกาะลันตา จากแผนที่โบราณ เอกสารเก่าของทางราชการอำเภอเกาะลันตา คำบอกเล่าของผู้อาวุโส ร่องรอยวัตถุและสถานที่ในลักษณะที่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตเคลื่อนไหวผ่านกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีสำนึกร่วม ในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น ซึ่งแม้หลายช่วงเวลาเกิดเหตุการณ์โศกนาฏกรรมร้ายแรงหรือมีความขัดแย้งจากทัศนคติที่แตกต่างกัน แต่ทุกครั้งก็คลี่คลายลงด้วยการใช้ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาแบบวิถีชีวิตวิถีวิธี รวมถึงการใช้กฎหมายของรัฐในการจัดระเบียบทางสังคมและความจำเป็นที่ต้องพึ่งพากันก็เป็นปัจจัยให้ต่างต้องปรับตัวเข้าหากัน จนกระทั่งมีการผสมผสานความคิดที่เป็นพื้นฐานในการสร้างอัตลักษณ์ของสังคมชาวเกาะลันตา

งานวิจัยนี้ ยังกล่าวถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรม และตัวอย่างแผนผังเครือญาติสายตระกูลต่าง ๆ ที่แสดงถึงการแต่งงานทั้งภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตาด้วย

ผลการศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา

การศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาวเกาะลันตา ที่เกิดจากการสังสรรค์ เพื่อรวมพลังกันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสร้างภูมิปัญญาในการทำมาหากินพบว่า พื้นที่ทางวัฒนธรรมและนิเวศวัฒนธรรมที่ปรากฏตามสภาพที่ตั้งของเกาะลันตา

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมาเลย์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือ “ลมพัด” และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือ “ลมออก” ส่งผลให้ระบบนิเวศชายฝั่งทะเลแถบนี้มีสารอาหารของสัตว์น้ำตัวอ่อนที่อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งกำเนิดของพืชและสัตว์น้ำนานาชนิด มีความหลากหลายทางชีวภาพ ชาวบ้านในพื้นที่ชายฝั่งทะเลจึงประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก

ชายฝั่งด้านตะวันออกของเกาะเป็นป่าชายเลนที่ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตพื้นและถ่านไม้ไผ่กองกางส่งออก เปลือกไม้ไผ่กองกางใช้สำหรับย้อมใบเรือสำเภา ชัน และน้ำมันยาง ก็เป็นสินค้าหลักที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในอดีตเช่นกัน นอกจากนั้น บริเวณหมู่เกาะลันตายังเป็นแหล่งไม้ใหญ่ลำตรงสูงตรงสามารถนำมาต่อเรือสำเภาขนาดใหญ่ เรือประมง เรือหัวโทง และเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมไปด้วยสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ที่ส่งผลต่อการยังชีพของชาวเกาะลันตา และการเปิดเส้นทางการค้าสายตรงระหว่าง “ลันตา-ปีนัง-สิงคโปร์” โดยเรือสำเภาจีนทำให้ชาวเกาะลันตา มีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจมากขึ้น

การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาในยุคแรกเป็นการพึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนผลผลิตด้านปัจจัยสี่เพื่อยังชีพ ชาวเลหาปลามาแลกเปลี่ยนสาร เลื่อผ้า เบ็ดตกปลาและสิ่งของจำเป็นจากชาวจีน ชาวเลต้องการเรือไม้กระดานที่แข็งแรงกว่าเรือไม้ระกำจากชาวมุสลิม ชาวจีนต้องการพืชผักและเรือไม้ขนาดเล็กจากชาวมุสลิมและต้องการสินค้าพื้นเมืองจากทั้งชาวเลและชาวไทย ส่วนชาวมุสลิมก็ต้องการอาหารทะเลจากชาวเล ต้องการข้าวของเครื่องใช้และเครื่องมือช่างจากชาวจีน ชาวไทยต้องการอาหารทะเลจากชาวเล พืชผักและเรือจากชาวมุสลิม และสินค้าจำเป็นจากชาวจีน ขณะเดียวกัน ทุกกลุ่มก็ต้องการความช่วยเหลือจากข้าราชการชาวไทย ต่อมาชาวจีนริเริ่มทำเตาเผาถ่านไม้ไผ่กองกางส่งออก ทำการประมงและต่อเรือสำเภาขนาดใหญ่เพื่อบรรทุกสินค้าไปขายที่ปีนัง สิงคโปร์และอินโดนีเซีย โดยอาศัยความร่วมมือจากชาวเล ชาวมุสลิมและชาวไทย ในการเก็บหาทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสินค้าส่งออก และมีการแบ่งแรงงานกันทำตามความถนัด

ทั้งนี้ ปัจจัยที่เป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้สังคมชาวเกาะลันตาดำรงอยู่ได้อย่างสันติ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการตอบแทนกันด้วยสิ่งของ เงินทองน้ำใจและการเข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง และให้เกียรติเข้าร่วมงานประเพณีซึ่งกันและกันตามระยะทางสังคมที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์กัน อันนำไปสู่การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างญาติเทียมด้วยการยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรมแก่กัน และการให้ลูกเป็นเกลอกัน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการสร้างระบบอุปถัมภ์ด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและสร้างมิตรภาพต่างกลุ่มชาติพันธุ์

นอกจากนั้น นโยบายการศึกษาของรัฐ ส่งผลให้เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีโอกาสเรียนร่วมกัน พ่อแม่ชาวมุสลิมที่อยู่ไกลออกไปจะฝากลูกให้อยู่บ้านชาวจีนในตลาดศรีราชาเพื่อเข้าโรงเรียน อีกทั้งมีการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ลิเกป่า มะโย่ง ร้องเงี้ยว มโนห์รา และหนังตะลุง

นายอำเภอมีบทบาททางการปกครองควบคู่กับบทบาทของผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน แม่เฒ่าบ้าน โดยเฉพาะตำแหน่ง “แม่เฒ่าบ้าน” บ่งบอกถึงการปกครองของรัฐในยุคสมัยหนึ่ง ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองชุมชนเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย

อย่างไรก็ตาม นโยบายชาตินิยม ยุครัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ส่งผลให้วัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามาครอบงำและทำลายวัฒนธรรมหลากหลายในท้องถิ่น ชาวเลไม่สามารถปรับตัวได้เกิดขึ้นทางสังคมในยุคนี้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติจากสยามเป็น “ไทย” ชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มที่ปรับตัวได้เร็วที่สุดเริ่มเปลี่ยนจากแซ่มาใช้ชื่อและนามสกุลแบบไทย เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือชั้นสูงๆ ตามคำแนะนำของครู

ต่อมา เมื่อสังคมวัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนไป การพึ่งพาทางเศรษฐกิจก็เริ่มปรับเปลี่ยน ในยุคที่เกาะลันตาชาวเขาชาวเลยังคงพึ่งพานายทุนชาวจีน โดยเช่าซื้อเรือและอวนจากเจ้าเก่า ชาวจีนบางครัวเรือนค้าขาย ทำสวนยาพารา ส่วนชาวมุสลิมทำสวนยางพารา ปลุกพืชผักสวนครัว ทำไร่ ชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะจะแต่งงานกลมกลืนกับชาวจีนและชาวมุสลิม ทั้งชาวไทยและชาวจีนนิยมส่งลูกไปเรียนในตัวจังหวัดและเมืองหลวง ชาวมุสลิมให้ลูกเรียนระดับมัธยมในโรงเรียนสายสามัญท้องถิ่นบ้าง โรงเรียนสอนศาสนาบ้าง ศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในต่างจังหวัดบ้าง ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาแล้วจะทำงานและแต่งงานกับคนต่างถิ่น มีบางคนเท่านั้นที่กลับมารับราชการในหน่วยงานของรัฐ และทำธุรกิจส่วนตัว แต่ชาวเลเมื่อจบชั้นประถมศึกษาภาคบังคับก็จะทำอาชีพประมง และรับจ้างแรงงาน

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ในฐานะชาวเกาะลันตาด้วยกัน สืบเนื่องจากการที่แต่ละกลุ่มต่างมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ทั้งที่สืบทอดเป็นมรดกติดตัวมาจากถิ่นฐานเดิมที่พลัดพรากจากมา และอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นในพื้นที่ใหม่ เช่น ดำเนินความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม ภาษา อาหาร ที่พักอาศัย พาหนะและการแสดงพื้นบ้าน มีการแบ่งพรมแดนทางวัฒนธรรมตามสำนึกทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจนว่าเป็นชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย และมีวิธีการดำรงชีวิตและการทำมาหากินที่แตกต่างกันภายใต้ระบบนิเวศวัฒนธรรมที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ชาวเลร่อนหาปลา แยกจองที่ทำนา ทำสวน ต่อเรือ

คนจีนค้าขาย คนไทยเป็นนาย” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่เอื้ออำนวยต่อการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแข่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ดังผลการศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์ข้างต้น

“ชาวเลร่อนหาปลา” ชาวเล กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยเรือร่อนหากินในทะเล เป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่เข้ามาอาศัยบริเวณหมู่เกาะลันตา เมื่อประมาณ 600-500 ปีที่ผ่านมา แต่เป็นกลุ่มสุดท้ายที่ขึ้นตั้งถิ่นฐานถาวรบนแผ่นดิน เนื่องจากไม่มีวัฒนธรรมในการจับจอง เมื่อพื้นที่ที่เคยพักพิงถูกยึดครองจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ก็โยกย้ายไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งตัดสินใจเปลี่ยนวิถีชีวิตขึ้นมาสร้างเพิงพักเล็กๆ แถบชายฝั่งทะเล อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความปลอดภัย หลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงการเข้ามาอาศัยในน่านน้ำแถบนี้ยาวนาน นอกจากสุสานชาวเลที่บ้านदैเหล้ง บ้านเกาะปอ บ้านบอแหน และบ้านโนไร แล้ว ยังปรากฏในตำนานความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งระบุชื่อและอัตลักษณ์ที่มองเห็นได้เป็นตัวละครต่าง ๆ และแหล่งธรรมชาติ ที่พบเห็นในระบบนิเวศใกล้ตัว ชาวเลจะสัมพันธ์กับชื่อสถานที่ในมาเลเซีย เช่น เทือกเขาฆูงฌิรีย (อยู่ในรัฐเกดะห์) เมืองเกาะ (ลังกาวิ) และเมืองมะละกา

ปัจจุบัน ภายในกลุ่มชาวเลผู้สูงอายุ ยังคงใช้ภาษาอูรักลาไวย์ในการสื่อสาร ขณะที่เด็กชาวเลรุ่นใหม่นิยมพูดภาษาไทยถิ่นใต้ และใช้ภาษาไทยกลางในโรงเรียน แม้เปลี่ยนวิถีชีวิตมาตั้งถิ่นฐานถาวร มีการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมหลายอย่าง บ้างก็ไปวัดทำบุญทางพุทธศาสนาและร่วมพิธีชิงเปรตในวันสารทเดือนสิบกับชาวไทยพุทธ มีการรับวัฒนธรรมรณรงค์ของชาวมุสลิมเข้ามาเป็นการละเล่นประจำกลุ่ม ออกไปรับจ้างแรงงานในสถานประกอบการตามแหล่งท่องเที่ยวหลังเกาะ และบริการนำเที่ยวทางทะเล แต่ขณะเดียวกันยังคงทำมาหากินทางทะเล และยังคงสืบสานการเล่นรำมะนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ยังคงรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ ด้วยสำนึกรู้ว่าตนเองเป็น “ชาวเล” อีกทั้งยังคงร่วมสืบสานประเพณีลอยเรือตลอดมา แต่หลังภัยพิบัติสึนามิชาวเลเกือบร้อยละห้าสิบเปลี่ยนศาสนาใหม่ตามคำชักชวนของกลุ่มนักเผยแพร่ศาสนาที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ

“แขกจองที่ทำนา ทำสวน ต่อเรือ” ชาวมุสลิมมีประสบการณ์ในการทำนา ทำสวนมาก่อน เมื่อเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาจึงจับจองที่ดินสร้างบ้านบนพื้นที่ห่าง ๆ กัน และปลูกต้นไม้ ไม้หวาย เป็นเขตแดน ต้นไม้จะแตกหน่อขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ รูปแบบบ้านชาวมุสลิมเป็นเรือนยกพื้นสูง หลังคามุงจาก ฝาไม้ไผ่สานขัดแตะกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในอดีตชาวมุสลิมบนเกาะลันตา เป็นกลุ่มชาวมลายู-สยามหลายกลุ่มที่อพยพหลบภัยมาจากดินแดนสยามทางภาคใต้ ตั้งแต่เขตจังหวัดสตูล ไปจนถึง รัฐกลันตัน ปะลิส และรัฐเกดะห์(ไทรบุรี)ในช่วงเวลาต่างกัน ประมาณ 200-150 ปีที่ผ่านมา บางกลุ่มพูดภาษามลายู ตระกูลออสโตรเนเซียน เช่นเดียวกับภาษาชาวเลอูรักลาไวย์ บางกลุ่มพูดภาษาไทยถิ่นใต้ ในชุมชนมีมัสยิดศรีราชา เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางศาสนา ชาวมุสลิมเกาะลันตาในอดีตมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับเพื่อนบ้านกลุ่มอื่นๆ

มีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติและประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อบางอย่างร่วมกัน มีหมอไสยศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเป็นที่ยอมรับของเพื่อนบ้านต่างกลุ่ม ชุดแต่งกายผู้หญิงเป็นผ้าปาเต๊ะและเสื้อลูกไม้ ชายเสื้อยาวและແຫຼມ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่รับมาจากชาวมุสลิม-มลายู คล้ายกับชุดย่าหยาที่ชาวจีนฮกเกี้ยนรับมาจากวัฒนธรรมของลูกครึ่งจีน-มลายู และรับวัฒนธรรมด้านการแสดงพื้นบ้าน ประเพณี ลิเกป่า มะโย่ง และรองเง็ง จากนักเดินทางต่างถิ่นเข้ามาผสมผสานและปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเกาะลันตา

ปัจจุบัน ชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมขึ้นกับหลักการทางศาสนาอิสลาม 2 ประการ คือ หลักศรัทธา (รูกนอิมาน) และหลักปฏิบัติ (รูกนีสลาม) ในการเข้าร่วมประเพณีทางศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น ประเพณีถือศีลอด เข้าสู่หนัต และการทำละหมาด ฯลฯ และปฏิบัติตามหลักคำสอน เช่น เรื่องการแต่งกายของบุรุษและสตรี การไม่ดื่มของมึนเมา ไม่ร่วมร้องรำทำเพลงและการหลีกเลียงกิจกรรมทางสังคมที่ขัดกับหลักศาสนา เป็นต้น ชาวมุสลิมใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาไทยกลางในการสื่อสาร กลุ่มที่อยู่ด้านหน้าเกาะยังคงทำสวนยางพารา ปลูกพืชผัก ส่วนด้านหลังเกาะทำธุรกิจท่องเที่ยวบ้าง ขายที่ดินให้นายทุนไปบ้าง

“คนจีนค้าขาย” ชาวจีนมีอาชีพค้าขายและทำประมง ชาวจีนรุ่นแรก ๆ หลบหนีภัยทางการเมืองจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองมาอยู่เกาะปีนัง แล้วเดินทางด้วยเรือเปิดเข้ามาตกปลาทำปลาเค็มกลับไปขาย เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับชาวมุสลิมและชาวเลจึงรับซื้อของพื้นเมืองกลับไปขายด้วย มีการสร้างโกดังเก็บตุนสินค้า และที่พักในช่วงรอลมมรสุมเปลี่ยนทิศทางบ้างก็แต่งงานกับสาวชาวเกาะและตั้งบ้านเรือนบริเวณตลาดศรีราชา รูปแบบบ้านช่วงแรกเป็นบ้านห้องแถวหลังคามุงจาก ฝาไม้ไผ่ขัดแตะหลังจากไฟไหม้ ครั้งที่สองเปลี่ยนไปใช้ไม้กระดานแผ่น หลังคามุงสังกะสี แล้วเปลี่ยนไปมุงกระเบื้อง ปัจจุบันเรียกกันว่า “บ้านยาวเกาะลันตา” หรือ “บ้านยาวศรีราชา” ลูกครึ่งที่เกิดจากชาวจีนแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เรียกว่า “บาบ๋า” ในช่วงที่ลูกหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐได้เปลี่ยนจากแซ่มาใช้นามสกุลและตั้งชื่อแบบไทย ส่วนใหญ่ชาวจีนไหหลำเข้ามาประกอบอาชีพ ทำโป๊ะ ทำทอง ตัดผม เปิดร้านขายกาแฟ ส่วนชาวจีนฮกเกี้ยนค้าขาย ทำเตาเผาถ่านไม้โก่งกาง เปลี่ยนจากเรือเปิดเป็นเรือใบ 3 เสา เพื่อบรรทุกถ่านไม้โก่งกางไปขายที่ปีนังและสิงคโปร์ เรือใบ 3 เสา นี้ เลิกใช้ไปเมื่อรัฐบาลยกเลิกการให้สัมปทานป่าไม้โก่งกาง ชาวจีนสืบทอดตำนานความเชื่อในพุทธศาสนาเถรวาทมาที่บ้านเกิด มีหิ้งบูชาพระและหิ้งบรรพบุรุษประจำบ้าน มีศาลเจ้า “สามต้องอ่อง” เป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ขณะเดียวกันก็ให้ความร่วมมือกับชาวไทยในการสร้างวัด ไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมในวันสำคัญทางศาสนาและให้ลูกผู้ชายบวชเรียนในพุทธศาสนาพร้อมกับชาวไทย

ปัจจุบันลูกหลานชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน ในตลาดศรีราชาพุดงศาไทย แต่งกายแบบชาวไทยทั่วไป ทำบุญตักบาตรและไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมร่วมกับชาวไทย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ทำบ่อกุ้ง ทำธุรกิจท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ชาวจีนบนเกาะลันตายังคงรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวจีนไว้ด้วยการปฏิบัติตนตามประเพณีที่สัมพันธ์กับตำนานความเชื่อทางศาสนาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ยังคงถือศีลกินเจ และ เช่น ไหว้บรรพบุรุษตามประเพณีจีน การแต่งงานยังมีการยกน้ำชา ทำพิธีศพแบบจีน และนิยมกินอาหารจีน ขณะที่ลูกหลานชาวจีนรุ่นใหม่ในต่างถิ่นส่วนใหญ่กลืนกลายไปกับคนไทยพุทธไปแล้ว

“คนไทยเป็นนาย” ชาวไทยส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ย้ายมาจากต่างถิ่น พักอาศัยตามบ้านพักข้าราชการใกล้ที่ว่าการอำเภอ ด้านสุลกากร บ้านพักตำรวจ และบ้านพักครู มีคนไทยจากแผ่นดินใหญ่เข้ามาค้าขาย อาศัยปะปนอยู่กับชาวจีน และชาวมุสลิมบ้าง มีการนับญาติและสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วยการแต่งงาน ผูกมิตร ผูกเกลอ และรับวัฒนธรรมจากกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะจากชาวจีน มีการร่วมมือกันทำนุบำรุงวัดและทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาในฐานะที่เป็นชาวพุทธด้วยกัน มีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่สืบทอดจากถิ่นฐานเดิม เช่น ประเพณีแห่จาดสารทเดือนสิบ ประเพณีการบวชพระ และบวชสามเณร ฯลฯ

ปัจจุบันชาวไทยพุทธที่ยังคงตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา อาศัยปะปนอยู่กับชาวจีน และชาวมุสลิม แต่ส่วนใหญ่จะแต่งงานกับลูกหลานชาวจีนและมีวิถีชีวิตกลมกลืนกับชาวไทยเชื้อสายจีน ร่วมทำบุญตักบาตรไปวัดในวันสำคัญทางศาสนา และร่วมถือศีลกินเจกับชาวไทยเชื้อสายจีน

ข้อค้นพบ

1. ลักษณะพิเศษที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตา

ผลการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบลักษณะพิเศษ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ธำรงของชาวเกาะลันตาในด้านต่าง ๆ ดังเช่น

1.1 ลักษณะพิเศษด้านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยแวดล้อมที่เชื่อมโยงสู่การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาพบลักษณะพิเศษของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ว่าหมู่เกาะลันตามีลักษณะเป็นที่หลบภัย (shelter) ทั้งทางภูมิศาสตร์และทางสังคมมาตั้งแต่ยุคโบราณ ดังจะเห็นว่าในอดีตบริเวณหมู่เกาะลันตาเป็นเพียงจุดแวะพักเพื่อหลบลมมรสุมของนักเดินเรือบนเส้นทางค้าทางทะเล ต่อมาเป็นที่หลบภัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลายยุคสมัย ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน จากนั้น ความต้องการพื้นฐานเพื่อยังชีพ ตลอดจนภาวะที่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติ และการรุกรานของสัตว์ร้าย เป็นเหตุปัจจัยเบื้องต้นที่มุ่งใจให้มีการ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสี่กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ในลักษณะต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

1.2 ลักษณะพิเศษด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริเวณโดยรอบหมู่เกาะลันตา มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เพียงพอแก่การแบ่งปัน ไม่จำเป็นต้องเป็นศัตรูสู้รบเพื่อแย่งชิงกัน ดังเช่น มีป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำมีทะเลกว้างใหญ่ เป็นแหล่งอาหารทะเล มีผืนแผ่นดินที่เป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา และการเพาะปลูก มีภูเขาสูงใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ผลิตน้ำจืดสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ สัตว์และพืช มีป่าไม้เบญจพรรณ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น กวาง หมูป่า เสือ ลิงค่าง ชะมด ไก่ป่า และนกนานาชนิด และเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์

1.3 ลักษณะพิเศษด้านการตั้งถิ่นฐาน ผลการศึกษาพบลักษณะพิเศษของการตั้งถิ่นฐานหลายประการ เช่น

1.3.1 การตั้งถิ่นฐานของชาวเกาะลันตาดำเนินสืบเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ประมาณ 7 ชั่วอายุคน โดยนับจากการเข้าตั้งถิ่นฐานของสายตระกูลหลักของทุกกลุ่มที่สืบสาวได้ว่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือประมาณ 200-150 ปีมาแล้ว ยกเว้นชาวเลรุ่นแรก ที่เรียกกันว่า “โอรัง ลอนตา” (Orang Lonta) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ไม่อาจสืบสาวสายตระกูลได้ชัดเจนเหมือนกลุ่มอื่นและชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ย (Urak Lawoi) ซึ่งเข้ามาพักอาศัยประมาณ 600-500 ปีที่ผ่านมา

1.3.2 การตั้งถิ่นฐานรุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วง 7 ชั่วอายุคนนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองในภูมิภาคย่านทะเลฝั่งอันดามัน ที่เป็นปัจจัยให้ผู้คนอพยพหนีภัยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัฐสยาม ทั้งในสังคมมุสลิม จีน และชาวเล เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ภูมิภาคแถบฝั่งอันดามันเกิดความปั่นป่วนอันเป็นผลจากการล่าอาณานิคม ซึ่งประเทศผู้ล่าส่งเสริมให้มีความขัดแย้งเกิดการสู้รบระหว่างเมืองและแยกตัวเป็นอิสระเพื่อตั้งเมืองใหม่แล้วค่อยเข้าไปยึดครองทีละเมือง ก่อให้เกิดความขัดแย้งตามแนวพรมแดนต่าง ๆ ประกอบกับในช่วงเวลานั้นรัฐสยามพยายามจัดตั้งรัฐชาติที่เข้มแข็งและมั่นคง ผู้คนจึงเลือกอพยพเข้ามาพักพิง

1.3.3 เมื่อแรกเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานไม่มีการต่อต้านหรือกีดกันจากชาวเลซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่เข้ามาอยู่อาศัยแถบนี้มาช้านาน เนื่องจากชาวเลไม่มีวัฒนธรรมการจับจอง ถือว่าธรรมชาติเป็นของส่วนรวมใครจะเข้าไปใช้พื้นที่ก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ แตกต่างจากกลุ่มชนโดยทั่วไปที่เป็นเรื่องยากในการเข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนใหม่ เนื่องจากจะพบกับปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากการถูกต่อต้านหรือกีดกันจากเจ้าถิ่นเดิมที่เข้าไปพักอาศัยอยู่ก่อน

1.3.4 การที่แต่ละกลุ่มยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐสยามในเวลาต่อมา เพราะสามารถสร้างความมั่นใจ ความมั่นคงในการครอบครองพื้นที่ สร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ และสามารถสร้างฐานวัฒนธรรมความเชื่อ เช่น วัด มัสยิด ศาลเจ้าของตนเองได้

1.4 ลักษณะพิเศษด้านผู้นำกลุ่ม พบว่าผู้นำของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาบุกเบิกเป็นชุดแรกต่างมีความเข้มแข็ง ผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ และมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มที่สืบทอดจากถิ่นฐานเดิมมาก่อน เช่น กลุ่มชาวมุสลิมที่มาจากสายตระกูลเจ้าเมืองในรัฐที่มีการปกครองแบบสุลต่าน เช่น ตระกูลไทรบุรี ตระกูลปาโหนด ฯลฯ สายตระกูลจีนมาจากสังคมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มั่นคง และผ่านประสบการณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองมาก่อน โดยเฉพาะจีนฮกเกี้ยนมีความสามารถในการเดินเรือค้าขาย สร้างบ้านสร้างเมืองและการบริหารจัดการ ดังเช่น ตระกูลแซ่หลิม แซ่โกย แซ่เอี้ยว ฯลฯ ส่วนสายตระกูลชาวไทยที่เข้ามาในฐานะข้าราชการ เช่น ตระกูล ณ นคร ไปตะการักษ์ และข้าราชการทั่วไป มีลักษณะเป็นมิตรและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อต่างต้องการสร้างถิ่นฐานใหม่จำเป็นต้องปรับตัวให้ธำรงอยู่ร่วมกันได้ ส่งผลให้มีการแบ่งปันพื้นที่อยู่อาศัย มีความสมานฉันท์ และร่วมมือกันทำมาหากินในลักษณะการแบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัด มีส่วนร่วมในการสร้างบ้านสร้างเมือง และมีบทบาทในการเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แม่เฒ่าบ้านและตำรวจ

ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกันไม่ว่าตัวแทนจากกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นผู้นำชุมชนในฐานะตัวแทนของรัฐก็ยอมรับกันได้ เคยมีชาวมุสลิมและชาวไทย เป็นนายอำเภอ มีชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวเลเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะบทบาทของแม่เฒ่าบ้านซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการให้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลทุกข์สุขของลูกบ้านในยุคนั้น บ่งบอกถึงการให้ความสำคัญและยอมรับในภาวะผู้นำของผู้หญิง แต่ในทางเศรษฐกิจชาวจีนจะได้รับยอมรับในฐานะที่เป็นเจ้าเก่าหรือหัวหน้า ดังจะเห็นว่าสมัยก่อนหาก เจ้าเก่าชาวจีนไปร่วมงานแต่งงานของชาวเลจะได้รับการต้อนรับด้วยการวิ่งเข้ามาแบกเรือขึ้นฝั่ง เช่นเดียวกับที่ชาวมุสลิมนำสเลียงออกไปรับและล้างเท้าให้ก่อนเข้างาน ส่วนเจ้าเก่าจะบริจาคเงิน หรือนำข้าวปลาอาหารไปช่วยงาน

1.5 ลักษณะพิเศษด้านระบบเครือญาติ พบว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตาจะมีระบบเครือญาติภายในกลุ่มที่เข้มแข็ง เนื่องจากแต่ละกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ไม่ได้มาอย่างโดดเดี่ยวแต่ชักชวนกันเข้ามาในลักษณะของกลุ่มเครือญาติ และเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานยุคแรกๆ มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กันจำนวนมาก ทำให้เกิดระบบการนับญาติข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ มีการหยิบยืมคำเรียกญาติของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อใช้เรียกกันตามลำดับอาวุโสแสดงถึงการนับญาติกันทั่วทั้งเกาะและมีการเคารพผู้อาวุโสร่วมกันทุกกลุ่มชาติพันธุ์

ระบบการนับญาตินี้เองที่เป็นหัวใจในการสานความสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา ดังจะเห็นว่า ชาวจีนมีสรพนามเรียกชาวเลว่า “พี่น้องเรา” ชาวมุสลิมก็นับญาติกับชาวเล ชาวจีน และชาวไทย ด้วยเหตุนี้แต่ละกลุ่มต่างหลีกเลี่ยงการใช้คำที่ไม่เหมาะสมเมื่อพูดพาดพิงถึงกัน หากมีงานสังสรรค์ร่วมกันอาหารอิสลามเป็นอาหารสากลสำหรับจัดงานเลี้ยงของชาวเกาะลันตา หรือหากชาวจีนเป็น

เจ้าภาพจัดเลี้ยงก็จะมีพื้นที่พิเศษสำหรับครัวมุสลิม บางโอกาสมีการส่งเสริมและทำบุญข้ามศาสนา เช่น ชาวจีนที่บ้านแต่ให้เงินบริจาคเงินให้ชาวมุสลิมบ้านโละใหญ่สร้างมัสยิด อันแสดงถึงการยอมรับความแตกต่างทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ให้เกียรติและส่งเสริมซึ่งและกัน มีการทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยความสามัคคี และร่วมมือกันทำมาหากิน

1.6 ลักษณะพิเศษด้านบทบาทสตรีและเด็กในการสร้างปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

จากการศึกษาพบว่าขณะที่ผู้ชายทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างช่วยเหลือร่วมมือกันทำมาหากิน ผู้หญิงชาวเกาะลันตาก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันไป ทั้งนี้สืบเนื่องจากการที่แม่บ้านชาวจีนต้องพึ่งพาหมอดำแยชาวมุสลิมและชาวเล และหากเด็กเกิดมาแล้วเลี้ยงยากต้องยกให้เป็นลูกบุญธรรม หรือฝากหมอดำแยเลี้ยงไว้ก่อน ลูก ๆ ชาวจีนจึงถูกสอนให้เคารพหมอดำแยเสมือนแม่อีกคนหนึ่ง และเรียกหมอดำแยที่ฝากล่อว่ามะ (แม่) และเรียกสามีของหมอดำแยว่าป๊ะ (พ่อ) เมื่อมีงานประเพณีลอยเรือของชาวเลป๊ะหรือมะจะมารับไปร่วมงานด้วย

นอกจากนั้น ผู้หญิงยังทำหน้าที่เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีด้วยการมีของฝาก ของขวัญ เสื้อผ้า ข้าวปลาอาหาร เครื่องใช้จำเป็นให้กัน ดูแลทุกข์สุขกัน และใช้พื้นที่หลังบ้านชาวจีนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยผู้หญิงมุสลิมและชาวเลจะถ่ายทอดวิธีการสานเสื่อและทำเครื่องจักสานให้ชาวจีน ผู้หญิงจีนจะสอนการตัดเย็บเสื้อผ้า การทำกับข้าวให้ผู้หญิงชาวมุสลิม หากมีงานเลี้ยงหรืองานศพ ผู้หญิงมุสลิมและชาวเลจะมาช่วยทำกับข้าวและล้างถ้วยชามในครัวหลังบ้าน ส่วนลูกหลานชาวมุสลิมซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลจากตลาดศรียา พ่อแม่จะพามาฝากให้อยู่บ้านคนจีนเพื่อเรียนหนังสือและฝึกทำงานบ้าน เด็ก ๆ เหล่านั้น จึงเป็นสื่อให้พ่อแม่ได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มมากขึ้น

เด็กๆ จากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่พ่อแม่รู้จักกัน มีลูกเพศเดียวกัน เกิดวันเดือนปีเดียวกัน หรือมีลักษณะนิสัยที่ใกล้เคียงกัน อย่างใดอย่างหนึ่ง พ่อแม่ก็จะตกลงให้เป็นเกลอกันด้วยวาจาเพื่อสร้างความผูกพันให้ทั้งคู่เป็นเพื่อนที่สนิทกันเป็นพิเศษ มีของฝากให้กัน ดูแลทุกข์สุขและให้ความช่วยเหลือกันมากกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ ทั้งยังส่งผลให้ผู้ใหญ่ของทั้งสองครอบครัวช่วยเหลือเกื้อกูลและผูกพันกันฉันท์ญาติพี่น้อง

1.7 ลักษณะพิเศษด้านการปกครองของรัฐ รัฐสยามในส่วนภูมิภาค มีความสามารถในการจัดระเบียบและปราบอิทธิพลเชิงลบในชุมชนเกาะลันตาซึ่งเดิมมีการตั้งเป็นก๊กเป็นเหล่า เช่น

กลุ่มโตะหิเฝ้า ๑๓๙ และชักชวนผู้นำกลุ่มที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นให้มีบทบาทในเชิงบวกด้วยการร่วมมือกันสร้างบ้านสร้างเมือง เช่น สร้างโรงเรียน สร้างสถานที่ราชการ ไครบริจาคที่ดิน บริจาคเงิน หรือสร้างโรงเรียนได้สำเร็จจะได้รับบรรดาศักดิ์ตอบแทน

1.8 ลักษณะพิเศษด้านการค้า เส้นทางการค้าทำให้เกิดการขับเคลื่อนของวิถีชีวิตชาวเกาลันตาทุกกลุ่ม โดยชาวจีนเป็นผู้บุกเบิก ลงทุน และบริหารจัดการ กลุ่มอื่น ๆ ช่วยกันเก็บหาทรัพยากรท้องถิ่นทางทะเลและชายฝั่งป้อนให้เป็นสินค้าออก และสินค้าเข้าประเภทอาหารและเครื่องใช้ที่ทันสมัยจากปีนังและสิงคโปร์ได้ยกระดับวิถีชีวิตของชาวเกาลันตาโดยรวม

1.9 ลักษณะพิเศษด้านการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดส่งผลให้ชาวเกาลันตามีระบบวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมสำคัญที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีการแสดงอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนด้วยการรับเอาความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ มาถือปฏิบัติในกลุ่มของตนหรือเข้าร่วมในประเพณีพิธีกรรมของเพื่อนบ้านต่างกลุ่ม ดังเช่น

ชาวเลรับประเพณีเซ่งมั่ง จากชาวจีนมาถือปฏิบัติเป็นประเพณีแต่งงาน ชาวจีนและชาวเลเข้าร่วมประเพณีแห่จาดและประเพณีทำบุญ ตักบาตรทางพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธ ชาวไทยพุทธร่วมประเพณีกินเจของชาวจีน ชาวจีนรับประเพณีการคลอดลูกและการอยู่ไฟหลังคลอดจากชาวเลและชาวมุสลิม ชาวไทยและชาวจีนที่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือผูกพันกันเป็นพิเศษ หากไม่ได้เข้าร่วมประเพณีก็จะบริจาคเงินและข้าวปลาอาหารไปร่วมทำบุญ ชาวจีนบริจาคเงินสร้างมัสยิดให้ชาวมุสลิม ชาวมุสลิมเคยทำพิธีลอยเรือ (ตอลาบาลา) เช่นเดียวกับประเพณีของชาวเล และเคยร่วมกับชาวเลทำพิธีเช่นไหว้โต๊ะอาโหม๊ะเบอรัดัยก่อนเริ่มทำนา ปัจจุบันชาวจีนไปฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัดและตักบาตรตอนเช้ามากกว่าชาวไทยซึ่งมีประชากรไม่มากนัก

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านตำนานความเชื่อ และเรื่องเล่าของแต่ละกลุ่ม มักจะเป็นที่สนใจ รับรู้ และมีการบอกเล่าสืบทอดจากปากคำของเพื่อนบ้านต่างกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

กรณีที่น่าสนใจ คือ การที่มุสลิมคนหนึ่งบวชพระร่วมกับเพื่อนชาวจีนและชาวไทย เพื่อแก้บนให้กับแม่ซึ่งเป็นชาวมุสลิมที่เคยบ่นไว้ก่อนเสียชีวิตและต้องการศึกษาเรียนรู้หลักคำสอนของศาสนาพุทธ เพื่อเปรียบเทียบกับคำสอนของศาสนาอิสลาม ลักษณะดังกล่าวเป็นการศึกษาแบบเข้าไปมีส่วนร่วม เช่นเดียวกับเทคนิควิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา

อีกกรณีเป็นภูมิปัญญาในการประสานวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้าด้วยกันโดยต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ เช่น ประเพณีวันสารทเดือนสิบของชาวไทยพุทธ มีวัตถุประสงค์ที่จะทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป และบริจาทานแก่ผู้ยากไร้ ส่วนชาวเลเข้าร่วมในฐานะผู้ยากไร้ ที่เป็นฝ่ายรับทาน ขณะเดียวกันเป็นโอกาสที่ชาวเลนำสิ่งของจากทะเลมาแลกเปลี่ยนกับชุมชนเมืองบนแผ่นดินใหญ่ เป็นการสืบสานวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสิ่งของ (bather) ของตนเอง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเลกับชาวไทยพุทธเช่นนี้ดำเนินมานับร้อยปี

มีกรณีที่ผู้ชายมุสลิมบางคนแต่งงานกับสาวชาวเลแล้วเปลี่ยนไปใช้นามสกุล ทะเลเล็ก หรือหาญทะเล ซึ่งนอกจากเพื่อหวังประโยชน์ในการใช้สิทธิ์ของความเป็นชาวเล ซึ่งไม่ต้องคัดเลือกทหารแล้ว มองได้ว่าเป็นการการปรับตัวเข้าหากันด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันที่ญาติมิตรยอมรับในความแตกต่างและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

นอกจากนั้น ยังพบว่า การแสดงรณรงค์ อัตลักษณ์ใหม่ที่รับเข้ามาจากภายนอกและปรับเปลี่ยนจนเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวเกาะลันตามีบทบาทสูงในการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ให้มีความสนุกสนาน และได้มีโอกาสเฉลิมฉลองร่วมกันในยุคแรก ๆ ที่ความบันเทิงอื่น ๆ ยังเข้าไปไม่ถึง

กรณีตัวอย่างเหล่านี้บ่งบอกว่าสมาชิกชาวเกาะลันตาแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีโอกาสที่จะเลือกลักษณะทางชาติพันธุ์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตนเองและสามารถแสดงอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างกันได้ตามสถานการณ์ ด้วยเหตุนี้พรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาจึงไม่คงที่ สามารถเปลี่ยนแปลงและยืดหยุ่นได้

ในภาพรวมของสังคมชาวเกาะลันตาในอดีต ที่กล่าวมาข้างต้นนับได้ว่าเป็นสังคมสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นจริง แม้ความเชื่อและหลักการทางศาสนาแตกต่างกันแต่ไม่แตกแยกต่างยอมรับในความแตกต่าง มีการร่วมมือกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมสืบเนื่องกันมา แม้มีปัญหาข้อขัดแย้งบ้างก็จะมีการปรับตัว มีการรอมชอม และหาทางแก้ไข จนกระทั่งเกิดแนวทางใหม่ที่ยอมรับและอยู่ร่วมกันได้ มีสำนึกในความเป็นเจ้าถิ่นหรือเจ้าของบ้านหากมีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาในชุมชนจะต้อนรับด้วยข้าวปลาอาหารและที่พักอย่างอบอุ่นแม้ไม่รู้จักกันมาก่อน อีกทั้งชาวเกาะลันตายังรักถิ่นฐานบ้านเกิด และภูมิใจในความเป็นชาวเกาะลันตาไม่ว่าจะย้ายไปอยู่ที่ใด

ขณะเดียวกันพวกเขายังคงสำนึกอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองซึ่งมีประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ยังคงเก็บรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ประจำกลุ่มของตนอย่างต่อเนื่อง แม้จะผิวดำและเลิกปฏิบัติไปบ้าง อีกทั้งยังคงยอมรับว่าตนเองคือ ชาวเล ชาวมุสลิม หรือชาวไทยที่ผูกพันกันด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ พื้นที่อยู่อาศัย และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และมีศาสนสถานประจำกลุ่มเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในบางสถานการณ์พวกเขาก็ระบุว่าตนเองเป็นชาวเกาะลันตา และเป็นชาวไทยในฐานะที่เกิดและอาศัยอยู่บนเกาะลันตาและประเทศไทย

2. การเปลี่ยนแปลง

2.1 การเปลี่ยนแปลงทั่วไป ปัจจุบันความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำงาน ส่งผลให้ความจำเป็นในการพึ่งพาตนเองของชาวเกาะลันตาลดความสำคัญลง ประกอบกับการปกครองของรัฐบาลเข้มแข็งขึ้น มีระบบการรักษาพยาบาลที่ทันสมัย มีการพึ่งพา

รัฐชาติมากกว่าพึ่งพาตนเอง เมื่อเจ็บไข้ไม่สบายหรือต้องการคลอดลูกจะไปรักษาหรือทำคลอดกับแพทย์แผนปัจจุบัน ในสถานพยาบาลของรัฐแทนการพึ่งพาหมอพื้นบ้านและหมอตำแย

นอกจากนั้นกระบวนการพาณิชย์นิยมและการคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบายขึ้น ส่งผลให้กลุ่มที่มีทุนมีโอกาสทำธุรกิจเพื่อสร้างฐานะได้ง่ายขึ้นมีโอกาสส่งลูกหลานเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาที่สืบเนื่องจากความแตกต่างด้านฐานะการเงิน การศึกษา และความขัดแย้งทางความคิด การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาจึงไม่เหนียวแน่นอย่างเช่นในอดีต

ในภาพรวมสมัยก่อนทุกกลุ่มชาติพันธุ์เอาอดีตและวิถีชีวิตดั้งเดิมเป็นตัวตั้งเพื่อเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานสืบทอดตาม แต่ปัจจุบันแต่ละครอบครัวมีลักษณะเป็นปัจเจกมากขึ้นเอาอนาคตของลูกหลานเป็นตัวตั้ง มุ่งไปสู่ความสำเร็จ ปฏิสัมพันธ์ทางตรงจะผ่านสื่อผ่านอุดมการณ์ทางสังคม

อีกทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรชาวมุสลิม ที่สืบเนื่องจากข้อห้ามในการคุมกำเนิดและการย้ายเข้าอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ชาวจีน ชาวเล และชาวไทย อพยพเข้าในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ส่งผลให้ปัจจุบันประชากรชาวมุสลิมบนเกาะลันตามีจำนวนมากที่สุด และได้รับเลือกตั้งเป็นผู้นำในองค์การบริหารส่วนตำบลเกือบทุกชุมชน อำนาจการต่อรองที่เคยขึ้นอยู่กับชาวจีนซึ่งเป็นนายทุนเจ้าของธุรกิจและเป็นผู้นำชุมชนเปลี่ยนมาอยู่ในมือของชาวมุสลิม ขณะที่ชาวเล ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ต่างไปจากอดีตมากนัก นอกจากภายในชุมชนมีถนนหนทางและสาธารณูปโภคความสะดวกสบายขึ้น มีโอกาสในการทำมาหากินได้มากขึ้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวเลที่เกิดจากการปัจจัยภายนอก การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบ้านสังกาอูที่เกิดจากปัจจัยภายนอกและส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวเลและสร้างความแตกแยกครั้งใหญ่ในสังคมชาวเลบ้านสังกาอู คือปัญหาที่เข้ามาพร้อมกับกลุ่มผู้คนที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือหลังภัยพิบัติสึนามิ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชาวเลเกือบร้อยละห้าสิบเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นตามคำชักชวนของกลุ่มผู้เผยแพร่ศาสนาที่เข้ามาแจกของยังชีพ ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวเลกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม กับกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนา ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จนกระทั่งผู้วิจัยและทีมงานจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดต้องลงไปช่วยไกล่เกลี่ย ปัจจุบันแม้ปัญหาจะลดความรุนแรงลงบ้าง แต่กลุ่มที่เปลี่ยนศาสนายังคงลังเลและสับสนต่อคำสอนใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากคำสอนของบรรพบุรุษ จนไม่กล้าเข้าร่วมประเพณีลอยเรือ อาจจะเป็นไปได้ว่าผลที่สุดกลุ่มที่เปลี่ยนศาสนาจำเป็นต้องละทิ้งอัตลักษณ์บางอย่างที่ขัดกับหลักความเชื่อของศาสนาใหม่

3. นโยบายการท่องเที่ยวจากภาครัฐ

รัฐบาลประกาศให้กระบี่เป็นเมืองท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ. 2528 หลังจากนั้นทางภาคตะวันตกของเกาะลันตาใหญ่ ซึ่งมีธรรมชาติทางทะเลและหาดทรายที่สวยงาม เริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว มีนายทุนต่างถิ่นเข้ามากว้านซื้อที่ดินสร้างบังกะโล โรงแรม สถานบริการ ร้านอาหาร จำนวนมาก การส่งเสริมจากภาครัฐ ที่เอกชนมารับอย่างรวดเร็วโดยไม่มีมาตรการควบคุมส่งผลให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วราคาที่ดินสูงขึ้นและเปลี่ยนมือจากผู้คนในท้องถิ่นไปยังนักเก็งกำไร นักค้าที่ดินและผู้ประกอบการต่างถิ่น ปัจจุบัน เกาะลันตาเป็นพื้นที่หนึ่งที่รัฐบาลได้ประกาศจัดตั้งโดยพระราชกฤษฎีกาปีพ.ศ. 2546 ให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษและดำเนินการภายใต้องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน(องค์การมหาชน)

เบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่การประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ด้านหน้าของเกาะลันตาซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกรณีศึกษาได้รับผลกระทบไม่มากนัก แต่ด้านหลังเกาะซึ่งเคยเป็นแหล่งทุรกันดารได้ถูกปรับเปลี่ยนในลักษณะของการทำลายต้องสูญเสียที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับการปลูกสร้าง สถานบริการ รวมทั้งสูญเสียวัฒนธรรมด้วย

กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาพร้อมกับธุรกิจท่องเที่ยวและการแพร่กระจายของสื่อวัฒนธรรมจากภายนอกทำให้ชาวเกาะลันตาส่วนใหญ่ต้องปรับตัวและรับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน จนละเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมบางส่วนไป แม้ในส่วนของประเพณีพิธีกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ และปฏิบัติสืบทอดกันในกลุ่มครอบครัว เครือญาติ และสายตระกูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีในรอบปี ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีด้านศาสนาความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ก็มีการปรับเปลี่ยน ลดทอด และรับเอารูปแบบวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาปะปนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมจะถูกครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวและกฎระเบียบของสถานประกอบการ ซึ่งต้องการความเป็นสากล เช่น พนักงานเสิร์ฟต้องบริการเหล้าเบียร์ให้นักท่องเที่ยว ไม่อนุญาตให้พนักงานผู้หญิงคลุมผ้า “ฮิญาบ” ปกปิดใบหน้า และไม่มีเวลาให้พนักงานทำละหมาด ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างความเชื่อทางศาสนากับความต้องการมีรายได้จากการทำงาน

สำหรับชาวจีนบางครอบครัว ปรับเปลี่ยนไปลงทุนสร้างบังกะโลรองรับธุรกิจท่องเที่ยว ส่วนชาวเลในยุคของการท่องเที่ยวครอบครัวที่มีเรือของตนเองจะวางโซ่จับปลาขายให้สถานประกอบการท่องเที่ยว หรือรับจ้างขับเรือนำชมธรรมชาติ คำน้าดูปะการัง การฟังพอสัยซึ่งกันและกันลดน้อยลง แต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนหรือครอบครัวในชุมชนยังคงผูกพันถึงกัน

4. โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์

โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และภาคีความร่วมมือของมูลนิธิชุมชนไทย นักวิชาการท้องถิ่นและภาครัฐ เป็นโครงการที่รวมตัวกันเพื่อเข้าไปให้ความช่วยเหลือชาวเกาะลันตาภายหลังภัยพิบัติสึนามิ ในเดือนธันวาคม 2547 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนผู้ประสบภัยสึนามิฟื้นคืนสู่ภาวะปกติ เพื่อให้้องค์ความรู้ดั้งเดิมเรื่องวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการฟื้นฟูและบูรณาการ เพื่อให้มีกระบวนการจัดทำแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม และเพื่อสร้างกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างรัฐ เอกชนและชุมชนในการทำแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกาะลันตาอย่างยั่งยืน

ในช่วงแรกของการดำเนินงานโครงการจะมีการคัดเลือกแต่งตั้งทีมงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนจากผู้แทนแต่ละพื้นที่และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในเรื่องการซ่อมบ้าน ซ่อมเรือ ด้วยการจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ให้สมาชิกในชุมชนช่วยกันซ่อม จัดหาเครื่องมือเพื่อสร้างอาชีพให้ทำกินและเยียวยาปัญหาด้านจิตใจ จัดอบรมเพื่อสร้างอาชีพ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และสวัสดิการสังคม สงเคราะห์มีการก่อตั้ง “เครือข่ายชุมชนฟื้นฟูเกาะลันตา” และจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานกับเครือข่ายชุมชนต่างๆ

4.1 การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ หลังภัยพิบัติสึนามิ มีนโยบายที่มีลักษณะต่างจากงานของรัฐและเอกชน ที่ติดกาวข้ามจากความช่วยเหลือในลักษณะของการสงเคราะห์ไปสู่การให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง จนกระทั่งสามารถลุกขึ้นมาช่วยกันวางแผนแก้ปัญหาและแสวงหาแนวทางในการฟื้นฟูตนเองได้ โครงการนี้นอกจากจะมีบทบาทอย่างมากในการช่วยเหลือให้กำลังใจผู้คนในภาวะที่โศกนาฏกรรมแล้วยังได้พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการปลูกจิตสำนึกให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ทบทวนว่า “ยังมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือวัฒนธรรมอะไรหลงเหลืออยู่บ้าง จะดูแลรักษากันไปอย่างไร” หลังจากนั้นมีการทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละกลุ่ม มีการสร้างยุทธวิธีใหม่ในการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดั้งเดิมและนำไปขยายผลในการทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เช่น

โครงการจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา” เกิดจากความต้องการของเจ้าของชุมชนและสมาชิกชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานทุกขั้นตอน จึงเป็นโอกาสที่ทุกกลุ่มได้มีโอกาสรื้อฟื้นความสัมพันธ์ในอดีตให้กลับมาแน่นแฟ้นอีกครั้งหนึ่ง

อีกกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจ คือการจัดงาน “เปิดเลเชเรือ” ภายใต้โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ ซึ่งในงานนี้จะมีผู้นำทางศาสนาของทุกกลุ่มชาติพันธุ์มาร่วมทำพิธีให้พรก่อนปล่อยเรือ

ออกไปแวะเยี่ยมสมาชิกชาวเกาะลันตาที่อาศัยอยู่รอบเกาะซึ่งแต่ละชุมชนได้จัดเตรียมอาหาร เครื่องดื่มและการแสดงพื้นบ้านแบบดั้งเดิมไว้รอต้อนรับ

นอกจากนั้นการเข้าร่วมจัดกิจกรรมในงาน “ลานตา ลันตา” ก็เปิดโอกาสให้ชาวเกาะลันตา ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีปฏิสัมพันธ์พบปะพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกัน

4.2 มีความเข้มแข็งในระดับชุมชนหลายพื้นที่ หลังจากปิดโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ ในปีที่ 3 แม้บางชุมชนจะไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือชะงักไปเมื่อขาดพี่เลี้ยง แต่โครงการนี้ได้ปลูกชาวชุมชนเกาะลันตาให้ตื่นตัว ลูกขึ้นมาดูแลตัวเอง เช่น ชุมชนบ้านโคกยางประสบความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน ให้เลิกลักลอบตัดไม้โกงกางเผาถ่านและช่วยกันดูแลรักษาป่ากันเอง โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มช่วยกันซ่อมเรือ ซ่อมกระชังปลา และเครื่องมือประมงอื่นๆ ที่ได้รับความเสียหายจากสึนามิ ตามด้วยการหาอาชีพเสริม ฟื้นฟูอาชีพเดิมที่สุจริตให้กับชุมชน จนกลายเป็นกิจกรรมปลูกจิตสำนึกร่วมของชุมชน

ในทำนองเดียวกัน ทูทึหยีเพ็ง ก็ได้รวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนที่ตกงานจากเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ ดำเนินการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของโครงการฯ ด้วยการร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง จัดทำโครงการบ้านเรือนไร้ขยะ โครงการส่งเสริมอาชีพ (ผ้ามัดย้อม และผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว) ธนาคารข้าวสาร โครงการอนุรักษ์ศาสนาและวัฒนธรรม

สำหรับชุมชนบ้านเกาะปอซึ่งเป็นมุสลิมเกือบทั้งหมด การเข้าไปให้ความช่วยเหลือขององค์กรต่าง ๆ กลายเป็นภาระที่ต้องแบกรับ จนกระทั่งชุมชนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้กันใหม่ ให้รู้จักปฏิเสธ กล่าวแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริง และตัดสินใจร่วมกันว่าสิ่งที่มีผู้เสนอให้ชุมชนรับได้หรือไม่ เช่น การให้ที่ต้องแลกเปลี่ยนกับการเผยแพร่ศาสนาอื่น หรือให้อิฐให้หินแต่ไม่มีค่าจนส่งกลับไม่ได้ นอกจากนั้น ชาวเกาะปอยังร่วมกันเสาะหาแหล่งน้ำบาดาลได้สำเร็จร่วมกัน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งและวางกฎระเบียบเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติที่ไม่ให้ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม สำหรับนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปเที่ยวบนเกาะ

ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนชาวเกาะลันตาให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโครงการฯ จนกระทั่งเกิดชุมชนเข้มแข็งกระจายไปรอบเกาะลันตา นอกจากมีนโยบาย และการวางแผนงานที่ดี มีพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำและเข้าใจชุมชนอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกิดจากจิตสำนึกของชาวเกาะลันตาเอง ที่เรียนรู้ว่าการท่องเที่ยวไม่สามารถดำเนินไปได้ในสภาพแวดล้อมที่เน่าเสียและปราศจากจุดขายทางวัฒนธรรมมารองรับ

4.3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร่วมของสังคมพหุวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑสถานชุมชนชาวเกาะลันตามีที่มาจากการพูดคุยในกลุ่มเล็กๆ แล้วขยายไปสู่วงกว้างถึงขอบเขตของการฟื้นฟูวิถีชีวิตของชาวเกาะลันตาที่ได้รับความเสียหายทั้งด้านทรัพย์สินและจิตใจ ตามโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมฯ ซึ่งมีความเห็นร่วมกันว่าควรมองการทำงานในวงกว้างไปกว่าการสงเคราะห์ ในเรื่องงานเหล่านี้งานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นงานสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนเติมเต็มให้การตระหนักถึงคุณค่าของความเป็น “ชาวเกาะลันตา” และนำไปสู่การพัฒนาอย่างรู้เท่าทันและเกิดประโยชน์แก่ชาวลันตา

การร่วมมือกันจัดตั้ง “พิพิธภัณฑสถานชุมชนชาวเกาะลันตา” จึงเป็นโครงการหนึ่งที่ได้จากการทำประชาพิจารณ์ โดยชาวตลาดศรีราชาซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ตั้งอาคารที่ว่าการอำเภอเก่า และคณะกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งผู้วิจัยร่วมเป็นคณะทำงานด้วย เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวเกาะลันตาทุกกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์กันและได้แสดงอัตลักษณ์ของตนเองให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ดังนั้นทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต้องรื้อฟื้นเรื่องราวและวัฒนธรรมของตนเองเพื่อนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน จึงเป็นโอกาสที่ผู้คนได้ย้อนอดีตกลับไปทบทวนเรื่องราวและอัตลักษณ์ของตัวเอง ได้เห็นความสำคัญของการนำวิถีชีวิตดั้งเดิมมาแสดงให้ปรากฏต่อชุมชนใหม่ และเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมในชุมชนที่มีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์มาด้วยกัน

5. มติคณะรัฐมนตรี และความหวังในอนาคต

โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลให้ยั่งยืน เป็นผลสืบเนื่องจากการเข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนในพื้นที่ที่ประสบภัยสึนามิของสื่อมวลชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งชุมชนชาวเลด้วย ส่งผลให้สาธารณะชนรู้จักและเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเลมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันกลับไปพบปัญหาที่สั่งสมมานาน และกำลังรุนแรงขึ้นหลังจากคลื่นสึนามิได้ทำลายที่พักอาศัยของพวกเขา คือปัญหาที่พบว่าผืนดินที่เขาเคยอยู่อาศัย และทำมาหากินรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีผู้จับจองเป็นเจ้าของ หรือมีการประกาศเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองเข้าไปทำมาหากินไม่ได้ นอกจากนั้นชาวเลบางชุมชนไม่ได้รับความคุ้มครองและการบริการพื้นฐานตามกฎหมายและปัญหาอื่น ๆ อีกมาก กระทรวงวัฒนธรรมจึงได้ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการนี้ขึ้นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตสำคัญ ด้านที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ด้านการศึกษา ด้านการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง ด้านการส่งเสริมสุขภาพและบริการสาธารณสุข และปัญหาเรื่องการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศที่จะเดินหน้าสร้างเขตวัฒนธรรมพิเศษตามแผนฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลในอันดามัน

จากการติดตามผลการดำเนินงานโครงการพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวเลในแต่ละชุมชนแตกต่างกัน ปัญหาบางอย่างได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้ว แต่บางปัญหายังไม่ได้ดำเนินการ สำหรับชาวเลสังกัดจากการประชุมคณะกรรมการระดับจังหวัดพบว่า ปัญหาที่ค้างคาคือปัญหาเรื่องที่ดินที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติฯ ไม่สามารถออกโฉนดชุมชนได้ นอกจากนั้นเป็นเรื่องสาธารณูปโภค และการจัดทำหลักสูตรภาษาชาวเลยังไม่ได้ดำเนินการที่เป็นรูปธรรม ส่วนปัญหาความขัดแย้งเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของสมาชิกชาวเลบ้านสังกัดก็ได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้ว ในเบื้องต้น สำหรับชุมชนชาวเลอื่นๆ ที่มีปัญหาวิกฤตจะได้รับการแก้ไขทันทีหรือไม่ขึ้นกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องว่ามีความจริงใจในการปัญหาหรือไม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ข้อคิดที่จะเสนอแนะต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้
งานวิจัยฉบับนี้ ได้รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเกาะลันตาไว้พอสมควร หน่วยงานด้านการศึกษาที่สนใจสามารถนำไปใช้ประกอบในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโรงเรียนบนเกาะลันตา หรือจะนำข้อมูลดังกล่าวไปจัดทำแผนภาพเวลาประวัติศาสตร์เกาะลันตาเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือเผยแพร่ให้สมาชิกชาวเกาะลันตาและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาเรียนรู้ได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวเกาะลันตาอย่างเจาะลึก โดยร่วมมือกับหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดตรัง ในการนำข้อมูลจากเอกสารเก่าของทางราชการอำเภอเกาะลันตามาเยะเยะ สังเคราะห์และวิเคราะห์ เพื่อบันทึกผลการศึกษาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปประกอบการจัดทำแผนภาพเวลาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษาวิจัยแบบเจาะลึกเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีน หรือชาวมุสลิมบนเกาะลันตา ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งยังไม่เคยมีผู้วิจัยมาก่อน
3. ควรศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน โดยใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากสายตระกูลหลักที่มีสมาชิกจำนวนมากและยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นตัวช่วยในการอธิบายเส้นทางการอพยพเคลื่อนย้าย การตั้งถิ่นฐานรูปแบบการปฏิสัมพันธ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม บนกรอบแนวคิดที่ว่า ชุมชนฝั่งทะเลอันดามัน ตั้งแต่ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรังและสตูล ซึ่งเป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย

สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ และสามารถนำผลการศึกษาไปประกอบการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนเกาะลันตา

1. องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและอำเภอเกาะลันตาควรเป็นแกนนำในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนเกาะลันตาอย่างต่อเนื่อง โดยสานต่อโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนที่ได้ดำเนินการไปแล้ว เพื่อขยายผลในการสร้างเครือข่ายสังคมและชุมชนเข้มแข็ง และนำวิถีและพลังที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นจุดแข็งในการปรับตัวรับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่หลั่งไหลเข้ามาในสังคมปัจจุบัน

2. อำเภอเกาะลันตาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับชุมชนชาวเกาะลันตาในฐานะเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนาน เป็นตัวอย่างสังคมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าแห่งหนึ่ง ด้วยการให้ความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนในการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยซึ่งกำลังมีปัญหาเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะลันตาและกรมเจ้าท่า เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ตั้งบ้านเรือน เช่น การจัดทำโฉนดชุมชน และการประกาศให้เป็นเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษ เพื่อธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาไว้ให้คงอยู่ต่อไป

3. ขณะนี้พิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตาได้เริ่มก่อตั้งขึ้นแล้วในเบื้องต้น แต่ยังต้องการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปบริหารจัดการและดูแลรักษา ดังนั้น ทางอำเภอเกาะลันตาซึ่งเป็นเจ้าของอาคารสถานที่ควรมอบหมายให้เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่และชุมชนศรีราชาซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ร่วมริเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ต้น ได้มีโอกาสบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา เพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวมวัตถุองค์ความรู้ เป็นพื้นที่สำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตาและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่เป็นจุดขายสำหรับดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปศึกษาซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

4. การส่งเสริมการท่องเที่ยวควรมีแผนยุทธศาสตร์ที่แตกต่างไปจากเดิมและควรมีมาตรการในการควบคุมการเจริญเติบโตที่ผิดทิศผิดทาง การเก็งกำไรและอิทธิพลจากทุนภายนอกโดยวางเป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นกลุ่มสนใจ มีความประณีต และมีขนาดเล็กซึ่งสมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง จัดระเบียบ และบริหารจัดการกันเอง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2539). รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1. แปล และเรียบเรียงโดย นางนันทนา ตันติเวช และคณะ. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร
- กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ. (2544). รองเง็งอันดามัน : เนื้อหา รูปแบบและการสืบสานทางวัฒนธรรม. งานวิจัยทุนอุดหนุนประจำปีงบประมาณ 2544. กระบี่ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. เอกสารอัดสำเนา.
- กลิ่น คงเหมือนเพชรและคณะ. (2549). คู่มือแผนภาพเวลาประวัติศาสตร์เมืองกระบี่. กระบี่ : รุ่งโรจน์การพิมพ์.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2518). ชนกลุ่มน้อยในไทย. กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยา.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2546). “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา : ศึกษากรณีกระเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า,” ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ. หน้า 75. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลผลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกระบี่. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2539). การวิจัยทางมานุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, พีรศ ราธิมมูลาและมานพ จิตต์ภูษา. (2524). ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. งานวิจัย ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทวิชาการ จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ปัตตานี : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ชนวน รัตนวราหะ. (2537). ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์. (2528). การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมประชากรศึกษาสำหรับชาวเลจังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. (2542). ทฤษฎีไร้ระเบียบ กับทางแพร่งสังคมสยาม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

- เซฟมาสเตอร์ (2551). “เปิดตำนานและเทศกาลบ๊ะจ่าง,” ใน สารพันอาหาร,อาหารจีน. สืบค้นเมื่อ 27 มกราคม 2553, จาก <http://www.hilunch.com/%EO%B8%B4history-of-ba-jang>
- เชิดชัย นาสี. (2549, 28 ธันวาคม). “ความสัมพันธ์ไทย-มลายู,” กรุงเทพธุรกิจ : จุดประกาย หน้า 8.
- ดี.จี.ฮอลล์. (2549). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (แปลโดยท่านผู้หญิงวรณฎาและคณะ พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จิรวุฒิ เสนาคำ. (2549). มานุษยวิทยาข้ามพรมแดน. นนทบุรี : วัฒนธรรมสาธา.
- ถวิล นำปัญญพล. (2526). ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเลในจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยามหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิดา สาระยา. (2539). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). ความหลากหลายของชีวิตความหลากหลายทางวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สายธาร.
- นราธร หงส์ทอง. (2549). ใน รายงานสรุปกิจกรรมบ้านทุ่งหยีเพ็ง ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. (หน้า 3-7). วันที่ 14 พฤษภาคม 2549
- นฤมล อรุโณทัย. (วิทยุธีระนันท์). (2546). ชาติพันธุ์และมายาคติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- นันทยา พิมพ์ศิริพล. (2543). ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวจีนกับชุมชนชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานี : กรณีศึกษาสุสานลิ้มกอเหนี่ยว. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิปาติเมาะ หะยีหามะและอรอุษา ปุณยบุรณะ. (2549). การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยมุสลิม ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. งานวิจัย ศิลปะและวัฒนธรรม วิถีชีวิตและประเพณี ด้านศาสนา. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นุริยัน สาเหล๊ะ. (2540). “ความพยายามที่ถ่วงเถื่อนในการสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่,” ใน ที่ทรงสนวัฒนธรรม. หน้า 95-119. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- บรรจง บินกาซัน. (2546). อิสลามสำหรับผู้เริ่มสนใจอิสลาม. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสืออิสลาม.
- บุญเดิม พันรอบ. (2528). สังคมวิทยามานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ

- บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์.(2539-2540) “ปรัชญาสกุลหลังสมัยใหม่ (Postmodernism),” ร่วมพฤษ 15 (2), 57-102
- ประเวศ วะสี. (2546). การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). “การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์,” วาทกรรมอัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- ปาลิต ผ่องแผ้ว. (2528). ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทยพุทธกับไทยมุสลิมในจังหวัดนราธิวาส : ศึกษาระยะทางทางสังคม. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2552 จาก http://www.sac.or.th/databases/ethnicedb/Report_Page_User.php?GET_ID=1009
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พรชัย ตระกูลวรานนท์. (2545). “แนวทางการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย,” สังคมวิทยา มานุษยวิทยา. 21(1), 1-24.
- พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์. (มปป). การรับรู้ภาพลักษณ์ของกลุ่มเชื้อชาติและการปฏิสัมพันธ์กรณีศึกษา เชียงใหม่. ทุนอุดหนุนวิจัยโดย Culture Learning Institute, East-West Center, Hawaii, U.S.A. ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แพร ศิริศักดิ์คำเกิง. (2546). ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านกลางจังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภาพถ่ายดาวเทียม ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2550 จาก Google Earth
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2537). เพลิงทักมณี เอกภาพ : ท่ามกลางความแปลกแยกในภาคใต้. กรุงเทพมหานคร : Higher Press.
- แม่นาวด ฤกษ์จร ฌ อยุธยา. (2550 ก). “เมื่อทำลายได้อย่างแข็งแกร่ง ก็อนุรักษ์ได้อย่างเข้มแข็ง,” ใน แลเลันตา. หน้า 114-133. กรุงเทพมหานคร : ทางช้างเผือก.
- แม่นาวด ฤกษ์จร ฌ อยุธยา. (2550 ข). “แลเลันตา,” ใน แลเลันตา. หน้า 155-171 กรุงเทพมหานคร : ทางช้างเผือก. .
- แม่นาวด ฤกษ์จร ฌ อยุธยา. (2550 ค). “อัลลอฮ์นำทาง,” ใน แลเลันตา. หน้า 95-113. กรุงเทพมหานคร : ทางช้างเผือก.

- ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุพดี จันทรดวง. (2533). การจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านชาวเล. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส. (2545). การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม : ศึกษากรณีชาวเลสงขลา อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รพีพรรณ ลิมปติ. (2544). การถ่ายทอดความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัตติยา สาและ. (2544). การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. งานวิจัยทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิมลรัตน์ ทวีสิทธิ์. (2546). การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริบทขององค์กรประชาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จีน : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์และพิสมัย ขนบดี (บรรณาธิการ). (2550). รายงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องแผนแม่บทเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่. กรุงเทพมหานคร : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). บทวิจารณ์ความรู้เรื่องเมืองไทย. รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่องความรู้เรื่องเมืองไทย. 24 พฤษภาคม พ.ศ.2544. ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2550). จดหมายข่าว. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). เรือนไทย บ้านไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- สุกโชก แซ่ตัน. (2545). ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาในระดับประถมศึกษาอำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่ : กรณีศึกษา โรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุกมาส เอ่งฉ้วน. (2537). คำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของประเทศไทยและเกาะปีนัง. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เศรษฐพงศ์ คำคง. (2544). การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม
อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา :
มหาวิทยาลัยทักษิณ. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2552 จาก [http://www.thaiedresearch.org /](http://www.thaiedresearch.org/thaied/sites/all/modules/thaied/thaied-results.tpl.php?)
[thaied/sites/all/modules/thaied/thaied-results.tpl.php?](http://www.thaiedresearch.org/thaied/sites/all/modules/thaied/thaied-results.tpl.php?)
- สแตนตัน, แมรี บัลคลีย์. (เรียบเรียง) (2550). สยาม คือบ้านของเรา. (แปลโดย เด็กวิทย์ รุ่ง 100).
กรุงเทพมหานคร : คณะบุคคลวัฒนา รุ่ง 100
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์. (2550). แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวเล
ชาวมุสลิม (มลายู-สยาม) และชาวเลสู่เกาะลันตา. (แผนที่ประเทศไทย). สงขลา : คณะการ
จัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์. (2550). แผนที่แสดงที่ตั้งเกาะลันตา. (แผนที่ภาคใต้ฝั่งอันดามัน).
สงขลา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์. (2550). แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนที่เลือกเป็นกรณีศึกษา
ตั้งแต่ทุ่งหยีเพ็ง บ้านเจ๊ะหลี บ้านศรีรายา บ้านหัวแหลม จนถึงบ้านสังกะอู๋ และบ้านเกาะป่อ.
(แผนที่เกาะลันตา). สงขลา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์. (2550). แผนที่แสดงระวางแผนที่ ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนที่
ทำการศึกษา. (แผนที่เกาะลันตาใหญ่). สงขลา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์.
- สถาพร ศรีสังข์. (2533). การประสมประสานทางสังคม วัฒนธรรมไทยพุทธและไทยมุสลิม
ที่ปรากฏในการเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา.
- สมิธ, เอช. วารังตัน. (2539). “บันทึกการเดินทางไปยังบางจังหวัดทางภาคตะวันตกเฉียงใต้,” ใน
รวมเรื่องแปล หนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1. (แปลโดย ธัญญา ทองซ้อนกลีบ)
หน้า 139-208. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2547). ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางใช้ประโยชน์เบื้องต้น.
(พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชุมลย์ วิโรชิน. (2551). แนวทางการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนมุสลิม : กรณีศึกษา
เกาะลันตาใหญ่. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

สุจิตรา แซ่เหล้า. (2535). การศึกษาความต้องการของชุมชนไทยมุสลิมที่มีต่อการบริการของโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนไทยมุสลิมที่อยู่ในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนคลองยางประชานุสรณ์ อำเภอกะลันตา. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยา มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร และคณะ. (2520). การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี. ปัตตานี : ศูนย์วิจัยชนบทภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2553, จาก jfklib.oas.psu.ac.th/BibList.aspx?

สุเทพ สุนทรเกสัช. (2548 ก). ชาติพันธุ์สัมพันธ์:แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

สุเทพ สุนทรเกสัช. (2548 ข). มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2549). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องอัตลักษณ์สำหรับนักศึกษา คุญณ์บัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุนทร นวกวิน. (2537). การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2552, จาก www.tsu.ac.th/grad/form/files/110822201022.doc

สุพัฒน์ ธัญญวิบูลย์. (2539). เมืองท่ามะละกาในคริสต์ศตวรรษที่ 15. สารนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุกิตา ไชยสวัสดิ์. (2542). การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวไทยลาว ศึกษากรณีบ้านคำกั้ง ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยสารคาม.

สุรัสวดี กองสุวรรณ. (2539). การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล ในหมู่บ้านสงกาอู๋ จังหวัดกระบี่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขา สังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา พงศาพิชญ์. (2534). วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุ บิลาต มุสฏอฟา อัล คานาดิ. (2541). กฎหมายอิสลามว่าด้วย คนตรีและการขับร้อง. แปลโดย มาลีนา คอธมาน. กรุงเทพมหานคร : อิสลามมิคอะเคเดมี.
- อระระโท โอชิมะ. (2535). ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย : กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2553 จาก <http://www.library2.tu.ac.th2newlib2/thesis.html>
- อานันท์ อนันตภาค. (2554). ตำนานโจรสลัด. กรุงเทพมหานคร : ยิปซี.
- อาดิช วารีกุล. (2547). การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม บ้านนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ ในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบเพลิง
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2532). ประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล กรณีศึกษาชาวเล บ้านห้วยแหลม อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2544-2546). ชาวเล : แหล่งอาศัยและวิถีชีวิต. การวิจัยเพื่อเขียนคำโครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์ และคณะ. (2549). เอกสารรายงานสรุปการทำงาน คณะทำงานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนของเกาะลันตา. (หน้า 1-21) เพื่อนำเสนอในการประชุมคณะกรรมการบริหารและกำกับโครงการครั้งที่ 2/2549, วันที่ 17 สิงหาคม 2549 ณ โรงแรมเดอะกรีนเนอรี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่.
- อำเภอกะลันตา. (2452-2458). บันทึกการประชุมเรื่องที่เจ้าหน้าที่ออกตรวจการอำเภอ. (รศ. 128-140) [สมุดบันทึก,เส้นหมึก]. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดตรัง. (ยังไม่มีหมายเลขเอกสาร).
- อำเภอกะลันตา. (2463-2480). บันทึกการประชุมสมัยขุนพิทักษ์ลันตาเขตเป็นนายอำเภอ. [สมุดบันทึก,เส้นหมึก]. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดตรัง. (ยังไม่มีหมายเลขเอกสาร).

- อำเภอเกาะลันตา. (2468-2480). สมุดบาญชี รัชจดหมาย คำสั่ง รายงาน. [สมุดบัญชี, เส้นหมึก].
 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดตรัง. (ยังไม่มีหมายเลขเอกสาร).
- Barth, Fredrik.,ed. (1969). Ethnic Groups and Boundaries. Boston : Little Brown and Company.
- Bernard, William S. (1972). “Intergration and Ethnicity,” In Immigrants and Ethnicity : Ten Years of Changing Thought,ed. W.S. Bernard, pp. 1-7. New York : American Immigrants and Citizenship Conference.
- Bernazik, H.A. (1958). The Spirits of the Yellow Leaves. London : Robert Hale Ltd.
- Boas,Franz. (1940). Race, Language and Culture. Carroll,John B.(ed.) Chicago : University of Chicago
- Bohannan, Paul. (1992). We the Alien. Prospect Heights, IL : Waveland Press.
- Cohen, Abner. (1974). “Introduction : the Lesson of Ethnicity,” In Urban Ethnicity, Edited by Abner Cohen. London : Tavistock.
- Cornish, Andrew. (1997). Whose Place is This? : Malay Rubber Producers and Thai Government Officials in Yala. Bangkok : White Lotus, 146 Retrieved June 30, 2008, from <http://www.Amazon.com>
- Condominas, Georges. (1990). L’ espace social. Bangkok : Editions des Cahiers de France.
 (Traduite en thaie par Chatchada Ratanasamaharn et Sumitra Baffie)
- Durkheim, Emile. (1947). The Division of Labour in Society. Glencoe, Illinois : Free Press
- Forster, Michael. (1999). “Hegel’s dialectical method,” In The Cambridge Companion to HEGEL, (Reprinted 6TH edition). Edited by Frederick C. Beiser, pp. 130-170. Cambridge : Cambridge University Press.
- Granbom, Lotta. (2004). A Field Study of The Original Native People Urak Lawoi of The Adaman Sea Ko Lanta and The Problems They Face with Rapid Tourism Development. Master’ thesis in Anthropology. Submitted to the University of Lund. Sweden : The University of Lund.
- Hicks, George, L. and Leis,Philip,E. (1977). Ethnic Encounters Identities and Contexts. North Scituate : Duxbury Press.
- Hogen, David, W. (1972, January). “Man of the Sea : Coastal Tribes of South Thailand’s West Coast,” The Journal of The Siam Society. 60,1, 205-235.
- Kemp, Peter. (2002). The History of Ships. (Reprinted 4th edition). New York : Barnes&Noble

- Keyes, Charles F. (1979). "Introduction," In Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on the Thai Frontier with Burma. edited by Charles F. Keyes, pp.25-62. Philadelphia : Institute for the Study of Human Issues.
- Keyes, Charles F. (1981). "The Dialectics of Ethnic Change," In Ethnic Change. edited by Charles F. Keyes, pp. 3-30. Seattle : University of Washington Press.
- Leach, Edmund. (2004). Political Systems of Highland Burma : A Study of Kachin Social Structure. Oxford : Berg.
- Levi-Strauss, Claude. (1963). Structural Antropology. New York : Basic Books.
- Levi-Strauss, Claude. (1969). "The Raw and the Cooked," Introduction to a Science of Mythology. New York : Harper & Row.
- Longman Group Ltd. (1978). Longman dictionary of contemporary English. Bath : The Pitman Press.
- Mauss, M. (1967). The Gift : Forms and Functions of Exchange in Archaic Society. New York : Norton & Co.
- Mead, George, H. (1964). On Social Psychology. Anselm Sprauus (eds.). Chicaco : University of Chicaco Press.
- Micheau, Chery L. (1990). Ethnic identity and ethnic maintenance in the Puerto Rican community of Philadelphia. Dissertations for the Degree of Doctor of Philosophy in Sociology. Pennsylvania : The University of Pennsylvania. Retrieved July 15, 2010, From <http://www.proquest.umi.com/pqdlink?>
- Murphy, Robert F. (1977). "Introduction : The Anthropological Theories of Julien H. Steward," In Evolution and Ecology. By Julien H. Steward Edited By Jane C. Steward and Robert F. Murphy, pp.1-140. Illinois : The University of Illinois Press.
- Nagata, Judith. (1981). "In defense of ethnic boundaries: the changing myths and charters of Malay identity," In Ethnic change. edited by Charles F. Keyes, PP 87-116. Seattle : University of Washington Press.
- Narumon Hinshiranan. (1996). The Analysis of Moken Opportunistic Foragers' Intragroup and Intergroup Relations. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Anthropology. Hawai'i : The University of Hawai'i.
- Okun, F.B., Fried, Jane., and Okun, L. M. (1999). Understanding Diversity. Mexico : Brooks / Cole Publishing Company.

- Ping Amranand. (2002). Andaman Style. Bangkok : Amulet Production.
- Racic. (1967). Blue book of west coastal vessels Thailand. R.d Holbrook (Director). Bangkok : Joint Thai U.S. Military Research and Development Center.
- Ross, Lawrence. (2008). "The Relationship between Language Proficiency and Inter-Ethnic Relationships," In Paper presented at the International Conference "Language Literature and Culture in ASEAN : Unity in Diversity". Bangkok : Chulalongkorn University. August 4-5, 2008.
- Santaneey Phasuk and Stott, Philip. (2004). Royal Siamese Maps. (War and Trade in Nineteenth Century Thailand). Bangkok : River Books Co ; ltd.
- Schwartz, Theodore. (1975). "Cultural Totemism : Ethnic Identity Primitive and Modern," In Ethnic Identity : Cultural Continuities and change. ed. George de vos and Lola Romanucci-Ross, pp. 106-131. Palo Alto, Cal : Mayfield.
- Sidi Gazalba. (1982, November 11). "Agama dan Kebudayaan : Di Manaletaknya Baris Pemisahan," Dewan Budaya. p. 52-53.
- Skinner, Wm,G. (1957). Chinese Society in Thailand. Ithaca, New York : Cornell University of Illinois Press.
- Stern, Stephen and John Allan Cicala. (1991). Creative Ethnicity : Symbols and Strategies of Contemporary Ethnic Life. John Allan.(eds). Logan : Utah State University Press.
- Suleemarn Wongsuphap. (2005). "The Social Network Construction of the Baba Chinese in Phuket," In Dynamic Diversity in Southern Thailand,ed. Wattana Sagunnil, pp. 275-298. Chang Mai : Silkworm Books.
- Toelken, Barre. (1999). "Ethnic Selection and Intensification in Native American Powwow," In Creative Ethnicity : Symbols and Strategies of Contemporary Ethnic life. Stephen Stern and John Allan Cicala (eds), pp. 137-156. Logan : Utah State University Press.
- Wanni Anderson,W. and Lee,Robert, G. (2005). "Asian American Displacement," In Displacements and Diasporas : Asians in the Americas, pp. 3-22. New Brunswick : Rutgers University.
- Wanni Anderson, W. (2010). Mapping Thai Muslims : Community Dynamics and Change on the Andaman Coast. Chiang Mai : Silkworm Books.
- Wheatley, Paul. (1966). The Golden Khersonese. (Reprinted 2th edition). Kuala Lumpur : University of Malaya Press.

บุคลานุกรม

บุคคลานุกรม

- กมล ตั๋ยจิตร (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านร่ำหมาด ตำบลเกาะลันตาน้อย
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2550.
- กวนยี่ ตูลารักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2549.
- กิมลี กิจคำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านแต่เหล้ง ตำบลเกาะลันตาน้อย
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2516. (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
- เกษม บุตรหมื่น (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 27 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.
- เจ๊ะหัน ประมงกิจ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 7 บ้าน
ลังกาอู ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- ฉิว หมอยา (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 160 หมู่ 3 บ้านเจ๊ะหลี่
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.
- ชานนท์ ทะเลเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 7 บ้าน
ลังกาอู ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- เชียร หัวาหบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดศรีราชา ตำบลเกาะลันตาใหญ่
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2549.
- ชวนดิน กษิรวัดน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ 1 ตำบล
ศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2551.
- ชวนเบ้ง กุลวิจิตรรังษี (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ 2
ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16 กันยายน
พ.ศ. 2551.
- ครุณี ค้างเอียด (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านแต่เหล้ง ตำบลเกาะลันตาน้อย
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2550.
- ตูเว็น ทะเลเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ หมู่ 7 บ้านลังกาอู
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- ทศพร กุลสถาพร (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 59
หมู่ 2 ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16
กันยายน พ.ศ. 2551.

- เทียนไล่ กิจคำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านदैเหล้ง อำเภอเกาะลันตา
เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 . (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
- นพรัตน์ กาญจนวโรดม (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 143 หมู่ 1
ตำบลไสไทย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2553.
- นิกร ไหวพริบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดศรีราชา เมื่อวันที่ 14
เมษายน พ.ศ.2530. (ปัจจุบันถึงแก่กรรม).
- นึ่ง อุษาร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2551.
- บ่าวนุ้ย หมดสำหวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 160 หมู่ 3
บ้านเจ๊ะหลี่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.
- บาทลี พายาม (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลข 32 หมู่ 4 บ้านทุ่งหยีเพ็ง
ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.
- บุญช่วย ไหวพริบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 14/4 ถนนไชยกุล
อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2550.
- บุญเดิน คบคน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 บ้านคลองดาว
ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2550.
- บุญเดิน คบคน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 บ้านคลองดาว
ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2550.
- ประชา ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 7 บ้านสังกาอู๋
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2550
- ประสม กิจคำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ 2
ตลาดศรีราชา ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 15 เมษายน
พ.ศ. 2550. (ปัจจุบันเสียชีวิต).
- เปล่ง โสติก้าแหง (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ 1 บ้าน
หัวแหลม ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2551.
- พงษ์สิงห์ ไหวพริบ (ผู้ให้ข้อมูล). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 35/37 หมู่ 4
แลนด์แอนด์เฮาส์ โครงการปรีชาดี ตำบลท่าคลอง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต. เมื่อวันที่ 7
สิงหาคม พ.ศ. 2550.
- พยนต์ ทิมเจริญ (ผู้ให้ข้อมูล). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบล
เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

เพ็ญจันทร์ (บีบีหาบิ๊ะ) อับดุลหาล้า (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2549.

ภมร โกวิทพัฒนา (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 9 ถนนกงคา อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.

มะดีเอ็น ช้างน้ำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 1 ตำบลศาลาด่าน อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2553.

มะเฟิ่น ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2550.

มะลี ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านสังกาอู ตำบลกะลาตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2551.

มะหวิ ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านสังกาอู ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549.

เมตตา ละงู (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549.

ลิเอ็น ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553

ลู่ดล ทะเลลึก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 70 บ้านสังกาอู อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2542. (ปัจจุบันเสียชีวิต).

เล็ก อูสาร์ท (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม ตำบลกะลาตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.

วรรณดี อ่อนหวาน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.

วารินทร์ กุลสถาพร (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10 / 1 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.

วิเชียร โบบทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). อากรณ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 148 / 4 หมู่ 8 ตำบลทับปrik อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2553.

- วิทยา โบบทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 10/3 หมู่ 5 ตำบล
บ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา. เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- วินัย อุกฤษณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 68 ถนนศรีพังงา
ตำบลกระบี่ใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2550.
- สน ทะเลเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 51/3 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- สบา เคนใจดี (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 2 ตำบลศาลาด่าน
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.
- สมชาย มุดา (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 23/3 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.
- สมโชค มุดา (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.
- สมคิด หวังผล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 70 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2551.
- สมบูรณ์ วิสาละ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ 3 บ้านโคกสูง
ตำบลคลองยาง อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2550.
- สมพงษ์ ไทรบุรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ หมู่ 2 ตลาดศรีราชา
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- สมมิตร หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 65 / 2 หมู่ 1
บ้านหัวแหลม ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- สลาภา กล้าทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่เกาะสุรินทร์ อำเภอคุระบุรี
จังหวัดพังงา. เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2530.
- สว่าง ไหวพริบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 96 ถนนนิศรา
ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2551.
- สิทธิ หาญทะเล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่หมู่ 4 บ้านเกาะปอด ตำบลลันตาใหญ่
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2549.
- สุกัญญา รัตนทองมา (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 111/48 ถนนศรีตรัง
ตำบลกระบี่ใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2553.
- สุขุม อ่อนหวาน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา
ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2551.

- สุชาดา อุกฤษณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 252 ถนนอุตรกิจ
อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2552.
- สุชาติ เค้นประเสริฐ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 44 หมู่ 2 บ้าน
หัวแหลม ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2551.
- สุดา ไหวพริบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 23-24 หมู่ 2 ตลาด
ศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2551.
- สุภา ไหวพริบ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 171-173 อุตรกิจ ตำบล
ปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2551.
- สุรีย์ อุทัยรัตน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 64 ถนนเพลินพิทักษ์
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง. เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.
- สุสน หวังผล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ 2 ตลาดศรีราชา
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2551.
- เสอ้น แซ่โกย (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ถนนมหาราช อำเภอเมือง จังหวัด
กระบี่. เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2548. (ปัจจุบันถึงแก่กรรม).
- โสมมุน ทะเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 7 บ้านสังกาอู๋
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- หมาดเค้น ลูกเค้นบุตร (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 2 บ้าน
พระเอะ ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2551.
- หมาดหรณ คลองดี (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 2 ตลาด
ศรีราชา ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2551.
- หมิน ทะเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 7 บ้านสังกาอู๋
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2553.
- หวัง ช้างน้ำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วินัย อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเกาะจำ อำเภอเกาะลันตา
จังหวัดกระบี่. เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542. (ปัจจุบันเสียชีวิต).
- เหง้ม ทะเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 124 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อปี พ.ศ. 2529. (ปัจจุบันเสียชีวิต).
- เหง้ม ทะเล็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 124 หมู่ 1 บ้านหัวแหลม
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2549. (ปัจจุบันเสียชีวิต).
- อ่วม รัตนประทุม (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่สถาบันทักษิณคดี จังหวัดสงขลา.
เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2549.

อาณม ทิพย์สาวคนธ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านโละใหญ่ ตำบลเกาะลันตาน้อย
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2549.

อวรณ์ เสรีรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 56 /15 ถนน
มหาราช อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2550.

อาหนด หมาดสำหรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 172 หมู่ 1 บ้าน
หัวแหลม ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2551.

อำภา ศรีชาย (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านคลองเสียด ตำบลคลองขนาน
อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2530.

อิสรา ไทรบุรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 43 ถนนมหาราช
อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2548. (ปัจจุบันเสียชีวิต).

อิหยา ช้างน้ำ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 21 หมู่ 3 ตำบลศาลาด่าน
อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2553.

อุสหมาน หวังสนุ (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 4 บ้านเกาะปอ
ตำบลลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2550

เอียด ย่าแหม (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ หมู่ 4 บ้านเกาะปอ
อำเภอเกาะลันตาใหญ่ จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2550

เอียวุ่น แต้บรรพกุล (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 52 ตำบลเหนือคลอง
อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2550. (ปัจจุบันเสียชีวิต).

สน หลงเดิน (ผู้ให้สัมภาษณ์). อาภรณ์ อุกฤษณ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 86 / 2 หมู่ 2 ตำบล
บ้านนา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่. เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2550.

Amri Sidik (Interviewee). Arporn ukrit (Interviewer). 40-42 Jalan Gunung Bawakarang
Makassar, Indonesia. March 30, 2008.

Khor Ai Sim (Interviewee). Arporn ukrit (Interviewer). 63B-16-08 Jalan Lenggong, Symphony Park
11600 Jelutong Rd. George Town, Pulau Penang, Malaysia. April 13, 2007.

Koay Teng Boon (Interviewee). Arporn ukrit (Interviewer). 31 Perlis Rd. George Town, Pulau
Penang, Malaysia. April 16, 2006.

Tan Kee Seng (Interviewee). Arporn ukrit (Interviewer). Bik 1-C 320 Pengkalan weld 100300
George Town, Pulau Penang, Malaysia. April 15, 2006.

Lee Lye Soon (Interviewee). Arporn ukrit (Interviewer). 1E-15-05 Sunny Ville Condo, Batu Uban,
11700 George Town, Pulau Penang, Malaysia. April 11, 2007.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นางสาวอาภรณ์ อุกฤษณ์
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 26 มิถุนายน พุทธศักราช 2496
สถานที่เกิด	252 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	252 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2520	หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จังหวัดปัตตานี
พ.ศ. 2532	หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2554	หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา จังหวัดสงขลา